

Universitat de Girona

EXPLORANT LA JOVE PAGESIA: CAMINS, PRÀCTIQUES I ACTITUDS EN EL MARC D'UN NOU PARADIGMA AGROSOCIAL. ESTUDI COMPARATIU ENTRE EL SUD-OEST DE LA PROVÍNCIA D'ONTARIO I LES COMARQUES GIRONINES

Neus MONLLOR i RICO

Dipòsit legal: GI-252-2012

<http://hdl.handle.net/10803/70011>

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei [TDX](#) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio [TDR](#) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the [TDX](#) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Girona

Tesi Doctoral

**Explorant la jove pagesia:
camins, pràctiques i actituds en el
marc d'un nou paradigma agrosocial**

Estudi comparatiu entre el sud-oest de la
província d'Ontario i les comarques gironines

Neus MONLLOR i RICO

2011

Universitat de Girona

Tesi Doctoral

**Explorant la jove pagesia:
camins, pràctiques i actituds en el
marc d'un nou paradigma agrosocial**

Estudi comparatiu entre el sud-oest de la
província d'Ontario i les comarques gironines

Neus Monllor i Rico

2011

Doctorat de Medi Ambient

Itinerari: Ordenació del Territori i Gestió del Medi Ambient

Dirigida per: Isabel Salamaña i Serra

Universitat de Girona

A qui m'ha donat la vida.

“La crisis que el capitalismo vino cebando
con su descarnado afán de lucro
con su consentido estupro
de las riquezas de la naturaleza
de los castigados por la pobreza
de los sometidos a sus bajezas
de la burguesía local...
de todo el cuerpo social.

Caciqueando, privatizando, expoliando
desregulando, masacrando, endeudando
el capitalismo ha venido largo tiempo alimentando
el descontento laboral, el servilismo indigno, el estado de malestar,
el negocio fraudulento, la crispación y la violencia, el estado policial
el consumo banal, la riqueza innecesaria, la desconfianza empresarial
el desequilibrio económico, la burbuja inmobiliaria y la crisis como tal”.

José Manuel Naredo

La crisis que el capitalismo vino cebando (2009)

“Dejemos el pesimismo para tiempos mejores”

Eduardo Galeano

Patás Arriba. La escuela del mundo al revés (1998)

Índex general

1. Presentació de la recerca.....	1
1.1. Motivació	1
1.2. Origen i context	2
1.3. Justificació	6
1.4. Objectius i preguntes de recerca	9
1.5. Estructura de la tesi doctoral.....	11
1.6. Agraïments.....	13
1.7. Bibliografia.....	17
2. El relleu generacional del sector agrari en crisi: amenaça o oportunitat?....	23
2.1. Introducció	23
2.2. Un marc social i econòmic excoent.....	24
2.3. Les famílies pageses evolucionen.....	27
2.4. El procés d'incorporació a l'activitat agrària	31
2.4.1. El relleu tradicional de les explotacions agràries familiars.....	35
2.4.2. Els nouvinguts a l'agricultura com a sector emergent	37
2.5. Les polítiques públiques que donen suport al relleu generacional	43
2.6. L'organització social que acompanya una nova generació de pagesia.....	52
2.7. Conclusions.....	57
2.8. Bibliografia	60
3. Entendre la ruralitat del segle XXI: canvi de paradigma?	71
3.1. Sobre el concepte de <i>món rural</i>	71
3.2. Des de quan el desenvolupament rural?	75
3.3. El Nou Paradigma Rural segons l'OCDE.....	80
3.3.1. El poder del lloc.....	82
3.3.2. Subvencions <i>versus</i> inversions.....	83
3.3.3. La nova governança rural	84
3.3.4. Del model a la realitat	86
3.4. Propostes per un nou escenari rural.....	87
3.5. Components per una nova ruralitat: un nou paradigma rural més enllà del de l'OCDE	90
3.5.1. Escala local.....	92
3.5.2. Diversitat	93
3.5.3. Medi ambient.....	97
3.5.4. Cooperació	99
3.5.5. Innovació	101
3.5.6. Autonomia.....	104
3.5.7. Compromís social	106
3.5.8. Alentiment	108
3.6. Conclusions	111
3.7. Bibliografia.....	113
4. Metodologia i àrees d'estudi	123
4.1. Introducció.....	123
4.2. El marc metodològic	123
4.3. Les fases de desenvolupament del projecte	125
4.3.1. La fase exploratòria	125
4.3.2. La fase de recollida de la informació	134

4.3.3.	La fase d'anàlisi dels resultats	138
4.4.	Les àrees d'estudi: el sud-oest de la província d'Ontario i les comarques gironines.	141
4.4.1.	Geografies distants i tendències territorials properes	141
4.4.2.	El sector agrari es dilueix entre la complexa ruralitat	147
4.4.3.	El suport al relleu generacional des de prismes complementaris .	159
4.5.	Conclusions	168
4.6.	Bibliografia	170
5.	La incorporació a l'activitat agrària	177
5.1.	Introducció.....	177
5.2.	El procés d'incorporació: el camí per esdevenir pagès.....	178
5.2.1.	El període de planificació	179
5.2.2.	El període d'incorporació.....	180
5.3.	Els joves incorporats en les àrees d'estudi	181
5.4.	La fase d'exploració	188
5.5.	La fase de decisió	189
5.5.1.	Els motius per ser pagès.....	192
5.5.2.	Els primers passos del procés d'incorporació	194
5.5.3.	Accés a l'explotació agrària on s'incorpora el jove	196
5.6.	La fase d'arrencada	198
5.6.1.	La forma jurídica	199
5.6.2.	L'orientació productiva	202
5.6.3.	El tipus de producció agrària	205
5.6.4.	L'accés a la terra	206
5.6.5.	La tinença de la terra	210
5.6.6.	El nombre de caps de bestiar.....	211
5.6.7.	L'organització del treball.....	212
5.6.8.	La cerca de capital.....	216
5.6.9.	La formació i l'experiència dels joves	222
5.6.10.	Els canals de comercialització	224
5.7.	El suport als joves incorporats	226
5.7.1.	El suport durant el període de planificació.....	226
5.7.2.	El suport durant el període d'incorporació	227
5.7.3.	El suport que cal en la fase d'arrencada	228
5.7.4.	Els consells per la fase d'arrencada.....	231
5.8.	La jove pagesia en termes polítics.....	232
5.9.	Conclusions	238
5.10.	Bibliografia	246
6.	Les pràctiques i les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma rural	251
6.1.	Introducció.....	251
6.2.	Construcció d'un Índex per mesurar el grau d'acostament de la pagesia a un nou paradigma rural	252
6.3.	Les pràctiques agràries de la jove pagesia	259
6.3.1.	Escala local.....	262
6.3.2.	Diversitat	264
6.3.3.	Medi ambient.....	266
6.3.4.	Cooperació	267
6.3.5.	Innovació	269
6.3.6.	Autonomia.....	271

6.3.7.	Compromís social	273
6.3.8.	Alentiment	274
6.3.9.	Les pràctiques de la pagesia nouvinguda més a la vora d'un nou paradigma rural	276
6.4.	Les actituds de la jove pagesia	277
6.4.1.	Escala local.....	280
6.4.2.	Diversitat	285
6.4.3.	Medi ambient.....	289
6.4.4.	Cooperació	294
6.4.5.	Innovació	297
6.4.6.	Autonomia.....	301
6.4.7.	Compromís social	304
6.4.8.	Alentiment	308
6.4.9.	Les actituds vers el Nou paradigma rural acosten la pagesia tradicional i la nouvinguda	311
6.5.	El sorgiment d'una Nova pagesia	313
6.6.	Vers un nou paradigma agrosocial.....	319
6.7.	Conclusions	323
6.8.	Bibliografia	325
7.	La llavor del canvi: la Nova pagesia en el context del Nou paradigma agrosocial	329
7.1.	Introducció.....	329
7.2.	Experiències en germinació: un acostament a la realitat	330
7.2.1.	La pagesia tradicional canadenca	330
7.2.2.	La pagesia nouvinguda canadenca.....	336
7.2.3.	La pagesia tradicional gironina.....	342
7.2.4.	La pagesia nouvinguda gironina	348
7.3.	Arrelats i optimistes!.....	354
7.4.	L'apoderament latent de la pagesia del segle XXI	358
7.5.	Conclusions	367
7.6.	Bibliografia	369
8.	Reflexions finals.....	373
8.1.	Epíleg.....	380
8.2.	Bibliografia	382

Índex d'annexos

Annex 1: Material del treball de camp exploratori al sud-oest d'Ontario (Primavera de 2007).....	389
Annex 1.1 Informació per difondre la recerca.....	389
Annex 1.2: Guió de l'entrevista semi-estructurada als agents clau.....	391
Annex 1.3: Guió de l'entrevista semi-estructurada a la jove pagesia.....	392
Annex 2: Material del treball de camp exploratori a les comarques gironines (Estiu de 2007).....	393
Annex 2.1: Guió de l'entrevista semi-estructurada als agents clau.....	393
Annex 2.2: Guió de l'entrevista semi-estructurada a la jove pagesia.....	394
Annex 3: Dimensionalització del qüestionari i procés d'aprenentatge	396
Annex 4: Material del treball de camp al sud-oest d'Ontario (Estiu de 2008) ..	411
Annex 4.1: Carta canadenca de presentació de la recerca	411
Annex 4.2: Guió de l'entrevista semi-estructurada als agents clau.....	412
Annex 4.3: Carta canadenca de consentiment.....	413
Annex 4.4: El qüestionari emprat.....	415
Annex 5: Material del treball de camp a les comarques gironines (Estiu de 2009)	423
Annex 5.1: Carta Catalana de presentació de la recerca	423
Annex 5.2: Carta catalana de consentiment.....	424
Annex 5.3: El qüestionari emprat.....	426
Annex 6: Ponderació dels elements de l'Índex.....	436

Índex de taules

Taula 2.1: El Nou paradigma rural segons l'OCDE.....	81
Taula 4.1: Elements per mesurar les pràctiques agràries de la jove pagesia... ..	131
Taula 4.2: Elements per mesurar les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma.	132
Taula 4.3: Població a les ciutats principals de les àrees d'estudi 2001-06.	143
Taula 4.4: Població a les àrees d'estudi 2001-06.	144
Taula 4.5: Característiques agràries principals de les àrees d'estudi.	149
Taula 4.6: Superfície agrària total a les àrees d'estudi.....	152
Taula 4.7: Nombre d'explotacions ramaderes i caps de bestiar a les àrees d'estudi, 2006.	153
Taula 5.1: Principals característiques de la mostra de joves en funció de l'origen familiar.....	184
Taula 5.2: Principals característiques de la mostra de joves incorporats en funció de l'origen familiar i geogràfic.	186
Taula 5.3: Edat dels joves en el punt de planejament en funció de l'origen familiar.....	190
Taula 5.4: Edat dels joves en la fase de decisió en funció de l'origen familiar i geogràfic.	191
Taula 5.5: Accés a l'explotació agrària on els joves s'incorporen en funció de l'origen familiar.....	197

Taula 5.6: Origen de l'explotació agrària on els joves s'incorporen en funció de l'origen familiar i geogràfic.....	197
Taula 5.7: Forma jurídica de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar.....	200
Taula 5.8: Forma jurídica de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.....	200
Taula 5.9: Orientació productiva de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar.	202
Taula 5.10: Orientació productiva de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	204
Taula 5.11: Tipus de producció de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar.	205
Taula 5.12: Tipus de producció de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	205
Taula 5.13: Accés a la terra dels joves en funció de l'origen familiar.....	206
Taula 5.14: Accés a la terra dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	207
Taula 5.15: Hectàrees de terra treballada en propietat i arrendament en funció de l'origen familiar.	210
Taula 5.16: Hectàrees de terra treballada pels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.....	211
Taula 5.17: Nombre de caps de bestiar menats pels joves en funció de l'origen familiar.....	212
Taula 5.18: Nombre de caps de bestiar menats pels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	212
Taula 5.19: Treball fora de l'explotació agrària dels joves en funció de l'origen familiar.....	215
Taula 5.20: Treball fora de l'explotació agrària dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	216
Taula 5.21: Edat dels joves en la fase d'inversió en funció de l'origen familiar.....	217
Taula 5.22: Edat dels joves en la fase d'inversió en funció de l'origen familiar i geogràfic.	217
Taula 5.23: Concepte de la primera inversió dels joves en funció de l'origen familiar.....	220
Taula 5.24: Concepte de la primera inversió dels joves en funció de l'origen familiar.....	221
Taula 5.25: Vies de finançament de la inversió inicial en funció de l'origen familiar.....	221
Taula 5.26: Vies de finançament de la inversió inicial en funció de l'origen familiar i geogràfic.	222
Taula 5.27: Formació màxima assolida pels joves entrevistats en funció de l'origen familiar.....	223
Taula 5.28: Formació màxima assolida pels joves entrevistats en funció de l'origen familiar.....	224
Taula 5.29: Canals de comercialització dels joves en funció de l'origen familiar.	225
Taula 5.30: Canals de comercialització dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	225
Taula 5.31: Ajut útil en el punt de partida segons els joves en funció de l'origen familiar.....	228
Taula 5.32: Ajut útil en el punt de partida segons els joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.	229

Taula 6.1: Elements per mesurar les pràctiques agràries de la jove pagesia...	252
Taula 6.2: Elements per mesurar les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma rural.	253
Taula 6.3: <i>Índex Nou Paradigma Rural</i> en funció de l'origen familiar.....	254
Taula 6.4: <i>Índex Nou paradigma rural</i> en funció de l'origen familiar i geogràfic.	255
Taula 6.5: <i>Índex Pràctiques</i> en funció de l'origen familiar (0-10).....	259
Taula 6.6: <i>Índex Pràctiques</i> en funció de l'origen familiar i geogràfic (0-10)...	261
Taula 6.7: <i>Índex d'Actituds</i> en funció de l'origen familiar (0-10).	278
Taula 6.8: <i>Índex Actituds</i> en funció de l'origen familiar i geogràfic (0-10).....	279
Taula 7.1: Índexs de Mary Collins.	331
Taula 7.2: Índexs de Grey Lennon.	333
Taula 7.3: Índexs de Paul Wonder.....	335
Taula 7.4: Índexs de Van Rolling.	337
Taula 7.5: Índexs de Lynn Steward.	339
Taula 7.6: Índexs d'Anthony Huston.....	341
Taula 7.7: Índexs de Laura Roman.....	343
Taula 7.8: Índexs de Lluís Sabina.	345
Taula 7.9: Índexs de Sergi Carbonell.	347
Taula 7.10: Índexs d'Anna Rodes.....	349
Taula 7.11: Índexs de Pau Pla.	351
Taula 7.12: Índexs de Pere Bonet.	353

Índex de figures

Figura 1: Components d'un Nou paradigma rural.....	91
Figura 2: Diferents camins en funció del punt de partida per accedir a l'activitat agrària.	177
Figura 3: El camí per esdevenir pagès.	179
Figura 4: Percentatge de joves en cada fase del període d'incorporació en funció de l'origen familiar.	182
Figura 5: Percentatge de joves en cada fase del període d'incorporació en funció de l'origen familiar i geogràfic.	183
Figura 6: Desviació dels possibles camins en funció del punt de partida per accedir a l'activitat agrària.....	240
Figura 7: Diagrama de caixes en funció de l'origen familiar.	256
Figura 8: Diagrama de caixes en funció de l'origen geogràfic.	257
Figura 9: Diagrama de caixes en funció de l'origen familiar i geogràfic.	258
Figura 10: Subíndexs de pràctiques en funció de l'origen familiar.	260
Figura 11: Subíndexs de pràctiques en funció de l'origen familiar i geogràfic. .	261
Figura 12: Subíndexs d'actituds en funció de l'origen familiar.	279
Figura 13: Subíndexs de pràctiques en funció de l'origen familiar.	280
Figura 14: La Nova Pagesia en funció de l'origen familiar i geogràfic.....	314
Figura 15: Subíndexs de pràctiques i actituds en funció de l'origen familiar....	318

Índex de gràfics

Gràfic 5.1: Orientació productiva de les explotacions agràries dels joves.	202
Gràfic 5.2: Ofici dels joves abans de la incorporació a l'activitat agrària.	214
Gràfic 5.3: Edat dels joves en els punts del camí per esdevenir pagès.....	218
Gràfic 5.4: Concepte de la primera inversió que fan els joves.	219

Índex de fotografies

Foto 1: Explotació lletera al sud-oest d'Ontario.	154
Foto 2: Explotació lletera a les comarques gironines.	154
Foto 3: La visibilitat de la dona en el grup de pagesia nouvinguda.....	184
Foto 4: Diversificació agrària a través de l'elaboració artesana.....	265
Foto 5: Cartells de col·laboració amb diverses entitats.	269
Foto 6: Molí de vent d'un jove gironí nouvingut.	275
Foto 7: La Nova pagesia emergent.	313

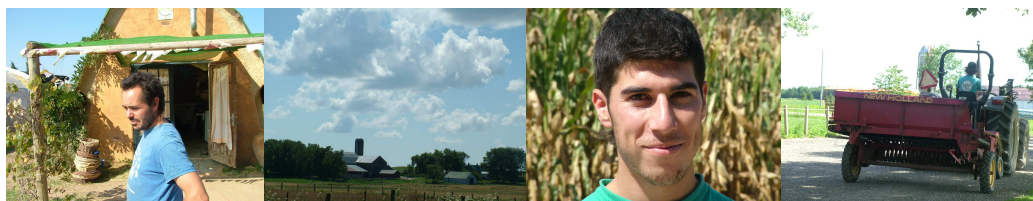
Llistat d'Abreviatures

AAFC	Agriculture and Agri-food Canada
ACREFA	Associació Catalana de Ramaders Elaboradors de Formatge
ADAS	Agricultural Development and Advisory Service
ADU	Anàlisi Descriptiva Univariant
ALUS	Alternative Land Use Services
AMB	Àrea Metropolitana de Barcelona
ANCRI	Associació Nacional de Criadors de Raça Ripollesa
CASS	Canadian Agricultural Skills Service
CEJA	European Council for Young Farmers
CESE	Comitè Econòmic i Social Europeu
CEE	Comunitat Econòmica Europea
CFFO	Christians Farmers of Ontario
CIS	Centre Investigacions Sociològiques
CNASEA	Centre National Aménagement Structure Exploitations Agricoles
CNG	Certified Naturally Grown
COAG	Coordinadora d'Organitzacions de Agricultors i Ramaders
CRAFT	Collaborative Regional Alliance for Farmers Training
DAR	Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural
EA	Explotació Agrària
EAP	Explotació Agrària Prioritària
ECA	Escola de Capacitació Agrària
EFAO	Ecological Farmers of Ontario
EFP	Environmental Farm Plan
EUROSTAT	Oficina Estadística de la Comunitat Europea
FSA	Farm Service Agency
GESFER	Consorci de Gestió de la Fertilització Agrària de Catalunya
GNFC	Growing New Farmers Consortium
GTA	Greater Toronto Area

ICM	Indemnització Compensatòria de Muntanya
IDA	New Farmer Individual Development Account
Idescat	Institut d'Estadística de Catalunya
INE	Institut Nacional d'Estadística
LFP	Local Food Plus
LVC	La Via Campesina
MST	Moviment dels treballadors rurals Sense Terra
NESFI	New England Small Farm Institute
NFO	National Farmers of Ontario
NFU	National Farmers Union
OCDE	Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic
OGM	Organisme Genèticament Modificat
OMAFRA	Ontario Ministry of Agriculture and Food
OMC	Organització Mundial del Comerç
PAC	Política Agrària Comunitària
PATT	Pla Anual de Transferència Tecnològica
PDR	Programa de Desenvolupament Rural
SAU	Superfície Agrària Útil
UDE	Unitat de Dimensió Europea
UR	Unitat Ramadera
USDA	Unite State Department of Agriculture
UTA	Unitat de Treball Agrari

CAPITOL 1

Presentació de la recerca

"Peasantry is present at the heart of the current global system".

"La pagesia és present al cor de l'actual sistema global".

Jan Douwe van del Ploeg

*The New Peasantries. Struggles for Autonomy and Sustainability in an era of
Empire and Globalisation (2008)*

1. Presentació de la recerca

1.1. Motivació

La motivació per dedicar bona part de la meua vida professional, acadèmica i personal a la jove pagesia es remunta a la meua adolescència. Va ser a través de l'estima per la cuina i pels aliments que m'hi vaig anar acostant, a poc a poc, a les persones que tenen cura per la terra.

M'he de remuntar anys enrere quan gravava en un vídeo VHS els programes que emetia *Carlos Argiñano* al mig dia, a l'hora que jo encara estava a les aules de l'institut. Ell va ser una de les persones, juntament amb la mare i la mare de la meua mare, que em va transmetre el coneixement culinari i que em va despertar una intensa motivació que desembocaria en una passió tremenda pel menjar i per tot el món que el rodeja. És per això que des de ben joveneta cuinava a casa i anava al mercat a comprar els ingredients que havien de formar part dels plats que m'agradava elaborar. Aquest procés va durar tots els anys d'institut. D'una manera intuïtiva sempre he anat a comprar al mercat, on es pot triar i remenar i, on sobretot, es pot mirar la gent als ulls.

Anys més tard vaig començar els meus estudis de Ciències Ambientals a la ciutat de Girona. Continuava cuinant i sobretot continuava anant al mercat de la Devesa els dissabtes o els dimarts que podia. Gaudia enormement dels aliments que comprava, de la seva elaboració i de la posterior ingesta. Però era totalment desconexada de la realitat que s'amaga darrere de cada ingredient d'una recepta quotidiana. Ni el meu entorn, ni la universitat, ni els llibres que queien a les meves mans em van advertir que la pagesia que conreava els aliments que jo menjava estava en perill d'extinció.

Va ser més tard, quasi per casualitat, quan em vaig començar a acostar a la pagesia. Atrèta per una notícia al diari que parlava de la Duquesa d'Alba, vaig enfocar el meu projecte de final de carrera a investigar la Política Agrària Comunitària (PAC). La poca coherència que vaig trobar en el repartiment dels recursos públics de la PAC va ser l'espurna que va encendre el meu desig d'acostar-me a la realitat pagesa d'arrel. Em va cridar l'atenció el fet que els diners públics estiguessin tan mal repartits i vaig decidir que volia saber més coses sobre la PAC. Com que estudiava Ciències Ambientals, la recerca havia de tenir un tarannà que lligués amb el que havia estudiat. Al llarg de tota la carrera només un dia es va parlar a classe del sector agrari. Va ser en una assignatura optativa on es va comentar el risc d'incendi lligat a la desaparició de l'activitat agrària tradicional. Així que vaig començar a estudiar l'impacte que la PAC havia tingut en el paisatge de la Vall de Llémena, un espai preciós molt a la vora de Girona. La meua sorpresa va ser descobrir un sector agrari afeblit, desanimat,

pessimista, derrotat! A la vall quedaven molt pocs pagesos actius i els joves es podien comptar gairebé amb els dits de les dues mans. Aquest fet em va rebel·lar i vaig decidir fermament que aportaria el meu gra de sorra a la recuperació d'una pagesia viva i activa capaç d'omplir el meu cabàs de productes saludables, saborosos i nutritius.

És des de llavors que no he deixat de cercar la manera de fer d'altaveu dels que cada dia s'aixequen amb la llum del sol i fan del camp el seu habitat de treball. És des d'aquell dia que continua sortint-me del cor aquesta recerca natural per un futur millor pel camp, pel medi i per la gent que l'habitarem. És des de llavors que faig de la meva activitat acadèmica una lluita diària per poder continuar anant al mercat i trobar-me la gent que de bon matí ha collit els fruits perquè jo en pugui gaudir quan els menjo a taula.

Aquesta tesi doctoral forma part d'un procés de coneixença que m'ha acostat a la realitat del camp des d'una mirada acadèmica, però també molt humana i personal. Amb el tancament del treball doctoral poso un punt i apart en el meu camí vers entendre la complexitat del sector agrari i de la gent que s'hi dedica. D'aquesta recerca sorgeixen diverses preguntes obertes que cal anar responnent i que espero, esperonin més persones a acostar-se a la realitat agrària des de múltiples mirades diferents.

Penso i comparteixo amb Nogué i Romero (2008) que hi ha un saber geogràfic interessat en millorar el món. M'agradaria que aquesta tesi doctoral no quedés arraconada a les prestatgeries de les biblioteques universitàries. És el meu desig que serveixi com a eina de treball i debat per futures actuacions que milloren la qualitat de vida de la gent que accedeix al sector agrari.

1.2. Origen i context

L'origen d'aquesta tesi doctoral neix del desig de veure un futur amb pagesia que conreï aliments saludables, que dibuixi paisatges vius i que mantingui en dansa la cultura ancestral heretada dels nostres avantpassats, per tal que els nostre successors també la puguin conèixer. Per complir el desig, vaig veure clar que per estudiar el futur del sector agrari calia entendre els joves que hi portaran les regnes.

La llicenciatura de *Ciències Ambientals*, cursada a la Universitat de Girona (UdG), em va acostar a la problemàtica global de crisi ambiental i em va donar eines d'anàlisi entorn el medi natural i el social. Per aprofundir en el meu coneixement acadèmic em vaig matricular als cursos de *Doctorat en Geografia i Medi Ambient* a UdG, on l'anàlisi dels sistemes complexos i l'estudi del territori formen part de la base del coneixement adquirit al llarg de la formació. Paral·lelament i arrel de

cursar l'assignatura "d'Agricultura i Medi Ambient" del programa de *Doctorat en Economia Aplicada* de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), vaig accedir a cursar el *Màster en Comparació Internacional de Polítiques Rurals*. Aquesta visió més rural i internacional és la que m'esperona a dedicar els meus esforços a comparar la manca de relleu generacional del sector agrari en dos països amb contextos i polítiques diferents. A aquesta formació reglada s'han de sumar les dues col·laboracions professionals als departaments d'Economia Aplicada de la UAB, on vaig participar en l'elaboració de *l'Avaluació Ex-ante del Programa de Desenvolupament Rural de Catalunya 2007-13*, i de Sociologia de la l'Empresa a la Universitat de Barcelona (UB), on vaig treballar en l'estudi *Món Rural i Joves. Realitat juvenil i polítiques de joventut a Catalunya* (Domínguez et al., 2010). Tot aquest bagatge acadèmic i professional m'ha permès trobar les eines per elaborar un treball on es troben connectades diferents disciplines acadèmiques.

Pel que fa a la temàtica a treballar és clara des de l'inici de la formació doctoral, però l'enfocament metodològic comparatiu no es concreta fins més tard, en realitzar la formació específica que em porta a Canadà l'estiu de 2006. La tria de les àrees d'estudi es dona per motius diferents. Pel que fa a l'àrea catalana, la coneixença i la proximitat de les comarques gironines tant per la directora del treball d'investigació com per la meua part, esdevenen claus per escollir-la. En aquesta àrea he realitzat dos treballs d'investigació rellevants: (1) *Proposta i aplicació d'un model de contracte a la comarca del Pla de l'Estany* (Monllor et al., 2005) i (2) *Incorporació de joves a l'activitat agrària a les comarques gironines. Situació i reptes de la nova pagesia. El Pla de l'Estany com a cas d'estudi* (Monllor, 2007). La realització d'aquests treballs m'obre els ulls, m'esperona i, a més, corrobora que el tema del relleu generacional de les explotacions agràries és suficientment interessant com per investigar-lo amb detall i encetar un procés doctoral.

Pel que fa a l'àrea d'estudi canadenca, és arrel de l'estada a Canadà l'estiu de 2006 que la Universitat de Guelph es mostra predisposada a col·laborar en el procés de recerca entorn la pagesia i la problemàtica del relleu generacional de les explotacions agràries familiars. L'any següent realitzo una anàlisi prèvia de l'àrea del sud-oest de la província d'Ontario a través d'una visita experimental. Els resultats són molt satisfactoris i és quan decideixo, la primavera de 2007, que el treball comparatiu es faria amb una àrea del sud-oest de la província d'Ontario.

El context en el qual es desenvolupa el procés de la tesi doctoral es caracteritza per dues tendències que caminen en paral·lel i que mantenen una lògica relacional, però que són en essència oposades: (1) l'expansió del món i de la globalització sense límits, (2) la revalorització del *lloc* com a signe d'identitat.

Aquestes dues tendències marquen el tarannà dels espais agraris actuals i dels models agraris presents.

Etxezarreta (1998) remarca que per entendre el rumb de l'agricultura cap al segle XXI és necessari no oblidar tres forces determinants: l'evolució de l'economia mundial, les empreses transnacionals i la intervenció pública. Aquests elements són importants per poder contextualitzar les forces que foragiten i atrauen les persones joves a viure del camp. Les polítiques agràries nacionals i internacionals, els moviments del Banc Mundial, l'Organització Mundial del Comerç o les grans multinacionals agroalimentàries són alguns dels elements globals que alteren el tarannà de la quotidianitat de la pagesia local.

Aquesta onada de globalitat força irremeiablement a obrir el discurs de les identitats i els valors territorials, dels *llocs* (Castells, 1998). En aquest context de canvi i de nous escenaris, els joves que decideixen quedar-se al camp a viure i treballar topen amb una doble realitat. D'una banda, amb una porta oberta a múltiples oportunitats donades per una etapa de canvi i d'expansió; de l'altra, amb un món tant complex i agressiu, que pot alentir i posar traves al desenvolupament individual i col·lectiu de l'activitat agrària i del món rural.

L'any 2006 l'OCDE publica un informe titulat *The New Rural Paradigm: policies and governance*. El document argumenta explícitament el canvi d'un *vell paradigma* a un nou escenari – definit pel *nou paradigma*– que ja ha canviat. Aquest presenta una forma integradora d'entendre les realitats territorials i les noves formes de govern que hi han d'actuar. Els elements principals que defineixen el canvi de paradigma rau en: (1) la importància del *lloc* enfront dels *sectors*, (2) la rellevància de les *inversions* davant les *subvencions* i (3) el caràcter emergent d'una nova governança rural.

Des d'una visió geogràfica es constata que el territori s'està modernitzant i que les seves dinàmiques són cada vegada més arrelades al factor local. El valor que avui dia tenen moltes de les àrees, tant urbanes com rurals, està estretament lligat a la capacitat local i de potencial endogen que alberguen. S'estan consolidant processos de canvis socials i econòmics, on entren en joc més actors, nous valors, altres cultures, tradicions diferents i sobretot, una altra visió de percebre el lloc i d'entendre la vida. El nou escenari incrementa la barreja d'actors en el mateix espai rural, on ja no es pot comptar només amb la part més agrària del món rural ja que ara existeixen més agents socials amb capacitat de decisió (Molinero, 2000). La societat rural s'està segmentant i la geografia del poder polític va canviant en la cerca de noves maneres de resoldre conflictes nous. Aquest és un dels motius perquè governar el territori avui és més difícil que fa un quart de segle (Romero, 2005).

Un exemple de les noves tendències globals és l'evolució dels mercats alimentaris que al mateix temps que s'expandeixen i es deslocalitzen, també inciten a reforçar el valor de les produccions locals d'aliments. En aquest context la persona jove que s'incorpora ha de decidir en quina tendència focalitza la seva activitat agrària. Conèixer aquesta decisió a partir de les pràctiques i de les actituds dels joves forma part del naixement d'aquest treball doctoral. Per exemple, si la persona que s'incorpora decideix cobrir la petita, però creixent demanda de productes alimentaris de proximitat, ha de desenvolupar estratègies que apostin per valorar la qualitat, la proximitat i la confiança amb el consum proper. Aquesta opció requereix segons Sotte (2003:11) un canvi en la mentalitat i en l'actitud dels pagesos i les pageses que vulguin donar resposta al nou repte de l'alimentació (Roca i Monllor, 2009).

Finalment cal recordar que el model agrari familiar ja fa anys que es diu que està en *crisi*. La seva reproducció no és una tasca senzilla i el manteniment d'un tarannà familiar en les tasques agràries esdevé una opció difícil. En aquest procés, les explotacions agràries familiars s'han d'adaptar als canvis, moltes vegades tancant les portes del mas. Aquesta dinàmica ha anat foragitant joves que no s'han vist atrets a rellevar les explotacions agràries familiars. En conseqüència, cal detallar la realitat de les explotacions agràries actuals per tal d'entendre i poder ajudar la nova generació de persones joves que es volen dedicar al sector agrari.

La crisi del model agrari familiar i el fracàs social de les estratègies agroindustrials; porten a pensar en positiu vers un demà més arrelat al territori i als valors humans que defineixen el món, tant rural com urbà. El moment de crisi s'ha d'aprofitar per redreçar el timó d'un món rural que ha exclòs el sector agrari familiar, i d'unes dinàmiques socioeconòmiques que han foragitat els joves de la tasca del camp. Izquierdo (2009) recorda en una conferència donada a la Universitat d'Oviedo que:

"La agricultura campesina —también llamada agricultura preindustrial— no está amortizada, al contrario, tiene mucho futuro. La necesitamos para que produzca alimentos singulares, controle y ordene los flujos energéticos locales en el medio rural y gestione el medio natural. Los sustitutos de los campesinos preindustriales son los ecocultores posindustriales" (Izquierdo, 2009).

L'autor planteja retrobar alguns elements del passat per millorar el futur i fer del present un moment de canvi constructiu. I certament són els joves, els que s'han criat en explotacions agràries familiars i els que són nouvinguts al sector agrari, els que tenen molt a dir i a fer.

1.3. Justificació

La incorporació de gent jove al camp és un tema complex que requereix d'un acostament des de diferents disciplines i nivells d'anàlisi. Els canvis econòmics i socials de les últimes dècades han portat el sector agrari a moure's en un escenari ple d'incerteses que posen en entredit el futur de la pagesia i conseqüentment de les noves generacions que volen dedicar-se a l'activitat agrària (Tondreau et al., 2002: 4).

Per encetar la justificació del per què investigar la jove pagesia s'adjunta la última frase de la tesi doctoral de Jordi Sempere Roig on justament deixa oberta la porta a treballar tres temes: (1) la implicació de la classe política per assegurar la continuïtat de les explotacions agràries tradicionals, (2) la problemàtica del relleu generacional i (3) l'origen de les persones que han d'incorporar-se al sector agrari.

"La clau, però, seguirà essent en els propers anys la implicació de la classe política per tal d'assegurar la continuïtat a les explotacions agrícoles dels nostres respectius països, encara que les noves incorporacions de pagesos vinguin de fora la unitat tradicional agrícola" (Sempere, 2005: 584).

El relleu generacional de les explotacions agràries familiars és un tema recurrent en molts dels discursos, tant des d'organitzacions sindicals, com polítiques o socials, però que paradoxalment ha estat molt poc estudiat (Kazakopoulos i Gidarakou, 2003: 398). L'estudi al voltant de la incorporació al sector agrari ha anat evolucionant en els darrers anys i s'ha fet des de diferents enfocaments metodològics com ara: (1) el canvi estructural del sector agrari a partir dels anys seixanta i la migració de la població agrària a les ciutats, (2) canvis en les societats rurals i segregació de la joventut rural per qüestions de gènere, (3) avaluació de les polítiques públiques entorn la joventut rural i agrària, (4) barreres d'accés al sector agrari i dificultats per la jubilació de les persones pageses i (5) nous programes de formació i suport per a la pagesia nouvinguda.

Malgrat els diferents enfocaments amb què es pot abordar el tema de la jove pagesia, la recerca sobre el procés d'incorporació a l'activitat agrària a nivell internacional és un camp poc treballat (Stiglbauer i Weiss, 2000: 15) sent una de les àrees dels temes agraris menys estudiada i avaluada, sobretot amb recerques qualitatives (Errington i Loblely, 2002; Niewolny i Lillard, 2010: 66). Però també és cert que durant els últims anys s'està fent un esforç per acostar-se a la problemàtica del relleu generacional, sobretot per la constatació de l'envelliment de la població agrària arreu dels països industrialitzats (Mishra i El-Osta, 2007: 2).

Arrel de l'alarmant nombre d'explotacions agràries que desapareixen i del continuo procés d'envelliment de la població agrària, la Unió Europea ha treballat el tema de la jove pagesia a través del Comitè Econòmic i Social (1994), la Comissió Europea (1997), el Comitè de les Regions (1997) i el Parlament Europeu (2000). A aquest se sumen alguns estudis específics per països (Williams i Farrington, 2006: 2) i els realitzats des d'una mirada europea per la CEJA¹ on s'analitzen i es discuteixen els principals elements que fan referència a la jove pagesia europea.

Algunes de les recerques que s'han portat a terme encoratgen la comunitat científica a treballar per millorar la qualitat del coneixement que actualment es té sobre el complex procés d'incorporació a l'activitat agrària (Tondreau et al., 2002: 16; Sotte, 2003: 23). Manquen estudis del paper que ha de jugar la població jove agrària a les zones rurals, del camí que segueixen els joves avui dia per esdevenir pagesos i pageses, de les dificultats humanes que es troben els joves amb les generacions més grans, etc. Alhora tampoc s'han portat a terme recerques qualitatives sobre l'impacte de les polítiques agràries i estructurals en el territori pel que fa al suport de la incorporació de la jove pagesia i de quines poden ser les línies estratègiques de futur. En aquest sentit diferents autors proposen la realització de recerques comparades entre diferents països per tal d'entendre des d'una visió més global el complex món del relleu generacional de l'activitat agrària (Lobley et al., 2010: 61). Finalment cal anotar que bona part dels estudis focalitzats en la jove pagesia argumenten, normalment com a recomanacions, que calen més esforços des de l'esfera política per passar del debat a l'acció (Corsi, 2006: 2; ADAS et al., 2004: 5, Tondreau et al., 2002: 5).

És curiós com no s'ha donat una major importància al tema de la jove pagesia des dels àmbits acadèmics. No existeix cap grup de recerca especialitzat en *joventut i pagesia*. Salamaña i Baylina (2006: 10) argumenten que en els últims anys estan sorgint grups que es focalitzen en allò individual i en la diferència per tal de tenir un major coneixement de la societat i de la comunitat rural. Però la veritat és que encara queda molt de camí per recórrer pel que fa al coneixement de les persones joves que volen accedir al sector agrari.

Diferents estudis mostren com els joves, respecte les generacions anteriors, tenen actituds més obertes i flexibles als canvis i a les novetats, sent més innovadors i amb més capacitat de planificar per al futur (Williams i Farrington

¹ La CEJA és una entitat aglutinadora dels joves agricultors europeus, fundada a Roma l'any 1958, que agrupa actualment a 25 organitzacions de tots els països de la Unió Europea i que representa al voltant d'un milió de joves agricultors. CEJA proporciona una plataforma molt rica pel debat i l'acció, malgrat els seus plantejaments no sempre han de concordar amb els de totes les organitzacions a qui representen.

2006: 3; Hantos, 2008: 122). Però es troben a faltar estudis que distingeixen la joventut en diferents grups per comparar actituds i trets diferencials en una mateixa generació. La següent cita mostra aquesta idea i la relaciona amb les noves xarxes que desenvolupen els joves nousvinguts:

"(...) if farmers with diverse backgrounds continue to enter farming in significant numbers, if new forms of social networks and networking capability are key to performance in the rapidly changing agricultural systems of today and tomorrow, then it is important to gain a more comprehensive insight into the attitudes and behaviors of the incoming generation of farmers towards their networks" (Mailfert, 2007: 29).

"(...) si els agricultors de diversos orígens segueixen entrant a l'agricultura en un nombre significatiu, si les noves formes de xarxes socials i capacitat de gestió en xarxa són clau per al desenvolupament dels sistemes de ràpida evolució agrícola d'avui i de demà, llavors és important obtenir una visió més completa de les actituds i els comportaments de la nova generació d'entrada pel que fa a les seves xarxes" (Mailfert, 2007: 29).

Tots aquest arguments encoratgen la doctorand a explorar el món de la jove pagesia i a concentrar els esforços en el coneixement de la realitat actual de les persones que s'incorporen al sector agrari. El reduït nombre de treballs al respecte porta a plantejar una recerca *exploratòria* on l'objectiu final és entendre quin és el camí dels joves quan accedeixen a l'activitat agrària, quines pràctiques desenvolupen i amb quina direcció veuen i entenen el món.

Un dels motius per estudiar les pràctiques i les actituds de la jove pagesia és que són el grup que té a les mans l'agricultura del futur. Si es pot conèixer amb més detall la seva visió del món i la manera com es concreten les idees en realitats, s'està donant una passa endavant per definir accions polítiques, per millorar la qualitat de les instal·lacions existents i per fomentar-ne de noves. Kazakopoulos i Gidarakou (2003: 397) defineixen el grup dels joves i alerten de les problemàtiques arrel de la disminució del seu nombre:

"Young people are the most dynamic, productive, innovative and flexible human grouping in any society. In agricultural communities the development of viable solutions for dealing with economics, social and environmental problems is placed in jeopardy through numerical shrinkage of this section of the population" (Kazakopoulos i Gidarakou, 2003: 397).

"Els joves són el grup humà més dinàmic, productiu, innovador i flexible en qualsevol societat. En les comunitats agràries el desenvolupament de solucions viables per a resoldre l'economia, els problemes socials i ambientals es posa en perill a través de la contracció numèrica d'aquest sector de la població" (Kazakopoulos i Gidarakou, 2003: 397).

La veritat és que existeixen estudis de joventut des de moltes perspectives, però també és cert que els joves que volen fer de l'activitat agrària la seva tasca principal no han estat molt estudiats específicament com a col·lectiu. Es constata

que ni la situació dels joves al món rural ni els temes concrets de relleu generacional, són àmbits d'estudi on existeix un ampli camp de recerca. Són molts pocs els professionals que es dediquen a la investigació en aquest sector i per tant, també és reduïda la producció científica que abraça el col·lectiu juvenil, les àrees rurals i la renovació del sector agrari.

1.4. Objectius i preguntes de recerca

El present treball doctoral es marca dos objectius generals:

1. Detallar el procés d'incorporació de la jove pagesia al sector agrari en funció del seu origen agrari familiar.
2. Analitzar les pràctiques agràries i les actituds de la jove pagesia emprant un nou paradigma del món rural com a marc d'anàlisi.

El **primer objectiu** es concreta en descriure i analitzar els diferents camins possibles per accedir al sector agrari, així com el procés d'incorporació a l'activitat agrària per part de les persones joves. Aquest objectiu cerca conèixer quines són les passes dels futurs pagesos i pageses abans del moment de la incorporació i també durant els primers anys de feina professional. L'objectiu també és explicar la incorporació al sector agrari com un procés més enllà del fet d'esdevenir cap d'explotació o del moment en què es compra una finca o un ramat. Per fer-ho cal definir les diferents etapes per les quals passa una persona jove i cal entendre quines són les necessitats en cadascuna d'elles.

Per assolir el primer objectiu es formula la primera pregunta de recerca que es qüestiona quins són els camins per accedir a l'activitat agrària. La metodologia distingeix dues vies d'entrada: (1) a partir d'una família pagesa i (2) sense tenir una prèvia vinculació familiar amb el sector agrari. Aquesta distinció esdevé essencial en el plantejament de tot el marc metodològic, perquè es preveu que hi hagi diferències significatives entre els dos grups de joves. Aquesta pregunta desencadena dues qüestions que també són importants alhora d'estudiar el camí d'accés al sector agrari. La primera es pregunta si el camí d'entrada de la persona jove influeix en la tipologia d'empresa agrària en la qual s'inicia i la segona es qüestiona quines característiques té l'activitat on el jove comença a prendre decisions de gestió i maneig.

La resposta a la primera pregunta de recerca ha de servir a la classe política per a revisar els seus programes actuals de suport a la jove pagesia. S'intueix que algunes mesures públiques, actualment vigents, estan marginant noves

tipologies de joves i també d'activitats agràries que l'administració no coneix i que neixen en l'actual sistema de crisi i canvi global.

El **segon objectiu** general és identificar que fan i que pensen les persones joves que s'han incorporat al sector agrari. D'una banda s'han de conèixer i classificar les estratègies que la jove pagesia adopta per establir empreses agràries; i de l'altra, és interessant descobrir, quantificar i qualificar la seva actitud respecte al futur del sector agrari i del món rural.

Per respondre al segon objectiu es formula la segona pregunta de recerca que es qüestiona quines són les pràctiques i les actituds de les persones joves que s'incorporen al sector agrari. Un dels elements innovadors de la recerca és el procés metodològic per mesurar el grau d'acostament de la nova generació de joves pagesos i pageses a un nou paradigma del món rural.

L'any 2006 l'Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), encunya el terme *Nou paradigma del món rural*. El nou discurs relata que les àrees rurals estan canviant d'un vell paradigma basat en la intensificació, l'especialització i la modernització del sector agrari com a garant de l'activitat socioeconòmica a les àrees rurals, vers un nou paradigma. En el nou model l'activitat agrària ja no és la principal, el sector agrari es diversifica, les àrees rurals reafirmen la seva tasca multifuncional, es fomenta la inversió enfront la subvenció i s'accepta la complexitat del món rural i la incertesa del futur. A més, pren molta més força l'enfocament territorial que el sectorial.

Els nous enfocaments, tant dels documents normatius, com dels sindicats o com de l'opinió pública en general, estan demandant una pagesia més sostenible i lligada al territori. Però no està clara la resposta des del mateix sector. De les seves idees i de l'actitud que en prenguin, depèn en bona part el desenvolupament futur de l'agricultura i la ramaderia local. De res serveix un discurs de sostenibilitat i un nombre infinit de normatives si la jove pagesia manté un rol productivista² on només es prima el benefici econòmic, i es tendeix vers la intensificació, la concentració i l'especialització. Aquest resultat és d'un interès social rellevant, en tant que cal identificar cap a on mira el jovent que conrearà les terres en un futur proper. Per tant, la segona pregunta de recerca ha de respondre al grau d'acostament dels joves pagesos i pageses a un nou paradigma del món rural. Aquest objectiu es marca el repte d'emprar un índex

² Bowler (1985 citat per Gómez Mendoza, 2001) defineix el model d'agricultura productivista a partir de tres tendències: (1) la intensificació, a partir de productes químics, fertilitzants orgànics, biotecnologia i mecanització; (2) la concentració, a partir de la reducció del nombre d'unitats d'explotació i de l'augment de la dimensió i (3) l'especialització, a partir de fomentar una única activitat agrària i ramadera.

quantitatiu per conèixer i comparar el moment en què es troba la jove pagesia entre l'antic i en nou paradigma rural.

En relació als dos objectius explicats, és vital estudiar la rellevància de les polítiques agràries i estructurals que afecten el sector agrari, així com els programes específics dirigits a la jove pagesia. També esdevé cabdal, identificar les diferents necessitats que es donen durant les fases del procés d'incorporació de la persona jove al sector agrari. Aquest és un punt rellevant alhora de definir una política agrària capaç de reforçar la incorporació de gent jove al sector agrari i que aquesta tingui èxit.

Finalment, es manté com un objectiu intrínsec a la recerca la comparació dels resultats de l'anàlisi entre la jove pagesia del sud-oest de la província d'Ontario (Canadà) i la de les comarques gironines (Catalunya). Les dues àrees geogràfiques presenten la mateixa problemàtica d'envelliment de la població agrària, però els seus contextos són diferents. Entendre les semblances i discrepàncies que afloren en els dos espais agrorurals esdevé un objectiu estratègic i argumenta bona part del procés metodològic de la tesi doctoral. En definitiva, és interessant entendre quines són les oportunitats de relleu generacional en aquest context *postproductivista*, i quines són les diferents vies d'entrada al sector agrari. Aprendre de l'experiència d'altres països és un factor elemental per mantenir una obertura que permeti descobrir nous enfocaments d'anàlisi.

1.5. Estructura de la tesi doctoral

La tesi doctoral s'estructura en vuit capítols i un bloc de set annexos.

El **capítol primer** introdueix la recerca a partir de la redacció de la motivació que va encetar el procés investigador, la justificació del perquè del treball, els objectius i les preguntes de recerca i l'estructura de la tesi doctoral. També s'hi inclouen els agraïments.

El **capítol segon** discuteix l'estat de la qüestió entorn el relleu generacional i la crisi del model agrari familiar. S'argumenten en detall diferents conceptes que fan referència a la incorporació de joves a l'activitat agrària i es contextualitza la problemàtica en el moment actual. Es fa un seguiment de la literatura científica que ha tractat el tema del relleu generacional en el sector agrari, des de vessants com la geografia, la sociologia o l'economia rural. Es descriu el procés d'incorporació a l'activitat agrària en funció de l'origen familiar de la persona jove que comença, on s'identifiquen les característiques principals de cadascun dels camins. En aquest capítol també s'emfatitza el paper tant de les polítiques públiques com de la societat civil en el suport a una nova generació de joves. Les

dinàmiques a Europa i a Amèrica del nord són diferents i es considera important conèixer-les.

El **capítol tercer** desenvolupa el marc conceptual entorn la ruralitat del segle XXI que fonamenta la recerca i a partir del qual s'ha elaborat la metodologia quantitativa i qualitativa d'anàlisi. Es treballa el canvi del vell al nou paradigma rural a partir de l'elecció de vuit components que s'han cregut imprescindibles per definir la concreció del nou paradigma emergent. La seva elecció s'ha realitzat a partir de l'anàlisi exhaustiva dels diferents marcs teòrics entorn la ruralitat i l'activitat agrària, que també s'exposen i es discuteixen.

El **capítol quart** detalla la metodologia general que s'ha emprat per portar a terme la investigació i també la descripció de les dues àrees d'estudi on s'ha realitzat el treball de camp: les comarques gironines a Catalunya i el sud-oest de la província d'Ontario a Canadà. L'enfocament metodològic es fonamenta en la combinació de tècniques d'anàlisi quantitativa i qualitativa a partir d'un marc de treball d'estudi comparatiu. La integració de les diferents maneres d'acostar-se a la problemàtica han permès definir amb cura el camí a seguir per assolir els objectius plantejats.

El **capítol cinquè** descriu i interpreta a partir dels casos d'estudi que s'han treballat tant a l'àrea canadenca com a la catalana els diferents passos que donen els joves per esdevenir pagesos, així com les empreses agràries on s'incorporen. El resultat detalla el procés per fases des que el jove té la motivació per esdevenir pagès fins que accedeix a l'activitat agrària i emprèn el procés de professionalització. El capítol centra el treball d'anàlisi detallada en els primers anys del procés d'incorporació de la persona jove.

El **capítol sisè** discuteix els resultats obtinguts de l'anàlisi a través de l'Índex creat per mesurar el moment en què el jove es troba en relació al Nou paradigma del món rural. Es mesura a través de les seves pràctiques i de les seves actituds si encara roman en un antic paradigma rural o s'acosta més a una nova manera de fer i de pensar entorn el sector agrari i l'entorn rural. La creació de l'Índex és una eina innovadora d'anàlisi que permet conèixer les dinàmiques de la població jove que es dedica al sector agrari a través de mesurar la seva manera d'actuar i de veure el món. També és un instrument útil per comparar els resultats entre els diferents grups de joves, ja sigui en funció del seu origen familiar –agrari o no agrari- o geogràfic –canadenc o català-.

El **capítol setè** argumenta el naixement d'una *Nova pagesia* i mostra algunes exemples concrets dels casos d'estudi que més s'acosten a un nou paradigma, que s'acaba definit com a *Agrosocial*. En aquest capítol s'evidencia la realitat emergent d'una nova generació de persones joves que accedeixen al sector

agrari, tant des de la vessant tradicional com des de la nouvinguda, però que comparteixen una manera de fer i de veure el món que els inclou dintre del mateix grup de la Nova pagesia. És el moment de la tesi doctoral on es mostren algunes de les experiències personals dels joves per tal d'entendre amb més facilitat quina és la nova realitat agrària tant a l'àrea d'estudi canadenca com a la gironina.

Per acabar, el **capítol vuitè** mostra unes reflexions finals que argumenten els resultats més rellevants del procés doctoral. És una síntesi en primera persona de les principals idees i arguments nous que s'extreuen del treball doctoral. També s'apunten, sense entrar en gaire detall, les futures línies de recerca per tal de continuar investigant i posant-li veu a la realitat de la nova generació de pagesia que ha de conrear els camps del futur.

Finalment cal tenir en compte que el llenguatge és la carta de presentació a partir de la qual qui escriu, comunica. En aquesta tesi doctoral s'ha fet un esforç per fer un ús correcte, adequat i normalitzat del llenguatge. S'ha tingut en compte l'aspecte de gènere així com de les diferents connotacions que poden tenir algunes paraules. Malgrat tot, en molts casos es generalitza amb noms masculins per nombrar el col·lectiu de les persones, tant dones com homes, per no fer excessivament carregosa la lectura del text. Pel que fa als termes *explotació, empresa, activitat i experiència agrària*; no s'ha entrat a debatre el seu ús en cada situació. S'empren, en la major part dels casos, com a substantius sinònims, malgrat hom creu que cadascuna de les paraules alberga matisos diferents. Es posposa una feina de detall semàntic per recerques posteriors.

1.6. Agraïments

Ja ric. Fa tants dies que espere aquest moment que m'omple d'alegria la seva arribada. És un tòpic, però és que no deixa de ser un símbol del final d'una etapa. Quan escrius els agraïments d'una tesi doctoral, ja s'albira l'aroma a tancament d'un moment vital molt especial.

Agrair a les persones que m'han acompanyat durant aquest dilatat viatge no és un llistat per ordre d'importància, ni per rang acadèmic, ni per bellesa personal. Agrair per a mi vol dir deixar constància en paper, juntament amb l'escrit doctoral, de qui a la seva manera també ha viscut i participat en aquesta tesi. El treball el signe jo, però no l'hagués pogut fer mai sense el grapat de gent d'arreu que m'ha ajudat, animat i esperonat a poder fer realitat el meu desig.

De forma preliminar vull agrair a la *Secretaria de Joventut* de la Generalitat de Catalunya el seu interès per la meua recerca. Sense el seu suport econòmic,

hagués estat més difícil arribar al final del trajecte. Gràcies per *l'Ajut a la formació especialitzada per a joves investigadors en matèria de joventut* (2007) i gràcies per la *Beca per la realització de Tesis doctorals en matèria de joventut* (2009).

Ara ja mencionant a les persones, començo pels qui estan més lluny. Li agraeixo al professor Stew Hilts i al seu equip de recerca de la Universitat de Guelph, la confiança que han dipositat en tot moment amb el treball per conèixer amb més detall l'actual i futura generació de jove pagesia al seu territori i al nostre. Als amics que he anat fent pel camí canadenc, sobretot a en Mark, per obrir-me les portes de casa; a la Caitlin per convidar-me a collir pèsols i maduixes, a l'Ally per compartir xerrades sobre els *New Farmers of Ontario* i sobretot a la Shelly, amb qui vaig descobrir una manera nova de sentir la pagesia i estimar-la.

A en Tony Fuller que em va animar l'estiu de 2006 a encetar un procés doctoral i a treballar el tema del relleu generacional. Li agraeixo les llargues converses, els papers guixats, les visites de camp i l'obertura a conèixer un país nou. Valore les seves ganes de viure i de continuar emocionant-se pels treballs engendrats des del cor i per a les persones. Amb ell he après a enriquir les idees inicials en un procés d'aprenentatge lent, però constant.

A casa, el primer agraïment és per a Isabel Salamaña que m'ha acompanyat durant uns quants anys a donar-li forma i sentit al treball doctoral. Hem anat perfilant una investigació arriscada que finalment ha arribat a bon port i de la qual en tenim per estar satisfetes. De la Universitat de Girona també vull nombrar l'Anna Ribes, qui m'ha transmès l'art de matisar i no perdre detalls, i l'Anna Roca amb qui vaig començar els primer viatges agraris per terres gironines.

A la Lourdes Viladomiu i al *Grup d'Investigació en Desenvolupament Rural* de la Universitat Autònoma de Barcelona, per la transmissió de coneixement, per l'obertura de portes professionals i acadèmiques i també pels moments viscuts a les dues escoles d'estiu. A la Montse Simó de la Universitat de Barcelona, li agraeixo que m'hagi presentat a *SPSS*, de qui m'he fet molt amiga, i també el balcó que m'ha obert a descobrir una part de la sociologia que desconeixia.

També vull fer menció de tres persones que m'han encoratjat i animat des de la seva experiència professional, però també des de la seva vivència personal envers la pagesia. En Pedro Cano, amb qui fa anys que compartim xerrades i de qui he après moltes coses boniques del camp i de la gent que s'hi dedica; a en Vicenç Llobet, que em va esperonar a continuar amb el treball doctoral un cop tancada la tesina i amb qui també he tingut l'oportunitat de debatre i discutir entorn el camp català; i a en Josep Montasell, que sempre que el veig m'anima a

continuar i a tancar la recerca i qui sempre que pot fa d'altaveu de les idees que compartim. Gràcies a tots tres per ser uns bons mestres des de la vostra quotidianitat.

Als amics que han tingut la paciència infinita d'escolta una vegada i una altra allò de *Sí, però quan acabi la tesi*. He deixat per fer moltes coses boniques amb qui més estime, però tot té un final i ara sí que podré respondre: *Sí, quan ens veiem?* No cal escriure un llarg llistat de noms perquè ja sabeu qui sou. Però sí que vull agrair-li a l'Albert i a en Jordi les enèrgiques trucades des de l'Empordà; a la Joana, la Marta, la Maria, la Lumi i l'Elena els milers de somriures que durant aquest temps m'heu fet arribar; a l'Anna que m'ha guiat pel món dels mapes; a en Sergi, el *paseo y conversación* que tantes vegades hem compartit; a en Iago el magnífic cop de mà amb la bibliografia, a l'Anna la paciència que ha tingut per respectar el meu temps i entendre el ritme de la *dansa doctoral*; a la Tere i l'Acarona que m'han animat des dels fogons; i a la Vanesa per l'entusiasme que evoca per una nova generació de pagesia viva i activa. Un agraïment també als *pastorets* i *pastorettes* de l'Escola de Pagesia que ja fa tres anys que m'escolten i m'esperonen a continuar fent d'altaveu dels seus somnis.

A la família que, cadascú a la seva manera, també ha viscut la tesi. Als cosins grans, Sergi i Pere, que m'han animat i m'han transmès energia des de la distància. A la seva mare, la meva tia, que ha fet un esforç que no té nom per a corregir l'intens treball que ara estic a punt de tancar. Gràcies Mari! A la meva àvia, Angelita, que cada vegada que parle amb ella, em reforça la meva valentia i ganes de fer les coses amb estima. Als meus pares, la Lola i en Salva, que en tot moment m'han estès la mà, que em van acollir a casa quan vaig decidir que caminava vers el doctorat i que al llarg de tot aquest temps han entès la meva dedicació al camp, als llibres i a la pantalla. I als meus germans, la Llum i l'Ovidi, que des de la seva infantesa també han viscut la tesi a la seva manera i m'han acompanyat amb rialles i vitalitat.

A la meua parella, en Jaume, que ha viscut de molt a prop la penúltima i l'última fase de la recerca. Amb ell he compartit els dies llargs, les taules que es desfiguren, la bibliografia que no es troba, les correccions de detall, les lectures feixugues -i les lleugeres també-, els passejos per la Coma de Burg, els mals de cap, les bones estones de descoberta i un llistat llarg de moments únics. Aviat podrem fer vacances ☺

I finalment, a la pagesia que m'ha obert les portes del mas i que m'ha cedit un espai d'intimitat exclusiu a l'explicar-me les seves històries, desitjos i emocions. Les persones joves que he conegut durant aquests anys són els que m'han transmès bona part del coneixement après. Sense elles aquesta tesi seria una altra, i segurament jo també. Conèixer l'estima per la terra que la gran majoria

irradien és un regal de la vida. Haver tingut l'oportunitat de trepitjar el camp de la seva mà, ha estat vital per entendre'ls i per poder escriure el que esdevé a les seves llars, finques i granges. Gràcies de tot cor!

Per acabar li agraeixo a la *paciència* haver-me acompanyat durant tot aquest temps; també a la *il·lusió* que no ha deixat de caminar amb mi; a l' *emoció* que ha format part del treball de camp i de les mil vivències enregistrades; a la *tenacitat* que m'ha permès arribar a escriure els agraïments i poder posar-li un punt i final a aquest viatge que, com tot a la vida, s'acaba.

1.7. Bibliografia

Alberdi Collantes, J. (2005): "Jóvenes agricultores: perspectivas, planes de dinamización y dificultades de instalación en el País Vasco", a *Papeles de Geografía*, 41-42, pàg. 5-28.

Aldomà, I. (2009): *Atles de la nova ruralitat*. Lleida: Fundació del Món Rural.

Binimelis, R.; Bosch, M. i Herrero, A. (2008): *A sol i serena. Dones, món rural i pagesia*. Quaderns de l'Institut, 12. Barcelona: Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.

Bové, J. (2004): *Campesino del mundo*. Barcelona: El viejo topo.

Bowler, I. (1985): *Agriculture under the Common Agricultural Policy: a geography*. Manchester: Manchester University Press.

Brugué, Q.; Ricard, G. i Subirats, J. (2002): "La governabilitat de les ciutats i els territoris en la societat de les xarxes", a Subirats, J. (Coord.): *Redes, territorios y gobierno*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pàg. 405-415.

Castells, M. (1998): *La Era de la Información*. Madrid: Alianza.

Comissió Europea (1996): *Young farmers and the problem of succession in European Agriculture*, Informe COM (96) 398 final, setembre de 1996.

Comitè de les Regions (2001): "Proyecto jóvenes por la agricultura europea", COM-2/023, 28 de juny de 2001, Brussel·les.

Comitè Europeu de les Regions (1997): *Young farmers and the problem of succession in European Agriculture*, opinion CdR 457/96, on the Commission report *Young farmers and the problem of succession in European Agriculture*, març de 1997.

Dematteis, G. (2002): "De las regiones-área a las regiones-red. Formas emergentes de gobernabilidad regional", a Subirats, J. (Coord.): *Redes, territorios y gobierno*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pàg. 163-175.

Etxezarreta, M. (1998): "Tendencias de la evolución de la agricultura en el siglo XX", a *Dossiers agraris*, 4.

Etxezarreta, M. (1999): "Las políticas de desarrollo rural integrada y la agricultura familiar", a *Cambios en los espacios rurales Cantábricos tras la integración de España en la UE*. Cantabria: Universidad de Cantabria, pàg. 163-174.

García Bartolomé, J.M. (1994): "Nota informativa sobre el coloquio Transmisión de las explotaciones agrícolas y la instalación de agricultores en la Comunidad Europea", a *Agricultura y Sociedad*, 70, pàg. 293-307.

- García Ramón, M.D. i Baylina, M. (Eds.) (2000): *El nuevo papel de las mujeres en el desarrollo rural*. Barcelona: Oikos-Tau.
- Gómez Mendoza, J. (2001): "Las nuevas funciones socioeconómicas y medioambientales de los espacios rurales", a García Pascual, F. (cord.): *El mundo rural en la era de la globalización: incertidumbres y potencialidades*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, pàg. 111-148.
- González, J.J.; De Lucas, A. i Ortiz, A. (1985): *Sociedad rural y juventud campesina*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Izquierdo, J. (2009): *Ciudad y campo mano a mano: la construcción de un nuevo contrato social y territorial*, conferència donada a la Universitat d'Oviedo el 3 de juliol de 2009.
- Langreo, A. i Benito, I. (2005): "La mujer en la agricultura y en el medio rural", a *Agricultura familiar en España 2005*. Madrid: Anuario de la UPA, pàg. 104-128.
- Lobley, M.; Baker, J. i Whitehead, I. (2010): "Farm succession and retirement: some international comparison", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1, pàg. 49-64.
- Mailfert, K. (2007): "New farmers networks: how beginning farmers build social connections in France", a *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(1), pàg. 21-31.
- Mishra, A.K. i El-Osta, H. (2007): "Factors affecting succession decision in family farm businesses: evidence from a national survey", a *Journal of the American Society of Farm Managers and Rural Appraisers*, 70(1), pàg. 1-10.
- Molinero, F. (2000): "Nuevas funciones de los espacios rurales" a Prieto, R. (Coord.): *Juventud Rural*. Madrid: Instituto de la Juventud de España.
- Monllor, N. (2007): *Incorporació de joves a l'activitat agrària a les comarques gironines. Situació i reptes de la jove pagesia. El Pla de l'Estany com a cas d'estudi*. Memòria de recerca, Universitat de Girona (en línia).
- Moyano, E. i Fernández M.C. (1990): "Teoría y práctica de la instalación de jóvenes en la agricultura", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 154, pàg. 7-38.
- Naredo, J.M. (2009): "La crisis que el capitalismo vino cebando", a *El Viejo Topo*, 253, pàg 5.
- Niewolny, K. i Lillard, P. (2010): "Expanding the boundaries of beginning farmer training and program development: a review of contemporary initiatives to cultivate a new generation of American farmers", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1, pàg. 65-88.

Parlament Europeu (2000): "The future of young farmers in the European Union", a *Agriculture, Forestry and Rural Development Series, AGRI*, 134.

Romero, J (2005): "El gobierno del territorio en España. Balance de iniciativas de coordinación y cooperación territorial", a *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 39, pàg. 59-86.

Salamaña, I. (1991): *La dona pagesa: l'oblidada de l'explotació agrària familiar*. Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

Soronellas, M. (2002): *Pagesos en un món de canvis. Família i associacionisme agrari a la Selva del Camp, segles XVIII, XIX i XX*. Tesi Doctoral, Universitat Rovira i Virgili.

Stiglbauer, A. i Weiss, C.R. (2000): "Family and Non-Family Succession in the Upper-Austrian Farm Sector", Working Paper EWP 0008, Department of Food Economics and Consumption Studies, Universitat de Kiel.

Tondreau, J,; Parent, D. i Perrier, P. (2002): *Transmettre la ferme familiale d'une génération à l'autre*. Québec: Universitat Laval.

CAPITOL 2

El relleu generacional del sector agrari en crisi: amenaça o oportunitat?

"The children of Ontario's farmers are evidently looking elsewhere for their career choices".

"El fills del pagesos d'Ontario estan, evidentment, buscant les seves opcions professionals en qualsevol altra banda".

Wally Secombe

A home-grown strategy for Ontario agriculture. A new deal for farmers, a new relationship with consumers (2007)

2. El relleu generacional del sector agrari en crisi: amenaça o oportunitat?

2.1. Introducció

La manca de relleu generacional de les explotacions agràries familiars és un tema recurrent des que el procés de reestructuració agrària es va començar a fer palès als inicis dels anys seixanta, sent actualment una tendència general a la major part de països industrialitzats del món (González, 2002: 18; Alberdi Collantes, 2002: 8; Sotte, 2003: 2; Izcarra Palacios, 2005: 51).

El nou context social i econòmic de modernització i industrialització de les tasques agràries que s'implantà a partir de la segona meitat del segle XX, acompanyat dels processos migratoris des del camp a la ciutat, van propiciar un canvi demogràfic de les societats agràries tradicionals (Camarero, 1993; Abad i Naredo, 2002; AAFC, 2006: 4; Blanco, 2006: 303). La pèrdua de mà d'obra familiar en els seus inicis no va representar un problema greu ja que la tecnologia que ràpidament es va implantar en les explotacions agràries en va suplir la mancança. Però ja fa uns anys que es comença a parlar de problemàtica, tant pel que fa a l'envelliment de la població agrària com pel que fa a la manca de successió de les explotacions agràries familiars (Lasley, 2005: 1; Williams i Farrington, 2006: 1; Gillespie Jr i Johnson, 2010: 31). Les estadístiques mostren com la població agrària cada vegada és més *vella*, alhora que la predisposició dels joves per rellevar l'activitat tradicional de la família és qüestionada per motius tant econòmics, com socials i culturals.

Aquest capítol té per objectiu entendre la incorporació de gent jove al sector agrari en el context actual, situant els diferents camins d'accés i el suport tant polític com social de la joventut que vol accedir-hi. És important conèixer els mecanismes de suport i les eines que socialment s'empren per fomentar el relleu generacional del sector agrari.

A l'apartat de la *Justificació* s'ha pogut constatar que l'estudi sobre la matèria des d'un punt de vista acadèmic és molt limitat, i per tant es tracta la temàtica des de la crisi del model agrari familiar i des del pas vers una activitat agrària molt més diversa on els perfils de la jove pagesia són més heterogenis que en èpoques anteriors.

Aquest marc teòric situa la primera pregunta de recerca de la tesi doctoral, on indagar en els diferents camins d'entrada al sector agrari és l'objectiu principal. La major part de la literatura científica especialitzada se centra únicament i específica en la reproducció de les explotacions agràries familiars, però hom creu que no és l'única via d'entrada al sector agrari. Langreo (2000) apuntava a inicis

d'aquest segle que una part de la innovació agrària prové d'un perfil de joves tècnics agraris o gent molt formada, amb una presència de dones destacada i on es detecta la incorporació de persones joves no provinents del sector agrari. Per tenir més coneixement d'aquest camí d'entrada al sector agrari es va començar aquest procés de tesi doctoral i es va plantejar la pregunta que aquest capítol enceta.

2.2. Un marc social i econòmic exclouent

Una de les respostes unànimes a la pregunta de per què no hi ha relleu generacional en les explotacions agràries familiars, és que *no hi ha futur*. S'escolta des de la mateixa pagesia el discurs repetitiu que el blat es paga al mateix preu que fa vint anys i que el preu dels vedells fa massa temps que no canvia. La *Cançó de l'enfadós*³ –aquell remoreig que tot va malament i que millor abandonar l'activitat agrària- que se sent a moltes de les explotacions agràries familiars, és només la punta de l'iceberg d'un complex model agrari que exclou la pagesia subtilment i silenciosa.

El model agrari global que es desprèn dels acords de la Ronda d'Uruguai tancada a Marrakech l'abril del 1994, canvia les dinàmiques agràries mundials (Romero i Ramos, 1994) a partir de les quals encara s'agreuja més la crisi de l'agricultura familiar. El nou marc de liberalització econòmica marca una pauta de control vertical de les explotacions agràries, que cada vegada han de ser més grans, més mecanitzades i més dependents del model dominant. En aquest escenari no és d'estranyar que les persones joves no vulgui rellevar les explotacions agràries tradicionals donades les dificultats i la inseguretat que el marc global transmet al context local (Izcara Palacios, 2005: 57). En un estudi realitzat recentment a Anglaterra queda recollida aquesta idea:

"The loss of worthwhile jobs, the capacity to care for the British countryside, isolation, farmer depression and suicide are a high price to pay for the continuation of a polluting and oil-dependent industry. In these circumstances, the absence of optimism amongst the non-organic farming sector and the lack of opportunity for new blood to enter UK agriculture are not surprising" (Maynard and Green, 2006: 53).

"La pèrdua de llocs de treball dignes, la capacitat per tenir cura del camp britànic, l'aïllament, la depressió i el suïcidi són una part de l'alt preu que han de pagar els agricultors per la continuïtat que encara té la indústria contaminant i dependent del petroli. En aquestes circumstàncies, l'absència d'optimisme entre el sector de l'agricultura no ecològica i la manca d'oportunitats perquè entri sang nova al sector agrari del Regne Unit no són sorprenents" (Maynard and Green, 2006: 53).

³ El Gran diccionari de la Llengua Catalana defineix l'expressió "Cançó de l'enfadós" com *una cosa que hom repeteix amb molta insistència fins a enutjar els qui l'escolten*.

Acabada la Segona Guerra Mundial la missió social del sector agrari era alimentar una població mancada dels recursos bàsics per la supervivència. Els instruments polítics de l'època es van posar a disposició de la pagesia per tal de millorar les estructures i d'aquesta manera augmentar la productivitat. En molt pocs anys es va aconseguir l'objectiu marcat amb escreix (Romero, 2002: 624). Als anys setanta els països industrialitzats ja tenien massa excedents degut a l'exponencial augment de les matèries primeres obtingudes en unes explotacions agràries que cada vegada eren més intensives i engrandides. La industrialització del camp, a part de les múltiples conseqüències ambientals, econòmiques i socials, va provocar l'expulsió de la mà d'obra excedentària que anava sent substituïda progressivament per la maquinària i la tecnologia moderna. Naredo i Leguina (1973 citat per Bretón et al., 1997) retraten aquest moviment migratori com un procés d'abandonament on primer marxen els assalariats agraris, després l'ajuda familiar i seguidament la pagesia que treballava les explotacions petites i més marginals del sistema. Les explotacions agràries passen de ser intensives en mà d'obra a ser-ho en capital i en tecnologia (Peix, 1997: 51; Cochrane, 2000).

Les explotacions agràries que van *resistir* l'incipient canvi de model es van veure immerses en un procés de crisi estructural forçades a entrar en la roda del sistema industrial. Els cànons marquen augmentar la productivitat a través de l'especialització, la introducció de productes químics i la contínua mecanització. Aquesta dinàmica imanta els pagesos i pageses dintre del model d'un sistema dominant que els converteix en una *pagesia agroindustrial* (Roca i Monllor, 2009) depenent cada vegada més de l'entramat de les empreses transnacionals que controlen el subministrament d'inputs i el mercat.

Malgrat la poca claredat del sistema, les famílies pageses fan un esforç d'adaptació a la nova realitat a través d'augmentar la dimensió física de les explotacions agràries, de crear processos cooperatius, de formar part dels processos d'integració vertical o ja en última instància, d'abandonar l'activitat (Breton et al., 1997: 657). El resultat del canvi accelerat de model se sintetitza en la desaparició de moltes explotacions agràries, en l'augment de dimensió tant física com econòmica de les que queden, en la concentració de terres i capital, i en l'envelliment de la població agrària tradicional (Sevilla Guzmán, 1979; Sumpsi 1994). Queden les més *fortes*, les que han pogut créixer i adaptar-se a la lògica capitalista dominada pel mercat (Corsi, 2009: 27; Gillespie i Johnson, 2005: 2). Són les explotacions agràries més grans, especialitzades, intensificades i altament tecnificades, on treballen les màquines i majorment persones assalariades. Sota aquestes dinàmiques la incorporació de gent jove i nova al sector agrari és molt difícil per les increïbles barreres d'accés que comporta i

pel model agressiu en què cal desenvolupar-se (Lasley, 2005: 2-3). El mateix autor argumenta que alguns joves atrets per les tasques agràries i per l'art de dedicar-s'hi, ho deixen de fer perquè els condicionants que els exigeix l'agricultura industrial no els motiven.

"Among both existing farmers and those desiring to farm there appears to be a failure to recognize that farming is increasingly about doing things they dislike rather than working in the fields and in the barns which attracted them to farming" (Lasley, 2005: 6).

"Tant entre els agricultors existents com entre els que estan desitjant fer de pagesos, sembla haver una desmotivació en reconèixer que l'agricultura significa, cada vegada més, fer coses que no els agrada en lloc de treballar en els camps i en les naus, que és el que els va atreure per dedicar-se a l'agricultura" (Lasley, 2005: 6).

Aquest escenari porta a visualitzar un futur sense pagesia en els propers decennis, si no es fa efectiu un canvi de paradigma. Alberdi Collantes (2005: 24) alerta del perill de limitar la mà d'obra de les explotacions agràries on en un futur no gaire llunyà poden quedar desproveïdes de sang jove i nova.

Ploeg (2010: 105) explica la paradoxa que el model agroindustrial ha creat uns *Imperis alimentaris* que dominen les relacions de poder i unes explotacions agràries industrialitzades que l'alimenten sense gairebé tenir ni veu ni vot. La crisi alimentària de l'any 2008 va treure a la llum la relació entre la crisi agrària, l'alimentària i la financera. Si els bancs fan fallida, el model agrari altament dependent dels sistemes financers pot continuar la mateixa direcció. En conseqüència, altres models més propers a una manera de fer pagesa i més autònoma tenen més espai per poder ressorgir i trobar el seu lloc en l'actual món global.

De fet, comença a aixecar-se una veu que reclama un canvi de model i que identifica en la crisi del model industrial una oportunitat única per fer el gir vers una manera més justa i sostenible de gestionar les explotacions agràries actuals.

"Yet, in this crisis, there is a golden opportunity to shift Canadian farming into a more sustainable future" (Webb, 2009).

"No obstant això, en aquesta crisi, hi ha una oportunitat d'or per canviar l'agricultura canadenca vers un futur més sostenible" (Webb, 2009).

En aquest model alternatiu la pagesia no és exclosa, ben al contrari, és una peça fonamental d'estructuració i força dels nous sistemes agraris que es gesten des d'una mirada més integradora i lligada al territori. És un model que obre les portes a noves incorporacions de joves al sector agrari i al món rural, és per tant, una via de renovació encoratjadora i plena de noves oportunitats per fomentar l'ocupació rural, per proporcionar uns aliments saludables i per tenir

cura del territori (Euskadiko Gazteriaren Kontseilua, 2010: 36). La posada en escena es veu acompanyada per un sector de la població minoritari, però creixent, que valora l'agricultura d'escala petita, de produccions ecològiques i de qualitat, pel valor territorial que suposa i fins i tot com a símbol de resistència enfront la globalitzada societat actual (Etxezarreta, 2006: 223).

2.3. Les famílies pageses evolucionen

Segons Díaz (1997) la família pagesa destaca per la seva singularitat com a grup i la situa com a peça essencial pel manteniment de l'activitat agrària en els països industrialitzats. Argumenta que tradicionalment ha sabut adaptar-se als canvis com una unitat social que ha cercat reproduir les seves condicions de vida i treball de la millor manera possible a partir dels propis recursos familiars. Però en els últims anys es qüestiona des de diferents esferes acadèmiques i polítiques la resistència dels models familiars tradicionals (Williams i Farrington, 2006) en un entorn de canvi constant i accelerat.

Un dels elements clau que introdueix un canvi en el tarannà de les famílies pageses és la presa de decisions a la unitat domèstica. Fins ara havia dominat l'interès del grup enfront de l'individual. En canvi, les dinàmiques socials actuals afavoreixen molt més les decisions de cadascun dels membres joves de les famílies pageses, fet que en moltes ocasions esquartera el projecte de la família pagesa com a tal. A més, a la presa de decisions cal incloure el canvi accelerat en el sistema econòmic i social globalitzat. Les famílies pageses s'han d'adaptar a un entorn capitalista que implica tota una sèrie de passes estructurals on la incorporació d'una nova persona jove no sempre és la millor opció (Williams et al., 2006). Aquest fet, és un dels elements que incita a parlar de l'amenaça que suposa que moltes decisions individuals acabin creant un greu problema de relleu generacional de les explotacions agràries de caire familiar.

Tradicionalment l'explotació agrària i la família han estat íntimament lligades en un model de producció i reproducció. El fet que la família esdevingui el nucli bàsic a partir del qual es desenvolupen la resta de relacions socials dels seus membres, permet identificar l'explotació agrària familiar com un actiu d'acció social i com una unitat bàsica de la vida econòmica dels membres familiars (Moyano i Sevilla, 1978). Però a mesura que la identitat com a grup es va diluint, també se separen els aspectes laborals dels estrictament familiars; una de les noves tendències de la societat rural actual.

Les estratègies familiars més comuns a la majoria de les explotacions agràries que continuen l'activitat són la conservació i l'augment del patrimoni familiar, així com la millora de la posició de la família en l'estructura social (Díaz, 1997). Les

exigències de l'entorn fan necessària una contínua millora de les condicions econòmiques i socials de les explotacions agràries familiars. Aquestes no es viuen com una ruptura, sinó com una adaptació a un nou context més *modern* i complex. Garrido i Gil (1997) expliquen que en aquest moment, quan les famílies comencen a adaptar-se als canvis a partir de la maximització dels seus recursos humans i materials, però d'una manera encara col·lectiva, es pot parlar d'*estratègies familiars*. Les famílies organitzen els seus recursos en funció de l'entorn econòmic i social. El model modern s'associa amb dinàmiques més flexibles i heterogènies. És precisament de les diferents estratègies que la família, com a grup, vulgui i pugui adoptar on es troben els conflictes amb els joves. En aquest punt la família pot optar per reforçar les estratègies individuals de cada membre, o d'algun en concret; o bé continuar reproduint el model col·lectiu (Díaz, 1997).

En la família tradicional, la dominància del pare, les desigualtats de gènere i la identificació dels interessos familiars amb els de l'explotació agrària, creaven situacions molt homogènies (González, 2002: 8). Però les noves estratègies familiars, més modernes, obren la porta a un ventall molt més ampli d'actuació. L'apropament del món rural i de l'urbà, l'augment de la formació dels joves rurals, les noves tecnologies de la informació, etc; han facilitat un equilibri de forces en les relacions familiars alhora de prendre les decisions, i així s'han creant situacions molt diferents arreu del territori agrari.

Quan arriba el moment en què la persona jove s'ha d'incorporar al món laboral es dibuixen dues situacions: (1) abandonar el grup familiar i iniciar-se laboralment fora de l'àmbit agrari de la família, o (2) continuar treballant a l'explotació agrària a l'espera d'incorporar-se com a titular o co-titular en un futur no gaire llunyà. La primera situació pot ser un estadi de pas vers la segona, malgrat alguns estudis apunten que el fet que la pluriactivitat s'hagi instaurat com a pràctica habitual en moltes de les explotacions agràries familiars, ha propiciat que els joves prefereixin treballar fora d'aquest nucli familiar i assolir més independència. També s'ha constatat que quan més temps passa el jove fora de l'explotació agrària familiar, menys possibilitats té de retornar (Errington i Gasson, 1996). Com que el context social i econòmic no és propici a donar suport a la incorporació al sector agrari, la realitat és que actualment la major part dels joves que poden triar entre romandre a l'explotació agrària familiar o treballar en un altre sector, opten per la segona opció. I com que les famílies modernes es mostren molt més flexibles amb els joves que en èpoques passades, el nucli familiar també és partidari de l'abandonament de l'activitat agrària (Villa, 1999; González, 2002: 19). En aquest punt també és rellevant l'aportació de Benelbas (1983, citat per Gómez Benito i González, 2002) quan

parla de la *selecció negativa*, que té lloc en algunes famílies pageses on el fill que es queda a treballar en l'explotació agrària familiar és el que té menys empenta i iniciativa. Els descendents més *espavilats*, són els que emigren als nuclis urbans on normalment estudien o canvien de sector d'activitat.

En aquest context de *llibertat de decisió* els motius que inciten als joves a accedir o no al sector agrari ja no són només de caire econòmic o estructural, sinó que cal tenir en compte tots els condicionants ambientals i culturals que rodegen el jove i el seu àmbit familiar (López i Juárez, 1997). Ja no es pot mesurar la reproducció de la unitat domèstica de les famílies agràries només amb variables estructurals com la dimensió física i econòmica de l'explotació agrària, el grau de mecanització, o la qualitat genètica del bestiar, etc. Cal tenir present l'ambient social que rodeja el jove, per tal de poder entendre el perquè de les seves decisions.

D'altra banda, a la modernització de les famílies pageses cal afegir el nou paper de la dona en les explotacions agràries del segle XXI. El rol tradicional femení en la major part de les explotacions agràries familiars havia estat el d'organitzar la vida domèstica, de tenir cura dels animals i de l'hort familiar, i en comptades ocasions col·laborar en les feines del camp a mercè moltes vegades del que l'home decidia. En tot cas, amb l'ajuda familiar dels fills o altres membres de la família es realitzaven activitats complementàries dintre de l'explotació agrària (Díaz, 1997). Aquest paper s'ha viscut durant molt de temps des d'una posició d'invisibilitat, on les tasques que la dona desenvolupava a l'explotació agrària passaven desapercibudes davant d'una figura masculina que es mostrava com la cara visible de l'espai de treball agrari (Salamaña, 1991; Sampedro, 2000: 85).

Però amb l'arribada de l'agricultura industrialitzada i amb l'especialització de moltes de les explotacions agrícoles i ramaderes, la dona passa a desenvolupar unes altres tasques. Es produeix una divisió sexual del treball on el rol femení està cada vegada més deslligat de l'activitat agrària familiar (Díaz, 2007: 122). Es pot generalitzar una tendència on en les explotacions petites, la dona encara realitza tasques agràries en complementarietat amb l'home. En canvi, en explotacions més grans la dona queda més relegada a les tasques domèstiques, o bé a l'administració de la paperassa burocràtica, que al ser cada vegada major, requereix una dedicació important que moltes vegades acaba sent una tasca femenina (Etxezarreta, 2006: 93).

La divisió del treball també ha obert la porta a que les dones tinguin més facilitats per treballar fora de l'explotació agrària i ser més independents. Les dones rurals del segle XXI estan trobant el seu lloc a través de múltiples estratègies –antigues, noves o *reinventades*- que les posicionen com un element

fonamental d'estructuració del nou context econòmic i social (Salamaña i Baylina, 2006: 16).

En conseqüència, i pel que fa a les dones joves que neixen en una família pagesa es constata un canvi de rol i d'actitud, que les desmarca del lligam familiar on s'independitzen abans que els homes de la seva generació. Segons diversos autors aquesta fugida està més relacionada amb temes de desprestigi social o de cerca d'autonomia personal, més que amb la duresa de la feina agrària (González, 1993; Díaz, 1997; Sampedro, 2000: 87; Baylina i Garcia Ramon, 2001: 30). Aquest fenomen està provocant una *desagrarització femenina* a les àrees rurals, que segons García Bartolomé (1992: 94; 2000: 12), és un dels principals signes de la reestructuració econòmica i social de les societats rurals industrials avançades. Factors com la llibertat de matrimoni de les famílies modernes que opten per no continuar vinculades a l'activitat agrària (Comas i Contreras, 1990) i en molts casos ni tan sols a l'espai rural o com la *fugida il·lustrada* (Camarero, 2002: 65) de moltes dones rurals, marquen una tendència clara que les deslliga del món agrari. Pel que fa al cas de la formació, són coneguts els estudis que relacionen un major nivell educatiu amb més facilitats per sortir del món rural (Shucksmith, 2004: 54) i, en el cas de joves de famílies agràries, menys expectatives per rellevar l'activitat.

Però paradoxalment alhora, també és cert que la dona rural del nou segle ja ha crescut rodejada d'inputs que li fan reclamar i exercir la igualtat d'oportunitats davant la societat tradicional. Ens trobem, per tant, un món rural més obert al nou paper que ha de jugar la dona com a actora activa i protagonista de la seva vida i del seu futur (Díaz, 2004). Les dones que es queden en els entorns rurals defensen el seu paper independent i alhora articulador de la base social. Aquest canvi de paradigma està dotant les dones de més oportunitats per treballar i viure en el món rural actual (Sampedro, 1996).

En els últims anys diferents investigacions s'atreveixen a mostrar un altre paper de la dona pagesa, més enllà dels de la *dona de pagès*. En algunes zones del nord d'Europa les dones comencen a treballar amb maquinària més pesada i a realitzar tasques que sempre han estat *més masculines* (Garcia Ramon, 2000). D'altra banda, a Canadà es constata que moltes de les noves incorporacions a l'activitat agrària de persones sense lligams previs estan sent liderades per dones (English, 2007). Sembla que la *modernitat* pot jugar a favor de situar la dona pagesa en el lloc que li pertoca.

Es constata en aportacions recents, el sorgiment d'una dona pagesa compromesa amb els temes socials i ambientals lligats a l'activitat agrària on la diversificació i la producció ecològica són les estratègies més emprades per les noves incorporades (Jiménez, 2000; López García, 2000 citat per Baylina i Garcia

Ramon, 2001). Són dones que gestionen i organitzen l'activitat agrària a la qual es dediquen des d'una mirada compromesa amb el territori, amb la qualitat dels productes que elaboren i amb les persones amb qui treballen (Binimelis et al., 2008: 68). La presència femenina en l'escena agrària i rural actual és un signe de canvi de paradigma on les oportunitats de relleu generacional són molt més clares.

Tots aquests canvis porten a parlar de *desfamiliarització* de l'activitat agrària (Gómez Benito i González, 2002: 429), on la família ja no és la base que sustenta les feines agrícoles i ramaderes. Les noves relacions econòmiques i socials del món rural estan afavorint el pas vers formes diferents d'organització dintre de l'explotació agrària. Ser pagès ja no està estrictament lligat al mode de producció domèstic tradicional, sinó que entren en joc un ventall més ampli de fórmules d'organització laboral de les tasques agràries. En aquest context les dones són molt més visibles i els joves presenten més llibertat de decisió respecte el grup familiar.

La ruptura de l'estructura tradicional agrària familiar obre el camí a que noves fórmules organitzatives apareguin en l'espai agrari. No és fàcil trobar una nomenclatura per definir l'amalgama de formes que pot adquirir la gestió d'una activitat agrària actualment, donades les diferències en les tipologies. S'empra el concepte *d'empresa agrària* entès com una estructura més flexible en les dinàmiques de gestió on la família ja no és la peça clau de l'engranatge, sent una fórmula més complexa i heterogènia (Viladomiu, 2005: 24). Cercles més alternatius empen el concepte *d'experiència agrària* per referir-se a les activitats de nova creació que es creen sota criteris agroecològics. Però encara és *explotació* o *activitat agrària* la nomenclatura més emprada actualment.

2.4. El procés d'incorporació a l'activitat agrària

Incorporar-se al sector agrari, tant pels que relleven una explotació agrària familiar com per als que en creen una de nova, és un exercici de complexa realització. Segons Williams et al. (2006) hi ha tres vies d'entrada al sector agrari: (1) a través de l'explotació agrària familiar, (2) a través d'un altre sector i (3) a través de l'ascens en *l'escala agrícola*⁴. L'autora argumenta que dins de cada ruta existeix una varietat àmplia d'estratègies per assolir l'establiment de l'activitat agrària.

La veritat és que l'accés al sector agrari s'ha realitzat tradicionalment amb el traspàs de l'explotació agrària dels pares als fills. A Europa l'any 1992 es va

⁴ Terme emprat en anglès: *Agricultural ladder*.

calcular que nou de cada deu joves accedien al sector agrari a través del sistema hereditari familiar (García Bartolomé, 1994: 296), a Anglaterra també era la via d'entrada principal l'any 2002 (ADAS, 2004) i a Austràlia s'ha estimat recentment que un 94% de les incorporacions són de tradició agrària familiar (Barclay et al., 2005). Malauradament cada vegada menys joves nascuts a les explotacions agràries familiars volen continuar amb l'activitat (AAFC, 2006: 5).

Però aquesta no és l'única via d'accés. Mailfert (2007: 22) assenyala que a França, país on la política agrària ha ajudat tradicionalment els joves a incorporar-se al sector, una quantitat significativa de persones sense origen agrari directe se sent atreta per l'ofici de pagès en els últims anys. En aquest sentit Williams et al. (2006) afirmen que actualment hi ha un debat obert entorn el paper dels joves que accedeixen per aquesta via d'entrada, ja que molts no estan disposats a entrar en la roda de les explotacions agràries de caire industrial. Aquest fet provoca que siguin rebutjats per bona part de la pagesia establerta, així com per algunes polítiques públiques, ja que pensen que els nouvinguts *barren* el pas als que realment volen fer del sector agrari una gran indústria.

La tercera via que proposa l'autora es va instaurar a principi de segle XX com una porta d'accés a la propietat de la terra. *L'escala agrícola* fa referència al procés d'anar pujant esgraons des del treball no remunerat, passant per l'assalariat, que permet estalviar diners per poder arrendar una finca per més tard aconseguir un préstec i assolir la propietat de la terra (Spillman, 1919). Aquest és més aviat un procés de mobilitat social dintre del mateix sector, camí molt emprat a nord Amèrica les primeres dècades del segle passat. Sembla que avui dia és un terme obsolet, malgrat pot ésser una via que alguns joves sense origen agrari i sense capital inicial segueixin.

Un altre estudi que indaga en les diferents vies d'entrada al sector agrari i que fa referència exclusivament al sector lleter (Barham et al., 2001) mostra una àmplia gamma de possibilitats per incorporar-se en una explotació lletera. Els autors argumenten que els camins d'entrada són varis així com ho són les explotacions agràries que es posen en marxa, però en distingeixen tres: (1) els joves amb origen agrari que continuen l'explotació familiar, (2) els joves amb origen agrari que inicien una activitat nova i (3) els joves sense origen agrari que entren a l'agricultura de nou o com a segona carrera.

Totes les vies d'entrada presenten dificultats vàries alhora d'anar avançant en el procés d'incorporació. L'any 2001 el Comitè de les Regions sintetitzava les següents barreres per la incorporació de joves a l'activitat agrària, i agafava com a àmbit de referència l'espai europeu: (1) manca de perspectiva econòmica segura per part dels joves que es volen instal·lar, deguda a la manca de voluntat

política, (2) manca de racionalització en els processos urbanístics, on no es pren l'espai agrari com una prioritat estratègica, (3) reducció dels serveis en algunes zones rurals, fet que foragita la població juvenil, sobretot les dones que no veuen recursos suficients per fer créixer una família, (4) percepció de què les condicions de vida de la jove pagesia no són equiparables a les de la resta de la societat, mesurat en l'atracció continua d'altres sectors econòmics i d'altres entorns de vida i treball, (5) preus de venda i de lloguer de la terra massa elevats en perspectiva a la renda que se'n treu, (6) elevats costos d'incorporació, sobretot per les millores a introduir-hi perquè els i les joves puguin tenir un sou digne, (7) excés de normes que dificulten la gestió i manca d'un assessorament adequat, (8) manca de formació orientada a una agricultura més multifuncional i més difícil de gestionar, (9) dificultat, fins i tot impossibilitat, d'adquirir quotes de producció en alguns sectors determinats. Aquestes barreres són de diferent intensitat en funció de l'àrea geogràfica on la persona jove s'incorpora així con també del seu origen familiar.

Dels entrebancs descrits en el paràgraf anterior segurament el motiu més recurrent entre les famílies pageses és el de la rendibilitat de l'activitat: que *surtin els números a final d'any*. La dinàmica dels preus agraris fa temps que tendeix a crear un escenari on els preus que ha de pagar la pagesia són cada vegada més elevats i els que cobra pels productes que ven cada vegada més barats (AAFC, 2006: 3). Aquesta relació desequilibrada crea una *estrangulació* dels marges nets que obté la pagesia en les seves comptes reals (Ploeg et al., 2000; Troughton, 2007: 48). Es constata un augment de l'endeutament de les famílies pageses alhora que una reducció dels ingressos nets, fet que provoca la caiguda lliure de la renda agrària (García, 2007: 65). Aquesta tendència desfavorable per a la pagesia posa en dubte la incorporació de les persones joves al sector agrícola o ramader. Conseqüentment l'increment del deute que tenen les explotacions agràries familiars pot crear un obstacle important per tal de traspasar l'explotació agrària d'una generació a l'altra (Ploeg i Long, 1994: 270; Rooij, 2004: 22; Tondreau et al., 2002: 7).

"As more investment is coming from borrowed finance capital rather than reinvestment profits, the volatility of investment in agriculture has also increased. It is quite possible that the economic squeeze on agriculture will impact upon the intentions of farm children to succeed to their parents' farms business" (Ploeg i Long, 1994: 270).

"A mesura que més inversió prové de capital financer prestat més que dels beneficis de reinversió, la volatilitat de la inversió en l'agricultura també ha augmentat. És molt possible que la contracció econòmica en l'agricultura tingui un impacte sobre les intencions dels fills de pagesia per rellevar les empreses agràries dels seus pares" (Ploeg i Long, 1994: 270).

Un altre dels elements que es posa sobre la taula en parlar del relleu generacional de les explotacions agràries és el nou context social on els joves es desenvolupen (Izcara Palacios, 2005). Els valors de la societat actual estan més a la vora de portar a terme una vida còmoda, segura i sense massa compromís. Aquestes característiques no lliguen amb el tarannà de la pagesia, on la incertesa, el risc i el treball són presents en el dia a dia de l'activitat agrària. Aquest fet sumat a l'oportunitat de treball en altres sectors millors remunerats com la indústria o la construcció, han catapultat molta de la joventut pagesa a abandonar la tradició familiar (García Bartolomé, 1997: 754; Izcara Palacios, 2005: 53; Lasley, 2005: 4; Monllor, 2007: 149; Seccombe, 2007: 6).

En termes generals, es percep una sensació de desídia entre la mateixa pagesia tradicional que no és capaç de veure la llum al final del túnel. La gran majoria de les explotacions agràries familiars estan immerses en un model agrari ple d'incertesa i de pessimisme. Per tant, és molt important que el balanç econòmic a final d'any sigui positiu, però també ho és la imatge que la mateixa pagesia té de la tasca que desenvolupa. Les següents cites reforcen aquesta idea:

"Crec que és tant important la renda, com la motivació i la imatge de la professió. Els mateixos que l'exerceixen no transmeten una imatge positiva del que fan" (Aldomà, 2009: 8).

"People who grew up on farms are more likely to leave the farm, often with the blessing of their parents who discourage their children from farming" (Ruhf, 2003: 1).

"La gent que ha crescut a les explotacions agràries són més propensos a abandonar la granja, sovint amb la benedicció dels seus pares, que desanimen els seus fills per seguir en l'agricultura" (Ruhf, 2003: 1).

Sevilla Guzmán (1979) relata com el procés industrial ha deixat una petjada despectiva en les societats agràries actuals on la pagesia encara ha estat vista com un símbol d'endarreriment, rudesia i ignorància. Fins i tot algunes pel·lícules i llibres han desanimat els joves a accedir al sector agrari (Lasley, 2005: 5). Aquesta imatge pesa com una llossa en moltes famílies pageses que no transmeten als seus fills el desig de continuar l'activitat agrària (Fennell, 1981: 31 citat per Izcara Palacios, 2005; Breton et al., 1997: 663).

Per sort, en els últims anys la imatge de la pagesia està canviant. L'obertura del món rural i els elevats fluxos migratoris dels joves mostren un sector agrari adaptat als nous temps, on la formació i l'accés a la informació homogeneïtzen la població tant rural com urbana. El nou perfil de *pagesia emprenedora* no suporta tantes condicions socials pejoratives.

2.4.1. El relleu tradicional de les explotacions agràries familiars

En termes generals els mitjans de producció de la família pagesa passen de generació en generació (Mishra i El-Osto, 2007: 3). L'èxit o fracàs del traspàs depèn d'un bon nombre de factors que interfereixen en els processos de successió (Williams i Farrington, 2006: 5). Segons García Bartolomé (1997: 758) aquests condicionants poden ser *intrafamiliars* (nombre de fills, edat, sexe, dimensió econòmica de l'explotació agrària, etc) i *extrafamiliars* (condicions laborals, equipaments de l'entorn rural, polítiques de suport a la incorporació de joves, etc.).

El traspàs, tant de coneixements com de béns materials, és un element que ha marcat la dinàmica de reproducció de la major part de les explotacions agràries familiars (Corsi, 2006). Segons Gasson i Errington (1993: 204) aquest procés està definit per tres passos concrets que la família ha de donar per tal de consolidar el relleu: (1) herència, (2) successió i (3) jubilació.

El primer pas, s'ha donat històricament sota els mètodes hereditaris tradicionals on només hi havia un únic hereu⁵. Aquest fet afavoria la continuïtat de l'explotació agrària amb unes dimensions suficients per la pervivència del jove incorporat i la seva nova família. Però aquesta tendència s'està veient modificada per les noves dinàmiques que estan adoptant les famílies rurals a causa de factors externs, posant en dubte la reproducció del sistema familiar com a model de vida i treball, ja que quan el patrimoni es divideix entre els germans, fragmenta l'explotació agrària (García Bartolomé, 1997: 758; Alberdi Collantes, 2002: 9; Ahearn i Newton, 2010: 1). Aquesta nova manera de fer a les famílies on algun dels fills continua, crea veritables problemes d'endeutament si es compensen els germans o de reducció de la dimensió de l'explotació agrària si es reparteix a parts iguals (Ramos, 2004; Errington i Loblely, 2002: 2). En aquest punt és interessant la reflexió que fan González i Gómez Benito (2002) quan distingeixen els cohereus com a una nova classe de rendistes i l'hereu com una víctima que ha de romandre aferrada a la terra i a l'herència familiar.

El pas de la successió es refereix a la transferència del control de la gestió i el maneig de l'empresa agrària. Aquest acostuma a ser un moment delicat per a la família (Burton and Walford, 2005) que ha de consensuar com es traspassen els béns materials i els poders en la presa de decisions que fan referència al conjunt de l'activitat agrària. Commins i Kelleher (1973) van encunyar el terme *escala de*

⁵ Cal tenir present que no tots els països segueixen el mateix patró. García Bartolomé (1994: 296-297) recull les diferents dinàmiques que es donen en alguns països europeus on distingeix tres tipologies: (1) principi igualitari i possible repartiment de la propietat agrícola (Itàlia, Espanya, Grècia i Portugal), (2) principi igualitari i manteniment de la unitat de l'explotació agrària (França, Dinamarca i Bèlgica) i (3) sense principi igualitari i es manté la unitat de l'explotació agrària (Regne Unit, Irlanda, Països Baixos i Alemanya).

successió per identificar quins són els esgraons que puja la persona jove per accedir al control de l'empresa agrària i, per tant, a augmentar la seva responsabilitat. Segons Errington (1998) les decisions que pren el jove comencen per les de tipus tècnic, seguides de les estratègiques i de planificació, es continua per les de gestió de personal i s'acaba amb les de tipus més financer. Però aquesta escala també depèn del rol que assumeixi la persona que relleva i la que s'ha de retirar.

Gasson i Errington (1993) caracteritzen quatre tipologies de successor en funció de la responsabilitat que adopta el jove i la capacitat que té per gestionar una part independent de l'explotació agrària. Distingeixen: (1) *Farmer's Boy*, el jove segueix les passes del pare sense tenir gaire responsabilitat ni capacitat de decisió i que actua gairebé com una persona assalariada. (2) *Separate Enterprise*, el jove continua treballant a l'explotació familiar, però amb una empresa apart on pot desenvolupar les seves habilitats. Acostuma a passar quan l'explotació familiar és suficientment gran com per crear-ne una de nova que hi estigui lligada. (3) *Stand-By holding*, el jove crea la seva pròpia empresa agrària independent de la familiar. (4) *Partnership*, el jove treballa amb el seu progenitor i comparteix bona part de les decisions i de la responsabilitat sobre l'empresa agrària. En funció d'aquestes tipologies el jove tindrà necessitats diferents al llarg del camí d'incorporació a l'activitat agrària.

Finalment el període de jubilació arriba quan la primera generació abandona el control i la presa de decisió de l'explotació agrària, així com la titularitat dels bens materials. En molts casos aquest moment no arriba fins la mort del pare. L'augment de l'esperança de vida, el caràcter aferrat de la pagesia tradicional i el fet que fer de pagès és una manera de viure, provoca situacions molts greus d'estancament de la primera generació, i posa en dubte la viabilitat de la segona (Lobley et al., 2010: 57). Aquest és un dels motius pels quals en els últims anys es recomana a les famílies pageses l'elaboració d'un pla de successió, que faciliti l'entrada de la persona jove i la sortida de la veterana.

En aquest procés de transmissió de les explotacions agràries de pares a fills, hi ha un factor que s'acostuma a menysprear i què és de vital importància. És la dinàmica relacional de les famílies pageses, on acostumen a haver temes dels quals no es pot parlar, on el pare té un excés de poder, on els joves queden relegats a treballar sense poder opinar, etc. Aquests factors queden moltes vegades oblidats per la importància que es dona a l'anàlisi econòmica del procés del relleu generacional.

"Overemphasis on the economic aspects of farm transfer obscures the important role that human relations play in the successful transfer of family agricultural assets" (Tondreau et al., 2002: 5).

“Un èmfasi excessiu en els aspectes econòmics de la transferència de l'explotació agrària oculta el paper important que juguen les relacions humanes en l'èxit de transferir els actius agrícoles familiars” (Tondreau et al., 2002: 5).

Però la veritat és que en els últims anys els nous escenaris del món rural, l'evolució de la família tradicional, l'obertura dels mercats o les noves demandes de l'agricultura, estan donant peu a canvis importants en les dinàmiques de relleu generacional a les explotacions agràries familiars. El fet d'haver nascut en una família pagesa presenta un llistat ampli de fortaliseses com ara la facilitat d'accés a una base de recursos digna, el traspàs de coneixement tradicional, la inserció en les xarxes locals i/o sectorials, etc. Les dificultats es visualitzen més des de la vessant del xocs generacional i de la manera com cada una de les persones implicades entén i sent el relleu de la nova generació.

És interessant citar la identificació que fa Alberdi Collantes (2005: 23) d'un nou perfil professional *d'animador agrorural* especialitzat en dinamitzar el relleu generacional. Cada vegada hi ha menys explotacions agràries i menys persones que es vulguin dedicar a continuar-les, però les que queden han de poder resoldre els entrebancs per poder-ho fer. És per aquest motiu que apareixen en l'escena social nous actors amb capacitats tècniques pels problemes que puguin sorgir alhora de donar el pas de rellevar una explotació agrària familiar.

Es pot afirmar que el procés tradicional de renovació dels sistemes agraris està en crisi. Però tal i com els xinesos entenen el mot *crisi* –barreja de perill i oportunitat- aquesta és una bona aliada per introduir canvis constructius i optimistes. Breton et al. (1997: 662) ho expressen d'aquesta manera:

"Rupturas y continuidad son rasgos comunes en todo proceso de transformación. A menudo hablamos de crisis porque nuestra percepción de los fenómenos sociales se halla impregnada de la idea de estabilidad. Asumimos ciertos rasgos como permanentes y a veces los hacemos prisioneros de los momentos contruidos para caracterizarlos. Tal vez sea más fructífero asumir que lo normal es el cambio y no la estabilidad y que viejas formas pueden asumir nuevos significados" (Breton et al., 1997: 662).

2.4.2. Els nouvinguts a l'agricultura com a sector emergent

Un dels tòpics del món agrari és que *si no véns de pagès, no pots ser pagès!* Durant molts anys, i encara avui, molta de la gent que està dintre del sector entén que alguna persona que no hagi viscut des de petita en una explotació agrària familiar no té massa opció a entrar dintre del sector agrari. Aquesta actitud ha estat descrita per diversos autors (González et al., 1985; González, 1990) observant com els que ja estan establerts perceben l'amenaça d'elements de fora del sistema –en aquest cas l'agrari- que poden trencar l'equilibri

instaurat. També hi ha autors que argumenten com una de les causes per mantenir el relleu familiar dintre del sistema tradicional és la necessitat de transmetre el coneixement específic acumulat al llarg dels anys (Corsi, 2006: 2). Aquest fet afavoreix que les institucions públiques i la mateixa pagesia recolzin la idea que els que han de continuar treballant la terra són qui s'hi han criat amb ella.

Malgrat el tradicional discurs dominant que el relleu de les explotacions agràries ha de ser a través de la família, diferents fonts documentals mostren com altres maneres, a més de ser possibles, són totalment necessàries (CESE, 1994: 4). Dades d'un estudi (Lefebvre et al., 2004) a França sobre 6 regions pirinenques⁶ mostren l'augment de les incorporacions de joves sense origen familiar agrari. Concretament s'especifica que des de l'any 1993 fins el 2002 l'augment ha estat d'un 8% fins un 24%, respecte els joves que reproduïxen el model tradicional. Aquestes dades exemplifiquen un canvi en la tendència del relleu familiar. La integració de nous joves a l'activitat agrària es pot interpretar com un trencament de l'organització tradicional de la família pagesa. Aquesta ruptura es materialitza en forma de nous emprenedors i emprenedores que enceten una activitat totalment nova en un context on les dinàmiques han estat prevalentment de seguiment i tradició familiar.

D'altra banda, als Estats Units s'han fet públiques recerques on es descriuen diferents camins per accedir al sector agrari. Són especialment interessants les que fan referència al vaquí de llet (Barham et al., 2001), ja que la gran majoria de ramaders creuen que és impossible esdevenir-hi si no s'ha nascut en una explotació agrària familiar. En aquest estudi el 12% de la pagesia entrevistada, d'una mostra total de 321 casos, no tenia un origen familiar relacionat amb temes agraris. Alhora aquest grup distingeix tres camins diferents per esdevenir ramader: (1) el jove treballa com a assalariat en una explotació lletera, i poc a poc va formant part de la societat preexistent⁷, (2) el jove entra com a segona carrera amb la qual ha fet diners per poder començar i (3) el jove entra a través d'un programa institucional de suport públic en una activitat nova. Aquesta recerca reconeix altres dues modalitats d'entrada al sector lleter, que de fet són les més freqüents arreu del territori. La més comuna (68% dels casos) és un jove que ha nascut i s'ha criat en una explotació lletera familiar, però s'ha muntat la seva pròpia empresa. La segona via d'entrada que reconeix aquesta

⁶ Les regions de: Dordogne, Doubs, Maine-et-Loire, Pyrénées Atlantiques, Vienne, Yonne.

⁷ Aquesta modalitat vindria a ser la descrita per Williams (2006) com a agricultural leader, on el jove parteix d'una situació assalariada i va assolir diferents esgraons fins ser propietari d'una part o de tota l'empresa agrària.

investigació (20% dels casos) és agafar el relleu de l'explotació familiar amb una transferència directa dels actius.

La recerca (Barham et al., 2001) diferencia tres estadis per assolir la incorporació en una granja lletera. El primer fa referència a l'aprenentatge de les nocions bàsiques de maneig i gestió d'una explotació ramadera. Aquesta experiència es pot adoptar en l'explotació lletera familiar on s'ha nascut, treballant per a una altra família o empresa del sector, fent pràctiques en diferents explotacions per tal d'agafar nocions des de diferents punts de vista, etc. El segon fa referència a un període on el jove encara està aprenent, però ja pot fer el maneig d'una manera molt autònoma. En aquest estadi el jove necessita una formació més acurada de la mà d'algun expert en el tema o d'alguna entitat de formació especialitzada. Finalment, el tercer estadi comença quan el jove compra o adquireix el seu propi bestiar, adquireix terra o unes instal·lacions, ja siguin llogades o de compra, per portar a terme l'activitat ramadera.

És interessant la diferenciació dels estadis, perquè en cadascun d'ells la persona jove té unes necessitats específiques. La coneixença dels requeriments en cadascuna de les fases permet ajustar molt millor l'enfocament d'una política òptima per a cada estadi. Als Estats Units l'entitat *New England Farm Institute*⁸ fa temps que treballa amb la jove pagesia i sobretot amb el col·lectiu de gent que vol accedir al sector agrari sense haver tingut un origen previ relacionat. A través del seu treball empíric ha identificat els diferents estadis pels quals un jove ha de passar fins que assoleix l'establiment de l'empresa agrària. També ha treballat en detall la identificació dels diferents plans i programes que s'adeqüen a cada estadi. Defineixen la pagesia nouvinguda de la següent manera:

"Yesterday's new farmers were the sons of established farmers, heirs to their land, their knowledge, and their support networks. Today they are more and more from a wide range of backgrounds" (Ruhf et al., 2003: 2).

"Els nous agricultors d'ahir eren els fills dels agricultors establerts, hereus de les seves terres, dels seus coneixements i de les seves xarxes de suport. Avui provenen més i més d'una àmplia diversitat d'origens" (Ruhf et al., 2003: 2).

Les persones joves que entren de nou al sector agrari es topen amb algunes barreres d'entrada diferents de les que relleven les explotacions agràries familiars. Els joves sense origen agrari tenen, a part de les pròpies del sector com l'accés al capital inicial, la monopolització del mercat o l'excessiva burocràcia, tres handicaps que han de cobrir per poder accedir a gestionar una

⁸ Veure: www.growingnewfarmers.org. Neix l'any 1973 als Estats Units. Va ser una de les primeres organitzacions nascudes per donar suport a una nova generació de pagesos i pageses. Actualment és un dels centres de referència mundial.

activitat agrària: (1) manca de coneixement específic, (2) poca o nul·la base territorial i (3) desconeixement de les xarxes locals.

La manca de coneixement específic sobre temes agronòmics i de maneig del bestiar, és una de les barreres que els joves nouvinguts han de superar. Són joves que no han conviscut amb el món agrari des de petits i que per tant han d'aprendre moltes de les coses que els seus companys, fills de pagesia, han experimentat des que eren ben menuts. La solució al problema passa per oferir formació, tant teòrica com pràctica, de qualitat per tal que les persones nouvingudes tinguin l'oportunitat d'aprendre i introduir-se en el maneig i en la gestió de les tasques agràries.

La poca o nul·la base territorial, amb la consegüent precarietat estructural, és una barrera doblement feixuga. En primer lloc perquè moltes vegades la persona no sap ni per on començar a cercar terra per llogar o per comprar, i en segon lloc, perquè els preus per accedir-hi són totalment desorbitats amb els rendiments de l'activitat que s'hi portarà a terme (Ramos, 2004: 2). La següent cita ho resumeix clarament:

"For young people without land who wish to become farmers, the price of acquiring quality farmland is the main obstacle" (Seccombe, 2007: 13).

"Per als joves sense terra que vulguin convertir-se en agricultors, el preu d'adquisició de terres de cultiu de qualitat és el principal obstacle" (Seccombe, 2007: 13).

A més la precarietat del mercat de la terra no afavoreix les noves incorporacions, ja que la tendència actual és a llogar terres amb acords informals i de poca durada⁹ (Viladomiu, 2006: 3). Amb aquestes condicions una persona jove no es pot planificar estratègicament una activitat agrària a mig o llarg termini. A més en les explotacions agràries on el valor especulatiu del sòl és elevat, la generació que s'envelleix espera una revaloració urbanística generadora de plusvàlua que frena de cop el relleu de l'activitat agrària en aquell indret (Sempere, 2000: 576).

El desconeixement de les xarxes locals pot ser un impediment per engegar una nova activitat en el medi rural. La seva importància ha estat descrita, en termes generals i no només per al sector agrari, per varis autors (Muller et al., 1989; Ponchelet i Mundler, 1999; Cazella, 2001; Purseigle, 2003)¹⁰. El repte és accedir

⁹ Aquesta dinàmica és molt més clara a Europa que a Amèrica del Nord, on les reformes de la PAC lliguen les subvencions als propietaris de la terra. Aquest factor immobilitza la compravenda de finques barrant el pas de les persones joves nouvingudes.

¹⁰ Autors citats per Mailfert, K. (2007: 23): "New farmers networks: how beginning farmers build social connections in France", a *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(1), pàg.21-31.

a la gent, però també a la informació sobre les dinàmiques econòmiques i socials, als coneixements locals, als grups de poder, etc.

D'altra banda, algunes de les oportunitats descrites en altres estudis (Barham et al., 2002), són la flexibilitat de llogar o comprar una explotació agrària que s'adeqüi a les necessitats i motivacions del jove, triar el sistema de producció o el nombre de caps de bestiar amb què es vol treballar, l'adequació de les idees al nou projecte empresarial, etc. Hi ha estudis que relacionen el sorgiment d'activitats agràries innovadores amb l'experiència educativa i professional fora del sector agrari (Sotte, 2003: 15). Aquest fet és de vital importància per a la pagesia nouvinguda que pot aportar una mirada externa al sector, sense tants prejudicis ni limitacions culturals.

Els joves que no s'han criat en una explotació agrària familiar tenen, en certa manera, la llibertat de poder triar com gestionar l'explotació agrària que comencen de zero. El problema, en molts casos, és que no arriben a començar-la per la quantitat de barreres –sobretot estructurals– que han de resoldre abans d'engegar. El handicap estructural se supleix en la major part dels casos engegant una activitat agrària on la inversió inicial és petita, on no cal una quantitat de terra excessiva, on la venda directa és senzilla de fer i on es combina fàcilment una opció laboral pluriactiva (Alberdi Collantes, 2005: 15). La fórmula més estesa en els últims anys respon a explotacions agràries hortícoles, majorment de producció ecològica, on es crea una marca pròpia i es fa una venda directa.

És important anotar que la pagesia nouvinguda dels últims anys al sector agrari difereix en alguns aspectes de la tornada al camp¹¹ dels *neorurals* dels anys setanta. Les migracions que es varen donar quaranta anys enrere eren de fugida de la ciutat com a espai contaminat i pervers, de maximització de la llibertat física i espiritual, de la utopia com a bandera i de cerca d'un lloc deslligat de l'estandardització de la vida a la urbs (Nogué, 1988: 146). Nogué diferencia els que es dediquen a la pagesia, *neocamperols*, dels que fan tasques més artesanals, *neoartisans*, i dels joves pluriactius que desenvolupen tasques urbanes en entorns rurals. En definitiva, els neorurals són els joves que amb orígens urbans aterren al món rural per emprendre un canvi de vida, moltes vegades lligat al sector agrari professional i moltes altres deslligat. Provenen de moviments de contracultura, tant a Amèrica del Nord com a Europa, començant a esdevenir un fenomen a partir del maig del 68 francès. Aquest fenomen

¹¹ En anglès s'ha emprat molt l'expressió *back-to-the-land*. Veure: Jacob, J. (1997): *New Pioneers: Back-to-the-land Movement and the Search for a sustainable future*. En francès *le retour a la Nature*. Veure: Leger, D. i Hervieu, B. (1979): *Le Retour à la Nature, au Fond de la Foret*, l'Etat. Paris, Editions du Seuil.

introdueix canvis en algunes de les àrees on es concentren els neorurals, però sobretot ha suposat la llavor dels nouvinguts que aterren al món rural a partir dels anys noranta. Segons Aldomà (1998: 180) el grup de persones que va emigrar de la ciutat al camp als anys setanta s'ha de valorar per l'aportació d'elements nous a les societats rurals tancades i en decadència. L'evolució del seu discurs i l'adaptació als nous temps els mostra com un grup essencial pel procés d'obertura i canvi d'algunes zones rurals.

“En la seva inestabilitat i en el seu afany de provar, han aportat, en raó de la seva procedència i estatus, uns valors urbans i la innovació econòmica i social en molts camps (...) Una part dels antics *hippies* són avui empresaris innovadors en sectors que la gent del país havia deixat abandonats (...)” (Aldomà, 1998: 180).

Però avui els joves que s'acosten al sector agrari i que s'inclouen dintre del concepte de pagesia nouvinguda, tenen trets diferencials dels *hippys* o dels neocamperols d'altres èpoques. S'acosten al món rural per una sensibilitat propera als temes ecològics, no estan excessivament lligats a reivindicacions polítiques i cerquen un espai tranquil on desenvolupar un projecte de vida personal i professional. La majoria s'estableixen en parella i són vistos pels veïns autòctons com a persones treballadores i respectuoses (Mailfert, 2007: 23).

La mirada renovada de la gent de ciutat ha estat un dels catalitzadors per dinamitzar algunes de les àrees rurals remotes. L'esforç de l'onada de joves dels anys setanta sumat a les noves xarxes de comunicació, tant físiques com virtuals, propicien l'aparició d'un nou perfil de jove que vol dedicar-se a l'activitat agrària sense renunciar a alguns dels seus valors més urbans. La globalització i la lliure circulació d'informació, canvia el significat de tornar a la terra on els joves se senten actors actius d'una nova manera d'entendre les relacions socials i econòmiques, sense desconnectar-se de la resta del món.

García Domingo (2000: 55) observa que *hi ha altres persones que no provenen de pagès que se senten atretes per aquesta feina i aquests podrien ser els futurs pagesos, els vocacionals (encara que el que acabem d'expressar és possiblement un desig més que una realitat)*. Aquest apunt final mostra com aquesta nova via d'entrada es pot entendre com un fenomen emergent, que s'intueix, que en alguns indrets és més real que en d'altres, però que encara és molt incipient. El treball de camp de la present tesi doctoral té, entre altres, l'objectiu d'aportar més elements empírics a aquesta qüestió encara borrosa.

2.5. Les polítiques públiques que donen suport al relleu generacional

Segons Moyano i Fernández (1990) s'entén com a instal·lació el procés a través del qual un jove, provinent o no del medi rural, es converteix en titular d'una explotació agrària, bé de forma individual o associativa. Els mateixos autors parteixen de la premissa que qualssevol política agrària de caire socioestructural, ha de tenir en compte dos nivells diferents per facilitar la seva implementació. D'una banda, la voluntat d'un poder públic per posar en marxa mesures estructurals per refer el sistema agrari del país, i de l'altra l'existència en la societat rural de grups o persones que siguin capaces de dinamitzar les mesures polítiques en el territori.

Quan un govern es planteja estendre la mà a un grup determinat de persones, en aquest cas les joves que es volen dedicar al sector agrari, hi ha d'haver uns motius que fonamenten la inversió pública. El suport que es dóna a la jove pagesia es justifica perquè es considera un sector de la població innovador, enèrgic i motivat per portar a terme estratègies de futur que beneficien el conjunt de la societat. El fet que les estadístiques mostrin els baixos percentatges de joves i els elevats de gent de més de 65 anys, implica la formulació de polítiques que puguin redreçar la situació (Kirwan i Ingram, 2008: 2).

També s'ha de tenir en compte que per a què una política d'instal·lació de persones joves al sector agrari funcioni, cal que es donin dues premisses: que hi hagi joves al territori que vulguin accedir a ser titulars d'una explotació i que hi hagi explotacions on tinguin un lloc per ser titulars. A partir d'aquí es poden sintetitzar diferents factors que influeixen en la política d'instal·lació de joves: (1) *la demografia*: les dinàmiques demogràfiques de cada territori faciliten que hi hagi més o menys joves, en termes absoluts. Aquest factor és difícilment controlable per les polítiques públiques, (2) *l'economia*: l'evolució dels diferents sectors econòmics, tenint en compte els fluxos d'ocupació i treball, (3) *l'estructura física de les explotacions agràries*: orientació productiva, superfície agrària útil, percentatge de superfície regada, intensificació dels conreus, etc. i (4) *l'estructura socioeconòmica de les explotacions agràries*: tinença de la terra, distribució de la propietat, dimensió econòmica de l'explotació agrària, grau d'envelliment de la població, etc.

A partir d'aquí també cal tenir present la importància de comunicar als joves l'existència de la política, que se sensibilitzin i la facin seva, que siguin capaços de complimentar tota la documentació que l'administració els requereix, etc. Aquests elements procedimentals són de gran valor per l'èxit o fracàs d'una

política pública d'aquesta mena. Si l'administració no s'acosta a l'àmbit local, l'existència de grups intermedis (sindicats, tercer sector, etc.) és un factor clau per poder fer arribar la informació a les persones que se n'han de beneficiar.

Segons la classificació que fan Moyano i Fernández (1990) es poden distingir, des d'un punt de vista teòric, dues tipologies de polítiques d'instal·lació de joves: (1) *Instal·lació neoprofessional*: aquesta està pensada per aquells joves que es vulguin instal·lar en explotacions agràries modernes i actives des d'un punt de vista productiu. La tipologia del beneficiari és la d'un jove format i capacitat per renovar l'estructura social d'una explotació agrària productiva. Cal que reuneixi uns requisits d'edat, de qualificació professional i de dedicació a l'activitat agrària, tots orientats a gestionar una explotació agrària professional. (2) *Instal·lació neorural*: aquesta es presenta com una instal·lació més dirigida a objectius socials i de caire territorial. El suport va enfocat a revitalitzar certes zones rurals deprimides, a diversificar l'economia d'una regió o a mantenir les condicions ambientals de certes zones d'interès. En aquest cas els requisits per accedir-hi poden ser menys rígids. Potser no cal instal·lar-se en una explotació agrària prioritària o el beneficiari podrà optar per diversificar l'activitat agrària i obtenir ingressos d'altres sectors com a complementaris. Aquest tipus d'instal·lacions requereixen d'un marc extens de polítiques rurals.

Des d'una mirada global el suport al relleu generacional per part de les polítiques públiques presenta dos enfocaments diferents: (1) l'Europeu, on existeix una política horitzontal per facilitar el traspàs d'explotacions agràries i (2) el d'Amèrica del nord, on el suport explícit al relleu generacional en la major part de territori no és present.

L'antiga Comunitat Econòmica Europea va començar a articular polítiques públiques per la jove pagesia l'any 1985¹². No és una mesura d'obligat compliment¹³ i es considera suficientment flexible com per a poder-la adaptar a cada territori. La mesura està inspirada en el programa que França aplicava amb força èxit des de l'any 1973, amb l'objectiu principal d'accelerar l'accés a la gestió de l'explotació agrària per tal d'introduir amb més eficàcia i eficiència la modernització de l'estructura agrària familiar (García Bartolomé, 1994: 297).

¹² Segons Moyano i Fernández (1990: 21) no es pot parlar de política comunitària de recolzament a la jove pagesia fins l'aprovació del R (CEE) 797/85 del Consell, sobre "Millora de l'Eficàcia de les Estructures Agràries", que inclou en el seu article núm. 7 un programa específic d'ajudes a la primera instal·lació de joves. A mesura que han anat passant els anys el Reglament ha experimentat diferents modificacions, on sobretot es modifica el tipus de beneficiari i la quantitat de l'ajut.

¹³ Actualment Malta, els Països Baixos, Eslovàquia, Irlanda, Letònia i alguns territoris d'Alemanya i Regne Unit, no consideren prioritària la mesura d'instal·lació de joves i no l'apliquen en els seus Programes de Desenvolupament Rural.

Segons Moyano i Fernández (1990: 22) l'èxit del programa francès cal entendre'l des d'una mirada integral on la línia d'instal·lació a l'activitat agrària formava part d'una política més àmplia d'estructures. Es van articular mesures d'intervenció en el mercat de la terra, es va posar en marxa un règim eficaç d'arrendaments rústics, es fa enfortir la xarxa de centres de formació professional i es van flexibilitzar alguns mecanismes jurídics reguladors de la successió de les explotacions agràries familiars, entre altres mesures complementàries. Aquesta visió global del procés d'incorporació a l'activitat agrària ha fet que França¹⁴ sigui un dels països pioners en les polítiques d'instal·lació de joves al sector agrari.

Actualment la jove pagesia europea troba suport en el programa de desenvolupament rural, dintre del segon pilar de la PAC, en la línia 122 de "Instal·lació de joves agricultors"¹⁵. Els requisits horitzontals per a tota la Unió Europea són: (1) tenir entre 18 i 40 anys, (2): incorporar-se per primera vegada com a titular o co-titular de l'explotació agrària, (3) tenir un nivell de formació suficient i (4) presentar un pla d'empresa per tal de portar a terme un projecte empresarial solvent. L'ajut es concreta en forma de pagament directe o de bonificació dels interessos d'un préstec. Cadascuna de les modalitats pot rebre fins a 50.000 € i totes dues sumades fins a 70.000 €. Moltes de les noves instal·lacions es combinen amb l'ajut de cessió anticipada (línia 113) de l'activitat agrària i/o amb la línia de modernització de les explotacions agràries (línia 121).

Definir qui es beneficia d'una política d'instal·lació de noves persones al sector agrari implica concretar quin és el model d'agricultura que es vol potenciar. Els primers anys de la PAC el discurs professional era el majoritari. Calia enfortir les estructures agràries a partir de la modernització, engrandiment i intensificació dels factors de producció, on els joves assoleixin el rol de cap d'explotació a temps complet. Sota aquest discurs queden fora dels requisits explotacions agràries que no assoleixen el llindar mínim. Anys més tard una nova sensibilitat més social i territorial s'introdueix en l'àmbit polític, i s'obre la porta a què noves estratègies d'incorporació siguin possibles. S'entén que l'ajut és per a instal·lar joves al món rural, i no només per a instal·lar professionals al sector agrari (Moyano i Fernández, 1990: 18). Aquest discurs inclou una tipologia més àmplia de beneficiaris on té cabuda la pagesia pluriactiva que en bona part del territori desenvolupa una funció més enllà de l'econòmica, fomentant la vitalitat de l'espai

¹⁴ Errington i Lobley (2002: 11) mostren com el fet que França hagi optat per una política ferma a favor del relleu generacional, accelera el procés de transferència d'una generació a l'altra. Apart de fomentar les línies d'incorporació i de cessió anticipada de l'activitat, s'apliquen altres mesures complementàries que faciliten l'accés dels joves a l'activitat agrària.

¹⁵ Aquesta mesura representa el 3% del total del pressupost del segon Pilar de la PAC per al període 2007-2013 (2,9 bilions € i 188.400 persones beneficiàries en l'àmbit europeu).

i la societat rural. De fet, García Bartolomé (1997) constata que la progressió de les diferents normatives europees referents a la incorporació de joves partien d'un posicionament d'instal·lacions neoprofessionals i que a mesura que els nous models agraris i rurals es van modernitzant, es valora més el model d'instal·lació neorural.

La PAC incorpora dintre de les polítiques de desenvolupament rural mesures que poden afavorir la viabilitat d'algunes de les activitats agràries gestionades per joves, on s'emfatitza l'àmbit local i el paper funcional del sector agrari en les àrees rurals. Les activitats de diversificació de l'explotació agrària són prioritàries per a dones i per a joves. A més la visió territorial que desenvolupa l'Agenda 2000 obre la porta a que les explotacions agràries petites i mitjanes es puguin fer un lloc dintre del mapa de la viabilitat. L'Agenda 2000 i l'adopció de la diversificació agrària i de la pluriactivitat incorpora una visió de gènere, difícil de trobar en la línia d'incorporació de joves on tradicionalment són homes els qui hi accedeixen per portar el control de l'explotació agrària familiar (Díaz, 2007: 126)

Alguns dels aspectes contraproductius de l'ajut d'incorporació europeu tenen a veure en que l'ajuda està definida en funció de la inversió i per tant el jove ha d'apostar per gastar-se uns diners que potser no són necessaris. Hi ha joves que presenten projectes viables on no cal massa inversió i que per tant no poden beneficiar-se de l'ajut perquè no arriben als estàndards (Euskadiko Gazteriaren Kontseilua, 2009: 32). Aquest seria un cas on preval el model *neoprofessional*, que posa els llindars dels beneficiaris per sota. Una altra crítica és l'excessiva burocràcia que comporta formar part d'un programa de la PAC i especialment la línia d'incorporació de joves.

Per la seva banda, una de les crítiques més recurrents des de la literatura científica especialitzada és l'efecte paradoxal de la PAC. Per una banda, introdueix una línia de mesures per fomentar el relleu generacional – incorporació de joves i cessió anticipada de l'activitat- i de l'altra, crea cada vegada més barreres a través de les mesures de foment de la competitivitat de les explotacions agràries, del sistema de quotes, de l'assignació dels drets de producció, etc (CEJA, 2003: 2). Les diferents reformes de la PAC no han fet més que agreujar les barreres d'incorporació dels joves a l'activitat agrària i dificultar el caràcter emprenedor que caracteritza el jovent (Viladomiu, 2006: 23). Per poder rebre algunes de les subvencions directes cal tenir uns drets adquirits que, evidentment, els qui entren de nou no tenen.

"Agricultural policies usually translate into higher land values: this is harmful for newcomers to the agricultural profession and makes the transmission of farms more difficult, sometimes burdening young farmers with high levels of debt" (Blanco, 2006: 308).

"Les polítiques agràries en general es tradueixen en un valor més alt de la terra: això és perjudicial per als nous a la professió agrària i fa que la transmissió de les explotacions sigui més difícil, de vegades carrega als joves agricultors amb nivells alts d'endeutament" (Blanco, 2006: 308).

A països com els Estats Units i Canadà, el suport als joves no ha existit directament des de l'administració pública fins fa relativament poc temps. Es coneixen alguns intents des de les administracions sobretot regionals, normalment amb col·laboració del tercer sector o entitats privades, però no ha estat una prioritat política clara de país. Les línies estratègiques de la política agrària dels països nord-americans s'han decantat històricament pel foment de la productivitat, de la intensificació i de l'economia capitalista a gran escala. En aquesta escena només els joves amb més recursos inicials han estat capaços de seguir la tendència i beneficiar-se dels diners públics.

Les polítiques públiques per ajudar una nova generació de pagesia comencen als Estats Units a principi dels anys noranta i s'han anat desenvolupant fins l'actualitat amb poca incidència sobre la població agrària. El primer que cal anotar és que la normativa nord-americana classifica les persones que es volen incorporar a l'activitat agrària en "agricultors principiants" (*beginning farmers*) i no en "agricultors joves" (*young farmers*). Un dels motius d'aquesta classificació és que els nous agricultors, per la major part de normatives estatals, estan dintre del grup de persones objectiu¹⁶ d'algunes de les polítiques públiques.

L'any 1992 es posa en marxa, sense gaire èxit, el *Agricultural Credit Improvement Act*, arrel d'una visualització i constatació de l'envelliment de la població agrària americana. Deu anys més tard, el *Farm Security and Rural Infrastructure Act* de l'any 2002, ofereix ajuts directes a agricultors principiants per tal de formar part de programes de conservació ecològica i ambiental. Però no és fins l'any 2006, amb el *Small Farms and Beginning Farmers and Ranchers Policy*, que el govern estatal dels Estats Units dona un pas endavant per ajudar les explotacions agràries petites i gestionades per persones que entren per primera vegada al sector agrari. És una de les poques vegades que des de l'USDA es reconeix la viabilitat de les explotacions agràries petites i del paper que juguen en la societat rural.

"(...) the support of programs that focus on the special needs of beginning farmers and ranchers and ensures that new generations of small farmers and ranchers can gain access to the resources they need. DR 9700-0001 recognizes that small farmers are a diverse group of operators and establishes USDA policy to meet the

¹⁶ L'USDA (Unite State Department of Agriculture) defineix com a *targeted farmers* –agricultors objectiu- aquells amb 10 o menys anys d'experiència agrària, aquells amb ingressos i vendes limitats i també als grups de persones que han estat històricament marginats (Niewolny i Lillard, 2010: 69).

credit needs of small, socially disadvantaged, and beginning operators. Moreover, the regulation goes beyond a narrow focus on commercial competitiveness and establishes support for an agricultural system that sustains and strengthens rural communities and cultural diversity and rewards stewardship of natural resources" (Ahesrn i Newton, 2009: 1).

" (...) el suport dels programes que se centren en les necessitats especials dels agricultors i ramaders que comencen, asseguruen que les noves generacions de petits agricultors i ramaders puguin accedir als recursos que necessiten. El RD 9700-0001 reconeix que els petits agricultors són un grup divers i estableix la política de l'USDA per satisfer les necessitats de crèdit dels agricultors petits, socialment desfavorits i principiants. D'altra banda, el Reglament va més enllà d'un estret enfocament en la competitivitat comercial i estableix el suport a un sistema agrari que sosté i enforteix les comunitats rurals i la diversitat cultural i la gestió dels recursos naturals" (Ahesrn i Newton, 2009: 1).

Actualment l'accés a alguna ajuda econòmica per la jove pagesia ve de la mà del *Farm Service Agency (FSA)*, que atorga crèdits a persones que no n'obtindrien en una entitat bancària de mercat. Recentment, el *Food, Conservation and Energy Act* de l'any 2008, complementa els préstecs i amplia els programes de conservació on la nova generació de pagesia és prioritària alhora de concedir els ajuts. La normativa que entra en vigor l'any 2008 incorpora alguna novetat, com la responsabilitat de garantir una part dels crèdits quan són per comprar terra. També s'ha introduït un programa pilot, el *New Farmer Individual Development Account (IDA)*, on les persones que inicien una activitat agrària nova poden accedir a una ajuda directa de fins a 6.000 dòlars, que s'han de dedicar a unes despeses concretes com ara la compra de ramat o de terra. Una altra de les millores que s'incorporen l'any 2008 és la creació d'un grup, *Small Farms and Beginning Farmers and Ranchers Group*, que té per objectiu principal coordinar i donar informació a les persones que accedeixen de nou al sector agrari.

També cal destacar l'últim programa estatal que ha sortit a la llum, *Beginning Farmer and Rancher Development Program*, en el marc del *Food, Conservation and Energy Act* de l'any 2008. Segons Niewolny i Lillard (2010: 66) és la primera vegada que l'USDA crea un programa de suport on es tenen en compte les característiques específiques de l'activitat agrària que lideren els joves i les persones novingudes al sector. Es comença a percebre una implicació major de l'USDA en temes relacionats amb els sistemes locals de comercialització o l'agricultura sostenible.

Malgrat que el govern dels Estats Units ha donat passes per ajudar les noves incorporacions a l'activitat agrària, és cert que la major part de les inversions públiques en el sector agrari es fan a través dels *Commodity Programs* (un 76% l'any 2007), on moltes vegades les empreses agràries que no s'hi dediquen tenen molt difícil accedir a un crèdit. Els beneficiaris d'aquesta política són

explotacions especialitzades, grans i orientades al mercat. Els joves que inicien de nou una activitat agrària acostumen a seguir un patró que els acosta més als *Conservation Programs*, on els ajuts són precisament per mantenir les qualitats del sòl, de l'aigua i del paisatge sota criteris de conservació ambiental. Segons Ikerd (2010: 15) la major part dels programes que el govern dels Estats Units ha posat en marxa des de l'any 1992, han tingut una repercussió molt limitada¹⁷. A més l'autor emfatitza que hi ha hagut altres programes que encara han fet més difícil l'entrada de noves persones al sector agrari, perquè han estat orientats a enfortir els que ja estan a dintre. Critica per exemple que la major part dels crèdits que subvenciona l'administració pública són per a la compra de terra, sent la inversió que té un preu fix més alt i una taxa de retorn més baixa.

[public policy] " (...) has perpetuated the structure bias toward greater concentration of assets and wealth in fewer and larger farms and fewer and larger agribusiness firms. Federal farm programs have historically benefited large farms the most. Tax policies give large farmers greater incentives for capital purchases to expand their operations. Large farms that depend on hired farm workers receive exemptions from Federal labor laws allowing them the advantage of low-wage labor cost" (Meister i Yekar, 1998: 4).

[Les polítiques públiques] (...) "han perpetuat el biaix de l'estructura cap a la concentració dels actius i la riquesa en poques i grans explotacions agràries i en poques i grans empreses d'agronegocis. Els programes federals agrícoles històricament han beneficiat les explotacions agràries més grans. Les polítiques fiscals donen grans incentius als agricultors per a la compra de capital per expandir les seves operacions. Són grans explotacions agràries que depenen dels treballadors agrícoles assalariats les que reben exempcions de les lleis laborals federals que els permet l'avantatge laboral de tenir costos baixos pels salaris" (Meister i Yekar, 1998: 4).

Canadà ha seguit un tarannà semblat als Estats Units pel que fa al suport a una nova generació de persones que es dediquen al sector agrari. Fins l'any 2010, el govern no ha mostrat cap compromís ferm per donar suport al relleu generacional del sector agrari. No existeix actualment cap programa de suport específic per la jove pagesia dirigit des del govern federal que tingui com a objectiu estratègic el rejuveniment del camp canadenc. El principal marc general de política agrària canadenca, *Growing Forward*, no menciona un suport explícit pels joves que estan o que volen accedir al sector agrari (Canada House of Commons, 2010: 1). Aquest fet evidencia la poca atenció que s'ha dedicat des del govern federal al tema del relleu generacional.

Actualment els joves tenen prioritat o alguna avantatge en programes de caràcter general. Per exemple poden optar al *Renewal programs* que dona suport a la formació a través del *Canadian Agricultural Skills Service (CASS)* i/o a

¹⁷ Ikerd (2010: 15) posa com a exemple el *Small Farm Program*, que malgrat ser el programa de referència actual encara presenta moltes mancances.

l'assessorament amb el *Canadian Farm Business Advisory Services*. A través d'aquest servei de consultoria es pot demanar ajut per fer un Pla de l'empresa al *Farm Business Assessment* o per fer el traspàs de l'explotació agrària familiar a *Specialized Business Planning Services on Succession Planning*. Per demanar un préstec l'entitat de crèdit oficial, *Farm Credit Canada*, també ofereix algunes avantatges per als joves.

El handicap d'aquests programes és que la major part estan pensats per explotacions agràries mitjanes o grans enfocades a un sistema industrial i especialitzat. Aquest model mostra com el govern s'ha centrat en el foment del relleu de les explotacions agràries viables que ja estan dintre del sistema convencional. Però la realitat és que molts pocs joves fills de pagesia volen accedir al relleu de les explotacions agràries industrials i des de fa uns anys que el personal tècnic i polític de l'administració pública està fent un esforç per definir una nova política de suport al sector agrari.

L'ajut institucional a les explotacions agràries més petites i diversificades troba altres punts de suport com ara les oficines de desenvolupament rural, *Community Economic Development Office*, o el programa de préstecs del govern per a empreses petites, *Canada Small Business Financing Program*. De fet el model agrari deslligat de l'entramat industrial troba més suport en la societat civil que en l'administració pública.

Finalment cal destacar que la província de Quebec, ha portat una política pròpia ben diferenciada de la del país en general. Des de l'any 2005 ofereix un programa específic per la incorporació de gent jove al sector agrari influenciat pel tarannà Europeu que ha acostat la política agrària de Quebec al model Francès. Realment el treball que ha realitzat i que encara realitza el Ministeri d'Agricultura del Quebec és extraordinari. El primer programa que es va desenvolupar va ser el *Youth Program 2005-08*, on es contempla un programa específic per la jove pagesia estructurat amb 5 objectius estratègics i 18 línies d'actuació¹⁸. A més s'ha posat en marxa un programa d'avaluació i control que augura una millora en les estratègies polítiques en el transcurs dels propers anys.

A la província de Manitoba, existeix des de l'any 2000 un ajut específic per joves entre 18 i 40 anys, *Mentoring and Your Future In Farming*, on s'ofereix un acompanyament durant el procés de traspàs de l'explotació agrària d'una generació a l'altra. El jove també es pot acollir a programes de formació

¹⁸ Les 5 línies estratègiques són: (1) fer de l'agricultura una opció interessant per a la gent jove, (2) fomentar la formació de la jove pagesia, (3) acompanyar la jove pagesia durant tot el procés d'incorporació, (4) promoure l'accés de la gent jove a la professió d'empresari agrari i (5) incrementar i millorar el coneixement sobre la jove pagesia i el procés d'incorporació al sector agrari.

continuada o d'intercanvi d'experiències si va a treballar a una altra explotació agrària. Malgrat és un primer pas per millorar les estratègies d'incorporació a l'activitat agrària, aquesta línia engegada per l'administració provincial és insuficient per a assegurar el relleu generacional que necessita actualment el territori de Manitoba.

Les dades de l'últim cens agrari de 2006¹⁹ han esperonat alguns òrgans influents i amb poder a promoure accions per a treballar en el reforçament dels sectors agrari. Per exemple el Parlament Canadenc organitza un seguit de sessions de treball entre l'any 2009 i 2010 per conèixer amb més profunditat la situació de la joventut agrària i poder escriure recomanacions al respecte. D'altra banda, el novembre de 2010 el ministre d'agricultura canadenc assumeix públicament un compromís amb el relleu generacional en les explotacions agràries canadenques fent una crida a treballar intensament i conjunta per a resoldre la problemàtica. Anuncia mesures de suport que facin realitat els desitjos polítics. Resta per veure l'impacte i la rellevància d'aquest despertar de la classe política canadenca.

En termes generals, el que es desprèn de les polítiques passades i actuals per donar suport a una nova generació de persones al capdavant de les explotacions agràries és que cal abordar la intervenció sota paràmetres de complexitat. La incorporació al sector agrari no significa només tenir capital suficient per començar l'activitat, sinó que hi ha molts altres factors que hi intervenen. Per tant, les ajudes directes o la bonificació dels préstecs són mesures benvingudes però no resolen el problema del relleu generacional (Hantos, 2008: 119). Per afrontar els reptes actuals de la incorporació al sector agrari cal pensar fórmules imaginatives que evidentment no seran iguals per a cada territori. De fet no té sentit que hi hagi un programa universal, ja que cada context requereix el seu propi enfocament (Gillespie i Johnson, 2010: 43).

La major part de programes actuals estan mancats d'una visió integral, fet que els limita en el plantejament de les seves actuacions. Les ajudes directes han d'anar acompanyades de mesures com un fort programa d'assessorament i acompanyament proper, han d'entendre l'activitat agrària des de la producció fins que el producte arriba al consum, han d'incorporar estratègies i dinàmiques empresarials per tal de planificar estratègicament la gestió de l'activitat agrària, etc.

El canvi en la demanda dels consumidors més conscients vers aliments produïts localment, frescos, sota paràmetres ecològics i seguint uns estàndards de qualitat i seguretat; està revolucionant les dinàmiques de moltes explotacions

¹⁹ Entre els anys 1996 i 2006 la mitjana d'edat de la població agrària canadenca ha passat de 48 a 52 anys (Statistics Canada, 2010)

agràries petites i mitjanes d'arreu del món (Goodall, 2007). Les noves estratègies per fomentar la incorporació a l'activitat agrària han de tenir en compte el nou paradigma alimentari que es viu en les societats modernes.

Finalment cal anotar que malgrat diferents administracions públiques estan fent un esforç per donar suport a una nova generació de persones que gestionin les explotacions agràries presents i futures, encara són moltes les mancances que presenta l'enfocament formal. És per aquest motiu que han sorgit a diferents punts del planeta diverses entitats des de l'àmbit associatiu i sindical per donar suport a la jove pagesia i sobretot a la nouvinguda.

2.6. L'organització social que acompanya una nova generació de pagesia

En els últims anys es constata arreu del món un moviment social que dona suport a un model agrari basat en un treball digne per la pagesia i en una alimentació sana per la ciutadania. Sota els criteris de l'agricultura ecològica, de la sobirania alimentària i de les relacions humanes justes, reneix un moviment que pren múltiples formes que van des d'organitzacions de consum agroecològic, fins a xarxes de formació agrària o moviments en defensa de la terra. Dintre dels objectius de bona part de les entitats que formen aquest nou moviment es troba l'entusiasme per fomentar una nova generació de persones que treballen la terra sota paràmetres ecològics i de justícia social.

Els motius que responen a la visualització d'un nou moviment social són de diferent ordre. Arrel del procés intens de globalització, es configura un moviment contraposat que reclama la localitat com a signe d'identitat. Aquest fet provoca que bona part de la població comenci a organitzar-se per reclamar elements de la vida quotidiana que s'estan perdent com ara els mercats locals, algunes varietats autòctones de llavors, les relacions de confiança amb la gent propera, la formació agrària des dels coneixements ancestrals, etc. Aquest despertar ciutadà torna a connectar bona part de la població –tant rural com urbana– amb elements bàsics com és el retrobament amb la *T(t)erra* (Riechmann, 2003).

Alguns dels efectes de l'economia agrària capitalista com per exemple les contínues crisis alimentàries (vaques boges, grip aviar, dioxines als pollastres, etc) han provocat un rebuig important del model agrari intensiu, que conseqüentment aboca a bona part de la població a cercar alternatives alimentàries dintre de la seva quotidianitat (Vives, 2010: 58). També formen part del moviment social algunes entitats ecologistes que defensen els sistemes agraris des de la seva integritat i que rebutgen la introducció d'elements com els

Organismes Genèticament Modificats (OGM) o l'excessiva aportació d'agroquímics que l'agricultura industrial incorpora al medi.

A part d'aquest moviment ciutadà que es dóna sobretot a Europa i a Amèrica del Nord²⁰, també cal anotar els suggeriments de les veus de la terra que s'estan veient directament afectades pel model agrari globalitzat, com ara el *Moviment Sense Terra de Brasil* (MST). L'agressivitat amb què actuen les empreses transnacionals en els països que conquisten, està tenint mostres evidents de resistència i lluita camperola. En els últims anys moltes organitzacions a nivell mundial s'estan organitzant i enxarxant per donar resposta als reptes que planteja l'economia liberal i el model agrari de lliure mercat. Bona part de les iniciatives atomitzades es congreguen en *La Via Campesina*²¹, entitat internacional que agrupa diferents vessants del moviment social que reclama un nou model agrari i alimentari (Aurélie, 2007; Hernández, 2008).

La visió del sector agrari que es comparteix des dels diferents moviments socials troba les seves bases en conceptes com l'agroecologia o la sobirania alimentària, on se cerca un acostament dels principis ecològics dels sistemes agraris tenint en compte uns criteris ètics, sostenibles i justos. L'organització de les entitats que cerquen una nova mirada a la pràctica agrària estan donant suport directament i indirecta a una nova onada de persones joves que volen dedicar-se a la pagesia i que majorment no provenen del sector agrari (Gillespie i Johnson, 2010: 33). Són sobretot les associacions sense ànim de lucre les que s'han organitzat i les que estan donant resposta a una demanda que encara no s'està cobrint -d'una manera explícita- per part de les administracions públiques.

"(...) the rise of "social movement" organizations of farmers that support the small and alternative enterprise that were dismissed by land grant university researchers and Extension agents for many years. These organizations of farmers have provide locally situated knowledge and social support for those engaging in such enterprises" (Gillespie i Johnson, 2010: 33).

"(...) el sorgiment d'organitzacions de "moviments socials" de pagesos que donen suport a l'empresa petita i alternativa, que van ser desvalorats pels investigadors becats de la universitat i pels agents d'extensió durant molts anys. Aquestes organitzacions d'agricultors, han ofert coneixement i suport social a nivell local per als qui es dediquen a aquests tipus d'empreses" (Gillespie i Johnson, 2010: 33).

²⁰ Martínez Alier i Sevilla Guzmán (2005: 476) anomenen el moviment que es dóna a Europa i Amèrica del Nord com a "*Small neo-rural postmodern organic farming movement*".

²¹ La Via Campesina (LVC) és un moviment internacional de pagesos i de pageses que lluiten per dignificar l'activitat agrària arrelada a la terra. Defensen l'economia camperola, la sobirania alimentària, els mercats locals i la producció ecològica. Es va crear l'any 1993 i actualment hi formen part 148 entitats de 70 països diferents d'arreu del món. La seva presència a les trobades internacionals de l'OMC, de la FAO o del Banc Mundial, és molt visible.

El suport directe es dóna des d'entitats que fomenten la formació, l'acompanyament durant el procés d'incorporació o l'accés als mitjans de producció. Els projectes i els programes que es posen en marxa es gestionen sota estructures organitzatives molt diverses. El ventall és obert i es troben organitzacions formals i informals, projectes gestionats per una entitat o per un conjunt ampli d'organitzacions, projectes on intervé la Universitat, o el govern o algun sindicat. Algunes són d'abast local, mentre que també n'hi ha d'àmbit regional o nacional. És per tant un suport que s'organitza de moltes formes diferents però que respon a un objectiu general molt concret, que és el foment d'una nova generació de pagesos i pageses.

El públic objectiu també és molt variat pel que fa al nivell de coneixement agronòmic, al moment vital en què es troba, a l'experiència o al compromís. Existeixen programes específics per a persones immigrants i refugiades, procedents del món rural o del món urbà, amb molta experiència agronòmica o amb gens, per dones, per joves entre 18 i 40 anys, per persones que exploren la idea d'acostar-se al sector agrari, etc. Un repàs dels diferents programes arreu del món mostra com d'heterogeni és el públic objectiu dels programes que actualment estan a l'abast d'una nova generació de persones que volen accedir al sector agrari (Niewolny i Lillard, 2010).

Una de les entitats més antigues que ofereix aquest suport per joves que volen accedir al sector agrari és l'entitat sense ànim de lucre *New England Small Farm Institute*. Són extraordinàries les eines que posa a l'abast de les persones que desitgen entrar en el món agrari sota uns condicionants d'activitat a petita escala, en consonància amb el medi ambient i focalitzada en l'àmbit local. Va ser la primera entitat sense ànim de lucre en crear un programa complet de formació, assessorament i acompanyament per a persones novingudes al sector agrari: *The Growing New Farmers Project*. Arrel de la forta demanda i de l'èxit de les convocatòries prèvies, l'any 2001 es crea el *Growing New Farmers Consortium (GNFC)*, amb l'objectiu de desenvolupar: (1) programes adequats a la realitat dels nous perfils de joves, (2) serveis professionals alternatius i (3) estratègies de pressió política (Sheils i Descartes, 2004 citat per Niewolny i Lillard, 2010). Seguint aquesta línia destaquen altres iniciatives, tant als Estats Units (*Center for Rural Affairs*, *Beginning Farmer Center* o *New England Small Farm Institute*²²) com a Canadà (*FarmStart* o *CRAFT program*).

Una altra de les iniciatives a esmentar als Estats Units és la *National Farm Transition Network*, entitat que neix l'any 1991 com a organització sense ànim de lucre, arrel d'unes jornades organitzades pel *Centre for Rural Affairs*. La xarxa

²² Per a un coneixement més acurat del tema i per un llistat d'entitats i de centres que desenvolupen aquesta tasca als Estats Units consultar: Niewolny i Lillard (2010).

es crea amb l'objectiu general de fomentar i donar suport a programes que incentiven una nova generació de pagesos i pageses. De la xarxa cal destacar un programa de recerca internacional, *FARMTRANSFERS*, liderat per la Universitat de Plympton en col·laboració amb el *Beginning Farmer Center*, on s'adapta una enquesta sobre transferència d'explotacions agràries dissenyada pel professor Andrew Errington per a realitzar un estudi comparatiu amb diferents països del món (Baker, 2008). Els resultats s'han emprat principalment per definir i proposar nous programes formatius, d'assessorament i d'acostament a la jove i nouvinguda pagesia.

Les entitats esmentades responen a una demanda creixent dels programes de formació i dels serveis adequats per la pagesia nouvinguda (Johnson, 2001: 2). Cada vegada hi ha més persones que volen accedir al sector agrari sense haver tingut un contacte previ i per tant sorgeixen arreu del territori iniciatives com les abans esmentades per donar-hi resposta.

El suport indirecte es dóna des d'entitats que tenen en els seus objectius, apart de treballar per la incorporació de noves persones al sector agrari, un ventall més ampli d'actuació. Són organitzacions que treballen per la defensa del medi ambient, per la recuperació de la cultura tradicional al món rural, per la protecció d'espai d'alt valor natural i paisatgístic, per la valoració social de món rural, etc.

La major part d'aquestes entitats treballen en xarxa, com per exemple *Forum Synergies*²³, entitat d'abast europeu amb seu a Brussel·les, que treballa pel foment de pràctiques sostenibles en el món rural. Una altra entitat que treballa en un àmbit territorial més definit és *Terre de Liens*²⁴, que té per objectiu retrobar el contacte de la terra amb les persones que hi habiten. Col·labora des de l'any 2006 amb una entitat bancària per donar suport econòmic als joves –sobretot aquells que s'instal·len en activitats agroecològiques– i també han creat una fundació a partir de la qual compren finques i incorporen persones joves en procés d'aprenentatge.

Un altre grup d'organitzacions que dóna suport indirecte, però molt eficaç, a les persones que accedeixen de nou al sector, són entitats que creen xarxes per escurçar la distància que l'agricultura industrial ha dibuixat entre les persones que produeixen els aliments i les que els consumeixen (Ostrom i Jussaume, 2007). Destaquen els grups de consum de productes de proximitat basats en relacions de confiança (Lyson, 2004: 85). A Amèrica del Nord es coneixen com a

²³ Veure: www.forum-synergies.eu

²⁴ Veure: www.terredeliens.org. El seu objectiu estratègic és *Agir concrètement pour permettre l'installation de paysans et le développement d'une agriculture biologique, voilà ce que propose le Mouvement Terre de Liens* (Adoptar mesures positives per permetre la instal·lació dels agricultors i el desenvolupament de l'agricultura ecològica és el que ofereix *le Mouvement Terre de Liens*).

CSA –*Community Shared Agriculture o Community Supported Agriculture*-, a França són les AMAP – *Association pour le Maintien d'une Agriculture Paysanne* – i a Catalunya es coneixem com els Grups i/o cooperatives de Consum.

Lligat amb l'organització social dels grups de consum també hi ha un creixent interès per recuperar els mercats locals on la pagesia ven directament els seus productes. Hi ha entitats que es dediquen a fomentar espais on la pagesia pugui vendre directament els aliments que produeix. De fet hi ha cada vegada més senyals que apunten vers la revalorització de l'alimentació local com a símbol de qualitat i de cooperació territorial. Tots els esforços que es facin per promoure un nou model agrari i alimentari seran benvinguts per la jove pagesia que empri elements de territorialitat i sostenibilitat en les seves estratègies d'incorporació al sector agrari.

Finalment, és interessant anotar que la major part de les entitats que treballen a favor d'una nova agricultura, formen part de xarxes més amplies que les connecten amb diferents realitats d'arreu. Els moviments socials actuals fan servir l'estructura en xarxa que el desenvolupament de les noves tecnologies de la informació els hi posa a l'abast.

"We also found that a number of the programs designed for targeted audiences (e.g., immigrant farmers, women agriculturalists, and entering and exiting farmers) not only operate at the local level but also participate in regional and national networks of projects and programs that support their particular programming needs" (Niewolny i Lillard, 2010: 73).

"També es va trobar que alguns dels programes dissenyats per a audiències específiques (per exemple, els agricultors immigrants, dones agricultores i agricultors que entraven i que sortien), no només operen a nivell local, sinó que també participen en xarxes regionals i nacionals dels projectes i programes que recolzin les seves necessitats particulars de programació" (Niewolny i Lillard, 2010: 73).

Però també és cert que tota la il·lusió i l'energia que aquestes entitats i que els joves nouvinguts estan aportant, no és suficient per assolir l'establiment d'una explotació agrària viable (Gillespie i Johnson, 2005: 1). El suport que donen les organitzacions del tercer sector o els mateixos sindicats, són limitades i requereixen d'una col·laboració de les polítiques públiques tant sectorials com territorials. Aquesta relació porta a plantejar un escenari on nous actors implicats en el relleu de les explotacions agràries implementin una nova governança rural per resoldre els reptes actuals. Com bé proposa Massot (2001: 321) cal avançar vers la introducció de noves formes de gestió dels problemes agrorurals on s'incorpori una manera diferent de fer política agrària més participada, menys jerarquizada i més integrada en el territori on esdevé.

2.7. Conclusions

El relleu tradicional de les explotacions agràries familiars està en crisi. Les persones joves que han nascut a pagès no continuen el camí dels seus pares. Són testimonis d'un context social i econòmic que els exclou, on les barreres d'accés a l'activitat són cada vegada més intenses. Només els més forts poden assolir els estàndards que imposa el model intensiu i orientat del mercat. En un entorn tant agressiu i competitiu la major part dels joves no volen i/o no poden reproduir el sistema familiar. El relleu generacional de l'activitat agrària està mutant i ha entrat en una crisi profunda que alhora li aporta noves oportunitats per incorporar canvis. Segurament estem passant d'una agricultura familiar a una agricultura emprenedora, on els rostres de la pagesia i de les estructures de les seves activitats són molt més diverses que amb el tradicional model d'agricultura familiar.

Bona part de la literatura científica assumeix que la introducció de l'agricultura industrial és la causant del desgavell que pateixen actualment la major part de les explotacions agràries familiars i en conseqüència els espais rurals on habiten. Aquesta assumpció porta a pensar que un canvi de model agrari podria influir positivament en un canvi de dinàmica pel que fa al relleu generacional. Els joves que volen rellevar explotacions agràries familiars i els que volen entrar de nou al sector agrari queden exclosos del model agrari dominant, però tenen l'oportunitat de crear-ne un de nou. La qüestió és si un model alternatiu on les persones joves tinguessin lloc pot coexistir en un mateix espai geopolític amb un d'excloent.

La incorporació de noves persones al sector agrari passa per redreçar les relacions de poder que acaparen actualment la pagesia i per tornar-li a la gent que treballa al camp l'autonomia que els hi correspon. El relleu generacional de les explotacions agràries familiars passa per obrir la porta a noves maneres de fer agricultura molt més acordes amb el tarannà postmodern de la societat actual. La geografia social i política està canviant i es troben arreu del món diferents exemples de transformació. Ens trobem davant un escenari ple d'oportunitats per integrar persones novingudes als sistemes agraris tradicionals que incorporin noves idees i revitalitzin els espais agraris mancats del tradicional capital humà lligat al territori.

"New forms of relationships from both conventional and alternative farmers are emerging which may involve unfamiliar players, innovative business models and distant geographies" (Mailfert, 2007: 21).

"Estan emergent noves formes de relació entre els agricultors, tant convencionals com alternatius, que poden involucrar jugadors desconeguts, models de negoci innovadors i geografies distants" (Mailfert, 2007: 21).

El capital social que s'ha perdut amb l'èxode de persones joves cap a qualsevol indret que no fos l'agrari, s'ha de recuperar des d'una mirada integradora de la realitat. El rejuveniment del camp ha de venir de la mà de persones motivades amb nous perfils, idees i inquietuds per dedicar-se a la terra i viure'n dignament dels seus fruits (Alberdi Collantes, 2005; Williams et al., 2006). A més s'ha de fer un esforç per no perdre la riquesa cultural que roman en la generació que abandona l'agricultura. En aquest sentit calen mesures que assegurin un traspàs de coneixements malgrat no sigui dintre de l'àmbit familiar (Walton, 2003: 25).

Cal entendre el relleu de l'activitat agrària com un element estratègic de país on es valorin els aspectes socials i ambientals de les noves incorporacions. Si la base de producció agrària lligada al territori desapareix, la societat no només tindrà un problema als espais rurals, sinó que es veurà afectat tot el model orgànic d'equilibri territorial (Williams et al., 2006). Cal sang nova que treballi la terra. És imprescindible mantenir un sistema alimentari de qualitat, preservar la base de recursos naturals, les tradicionals ancestrals, etc. La llista és extensa, com extenses haurien de ser les mesures per assegurar una bona onada de gent jove que treballi la terra i el bestiar.

En general el suport públic que rep la jove pagesia és insuficient, ja no només per resoldre barreres econòmiques, sinó també socials i culturals. L'administració ha de treballar de la mà de les organitzacions intermèdies (sindicats, entitats sense ànim de lucre, consultories, etc) per tal d'acostar i adaptar la normativa a la realitat. Treballar perquè la manca de relleu generacional de l'activitat agrària no sigui un problema és una temàtica d'interès general. En el moment s'accepta que diferents perfils de persones poden accedir al sector agrari i que la incorporació és un procés, cal donar passes endavant per crear programes de suport adients a les necessitats de cada moment.

"If there is to be an infusion of new blood in the agriculture sector, then many of those prospective participants will have to come from non-farming backgrounds. Throwing them cold turkey into farming situations is no more likely to result in success than before; establishing training and employment opportunities targeted at skilled agricultural workers will allow new job participants to acquire experience in the sector" (Maynard i Nault, 2005: 24)

"Si ha d'haver una infusió de sang nova en el sector agrari, llavors molts dels possibles participants hauran de procedir d'entorns no agraris. Llançar-los de cop a l'agricultura no garanteix el seu èxit; establir oportunitats pràctiques i de formació adreçades a treballadors qualificats de l'agricultura permetrà als participants la creació de nous llocs de treball i adquirir experiència en el sector" (Maynard i Nault, 2005: 24)

La crisi del model agrari familiar s'ha d'emmarcar en una crisi global on no s'escapa cap país, cap societat, ni cap sector d'activitat (Pisani, 1994: 153). Per tant, la problemàtica pagesa de rejuvenir el camp necessita d'una aposta política

i social ferma per reduir l'exclusió de les noves generacions de pagesos i pageses alhora d'accedir al sector agrari. Cal fer pedagogia per entendre el nivell de compromís necessari des de totes les esferes socials per avançar vers una nova generació de pagesia.

2.8. Bibliografia

AAFC (2006): *Next generation of Agriculture and Agri-food policy. A discussion paper*. Ottawa: Agriculture and Agri-food Canada.

Abad, C. i Naredo, M. (2002): "Sobre la modernización de la agricultura española: de la agricultura tradicional hacia la capitalización agraria y la dependencia asistencial", a Gómez Benito, C. i González, J.J. (eds.), *Agricultura y Sociedad en el Cambio de Siglo*. Madrid: McGraw-Hill.

ADAS Consulting Ltd.; University of Plymouth; Queen's University of Belfast i Scottish Agricultural College (2004): *Entry to and exit from farming in the UK*. Wolverhampton: ADAS.

Alberdi Collantes, J. (2002): "El caserío agrícola vasco en proceso de desaparición", a *Ería*, 57, pàg. 5-17.

Alberdi Collantes, J. (2005): "Jóvenes agricultores: perspectivas, planes de dinamización y dificultades de instalación en el País Vasco", a *Papeles de Geografía*, 41-42, pàg. 5-28.

Aldomà, I. (1998): *Amb el permís de Barcelona*. Lleida: Pagès Editors.

Aldomà, I. (2009): "L'entrevista", a *Agro-cultura*, 38, pàg. 8-10.

Aurèlie, A. (2007): *La Vía Campesina. La globalización y el poder del campesinado*. Madrid: Editorial popular.

Baker, J. (2008): "International Farm Transition Network", a *Land for the next generation of Ontario farmers*. Guelph, 17 d'abril de 2008.

Barclay, E.; Foskey, R. i Reeve, I. (2005): *Farm succession and inheritance: comparing Australian and international research*. Armidale: the Institute for Rural Futures, Universitat de New England.

Barham, B.; Jackson-Smith, D.; Stevenson, S. et al. (2001): *Nurturing the Next Generation of Wisconsin's Dairy Farmers*. Madison: Center for Integrated Agricultural Systems i Program on Agricultural Technology Studies, Universitat de Wisconsin-Madison.

Baylina, M. i García Ramon, M.D. (2001): "De la invisibilitat a l'agricultura ecològica: dona i gènere als estudis rurals", a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 51, pàg. 25-27.

Berry, W. (1981): *The gift of good land*. San Francisco: North Point Press.

Binimelis, R.; Bosch, M. i Herrero, A. (2008): *A sol i serena. dones, món rural i pagesia*. Barcelona: Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.

- Blanch, M. i Perrier Cornet, P. (1993): "Farm transfer and family entry in the European Community", a *Sociologia Ruralis*, 33.
- Bretón, V.; Comas, D. i Contreras, J. (1997): "Cambio social en la agricultura familiar española", a González, J.J. i Gómez, C. (Coord.): *Agricultura y Sociedad en la España contemporánea*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación i Centro de Investigaciones Sociológicas, pàg. 653-672.
- Burton, R. i Walford, N. (2005): "Multiple succession and land division on family farms in the South East of England: a counterbalance to agricultural concentration?", a *Journal of Rural Studies*, 21, 335-347.
- Camarero, L.A. (1993): *Del éxodo rural y del éxodo urbano. Ocaso y renacimiento de los asentamientos rurales en España*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Camarero, L.A. (2002): "Pautas y tendencias demográficas del medio rural: la población rural en la última década del siglo XX", a Gómez Benito, C. i González, J.J. (Coord.): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED, pàg. 63-80.
- Canada House of Commons (2010): "Young farmers: the future of agriculture", a <http://www2.parl.gc.ca/HousePublications/Publication.aspx?DocId=4755476&Mode=1&Parl=40&Ses=3&Language=E&File=9> en data de febrer de 2011.
- Cazela, A. (2001): "Les installations agricoles nouvelles : le cas des agriculteurs néo-ruraux dans l'Aude", a *Espace, Populations, Sociétés*, 1-2, pàg. 101-108.
- CEJA (2003): "Declaración de Roma. El futuro de los agricultores jóvenes", Roma, 25 de gener de 2003.
- CESE (1994): "Los jóvenes agricultores y el relevo generacional en el mundo agrario", CES 573/94 del 27 d'abril de 1994.
- Comitè de les Regions (2001): "Dictamen del Comité de las Regiones sobre el tema Proyecto Jóvenes por la agricultura europea", DOCE C 357 de 14 de desembre de 2001.
- Commins, P. i Kelleher, C. (1973): *Farm inheritance and succession*. Dublin: Irish Farm Center.
- Corsi, A. (2006): "Which Italian family farms will have a successor?", a *Association of Agricultural Economists Conference*. Gold Coast, Australia, 12-18 d'agost de 2006.
- Díaz, C. (1997): *Estrategias familiares y juventud rural*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

- Díaz, C. (2007): "Mujeres jóvenes y ruralidad: dos generaciones y dos estrategias de inserción sociolaboral", a *Aula Abierta* 2007, 35(1-2), pàg. 117-132. ICE: Universidad de Oviedo.
- Errington, A. (1998): "The intergenerational transfer of managerial control in the farm-family business: a comparative study in England, France and Canada", a *Journal of Agricultural Education and Extension*, 5, pàg. 123-136.
- Errington, A. i Gasson, R (1996): "The increasing flexibility of the farm and horticultural workforce in England and Wales", a *Journal of Rural Studies* 12(2), pàg. 127-141.
- Errington, A. i Lobley, M. (2002): "Handing over the Reins: A Comparative Study of Intergenerational Farm Transfers in England, France, Canada and the USA" a *Agricultural Economics Society Conference*. Aberystwyth, abril de 2002.
- Etxezarreta, M. (Coord.) (2006): *La agricultura española en la era de la globalización*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Euskadiko Gazteriaren Kontseilua (2010): "Jóvenes Baserritarras. Situación socioeconómica de la juventud agroganadera en la CAPV", a *Hizpideak*, 4, pàg. 1-36.
- Fennell, R. (1981): "Farm sucesion in the European Community", a *Sociologia Ruralis*, 21(1), pàg. 19-41.
- García Bartolomé, J.M. (1992): "El trabajo de la mujer agricultora en las explotaciones familiares agrarias", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 161, pàg. 71-97.
- García Bartolomé, J.M. (1994): "Nota informativa sobre el coloquio Transmisión de las explotaciones agrícolas y la instalación de agricultores en la Comunidad Europea" a *Agricultura y Sociedad*, 70, pàg. 293-307.
- García Bartolomé, J.M. (1997): "La juventud rural española: entre la inercia y el cambio", a González, J.J. i Gómez, C. (Coord.): *Agricultura y Sociedad en la España contemporánea*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación i Centro de Investigaciones Sociológicas, pàg. 735-770.
- García Bartolomé, J.M. (2000): "Reflexiones sobre la juventud en la sociedad rural", a *Revista de Estudios de Juventud*, monográfico *Juventud Rural*, 48.
- García Domingo, E. (2000): "La diversificació d'activitats com a estratègia de supervivència de l'agricultura familiar", a *Quaderns Agraris*, 26, pàg. 39-58.
- García Ramón, M.D. i Baylina, M. (Eds.) (2000): *El nuevo papel de las mujeres en el desarrollo rural*. Barcelona: Oikos-Tau.

- García, A. (2007): "Precios en origen y precios en destino", a Montagut, X. i Vivas, E. (Coord.): *Supermercados, no gracias!* Barcelona: Icaria, pàg. 65-69.
- Gasson, R. i Errington, A. (1993): *The farm family business*. London: CAB International.
- Gillespie Jr, G.W. i Johnson, S. (2005): "Success in Farm Startups in the Northeast", a <http://www.smallfarm.org/uploads/uploads/Files/SuccessInFarmStartupsInTheNortheast.pdf> en data de 12 d'abril de 2010.
- Gillespie Jr, G.W. i Johnson, S. (2010): "Success in farm start-up in the Northeastern United States", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1.
- Gómez Benito, C. i González, J. J. (2002): "Profesión y identidad. El caso de la agricultura familiar", a Gómez Benito, C. i González, J.J. (Coord.): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED, pàg. 511-531.
- Gómez Benito, C. i González, J.J. (2002): "Familia y explotación en la transformación de la agricultura española", a Gómez Benito, C. i González, J.J. (Coord.): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED, pàg. 427-450.
- Gómez Benito, C. i González, J.J. (Coord.) (2002): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED.
- González, J.J. (1990): "La incorporación de los jóvenes a la agricultura", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 154, pàg. 39-96.
- González, J.J. (2002): "Juventud rural y relevo generacional en la agricultura", a la jornada temàtica sobre *Políticas de relevo generacional e incorporación de la mujer el mundo rural*. Madrid, 14 de novembre de 2002.
- González, J.J.; De Lucas, A. i Ortiz, A. (1985): "Sociedad rural y juventud campesina. Un estudio sociológico de la juventud rural". Madrid: Instituto de Estudios Agrarios, Pesqueros y Alimentarios.
- Goodall, J. (2007): *Otra manera de vivir. Cuando la comida importa*. Barcelona: Lumen.
- Hantos, K. (2008): "Keeping young farmers in rural areas" a *Gazdálkodás*, 52(22), pàg. 119-124.
- Hernández, L. (2008): "La Via Campesina: reserva de futuro", a *Sin permiso*, febrer de 2008.
- Izcara Palacios, S.P. (2005): "La crisis de sucesión generacional en la agricultura japonesa", *Estudios agrosociales y pesqueros*, 207, pàg. 51-77.

- Jiménez, R. (2000): "La mujer empresaria en la comarca de Cazorla", a *Actas de X Coloquio de Geografía Rural de España*. Lleida: Universitat de Lleida i Asociación de Geógrafos Españoles, pàg. 480-489.
- Johnson, S. (Coord.) (2001): *Gaps in New Farmer Programs and Services*. New England Small Farm Institute.
- Kirwan, J. i Ingram, J. (2008): "An evaluation of the effectiveness of the Fresh Start Initiative in Cornwall", a *Rural Futures: dreams, dilemmas, dangers*. Regne Unit: Universitat de Plymouth.
- Langreo, A. (2000): "Innovaciones y desarrollo rural: nuevas iniciativas de empleo y juventud", a *Juventud Rural, Revista de Estudios de Juventud*, 48, pàg. 73-81.
- Lasley, P. (2005): "All in the family: the decision to take up farming", a *Agricultural Outlook Forum 2005*. Arlington, 24 de febrer de 2005.
- Lefebvre, F.; Quelen, M.; Leseigneur, A. (2004): "Le devenir des agriculteurs aidés, installés hors du cadre familial", a *Structures Agricoles*, 14, pàg. 45-48.
- López García, R. M. (2000): "La agricultura ecológica como una alternativa para las mujeres", a *Actas de X Coloquio de Geografía Rural de España*. Lleida: Universitat de Lleida i Asociación de Geógrafos Españoles, pàg. 490-498.
- López, F. i Juárez, F. (1997): *La agricultura familiar en España. Estrategias adaptativas y políticas agropecuarias*. Lleida: Universitat de Lleida.
- Lyson, T.A. (2004): *Civic agriculture: reconnecting farm, food and community*. Medford: Tufts University Press.
- Mailfert, K. (2007): "New farmers networks: how beginning farmers build social connections in France", a *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(1), pàg. 21-31.
- Massot, A. (2001): "Catalunya i la PAC del segle XXI: de l'administració agrària a la política territorial agro-rural", a Gomà, R. i Subirats, J. (Coord.) *Govern i polítiques públiques a Catalunya (1980-2000). Coneixement, Sostenibilitat i Territori*. Barcelona: Universitat de Barcelona i Universitat Autònoma de Barcelona.
- Maynard, H. i Nault, J. (2005): *Big farms, small farms. Strategies in Sustainable Agriculture to fit all sizes*. Agriculture Institute of Canada.
- Maynard, R. i Green, M. (2006): *Organic works. Providing more jobs through organic farming and local food supply*. Soil Association.
- Meister, B. i Yezak, M. (1998): *A time to act: a report of the USDA National Commission on Small Farms*. Washington.

- Mishra, A.K. i El-Osta, H. (2007): "Factors affecting succession decision in family farm businesses: evidence from a national survey", a *Journal of the American Society of Farm Managers and Rural Appraisers*, 70(1), pàg. 1-10.
- Monllor, N. (2007): *Incorporació de joves a l'activitat agrària a les comarques gironines. Situació i reptes de la jove pagesia. El Pla de l'Estany com a cas d'estudi*. Memòria de recerca, Universitat de Girona (en línia).
- Moyano, E. i Fernández M.C. (1990): "Teoría y práctica de la instalación de jóvenes en la agricultura", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 154, pàg. 7-38.
- Muller, P.; Faure, A. i Gerbaux, F. (1989): *Les entrepreneurs ruraux: agriculteurs, artisans, commerçants, élus locaux*. Paris: l'Harmattan.
- Naredo, J.M. i Legina, J. (1973) "El sector agrario, fuente de mano de obra", a *Información Comercial Española*, 476, pàg. 73-106.
- Niewolny, K. i Lillard, P. (2010): "Expanding the boundaries of beginning farmer training and program development: a review of contemporary initiatives to cultivate a new generation of American farmers", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1, pàg. 65-88.
- Nogué, J. (1998): "El fenómeno neorrural", a *Agricultura y sociedad*, 47, pàg. 145-175.
- Ostrom, M. i Jussaume, R. (2007): "Assessing the significance of direct farmer-consumer linkages as a change strategy: Civic or opportunistic?", a C. Hinrichs i T. Lyson (Eds.): *Remaking the North American food system*. Lincoln: University of Nebraska Press, pàg. 235-259.
- Peix, J. (1997): "L'agricultura catalana: vint anys després. 1977-1997", a *Quaderns Agraris*, 22, pàg. 47-65.
- Ploeg, J.D. van der; Renting, H.; Brunori, G., et al. (2000): "Rural development: from practices and policy towards theory", a *Sociologia Ruralis*, 40(4).
- Ponchelet, D. i Mundler, P. (1999): "Agriculture et mobilité sociale: ces agriculteurs venus d'Ailleurs", a *Économie Rurale*, 253, pàg. 21-27.
- Purseigle, F. (2003): *L'engagement des Jeunes agriculteurs dans les organisations professionnelles agricoles*. Tesi doctoral, Ensats (Tolosa).
- Ramos, G. (2004): "Un acercamiento teórico a los efectos del sistema de sucesión en la incorporación de los jóvenes a la agricultura vasca", a *Congreso Vasco de Sociología*, Bilbao, 26-28 de febrer de 2004.
- Roca, A. i Monllor, N. (2009): "El repte de l'alimentació: entre la pagesia i l'agroindústria", a *Revista de Girona*, núm. 252, pàg. 66-67.

- Romero, J.J. i Ramos, E. (1994): "Dos aportaciones francesas sobre el futuro del mundo rural: Edgar Pisani y Bertrand Hervieu", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 169, pàg. 312-330.
- Rooij, S. (2004): "Young farmers in Europe: opting for innovation", a *Leisa Magazine*, juny de 2004.
- Ruhf, K.; Immerman, G; Toensmeier, E., et al. (2003): "Who will farm", a *The Natural Farmer*, special supplement on beginning farmers, 55(2), pàg. 1-16.
- Salamaña, I. (1991): *La dona pagesa: la oblidada de l'explotació agrària familiar*. Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Salamaña, I. i Baylina, M. (2006): "El lugar del género en la geografía humana" a *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 41, pàg. 99-112.
- Sampedro, R. (1996): *Género y ruralidad. Las mujeres ante el reto de la desagrarización*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- Sampedro, R. (2000): "Mujeres jóvenes en el mundo rural", a *Revista de Estudios de Juventud*, monográfico *Juventud Rural*, 48, pàg. 83-90.
- Secombe, W. (2007): *A home-grown strategy for Ontario agriculture. A new deal for farmers, a new relationship with consumers*. Report prepared for the Toronto Food Policy Council.
- Sevilla Guzmán, E. (1979): *La evolución del campesinado en España*. Barcelona: Península.
- Sheils, C. i Descartes, M. (2004): "Addressing gaps in new farmer programming", a Sheils, C. i Descartes, M.: *Working with new farmers: topics in professional development*. The New England Small Farm Institute: GNF Professional, pàg. 14-19.
- Shu-Ching Lee (1947): "The Theory of the Agricultural Ladder", a *Agricultural History*, 21(1), pàg. 53-61.
- Sothe, F. (2003): "Young people, agriculture and entrepreneurship: key-points for a long-term strategy", a *The future of young farmers*. Roma, 24-25 de gener de 2003.
- Spillman, W.J. (1919): "The Agricultural Ladder", a *American Economic Review. Papers and Proceedings*, 9, pàg. 170-179.
- Sumpsi, J. M. (1994): *Modernización y cambio estructural en la agricultura española*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Tondreau, J.,; Parent, D. i Perrier, P. (2002): *Transmettre la ferme familiale d'une génération à l'autre*. Québec: Universitat Laval.

- Troughton, M. (2007): "Canadian farmland, a fluctuating commodity", a Caldwell, W.; Hilts, S. i Wilton, B. (Eds.): *Farmland preservation. Land for future generations*. Guelph: Universitat de Guelph.
- Viladomiu, L. (2003): "Noves tendències de desenvolupament rural a Europa", a *Quaderns Agraris*, 28, pàg. 21-36.
- Villa, M. (1999): "Born to be a farmer? Changing expectations in Norwegian farmers' life courses", a *Sociologia Ruralis*, 39(3), pàg. 328-342.
- Walton, M. (2003): "Agriculture in the central Ontario Zone" a *The architecture of urban regions*, 1, pàg. 1-53.
- Webb, M. (2009): "A new approach to farming", a *The Star*, 14 d'octubre de 2009 <http://www.thestar.com/living/food/article/709669> en data de 21 de febrer de 2010.
- Whatmore, S. (1991): *Farming women: gender, work and family enterprise*. Londres: Macmillan.
- Williams, F. (2006): "Barriers facing new entrants to farming. An emphasis on policy", a *Land Economy Working Paper Series*, 17, pàg. 1-10.
- Williams, F. i Farrington, J. (2006): "Succession and the future of farming: problem or perception?", a *The Rural citizen: governance, culture and wellbeing in the 21st century*. Plymouth, 4-7 d'abril de 2006.
- Williams, F.; Mitchell, M. i Vergunst, P. (2006): *The future of farming? Factors influencing the decisions of the next generation*. Informe de recerca encarregat per SEERAD.

CAPITOL 3

Entendre la ruralitat del segle XXI: canvi de paradigma?

“Situados como dos modelos radicalmente diferentes de apropiación de la naturaleza, el modo agrario o campesino y el modo agroindustrial conforman hoy en día, las dos maneras fundamentales de uso de los recursos del mundo contemporáneo”.

Víctor M. Toledo, Pablo Alarcón-Chaires i Lourdes Barón

Estudiar lo rural desde una perspectiva interdisciplinaria: una aproximación al caso de México (1999)

3. Entendre la ruralitat del segle XXI: canvi de paradigma?

3.1. Sobre el concepte de *món rural*

Concretar una definició per al concepte de *món rural* és una tasca complexa que requereix d'un enfocament transdisciplinar i multidimensional (Toledo et al., 1999). El Gran diccionari de la llengua catalana el descriu com *allò relatiu o pertanyent als camps, a la vida al camp, per oposició a la vida de ciutat*. Malauradament aquesta definició no dóna resposta al que avui significa *rural*, ja que la realitat que es viu actualment no permet definir-lo a partir de la tradicional dicotomia entre allò rural com anteposat a allò urbà (Díaz, 2007: 126). Paniagua i Hoggart (2002: 61) descriuen com el terme *rural* cobra importància a partir de l'èxode que comença a Amèrica i que continua a centreeuropa, on les ciutats es configuren com els pols de dinamisme i modernitat. Després d'una primera etapa de definir la ruralitat en contraposició de la urbanitat, en l'actualitat és fàcil identificar com la major part d'espais rurals i urbans mantenen un diàleg simbiòtic que s'intensifica i s'enriqueix a mesura que passa el temps (Barrère, 1988 citat per Sempere, 2005). Entrat el nou segle s'identifiquen trets d'intrusió des de les dues bandes, on dinàmiques urbanes s'apoderen d'alguns espais rurals i qualitats de ruralitat apareixen en conurbacions més urbanitzades (Estratègia Territorial Europea, 1999; Sampedro, 2000: 88; Camarero, 2009).

La definició de ruralitat o d'allò rural és una pràctica que tant la tradició geogràfica com la sociològica venen fent, sobretot a partir dels anys setanta. Paniagua i Hoggart (2002) plantegen la dificultat que des del món acadèmic es dibuixa per arribar a un consens alhora de definir què és i què deixa de ser rural. La complexitat de la seva definició ha portat a alguns autors a qüestionar la necessària continuïtat de l'estudi de temes *rurals* (Hoggart, 1988 citat per Paniagua i Hoggart, 2002). La resposta és majoritàriament que cal aproximar-se a clarificar quin és el sentit de la ruralitat o d'allò rural en cadascun dels exercicis que així ho requereixin. Es cospa com l'espai rural continua sent un concepte ambigu i caòtic que s'empra en cercles tant dispars com els polítics, tècnics, empresarials o populars. Cada disciplina o grup social l'entén sota un prisma diferent, matisat per variables temporals o geogràfiques. De fet, des del moment en què s'assumeix que la ruralitat no pot ser estudiada sectorialment i s'adquireix una visió des de la complexitat, la transdisciplinarietat de l'estudi de la ruralitat cobra importància i es posiciona com a metodologia d'anàlisi integrada (Garcia Ramon, 1994: 169; Toledo et al., 1999: 3).

Fins ara, tant des del món acadèmic com des de gabinets més tècnics, cada vegada que s'ha treballat en algun context rural, ha calgut prèviament definir que s'entén com a tal. Per elaborar aquest exercici els enfocaments tradicionals han estat bàsicament de dues tipologies diferents: quantitativs i qualitativs (Paniagua i Hoggart, 2002).

En primer lloc, la tradició quantitativa accepta que existeix una classificació per a les àrees rurals, com igualment existeix per a les àrees urbanes, residencials o suburbanes. Aquesta es basa en indicadors que normalment permeten dissenyar una graduació entre zones extremadament rurals i zones extremadament urbanes. Es parteix d'una base observable i mesurable estadísticament. Són models que treballen a partir de la delimitació física o administrativa, normalment municipal o comarcal, considerant que són unitats homogènies i que per tant es poden comparar unes amb altres. Els indicadors poden estar formats des d'un fins a uns vint paràmetres diferents. Des del punt de vista de la tradició quantitativa s'han tingut present al llarg dels últims anys els següents enfocaments: (1) l'administratiu, (2) el relatiu a l'àrea construïda, (3) el de les regions funcionals, (4) els de base agrícola, (5) els de dimensió i densitat de població i (6) els d'ocupació de la població activa.

A nivell europeu Clout (1993) reflexiona sobre la gran disparitat de realitats entre els diferents espais rurals. Proposa quatre elements per caracteritzar les àrees rurals: (1) una densitat de població relativament baixa, (2) una escassa dotació d'infraestructures, (3) una reduïda proporció de persones ocupades en el sector secundari i terciari, i (4) un domini dels usos del sòl agraris i forestals. Aquesta classificació ha generat tres categories aplicables a nivell europeu que continuen en la línia conceptual que es definia en la comunicació del Parlament europeu sobre el Futur del Món Rural (1988). Aquestes són: (1) Àrees rurals *dinàmiques* o *econòmicament integrades*, amb un elevat grau de creixement econòmic i benestar social. Es caracteritzen per rebre una forta pressió de les zones urbanes, l'elevada densitat de població i les lluites per l'ús del sòl. L'agricultura s'ha modernitzat i intensificat a costa del medi ambient, generant problemes de degradació paisatgística, contaminació dels recursos i destrucció de l'espai natural. També es poden donar processos de construcció de primeres i segones residències, que desencadenen la planificació de nombroses infraestructures per donar servei a l'augment de la població. (2) Àrees rurals *perifèriques* o *intermèdies*, amb baixos nivells de desenvolupament econòmic i social, però amb un gran potencial de futur. Tenen un to de decadència i presenten símptomes d'èxode rural, ja sigui cap a la metròpoli o cap a la capital comarcal. L'agricultura és important, però moltes vegades insuficient, fet que força a que es complementi amb feines inestables i mal pagades. Les terres

agràries més marginals es van abandonant. En algunes zones l'èxode de la població ha provocat la pèrdua d'alguns serveis bàsics (col·legi, metge, transport públic, etc). (3) Àrees rurals en *procés d'abandonament* o *remotes*, amb densitats de població molt baixes i recursos ambientals poc adequats per a l'agricultura. La decadència rural, l'èxode de la població i les poques possibilitats per diversificar l'economia són realitats més acusades que en les zones intermèdies. Aquest fet provoca que en algunes zones la degradació dels nuclis rurals i d'àrees naturals sigui molt elevada.

L'any 1995 la mateixa Comissió europea va matisar les tres classificacions anteriors, donant peu a cinc tipus diferents d'àrees rurals: (1) espais rurals situats en les proximitats de zones molt urbanitzades, (2) espais rurals de gran atractiu turístics, (3) espais rurals amb activitats diversificades, (4) espais rurals amb predomini agrari i (5) espais rurals de difícil accés.

Segons l'OCDE els espais rurals supramunicipals es poden classificar segons tres categories diferents en funció de la densitat de població: (1) *Predominantment Rurals*: més del 50% de la població comarcal viu en municipis de menys de 150 hab./km². (2) *Significativament Rurals*: entre el 15% i el 50% de la població comarcal viu en municipis de menys de 150 hab./km². (3) *Predominantment Urbanes*: menys del 15% de la població comarcal viu en municipis de menys de 150 hab./km².

En segon lloc, la tradició qualitativa centra la seva atenció en les percepcions, els significats i els valors que allò *rural* provoca sobre l'individu o la comunitat. Des d'aquest enfocament prenen lloc les representacions socials i les seves construccions per omplir de contingut un mot que, des del punt de vista quantitatiu, té moltes dificultats de concreció. Tradicionalment cada àrea geogràfica s'ha caracteritzat per una concepció determinada, sempre marcada pel grup social majoritari. Aquesta percepció és cada vegada més fragmentada, atenent que el nombre i la diversitat d'actors que habiten el món rural són cada vegada majors. El caràcter canviant i heterogeni de la tradició qualitativa no facilita una aplicació de l'enfocament en processos de planificació i presa de decisions polítiques.

Els anys noranta conreen diferents documents científics on es classifiquen els discursos predominants als espais rurals. Frouws (1998) feia la següent classificació per als espais rurals europeus a partir dels discursos dels seus grups socials predominants: (1) El discurs *agroruralista* liderat per la pagesia tradicional i amb fonaments socials. L'espai rural és aquell on cal produir aliments i on la moderna agricultura ha de tenir lloc, malgrat sigui a costa del medi ambient. Aquest discurs entra en conflicte amb el món urbà que percep l'espai rural com a reserva per a l'oci i la natura. (2) El discurs *utilitarista* desenvolupat a partir

d'una visió econòmica de l'espai rural a partir del qual cal gestionar les potencialitats d'aquell espai. (3) El discurs *hedonista* basat en un enfocament més cultural del món rural. S'entén l'espai rural com aquell natural, idíl·lic i harmoniós. És un discurs compartit per una part de la societat urbana, que així s'ha creat la imatge.

Totes dues disciplines fan un esforç per definir que és i que deixa de ser *allò rural*. A Catalunya es va publicar l'any 2009 *l'Atles de la nova ruralitat*, un document que fa precisament l'exercici d'acostar-se a les múltiples visions que de la ruralitat es poden arribar a tenir. Proposa un llistat llarg d'indicadors per calcular quines àrees són més rurals que altres i en funció de què. Mapifica la realitat i la compara amb diferents anys per donar-li sentit al procés evolutiu. I aporta tota una lectura interpretativa de la realitat de la Catalunya rural avui o com remarca Aldomà (2009), de *la Catalunya interior i menys urbana*.

Les noves propostes d'anàlisi accepten el naixement de disciplines híbrides, sobretot alhora de treballar en l'ampli ventall que inclou les ciències socials i les naturals (Muro, 2007: 70). Aquesta és la realitat del món rural i és a partir de l'evolució del seu estudi que han sorgit un nombre important de disciplines acadèmiques que Toledo et al. (1999: 4) anomenen híbrides i que donen resposta als diferents reptes que es presenten actualment en parlar de temes relacionats amb la natura, el medi rural i la societat.

Per tant, quan es parla de món rural o de ruralitat s'ha de tenir en compte l'elasticitat del terme. Des d'un punt de vista quantitatiu es pot definir a priori identificant una sèrie d'indicadors que delimiten un espai concret. Si interessa la vessant més subjectiva caldrà deixar els mateixos agents que conceptualitzen allò que és rural i allò que no ho és tant o que ni tan sols s'hi acosta. En tots dos casos el que cal considerar és la nova multifuncionalitat de l'espai rural.

"La nueva realidad ha obligado a los investigadores a redefinir el objeto del marco de estudio. En la actualidad el espacio rural no es exclusivamente el espacio donde se desarrollan las actividades primarias (agricultura), pero tampoco es el espacio subordinado, residual, carente de toda actividad económica como consecuencia de la desagrarización que acompañó al proceso de industrialización. Es ahora un espacio multifuncional" (Binimelis Sebastian, 2000: 1)

En aquesta recerca no s'entra a definir el límits de l'espai físic, sinó més aviat quins són els principals canvis que en la concepció àmplia del terme s'han donat en els darrers anys; i sobretot es concentren els esforços en identificar quin són els components que faran d'aquest espai rural –d'aquesta nova ruralitat– un hàbitat digne i viu en un futur tant proper com llunyà. Es parteix de la premissa que hi ha realitats rurals diverses i disperses i que s'ha de ser flexible per poder entendre un món rural cada vegada més barrejat amb l'urbà, menys *pur* i més

canviant. En aquest punt s'alça més d'una pregunta: *cal treballar sota un concepte consensuat de què s'entén per ruralitat i quin són els seus límits? O cal trencar aquesta dicotomia i començar a plantejar enfocaments més territorials?*

3.2. Des de quan el desenvolupament rural?

El terme *desenvolupament* cobra força a nivell global passada la II Guerra Mundial entenent que calia promoure un benestar social i econòmic per la població, sobretot la dels països més desafavorits, oferint uns nivells mínims d'ingressos als seus habitants (Ceña, 1994: 13). Aquest tipus de mirada endavant és coneguda com a *desenvolupament econòmic*.

A partir de la segona meitat del segle XX el desenvolupament també s'ocupa de les disparitats regionals dintre d'un mateix país. Els processos industrials havien afavorit enormement unes determinades àrees –sobretot urbanes– mentre que n'havien deixat unes altres molt més *abandonades*. Aquest desequilibri es comença a treballar des de les classes polítiques amb instruments de *desenvolupament regional*. Es posen a l'abast de les zones que no han pogut desenvolupar-se mesures que els aportin elements de revitalització. En aquest escenari, moltes àrees rurals havien quedat enrederides mostrant una imatge d'escassa diversificació productiva, d'elevats índex d'envelliment, d'unes rendes molt baixes i d'un espai vital mancat de serveis bàsics. El desenvolupament d'aquestes àrees comença a ésser anomenat a finals dels anys seixanta com a *desenvolupament rural* (Viladomiu et al., 2009).

El desenvolupament es pot definir a partir de tres dimensions: (1) creixement econòmic, (2) canvi estructural i (3) millora del benestar. El primer, fa referència a equiparar els nivells de renda de la població que habita territoris amb diferents oportunitats. El segon, és un terme quantitatiu de transformació d'elements que ajudin a millorar la capacitat productiva de la població. El tercer, és un terme més qualitatiu que aposta per millorar el nivell de vida de la gent de les zones a desenvolupar. Per tant, a partir dels anys seixanta es pren consciència que el desenvolupament rural ha d'anar introduint-se en les agendes polítiques estatals i supranacionals. Però els models, tant des de l'acadèmia com des dels discursos polítics, tenen diferents enfocament filosòfics i metodològics.

El primer model que es desprèn als països industrialitzats a partir de la postguerra està marcat per una alta centralització de la presa de decisions de les activitats productives on es mantenia que l'arribada d'empreses foranies a l'entorn rural era la que havia d'introduir millores econòmiques i socials. Aquest model de desenvolupament rural és conegut com a *exogen* (Viladomiu, 2003: 30). El món rural esdevé un reservori de mà d'obra, de matèries primeres i de

recursos naturals; mentre que el món urbà es modernitza i assoleix un rol de superioritat enfront el rural. Les polítiques de desenvolupament són dictades des de la ciutat amb un enfocament *top-down* –sense comptar amb la població local– i amb unes estratègies limitades a la modernització agrària des d'un punt de vista homogeneïtzador i subordinat a tota la cadena de valor de la producció alimentària controlada des de les ciutats.

En l'àmbit agrari és la Revolució verda la que acapara el model de desenvolupament. S'inicia una transformació accentuada de les estructures de producció agrària fruit de les desavinences d'una intensa Guerra Mundial i d'una etapa de fam massa extensa. La maquinària i els coneixements dels enginyers més prestigiosos es posen a treballar per augmentar la productivitat i assegurar la provisió d'aliments en quantitats suficients a partir de la proliferació de nous inputs d'origen químic, la introducció de maquinària cada vegada més eficient i malbaratadora de recursos fòssils, les millores en les tècniques de conservació i magatzematge d'alguns aliments peribles, la construcció d'infraestructures a costa de les millors terres de conreu, etc. Totes aquestes petites i grans fites van fer possible parlar de *Revolució*, amb majúscula. Es va passar en molt poc temps d'un model basat en la mà d'obra familiar, els recursos propis i el principi de subsidiarietat a foragitar les persones cap a la ciutat, a incorporar cada vegada més elements forasters i a produir per un mercat extremadament competitiu, extens i hostil. La Revolució verda va encetar una cadena on les novetats anaven lligades a les gran inversions en maquinària, tecnologia puntera i sistemes de control emmarcats en la roda d'un sector que deixa de ser el prioritari per esdevenir un esglaó més d'un complex sistema agroindustrial.

El canvi sobtat de model, en uns espais més intensament que en d'altres, va provocar desequilibris visibles sense massa demora. Problemes de caire ambiental, degut sobretot a la intensificació d'alguns processos productius, amb la impossibilitat de ser reabsorbits pels sistemes naturals tradicionals (Muro, 2007). Desajustos econòmics, sobretot pel que fa als fluxos de capital i al control dels factors de producció que es basen en economies d'escala agressives. Desequilibris socials, bàsicament a causa de la substitució de la mà d'obra agrària per maquinària i per la progressiva desvalorització de la feina al camp. En aquest context, la ciutat s'obre com la gran panacea i milers de persones abandonen els espais rurals a la cerca d'un món millor lluny dels seus pobles d'origen (O'Connor et al., 2006a). Aquest és l'escenari on el relleu generacional de les explotacions agràries familiars es comença a configurar com una nova problemàtica social.

En aquest marc l'agricultura és residual i subsidiària de les demandes industrials i urbanes (Ploeg et al., 2000). Les explotacions agràries es polaritzen i queden

en un extrem els grans i intensos centres de producció industrial de matèria primera i en l'altre una agricultura familiar insuficient que, entre altres coses, ha de fer de la pluriactivitat el seu *modus vivendi* (Etxezarreta, 1987). Però una de les problemàtiques més greus és que moltes àrees rurals queden desproveïdes de serveis bàsics arrel de la marxa de molts dels seus habitants. Aquest és un dels fets que el desenvolupament rural ha de resoldre i que el model exogen, no va fer més que agreujar.

Entre els anys setanta i noranta, i en contrapartida al model centralitzat, sorgeixen una sèrie de nous models acompanyats d'adjectius com integral, endogen, sostenible, humà, ascendent, etc, que descriuen una tipologia de desenvolupament rural pensat des de les persones i el territori per al seu propi desenvolupament. Cada un dels conceptes alberga matisos diferents però sota una mateixa direcció. Després d'un període dominat per un desenvolupament exclusivament econòmic, el factor humà i el territori són considerats els eixos centrals sobre els que s'ha de fonamentar la nova mirada a desenvolupar (Tri, 1986; Sancho, 2002).

El primer model de desenvolupament rural encunyat als anys setanta és el *Desenvolupament Rural Integrat* (Etxezarreta, 1987). Es posa en valor un enfocament més territorial que sectorial, on l'autonomia local i la potenciació dels trets que marquen la identitat del lloc són totalment imprescindibles per pensar en termes de desenvolupament rural. En aquest context, les oportunitats d'algunes de les famílies pageses venen de la mà de la pluriactivitat, entesa com la suma de múltiples activitats per obtenir un nivell adequat d'ingressos familiars. Anys més tard és més comú parlar de *Desenvolupament Endogen*, des del qual es potencien els valors naturals, culturals i ambientals de les regions rurals. S'entén que s'ha de comptar amb els recursos locals, de la població i del propi territori, per fer visible una sortida real a les problemàtiques identificades a les àrees rurals. Les famílies pageses del món rural s'organitzen més obertament tenint en compte les potencialitats de l'entorn i diversificant les seves fonts d'ingressos (Etxezarreta i Viladomiu, 1997: 329). Es fa particip la gent a qui van dirigides les polítiques i es valoren la confiança i la proximitat cultural i geogràfica com a eines estratègiques de competitivitat (Fuà, 1987). A més, es tornen a definir xarxes d'actors, altres pràctiques oblidades o no inventades i se cerquen noves identitats en un món rural que vol tornar a agafar les regnes del seu propi desenvolupament. Ploeg and Long (1994) ho defineix de la següent manera:

"Endogenous development patterns are founded mainly, through not exclusively on locally available resources, such as the potentialities of the local ecology, labour force, knowledge, and local patterns for linking production to consumption" (Ploeg and Long, 1994).

"Els models de desenvolupament endogen es basen, principalment però no exclusivament, en els recursos disponibles localment, com les potencialitats de l'ecologia local, la força de treball, coneixements i patrons locals per vincular la producció al consum" (Ploeg i Long, 1994).

Al mateix temps, mentre el desenvolupament rural definia les seves estratègies d'actuació en el territori, emergia en diferents àmbits socials i econòmics el concepte de *Desenvolupament Sostenible*²⁵ (García Bartolomé, 1994: 334). El creixement econòmic sense límits semblava caducar i s'alçaven veus a favor d'una racionalització de l'ús dels recursos naturals. En aquest punt destaquen dues fites. La primera és la publicació de *El Futuro del mundo rural* l'any 1988, que esdevé el nou full de ruta dels plantejaments europeus vers el desenvolupament rural. La segona és la *Conferència Mundial sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament de Rio de Janeiro* l'any 1992, on el món entén la necessitat de caminar vers un equilibri en els àmbits econòmic, social i ambiental, pel tal de no malmetre el planeta en excés (Vilanova, 1998). S'alerta de l'esgotament del model de desenvolupament que ha mostrat ser ecològicament depredador, socialment pervers i políticament injust, tant nacionalment com internacional (Guimaraes, 1991 citat per Guimaraes, 1994).

El terme *sostenible* esdevé durant els anys noranta una icona per la qual treballar i on arribar (Toledo et al., 1999: 15) malgrat en molts casos ha quedat buit de contingut donada la seva ambigüitat (Naredo, 1996). La incorporació de la vessant ambiental porta a parlar, a partir dels anys noranta, de *Desenvolupament Rural Sostenible* com una passa més vers millorar les desigualtats territorials, econòmiques i socials al món rural. El terme encara és vàlid actualment²⁶, on es planteja un canvi de paradigma alhora d'entendre i actuar en pro d'un món rural viu.

Sota aquestes premisses neix, apareix, es crea o es defineix un nou model alternatiu. Aquesta nova mirada proposa tornar a invertir les relacions que la Revolució verda havia malmès. Les veus que proposen un canvi de model alerten de les externalitats negatives que la modernització, la intensificació i l'especialització estaven fer desembarcar en bona part de les societats rurals, i en conseqüència de les urbanes (Riechmann, 2003: 31). Romero (2002)

²⁵ Recordem que l'informe sobre *El nostre futur comú* (Brundtland, 1987) en el marc de les Nacions Unides, definia el terme desenvolupament sostenible com *aquell que permet satisfer les nostres necessitats actuals sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves*.

²⁶ L'any 2008 entra en vigor a Espanya la "Ley para el desarrollo sostenible del medio rural" on s'argumenta *la introducción de nuevos objetivos, medidas e instrumentos de política rural que promuevan el mantenimiento y la ampliación de la base económica y de la población de las zonas rurales, al tiempo que se conservan sus recursos naturales y culturales* (Regidor, 2008: 19-20).

escenifica en el següent paràgraf *l'engany*, que en certa manera, va suposar la tant *magnífica modernització* del sector agrari.

“El paradigma productivista suposava que una explotació moderna era aquella que produïa més per al mercat al menor cost. Molts pagesos – ara convertits en empresaris- s’hi van dedicar, i via endeutament, van modernitzar i ampliar la dimensió econòmica de les seves explotacions. Els que van fracassar van haver d’abandonar l’explotació al llarg d’un procés d’ajust estructural, que molts teòrics predeïen com inevitable i molts altres com imprescindible. (...) Els agricultors es veuen a si mateixos com a víctimes d’un procés que en cap moment han pogut controlar (Romero, 2002: 624).

La consolidació de l’agricultura industrial s’ha anat expandint a bona part del món. Però als tombants del canvi de segle es constata una altra tendència on el paradigma de la modernització que havia dominat la política, les pràctiques i la teoria, està sent reemplaçat per un nou paradigma de desenvolupament al món rural (Ploeg et al., 2000). La seva fundació manté un acostament integral on els temes socials, econòmics i ambientals s’entrellacen per crear un model més just i equitatiu.

Aquesta nova mirada permet visualitzar un futur del sector agrari i del món rural més saludable. Sortir d’un model en crisi té la particularitat que hi ha noves vies des d’on treballar per crear-ne un de nou. En la definició d’aquesta nova realitat la jove pagesia i la joventut rural tenen molt a dir, molt a observar i moltíssim a experimentar. És per tant, una oportunitat per entendre que no cal anar de la mà del paradigma de la modernització i que una altra realitat és possible. S’obren les portes doncs de la definició d’una nova manera de ser i estar en el món rural; així com de viure i treballar en el sector agrari local. Són vàlids els plantejaments del desenvolupament integrat, endogen i sostenible que es complementen amb les noves realitats fruit de l’avenç tecnològic en el món de les comunicacions, tant terrestres com virtuals.

Però malgrat els esforços per refer les zones rurals més desfavorides, la realitat és que ben entrats en el segle XXI encara es mantenen incerts alguns indicadors de sostenibilitat social com per exemple la masculinització, l’envelliment o el despoblament d’algunes àrees rurals (Camarero, 2009: 161). L’any 2010 es continua parlant de desequilibris i de crisi. Aquesta reproduïx alguns dels elements que es plantejaven als anys setanta, però alhora també n’aporta de nous. Izquierdo (2009) així ho exposa en una entrevista feta recentment:

“La crisis actual no es otra cosa que la punta del iceberg de una crisis de mayor calado que nos afecta a todos. Es una crisis global, de modelo económico y de valores sin precedentes en la Historia. Pero esta crisis es también reveladora de la emergencia de nuevos valores. Entre ellos el del medio ambiente, el de ser plenamente conscientes, por primera vez en la historia de la humanidad, de vivir en un planeta finito” (Izquierdo, 2009).

De fet la història del desenvolupament rural ha caminat de la mà del procés d'industrialització del camp. La desagrariació de les zones rurals ha hagut de ser contestada amb un reforçament del territori des de la seva perspectiva més àmplia i intersectorial (Pisani, 1994: 119). El sector agrari deixa de ser el centre d'atenció de les àrees rurals que han quedat *desestructurades* arrel de la *reestructuració* del sector agrari. A partir dels anys noranta i fins l'actualitat es torna a cercar el valor de l'agricultura multifuncional i diversificada enfront de l'imposat model estàndard de creixement i d'especialització (Sotte, 2003: 19). Al mateix temps els programes de desenvolupament rural aplicats s'esforcen per ser *integrats*, *endògens* i *sostenibles*, amb uns impactes generals limitats per corregir les divergències econòmiques d'algunes de les zones rurals en qüestió (Regidor, 2000: 34).

És per acostar-nos a una visió de la realitat actualitzada que el marc metodològic de la tesi doctoral pren com a punt de partida el model del *Nou paradigma rural*, encunyat per l'OCDE l'any 2006. Aquest es defineix com un nou enfocament territorial basat en estratègies de desenvolupament endogen (OCDE, 2006). Però, *des de quan és aquesta una novetat?* Era una novetat als anys setanta quan Miren Etxezarreta va publicar el llibre *El desenvolupament rural integrat* i ho continua sent avui –sota un nou marc molt més globalitzat-. Les noves generacions que accedeixin al sector agrari hauran de trobar el seu lloc en aquest nou escenari.

3.3. El Nou Paradigma Rural segons l'OCDE

El contingut de la paraula *paradigma* des d'una òptica científica el va encunyar Thomas Kuhn (1962) al seu llibre *L'Estructura de les Revolucions Científiques*. Des de llavors el concepte ha evolucionat i s'empra per diferents disciplines amb accepcions com model, cosmovisió o prototip. Les ciències socials fan ús de l'expressió *canvi de paradigma* per descriure els canvis estructurals d'un context determinat en relació al lloc on esdevé i el moment històric on té lloc. Des d'una mirada social un paradigma és un *ordre nou de les coses*, una nova manera de veure i entendre el món. En aquesta tesi doctoral s'empra el concepte de paradigma entès com un nou model de relacions entre els agents, el territori i les polítiques que hi esdevenen.

És evident que el món rural tal i com es viu actualment és forçosament diferent de la realitat viscuda dècades enrere. Quan més retrocedim en el temps, més aspectes de la vida rural, i també urbana, han canviat. La imatge que es tenia feia uns anys d'un món rural estancat, apagat i fràgil; avui ja no es pot mantenir

com a tal. La major part de les àrees rurals dels països industrialitzats han entrat en el nou segle XXI amb una bona quantitat de reptes, amb una elevada barreja d'actors i amb dinàmiques socioeconòmiques diverses. Aquesta nova amalgama planteja un escenari més complex i diversificat per als propers anys ple d'incerteses i alhora de múltiples oportunitats (Crosta, 2006).

De fet des dels anys vuitanta es denoten noves tendències en l'economia del desenvolupament de les àrees rurals, que progressivament han anat empenyent per tal que avui puguem parlar d'un nou paradigma al món rural. Alguns fets són la recuperació demogràfica d'algunes àrees rurals, la relocalització d'activitats econòmiques des d'àrees urbanes a nous espais rurals, la diversificació i cooperació apareguda en determinades àrees rurals o el ràpid creixement de la tecnologia de la comunicació (Saraceno, 1998).

Durant els últims anys s'està creant un consens entre el món acadèmic i polític per tal d'entendre l'escenari rural sota un nou paradigma (OCDE, 2006). Aquest adopta una visió més holística de la realitat i es defineix sota tres elements principals: (1) la importància del *lloc* enfront la importància dels sectors, (2) la rellevància de les *inversions* davant les subvencions i (3) l'articulació en el territori d'una nova governança rural emergent. En complementarietat a aquests elements que presenta la tesi de l'OCDE cal citar quatre àmbits estratègics que l'entitat creu prioritari a desenvolupar: (1) valoració dels recursos paisatgístics, ambientals i culturals, (2) desenvolupament del transport i les infraestructures de les TIC, (3) prestació de serveis públics i (4) promoció de l'empresa rural (OCDE, 2007). En la Taula 2.1 se sintetitzen els trets principals amb els que l'OCDE ha caracteritzat el Nou paradigma del món rural.

Taula 2.1: El Nou paradigma rural segons l'OCDE

	Antic paradigma	Nou paradigma
Objectius	Equitat, renda agrària, competitivitat agrària	Competitivitat de les zones rurals, valorització dels actius locals, explotació de recursos no utilitzats
Sectors principals	Agricultura	Diversos sectors de l'economia local
Eines principals	Subvencions	Inversions
Agents principals	Governos nacionals, agricultors i ramaders	Totes les escales de l'administració i parts locals interessades

Font: OCDE, 2006.

Amb aquesta taula l'OCDE sintetitza l'enfocament que ha definit a partir dels treballs d'observació dels seus països membres, on un nou estil de polítiques rurals s'estan estenent pel territori global. És per aquest motiu que l'any 2006 l'OCDE va publicar el llibre *The New Rural Paradigm: policies and programs*, on exposa i analitza detalladament els trets característics d'aquest nou enfocament. L'OCDE (2001) també anota que els processos de desenvolupament rural estan inserits en un marc global on els factors macroeconòmics, les pressions de les empreses transnacionals o els canvis en els mercats mundials, afecten i poden modificar algunes de les conductes locals. Tot seguit es detallen els tres elements que l'OCDE considera rellevants alhora de plantejar un nou paradigma del món rural. Aquest nou model permet orientar la planificació del desenvolupament rural des de la perspectiva de l'ordenació i el desenvolupament territorial.

3.3.1. El poder del lloc

L'escena de globalització mundial està creant un procés paradoxal on sembla que cada vegada els processos esdevinguin més homogenis i llunyans. Es posa de manifest una *força* que interactua en qualsevol indret del món i obre les portes a unes dinàmiques, sobretot econòmiques, perverses i de vegades poc conegudes. En paral·lel a aquest procés d'unificació reapareix la importància del valor del lloc, d'allò que crea una identitat diferenciada i anomena les coses pel seu nom.

Alguns autors defineixen aquesta esclatxa encetada per processos de recuperació del valor local com els *intersticis de la globalització* (Renard, 1998). Aquest és l'espai que el món global ofereix per tal que els projectes locals, autòctons i únics; esdevinguin elements de reconversió dintre dels nous processos de canvi de les zones rurals. Cobra vida la recuperació d'allò tradicional, de la cultura, dels mètodes artesans, de la calma rural; tot acompanyat d'un grau d'obertura flexible i proper. El món rural es reafirma i experimenta noves maneres de relacionar-se amb ell mateix i amb el món urbà. Sota aquesta visió es constata que malgrat les àrees rurals comparteixen trets, problemes i potencialitats, cadascuna experimenta processos de transformació diferenciats que les fa ser úniques.

Aquestes dinàmiques han induït que algunes àrees rurals hagin sortit perdent i que d'altres hagin sortit guanyant. Els processos de reestructuració evoquen a la diferenciació on no tothom té la capacitat de desenvolupar-s'hi de la mateixa manera i en el mateix grau. El per què unes àrees es desenvolupen més que altres respon a alguns dels factors interns així com de les influències externes que hi puguin arribar. L'OCDE (2006) proposa la revalorització dels recursos

endògens del territori per tal d'aprofitar les avantatges comparatives respecte a altres territoris que simplement n'hi tindran unes altres de diferents. Aquests inclouen des del paisatge fins la cultura popular, les construcció agràries tradicionals o la parla autòctona. Des d'aquesta escala local es posa de manifest la multifuncionalitat de l'activitat agrària en tant que és preservadora i promotora d'aquestes amenitats rurals. Per tal de poder-les detectar cal una anàlisi prèvia i exhaustiva de les condicions locals i dels actius que caracteritzen cadascuna de les àrees rurals a desenvolupar. Per aquest motiu és de vital importància l'enfocament en el territori i el valor del lloc com a base estructural de les noves oportunitats a engendrar (Estratègia Territorial Europea, 1999).

3.3.2. Subvencions versus inversions

El nou paradigma del món rural entén que la dinamització de l'espai econòmic i social ha de ser a partir de processos d'inversió en eixos estratègics. Reneix un esforç per superar la cultura de la *subvenció* de les àrees rurals, per passar a pensar en un conjunt d'ajudes lligades a dinàmiques més autònomes i des dels propis recursos d'aquell espai, d'aquell lloc. Segons Crosta (2006) hi ha evidències tant des d'Amèrica del nord com des d'Europa que les polítiques basades exclusivament en subsidis agraris no són efectives per resoldre la major part de les problemàtiques actuals del món rural.

Aquesta idea camina lligada a la revalorització de l'espai rural i al poder del lloc, com a eix primordial per exercir un canvi de perspectiva en la cerca d'oportunitats de les àrees rurals. Cal que cada lloc identifiqui les seves potencialitats i inverteixi a partir dels seus propis recursos per poder crear avantatges competitives. Una vegada identificades és més fàcil aplicar polítiques de foment a partir d'invertir en la millora de les capacitats locals.

En aquest sentit la diversificació de l'economia esdevé un element clau per tal de poder flexibilitzar les oportunitats de cadascuna de les àrees rurals. La desagrariació de bona part del món rural està donant peu a que els propis agents dels territoris rurals cerquen focus d'inversió més enllà de les activitats primàries. Sense oblidar el paper estratègic del sector agrari, cal ampliar les inversions per reforçar la vitalitat dels territoris rurals en diferents sectors econòmics.

L'OCDE (2006) ha identificat noves fórmules de suport a la inversió a partir de programes d'emprenedoria i de suport a la innovació de petites i mitjanes empreses a les àrees rurals. La promoció a la creació d'empreses ha de formar part de les polítiques de desenvolupament rural (Vaillant i Lafuente, 2007) ja que l'activitat emprenedora està fortament condicionada pel marc institucional local.

Les inversions també s'han de fer a nivell estructural. Per poder posar en valor el territori calen dues tipologies d'infraestructures: les del transport i les de la comunicació. Per una banda, la millora dels accessos al món rural és necessària per revitalitzar-lo i per millorar la qualitat de la vida de la gent que hi viu. De l'altra, entrats al segle XXI és evident que les àrees rurals han d'estar connectades a l'era de les xarxes. Les Tecnologies de la Informació i del Coneixement (TIC) faciliten la innovació des del mateix territori que es manté connectat amb diferents xarxes que el dinamitzen i enriqueixen (OCDE, 2006). Aquestes millores fomenten i reforcen els nous sistemes de relacions camp-ciutat on es trenquen bona part de les fronteres entre el que és local i el que esdevé global (Binimelis Sebastian, 2000). La següent cita ho explicita:

"The use of modern communication and information technology is a powerful tool in linking the different groups, for exchanging and disseminating knowledge and experiences and for marketing of their products and services" (Rooij, 2006: 241).

"L'ús de la comunicació moderna i de la tecnologia de la informació és una eina potent en la vinculació dels diferents grups, per a l'intercanvi i la difusió de coneixements i experiències així com per a la comercialització dels seus productes i serveis" (Rooij, 2006: 241).

3.3.3. La nova governança rural

Tant des dels àmbits rurals com urbans, en els últims anys està cobrant força el concepte de *governança*²⁷. Les tradicionals formes de govern, poc participades i massa lineals, estan donant lloc a una nova obertura, tant per part de la classe política com per part de la ciutadania que reivindica el seu dret a participar de les polítiques públiques.

Pel que fa a l'espai rural cal no oblidar que les contínues transformacions que s'hi donen el fan cada vegada més complex. El procés d'obertura vers la urbanitat ha diversificat la seva economia basada en termes molt agraris, ha barrejat diferents actors en el mateix espai i ha introduït noves maneres de relacionar-s'hi. Aquest nou espai més complex resta obert a una major cooperació entre els diferents actors que habiten l'espai rural. Apareix la idea de la cooperació entre els diferents agents –públics, privats i voluntaris- i entre els diferents nivells administratius. Crosta (2006) es refereix a aquesta relació com a:

"There is a collective/negotiated governance approach to such matters, involving national, regional and local government plus other stakeholders, with the central government playing a less dominant role" (Crosta, 2006: 4).

²⁷ El Termcat defineix *governança* com "la manera de governar que es fonamenta en la interrelació dels organismes encarregats de la direcció política d'un territori i la societat civil, per donar poder, autoritat i influència a la societat sobre les decisions que afecten la vida pública".

"Hi ha un enfocament col·lectiu/negociat de la governança entorn a aquestes qüestions, la participació del govern nacional, regional i local, a més d'altres parts interessades, on el govern central té un paper menys dominant" (Crosta, 2006: 4).

Un altre tret de complexitat l'aporten els nous residents que arriben o retornen als espais rurals, on ha augmentat la població flotant o de cap de setmana, i on a més es denota un interès creixent dels nous immigrants per realitzar les feines agràries que molta de la gent *autòctona* ja no vol fer (García Sanz, 2003: 81). En un estudi de l'any 2002 del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) s'arriben a distingir quatre tipologies de *retornats*: (1) jubilats de retorn, (2) nous pobladors, (3) fills del poble i (4) ecologistes radicals. Aquests nous perfils replantegen les dinàmiques relacionals entre els actors locals de *sempre* i aporten un element afegit de riquesa cultural i intercanvi. Les noves relacions que es generen forcen a incloure en les decisions preses en el món rural grups socials més amplis que en el passat (Etxezarreta, 1999). La governança rural cobra més sentit perquè els actors que en formen part són cada vegada més heterogenis.

En aquest sentit, l'espai rural s'està dotant de noves formes de *fer política*. S'entén que calen estratègies més vinculades a la població local, a les seves necessitats i a la capacitat que en tinguin per gestionar-les. Aquesta nova visió dóna resposta a un enfocament més territorial, que sectorial. Cal pensar en àrees de desenvolupament integrat més enllà de tancar la mirada en una determinada activitat o sector. El canvi de perspectiva ve acompanyada d'una incipient intenció de descentralitzar alguns dels processos de presa de decisió i de gestió. A més s'ha detectat una manca d'adequació de les tradicionals estructures administratives que han gestionat tant l'activitat agrària com els espais rurals (Crosta, 2006). Els nous reptes reclamen noves formes de govern. El concepte de governança rural s'acosta a aquesta concepció més flexible, propera i participada.

En els últims anys emergeixen noves formes de fer política nascudes des de la base social i territorial de la gent que habita el territori a *ésser governat*. Un molt bon exemple són les Xarxes de cooperatives territorials, nascudes als Països Baixos fa quinze anys i ara esteses a diferents regions europees. Són organitzacions sense ànim de lucre que aglutinen pagesia i demès actors implicats en el territori per introduir millores ambientals, econòmiques i socials en els seus propis territoris. Es relacionen amb l'administració des de múltiples escales i formes. Segons Rooij (2006: 237) aquestes xarxes mostren l'organització de la gent local per desenvolupar les seves pròpies estratègies de desenvolupament per donar resposta allà on les institucions oficials no arriben.

Un altre exemple són les múltiples experiències agroecològiques que estan sortint arreu del territori per donar resposta a l'actual crisi dels sistemes agraris. Els actors locals s'organitzen per produir, elaborar i comercialitzar. Creen estructures noves des de les quals prendre decisions i donar passes a favor d'accions de transformació social (Sevilla Guzmán, 2010: 14). La dimensió política de la pràctica quotidiana cobra importància i les persones tenen veu dintre del seu propi procés de desenvolupament.

3.3.4. Del model a la realitat

A Europa el canvi cap a un model més territorial i integrat es dona a finals dels anys vuitanta amb la incorporació dels *membres del sud* (Espanya, Portugal i Grècia) al marc comunitari. El canvi de tarannà de la política europea també es dona arrel de la Ronda d'Uruguai on es parla de reestructuració i de reforma radical de la PAC (Bryden, 2000). Cal també tenir present que és l'any 1988 quan es publica *El futur del món rural*, un document de la comissió europea que emfatitza la gran diversitat dels territoris europeus i les necessitats públiques de reconèixer-les.

L'any 1991 es posen en funcionament els programes Leader²⁸ a Europa per assajar una resposta focalitzada des d'una òptica territorial i descentralitzada com una innovadora mesura programada de política rural (Sancho, 1994). La iniciativa comunitària pren com a valor el territori i els seus recursos propis per fomentar-los des d'una visió integral i participada, amb altes dosis de sostenibilitat ambiental i social (Corbera, 1999). L'objectiu principal d'aquests programes és diversificar l'economia de les zones rurals per tal de millorar les condicions de vida dels seus habitants. L'estructuració dels programes es basa en els següents elements que la defineixen: (1) la creació d'un Grup d'Acció Local (GAL) que impulsi, dinamitzi i gestioni els recursos tant econòmics com humans, (2) la participació de la població local al llarg de tot el procés, i (3) la posada en marxa d'un procés d'adquisició de capacitats.

El primer element respon a la filosofia del *bottom-up*, de fer aflorar el potencial local alhora de prendre decisions i de gestionar els recursos públics. El segon fa referència a la creació de dinàmiques participatives. Aquestes tenen tres fases: (1) informació, (2) consulta i (3) elaboració conjunta de propostes. El procés participatiu dona com a resultat la creació de *partenariats*²⁹. El tercer fa

²⁸ Leader prové de les sigles franceses *Liaisons entre actions de développement de l'Economie Rurale*.

²⁹ Partenariat ve de la paraula anglesa *partnerships* que adopta el significat d'associació, on diferents actors participen d'un projecte comú.

referència a l'adquisició de capacitats per part dels agents locals que han de protagonitzar el procés de desenvolupament rural per tal de poder-lo dirigir amb èxit.

El model territorial de desenvolupament rural també cobra importància en el continent americà. Per exemple a Canadà l'any 1996 el govern federal enceta un procés de reflexió que desencadena el informe *Thinking rural*, en què es detallen noves formes de fer política rural i es creen noves entitats administratives per focalitzar les accions a emprendre en el medi rural. Dos anys més tard, l'any 1998, el govern federal comença un *diàleg rural* un cop presa la consciència que calia implementar mesures *bottom-up* a través dels *Rurals Lens* (lents rurals). Es demana a més de set mil canadencs rurals la seva aportació entorn les preocupacions i els desitjos vers un futur millor. Arrel del treball participatiu es redacta el document *The Federal Framework for Action in Rural Canada*. Aquest document recull les opinions dels participats així com les principals línies governamentals que caldria que el govern comences a implementar en el seu àmbit rural. A aquesta iniciativa cal sumar-hi els *Community Futures Program*, nascuts l'any 1986, i identificats com la primera eina de promoció del desenvolupament rural a Canadà (OECD, 2006: 94).

3.4. Propostes per un nou escenari rural

En l'apartat anterior s'ha fet un acostament al concepte de ruralitat i a la seva evolució des de l'enfocament del desenvolupament rural. També s'ha explicat el Nou paradigma rural segons l'OCDE, perquè és el que s'ha agafat com a referència per tal de gestar el nou model que en el següent apartat es presenta. Tot seguit s'anoten quatre aproximacions teórico-pràctiques de diferents autors on s'esposen els elements que les formen. Aquests enfocaments han servit a la doctorand per definir el marc teòric del nou paradigma rural que s'empra en aquesta tesi doctoral.

En primer lloc, Bryden (2000) descriu en el seu article sobre una *nova política rural en els països de l'OCDE* que alguns dels trets que defineixen la nova ruralitat del segle XXI són: (1) esforç per reforçar les economies rurals, (2) intents de reestructuració de l'agricultura, (3) enfortiment de la infraestructura de transport i telecomunicacions, (4) assistència comercial i empresarial, (5) desenvolupament dels recursos humans mitjançant la formació professional, (6) formació empresarial, (7) iniciatives *school-to-work*, (8) creació de capacitats locals, (9) creació de productes basats en la identitat local, (10) instruments financers nous o adaptats, (11) noves maneres d'acostar els serveis públics a les zones rurals.

Gairebé tots aquests components es poden identificar amb el Nou paradigma de l'OCDE on es valora prioritàriament l'escala local i les capacitats endògenes del territori; i on cal crear vincles de comunicació vers l'escala global. Alhora, l'autor reforça el valor de la persona emprenedora com a element axial de la nova economia rural. Per Bryden, en el marc d'un nou paradigma són cabdals la formació i la capacitat de les persones que han de formar part del seu propi desenvolupament. La formació, els nous instruments financers i les relacions més flexibles amb l'administració enforteixen la capacitat tant de la pagesia com de la resta de col·lectius que conviuen en els espais rurals.

En segon lloc, Acosta (2008) defineix en un context llatinoamericà la *nova ruralitat* a partir de vuit elements: (1) territori, (2) sostenibilitat, (3) capital social, (4) perspectiva de gènere, (5) contrareforma agrària, (6) reforçament de les institucions en el marc de la reforma estatal, (7) participació democràtica i (8) desenvolupament comunitari i autogestió. Ella mateixa explica que cap dels components són nous isoladament, el que realment aporta novetat és que *estos elementos se amalgaman felizmente para dar como resultado un paradigma de lo rural que se reivindica a si mismo como ampliado, incluyente y multidimensional* (Acosta, 2008).

Comparteix amb el paradigma de l'OCDE l'enfocament territorial, el foment de la participació i el reforçament de la governança local. Però l'autora afegeix alguns matisos pel que fa als temes socials com la mirada de gènere, l'intent de reformar estructures agràries enquistades i l'enfortiment del capital social com a mesura de compromís social.

En tercer lloc, se citen els deu principis fundadors de l'agricultura pagesa segons Bove i Dufour (2003) per la reivindicació que suposa de la part agrària i social del món rural: (1) repartir els volums de producció per a permetre accedir a l'ofici de pagès i de viure'n un nombre màxim de persones, (2) ser solidari amb els pagesos de les altres contrades d'Europa i del Món, (3) respectar la naturalesa, (4) valorar els abundants recursos i estalviar els recursos escassos, (5) transparència en els actes de compra, de producció i de venda dels productes agrícoles, (6) assegurar la bondat gustativa i sanitària dels productes, (7) assolir una autonomia màxima en el funcionament de les explotacions agràries, (8) cercar l'afinitat amb d'altres actors del món rural, (9) manteniment de la diversitat de les poblacions animals de cria i de les varietats vegetals cultivades, (10) pensar sempre a llarg termini i d'una manera global lligada al desenvolupament sostenible.

Aquests principis fundadors de l'agricultura pagesa estan molt a la vora d'un canvi de paradigma al món rural. Els autors fan un esforç per reivindicar el paper del sector agrari arrelat a la terra, de les relacions de confiança entre la mateixa

pagesia i entre la societat, així com de l'alentiment dels processos de producció per tal que siguin més respectuosos amb les generacions futures i amb altres indrets del planeta.

Finalment, s'exposa l'enfocament on Ploeg (2008) detalla nou trets diferencials de la *condició camperola* que alhora determinen una *manera de fer pagesa*. Quan l'autor els identifica està escrivint les estratègies d'adaptació a l'antic paradigma que el que realment estan provocant –en alguns casos– és la construcció del nou. Es defineix la condició camperola sota els següents trets diferencials: (1) coproducció, (2) base de recursos autocontrolada, (3) ordenació de les relacions amb els mercats que assegurin autonomia, (4) supervivència, (5) enfortiment de la base de recursos, (6) reducció de la dependència, (7) lluita per l'autonomia, (8) pluriactivitat i (9) models de cooperació.

Per coproducció s'entenen les relacions que té la pagesia i el seu mode de produir aliments amb el contacte sempre present amb la natura. Aquesta relació li permet desenvolupar el seu capital endogen, els seus recursos bàsics –naturals i humans– i la seva creativitat dintre d'un procés dinàmic i canviant. Quan la pagesia té el control del que ha de produir i quan pot decidir de quina manera i a qui, entra en un procés autònom de presa de decisions que intrínscament porta associada una millora permanent dels recursos disponibles (terra, coneixements, bestiar, maquinària, infraestructura, etc). La base de recursos és cabdal per a entendre la condició camperola, totalment connectada amb el procés de coproducció que la retroalimenta. Per Ploeg (2008) poder ser tan autònom com es pugui respecte el mercat dominant és un signe de modernitat i de viabilitat de l'explotació agrària. D'altra banda també caracteritza la condició camperola des de la lluita per sobreviure en un ambient hostil. Cal que els pagesos i les pageses s'adaptin constantment a les condicions que determinats factors externs els imposen (bancs, normatives, infraestructures, etc). Aquesta lluita permet aferrar-se a la base de recursos disponible per tal de millorar-la tant com es pugui i poder reduir la dependència de determinats factors externs. Una de les vies més comunes per reduir la dependència és la pluriactivitat. Quan la pagesia s'engresca en més d'una activitat i és capaç de crear una renda a partir d'aglutinar la diversificació dels ingressos familiars, sembla que presenta més dots d'autonomia. Finalment la condició camperola necessita de la cooperació per poder enfortir els seus nodes i fer més dinàmics els seus recursos.

Aquests nou elements que presenta l'autor posen la pagesia com a actora de l'obra que representen. El desenvolupament rural passa perquè el sector agrari es deslligui dels llaços que el sistema capitalista li ha lligat i torni a escriure la seva pròpia història. La manera de fer pagesa que descriu Ploeg (2008) aporta una mirada més enllà del Nou paradigma rural plantejat per l'OCDE.

Els quatre autors que se citen identifiquen diferents elements que formen part d'un model teòric basat en evidències des de la praxi. És necessari *deconstruir* la realitat per poder-la analitzar i tornar-la a refer. En el següent apartat s'expliquen els vuit components que la tesi doctoral adopta per concretar un nou paradigma per al món rural. L'argumentació emprada com a punt de partida el plantejament de l'OCDE, però incorpora elements nous.

3.5. Components per una nova ruralitat: un nou paradigma rural més enllà del de l'OCDE

Un *paradigma* és un ordre nou dels conceptes adaptat a l'espai i al temps en què es dona. Una visió de la realitat, dels fets i de les relacions socials que evoluciona i que amb el pas dels anys canvia. El nou paradigma rural és la posada en escena d'un model que ha superat l'etapa productivista del sector agrari, l'aïllament del món rural i les relacions de poder unilaterals. Aflora una pagesia que pren les regnes de la seva activitat, l'agricultura i la ramaderia retroben el seu paper territorial imprescindible i la participació de les persones en la presa de decisions és cada vegada més visible.

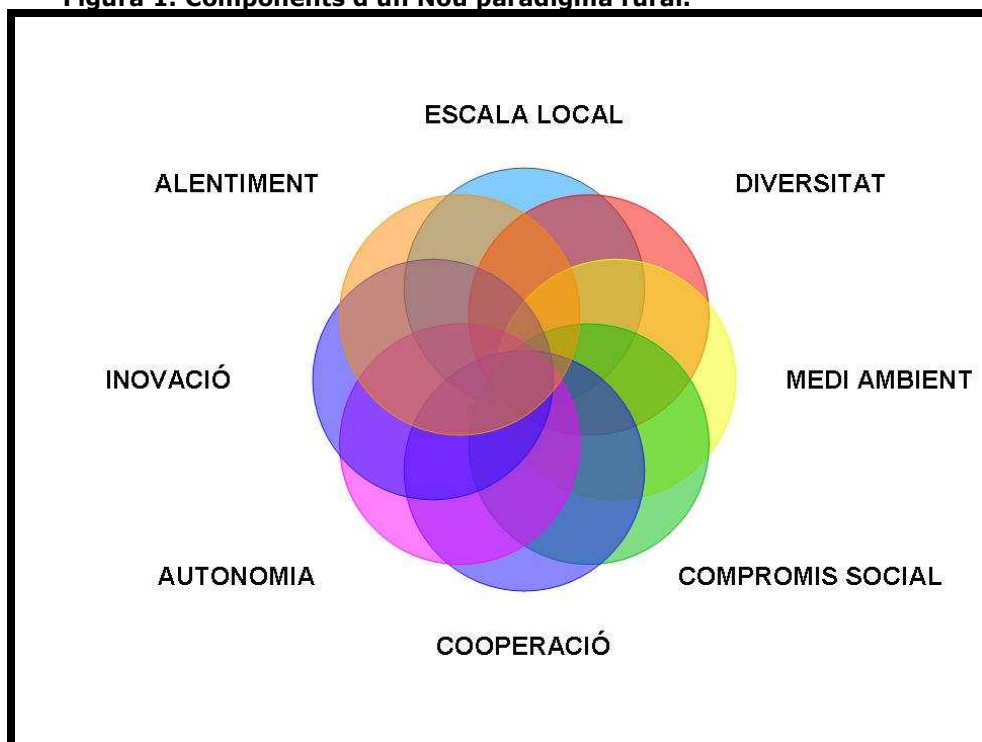
En aquest apartat es descriu un nou paradigma rural més enllà del plantejat per l'OCDE i es detallen els components elementals que ja afloren en l'escena present i que es projecten com a indispensables per tal que la pagesia, la que dona vida i força al camp, pugui lliurement viure i treballar. Són vuit atributs escollits per estructurar una anàlisi més acurada de la realitat present i futura de la jove pagesia. Però el fet de fer una descripció segregada no vol dir que els elements tinguin sentit isolats. Tot el contrari, són parts d'un tot que es veu afavorit en la mesura en què es van trobant els diferents components per formar un conjunt més potent que la suma de les parts. Són peces que ja estan posades sobre del taulell, no ha calgut *inventar-se res*, ja que totes elles existien prèviament.

Els vuit components fan referència a una manera de produir i relacionar-se amb l'entorn rural i des del sector agrari. És un *ordre de les coses* que s'articula com una resposta a la crisi del sistema productivista i de la lògica del mercat capitalista. És un model on la integració de les variables socials, ambientals i econòmiques cobra sentit. El concepte neix de l'observació del canvi de paradigma i de la idea creada a partir del *Model d'equitat* (Monllor et al., 2005) on des d'un marc teòric es defensa que la viabilitat de les explotacions agràries passa per equilibrar les tres variables. Els canvis introduïts en els sistemes agraris a partir de la segona meitat del segle XX es van encarregar de *desequilibrar* les relacions internes i externes de les explotacions agràries

familiars, on van introduir mutacions estructurals que han donat lloc a la crisi aguda que avui pateix el sector agrari. El Model d'equitat planteja introduir millores per així modificar les variables que han agafat una direcció esbiaixada per reconduir-les i assolir així un *grau d'equitat* que tendeixi a un equilibri expressat en termes de sostenibilitat. Les pràctiques que cada pagès o pagesa desenvolupa en la seva empresa agrària són fruit dels seus valors i de la seva visió del món. El Model d'equitat articula propostes per tal que el sector agrari pugui ordenar-se d'una manera coherent amb l'entorn que l'envolta. D'aquí, la necessitat de definir un *nou paradigma* des d'una escala més humana, més solidària i més sana. És una manera de veure el món en general i d'actuar en particular.

A la Figura 1 s'esquematitzen els vuit components que defineixen el marc teòric del nou paradigma que planteja aquest treball de recerca. Tots els components interaccionen entre ells i creen un model dinàmic de relacions, tensions i sinergies. Els diferents camins per arribar-hi són infinits, la direcció de la proposta s'explica al llarg d'aquest apartat.

Figura 1: Components d'un Nou paradigma rural.

Font: Elaboració pròpia, 2009.

La seva definició s'ha fet a partir de l'observació de la realitat actual del món rural, de la lectura de la literatura científica que en fa referència i de l'experiència prèvia de la doctorand. La integració dels components defineix un nou paradigma emergent, contraposat moltes vegades, a l'encara paradigma vigent de la modernització dominant pels *Imperis alimentaris* (Ploeg, 2010).

3.5.1. Escala local

Un dels components bàsics per encaminar un nou model de desenvolupament rural vers un escenari més equitatiu és la revalorització de l'escala local. En un món on la velocitat ja no es compta només en quilometres per hora, sinó que també es fa en megabits per segon, les distàncies són cada vegada més difuses i els indrets relativament més propers. La capacitat de comunicació a un nivell global ha desvirtuat el punt de vista local fent del món un espai únic d'actuació. Aquesta nova dimensió evoca a tornar a valorar *el lloc* com un espai autèntic, ple d'identitat i generador d'oportunitats (Castells, 1998: 89). Quan es prioritza l'escala local, els recursos propers esdevenen una font única de desenvolupament endogen.

El paradigma de la modernitat i la industrialització s'ha centrat massa en els *no límits*. No hi ha hagut límit per al creixement, no hi ha hagut límit per a la deslocalització, tampoc n'hi ha hagut per al mercat ni per al capital circulant (Binimelis Sebastian, 2000: 2). Aquesta visió omnipotent pròpia dels sistemes capitalistes ha malmès molts dels elements que defineixen una societat sostenible. La següent cita mostra com la pèrdua de localitat ha comportat una dependència dels combustibles fòssils i un increment de la contaminació ambiental.

"Food products that endure longer transport and more storage are susceptible to spoilage and contamination. Preservatives must be added to lengthen shelf-life. Long-distance shipping requires more fuel, packaging and refrigeration; it creates huge amounts of waste and pollution" (Seccombe, 2008: 14).

"Els productes alimentaris que perduren més temps de transport i més capacitat d'emmagatzematge són susceptibles al deteriorament i a la contaminació. Els conservants s'afegeixen per allargar la seva vida útil. El transport de llarga distància no només requereix més combustible, envasat i refrigeració, sinó que també crea grans quantitats de residus i contaminació" (Seccombe, 2008: 14).

En contrapartida, el component de l'escala local posa en valor el territori proper i el defineix com a àmbit d'actuació a recuperar i tornar a potenciar. En aquest marc és tant important reconèixer que existeix un coneixement i una saviesa autòctona, com prendre en consideració que el foment dels serveis a les petites comunitats rurals és un signe de vitalitat i de suport al sector agrari del futur. La identificació de les particularitats del lloc –naturals, culturals, històriques,

ambientals, etc- són el potencial real que aporta a la visió local les avantatges comparatives que ha d'aprofitar (Bryden, 2000).

Si s'ha de destacar un element rellevant per la jove pagesia, aquest és el mercat de productes locals. Les cadenes de comercialització s'han fet tan llargues que ara mateix moltes d'elles no sabem a on acaben. La producció agrària deslocalitzada és invisible, és com si vingués del més enllà. El supermercat s'ha convertit en un punt de trobada de mil i un productes dels quals es desconeix el seu origen, malgrat la normativa –traçabilitat- vulgui fer un esforç per descobrir-lo. Enfront l'anonimat dels productes del centres comercials una part de la pagesia reivindica el comerç directe i de proximitat. El nombre d'iniciatives arreu del món s'han multiplicat en la darrera dècada (Pérez-Vitoria, 2010: 173).

Donar importància a l'escala local és una manera directa de posar en marxa mesures de desenvolupament rural des del mateix territori, ja que practicar una agricultura i una ramaderia conscients de la localitat aporta un valor afegit de primer ordre. Porta implícites tota una sèrie de conseqüències que molt bé quadren amb el concepte del desenvolupament rural. Les dinàmiques que es generen treballant a una escala propera són les que en bona part defineixen el nou paradigma. El territori cobra sentit més enllà dels sectors que el componen i s'entén con un tot que funciona de manera orgànica.

Un dels trets rellevants del component de l'escala local en parlar de pagesia és la recuperació de llavors i races autòctones. L'adaptació de les diferents varietats a través del temps en conjunció amb els coneixements locals permet que cada territori es distingeixi per les seves llavors o races autòctones.

3.5.2. Diversitat

Enfront l'especialització cobra valor ser divers, ja sigui en cultius, en activitats o en canals de comercialització. El model industrial ha promulgat els monocultius, la concentració en la producció de matèries primeres (*commodities*) o els contractes d'integració. Tots aquest elements són l'antítesi a ésser divers. La mateixa naturalesa ja ens parla de la biodiversitat com a valor d'excel·lència pels seus ecosistemes. Avui dia ningú dubta que com més divers és un entorn, més riquesa hi alberga. Així es connota que el component de la diversitat és aplicable des de múltiples perspectives.

Una de les maneres tradicionals que ha tingut la pagesia per diversificar les seves fonts d'ingressos ha estat la *pluriactivitat*. Als anys setanta apareixen els primers estudis des de l'acadèmia sobre aquest concepte a Europa (Etxezarreta, 1985; Fuller, 1990), però es poden trobar referències de principis de segle XX on ja es parlava de destinar la mà d'obra familiar a altres activitats no agràries

relacionades amb els serveis, la indústria o la construcció. Segons Saguer (2000) en el primer quart del segle XX una part important dels treballadors agraris encaixava en el perfil *d'agricultor pluriactiu*, fent feines lligades a les tasques domèstiques de criat, mosso o jornalero i també a la indústria, la construcció o el tèxtil.

Cal tenir present que no existeix una definició precisa de diversificació agrària (Gillmor, 1995). Però sí que es pot concretar que és a partir de l'entrada estrepitosa de la maquinària i de les millores tecnològiques que les explotacions agràries s'especialitzen i adopten una tendència automàtica vers la *monoactivitat*. S'instaura un rol de producció de matèries primeres per l'agroindústria on la diversificació no té sentit per aquelles explotacions agràries que opten per modernitzar-se i apostar per la quantitat d'un sol producte. De fet, moltes de les activitats que impliquen un procés de diversificació no són noves, sinó més aviat recuperades de les antigues pràctiques agràries prèvies a la Revolució verda. És per aquest motiu que moltes vegades la definició de diversificació s'explica a través de la implantació d'activitats alternatives (Bowler, 1996), alternatives al sistema convencional de l'agricultura productivista dominant.

Per tal de tenir una noció més pràctica del que significa diversificació en el context d'una explotació agrària, s'exposa una classificació emprada en el projecte europeu IMPACT³⁰, l'objectiu del qual va ésser explorar i identificar la innovació que la pagesia porta a terme a través de la diversificació de les seves activitats. La recerca parteix de la base que el model d'agricultura industrial i moderna ha erosionat fortament el potencial humà i endogen de les àrees rurals. Arrel d'aquesta desestructuració la mateixa gent del territori proposa, experimenta i porta a terme un nou model d'activitats complementàries a l'agrària per tal de poder-ne viure dignament (Ploeg, 2000). A més, aquestes noves activitats cerquen trobar les connexions perdudes entre el territori, la natura, la cultura i la seva gent. Són noves maneres –o velles en alguns casos– d'entendre el sector agrari, totes elles emmarcades en un paraigua on la integració dels aspectes ambientals, socials i econòmics n'és el pilar fonamental. Tot seguit s'especifiquen els tres grups en què la recerca europea classifica els diferents tipus de diversificació:

a) Aprofundir (*deepening*): aquest grup d'activitats de diversificació fa referència a ampliar la cadena de valor del producte que la pagesia produeix. Són activitats de diversificació on es contempla una nova posició de la pagesia que evoluciona des d'un rol passiu a un d'actiu en el procés d'elaboració i de

³⁰ Veure: <http://www.rural-impact.net/>

distribució dels seus productes. La cerca d'un paper més rellevant en l'escena alimentària és una manera de diversificar l'activitat agrària. A més, el fet de tenir més capacitat de decisió també implica una major implicació del territori en l'estratègia individual de cada explotació agrària. Moltes vegades aquesta nova definició porta implícita un acostament del productor al consumidor. Se n'especifiquen tres: (1) producció ecològica, (2) produccions d'alta qualitat, (3) escurçament de les cadenes de comercialització.

b) Ampliar (*broadening*): aquest grup de noves activitats fan referència a aquelles que malgrat esdevinguin a l'explotació agrària no estan relacionades amb la producció d'aliments. Són activitats que responen a les noves demandes socials d'una població cada vegada més urbana i més *terciaritzada*. Són estratègies que posen a l'abast de la gent de ciutat recursos rurals com ara unes vacances en plena natura. El projecte defineix quatre camps d'activitat: (1) agroturisme, (2) noves activitats dintre de les explotacions agràries, (3) diversificació de la producció agrària i (4) gestió del medi natural i del paisatge.

c) Refer (*regrounding*): aquesta opció de diversificació fa referència a mobilitzar recursos per poder emprendre una estratègia de futur en l'explotació agrària. Es distingeixen dues tipologies d'activitats, molt diferents entre elles, però amb un objectiu comú de poder disposar dels recursos suficients per refer l'explotació agrària. La primera fa referència a reduir costos de producció sobretot en termes d'input, mà d'obra externa a la familiar, excés d'energia fòssil, etc. La segona té a veure en la captació d'un ingrés extern a l'explotació agrària per tal de poder aportar-hi capital per promoure noves activitats a la mateixa explotació agrària: (1) noves eines per reduir els costos de producció i (2) feines fora de l'explotació agrària.

Aquesta és una classificació, però no és l'única. La literatura científica en fa un bon recull, per exemple en la recerca IDEAS (Jones, 2002) es divideixen quatre grups sota dues categories diferents. La primera categoria fa referència a la *diversificació agrària* on es distingeixen d'una banda, la producció no convencional tant en temes agrícoles com ramaders i de l'altra, pràctiques mediambientals en els mètodes de producció concretats en les mesures agroambientals o en la producció ecològica. La segona inclou la *diversificació en l'estructura empresarial*. S'hi distingeix d'un banda, la diversificació tradicional de les explotacions agràries com ara la venda directa, els treballs a tercer o l'elaboració de productes artesans; i de l'altra serveis no agraris de producció com ara l'agroturisme o l'artesania no alimentària.

Quan es comença un procés de diversificació es fomenta una dinàmica d'interrelació amb el territori i amb els seus agents implicats. Són les activitats de diversificació les que potencien la multifuncionalitat de l'activitat agrària com

a generadora de *diverses* funcions en el medi on es desenvolupa. El següent paràgraf mostra el canvi de percepció d'un grup de pagesos i pageses.

"The actors share a perception of farming which is different from the traditional view that farming is merely about producing food and raw materials. In their approach, farming is a multi-functional activity and may also entail maintenance of biodiversity and landscapes, water management, energy production, facilitation of agro-tourism, supply of care service or, marketing and distribution of locally specific products" (Rooij, 2006: 245).

"Els agents comparteixen la percepció que l'agricultura és diferent de la visió tradicional on l'agricultura no és més que la producció d'aliments i matèries primeres. En el seu enfocament, l'agricultura és una activitat multi-funcional i també pot implicar el manteniment de la biodiversitat i els paisatges, la gestió de l'aigua, la producció d'energia, la facilitació de l'agro-turisme, l'oferta de serveis d'atenció o comercialització i distribució de productes específics a nivell local" (Rooij, 2006: 245).

La multifuncionalitat de l'activitat agrària és una de les noves oportunitats que l'agricultura del nou paradigma visualitza. Segons Hervieu (1995: 43) és un revulsiu per caminar vers els territoris, no es tracta d'oposar l'activitat agrària a la no agrària, sinó de crear sinergies perquè totes dues es desenvolupin amb més facilitat. A més, la multifuncionalitat valora temes moltes vegades intangibles, com ara el paisatge, la cultura o la parla tradicional.

Des d'un punt de vista més sociològic també cal tenir en compte la diversitat d'actors que conformen la nova ruralitat. Els grups tradicionals on la pagesia local era la dominant i on els rols estaven molt ben marcats es van segregant. El nou escenari accepta i adopta com a oportunitat nous grups socials que dinamitzin l'espai rural on s'insereixen. En aquest cas els joves nousvinguts són un exemple clar. Anys enrere eren tractats de *hippys* o *liberals*, però avui ja es comença a entendre que la seva integració és un factor de futur i que cal obrir els ulls per veure més enllà dels grups socials que tradicionalment han marcat el territori (Moyano, 2000). Aquesta diversitat, que és en sí una gran oportunitat, també pot presentar tota una sèrie d'entrebancs i malentesos. Així ho expressa l'autor:

"Así, mientras que unos grupos —la mayor parte de los agricultores y asalariados agrícolas— lo perciben en términos de crisis, de final de una época, de pérdida de derechos adquiridos, otros —sobre todo, grupos de intereses no agrarios, pero también grupos innovadores de agricultores— lo perciben como una oportunidad para aprovechar de modo diferente los recursos endógenos, es decir, como el comienzo de una etapa nueva en la que el espacio rural comience a ser gestionado en consonancia con la pluralidad de intereses que en él confluyen" (Moyano, 2000: 191).

Aquesta pluralitat d'interessos és la que integra l'element de diversitat d'actors en el mateix –o canviant- espai rural. A més també és important entendre que existeix actualment una diversitat molt àmplia de pagesos i pageses que treballen la terra, així com una diversitat de perfils socials que conviuen i enriqueixen la vida de les àrees rurals. La ruralitat postmoderna és una oportunitat per rejuvenir el sector agrari i la societat rural en general, on potenciar activitats complementàries a l'agrària és un estímul a la nova incorporació de gent jove al camp (Blanco, 2006: 307).

3.5.3. Medi ambient

El medi ambient entès com la relació entre l'ésser humà i la mare terra és un element imprescindible d'un model de desenvolupament rural acord amb el territori i amb el nou paradigma rural. Les relacions històriques que han caracteritzat les activitats agràries i forestals amb el seu entorn han estat, en la majoria dels casos, d'integració i respecte. És obvi que una activitat que necessita de la mateixa naturalesa per tirar endavant tingui una sensibilitat especial vers la preservació de les qualitats que la caracteritzen. La fotografia que existeix gràcies al treball al camp, a la vida en el medi rural o a la simbiosi que la pagesia ha establert amb la terra, ha donat fruit a unes relacions històriques d'equilibri que malauradament avui dia s'han de posar en dubte.

L'equilibri, en el sentit de capacitat d'assimilar els canvis, ha estat present en les relacions que han mantingut l'agricultura i el medi ambient fins fa gairebé cinquanta anys. A partir dels anys seixanta, el procés d'industrialització, ràpid, voraç i poc solidari, desequilibra unes relacions tradicionalment saludables. L'afany productivista accelera el procés de mecanització, d'utilització de productes químics i d'intensificació de bona part de les explotacions agràries de l'època. En conseqüència l'ítem principal de produir més per al mercat i al menor cost, s'oblida del medi ambient (Gómez Mendoza, 2001: 114; Ploeg, 2010: 100). Es comencen a visualitzar degradacions com la contaminació d'aigües i de sòls per la sobreexplotació dels recursos, relacionats amb la introducció d'agroquímics i amb l'excessiva mecanització dels camps (Vera i Romero, 1994: 155). A aquest fet cal sumar-hi la concentració de les explotacions ramaderes que també es configura com un dels focus més intensos de contaminació ambiental. Toledo et al. (1999: 3) situen la problemàtica ambiental com el repte més gran i urgent de la ciència contemporània i argumenten els efectes nocius de l'agricultura industrial sobre el medi i els recursos naturals.

"La demoledora crítica realizada por la investigación ecológica desde principios de los sesenta a los sistemas productivos modernos de carácter agroindustrial, evidenciando su irracionalidad e inviabilidad (...) dieron lugar a una nueva visión

que, rompiendo la hegemonía impuesta por occidente, permitió vislumbrar un nuevo esquema donde la modernización es puesta en evidencia como un proceso ilegítimo e incluso perverso” (Toledo et al., 1999: 15).

D'aquí la imatge que sovint es té de la pagesia com agent que contamina, i no com a productora d'aliments i manteniment del medi. Romero (2002: 624) identifica com a partir dels anys setanta bona part de la pagesia és vista pels seus habitants com els que *passen de ser els responsables de garantir l'alimentació i de ser els conservadors de la naturalesa i el paisatge a convertir-se en agents contaminadors.*

Els anys noranta es caracteritzen per la introducció de regulacions ambientals a les pràctiques agràries, de diferent índole i intensitat en funció del país, tant a Europa³¹ com a Amèrica del nord. Es comença a treballar a partir de diferents normatives que comencen a reendreçar i controlar les relacions entre els sistemes agraris i el medi on es desenvolupen. Però s'ha de tenir en compte que els lobbys que pressionen a favor del model productivista no cedeixen fàcilment amb els temes ambientals que els redueixen en molts casos els rendiments econòmics. També s'ha observat com l'evolució de la normativa ambiental pot estar més directament relacionada amb la pressió que exerceix la societat civil que no amb la gravetat de la problemàtica (Romero, 2002: 625).

Per tornar a posar en valor la relació estreta entre pagesia i natura es defineix la multifuncionalitat de l'activitat agrària i la relació positiva que estableix amb el medi ambient. La multifuncionalitat fa referència al manteniment del paisatge i de la biodiversitat, a la prevenció d'incendis forestals, a la conservació de trets culturals característics de l'espai rural, al manteniment de camins, marges i recs, etc. Tota una sèrie de valors que no s'havien tingut en compte fins finals del segle XX perquè eren feines inherents a l'activitat agrària tradicional.

Les normatives ambientals introduïdes en els sistemes agraris permeten parlar d'una *agricultura sostenible*, on l'objectiu no és maximitzar la producció sinó l'assoliment d'una rendibilitat òptima. S'incorporen millores ambientals en els sistemes de conreu, es redueix l'adopció d'agroquímics i es racionalitzen algunes de les pràctiques excessives. El cas de l'agricultura integrada és el que millor exemplifica l'adaptació dels sistemes convencionals a un entorn productiu respectuós amb el medi ambient.

Per la seva banda, quan es parla d'agricultura i medi ambient apareix l'agricultura ecològica, orgànica o biològica, com el sistema de producció agrària

³¹ A Europa és el Reglament (CEE) núm. 2078/92 el que marca l'obligatorietat per als Estats membres d'introduir polítiques d'incentiu a una agricultura en consonància amb el medi ambient (Viladomiu i Rosell, 1995).

que més s'acosta a les dinàmiques naturals dels ecosistemes. Els seus inicis es remunten als anys setanta on, en paral·lel al procés d'industrialització de l'agricultura moderna, es va configurant una manera alternativa de fer agricultura. L'evolució de la producció agrària ecològica és diferent arreu dels països del món, però és a partir dels anys noranta que agafa un pes generalitzat més important. Cada vegada el consum és més elevat i per tant la producció també creix i camina vers el seu reconeixement social.

La producció ecològica presenta diferents variants. Per poder-ho consensuar s'han creat els òrgans reguladors que verifiquen el mode de producció sota uns criteris prèviament establerts. En aquest sentit, una de les crítiques a la certificació ecològica és que no té en compte altres aspectes com la distribució, l'escala de producció o les relacions humanes. Aquest fet permet que proliferin explotacions agràries ecològiques seguint el mateix model de l'agricultura industrial on grans superfícies són conreades i liderades per empreses agroexportadores. El cas més visible se situa a Califòrnia, però també trobem altres exemples com Andalusia o Holanda.

Com a resposta a aquest conflicte sorgeix un corrent que defensa la producció agrària ecològica i que a més la vincula a un sistema social i econòmic alternatiu. És l'agroecologia, que en els últims anys s'ha desenvolupat amb força arreu del món, i que de fet adopta el caràcter d'un nou paradigma pel que fa a la producció agrària i a les seves relacions econòmiques i socials.

"La Agroecologia es el manejo ecológico de los recursos naturales a través de formas de acción social colectiva para el establecimiento de sistemas de control participativo y democrático, en los ámbitos de la producción y circulación de alimentos" (Sevilla Guzmán, 2010: 10).

Finalment és important anotar la percepció social que la població té de l'agricultura ecològica. Per exemple, d'una banda, apareixen alguns sectors crítics que pensen i argumenten que els aliments ecològics formen part d'una moda més que d'una nova manera d'entendre el sector agrari. D'altra banda, també hi ha defensors de la producció ecològica que auguren *que el futur serà agroecològic o no serà*.

3.5.4. Cooperació

La cooperació es pot donar entre persones, entitats o territoris. Les dimensions són múltiples com també ho són les fórmules per fer-ho. És una estratègia que fomenta relacions de confiança, d'associació i de fidelitat. És a través de la cooperació que neix el *capital social*, definit com el conjunt de normes de

confiança, valors, actituds i xarxes entre persones i institucions en un territori o societat (Moyano, 2008). Aquestes *normes* faciliten accions col·lectives i de cooperació en tant que diferents actors socials treballen per la realització d'un projecte comú (Tisenkopfs et al., 2010). El capital social es pot definir a partir de dues dimensions: (1) *embeddedness*³² i autonomia. El primer permet explicar perquè és tant important el paper del lloc i la cooperació entre els mateixos actors locals. Es posa de manifest que més enllà de criteris de viabilitat econòmica, n'apareixen altres igualment –o fins i tot més– rellevants com són els de funcionalitat social. El segon reivindica la capacitat local o individual d'actuació a partir de la qual poder cooperar amb més elements de llibertat sempre respectant les relacions de confiança i fidelitat.

Pel que fa a les explotacions agràries, cooperen en tant que interactuen amb d'altres tant locals com no locals. És una cooperació a nivell de territori o a nivell de xarxa amb nodes més llunyans. El que es comparteix és un objectiu comú, que enriqueix el procés de desenvolupament i aporta elements innovadors a les tradicionals maneres de fer (Ploeg i Marsden, 2010). És per aquest motiu que la integració d'agents dispersos sota els mateixos paràmetres conforma un component de riquesa i de competitivitat des de l'autonomia de cadascun dels membres que posen en marxa l'activitat conjunta.

La pagesia coopera amb les escoles per treballar horts escolars o per ensenyar el cicle vital dels animals. L'actitud de la pagesia que coopera és oberta i predisposada a compartir recursos, coneixements i mà d'obra amb els veïns; o a col·laborar amb una entitat ecologista per recuperar un espai degradat o a posar en marxa un projecte comú amb un grup de consumidors. La cerca d'aliances amb altres grups socials és un tret diferencial de la pagesia que s'acosta al nou paradigma. Hantos (2008: 122) argumenta que la cooperació a nivell local ha de ser represa per tal de caminar conjuntament vers explotacions agràries viables on la jove pagesia tingui cabuda. Argumenta que les persones joves emprenedores de les àrees rurals, siguin pageses o no, són un grup amb qui els que volen dedicar-se al sector agrari s'haurien d'aliar.

L'actitud de cooperació està molt entrelligada amb la de compromís social, les dues teixeixen conjuntament les bases per a un treball en grup coordinat, sòlid i flexible. Aquest tarannà s'acosta al que descriuen Sevilla Guzmán i Martínez Alier (2006) quan parlen dels primers moviments agroecològics a Andalusia on la pagesia mantenia un contacte permanent amb grups ecologistes, pacifistes, feministes, etc; o amb els sectors més progressistes de l'església o la universitat.

³² Aquest terme anglès es pot traduir com *arrelament*, *inserció* o *ancoratge*.

Sota un nou paradigma rural la competitivitat s'assoleix a partir de la cooperació entre els diferents agents locals. Competeix el territori per donar sortida a la gent que l'habita. Basada en la teoria dels *sistemes locals territorials* s'entén que l'espai rural a desenvolupar és una entitat autònoma i rica en recursos propis conreats històricament – el *milieu*³³– (Dematteis, 2002). Aquesta esdevé un node actiu d'una xarxa global que el connecta amb el món i amb les novetats que el continuen nodrint, però sempre des d'una base arrelada de capacitats locals i endògenes. La teoria de les xarxes dóna un valor extraordinari a la cooperació entre els diferents nodes. Aquest element és imprescindible perquè les persones joves que es volen incorporar a l'activitat agrària aprenguin dels processos d'altres àrees geogràfiques i puguin compartir el saber fer de l'experiència.

A més quan un territori decideix cooperar es creen unes sinergies que afavoreixen el dinamisme fruit de les relacions personals per tirar endavant un projecte col·lectiu. Entren en escena temes socials per fer funcionar els econòmics. En aquest escenari s'acostumen a donar forts impulsos a les empreses locals que treballen força coordinades sota fórmules associatives que cooperen (Fuà, 1987).

3.5.5. Innovació

La innovació és necessària per repensar i tornar a formular molts dels processos *viciats* que no funcionen en determinats ambients agraris i/o rurals. La innovació també permet sortir de l'àmbit local per anar a cercar noves maneres de fer que complementin els coneixements tradicionals o d'escala local. Aquest component aporta elements de novetat totalment imprescindibles per crear economies dinàmiques. El valor local és vital, però no és suficient per mirar endavant (Capello, 1996).

Sembla doncs, que innovar i mirar amb ulls creatius és una manera de donar un bon pas endavant. La innovació ha estat un dels motors essencials que han permès el moviment social de la nostra història. A partir de la segona meitat d'aquest segle, l'agricultura i la ramaderia van rebre una gran allau d'innovacions com la mecanització, els fertilitzants i els plaguicides de síntesi, la intensificació en la cria dels animals, la millora genètica de les espècies, la integració dels canals de comercialització, etc. (Saña, 1993; Cochrane, 2000). Aquestes transformacions formen part dels canvis introduïts arrel del procés encetat per la

³³ Segons Governa (1997 citat per Dematteis, 2002) el *milieu* està format pels recursos socials i culturals que caracteritzen de manera estable un cert territori, ja que s'han sedimentat en ell al llarg de la història com a conseqüència de l'evolució de la societat i de l'economia en relació als ecosistemes naturals locals.

Revolució verda, on els sistemes agraris tradicionals es van anar transformant vers models més industrialitzats. La pagesia va ser espectadora d'un gran nombre d'innovacions que van revolucionar la tradicional manera de saber i fer dels professionals del camp. Els coneixements adquirits amb la paciència i curiositat de les generacions passades, es difuminaven per donar pas als paquets tecnològics ideats des dels laboratoris de les grans empreses agroindustrials. Semblava que el sector agrari havia descobert el cofre on s'amaga un gran tresor: maquinària nova que feia menys feixuga la feina, productes de síntesi que aclarien els camps de plantes adventícies, llavors màgiques que destronaven les que al llarg dels segles s'havien adaptat al territori, i finalment grans canals de comercialització que compraven el producte extret de tota aquesta innovació.

Durant una bona colla d'anys la innovació tecnològica i l'agricultura industrial han estat gairebé els únics arguments per produir aliments. Les explotacions agràries familiars van haver d'adaptar-s'hi o de plegar. La pagesia deixava d'innovar perquè eren els grans centres de recerca i les cases comercials les que proposaven i creaven, les que venien i després marxaven. Es va produir una substitució de la tecnologia agrària de naturalesa artesanal a una de naturalesa industrial (Sevilla Guzman, 2006: 12).

El nou paradigma s'acosta més al concepte d'innovació dels joves que posen en marxa estratègies alliberadores de les càrregues que la agroindústria imposa cada vegada amb més força als qui treballen la terra. S'entén la innovació en la seva vessant més humana i aferrada a la gent i a la seva lluita per ser cada dia més autònoms i independents, més cooperatius que competitius, més lligats al territori que al capital. La innovació que neix en els grans centres de recerca sense fer partícip la pagesia a qui va dirigida crea desconfiança. En aquest context es valora la invenció de solucions noves a partir de les necessitats existents i els recursos disponibles.

"Frequently there is a clear distinction between what we term "novelties" and the innovations and prescriptions introduced by the reigning regime. These novelties emerge directly from farm labour processes and the associate local knowledge" (Ploeg et al., 2004: 9).

"Amb freqüència hi ha una distinció clara entre el que anomenem "novetats", i les innovacions i les prescripcions introduïdes pel règim imperant. Aquestes novetats sorgeixen directament dels processos de treball agrícola i del coneixement local associat" (Ploeg et al., 2004: 9).

El model dominant que s'ha imposat des de determinats àmbits acadèmics, polítics o econòmics ha estat un fre important a la innovació del camp des d'un punt de vista autònom. S'ha generalitzat una actitud conformista d'acceptació i d'uniformitat que no ha afavorit la pagesia. Des de la pedagogia s'adjunta un

fragment que valora la creativitat com un valor imprescindible pels escolars, fet que es pot extrapolar a qualsevol persona i en aquest cas a la jove pagesia.

"La ment de qualsevol escolar està contínuament condicionada per un continu bombardeig d'estímuls que sovint l'impedeixen percebre la realitat, necessària durant el període de desenvolupament. Aquesta contaminació d'estímuls limita i bloqueja la capacitat natural de l'ésser humà: la creativitat. La creativitat és una necessitat primària i la seva absència genera un estat d'insatisfacció i avorriment" (Estruch, 2005: 15).

El model agroindustrial no ha facilitat que es desenvolupin ni la creativitat ni la innovació entre la pagesia, fent de les explotacions agràries familiars un esgraó més del seu model de producció. Aquest pas limita a no pensar, a no innovar i a dependre automàticament de la mà del poder dominant. La continua onada d'agents que passen per les granges de la pagesia local (personal veterinari, certificador, administratiu, subministrador de fertilitzant, gestor econòmic, etc.) no facilita una innovació basada en els recursos propis, sinó en la dependència creixent de l'agroindústria, de les subvencions i de tot el model global de producció agroalimentària. A més el personal tècnic que està al costat de la pagesia no sempre està a favor de la innovació.

"Novel ideas often still meet an overly cautious and reluctant response from support services personnel" (O'Connor et al., 2006b: 160).

"Les noves idees sovint segueixen tenint una resposta excessivament cautelar i reticent dels serveis d'assessorament" (O'Connor et al., 2006b: 160).

Fins ara molts pagesos i pageses entenen –i alguns ho continuen pensant- que la innovació ha de venir dels centres de recerca i que a més ha d'estar tremendament capitalitzada. Però la innovació que defensa el nou escenari rural és la que creu en el valor afegit de la producció dels aliments de la terra, la que crea noves maneres d'acostar-se al consumidor o la que inventa relacions de confiança per fer viable l'explotació agrària. És la cerca continua per experimentar des de la pròpia imaginació.

Finalment, no cal oblidar que les innovacions van associades a un risc. Els emprenedors i emprenedores que prenen la iniciativa i enceten una nova activitat entren en una escala de riscos que han de saber gestionar. En aquest sentit, una de les innovacions que s'està introduint en els últims anys, sobretot a través dels ajuts a la pagesia i dels canvis introduïts en els programes formatius, és l'elaboració d'un Pla d'empresa.

3.5.6. Autonomia

Des d'un punt de vista de model, el Nou paradigma rural apunta tendències cap a estadis més autònoms en contrapartida a l'antic paradigma de la modernització. Segons Francès (2002), les principals pautes marcades fins els anys setanta, i que no han deixat d'evolucionar fins la data d'avui, han creat moltes situacions locals de dependència i vulnerabilitat del mercat de treball rural respecte l'evolució de les grans indústries instal·lades al territori. El nou paradigma fa un esforç per enfortir els vincles locals i crear estructures tan autònomes com sigui possible en un context on ha de ser el potencial endogen el que aflori per dinamitzar l'ocupació rural. A nivell de gestió pública aquest és un procés de *descentralització*, es reparteix el poder de decisió entre els diferents nivells administratius.

El nou enfocament reivindica el paper dels ajuntaments i de les administracions més properes a la realitat quotidiana. Des d'un punt de vista integrador, l'administració pública local ha de jugar un paper bàsic en la definició del territori que vol. La major part de les entitats municipals no són conscients de la immensitat de feina que poden fer per fomentar el sector agrari local. Quan es mobilitza l'escala local des dels diferents actors implicats en el territori i es reprèn l'autonomia des del que és més proper, es reforça una nova governança rural que crea múltiples oportunitats de millora.

D'altra banda, des d'un punt de vista estructural és totalment coneguda la pèrdua d'autonomia de decisió de la pagesia arrel d'integrar-se en els circuits agroindustrials (Cochrane, 2000: 2; Aldomà, 2009: 124). La *pseudoseguretat* que desprenen algunes de les empreses que controlen, ha fet que la major part del teixit agrari hagi perdut les regnes de les seves operacions quotidianes com la tria i reproducció de llavors, l'alimentació del bestiar o la comercialització dels propis productes.

"El agricultor ha pasado a convertir-se en el eslabón más débil de unas cadenas alimentarias que constriñen enormemente su capacidad de decisión y de obtención de un beneficio por su actividad. Esto se evidencia de la forma más clara en los contratos de integración que dominan actualmente grandes sectores de producción agraria" (Etxezarreta, 2006: 84).

Aquesta dependència no és admesa per tot el conjunt de la pagesia. De fet en molts casos s'empren estratègies de distanciament i d'independència respecte els abusos del model industrial. Ploeg (1994) anomena aquest fenomen *resistència social*, on es reflecteix que una bona part de la pagesia ha respòs a la uniformitat de la visió general de les polítiques i pràctiques que van dominar el vell paradigma de la modernització a ultrança. La següent cita mostra aquesta actitud:

"(...) the focus was on investments in large-scale infrastructural projects and in big industrial plants (...) The pioneering women, however, had no trust in this road to development which they consider insecure, costly and not very sustainable. In their view, these kinds of strategy make rural areas dependent on the policies of investors and companies acting at global level" (Rooij, 2006: 243).

"L'atenció es va centrar en les inversions en projectes d'infraestructures a gran escala i en grans plantes industrials (...) Les dones pioneres, però, no tenien confiança en aquest camí cap al desenvolupament que consideraven insegur, costós i poc sostenible. En la seva opinió, aquest tipus d'estratègia crea a les zones rurals dependència de les polítiques dels inversors i les empreses que actuen a nivell global" (Rooij, 2006: 243).

Les explotacions agràries són autònomes en la mesura que redueixen la seva dependència de factors que limiten la presa de decisions. Per exemple la reducció de costos de producció és una manera de ser més autònom i de no dependre tant de la compra d'inputs –farratges, fertilitzants, maquinària d'última generació, etc-. La pagesia que desenvolupa estratègies de reforçament des de la base dels seus recursos i a través de la coproducció referma la seva autonomia enfront la dependència dels recursos externs (Ploeg, 2008). Bové i Dufour (2003) la descriuen de la següent manera:

"L'autonomia s'adquireix tan aviat com es té la possibilitat d'alimentar el bestiar i d'aportar als cereals l'adob necessari a partir del femer. En reduir al màxim els components químics, l'explotació esdevé per si mateixa un lloc d'equilibri entre producció efectiva i producció requerida. Noció capital per a mostrar que la coherència d'una explotació depèn de la producció que es fa en el territori i de la gestió sobre el terreny dels resultats de la collita i dels valors afegits" (Bové i Dufour, 2003: 215).

En contrapartida, les inversions que cal fer per adquirir els medis de producció necessaris per engegar una activitat agrària o per redimensionar-la, quan aquesta està lligada a una agricultura tecnificada i especialitzada, acostumen a ser enormes (Breton, et al., 1997: 667). Aquesta és una de les barreres que paralitza l'entrada de persones joves al sector, degut a la incapacitat de fer front a les despeses inicials de posada en marxa i és un dels motius que atrapa la pagesia agroindustrial en un cercle viciós de difícil sortida.

"Commodity farmers recognize that they are caught in a bind. But once they have made major fixed capital investments in the production of a given commodity, they find it very hard to switch to more promising alternatives when the price of their primary products drop" (Seccombe, 2008: 13).

"Els agricultors industrials reconeixen que es troben atrapats. Però una vegada que han fet grans inversions de capital fix en la producció d'un producte, els resulta molt difícil canviar a alternatives més prometedores quan el preu de les seves produccions cau" (Seccombe, 2008: 13).

El conflicte amb l'ús de la maquinària és present a bona part dels espais agraris del món. La nova tecnologia és una bona nova, però cal identificar quin és el límit del seu ús perquè la pagesia no es converteixi en una subordinada de les despeses de compra i manteniment que li suposa.

"Technology has provide insurance to maximize yield and for marketable volumes, but has failed to increase profits over the long term (...) Do they provide a greater return on investment, or will technologies increase production which ultimately leads to lower process?" (Maynard i Nault, 2005: 32).

"La tecnologia ha proporcionat una assegurança per maximitzar el rendiment i els volums que es poden comercialitzar, però no ha aconseguit augmentar els beneficis a llarg termini (...) ¿Proporciona un major retorn de la inversió o la tecnologia augmentarà la producció que en última instància condueix a reduir el procés?" (Maynard i Nault, 2005: 32).

Algunes estratègies com la pluriactivitat o la venda directa estan encaminades a fer de les explotacions agràries espais de producció més autònoms. El fet de poder tenir una font d'ingressos alternativa fa que es pugui invertir en la millora dels recursos existents i no dependre del préstec del banc, per exemple. Posar el preu al producte que la pagesia produeix és un símbol clar d'autonomia i en molts casos una oportunitat de fer viable l'activitat agrària. Bona part de la pagesia de petites i mitjanes dimensions que compra al detall i ven a l'engròs, ha d'actuar en un entorn on els preus tant de compra com de venda, venen donats (Seccombe, 2007: 14).

Finalment, s'ha de valorar que l'autonomia és un component que tradicionalment ha definit la pagesia, ja sigui per la seva presència o per la lluita per aconseguir-la. Històricament la gent que s'ha dedicat a la producció d'aliments s'han definit com autònoms. Però la veritat és que cada època històrica també s'ha caracteritzat pels elements externs que han posat traves a la tant preuada llibertat de decisió. Des dels sistemes feudals fins als precaris contractes d'arrendament de la terra, passant per la pressió de les indústries alimentàries i fins al mateix govern actual que controla en excés.

3.5.7. Compromís social

El *compromís social* s'identifica com un dels vuit components claus en tant que s'entén que l'activitat agrària va més enllà de la mera producció d'aliments. La pagesia que s'acosta al nou paradigma és propera al territori, a les seves arrels i sobretot a la seva gent. El compromís social fa referència a una mirada que traspasa l'objectiu econòmic alhora de produir aliments i de viure en un entorn rural; per tal de valorar altres aspectes socials i ambientals (Rooij, 2006: 246). Riechman ho reitera en la seva obra una i altra vegada:

"Hemos venido a darnos cuenta de que cultivar, criar ganado, pescar, practicar la acuicultura, comerciar con alimentos o comer son actividades con un alto contenido ético y político: asuntos que no pueden obviar los ciudadanos y ciudadanas responsables del siglo XXI" (Riechman, 2003: 23)

Des d'un punt de vista institucional aquest compromís amb el territori i amb la seva gent es concreta en estratègies actives de participació ciutadana. Les polítiques adquireixen el seu compromís quan obren la porta al *bottom-up* –de baix cap a dalt- i quan per tant entenen que cal comptar amb els diferents nivells administratius i de representació social per pensar i idear el que al mateix àmbit local ha de passar. Des de les administracions també ha de fer-se valdre el compromís de cooperar i treballar pel territori tot fomentant la participació tant de la gent com de les entitats públiques i privades. Les estratègies que responen a aquest component des de les explotacions agràries estan focalitzades a entendre que cal crear models que vagin més enllà del que és únicament econòmic, que cal pensar en les generacions futures alhora d'implementar noves pràctiques agràries i que, en la mesura que es pugui, cal crear situacions simbiòtiques on totes les parts surten guanyant. Les explotacions agràries que assumeixen aquest compromís acostumen a assolir rols més *proactius* en l'organització social de xarxes de les quals formen part.

Les actituds de les persones joves que denoten aquests signes es decanten vers principis equitatius pel que fa a la distribució del treball a l'explotació agrària, a la integració del personal assalariat –si és que n'hi ha- en la presa de decisions, a la implicació directa en la dinamització de les àrees on habiten, etc. Tota una sèrie d'elements que els fa ser actius per tal de defensar el model de pagesia i de societat que ideen.

El compromís social també es pot mesurar en funció de la relació que s'estableix en el territori on es viu. És important que una nova generació de pagesos i pageses fomentin l'ocupació local arrel de la creació d'explotacions agràries integrades en les xarxes de la comunitat rural. En aquest sentit és interessant que no tota l'agricultura genera els mateixos llocs de treball. Estudis recents mostren com la producció agrària ecològica fomenta la creació de llocs de treball locals (Maynard i Green, 2006), alhora que l'agricultura mecanitzada té cada vegada menys capacitat d'absorbir mà d'obra i generar ocupació (Etxezarreta, 2006: 91).

També es visualitza el compromís social de la pagesia quan es pensa més enllà del conreu de l'any, quan s'incorporen les generacions futures en les accions presents. En aquest sentit la proliferació dels Organismes Genèticament

Modificats (OGM) que ha fet cas omís al *Principi de precaució*³⁴, és un tema on la pagesia té molt a dir. Les llavors són el primer esglaó de la cadena agrària, quan qui les conrea no valora la implicació de l'acte, alguna cosa falla. Quan només es defensen les seves bondats agronòmiques i productives sense tenir en compte altres implicacions, s'entén que el compromís social amb l'entorn i amb el futur descendeix dràsticament. Des que l'any 1996 es van sembrar els primers conreus, multitud de veus han alertat de l'amenaça que suposa tant per les persones, com pel medi com per les àrees rurals, el conreu de OGM. Ikerd (2000: 5) argumenta que no pot haver una agricultura futura sense una harmonia ecològica, una viabilitat econòmica i una responsabilitat social vers les generacions venidores.

3.5.8. Alentiment

L'alentiment és un component que reclama el nou paradigma en la seva concepció. Cal reduir la velocitat –des d'un punt de vista ampli- per tal de gaudir del procés i de poder adoptar estratègies de flexibilitat. Les noves pràctiques i la introducció de novetats requereixen una manera de fer a poc a poc per tal d'agafar consciència de la novetat i per reduir el risc de la incertesa que provoquen els processos d'aprenentatge (Ploeg, 2000). En front la desmesurada velocitat d'alguns dels canvis que el procés de modernització agrària ha inculcat als sistemes agraris, es valora un ritme continuu, però pausat d'adopció de noves tècniques agràries.

"The history of agriculture is the history of novelty production. Over the centuries farmers have introduced, on propose or intentionality, small changes in the proces of production, resulting in a steady but ongoing increase in yields" (Ploeg et al., 2004: 3).

"La història de l'agricultura és la història de les novetats. Durant segles els agricultors han introduït, a consciència o intencionadament, petits canvis en el procés de la producció, amb el resultat d'un augment constant, però en curs dels rendiments "(Ploeg et al., 2004: 3).

En el llibre *Seeds of transition: essays on novelty production, niches and regimes in agriculture* (Ploeg et al., 2004) es compara la incorporació de noves pràctiques agràries i el seu procés d'evolució, amb la vida i camí d'una llavor. Anar a poc a poc és una estratègia de les noves explotacions agràries que han de construir bona part de la seva base de recursos. La introducció de pràctiques

³⁴ El principi de precaució sorgeix enfront la manca de certesa que consisteix a prendre mesures per evitar danys mediambientals greus o irreversibles abans de tenir proves científiques d'aquests danys. Encara que és un principi important i intuïtivament raonable, la seva acceptació en el dret i la política, així com la seva posada en pràctica s'han caracteritzat sempre per la controvèrsia i la confusió (Cooney, 2004).

desconegudes o noves cobra més sentit quan s'alenteix el ritme d'implantació. Cal tenir paciència per poder observar els canvis i cal saber esperar el temps necessari per deixar evolucionar una nova idea, una nova llavor.

També s'alenteix quan se segueixen els cicles de la natura. La modernització i la industrialització de molts dels processos agraris han desvirtuat la relació de la producció d'aliments amb els *tempo*s que pertoquen des d'un punt de vista tradicional i han intensificat³⁵ en molts casos els mètodes de producció. Per tant, l'alentiment també fa referència als processos de *desintensificació*, a adequar en bona mesura els límits dels factors de producció i a fer de l'activitat agrària una pràctica més humana, dintre d'una escala manejable i flexible.

Ploeg (1994) rescata tres definicions de les actituds que prenen els pagesos i les pageses d'una zona d'Itàlia alhora d'introduir canvis i innovacions en les seves explotacions agràries. La primera és *mantenir-se calmat*. Aquesta és una posició estàtica, on les oportunitats passen per davant i no s'acostumen a tenir en compte. La segona és *el creixement d'un sol cop*. Aquesta és una posició ràpida, on els canvis acostumen a ser arriscats i desproporcionats a la posició inicial. La tercera és *pas a pas*. Aquesta actitud pren en consideració un intent de canviar a poc a poc, pensant en el present i també en el futur. S'entén que és una opció més flexible i menys arriscada on es té molt en compte la qualitat dels canvis més que la quantitat.

En una recerca portada a terme als Estats Units sobre els productors de llet s'especifica que aquells que han tingut més èxit, és a dir, que han continuat amb l'activitat agrària, són els que han construït els seus actius de forma gradual. Endeutar-se massa en els estadis inicials es va identificar com una de les majors amenaces que els ramaders podien tenir (Barham et al., 2002).

Ikerd (2000) defensa que és positiu no endeutar-se en excés durant els primers anys de la incorporació. El procés d'aprenentatge de les persones que accedeixen al sector agrari, tant si són fills de pagesia com si no ho són, és progressiu. Les passes a donar al llarg del camí han de ser curoses i planificades. L'autor argumenta que la dificultat d'obtenir un crèdit ràpid i elevat per part dels joves, pot arribar a ser un element positiu, en el sentit que pot ajudar a mesurar la implicació i les forces en els estadis incipients del procés d'incorporació al sector agrari.

L'equilibri entre les inversions i l'endeutament és un tema rellevant en el moment una persona es vol incorporar al sector agrari. Un bon nombre d'autors enfatitzen l'actual problema econòmic en què es troben moltes explotacions

³⁵ Riechmann (2003: 611) defineix la *intensificació* en el cas del sector agrari quan s'empra un nombre excessiu d'inputs per hectàrea com energia fòssil, fertilitzants, plaguicides, etc.

agràries que s'han endeutat *més del compte*. La lògica del mercat ha atrapat molta pagesia en un cercle viciós que la fa tremendament depenent de les entitats financeres i de les anades i vingudes del mercat (Ploeg, 2010: 100).

L'alentiment també inclou la reducció de la dependència de les energies fòssils. La Revolució verda, va ser la revolució del petroli. L'agricultura i la ramaderia industrial no tenen sentit sense l'evolució dels derivats del petroli (fertilitzats, plàstics, gasoil, etc) que alimenten els sistemes agraris del paradigma de la modernitat i el mateix combustible en sí (per la maquinària, els sistemes de reg, el transport, etc) (Pérez-Vitoria, 2010: 158). L'alentiment introdueix el criteri d'autonomia pel que fa a l'ús d'energies no renovables. El nou paradigma assumeix l'arribada imminent del pic del petroli (*peak-oil*) i les seves conseqüències on cada vegada hi haurà menys or negre i de menor qualitat. Quan més autosuficient sigui una explotació agrària més futur se li augura.

"El modelo de producción agrogamandera impulsada desde el sistema capitalista es totalmente dependiente del petróleo. El petróleo es una fuente finita de energía. Nos encontramos pues frente a una ecuación con un resultado preocupante" (Casal, 2010: 15).

El component de l'alentiment també entén que no cal ser gran per ser competitiu (Schumacher, 1983 [1973]; Cochrane, 2000: 3) i que es poden augmentar els marges nets d'una activitat agrària a partir, entre altres, de les diferents estratègies de diversificació comentades en l'apartat 3.5.2. A més s'ha de tenir en compte que les empreses agràries de dimensions reduïdes porten a terme moltes altres funcions més enllà de la pròpiament productiva. Domínguez (2007) conclou a la seva tesi doctoral:

"It does not make sense to think that small farms are less efficient than the big ones. In the framework of a multifunctional agriculture and rural development that aims at fixing rural population and diversifying the functions of agriculture, the quality of the products and the environment, small farm show to have an important role to play" (Dominguez, 2007: 177).

"No té sentit pensar que les explotacions petites són menys eficients que les grans. En el marc d'una agricultura multifuncional i el desenvolupament rural que té com a objectiu la fixació de població rural i la diversificació de les funcions de l'agricultura, la qualitat dels productes i el medi ambient, es mostren les petites explotacions que tenen un paper important a desenvolupar" (Domínguez, 2007: 177).

La cita anterior mostra com més enllà de la dimensió física i econòmica de l'explotació agrària, cal valorar la funció que desenvolupa al territori i les externalitats positives que genera. Gómez Mendoza (2001: 120) també reafirma aquesta visió, on vincula la relació de les explotacions agràries petites amb la gestió del territori i del paisatge.

3.6. Conclusions

El món rural i la seva definició han evolucionat al mateix temps que ho han fet el seu territori i la seva societat. La realitat que es viu al final de la primera dècada del segle XXI es caracteritza per l'acostament i interrelació dels espais rurals i urbans, per la redefinició d'un sector agrari que cerca camins per esdevenir més autònom i per l'heterogeneïtat dels seus habitants. El nou escenari es dibuixa ple d'incertes i d'oportunitats, fet que obliga a entendre'l des d'una perspectiva de sistema complex i multidimensional.

El desenvolupament rural neix als anys setanta per contrarestar unes zones allunyades dels pols de dinamisme econòmic que anaven quedant relegades a causa de la concentració de població i serveis als espais més urbans. Les intervencions públiques i les noves polítiques adoptades tant des de l'àmbit governamental, com privat o associatiu han catalitzat alguns dels processos clau de transformació de les àrees rurals. Avui, ser rural ja no és sinònim de decadent ni oblidat. La ruralitat del segle XXI és plena de vitalitat i malgrat el sector agrari ja no és el prioritari, sí que esdevé imprescindible per la correcta harmonització del teixit econòmic, social i ambiental.

Partint de la tesi de l'OCDE (2006) sobre el *New Rural Paradigm*, s'han proposat vuit components per construir un model teòric adequat per emmarcar el context on la jove pagesia s'ha de desenvolupar. Formen part d'un nou paradigma rural emergent, que exhibeix elements d'interès per poder avançar vers la dinamització de l'activitat agrària lligada al territori i dels espais rurals on es desenvolupa.

Avui dia ja no sobten els termes de pluriactivitat, diversificació o multifuncionalitat. Durant els últims anys s'han emprat amb insistència quan es parla de suport a iniciatives de desenvolupament rural. L'esforç de milers de persones per revitalitzar els espais agraris i rurals a partir dels recursos locals és la base sobre la que se sustenta el nou canvi de paradigma. El poder del lloc, l'autonomia per poder decidir, la cooperació entre veïns i entre col·legues de llocs llunyans, el compromís amb el territori habitat, una relació saludable amb l'entorn, una diversificació de tasques a desenvolupar o una actitud oberta a la innovació i a l'alentiment, formen part del nou paradigma rural plantejat. La visió integradora remarca fortament el paper d'una agricultura lligada a la terra, de dimensions adequades a les capacitats reals, de lligam amb el consum i de respecte a les generacions futures.

Aquest model agrari és la base per a un nou escenari rural definit des d'una òptica agrosocial, on la revalorització de l'activitat agrària i de les relacions entre

les persones són els eixos axials. Les noves explotacions agràries que han de posar en marxa els joves s'han de focalitzar vers aquest nou horitzó, on se'ls reconeixerà el seu paper fonamental de productors d'aliments i on s'asseguraran una viabilitat de futur en tant que formen part d'un tot.

3.7. Bibliografia

Acosta, I.L. (2008): "The paradigm of new rurality as the axis of public policies. What can we expect?", a *Revista electrònica Zacatecana sobre Poblaci3n y Sociedad*, 32.

Barham, B.; Jackson-Smith, D.; Stevenson, S. et al. (2001): *Nurturing the Next Generation of Wisconsin's Dairy Farmers*. Madison: Center for Integrated Agricultural Systems i Program on Agricultural Technology Studies, Universitat de Wisconsin-Madison.

Barrère, P. (1988): "Urbanizaci3n del campo en los paises industrializados" a *Espacios rurales y urbanos en areas urbanizadas*. II Congreso Mundial Vasco. Administraci3n de la Comunidad Autonoma de Euskadi. Oikos-tau.

Binimelis Sebastian, J. (2000): "Sociedad post-industrial y dialectica campo-ciudad. Aportaci3n al debate a modo de estado de la cuesti3n", a *Lurralde, investigaci3n y espacio*, 23, pàg. 93-113.

Bove, J. i Dufour, F. (2003): *La llavor del futur. L'agricultura explicada als ciutadans*. Lleida: Pagès Editors.

Bowler, I., Clark, G., Crockett, A., et al. (1996): "The development of alternative farm enterprises: a study of family labour farms in the Northern Pennines of England", a *Journal of Rural Studies*, 12(3), pàg. 285-295.

Bret3n, V.; Comas, D. i Contreras, J. (1997): "Cambio social en la agricultura familiar espa1ola", a Gonz1lez, J.J. i G3mez, C. (Coord.): *Agricultura y Sociedad en la Espa1a contempor1nea*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentaci3n i Centro de Investigaciones Sociol3gicas, pàg. 653-672.

Brinkman, G.L. (2002): "Farm viability and domestic policy issues for Ontario Agriculture", a *OMAFRA Policy Workshops at the University of Guelph*. Guelph, 12 de desembre de 2002.

Bryden, J. (2000): "Is there a New Rural Policy in OCDE countries?", a *International Conference on Rural Communities and Identities in the Global Millennium*. Nanaimo, Canada, 1-4 de maig de 2000.

Camarero, L. (cord.) (2009): *La poblaci3n rural d'Espanya. Dels desequilibris a la sostenibilitat social*. Barcelona: La Caixa.

Capello, R. (1996): "Industrial enterprises and economic space: the network paradigm", a *European Planning Studies*, 4(4), pàg. 485-498.

Casal, M. (2010): "Consecuencias de la dependencia del petr3leo en la agricultura: efectos previsibles del Peak-oil", a *Soberan1a Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*, 3, pàg. 15-18.

- Castells, M. (1998): *La Era de la Información*. Madrid: Alianza.
- Clout, H. (1993): "What Is the Rural?", a Clout, H.: *European Experience of Rural Development*. Londres: The Rural Development Commission Mimeo.
- Comissió Europea (1988): *El futuro del mundo rural*, comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Comissió Europea (1995): *Europa 2000 + cooperación para la ordenación del territorio europeo*. Luxemburg: Comissió Europea.
- Comissió Europea (1999): *Estratègia Territorial Europea. Hacia un desarrollo equilibrado y sostenible de la UE*. Luxemburg: Comissió Europea.
- Cooney, R. (2004): *El principio de precaución en la conservación de la biodiversidad y la gestión de los recursos naturales*. Unió Europea i Unió Internacional per la Conservació de la Natura.
- Corbera, M. (1999): "Las políticas de desarrollo rural en la región cantábrica", a *Cambios en los espacios rurales Cantábricos tras la integración de España en la UE*. Cantàbria: Universitat de Cantàbria, pàg. 175-235.
- Crosta, N. (2006): "Reinventing rural policy" a *Policy brief of the OCDE*, octubre de 2006.
- Dematteis, G. (2002): "De las regiones-área a las regiones-red. Formas emergentes de gobernabilidad regional", a Subirats, J. (Coord.) *Redes, territorios y gobierno*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pàg. 163-175.
- Dominguez, M.D. (2007): *The way you do it, it matters. A case study: farming economically in Galician dairy agroecosystems in the context of a Cooperative*. Tesi doctoral, Wageningen University.
- Etxezarreta, M. (1985): *La Agricultura insuficiente: la agricultura a tiempo parcial en España*. Madrid: Serie de Estudios del Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Etxezarreta, M. (1987): *El desenvolupament rural integrat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Quaderns Rurals.
- Francès, G. (2002): *Teoría de redes y turismo rural en el desarrollo territorial: el agroturismo*. Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona.
- Frouws, J. (1998): "The Contested Redefinition of the Countryside. An Analysis of Rural Discourses in The Netherlands", a *Sociologia Ruralis*, 38(1), pàg. 54-68.
- Fuà, G. (1987): "Les diverses vies del desenvolupament a Europa", a Etxezarreta, M. (Cord.): *El desenvolupament rural integrat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Quaderns Rurals, pàg. 175-188.

- Fuller, A. (1990): "From part-time farming to pluriactivity: a decade of change in rural Europe", a *Journal of Rural Studies*, 6(4), pàg. 361-373.
- García Bartolomé, J. M. (1994): "Una visión del desarrollo rural a través de las publicaciones del Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (MAPA) (1960-1995)", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 169, pàg. 332-336.
- García Ramon, M.D. (1992): "Desarrollo y tendencias actuales de la Geografía rural (1980-1990). Una perspectiva internacional y una agenda para el futuro", a *Agricultura y Sociedad*, 62, pàg. 167-196.
- Gillmor, D. (1995): "Diversification on farms in the development of marginal regions: potential opportunities and constraints", a *Economic futures on the North Atlantic margin: selected contributions to the Twelfth International Seminar on Marginal Regions*. Avebury, Aldershot, Regne Unit, pàg. 163-181.
- González, J.J. (2002): "Juventud rural y relevo generacional en la agricultura", a *Jornada temàtica del Libro Blanco de la Agricultura y del Desarrollo Rural sobre Políticas de relevo generacional e incorporació de la mujer al mundo rural*. Madrid, 14 de novembre de 2002.
- Hantos, K. (2008): "Keeping young farmers in rural areas", a *Gazdálkodás*, 52(22), pàg. 119-124.
- Hervieu, B. (1995): *Hacia un nuevo sistema rural*. Madrid: Serie Estudios del Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Hervieu, B. (1997): *Los campos del futuro*. Madrid: Serie Estudios del Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Hoggart, K. (1988): "Not a Definition of Rural", a *Area*, 20(1), pàg. 35-40.
- Ikerd, J. (2000): "New farmers for a new century", a *Youth in Agriculture Conference*. Ulvik, Norway, 14-15 de febrer de 2000.
- Izquierdo, J. (2008): *Asturias, región agropolitana: las relaciones campo-ciudad en la sociedad postindustrial*. Oviedo: KRK.
- Izquierdo, J. (2009): "Las oportunidades de l'agrocultura", a *Fusión Asturias*, 178 <http://www.fusionasturias.com/entrevistas/entrevistas/jaime-izquierdo-vallina-las-oportunidades-de-la-agrocultura.htm> en data de juliol de 2010.
- Jones, A. (Coord) (2002): *Innovation, diversification and European agricultural situations* (IDEAS). Informe final a la Comissió Europea. Brussel·les.
- Kuhn, T.S. (1962): *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Universitat de Chicago.

- Monllor, N. (2009): *Experiències innovadores i creatives de la jove pagesia al Pla de l'Estany. Estratègies locals de futur*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals (treball inèdit).
- Monllor, N.; Roca, A.; Ribas, A. et al. (2005): *Proposta i aplicació d'un model de contracte territorial al Pla de l'Estany*. Girona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i Càtedra de Pensament Territorial de la Universitat de Girona.
- Mormont, M. (1990): "Who is rural? Or how to be rural: towards a sociology of the rural", a Marsden, T.; Lowe, P. i Whatmore, S. (Eds.): *Rural structuring: global processes and their responses*. Londres: David Fulton, pàg. 21-44.
- Moyano, E. (2000): "Procesos de cambio en la sociedad rural española. Pluralidad de intereses en una nueva estructura de oportunidades", a *Papers*, 61, pàg. 191-200.
- Moyano, E. (2008): "Capital social, gobernanza y desarrollo en zonas rurales", a *Foro Internacional de Cooperación y Desarrollo Rural*. Sevilla, 8-10 de juny de 2008.
- Muro, P. (2007): "Por otra investigación en Desarrollo Rural", a *Agricultura, Sociedad y Desarrollo*, 4(1). México: Colegio de Postgraduados.
- Naredo, J.M. (1996): "Sobre el origen, el uso y el contenido del termino sostenible", a Zaragoza, A. (Coord.): *La construcción de la ciudad sostenible*. Madrid: Ministerio de Obras Publicas, Transportes y Medio Ambiente.
- OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics) (2001): *Multifunctionality. Towards an analytical framework*. Paris: OCDE.
- OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics) (2001): *The New Economy: beyond the hype*. Informe final de l'OCDE Growth project. Paris.
- OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics) (2006): *New Rural Paradigm: policies and governance*. Brussel·les: OCDE.
- OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics) (2007): *Innovative rural regions. The role of human capital and technology*. Cáceres, 21-23 març de 2007.
- O'Connor, D.; Renting, H; Gorman, M. i Kinsella, J. (2006a): "The Evolution of Rural Development in Europe and the Role of EU Policy", a O'Connor, D.; Renting, H; Gorman, M. i Kinsella, J. (Eds.): *Driving Rural Development Policy and Practice in Seven EU Countries*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum, pàg. 1-30.

- O'Connor, D.; Gorman, M.; Wilson, S. i Kinsella, J. (2006b): "At home with the Cork Declaration", a O'Connor, D.; Renting, H; Gorman, M. i Kinsella, J (Eds.): *Driving Rural Development Policy and Practice in Seven EU Countries*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum, pàg. 145-166.
- Paniagua, A. i Hoggart, K. (2002): "Lo rural ¿hechos, discursos o representaciones? Una perspectiva geográfica de un debate clásico", a *Información Comercial Española*, 803, pàg. 61-72.
- Perez-Vitoria, S. (2010): *El retorno de los campesinos. Una oportunidad para nuestra supervivencia*. Barcelona: Icaria.
- Pisani, E. (1994): *Pour une agriculture marchande et ménagère*. Éditions de l'Aube.
- Ploeg, J.D. van der (1994): "Styles of farming: An introductory note on concepts and methodology", a Ploeg, J.D. van der i Long, A. (Eds.): *Born from within: Practice and perspectives of endogenous rural development*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum, pàg. 7-30.
- Ploeg, J.D. van der (2008): *The new peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Londres: Earthscan.
- Ploeg, J.D. van der (2010): "The food crisis, industrialized farming and the imperial regime", a *Journal of Agrarian Change*, 10(1), pàg. 98-106.
- Ploeg, J.D. van der i Long, A. (Eds.) (1994): *Born from within: Practice and perspectives of endogenous rural development*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum.
- Ploeg, J.D. van der i Marsden, T. (Eds.): *Unfolding Webs. The dynamics of regional rural development*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum.
- Ploeg, J.D. van der; Renting, H.; Brunori, G. et al. (2000): "Rural development: from practices and policy towards theory", a *Sociologia Ruralis*, 40(4), pàg. 391-408.
- Regidor, J.G. (2000): *El futuro del medio rural en España*. Madrid: Consejo Económico y Social.
- Regidor, J.G. (Coord.) (2008): *Desarrollo rural sostenible: un nuevo desafío*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente, Rural y Marino.
- Reig, E. (2002): "La multifuncionalidad del mundo rural", a *Información Comercial Española*, 803, pàg. 33-44.
- Renard, M.C. (1998): "Mundialización, sustentabilidad y consumo de alimentos: el caso de la red de café equitativo", a *Revista Internacional de Sociología*, 19-20, pàg. 225-245.

- Riechmann, J. (2003): *Cuidar la T(t)ierra. Políticas agrarias y alimentarias sostenibles para entrar en el siglo XXI*. Barcelona: Icaria.
- Romero, J. (2002): "Regulaciones agroambientales de la actividad agraria en la Unión Europea. Contexto, procesos y política públicas", a Gómez, C. i Jesús, J. (Coord.): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED, pàg. 623-652.
- Rooij, S. de (2006): "Territorial cooperative networks: new social carriers for endogenous rural development", a Haverkort, B. i Reijntjes, C. (Eds.): *Moving worldviews: reshaping sciences, policies and practices for endogenous sustainable development*. COMPAS series on Worldviews and Sciences, 4, pàg. 237-253. Leusden: ETC/COMPAS.
- Saguer, E. (2000): "Treballar a pagès, 1930-1936. Alguns retalls", a *Revista de Girona*, 202, pàg. 80-84.
- Salamaña, I. (1991): *La dona pagesa: l'oblidada de l'explotació agrària familiar*. Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Saña, J. (1993): *L'agricultura i el medi*. Quaderns de formació agrària de la Unió de Pagesos. Barcelona: Edicions la Terra.
- Sancho, R. (1994): "El interés internacional por lo rural y la política rural comunitaria", a *Revista de Estudios Agrosociales*, 169, pàg. 213-247.
- Sancho, R. (2002): "Las políticas de desarrollo rural", a Gómez, C. i Jesús, J. (Coord.): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED, pàg. 265-296.
- Saraceno, E. (1998): "Changing rural urban relationships: an opportunity for both rural and urban areas", a *Seminario Transnacional sobre la Perspectiva Europea de Ordenación del Territorio*. Salamanca, 15-16 d'octubre de 1998.
- Schumacher, E.F. (1983) [1973]: *Lo pequeño es hermoso*. Madrid: Hermann Blume Ediciones.
- Sempere, J. (2005): *La pagesia, gestora o subordinada en el periurbà: semblances i diferències entre la regió urbana de Barcelona i l'àrea urbana de Tolouse (1950-2000)*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Sevilla Guzmán, E. (2010): "Incorporando la soberanía alimentaria al proceso de construcción de la agroecología", a *Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*, 3, pàg. 9-14.
- Sevilla Guzmán, E. i Martínez Alier, J. (2006): "Orígenes del Movimiento Social Agroecológico en el Estado Español y sus conexiones con Latinoamérica, en el

contexto de los procesos antagonistas al neoliberalismo y la globalización”, a *Los pies en la tierra*. Barcelona: Virus editorial, pàg. 71-84.

Shmied, D. (2005): “Winning and losing in Europe’s rural areas” in Shmied, D. (Ed.): *Winning and losing, the changing geography of Europe’s rural areas, perspectives on rural policy and planning*. Aldershot: Ashgate.

Tisenkopfs, T.; Lace, I. i Mierina, I. (2010): “Social Capital” a Ploeg, J.D. van der i Marsden, T. (Eds.): *Unfolding Webs. The dynamics of regional rural development*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum, pàg, 87-110.

Toledo V.M.; Alarcón-Chaires P. i Barón L. (1999): “Estudiar lo rural desde una perspectiva interdisciplinaria: una aproximación al caso de México”, a *Estudios Agrarios*, 12, pàg. 55-90.

Tri, C. (1986): *Strategies for endogenous development*. Nova Delhi: UNESCO.

Vaillant, Y. i Lafuente, E. (2007): “Do Different Institutional Frameworks Condition the Influence of Local Fear of Failure and Entrepreneurial Examples over Entrepreneurial Activity?”, a *Entrepreneurship and Regional Development*, 19, pàg. 313 – 337.

Viladomiu, L. i Rosell, J. (1995): “Medio Ambiente y Política Agraria Común”, a *Boletín de Información Comercial Española*, 2484.

Viladomiu, L.; Rosell, J. i Dias, P. (2009): *Introducción al desarrollo rural*. Apunts del Màster de Comparació Internacional de Polítiques Rurals. Universitat de Barcelona.

Vilanova, S. (Dir.) (1998): *Dona i medi ambient després de Rio*. Catalunya: Associació Una Sola Terra i Diputació de Barcelona.

Woods, M. (2005): *Rural geography*. Londres: Sage Publications.

CAPITOL 4

Metodologia i àrees d'estudi

"Losing the past, agriculture lost also its future, and today the profession has difficulty attracting new generations".

"Perdent el passat, l'agricultura ha perdut també el futur, i actualment la professió té dificultats per atreure noves generacions".

Franco Sotte (2003)

Young people, agriculture and entrepreneurship: key-points for a long-term strategy.

4. Metodologia i àrees d'estudi

4.1. Introducció

Plantejar una investigació sobre la jove pagesia, els seus camins d'entrada i el paper que ha de desenvolupar en un futur proper, ha estat una tasca complexa. La interdisciplinarietat necessària per afrontar la temàtica ha provocat una recerca intensa per definir un enfocament metodològic acurat que s'acostés a resoldre les preguntes de recerca. A part de la intrínseca mirada geogràfica que defineix el treball, ha calgut acostar-se a disciplines com la sociologia o l'economia per poder entendre i emmarcar d'una manera correcta i coherent el marc d'anàlisi de la present investigació.

La primera tasca que es va portar a terme l'estiu de 2006 durant la realització del programa de Màster *Comparació internacional de polítiques rurals*³⁶, va ser corroborar que la recerca sobre la manca de relleu generacional era un tema candent arreu dels països industrialitzats. L'estudi de la literatura científica, el contacte amb persones coneixedores del tema i la intuïció que mancaven estudis sobre la nova joventut pagesa, van ser els elements claus que van assentar les bases per encetar la primera etapa de la recerca.

El fet d'haver cursat una formació especialitzada en comparació internacional de polítiques rurals facilita l'elecció per portar a terme una metodologia comparativa entre dues àrees d'estudi a diferents països. La complexitat i la novetat de la temàtica a estudiar ha merescut el tractament de la informació amb tècniques tant quantitatives com qualitatives d'anàlisi. El fet que hi hagi pocs treballs científics sobre la temàtica, implica que aquesta recerca tingui un enfocament experimental i d'exploració. Per la seva banda, el caràcter comparatiu enriqueix el procés d'aprenentatge i permet tenir un coneixement detallat de les dinàmiques a dues àrees geogràfiques llunyanes que presenten discrepàncies i similituds.

En aquest capítol es detallen les tècniques emprades per portar a terme el treball de recerca, així com les dues àrees d'estudi on s'ha localitzat la investigació.

4.2. El marc metodològic

Per tal d'assolir els objectius establerts per aquesta tesi doctoral, s'empra un *marc metodològic* d'anàlisi comparativa basada en l'adopció d'estratègies combinades amb instruments qualitatius i quantitativs. Aquests dos enfocaments

³⁶ El Màster està dirigit des del Departament d'Econòmica Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). El format és semipresencial i comprèn dues escoles d'estiu –una a Europa i l'altra a Amèrica del Nord-. Per a més informació veure: www.icrps.com

metodològics han estat tradicionalment confrontants. Durant molt de temps la dicotomia entre allò subjectiu i allò objectiu, entre la individualitat i la multiplicitat, entre un nombre de casos petit i un de gran; és a dir, entre les tècniques socials d'investigació qualitativa i quantitativa; semblava no trobar massa punts de confluència (House, 1994; Caïs, 1997).

D'una banda, la metodologia qualitativa es basa en l'estudi de casos que empren com a estratègia d'investigació l'anàlisi d'un nombre petit de subjectes. L'objectiu és tenir un coneixement detallat de la realitat on no és possible establir una generalització determinada d'un fet; però sí que es pot –a través de l'estudi amb els instruments adequats- identificar quina és la tendència del fenomen estudiat. De l'altra, la metodologia quantitativa es fonamenta en l'estudi de variables i en el seu tractament estadístic. L'objectiu principal de l'estratègia d'investigació és comprovar hipòtesis a través de l'anàlisi de les variables estudiades i de les seves relacions. Aquesta metodologia intenta aproximar-se al rigor dels mètodes experimentals a través de l'estadística i de la base matemàtica.

Però la veritat és que no es pot estipular que un mètode sigui *millor* que l'altre, de fet cadascun està dissenyat per respondre un tipus de preguntes concretes (Caïs, 1997). En funció d'allò que es vulgui investigar, de com es vulgui arribar als resultats i de la informació que es té a l'abast per assolir els objectius, s'empra un enfocament metodològic o un altre (Baylina, 1997).

Per conèixer les vies d'entrada dels joves al món rural i el grau d'acostament de les seves pràctiques i de les seves actituds vers el nou paradigma rural, s'ha optat per emprar una *combinació* dels dos enfocaments. S'utilitza el marc metodològic comparatiu per poder establir similituds i discrepàncies que argumenten els objectius i les preguntes de recerca plantejades a l'inici de la investigació. El *pluralisme metodològic* enriqueix l'anàlisi i enforteix el descobriment de les respostes cercades (Beltran, 1992). A més, també proporciona un camí per trobar el terme mig entre la generalitat i la complexitat (Ragin, 1989). Conseqüentment, el que segur que cal és plantejar curiosament la *integració metodològica* per tal d'emprar cada mètode en l'àmbit més adequat i per fer de la complementació una eina idònia en cada objecte d'estudi social que es treballa (Domínguez i Coco, 2000).

En resum, la metodologia emprada per assolir els objectius predeterminats és basa en una integració de tècniques qualitatives i quantitatives en un marc metodològic d'estudi comparatiu. Els detalls procedimentals s'expliquen en els següents apartats i la informació complementària que no s'ha valorat imprescindible per al text, s'adjunta als annexos.

4.3. Les fases de desenvolupament del projecte

Les etapes del procediment científic necessiten d'una estructuració preliminar per tal de sistematitzar les passes que la recerca ha de donar. Aquestes han de seguir un ordre cronològic on s'especifiqui la construcció de l'objecte d'estudi, la comprovació empírica i la interpretació dels resultats. Aquestes etapes s'han sistematitzat amb: (1) fase exploratòria, (2) fase de recollida d'informació i (3) fase d'anàlisi dels resultats.

4.3.1. La fase exploratòria

La primera part de la fase exploratòria consisteix a delimitar el camp d'investigació i a fer la pregunta de recerca inicial adequada. Segons Ruiz et al. (1998) una bona pregunta ha de complir una sèrie de característiques com ara que respongui a un tema on hi hagi llacunes en la recerca actual, que doni accés a dades impossibles o que permeti un avenç teòric sobre el tema. La pregunta inicial d'aquesta recerca es qüestionava els motius de la manca de relleu generacional de les explotacions agràries familiars: *per què les explotacions agràries familiars tenen cada vegada un índex més baix de relleu generacional?* Les respostes, ni eren imminents ni senzilles d'argumentar. Els raonaments clàssics de manca de rendibilitat econòmica o de duresa de la feina quedaven obsolets en el marc d'un plantejament molt més holístic del tema.

Un cop visualitzada la problemàtica es comença el procés d'immersió en el marc teòric a través de la recerca bibliogràfica i la consulta de documentació. Aquesta s'ha sistematitzat sota tres temes fonamentals: (1) la crisi del model agrari familiar i el problema del relleu generacional, (2) el canvi d'enfocament de les polítiques agràries i rurals en els últims cinquanta anys i (3) l'evolució del món rural i el paper que la pagesia hi desenvolupa.

S'ha recopilat informació de context -notícies de premsa, revistes, fulletons, etc.- i s'ha fet un buidatge exhaustiu de la literatura científica que defineix el marc teòric i metodològic. La recopilació documental també ha inclòs l'anàlisi estadística de les principals dades referents al sector agrari i concretament amb el sector més jove; així com un recull de les dades socioeconòmiques més rellevants. La font d'informació bàsica per les comarques gironines és l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i el Departament d'Agricultura³⁷; i per

³⁷ El Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural (DAR) de la Generalitat de Catalunya, canvia de nom amb el canvi de govern de desembre de 2010 i s'anomena Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural. És per aquest motiu que al llarg del treball doctoral ens referirem simplement a Departament d'Agricultura.

Canadà és *Statistics Canada* i el Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Món Rural (*OMAFRA*)³⁸.

Aquesta informació secundària ha estat complementada amb material primari a partir de la realització *d'entrevistes en profunditat de caire exploratòries* (López, 1998: 38). Aquests tipus d'entrevista s'empra per tenir un primer acostament a un tema nou a estudiar. Com el seu nom indica, *exploren* la realitat per poder tenir informació rellevant per dissenyar algunes parts del procés metodològic. Les entrevistes es van realitzar a determinats agents claus, tant a l'àrea d'estudi canadenc com a la gironina. Per ordre cronològic s'ha realitzat:

- Un treball exploratori a Ontario³⁹ la primavera de 2007: es van entrevistar 7 agents claus del territori i 3 joves pagesos per tal de valorar la idoneïtat de realitzar l'estudi comparatiu entre les comarques gironines i la regió al voltant de la ciutat de Guelph. Acabada aquesta fase es pren la decisió, després de l'anàlisi qualitativa de les entrevistes, de l'estudi de la literatura científica i del buidatge estadístic preliminar⁴⁰, de seleccionar l'àrea del sud-oest de la província d'Ontario per ésser comparada amb la de les comarques gironines.
- Un treball exploratori a les comarques gironines⁴¹ l'estiu de 2007: es van entrevistar 4 tècnics de les oficines comarcals del Departament d'Agricultura encarregats de la incorporació de joves i 7 joves pagesos i pageses incorporats a través de l'ajut del Departament d'Agricultura a la comarca del Pla de l'Estany. Els resultats de l'anàlisi es detallen al treball de recerca presentat per la defensa del Diploma d'Estudis Avançats a la Universitat de Girona (Monllor, 2007).
- Un treball en col·laboració amb els Serveis Territorials del Departament d'Agricultura a Girona durant la primavera de 2008, que va portar per títol *Avaluació de la incorporació de joves a l'activitat agrària a les comarques gironines*: es van entrevistar els set tècnics comarcals de les oficines del Departament d'Agricultura, encarregats de la incorporació de persones joves, per tal d'avaluar la política de joves entre els anys 2000 i 2006. La motivació principal que va portar a realitzar aquesta anàlisi va ser entendre des de la proximitat i d'una manera tant objectiva (nombre d'incorporacions, sectors, edat dels joves, etc), com subjectiva (judicis de valor, interpretacions o

³⁸ A Catalunya aquesta tasca es va iniciar l'any 2007 amb el treball del Diploma d'Estudis Avançats (DEA) i s'ha complementat a mesura que ha avançat la recerca en les fases posteriors. A Canadà es va començar durant la primera estada l'any 2007 i es va complementar l'estiu de 2008.

³⁹ L'annex 1 mostra el material emprat per portar a terme el treball de camp.

⁴⁰ El buidatge estadístic preliminar inclou la consulta, anàlisi i comparativa de les principals dades de població i estructura agrària de les dues àrees d'estudi.

⁴¹ L'annex 2 mostra el material emprat per portar a terme el treball de camp.

matisos dels tècnics) el funcionament i la implementació de la política de joves dirigida des del govern de la Generalitat de Catalunya. El document no ha estat publicat, però va ser molt útil per tal de definir l'estratègia a seguir per analitzar la problemàtica del relleu generacional en el treball doctoral. Es va corroborar que no tots els joves que s'incorporaven a l'activitat agrària a les comarques gironines tenien un origen familiar arrelat al camp. I també es va començar a intuir que eren els joves que no tenien aquesta connexió els que estaven aportant noves idees i maneres de fer com ara la venda directa o la producció ecològica.

- Un treball exploratori complementari al de 2007 a agents clau a l'àrea d'estudi canadenca l'estiu de 2008: es van realitzar 13 entrevistes en profunditat d'una manera formal i 12 entrevistes informals que van servir a la doctorand per introduir-se en la realitat agrorural de la zona d'estudi canadenca i per establir punts de contacte vàlids per començar la tècnica de la *Bola de neu* a l'àrea canadenca.

La fase exploratòria ha estat cabdal per plantejar amb claredat l'objecte d'estudi doctoral i per poder programar la fase de recollida d'informació. Del treball exploratori es desprenen tres decisions metodològiques rellevants per l'obtenció de dades primàries: (1) la definició de jove pagesia, (2) la concreció dels grups de joves a estudiar i (3) la creació d'un Índex nou per mesurar el grau d'acostament de la pagesia a un nou paradigma rural.

La definició de jove pagesia no té uns límits clars. *Fins quan es pot afirmar que una persona és jove?* Els canvis de les societats contemporànies han provocat l'evolució del terme *joventut*, on l'etapa s'expandeix i es fa més llarga (Bendit, 2006: 50). L'accés a la formació, el retard en la incorporació al món laboral i en conseqüència de l'establiment familiar, són algunes de les característiques més visibles que sorgeixen dels canvis econòmics, socials i culturals de les últimes dècades del segle XX. Per tant, *quin és el límit d'edat per ésser jove?*

La franja d'edat entre 18 i 40 anys és el límit que la normativa europea estableix per considerar jove una persona que s'incorpora a l'activitat agrària. Més enllà no es compleixen els criteris normatius, en aquest cas per tenir dret a un determinat nombre d'ajuts. Però aquest terme també ha evolucionat, fins l'any 1991 (CEE 2328/91), una persona era considerada jove agricultora fins els 35 anys. I si encara retrocedim més en el temps, podem trobar referències que posen el límit en 24 anys (Diputació de Barcelona, 1984).

En aquest treball doctoral s'ha emprat el terme *jove* per aquelles persones que en el moment comencen l'activitat agrària tenen menys de 40 anys. S'ha agafat

aquest criteri per homogeneïtzar-lo amb la normativa europea vigent. S'ha de tenir clar que aquest és un concepte més relacionat amb l'edat que no pas amb els anys que una persona porta exercint la professió. Quan es parla de les persones –joves o no- que comencen a treballar al camp o a remenar amb el bestiar per primera vegada, la terminologia pot variar.

La concreció dels grups de treball també és una decisió presa en la fase exploratòria on es classifiquen els dos grups a estudiar en funció de l'origen familiar: (1) joves amb origen agrari directe i (2) joves sense origen agrari directe. La segmentació és fruit del treball intens amb els agents clau i del treball de revisió de la bibliografia de referència.

D'una banda s'estudien els joves que s'han incorporat al sector agrari a través de la successió familiar. En aquest cas es diu que el jove prové *de família pagesa* i que forma part del grup de la *pagesia tradicional* (A partir d'ara també ens referirem a aquest grup de joves com a *Grup 1*). De l'altra, s'estudien els joves que s'han incorporat a l'activitat agrària sense tenir una vinculació familiar directa. En aquest cas es diu que el jove *no prové de família pagesa* i que forma part del grup de la *pagesia nouvinguda* (A partir d'ara també ens referirem a aquest grup de joves com a *Grup 2*). És important tenir en compte que es considera jove sense origen agrari directe aquell que no s'ha criat en una explotació agrària familiar. És a dir, que els pares no han tingut com a professió l'agricultura, malgrat puguin tenir algun parent que sí ho hagi estat com ara un tiet o un avi. Per tant, ha de quedar clar que d'una banda, els joves del *Grup 1* (pagesia tradicional) són aquells que han nascut i s'han criat en una explotació agrària familiar i succeeixen la família pagesa a la mateixa explotació agrària o en una altra de nova creació. D'altra banda el *Grup 2* (pagesia nouvinguda) són els joves que sense tenir un origen agrari s'han inserit al sector i n'han fet la seva activitat principal. En resum, l'eix central que estructura la metodologia d'anàlisi de la Tesi doctoral és la segmentació de les noves incorporacions de joves en dues tipologies.

La creació d'un Índex nou per mesurar el grau d'acostament de la jove pagesia a un *Nou paradigma rural*, sorgeix per respondre la segona pregunta de recerca. La necessitat d'anàlisi d'un concepte teòric requereix la seva *deconstrucció*, per poder observar i valorar cadascuna de les parts per separat. Per realitzar aquesta tasca es porta a terme un procés de construcció d'un Índex a partir del qual poder mesurar l'acostament de la pagesia al Nou paradigma rural. Segons Dominguez i Simó (2003: 101) un índex és *una mesura obtinguda per l'agrupació adequada de diversos indicadors, que són els que ens aporten les dades numèriques que, un cop manipulades, ens permeten calcular l'índex. La manipulació a la qual fem referència acostuma a ser un conjunt de senzilles*

operacions numèriques. Pot ser un nombre estadístic que intenta resumir la informació proporcionada per un o més indicadors d'un concepte. Els indicadors de l'índex s'han anomenat Components i els subindicadors Elements.

Quan es planteja la investigació sobre la incorporació de gent jove al sector agrari es qüestiona quin és l'entorn actual on la joventut es desenvolupa i quin serà l'escenari futur on es desenvoluparà. En aquest sentit, es va considerar interessant adoptar l'enfocament teòric que es desprèn del llibre *The New Rural Paradigm: policies and governance* (OCDE, 2006). L'OCDE explica el canvi de paradigma on destaquen sobretot tres elements: (1) la importància del territori enfront els sectors, (2) la prioritat de les inversions envers les subvencions i (3) el reconeixement d'una nova governança rural. La publicació se centra en el canvi que estan fent les polítiques rurals per dinamitzar l'economia local i revitalitzar els temes socials.

A partir de la idea de canvi de paradigma al món rural, la literatura científica obre les portes a descobrir altres enfocaments complementaris, que en alguns moments divergeixen del plantejament de l'OCDE, com per exemple, el nou paradigma de desenvolupament rural que argumenta la Universitat de Wageningen, on es defensa que entrats en el segle XXI bona part d'Europa està canviant d'un vell paradigma basat en la modernització vers un nou paradigma on prenen valor els conceptes de sostenibilitat, diversitat, multifuncionalitat, autonomia i cooperació, entre altres, i on sobretot el paper de la pagesia és cabdal per la revitalització de les àrees rurals i per l'equilibri territorial, ecològic i social.

"That is, a new paradigm of rural development arose, one which contrast with the former modernization paradigm in almost every relevant way and in different levels of scale" (Ploeg, 2003: 351).

"És a dir, un nou paradigma de desenvolupament rural es va aixecar, un que contrasta amb el paradigma de la modernització anterior en gairebé tots els aspectes rellevants i en els diferents nivells d'escala" (Ploeg, 2003: 351)

Aquest nou enfocament no només se centra en l'articulació de les velles i les noves polítiques rurals, sinó que es presenta com una nova manera d'entendre la vida als espais menys densament poblats. El nou paradigma de desenvolupament rural mostra un marc teòric i alhora pràctic basat en una mirada integradora del món rural, de la seva gent, de les seves tradicions, així com de les antigues i noves maneres de fer. Tot un escenari prometedor on cal contrastar si les noves generacions de pagesos i pageses s'hi veuen reflectits. Aprofundir en aquesta idea és respondre la segona pregunta de recerca de la present tesi doctoral. La idea és comparable a l'exercici que realitzen Toledo et al. (1999) al crear un Índex per mesurar el grau de modernització dels

productors rurals de Mèxic. L'Índex mesura el moment en què es troba, en funció de l'escala d'anàlisi el productor rural o la zona agrària, en el camí de la *campesinidad* a la *agroindustrialidad*. De fet, l'Índex Nou Paradigma Rural el que **mesura és el moment en què es troba la persona jove entre l'antic i en nou paradigma rural.**

En el cas que ens ocupa, l'estudi exhaustiu de la literatura científica així com l'experiència de la doctorand en recerques aplicades prèvies, porten a disgregar el paradigma en 8 Components⁴² diferents: (1) escala local, (2) diversificació, (3) medi ambient, (4) cooperació, (5) innovació, (6) autonomia, (7) compromís social i (8) alentiment. Alhora cada *Component* se segrega en diferents *Elements* en funció del que es mesura, ja siguin pràctiques o actituds.

L'Índex està format per dues parts clarament diferenciades. La primera té a veure amb les *pràctiques agràries* que tenen lloc a l'explotació agrària i la segona amb les *actituds* de la jove pagesia vers els reptes de la nova ruralitat. Cada part es defineix alhora per *vuit subíndexs* que fan referència als *vuit components* que s'acaben d'enumerar en el paràgraf anterior. Cadascun dels components està definit per un nombre d'elements que l'omplen de contingut.

Per la primera part –la que fa referència a les pràctiques agràries– s'han tingut en compte dos elements per tal de mesurar cada component, per tant un total de 16 unitats d'anàlisi que han permès construir la part de l'Índex que en fa referència (Taula 4.1)⁴³.

⁴² En el estudi de Toledo et al. (1999) es defineixen 9 components, que ells anomenen atributs: (1) energia, (2) escala, (3) autosuficiència, (4) força de treball, (5) productivitat del treball, (6) productivitat ecològica, (7) diversitat, (8) coneixement i (9) cosmovisió. Els autors defineixen diverses variables per acotar cada atribut i els atorguen un rang per poder calcular un valor determinat per a cadascun d'ells.

⁴³ Per tal de conèixer en detall la justificació de cada element, tant per les pràctiques com per les actituds, veure l'annex 6.

Taula 4.1: Elements per mesurar les pràctiques agràries de la jove pagesia.

COMPONENT	PRACTIQUES: ELEMENT 1	PRACTIQUES: ELEMENT 2
ESCALA LOCAL (EL_PRA)	L'àmbit geogràfic de la venda directa (EL_PRA1.1)	La identificació local del producte (EL_PRA1.2)
DIVERSITAT (D_PRA)	La diversificació de l'activitat econòmica (D_PRA1.1)	La diversitat dels canals de comercialització (EL_PRA1.2)
MEDI AMBIENT (MA_PRA)	Les millores ambientals a l'explotació agrària (MA_PRA1.1)	La producció agrària ecològica (MA_PRA1.2)
COOPERACIÓ (C_PRA)	La cooperació amb altra pagesia (C_PRA1.1)	La cooperació amb agents no agraris (C_PRA1.2)
INNOVACIÓ (I_PRA)	La incorporació de pràctica innovadora (I_PRA1.1)	La redacció d'un pla d'empresa (I_PRA1.2)
AUTONOMIA (A_PRA)	El sentir-se atrapat per alguna cosa (A_PRA1.1)	El posar el preu al producte (A_PRA1.2)
COMPROMÍS SOCIAL (CS_PRA)	La vinculació al teixit associatiu (CS_PRA1.1)	El ser membre actiu en alguna associació (CS_PRA1.2)
ALENTIMENT (AL_PRA)	L'afectació de l'increment del preu del gasoil (AL_PRA1.1)	El grau d'inversió en el punt de partida (AL_PRA1.2)

Font: Elaboració pròpia, 2009.

Per la segona part –la que fa referència a les actituds dels joves- s'han tingut en compte tres elements per a cada component, amb un total de 24 unitats d'anàlisi (Taula 4.2).

Taula 4.2: Elements per mesurar les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma.

COMPONENT	ACTITUD: ELEMENT 1	ACTITUD: ELEMENT 2	ACTITUD: ELEMENT 3
ESCALA LOCAL (EL_ACT)	L'escala local com a estratègia de futur (EL_ACT1.1)	La recuperació de varietats i races tradicionals (EL_ACT1.2)	La moda de comprar i menjar productes locals (EL_ACT1.3)
DIVERSITAT (D_ACT)	El suport públic a les explotacions agràries perquè es diversifiquin (D_ACT1.1)	La multifuncionalitat de l'activitat agrària (D_ACT1.2)	La diversitat de les persones pageses (D_ACT1.3)
MEDI AMBIENT (MA_ACT)	El suport públic al foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries (MA_ACT1.1)	Les pràctiques agràries modernes tenen en compte el medi ambient (MA_ACT1.2)	La qualitat dels aliments produïts ecològicament (MA_ACT1.3)
COOPERACIÓ (C_ACT)	La cooperació amb entitats no agràries (C_ACT1.1)	La cooperació entre la pagesia (C_ACT1.2)	La cooperació entre els diferents agents que han de fer política rural (C_ACT1.3)
INNOVACIÓ (I_ACT)	L'experimentació amb noves idees (I_ACT1.1)	La innovació de la pagesia des dels seus recursos propis (I_ACT1.2)	La importància de la tecnologia per ser competitiu (I_ACT1.3)
AUTONOMIA (A_ACT)	El control de l'explotació agrària (A_ACT1.1)	La dependència de la tecnologia agrària moderna (A_ACT1.2)	El paper dels ajuntaments en el foment de la pagesia (A_ACT1.3)
COMPROMÍS SOCIAL (CS_ACT)	La generació de llocs de treball a l'àrea rural (CS_ACT1.1)	La utilització d'OGM (CS_ACT1.2)	La implicació de la pagesia en el manteniment de les àrees rurals (CS_ACT1.3)
ALENTIMENT (AL_ACT)	La intensificació de la producció per tenir beneficis (AL_ACT1.1)	La necessitat de ser gran per ser competitiu (AL_ACT1.2)	La introducció de noves pràctiques agràries progressivament (AL_ACT1.3)

Font: Elaboració pròpia, 2009.

A partir d'aquests indicadors (components) i subindicadors (elements) es construeix l'Índex amb una seqüència de tres passos: (1) se sumen els subindicadors de les pràctiques per calcular cadascun dels 8 indicadors i obtenir

el resultat de l'Índex Pràctiques, (2) se sumen els subindicadors de les actituds per calcular cadascun dels 8 indicadors de les actituds i obtenir el resultat de l'Índex Actituds i (3) se sumen els dos subíndex per poder obtenir l'índex final, que s'anomena Índex Nou Paradigma Rural. Les següents taules ho exemplifiquen:

Pas 1		
EL_PRA1.1 + EL_PRA1.2	=	EL_PRA
D_PRA1.1 + D_PRA1.2	=	D_PRA
MA_PRA1.1 + MA_PRA1.2	=	MA_PRA
C_PRA1.1 + C_PRA1.2	=	C_PRA
I_PRA1.1 + I_PRA1.2	=	I_PRA
A_PRA1.1 + A_PRA1.2	=	A_PRA
CS_PRA1.1 + CS_PRA1.2	=	CS_PRA
AL_PRA1.1 + AL_PRA1.2	=	AL_PRA
Índex Pràctiques		PRA

Pas 2		
EL_ACT1.1 + EL_ACT 1.2 + EL_ACT1.3	=	EL_ACT
D_ACT1.1 + D_ACT1.2 + D_ACT1.3	=	D_ACT
MA_ACT1.1 + MA_ACT1.2 + MA_ACT1.3	=	MA_ACT
C_ACT1.1 + C_ACT1.2 + C_ACT1.3	=	C_ACT
I_ACT1.1 + I_ACT1.2 + I_ACT1.3	=	I_ACT
A_ACT1.1 + A_ACT1.2 + A_ACT1.3	=	A_ACT
CS_ACT1.1 + CS_ACT1.2 + CS_ACT1.3	=	CS_ACT
AL_ACT1.1 + AL_ACT1.2 + AL_ACT1.3	=	AL_ACT
Índex Actituds		ACT

Pas 3		
PRA + ACT	=	INDEX
Índex Nou Paradigma Rural		INDEX

L'annex 6 mostra el valor de cada element per poder ser codificat i entès com un subindicador. Per passar dels subindicadors als indicadors s'ha canviat el valor de l'escala perquè per a les pràctiques era de 0-3 i per a les actituds de 1-5. Totes dues han passat a ser valorades de 0-10. L'Índex Nou Paradigma Rural s'ha construït en una escala de 0 a 10.

Al llarg del treball doctoral es fa èmfasi en els vuit components. S'ha dissenyat una metodologia innovadora per entendre si les persones joves que s'han incorporat en els darrers anys al sector agrari presenten trets que els identifiquin amb aquest nou paradigma rural. L'exercici ha de servir per investigar fins a quin punt els elements teòrics van acord amb la realitat. Aquest és un neguit expressat per diferents autors (Bryden, 2000: 35) en plantejar fins a quin punt les premisses teòriques s'acosten a la realitat. El mateix autor alerta que:

"Nevertheless, the European experience should caution us that rhetoric and good intentions are not always matched by reality" (Bryden, 2000: 35).

"No obstant això, l'experiència europea ens adverteixen que la retòrica i les bones intencions no sempre es corresponen amb la realitat" (Bryden, 2000: 35).

Un cop trepitjat el territori, tant català com canadenc, serà més fàcil entendre com els components que es descriuen per a un model ideal s'estan posant en marxa o simplement queden com a estratègies a assolir en un futur millor.

4.3.2. La fase de recollida de la informació

La fase de recollida de la informació comença amb el disseny del treball de camp. En un primer moment es va plantejar la realització d'una mostra àmplia i estadísticament significativa per tal d'analitzar un univers extens. Es va pensar en emprar un qüestionari telefònic per tal de recollir poques dades però amb un nombre d'individus suficient com per portar a terme una anàlisi quantitativa estadísticament significativa. Però l'accés a les dades personals de la pagesia canadenc va limitar aquesta primera idea de treball. No va ser possible accedir a un llistat adequat per tal de telefonar gent jove que estigués treballant al sector agrari. Aquest va ser un dels motius pels quals es va optar per la *Bola de neu* com a tècnica no probabilista d'acostament a la realitat. Seguidament es defineix la metodologia concreta que es porta a terme així com les eines emprades per extreure informació dels participants amb el treball de camp.

S'ha emprat una *enquesta per qüestionari mitjançant l'entrevista personal*, és a dir, s'ha mantingut una relació directa de forma presencial amb la persona entrevistada. Aquest enfocament ha facilitat obtenir dades quantitatives que permeten comparar característiques –tant dels joves com de les seves explotacions agràries- entre els grups en funció del seu origen familiar i

geogràfic. Durant la realització del treball de camp, en concret d'aquestes enquestes per qüestionari, la doctorand s'adonà que en moltes preguntes, les persones entrevistades confirmen o amplien les respostes derivades de les preguntes tancades. La riquesa de les respostes de les persones enquestades ha donat peu a una anàlisi qualitativa a partir d'aquests extractes de discurs que s'han transcrit de forma selectiva per la seva rellevància. L'anàlisi d'aquesta informació de tipus qualitatiu ha reforçat les dades obtingudes a través de l'anàlisi quantitativa, per la qual cosa s'ha enriquit la visió global del mateix objecte d'estudi, i s'ha donat una visió més pluralista metodològicament parlant. Segons Domínguez i Simó (2003) l'enquesta per qüestionari permet analitzar tant els aspectes objectius com els subjectius; on per tant, qualsevol fenomen social pot ésser estudiat a partir d'una enquesta.

El fet de treballar amb un qüestionari facilita l'obtenció de mesures sistemàtiques sobre un nombre limitat de casos que es poden elaborar a partir d'una matriu de dades. Malgrat aquesta recerca no pretén oferir una mostra representativa de la població; sí que marca unes tendències estudiades amb mètodes d'anàlisi estadístic. S'empra un qüestionari per tal de recopilar d'una manera organitzada els indicadors amb els quals es treballa l'anàlisi de les dades.

L'annex 3 recull i especifica el procés de dimensionalització del qüestionari i els detalls metodològics que es van resoldre a mesura que el procés d'aprenentatge es va anar desenvolupant. Són consideracions i decisions que es van adoptar a mesura que el treball de camp avançava per tal de poder concretar i unificar criteris. Aquest treball de detall ha estat essencial per a poder comparar d'una manera rigorosa les dues mostres recollides en dues àrees geogràfiques diferents. El qüestionari que s'ha emprat per portar a terme l'entrevista consta de cinc parts:

- 1) *La primera* fa referència al procés d'incorporació de la persona jove a l'activitat agrària. Es combinen preguntes obertes i tancades per seguir una pauta homogènia alhora de definir el camí d'entrada del jove en cadascun dels casos d'estudi.
- 2) *La segona* recull les pràctiques agràries que la persona jove porta a terme en començar l'activitat agrària que gestiona. Les preguntes s'estructuren a partir dels vuit components que defineixen el Nou paradigma rural. En aquest cas totes les preguntes són tancades.
- 3) *La tercera* presenta l'estructura de qüestionari tancat, on la persona jove ha de decidir quina opció tria entre cinc, per tal de donar la seva opinió respecte vint-i-quatre ítems que han de mesurar el grau d'acostament de

la seva actitud vers el Nou paradigma rural. Hi ha tres ítems per a cada component.

- 4) *La quarta* consta de sis preguntes obertes sobre el futur del sector agrari a l'àrea d'estudi de la persona jove i sobre la relació entre diferents tipologies de joves en funció del seu origen familiar.
- 5) *La cinquena* recull les dades bàsiques de la persona entrevistada així com de l'activitat agrària que gestiona.

La recollida de la informació primària s'ha realitzat a partir del treball de camp que ha consistit en la realització d'entrevistes personals a una mostra de 50 persones a cada àrea d'estudi. El nombre d'entrevistes respon al criteri de *saturació teòrica* (Taylor i Bogdan, 1992: 90; Baylina, 1997: 126), moment en què les dades comencen a ser repetitives i no aporten res de nou. És quan la persona investigadora decideix que continuar amb el treball de camp no aporta dades noves per a l'anàlisi quan s'atura el mostreig. De fet, va ser a l'àrea d'estudi canadenca on es va assolir la saturació teòrica. Posteriorment es decideix que la mostra ha de representar el mateix nombre de casos a les dues àrees d'estudi. Per aquest motiu també s'entrevisten 50 persones a l'àrea d'estudi gironina.

El mostreig s'ha portat a terme a través d'un mètode no probabilístic de *Bola de neu*. Aquesta tècnica és utilitzada en investigacions sociològiques on els individus estan dispersos i són difícils de localitzar a través d'altres procediments metodològics (Taylor i Bogdan, 1992: 109; Izcarra Palacios, 2005: 59; Williams, 2006: 3; Blanco, 2005). La *Bola de neu* està definida segons Patton (1990: 182 citat per Izcarra Palacios, 2005) com un mostreig intencional on s'identifiquen els casos d'interès a partir de *gent que coneix altra gent*. A l'àrea d'estudi canadenca es va fer tremendament complicat trobar alguna font secundària de cerca de joves pagesos i pageses per tal de portar a terme una altra tipologia de mostreig. Aquest va ser el motiu principal per escollir la *Bola de neu* com a tècnica pel treball de camp; juntament amb la limitació dels recursos econòmics i de disponibilitat temporal.

El treball de camp es va realitzar en dues fases. La primera entre els mesos de juny i agost de 2008 on es van fer les entrevistes de l'àrea canadenca. La segona entre els mesos de març i setembre de 2009 on es van realitzar les de l'àrea gironina. Quan es va començar el mostreig el juny de 2008 es van realitzar 7 entrevistes pilot per testar el qüestionari, que va ser modificat lleugerament sobretot per millorar el redactat de les preguntes de la tercera part. També s'ha de dir que l'experiència del treball de camp a l'àrea d'estudi canadenca ha estat

un procés d'aprenentatge per abordar la gironina. Al qüestionari de l'àrea d'estudi catalana s'han fet petites modificacions per facilitar el treball de camp, que en cap cas han afectat l'estructura i desenvolupament de les entrevistes en comparació amb les canadenques.

A priori els criteris de selecció de les persones joves objecte d'estudi es van marcar d'una manera molt estricta. Els condicionants eren els següents: (1) jove entre 18 i 40 anys en el moment comença l'activitat agrària, (2) que s'hagin instal·lat en el període que compren els últims 4-8 anys, (3) que desenvolupi l'activitat dintre de les comarques de *Wellinton, Grey o Bruce*. El primer i el tercer criteri es van complir amb una certa facilitat, però el segon es va haver d'adaptar. Molts dels joves sense origen agrari encara no feia 4 anys que s'havien instal·lat i es va considerar important incloure la mostra de joves en el primer període d'incorporació. Llavors un cop flexibilitzada la mostra, es va obrir també el període d'incorporació per la banda de *dalt*; es van incloure joves que feia més de 8 anys que havien començat el procés d'incorporació. En resum, l'univers d'estudi són les persones que tenen en el moment de la incorporació a l'activitat agrària entre 18 i 40 anys sense especificar els anys que porta treballant i que realitza l'activitat agrària dintre de les àrees d'estudi predeterminades⁴⁴.

Les dades quantitatives que es mostren en aquesta recerca no són una font estadística de referència, són sobretot uns indicadors de tendències extrets d'una anàlisi, a partir d'un estudi de casos, per aportar coneixements nous. La manca d'estudis científics entorn la jove pagesia és elevada i és per aquest motiu que el títol de la tesi doctoral parla *d'explorar*, i no *d'estudiar*, *avaluar* o *examinar*.

Els contactes s'han fet majorment per telèfon avisant uns dies abans i concretant una hora, un dia i un lloc. En algun cas la persona entrevistada ha trucat directament a una altra persona per tal de realitzar el contacte. La tècnica de *Bola de neu* permet aquest acostament metodològic a les persones que han de ser entrevistades. Totes les entrevistes han estat fetes per la doctorand, fet que enriqueix el procés de coneixença de la realitat de les persones que formen part de la mostra. La majoria s'han portat a terme a les mateixes explotacions agràries dels joves, en un entorn tranquil i familiar per a la persona entrevistada. La seva durada ha estat entre 40 i 135 minuts, en funció de la disponibilitat i l'interès del jove. La major part dels casos⁴⁵ han estat enregistrats amb un previ

⁴⁴ Es recorda que l'Àrea 1 són les comarques de Wellinton, Grey i Bruce al sud-oest de la província d'Ontario, i que l'Àrea 2 són les comarques gironines a Catalunya.

⁴⁵ Hi ha hagut un cas a l'àrea d'estudi canadenca i un altre a la catalana que no s'han enregistrat a petició del jove.

consentiment⁴⁶ signat per la persona entrevistada. Cadascuna ha rebut un full explicatiu⁴⁷ on es faciliten els objectius i la justificació de la tesi doctoral, així com les dades de contacte de la doctorand, de la directora i de la Universitat on es porta a terme la recerca. A l'àrea d'estudi catalana també se'ls va obsequiar amb el CD *Deixeu parlar la terra* del grup "A manta". En la major part de casos s'han realitzat fotografies, tant de l'entorn com de les persones entrevistades. Posteriorment eren enviades per correu electrònic com una mostra d'agraïment a aquestes persones.

A l'àrea d'estudi canadenca la llengua de comunicació i diàleg ha estat en tot moment l'anglesa, mentre que a la gironina ha estat la catalana. Aquesta dualitat ha implicat la traducció de bona part del material de treball (qüestionari, guió de les entrevistes, carta de consentiment, full explicatiu de la recerca, etc) que ha comportat una càrrega de feina important. Alhora també ha estat un exercici molt enriquidor per conèixer millor una llengua no materna com és l'anglesa.

4.3.3. La fase d'anàlisi dels resultats

La informació recollida als qüestionaris ha estat cabdal per poder resoldre les preguntes de recerca que la tesi doctoral es planteja. Per analitzar els resultats s'ha emprat una combinació de tècniques d'anàlisi quantitativa i qualitativa.

Pel que fa a la part quantitativa, un cop acabada la tasca del treball de camp, es procedeix a l'elaboració de la matriu de dades⁴⁸ a partir del programa estadístic SPSS per poder tractar la informació amb un suport informàtic. Es codifica⁴⁹ la informació on cada pregunta és identificada amb un codi, és a dir, es tradueix el contingut de les enquestes en codis aptes per ser introduïts a la matriu de dades. Seguidament s'elabora i es defineix la matriu de dades indicant-li al programa informàtic què vol dir cadascun dels codis i els noms amb què s'han identificat les variables i les dades introduïdes. Les preguntes tancades s'identifiquen amb un codi directament, però les obertes requereixen un procés de tancament per ésser codificades. Aquest es va realitzar quan el 43% de les entrevistes havien

⁴⁶ Els annexos 4.2 i 5.2 mostren les cartes de consentiment que han signat les persones entrevistades, al sud-oest d'Ontario i les comarques gironines respectivament.

⁴⁷ Els annexos 4.1 i 5.1 mostren la carta de presentació de la recerca emprades al sud-oest d'Ontario i les comarques gironines respectivament.

⁴⁸ La matriu de dades és el resultat de creuar en una estructura de files i columnes les variables i les unitats d'anàlisi (casos d'estudi).

⁴⁹ La codificació de la informació es pot fer conjuntament amb el disseny del qüestionari o a posteriori. L'elecció és a càrrec de la persona investigadora. En el cas que ens ocupa s'ha hagut de fer un cop acabat el treball de camp perquè el qüestionari contempla preguntes obertes que no es poden codificar fins que s'ha treballat entre un 30% i un 50% de la mostra i llavors es poden tancar (Domínguez i Simó, 2003: 125).

estat treballades. Un cop entrades les dades en la matriu, se sotmet a una primera anàlisi estadística per depurar les possibles errades en la introducció de les dades (Domínguez i Simó, 2003: 157).

El següent pas consisteix a dur a terme les primeres anàlisis per tal de conèixer quins són els resultats preliminars de la mostra. Aquesta es fa a partir d'una *Anàlisi Descriptiva Univariant* (ADU) on es tenen en compte les taules de freqüències, les mesures de tendència central i la distribució i dispersió de les respostes, per a cadascuna de les variables analitzades.

Un cop es coneix la mostra a partir de l'anàlisi descriptiva univariant, es defineixen les taules de contingència amb l'*Anàlisi Bivariant*. Aquest pas estudia les característiques de la distribució de dues variables, on se cerquen les condicions que interfereixen en la relació entre elles. L'anàlisi bivariant ha permès conèixer les característiques de la jove pagesia en funció de diferents variables.

Moltes d'aquestes anàlisis univariants i bivariants s'han realitzat també a través d'una anàlisi de subpoblacions on s'ha fet ús de les tècniques de selecció i segmentació de casos. La selecció implica no treballar amb tota la mostra sinó amb aquells individus que compleixen determinades condicions. En el cas de la segmentació implica treballar amb tota la mostra, però formant tants grups com categories de resposta tingui la *variable segmentadora*.

Finalment es procedeix a l'anàlisi qualitativa del discurs de la informació complementària dins el qüestionari. S'ha realitzat una *transcripció selectiva* sobre els paràgrafs més rellevants. Als capítols 5 i 6 es mostren fragments de les transcripcions que han estat etiquetades de les següent manera:

- El primer número correspon a l'àrea d'estudi. És un "1" per l'àrea d'estudi 1 (les comarques de Wellington, Grey i Bruce) i és un "2" per l'àrea d'estudi 2 (les comarques gironines).
- La dues primeres lletres identifiquen l'origen familiar del jove. Per a la pagesia tradicional es codifica "PT" i per la pagesia nouvinguda "PN".
- El segon número correspon al nombre ordinal de l'entrevista.
- L'última lletra identifica si és un home o una dona. Es codifica "H" o "D", respectivament.

La informació extreta de l'anàlisi quantitativa i de la qualitativa permet discutir els resultats des d'una visió transversal i integradora. Per respondre la primera pregunta de la recerca, es detallen els camins que la pagesia estudiada ha desenvolupat per incorporar-se al sector agrari. Alhora es relaciona amb el tipus

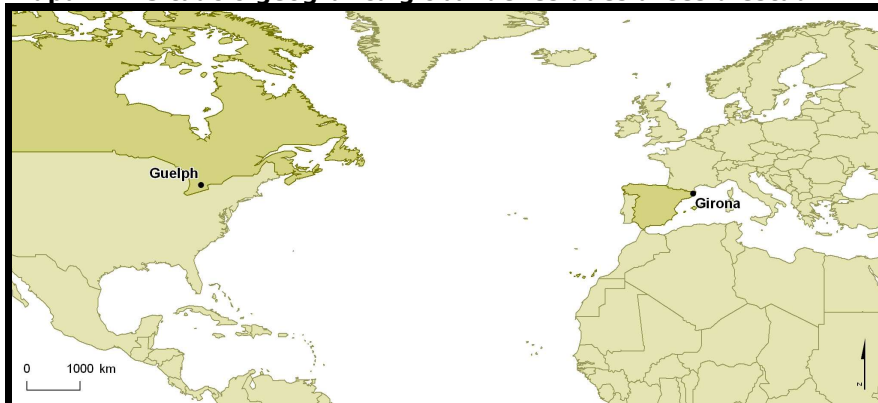
d'exploració agrària i amb el mode de producció i comercialització dels seus productes. Aquests resultats mostren la relació entre el punt de partida del jove i l'exploració agrària que gestiona. Per respondre la segona pregunta de recerca s'han calculat els valors dels subíndexs de pràctiques i d'actituds, així com *l'Índex Nou Paradigma Rural*, per a tota la mostra i per als diferents subgrups.

4.4. Les àrees d'estudi: el sud-oest de la província d'Ontario i les comarques gironines.

4.4.1. Geografies distants i tendències territorials properes

El Mapa 4.1 mostra la situació geogràfica global de les dues àrees d'estudi als països de Canadà i Espanya, on s'han senyalat les dues ciutats més importants dintre de l'àrea d'estudi: Guelph i Girona. S'observa la immensitat del país canadenc, el segon més gran del món pel que fa a la superfície que ocupa, respecte a l'espanyol. També és interessant anotar la latitud semblant de les dues àrees d'estudi, malgrat es trobin separades per milers de quilòmetres. Entre altres coses, el mapa també mostra la situació fronterera de les dues àrees d'estudi, on Guelph és molt a la vora dels Estats Units i Girona de França i la resta d'Europa.

Mapa 4.1: Situació geogràfica global de les dues àrees d'estudi.

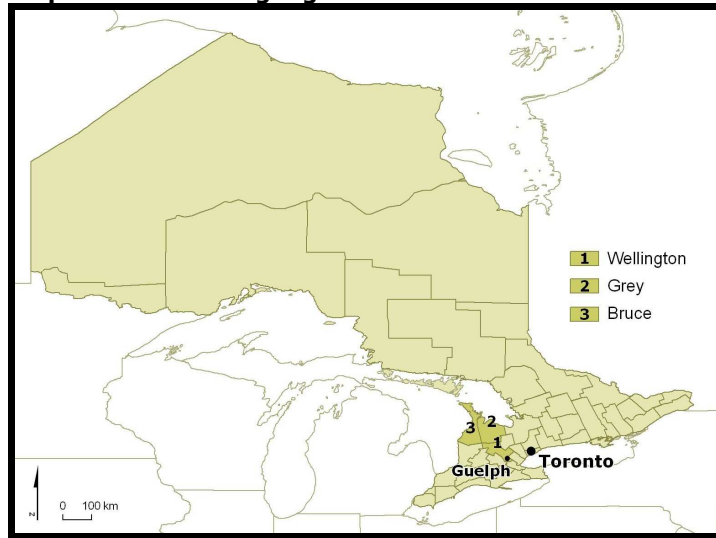

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del web *Natural Earth*, 2011.

El Mapa 4.2 situa les comarques de Wellington, Grey i Bruce⁵⁰ a la província d'Ontario a Canadà (Àrea 1) i la seva relació geogràfica amb Toronto i la resta de la província d'Ontario, on s'aprecia la grandària provincial i la proximitat de la zona d'estudi a la capital. Les tres comarques són limítrofes fet que possibilita parlar d'una sola àrea d'estudi, en tant, que moltes de les dinàmiques que s'hi donen tenen una relació molt estreta. Al llarg d'aquest capítol s'explica, en termes generals, la realitat de l'àrea d'estudi escollida i les relacions que presenta amb la resta de la província.

⁵⁰ Aquestes tres comarques formen part, amb altres comarques veïnes, de l'àrea anomenada *Southwestern Ontario* (sud-oest d'Ontario). Al llarg del treball es fa referència a aquesta àrea d'estudi per no citar el nom de les tres comarques cada vegada que se'n fa referència.

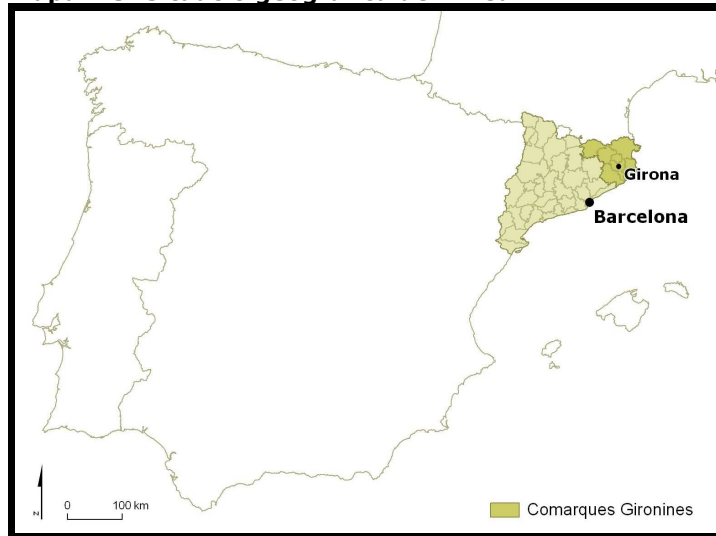
Mapa 4.2: Situació geogràfica de l'Àrea 1.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del *Ministeri de Recursos Naturals de Canadà, 2011.*

El Mapa 4.3 mostra les comarques de l'Alt Empordà, Baix Empordà, Garrotxa, Gironès, Pla de l'Estany, Ripollès i Selva, que estan definides per l'àmbit de les comarques gironines a Catalunya (Àrea 2). També s'ha dibuixat Catalunya i la ciutat de Barcelona per poder comparar-ho amb la situació geogràfica de les ciutats canadenques.

Mapa 4.3: Situació geogràfica de l'Àrea 2.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'*Institut Cartogràfic de Catalunya, 2011.*

Per poder entendre les dinàmiques de les àrees d'estudi es contextualitza la seva ubicació a partir dels territoris dels quals formen part. Els Mapes 4.2 i 4.3 mostren la proximitat de les dues capitals (Toronto i Barcelona) a les dues ciutats més importants de les àrees d'estudi. Aquest fet permet comparar les dinàmiques pel que fa a la funció que desenvolupa la gran ciutat en relació a la pagesia propera. Alhora les dues àrees d'estudi tenen una ciutat mitjana sobre la qual s'articulen. En el cas canadenc és Guelph i en el català Girona. Aquest fet també acostava els trets geogràfics i la funció tant de les dues ciutats mitjanes com de les àrees metropolitanes. En la Taula 4.3 es comptabilitzen la població i la seva densitat.

Taula 4.3: Població a les ciutats principals de les àrees d'estudi 2001-06.

Ciutats de les Àrees d'estudi	Població		% de canvi 2001-06	Superfície (km ²)	Hab./km ²	
	2001	2006			2001	2006
Guelph	106.170	114.943	7,6%	86,72	1.224,3	1.325,4
Toronto	2.481.494	2.503.281	0,9%	630,18	3.937,8	3.972,3
Girona	75.256	89.890	16,3%	39,10	1.924,7	2.299,0
Barcelona	1.505.325	1.605.602	6,2%	101,4	14.845,4	15.834,3

Font: Elaboració pròpia a partir de *Statistics Canada* i *Idescat*, 2009.

Les dues ciutats canadenques alberguen més població, però aquesta està repartida en més quilòmetres quadrats, per tant la densitat és més baixa que a l'àrea catalana. Barcelona presenta la més elevada superant de llarg la de Toronto. Cal observar que la capital logística canadenc té una superfície municipal molt extensa, ja que la població és gairebé d'un milió més de persones que Barcelona.

Un altre fet a destacar de la Taula 4.3 és que el creixement de la població és més acusat en les ciutats mitjanes que no en les capitals metropolitanes. És Girona la que presenta un tret més marcat amb més d'un 16% de creixement en el període intercensal i és en general l'àrea catalana la que pateix un increment de població més acusat.

A la Taula 4.4 se sintetitza l'evolució de la població pel que fa a les dues àrees d'estudi. La primera diferència que es mostra és que el total de la població de l'àrea d'estudi gironina és gairebé el doble que la canadenc i que la taxa de creixement hi és tres vegades superior. D'altra banda, la densitat de població de l'àrea gironina també és molt superior a la canadenc. A l'àrea d'estudi canadenc hi ha menys població resident i molt més dispersa en el territori, tret que caracteritza un país com Canadà de grans extensions geogràfiques. D'altra banda s'ha de tenir en compte que en la província d'Ontario se concentra bona part de la població canadenc que segons Caldwell (2005: 1) continuarà creixent a un ritme pausat però constant en les properes dècades.

Taula 4.4: Població a les àrees d'estudi 2001-06.

Comarques i Àrees d'estudi	Població		% de canvi 2001-06	Superfície (km ²)	Hab./km ²	
	2001	2006			2001	2006
Bruce	63.892	65.349	2,2%	4.079,17	15,7	16,0
Grey	89.073	92.411	3,6%	4.508,12	19,8	20,5
Wellington	187.313	200.425	6,5%	2.656,66	70,5	75,4
Total Àrea 1	340.278	358.185	5,0%	11.243,95	30,3	31,9
Alt Empordà	103.631	123.983	16,4%	1.357,50	76,3	91,3
Baix Empordà	105.726	124.055	14,8%	701,7	150,7	176,8
Garrotxa	47.940	52.834	9,3%	735,4	65,2	71,8
Gironès	138.659	166.079	16,5%	575,4	241,0	288,6
Pla de l'Estany	25.577	28.557	10,4%	262,8	97,3	108,7
Ripollès	26.113	26.366	1,0%	956,2	27,3	27,6
Selva	119.906	151.477	20,8%	995,1	120,5	152,2
Total Àrea 2	567.552	673.351	15,7%	5.584,10	101,6	120,6

Font: Elaboració pròpia a partir de *Statistics Canada* i *Idescat*, 2009.

Dintre de les àrees d'estudi també s'aprecien diferències entre les comarques. La densitat de població és un indicador que mostra la concentració dels habitants en el territori que habiten a partir del qual es pot apuntar la tendència més o menys urbana de la comarca. Per exemple, les comarques més densament poblades a cada àrea d'estudi són les que coincideixen amb les ciutats mitjanes de Guelph – a Wellington- i de Girona –al Gironès-. En contrapartida s'observa que la densitat de població de les altres dues comarques canadenques és molt menor, sent de l'ordre de la comarca del Ripollès a Catalunya.

La densitat de població és un dels indicadors que s'empra per classificar la ruralitat d'un determinat àmbit territorial. Per poder comparar les dues àrees d'estudi s'opta per la classificació que fa l'OCDE per a espais supramunicipals on es distingeixen tres categories diferents: (1) *Predominantment Rurals*: més del 50% de la població comarcal viu en municipis de menys de 150 hab./km², (2) *Intermèdies*: entre el 15% i el 50% de la població comarcal viu en municipis de menys de 150 hab./km² i (3) *Predominantment Urbanes*: menys del 15% de la població comarcal viu en municipis de menys de 150 hab./km².

Sota aquests criteris a l'àrea d'estudi canadenca les comarques de Grey i Bruce són *Predominantment rurals*, mentre que Wellington és *Intermèdia* amb un 36,6% de població rural. D'altra banda, les comarques gironines són *Intermèdies* amb un 36,2% de població rural (OECD, 2010)⁵¹. Aquesta classificació mostra

⁵¹ L'OCDE classifica les regions dels països que en formen part amb dos nivells territorials (*Territorial Levels, TL*): el que inclou les "macroregions", que en el cas canadenc són les províncies i en el català les autonomies (Nivell Territorial 2) i el que delimita unitats territorials més petites anomenades "microregions", que en el cas canadenc són les divisions del cens que coincideixen amb les comarques, en el cas d'Ontario, i en el cas català són les províncies (Nivell Territorial 3) (OCDE, 2010).

uns territoris encara rurals, però amb unes tendències que els acosten cada vegada més a l'entramat model rururbà que emergeix en els últims anys en espais de contacte i intercanvi entre el camp i la ciutat. En aquests territoris s'acostumen a posar en dubte les dinàmiques locals tradicionals amb les de les persones nouvingudes (Walton, 2003: 17). Per exemple, les molèsties per les campanes de l'església del poble, pel soroll dels tractors o de les esquesques del bestiar. L'arribada als nuclis petits de persones deslligades del món rural i també de l'agrari és un element comú que mostra una tendència general d'una part de la població urbana que es mou a la cerca d'una millor qualitat de vida.

Un dels trets que identifica totes dues àrees d'estudi –i de fet bona part del món– és la pressió especuladora sobre els espais agraris. L'expansió sense límits de la taca urbana de l'àrea metropolitana de Toronto (GTA), és comparable a la de l'àrea metropolitana de Barcelona (AMB); com també ho són les dinàmiques expansives de les ciutats de Guelph i Girona. Els processos urbanitzadors porten de companya la continua pèrdua d'explotacions agràries i de sòl fèrtil, això fomenta la creació d'uns espais caòtics i estressants, que no són ni atractius ni saludables per viure-hi.

De fet totes dues àrees han creat espais de protecció específica⁵² de les àrees naturals i agràries per tal de preservar la funció primària del sòl. Alhora aquests espais també presenten oportunitats com ara una extensa població a qui alimentar, població urbana que valora les externalitats positives de l'agricultura multifuncional o els *fluxos continus* que fan de les dues àrees d'estudi espais en permanent canvi. Les dinàmiques urbanes creen àrees agràries amb trets periurbans. L'agricultura d'aquestes zones és vital per mantenir l'estructura territorial i l'entramat complex que històricament ha enriquit i alimentat les ciutats. A totes dues àrees d'estudi s'està reivindicant –des de fa uns anys– el paper multifuncional dels sistemes agraris periurbans.

En relació amb el punt anterior, també s'observa a les dues àrees d'estudi una ocupació del sòl agrari per a usos que no estan directament relacionats amb la producció d'aliments. A part de l'expansió urbanística desmesurada, en els últims anys han proliferat un altre tipus d'activitats no agràries com hípiques, empreses de jardineria i planta ornamental, conreus dedicats als agrocombustibles (sobretot a la província d'Ontario) i tota una sèrie d'activitats, que són susceptibles de generar conflictes amb els usos agraris.

⁵² A Toronto es va crear l'any 2005, a través del *Greenbelt Act* proclamat com una llei, la *Greenbelt* –el Cinturó Verd– per tal de protegir la franja no urbana que rodeja bona part de l'àrea metropolitana de Toronto. A la de Barcelona existeix la *Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona*, on la major part són Parcs Naturals, però on també es va crear l'any 1998 el *Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat*, que gestiona actualment bona part de l'espai agrari metropolità.

Un altre tret geogràfic i socioeconòmic que acosta totes dues àrees d'estudi és la presència de l'activitat turística; tant des del punt de vista urbà – les quatre ciutats citades atreuen turisme- com des de les zones més rurals o costeres. A la zona canadenca els llacs *Erin, Huron* i *Ontario*, i també l'àrea de *Bruce*, península on es troba un dels 43 Parcs Nacionals canadencs (*Bruce Peninsula National Park*), actuen com a espais d'atracció turística. Són espais coneguts per l'observació d'ocells, per les rutes de canoes i per les llargues passejades a la vora dels llacs. A les comarques gironines són la Costa Brava i els Pirineus, les àrees geogràfiques que atreuen més visitants.

Des d'un punt de vista estratègic o geopolític, totes dues àrees són *espais de pas*. A Canadà el sud-oest de la província d'Ontario és una zona de rutes comercials en camió, tren i vaixell cap a *Detroit* i *Michigan*, als Estats Units. A Catalunya les comarques gironines també es troben a l'espai fronterer dels Pirineus, porta oberta a la resta d'Europa. El fet de ser territoris fronterers implica, entre altres coses, la necessitat de desenvolupar infraestructures per a la comunicació i el transport, així com els serveis adequats que moltes vegades entren en conflicte amb l'activitat agrària local.

El segon tret present tant a Ontario com a Catalunya és la revalorització de la producció local. El *local food*, és des de l'any 2005 una tendència a l'alça a l'àrea canadenca, on s'han recuperat mercats locals, on es potencia el seu consum i on els joves hi estan apostant. Una mostra és *Local Food Plus*⁵³, una organització sense ànim de lucre creada l'any 2005 que té per objectiu la creació d'una certificació de productes locals per poder valorar la feina de la pagesia i per poder reduir la distància entre el consum i la producció. Per exemple, l'any 2006 van signar un conveni amb la Universitat de Toronto perquè a les cafeteries i residències del campus hi hagués una presència important de productes certificats com a locals.

Una altra iniciativa local que agrupa diferents interessos és l'associació *Food link Grey & Bruce*⁵⁴, una entitat que neix l'any 2007 amb l'objectiu de posar en contacte els actors locals relacionats amb l'alimentació. Han creat el projecte *Field to Fork* (del camp a la forquilla) a partir del qual es donen a conèixer i organitzen diverses activitats. Els seus membres són tant diversos com pagesos i pageses, persones que elaboren, que gestionen restaurants, que organitzen mercats locals, etc. Tota una amalgama de mirades que reforcen el caràcter renovador i emprenedor de la societat rural del nou segle. Iniciatives com aquesta són comuns i cada vegada més gent s'hi adhereix d'una manera directa

⁵³ Veure: www.localfoodplus.ca

⁵⁴ Veure: www.foodlinkgreybruce.com

–com a membres- o indirecta – com a clients de restaurants, com a compradors de mercats locals, etc-.

Totes aquestes iniciatives estan portant a parlar de *Local food movement*. I és en aquest escenari on molts joves estan aprofitant l'oportunitat de vendre directament els seus productes al públic local.

A les comarques gironines també s'ha copsat en els últims anys un augment de les relacions entre la producció i el consum local, sobretot d'aliments frescos. Es posa en valor la pagesia local, el menjar sa i la coherència ambiental en els temes agraris. Es destaca la força amb què han nascut nous mercats locals on només es venen productes locals i ecològics com per exemple els mercats de *Món Empordà*⁵⁵. També és interessant remarcar el fenomen dels *Menjadors Escolars Ecològics*, on l'objectiu és acostar una alimentació local, ecològica i de temporada als escolars. L'any 2009 va néixer el projecte *DINAM*⁵⁶ per dinamitzar les diferents iniciatives sorgides per lligar la pagesia amb les escoles gironines. D'altra banda el projecte sorgit a les comarques *Bruce* i *Grey* de *Farm to Fork*, és comparable al que es va posar en marxa l'any 2008 a la comarca del Pallars Sobirà amb el nom *Del tros al plat*⁵⁷.

Cada vegada més actors actuen en l'escena de la dinamització agrària, que va més enllà del propi espai rural. D'altra banda, el món rural ja no és l'entorn per excel·lència de l'activitat agrària. L'amalgama de realitats i de funcions que es desenvolupen actualment en els espais predominantment rurals i en els intermedis, s'acosta cada vegada més a la que es dona en els predominantment urbans. Les dues àrees d'estudi i les seves àrees d'influència tendeixen a funcionar com un sistema funcional dinàmic i entrelligat.

4.4.2. El sector agrari es dilueix entre la complexa ruralitat

El sector agrari ja no és l'eix estratègic sobre el que se sustenta la major part de l'espai agrari ni de les comarques gironines ni de l'àrea d'estudi canadenca. El fort descens de la població agrària arreu del territori, en termes relatius i absoluts, influeix en la tendència generalitzada de pèrdua de pes de l'activitat agrària dintre d'una ruralitat cada vegada més complexa i entremaliada (OCDE, 2006: 18). Malgrat l'actual situació de marginació, el sector agrari ha estat un dels motors econòmics, socials i culturals que històricament han definit els dos territoris objecte d'estudi.

⁵⁵ Veure: www.monemporda.org

⁵⁶ Veure: www.dinamis.cat

⁵⁷ Veure: <http://deltrosalplat.blogspot.com>

El sud-oest de la província d'Ontario es caracteritza per tenir unes fortes arrels agràries. Les condicions geogràfiques i climàtiques afavoreixen una presència de l'agricultura i la ramaderia que històricament ha estat molt important en relació a la resta del país. Ontario inclou el 52% de sòl de Classe 1⁵⁸ de tot el país canadenc, malgrat només el 6,8% és apte per conrear i el 18% ja està urbanitzada (Hoffman, 2001: 1). Les condicions climàtiques són excepcionals – comparades amb altres zones de Canadà- fet que li permet produir una varietat àmplia de conreus. Hom diu que un dia clar des de la *CN Tower* es pot veure més d'una tercera part de la millor terra agrària de conreu de Canadà (Statistics Canada, 2009).

Actualment, les tres comarques que formen part de l'àrea d'estudi canadenc presenten una estructura típica de les economies agràries industrialitzades, on conviuen dos pols d'explotacions agràries.

"The impacts of restructuring at the farm level have included, further reduction in total number of farms and polarization between a minority of large-scale, full-time "industrial" and the remaining majority of general smaller, often part-time farms" (Troughton, 2007:48).

"Els impactes de la reestructuració a nivell de finca han inclòs una important reducció en el nombre total d'explotacions i la polarització entre una minoria de gran escala "industrials" a temps complet i la majoria restant, en general, petites i sovint a temps parcial" (Troughton, 2007:48).

Com bé descriu la cita anterior coexisteixen unes explotacions agràries dedicades bàsicament a l'agricultura intensiva, especialitzada i dirigida a l'exportació amb unes altres agràries més petites, diversificades i focalitzades a la venda directa i local. És una àrea bàsicament ramadera on el boví, sobretot de carn, és el subsector predominant conjuntament amb granges intensives de pollastres i porcs. Les explotacions d'oleaginoses i cereals també són freqüents a la zona, tant pel conreu de l'alimentació del bestiar com per gra per l'exportació. Per la seva banda, la pagesia de petita escala se centra en la producció local d'aliments frescos com l'horta o en produccions artesanies com els formatges, que es complementen amb petites produccions ramaderes que, en la major part dels casos, es transformen i venen directament.

Aquests trets generals permeten comparar l'activitat agrària canadenc amb la gironina, ja que malgrat el clima i l'orografia, totes dues àrees d'estudi presenten semblances. La ramaderia bovina i les granges d'integració porcina i d'aviram són presents a totes dues zones així com els conreus extensius –sobretot de secà- de cereals i farratges. Alhora, l'horticultura de proximitat es desperta com

⁵⁸ El sòl agrari a Canadà es classifica segons un sistema de classificació nacional que porta per nom *Canada Land Inventory* (CLI). Existeixen set classes diferents en funció de la qualitat del sòl, de la pendent, de la topografia i de la pedregositat.

un sector emergent als dos països. També trobem en el paisatge gironí la dicotomia que el procés d'industrialització ha dibuixat, on grans i modernes granges comparteixen espai amb empreses agràries de mides més reduïdes i majorment diversificades.

La Taula 4.5 mostra les principals dades pel que fa al nombre total d'explotacions agràries i a les característiques principals de la mà d'obra familiar, a partir dels últims censos⁵⁹.

Taula 4.5: Característiques agràries principals de les àrees d'estudi.

	Sud-oest Ontario (2001)	Ontario (2001)	Comarques gironines (1999)	Catalunya (1999)
Nombre d'explotacions agràries ⁶⁰	7.795	59.728	7.805	77.839
Mà d'obra familiar	10.940	85.015	11.222	112.701
% dones cap d'explotació	28%	27%	23%	16%
% titulars menors de 35 anys	13,1%	8,6%	6,3%	7,1%
Edat mitjana dels titulars	49,4	52,9	55,5	55,5

Font: Elaboració pròpia a partir de *Statistics Canada* i *Idescat*, 2009.

El nombre total d'explotacions agràries i de la mà d'obra és molt semblant a totes dues àrees d'estudi, on també coincideix la tendència a substituir mà d'obra familiar per assalariada. Les dones continuen sent minoritàries, i és el percentatge de les titulars femenines força menor que el dels homes. A Ontario sembla que el percentatge de dones que treballen a les explotacions agràries és una mica superior que a l'àrea catalana, però la tendència és la mateixa.

El que a primera vista sembla que marca una diferència notable és el percentatge de titulars d'explotacions agràries menors de 35 anys, així com l'edat mitjana. A l'àrea d'estudi canadenc el percentatge és de 13,1%, mentre que aquest valor es redueix gairebé a la meitat a l'àrea gironina. Un dels motius

⁵⁹ A les comarques gironines, l'últim cens agrari és de 1999; mentre que a Ontario és de 2006. Per tal de fer l'anàlisi sobre dades dintre d'un mateix interval temporal, s'agafen les dades del cens canadenc de 2001. Per veure una anàlisi del sector agrari gironí a partir del cens de 1999, veure Monllor (2007).

⁶⁰ A Canadà els cens defineix una explotació agrària quan produeix almenys un dels següents productes destinats a la venda: els conreus (palla, conreus, arbres fruiters o de nous, baies o raïm, verdures i llavors), la ramaderia (bestiar boví, porcs, ovelles, cavalls, animals de caça, altres tipus de bestiar), aus de corral (gallines, pollastres, galls d'indi, pollastres, aus de caça, altres aus de corral), productes d'origen animal (llet o crema, ous, llana, pells, carn), o altres productes (arbres de Nadal, productes d'hivernacles o viviers, xampinyons, torba, mel, productes de xarop d'auró) (Statistics Canada, 2007). A Catalunya el cens defineix l'explotació agrària com una unitat de caràcter agrari (conjunt de terres i/o bestiar), sota una gestió única, situada en un emplaçament geogràfic determinat i que utilitza els mateixos mitjans de producció de maquinària i mà d'obra (Idescat, 2009).

que hi influeix és la metodologia que s'ha fet servir per les dades estadístiques⁶¹. A Canadà des del cens de l'any 1996 es comptabilitzen fins a tres *farm operators* (caps d'explotació), mentre que a Catalunya la metodologia en compta un sol a cada explotació agrària. Aquest fet afavoreix el nombre de persones joves que queden registrades com a caps d'explotació, i per tant el percentatge és major. Aquest motiu també influeix en la dada de la mitjana d'edat que és força superior a les comarques gironines, 55,5 anys, que a l'àrea d'estudi canadenca, 49,4 anys; com també ho és a Catalunya més que a Ontario.

El que és important és constatar que a les dues àrees d'estudi la població agrària envella. Cada vegada hi ha menys joves que accedeixen al sector agrari i cada vegada els que hi són treballen i manen durant més temps. *Statistics Canada*, argumenta l'augment de la cohort de pagesos i pageses que es resisteixen a tancar les portes del mas. Romanen amb explotacions agràries més petites i amb menys dimensió econòmica, però no marxen. Aquest fet augmenta la mitjana d'edat de la població agrària a totes dues àrees d'estudi.

"Aging farm operators are choosing to retire or move to less physically demanding and less capital-intensive "transitional" types of operations, particularly since fewer members of the younger generation are continuing the family farm. These trends are country-wide" (Statistics Canada, 2007).

"Els caps d'explotació que van envellint han optat per retirar o per traslladar-se a granges menys exigents físicament i amb menys intensitat de capital, sobretot perquè menys membres de la generació més jove volen continuar amb l'explotació familiar. Aquestes tendències es veuen en tot el país" (Statistics Canada, 2007).

Però la veritat és que mostrar dades de l'any 1999 i de l'any 2001; no registra la realitat de l'any 2010. La davallada d'explotacions agràries i del nombre d'actius ha estat intensa a totes dues àrees d'estudi, sobretot a l'àrea catalana. Per exemple, el cens per votar a les Cambres agràries va comptabilitzar l'any 2007 a les comarques gironines 5.110 pagesos i pageses amb dret a vot; mentre que l'any 1998 n'eren 7.191. D'altra banda, l'any 2007 hi havia donades d'alta al Règim especial agrari per compte propi 2.822; mentre que l'any 2000 n'eren 4.520. Totes dues dades mostren la davallada al voltant d'un 30% del volum d'ocupació agrària a les comarques gironines.

Pel que fa a l'àrea canadenca el nombre de titulars de les explotacions agràries gairebé no ha disminuït en l'últim període intercensal. Segons dades de *Statistics Canada*, la tendència és a reduir el nombre d'explotacions agràries i de persones dedicades, però no amb la mateixa intensitat que a les comarques gironines. Des de l'any 1991 fins al 2006, la davallada de les explotacions agràries a l'Àrea

⁶¹ Quan es fan estudis comparatius entre països diferents és important tenir present les diferents metodologies que s'empren alhora de recollir dades estadístiques.

d'estudi 1 ha estat del 12%. Mentre que en el període intercensal 1989-99, les comarques gironines van reduir les seves explotacions agràries gairebé en un 50%.

Un dels motius que explica aquesta tendència és que les comarques gironines es caracteritzaven per tenir un sector agrari basat en explotacions petites repartides per tot el territori. A partir dels anys seixanta i fins la data d'avui la davallada ha estat espectacular. Ho mostren les dades estadístiques i l'escena rural actual, i també ho relata un dels últims informes de l'Idescat:

"Les raons d'aquesta evolució cal trobar-les en el procés de modernització del sector per avançar cap a explotacions més competitives. És el resultat de les polítiques impulsades des de la Unió Europea i la Generalitat de Catalunya, les quals s'han concretat en múltiples plans de reestructuració per aconseguir una millora de la dimensió i de la capacitat competitiva de les explotacions" (Idescat, 2009).

Per la seva banda, la província d'Ontario és un territori extens que no ha deixat de rebre *nouvinguts* d'altres indrets geogràfics⁶². Malgrat la tendència és a l'envelliment de la població agrària, on el cens entre 1996 i 2006 mostra una reducció del 49% de la població menor de 35 anys, encara no es denota una alarmant pèrdua d'explotacions agràries. La tendència sembla apuntar que les explotacions agràries que resisteixen, es fan més grans i s'intensifiquen; mentre que les que es creen de nou mantenen una dimensió petita. Un informe de *Statistics Canada* així ho explica:

"The drop in farm numbers belies a sector that continues to show resilience. Existing operations tended to expand their production, reporting increases in average farm area, cropland and total revenues. New farms, on the other hand, tended to be smaller and report lower average receipts than both existing farms and those farms that were no longer in business in 2006" (Statistics Canada, 2007).

"La disminució del nombre d'explotacions agràries desmenteix un sector que segueix mostrant resistència. Les operacions existents tendeixen a ampliar la seva producció, incrementant la superfície mitjana de les finques, les terres de conreu i els ingressos totals. Les noves explotacions, en canvi, tendeixen a tenir escassos ingressos i a ser més petites que les explotacions existents i aquelles explotacions que ja no estan actives a 2006" (Statistics Canada, 2007).

La Taula 4.6 mostra el total de la superfície agrària respecte a l'extensió física de cada àrea d'estudi, i es veu com la canadencs és gairebé el doble que la catalana. Si es comparen les àrees totals de les províncies es constata la dimensió grandiosa que ocupa Ontario amb més de cent milions d'hectàrees,

⁶² Molta pagesia europea ha aterrat a la província d'Ontario en els últims trenta anys arrel de les contínues exigències normatives i mediambientals que la Unió Europea ha anat instaurant. A més l'accés a la terra és més senzill en la major part del país canadencs que no pas a l'Europa actual.

comparades amb les poc més de tres de Catalunya. En relació al percentatge de sòl agrari s'observen dos fets molt clars. El primer és que a les àrees d'estudi el tant per cent de superfície agrària respecte el total és d'un ordre semblant, al voltant del 60%. Però si es comparen les dades de les província sobta observar com poc més del 5% d'Ontario és ocupat per terres agràries treballades. Aquest fet explica la rellevància de les comarques del sud de la província d'Ontario on es concentra bona part de la millor terra agrària, tant provincial com canadenca (Caldwell and Hilts, 2005: 67).

Taula 4.6: Superfície agrària total a les àrees d'estudi.

	Sud-oest Ontario (2001)	Ontario (2001)	Comarques gironines (1999)	Catalunya (1999)
Àrea total (ha)	674.299	107.639.500	558.410	3.209.700
Superfície agrària total (ha)	1.124.395	5.466.233	358.454	2.303.980
% de superfície agrària	60,0%	5,1%	64,2%	71,78%

Font: Elaboració pròpia a partir de *Statistics Canada* i *Idescat*, 2009.

Pel que fa a la tinença de la terra, els percentatges de propietat i arrendament són molt semblants a les dues províncies. Mentre que a Ontario la propietat representava l'any 2001 el 69,4%, a Catalunya n'era l'any 1999 el 71%. D'altra banda, pel que fa a l'evolució es presenta una tendència similar de reduir la terra en propietat i d'augmentar-ne en arrendament. A Ontario la propietat de la terra treballada es redueix entre els anys 1996-2006 un 5%, i és molt semblant al percentatge català que se situava en el període 1997-2007 en una reducció del 11%. Però el que marca significativament una diferència important és l'augment en les terres d'arrendament que a Ontario és d'un 7%, mentre que a Catalunya l'augment és de més del 100%. Aquesta diferència tant acusada pot ser deguda a que a Catalunya la immobilitat de la terra, degut sobretot al lligam que té la propietat amb els ajuts europeus, implica que moltes finques siguin llogades.

L'activitat agrària de les dues àrees d'estudi està molt orientada a la producció ramadera. Pel que fa als conreus agrícoles principals a l'àrea canadenca destaquen el blat de moro, la soja i el blat; mentre que a l'àrea gironina predominen l'ordi, el raigràs i també el blat. Les produccions d'horta, de fruita dolça i de viviers no són majoritàries. De fet, a les dues àrees predomina el paisatge agrari de cereals i farratges, liderat per l'orientació ramadera que les caracteritza. La Taula 4.7 mostra el nombre d'explotacions censades, els caps de bestiar i la mitjana de les orientacions productives majoritàries.

Taula 4.7: Nombre d'explotacions ramaderes i caps de bestiar a les àrees d'estudi 2006.

Cens d'explotacions ramaderes 2006		Sud-oest Ontario	Comarques gironines
Vaquí de llet	EA censades	1.027	347
	Caps de bestiar	43.725	40.897
	Caps de bestiar /EA	43	118
Vaquí de carn	EA censades	2.543	1.367
	Caps de bestiar	77.964	82.798
	Caps de bestiar /EA	31	61
Porcí	EA censades	669	1.584
	Caps de bestiar	492.242	754.792
	Caps de bestiar /EA	736	477
Pollastres (<i>broiler</i>)	EA censades	416	250
	Caps de bestiar	5.026.877	3.823.689
	Caps de bestiar /EA	12.084	15.295
Oví	EA censades	600	905
	Caps de bestiar	72.696	151.741
	Caps de bestiar /EA	121	168
Cabrum	EA censades	318	649
	Caps de bestiar	17.554	14.278
	Caps de bestiar /EA	55	22

Font: Elaboració pròpia a partir de *Statistics Canada* i *idescat*, 2009.

Les dues àrees d'estudi es caracteritzen per ser grans productores de boví, tant de llet com de carn. Les condicions climàtiques i de qualitat del sòl per conrear el menjar de les vaques i dels vedells és un dels motius que ha assentat la producció bovina a les dues àrees d'estudi. És interessant remarcar que a la canadencs representen el 9,8% i el 19% del vaquí lleter i del de carn respectivament. Mentre que a la catalana els percentatges són de 6,1% i el 24%, sobre el total de les explotacions ramaderes de l'àrea estudiada.

La taula 4.7 mostra com gairebé es munyen les mateixes vaques, però la concentració de bestiar és molt elevada a les comarques gironines, que és més del doble. Un dels motius que pot marcar la diferència en el nombre de vaques lleteres per explotació ramadera és el funcionament del sistema de quotes. A Ontario la quota està regulada per una comissió que garanteix el preu al productor, malgrat les pressions de les grans centrals lleteres. En canvi a Catalunya, a desgrat d'existir igualment un sistema regulat de quotes, el preu és molt més fluctuant i inestable. Les explotacions lleteres de l'àrea d'estudi canadencs poden mantenir una família amb unes 40 vaques de llet. En canvi a Catalunya el nombre per mantenir els marges nets sota uns condicionants d'explotació inserida en la dinàmica agroindustrial, ja passa del centenar.

Les següents fotografies mostren dues explotacions lleteres a les àrees d'estudi. És interessant la semblança que presenten en les instal·lacions (el terra, el

tancat, la infraestructura, etc) dimensionades pel mateix nombre de caps de bestiar. La fotografia canadenca és d'un ramader que supera amb escreix la mitjana, actualment muny 80 vaques, i la de les comarques gironines és d'una nova incorporació que no arriba a la mitjana gironina, amb 72 vaques de llet.

Foto 1: Explotació lletera al sud-oest d'Ontario.

Font: Neus Monllor, 2008.

Foto 2: Explotació lletera a les comarques gironines.

Font: Neus Monllor, 2009.

A les comarques canadenques l'engreix de vedells és l'activitat ramadera per excel·lència, l'àmplia extensió de les finques permet que el bestiar pasturi, mentre el temps ho permet i la neu no blanqueja el paisatge, fet que facilita força la feina. La dinàmica que mostra la taula és la mateixa que per al sector lleter; en termes generals, les explotacions agràries gironines menen més bestiar per explotació ramadera. La diferència que presenta l'engreix de vedells és que hi ha moltes petites explotacions on els vedells són un complement a una altra activitat agrària. En aquests casos el nombre de vedells per explotació agrària pot esser molt petit, fet que distorsiona la mitjana. En el sentit contrari, també hi ha algunes explotacions agràries que gestionen centenars de vedells i que no segueixen la dinàmica que mostra la Taula 4.7. Malgrat tot, és important entendre que a les dues àrees d'estudi l'engreix de vedells és una activitat ramadera clau que articula bona part de la xarxa de serveis com ara els escorxadors i les sales de desfer.

Les explotacions porcines presenten dinàmiques diferents a les dues àrees d'estudi. A la canadenca el sector està articulat en explotacions ramaderes de grans dimensions, on normalment ja no hi ha una família pagesa sinó que més aviat es gestionen des de les mateixes empreses integradores i amb mà d'obra assalariada. A les comarques gironines aquest model també és present, però encara és més comú que el porcí sigui un complement a una altra activitat principal. Aquestes tendències expliquen perquè a l'àrea canadenca el nombre d'animals per granja és superior. També és cert que en els últims anys moltes

explotacions agràries porcines han tancat afectades per contínues crisis de preus relacionades amb l'augment del preu del pinso i del dollar canadenc, així com amb les creixents regulacions ambientals sobre les explotacions ramaderes intensives.

La Taula 4.7 mostra dades d'aviram on es comptabilitzen els caps de bestiar de pollastres d'engreix (*broilers*). En aquest cas són les explotacions agràries gironines les que presenten un major índex de concentració, malgrat al dos territoris és molt elevat. L'aviram també és un sector que s'ha intensificat exponencialment en els últims anys, en una tendència a deslligar-se de la terra i en conseqüència a estar cada vegada més regulat per normatives ambientals.

L'oví és més rellevant a l'àrea catalana que a la canadenc, tant en nombre d'explotacions agràries com en caps de bestiar. De fet, amb aquestes dades costa de mostrar la realitat que és que cada vegada les explotacions agràries ovines estan perdent *el mig*. D'una banda, alguns ramats es fan cada vegada més grans i de l'altra, hi ha una tendència –a totes dues àrees d'estudi- a tenir un *mini* ramat pel manteniment de la finca; més que per treure'n un rendiment econòmic.

El cabrum és un sector minoritari a totes dues àrees d'estudi, sobretot pel que fa al nombre de caps de bestiar. Contràriament al que passa amb l'oví, és a l'àrea d'estudi canadenc on es troben més caps de bestiar per explotació agrària. Però la realitat és que hi ha molt poques explotacions ramaderes que es dediquin al bestiar cabrum. A totes dues àrees d'estudi les que s'hi guanyen la vida acostumen a elaborar una part de la llet per fer formatges i iogurts.

L'increment del nombre de caps de bestiar per explotació agrària porta a que molts punts del territori s'hagin vist amenaçats per problemes de contaminació ambiental. Un altre fet comú a les dues àrees d'estudi és l'esforç que s'està fent des de l'administració pública per regular i incentivar la sostenibilitat del model agrari actual. Malgrat el govern continua guiant el sector agrari vers la concentració, l'especialització i la internacionalització, s'han de valorar les diferents normatives que intenten regular les activitats contraproductives que generen el sector agrícola i ramader.

"Rapid developments in technology have reinforced the intensification and industrialization of agriculture in southern Ontario. However, at the same time, public concerns about environmental health, climate change, water, air and soil quality have risen" (Filson et al., 2009: 1).

"Els ràpids avenços en tecnologia han reforçat la intensificació i la industrialització de l'agricultura al sud d'Ontario. Però, al mateix temps, les preocupacions del públic sobre la salut del medi ambient, canvi climàtic, aigua, qualitat de l'aire i del sòl han augmentat"(Filson et al., 2009: 1).

A Canadà destaquen els programes voluntaris de millora de les qualitats ambientals *Environmental Farm Plan* (EFP)⁶³ i *Alternative Land Use Services* (ALUS)⁶⁴. L'EFP està gestionat per OMAFRA i funciona des de l'any 1993 amb un èxit creixent entre la pagesia i el personal tècnic que col·labora en la seva implementació. El govern fomenta la incorporació de bones pràctiques agràries a través d'ajuts per la identificació, avaluació i execució d'actuacions de millora dins la finca agrària. ALUS ofereix pagaments directes per béns i serveis ecològics que l'activitat agrària crea a la resta de la societat. Dels dos programes cal destacar d'una banda la millora ambiental que ha afavorit a la província d'Ontario i de l'altra el prestigi que ha retornat a bona part de la pagesia que mantenia un estatus de *contaminadora* i de poc respecte per l'entorn.

Catalunya també ha fet un esforç per regular les pràctiques ambientals a les explotacions agràries, sobretot arrel de la declaració de les *zones vulnerables*⁶⁵. Cal destacar la creació de GESFER⁶⁶ (Consorti de gestió de la fertilització agrària de Catalunya), com una entitat facilitadora dels recursos per millorar la gestió dels residus ramaders i la fertilització del sòl. També s'ha de comptar la condicionalitat⁶⁷ de la PAC, que vincula bona part dels ajuts directes a la pagesia amb unes bones condicions ambientals, i les mesures agroambientals, que fomenten una agricultura més sostenible i lligada al territori.

Per acabar l'apartat referent a la ramaderia a les àrees d'estudi s'ha de remarcar que, malgrat totes les orientacions productives s'intensifiquen, els censos dels últims anys marquen dues tendències diferenciades. D'una banda el porcí i l'aviram mostren uns índex molt elevats de concentració i intensificació a les dues àrees d'estudi on gaire es duplica la mitjana d'animals per explotació ramadera. I de l'altra, les explotacions agràries de boví, oví i cabrum, que presenten una dinàmica on l'augment del nombre d'animals no ha estat tant acusat.

Diferents factors expliquen aquestes tendències, però segurament n'hi hagi dos que ressaltin. El primer és el lligam amb la terra, les produccions de porcí i

⁶³ Veure: www.omafra.gov.on.ca/english/environment/efp/efp.htm

⁶⁴ Veure: www.norfolkalus.com

⁶⁵ Les zones vulnerables són les àrees designades com a tals en el Decret 283/1998 i Decret 2004 de designació de les zones vulnerables en relació amb la contaminació de nitrats procedents de fonts agràries.

⁶⁶ Veure: <http://gidr.gesfer.cat/>

⁶⁷ La condicionalitat de la PAC és el conjunt de normatives i pràctiques agràries que ha de seguir la pagesia en les seves explotacions agràries per poder ser beneficiària dels ajuts de la PAC. Els requisits van des de temes de salut pública, zoonositat, fitosanitat, medi ambient i benestar dels animals, així com bones condicions agràries i mediambientals.

d'aviram estan totalment deslligades del cicle agrari i per tant la intensificació dels factors de producció no presenta una problemàtica tant acusada. El pinso, l'espai que ocupen, el maneig que en requereix, etc., han portat a una evolució de les granges de porcí i d'aviram idèntica a les dues àrees d'estudi on s'ha imposat un model on més del 90% de les granges es gestionen sota contractes d'integració vertical (Hernández et al., 2005). La pagesia normalment s'encarrega de les instal·lacions, de la feina rutinària amb el bestiar i de la gestió dels residus ramaders, mentre que l'empresa integradora és la que aporta el pinso, els medicaments i un preu tancat per animal. De fet l'evolució de les explotacions intensives és un fet generalitzat a bona part dels països desenvolupats.

"Es tracta d'una especialització cap a la ramaderia intensiva, atès que Catalunya presenta una orografia agrícola adversa i una pluviometria limitada, que ha trobat en aquest tipus de ramaderia, poc exigent en aigua, un producte amb avantatges i un mercat proper en una regió densament poblada" (Idescat, 2009).

L'increment de la dimensió física i econòmica de les explotacions agràries ve acompanyat de la mà de l'agroindústria (Aldomà, 2009: 109). El sector industrial lligat a les activitats primàries s'ha desenvolupat intensament en les últimes dècades a la major part dels països industrialitzats del món. El valor afegit que genera l'activitat agrària s'ha desplaçat veloçment al llarg de la cadena agroalimentària. Aquest fet ha comportat fortes implicacions estructurals tant per al sector agrari com per als territoris rurals.

"The move was orchestrated and became dominant by the large agribusiness companies, which sought to make farm operations part of a vertical and horizontal integrated, consolidated commodity chains" (Troughton, 2007:47).

"El moviment va ser orquestrat i es va convertir en dominant per part de les grans companyies d'agronegocis, que van tractar d'incloure les explotacions agràries en les cadenes integrades verticalment i horitzontal dels productes bàsics consolidats" (Troughton, 2007:47).

El desenvolupament tecnològic del sector agrari està marcant les dinàmiques econòmiques de les àrees rurals, on a poc a poc s'està desmantellant la xarxa de serveis bàsics, estructurals i estratègics que acompanyen la producció agrària. I el que és més greu, és que els llocs de treball que genera no es queden a les àrees rurals sinó que acostumen a marxar vers els centres urbans que és on es concentra la major part dels negocis econòmics i logístics.

"There was strong growth in agriculture service businesses as Ontario farms and companies outsourced more of their agriculture-related activities, from crop and business services to veterinary services. One irony was that much of the growth in agricultural service businesses occurred in buffer and urban regions" (Sparling and Bucknell, 2007: 2).

"Hi va haver un fort creixement en les empreses de serveis agraris en la mesura que les explotacions agràries i les empreses d'Ontario anaven subcontractant els serveis relacionats amb l'agricultura, des de conrear o donar serveis empresarials, a serveis veterinaris. Una ironia és que gran part del creixement en les empreses de serveis agraris es va produir a les regions urbanes i periurbanes "(Sparling i Bucknell, 2007: 2).

Segurament un dels trets que caracteritza actualment el sector agrari a les dues àrees d'estudi és la dependència que té de la indústria agroalimentària. Des dels subministrament d'inputs, fins al transport, els serveis tècnics o l'emmagatzematge, bona part de l'entramat agrari ha passat a formar part d'un model agroalimentari que el domina. Poques són les explotacions agràries que poden deslligar-se del vincle que genera el model industrial. Les que ho fan empren estratègies bàsicament lligades a la venda directa, a l'elaboració artesanal o a la producció ecològica.

La producció agrària ecològica també és una de les tendències a l'alça a les dues àrees d'estudi. Cada vegada hi ha més explotacions agràries que opten per aquest mètode de producció i cada vegada la resposta del consum és més elevada. A l'àrea d'estudi canadenca l'evolució des de l'any 2001 fins al 2006 ha estat d'un 31,94%, passant de 72 a 95 les explotacions agràries que produeixen sota els criteris de la certificació ecològica. Pel mateix període intercensal a tota la província d'Ontario l'increment era de casi un 50% passant de 405 a 593 explotacions agràries ecològiques. A l'àrea d'estudi catalana el nombre de certificacions l'any 2001 era de 57, sent lleugerament inferior a l'àrea canadenca. Curiosament l'any 2006 només es comptabilitzava una explotació agrària més, però és justament l'any 2007 que el nombre d'explotacions agràries ecològiques es dispara a les comarques gironines on passa de tenir-ne 58 l'any 2006 a 70 l'any 2007, 101 l'any 2008 i 134 l'any 2009. Aquesta última dada mostra un augment d'un 131% des de l'any 2006, fet que confirma el sorgiment d'un nou grup d'explotacions agràries que aposta per la producció agrària ecològica a les comarques gironines.

L'augment dels mètodes de producció ecològica ve acompanyat del foment de la venda directa com a fórmula intel·ligent per comercialitzar produccions petites i mitjanes en el territori proper a persones properes, que en l'última dècada ha agafat una embranzida sorprenent a totes dues àrees d'estudi. La venda directa i el foment dels sistemes locals de producció i consum està començant a canviar el mapa de les explotacions agràries petites i mitjanes. Els diferents recursos que s'estan posant a l'abast per fomentar els circuits curts de comercialització esperonen a mirar el futur amb optimisme, ja que a totes dues àrees d'estudi el sector agrari és vital pel funcionament orgànic de la societat i del territori.

"Agriculture contributes to the quality of life in Ontario through benefits that are economic, social, recreational, historical, environmental and public-health-related" (Walton, 2003: 30).

"L'agricultura contribueix a la qualitat de vida a Ontario a través de beneficis que són de caràcter econòmic, social, recreatiu, històric, ambiental i de relació amb la salut pública" (Walton, 2003: 30).

La cerca per millorar la viabilitat de l'activitat agrària d'una manera sostenible ha portat, per exemple, a la publicació en Ontario d'un llibre, *Planning Regional Food Systems*, molt pràctic dirigit sobretot als municipis per fomentar els sistemes locals de producció i consum. El foment de noves xarxes que esperonin l'activitat agrària local no és cap panacea, però sí que aporta una mirada renovada a la deslocalització de la producció agrària i a la viabilitat de noves explotacions agràries que optin per aquesta via d'inserció (Ontario Farmland Trust and Metcalf Foundation, 2010: 8).

4.4.3. El suport al relleu generacional des de prismes complementaris

La problemàtica del relleu generacional del sector agrari és un tema candent tant a Ontario com a Catalunya. El nombre de persones que entren al sector és cada vegada menor i la preocupació des de diferents esferes socials, polítiques i econòmiques és palès. A Ontario des de l'any 2007 hi ha hagut una visibilitat creixent del problema del relleu generacional. S'han realitzat jornades específiques, s'ha pogut llegir la temàtica en revistes exclusives del sector⁶⁸, els sindicats s'han posicionat i han sorgit entitats varies que recolzen una nova generació de pagesos i pageses. A Catalunya també es visualitzen indicis de cerca de solucions per una problemàtica real, però encara no ha agafat la força suficient com per fer-se tant evident com a l'àrea canadenca.

Actualment a Catalunya existeix una mesura específica⁶⁹, horitzontal per a tot l'Estat Espanyol, dintre del Programa de Desenvolupament Rural 2007-13 (PDR), per la incorporació de gent jove al sector agrari. Els nivells administratius implicats són la Unió Europea que defineix el marc estratègic del PDR inclòs en el segon pilar de la PAC, l'Estat Espanyol que determina les mesures horitzontals per a tot el territori i les principals estratègies a desenvolupar per cada comunitat autònoma, i la Generalitat de Catalunya que adapta el marc comunitari a la realitat catalana. Des d'Europa s'afirma que es dona força

⁶⁸ Veure: www.betterfarming.com *Better Farming*, és una revista especialitzada per la pagesia d'Ontario. Va dedicar l'any 2008 un monogràfic al tema del relleu generacional: *Generation to generation*.

⁶⁹ Aquesta mesura s'ha anat adaptant als diferents marcs europeus, modificant els Reials Decrets que transposen la mesura a l'àmbit català.

llibertat per definir les línies d'actuació emmotllables a cada realitat regional, però un cop a la regió –Catalunya–, la veritat és que encara es visualitza com una línia massa generalista. Les línies generals de l'ajut europeu ja s'han explicat amb detall al punt 2.5 sobre polítiques públiques de suport al relleu generacional.

La veritat és que malgrat existeix una mesura específica per a la incorporació de gent jove al sector agrari, no sembla que sigui una eina eficaç. En el treball de recerca sobre l'estat de la qüestió de la jove pagesia al Pla de l'Estany (Monllor, 2007), ja s'observava que l'actual model de suport és insuficient. Es considera una mesura d'acompanyament per a joves que relleven explotacions agràries arriades, però no és una mesura orientada a ajudar veritablement els joves que vulguin entrar de nou al sector. Aquest fet és extensiu a la major part dels països europeus que implementen la mateixa mesura. Per exemple Mailfert (2007: 22) reitera que la política francesa, malgrat ser pionera a tot el món, encara continua exclouen els joves interessats en explotacions agràries petites i diversificades. Els programes informàtics que empra l'administració no contempnen l'àmplia varietat d'estratègies que una persona pot desenvolupar per tal de fer viable una activitat agrària actualment. Aquest fet discrimina una part de la pagesia que no segueix el model generalitzat de creixement esperat. A més no tots els joves accedeixen al sector agrari a través dels ajuts públics.

"Not all young farmers who get installed in agriculture do it with a setting-up aid. It has been seen that many of them get installed without resorting to this aid and then, later on, proceed to use the farm modernization aid in order to make the necessary investments" (Blanco, 2006: 305).

"No tots els agricultors joves que s'instal·len al sector agrari ho fan amb un ajut a la instal·lació. S'ha vist que molts d'ells s'instal·len sense necessitat de recórrer a aquest ajut i, a continuació, posteriorment, procedeixen a utilitzar les ajudes a la modernització agrària per tal de realitzar les inversions necessàries" (Blanco, 2006: 305).

Segons Blanco (2006) es considera que els criteris són molt exigents i no són fàcils de complir, i per tant bona part del jovent prefereix accedir directament a un ajut de modernització de l'explotació agrària, mesura que dóna als joves més flexibilitat alhora de realitzar les inversions. A més el nivell de paperassa a complimentar moltes vegades desanima les persones que voldrien accedir a un ajut (Sotte, 2003: 14).

Un altre punt a destacar en el marc català és que encara queda molt personal tècnic que no ha canviat la mentalitat durant els últims vint o trenta anys. Aquest fet frena la introducció de mesures alternatives per a nous perfils de joves que volen incorporar-se al sector agrari. Hervieu (1996: 189) argumenta que no són les explotacions agràries l'únic que cal *modernitzar*, també cal que la

relació entre la pagesia i l'administració es revisi per ser més funcional i coherent.

Del suport als joves des del Departament d'Agricultura es pot destacar la posada en marxa el juliol de 2009 de la *Unitat de suport a l'empresari agrari* amb la voluntat d'apropar l'Administració als i les professionals del sector i així oferir una atenció personalitzada. S'ha iniciat en fase de prova pilot als Serveis Territorials de Lleida i està previst estendre-la a tota Catalunya. L'objectiu principal és apropar l'Administració a l'empresariat agrari per poder oferir un servei ràpid i eficaç que solucioni les seves necessitats, dubtes i inquietuds. La unitat de suport es marca el repte *d'ajudar al sector a ser més competitiu*. Un dels serveis que s'ofereix des de la nova estructura és l'aposta pels *Programes d'Emprenedoria*, una formació sectorial molt orientada a cercar noves estratègies de producció i innovadors canals de comercialització. No és un programa específic per persones joves, però la major part dels participants ho són. D'altra banda, és una eina per a la pagesia que ja està incorporada, no pels que s'ho estan pensant o per als que estan en els primers estadis.

Realment sembla que sota l'aposta política dels programes d'emprenedoria, tinguin cabuda diferents perfils de joves. La crisi del model agrari tradicional deixa pas a que es renovin les estructures agràries i la gent que les posa en pràctica. La formació no és l'única mancança que tenen els joves sense origen agrari, però reforçar-la és una estratègia.

Pel que fa a la província d'Ontario no existeix actualment cap programa de suport específic per a la jove pagesia dirigit dels del govern provincial ni federal. Als anys vuitanta, quan els interessos dels crèdits eren tan elevats, el govern d'Ontario va posar en marxa un programa per a ajudar els joves a pagar els crèdits per iniciar l'activitat agrària. Es va crear el *Beginning Farmer Assistance Program*, que va facilitar el traspàs d'explotacions agràries i també la incorporació en activitats de nova creació. Quan les entitats bancàries van començar a donar préstecs en millors condicions es va substituir el programa pel *Farm Start Program*, que només va durar 4 anys (del 1988 al 1992). Aquest donava ajuts directes a la pagesia per començar una nova activitat. El màxim ajut eren 38.000 dòlars que es repartien en un període de 5 anys, on cada vegada el jove rebia un percentatge menor de l'ajut. Els criteris per accedir al programa eren: (1) compromís per mantenir l'activitat agrària durant 5 anys, (2) viabilitat del negoci, (3) condicionants de sostenibilitat i (4) que fos una activitat de nova creació. Segons OMAFRA el programa va suposar unes despeses desmesurades alhora que era molt complicat poder seleccionar adequadament els participants, sobretot pel que fa al criteri de "nova activitat". Des de l'any 1992

que a Ontario no existeix un programa públic específic pels joves que volen accedir al sector agrari.

Els joves a la província d'Ontario troben suport institucional en els *Renewal programs* que donen ajut a la formació (*Canadian Agricultural Skills Service – CASS*) i a l'assessorament (*Canadian Farm Business Advisory Services*) on es pot demanar ajut per fer un Pla de l'empresa a *Farm Business Assessment* o per fer el traspàs de l'explotació agrària familiar a *Specialized Business Planning Services on Succession Planning*. La major part d'aquests programes estan pensats per explotacions agràries mitjanes o grans enfocades a un sistema industrial i especialitzat, que ha de traspasar una gran quantitat d'actius d'una generació a l'altra. L'entitat de crèdit oficial (*Farm Credit Canada*) també ofereix préstecs amb alguna avantatge pel col·lectiu jove, però en unes condicions molt exigents.

D'altra banda, els joves que volen iniciar-se a l'activitat agrària sota uns altres paràmetres, que posen en marxa explotacions agràries més petites i amb una ambició més local poden trobar altres punts de suport com ara les oficines de desenvolupament rural (*Community Economic Development offices*) o en el programa de préstecs del govern per a empreses petites (*Canada Small Business Financing Program*).

Aquest model mostra com a Ontario el govern s'ha centrat en el suport del relleu de les explotacions agràries viables que ja estan dintre del sistema convencional. Però la realitat és que molts pocs joves fills de pagesia volen accedir al relleu de les explotacions agràries industrials i des de fa uns anys que el personal tècnic d'OMAFRA està fent un esforç per definir una nova política per veritablement ajudar els joves a accedir al sector agrari. Per exemple recentment s'ha creat un portal específic per nous pagesos i pageses que es diu *New Farmer*⁷⁰.

Amb tot, els discursos acostumen a ser ambigus i de vegades contradictoris. El següent missatge de OMAFRA és clar defensant la competitivitat sota els paràmetres de l'especialització, la intensificació i la mirada posada en l'exportació.

"(...) farmers strive to compete in a global marketplace; they continually look for new efficiencies, whether in the form of economies of scale, new technology, or vertically-integrated operations. Since the end of the Second World War, agriculture has become increasingly industrialized. This has meant fewer but more efficient farms" (OMAFRA, 2000).

"(...) els agricultors s'esforcen per competir en un mercat global, busquen contínuament noves eficiències, ja sigui en forma d'economies d'escala, de les noves tecnologies o en les operacions d'integració vertical. Des del final de la

⁷⁰ Veure: www.ontario.ca/Newfarmer

Segona Guerra Mundial, l'agricultura és cada vegada més industrialitzada. Això ha significat menys, però més eficients les explotacions" (OMAFRA, 2000).

Aquesta línia agroindustrial és contestada per una part de la pagesia i per un ampli moviment social de base que reclama una activitat agrària més lligada al territori, més justa i sobretot més coherent. Seguidament es descriu com s'organitza el moviment social –tant a Ontario com a Catalunya– de suport a un nou model agrari descrit a l'apartat 2.6 que acompanyin la pagesia a ocupar el veritable lloc que li correspon.

A Catalunya, l'exemple més visible de suport directe a una nova generació de pagesia, és el *projecte Grípià*⁷¹ promogut per l'associació Rurbans al Pallars Sobirà. El seu objectiu és clar i està focalitzat a *garantir el relleu generacional de les explotacions agroramaderes de muntanya incorporant joves a l'activitat*. A més és una iniciativa que no sols se centra en l'ajut puntual en el moment de la incorporació, sinó que planifica tota una sèrie d'actuacions que es sinergien entre elles. El projecte ha creat la primera *Escola de Pagesia i Activitat Pastoral* de Catalunya, que consisteix en un mes de teoria intensiu i quatre de pràctiques en una explotació ramadera veterana. Complementàriament s'està treballant amb un banc de terres, amb un assessorament tècnic personalitzat a les explotacions agràries de nova creació, amb el foment actiu de la comercialització dels productes locals i amb la sensibilització dels joves de la zona a rellevar les explotacions agràries familiars amb criteris de sostenibilitat.

És clar que un cop la idea ha estat curosament gestada i presentada a les administracions competents, aquestes l'han acollit amb bones mans. L'any 2009 es va comptar amb el suport de l'Àrea de Medi Ambient i Serveis de la Diputació de Lleida, del Departament de Treball a través del SOC, del Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural, de l'Institut de Desenvolupament de l'Alt Pirineu i Aran, del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, del Parc Natural de l'Alt Pirineu i d'Artesania de Catalunya. Sense l'aportació del sector públic el projecte no hagués tirat endavant, però ha estat una associació la que ha hagut de moure els fils per poder oferir un programa adequat a les noves necessitats dels joves que es volen dedicar al sector agrari. Aquest és un clar exemple de les noves formes de suport que es donen en els *espais rurals postmoderns*. La societat civil organitzada s'uneix per reclamar als òrgans competents els recursos suficients per poder portar a terme els programes i les activitats que el territori necessita. Aquest model reafirma el ressorgiment d'una nova governança rural, on diferents actors d'un mateix territori comú es posen d'acord per assolir un objectiu estratègic a mig termini. Una de les

⁷¹ Veure: www.projectegripia.cat/

desavantatges més visibles d'aquesta manera de funcionar són els pressupostos anuals que introdueixen altes dosis d'incertesa en les entitats gestores que no poden planificar sòlidament més enllà de les partides pressupostàries assignades.

A Ontario es reproduïx el mateix esquema. Han estat tres organitzacions – *Ontario Farmland Trust*, *FarmStart* i *Everdale*– sense ànim de lucre les que han agafat les regnes del suport als joves que volen fermament rellevar les explotacions agràries de la zona. Són entitats que reflecteixen d'una manera clara en els seus objectius el suport ferm a una nova generació de pagesia que vulgui treballar la terra sota unes condicions de respecte i coherència. Per exemple, els objectius de *FarmStart* se sintetitzen en: (1) suport a una nova generació de pagesos i pageses, (2) promoció de models de negoci sostenible, (3) coordinació i comunicació entorn les persones innovadores i nous mercats locals, (4) foment dels vincles entre la pagesia establerta i la novvinguda, i (5) desenvolupament de noves formes alternatives d'accés a la terra.

En la mateixa línia que *l'Escola de Pagesia i Activitat Pastoral*, a Ontario existeix des de fa més anys els *CRAFT program*, una xarxa de formació i suport a una nova generació de pagesos i pageses. Els objectius es fonamenten en formar persones que tenen poc vincle amb l'activitat agrària. S'ofereix una estada en una explotació agrària activa durant una temporada per tal d'aprendre de primera mà nocions bàsiques agronòmiques. És un programa gratuït i gestionat per les diferents explotacions agràries que formen part de la xarxa. *Everdale* és una de les pioneres i la que actualment forma un nombre major d'alumnes per any. El que contrasta amb *l'Escola de Pagesia i Activitat Pastoral*, és que la xarxa de formació a Ontario està majorment focalitzada a l'horticultura, mentre que la catalana està més lligada a la formació ramadera d'explotacions agràries en extensiu. El que els uneix és una orientació ecològica, de petit format, on es prioritza la venda directa i la relació amb el consum.

Un dels fets comparable a les dues àrees d'estudi és el perfil de les persones que accedeixen a la formació que ofereixen les organitzacions sense ànim de lucre. Tant a Ontario com a Catalunya predomina un perfil de jove urbà sense lligams agraris amb estudis universitaris elevats; i és interessant veure com els diferencia el tema de gènere. A l'àrea d'estudi canadenca la presència de la dona és molt major arribant a ser superior a la dels homes, en canvi a la catalana encara hi ha un percentatge elevat de homes que accedeixen a la formació. Un dels motius que ho explica és la tendència femenina de dedicació a orientacions productives més lligades a l'horta que no al bestiar. El següent fragment d'un periòdic local resumeix el perfil de la nova generació emergent de persones que accedeixen a l'activitat agrària:

"They are part of a growing new generation of city-raised, educated agriculturalist bringing an environmental ideology an innovative, inexpensive, sustainable practice to small-scale, direct to consumer farming operators" (The Sun Times, 2011).

"Són part d'una generació nova i creixent de persones que venen de la ciutat, ben educades i que porten una ideologia entorn el medi ambient i un enfocament innovador en la pràctica econòmica, sostenible a petita escala, i directa del productor al consumidor" (The Sun Times, 2011).

A més és molt interessant observar les semblances que tenen les organitzacions sense ànim de lucre que donen suport a una nova generació de pagesos i pageses que posen en marxa un model agrari alternatiu, consensuat i consistent. Es focalitzen en una agricultura de dimensions petites, majorment ecològica, amb mitjans autònoms de venda i amb formes jurídiques flexibles. L'accés a la terra és un tema primordial, ja que la major part dels joves als qui donen suport no en tenen d'herència. Desenvolupen un paper estratègic com a plataforma de difusió d'un nou model agrari i agroalimentari, on l'escala local i el medi ambient van per davant de la competitivitat empresarial a ultrança i el mercat global agressiu. Aquestes entitats estan estenent la mà a una nova generació de persones que necessiten formació, assessorament, accés a les xarxes territorials i sectorials, etc. Recordem que Maifert (2007: 24) conclou a la seva recerca que els joves que inicien una activitat nova necessiten un accés fàcil a la formació i a la informació que cada un d'ells requereix en el moment de començar.

També és interessant remarcar com les organitzacions que recolzen la nova pagesia estan majorment liderades per dones –tant l'estructura directiva com l'equip tècnic- fet que per si sol ja mostra un canvi de tarannà. Finalment també s'ha de tenir en compte que són entitats de recent creació i que cada vegada tenen més projectes i implicació en el territori; fet que acosta la hipòtesi que una nova pagesia, jove i enèrgica, està emergent a diferents indrets del planeta.

A part de la vessant formativa, un dels fruits més visibles de la feina que fan les entitats sense ànim de lucre que treballen per una nova generació de pagesos i pageses és el foment de les xarxes de suport. De la seva dinamització han nascut projectes tant necessaris com el *FarmLINK Program* a Ontario, on s'ha creat una base de dades dinàmica i activa per connectar les persones que es retiren de l'activitat agrària amb les que volen començar de nou o adquirir més terres o infraestructures. Encara és una iniciativa incipient, però els resultats són molt esperançadors. És una acció directa per resoldre la dificultat d'accés a la terra.

"The Ontario Farmland Trust, FarmStart and the Kawartha Heritage Conservancy have developed a program which is designed to bring together new farmers who are looking for land or mentorship with farm owners who are interested in selling or leasing a portion of their land for agricultural use or who

have expertise to share. Initially, FarmLINK will act as an online bulletin board where new farmers can post descriptions of their land needs, and established farmers and landowners can post descriptions of their farms and available land" (Ontario Farmland Trust, 2010).

"L'Ontario Farmland Trust, FarmStart i la Kawartha Heritage Conservancy han desenvolupat un programa que està dissenyat per reunir als nous agricultors que estan cercant terres o trobades amb propietaris d'explotacions agràries que estan interessats en vendre o arrendar una part de les seves terres per a ús agrícola o que tenen experiència per compartir. Inicialment, FarmLink actuarà com un tauler d'anuncis en línia on els nous agricultors poden publicar descripcions de les necessitats de la seva terra, i els agricultors establerts i els propietaris poden publicar descripcions de les seves finques i terrenys disponibles "(Ontario Farmland Trust, 2010).

D'una manera indirecta també s'han de remarcar iniciatives com les que promouen els grups que impulsen un nou model agrari i alimentari. L'augment exponencial dels grups de consum⁷² a Catalunya, i del CSA⁷³ a Ontario, és una mostra del despertar que està succeint des dels últims anys a les àrees d'estudi, on els nombres de persones involucrades han incrementat d'una manera notable en els últims deu anys (Vives, 2010; Levkoe i Koch, 2009).

Un altre fet comparable a les dues àrees d'estudi, en relació al suport a una futura generació de pagesia, és el creixent interès per preservar el sòl agrari. Les dinàmiques ferotges de destrucció de les millors terres de conreu fa temps que són denunciades per bona part de la població. En els últims anys aquest fet es concreta amb jornades, grups de treball o llibres que focalitzen el tema i reafirmen que *cal preservar l'espai agrari per les properes generacions*. Aquest missatge es troba tant a Ontario com a Catalunya.

A Ontario, l'entitat sense ànim de lucre *The Ontario Farmland Trust*⁷⁴, dedicada des de l'any 2005 a la custòdia del territori, ha organitzat els anys 2007 i 2008 dues jornades on el tema del relleu generacional de l'activitat agrària ha estat un dels eixos de treball. La mateixa entitat va publicar l'any 2007 el llibre *Farmland preservation. Land for future generations* (Caldwell et al., 2007), on s'aborden a fons les temàtiques tractades en les jornades.

⁷² Un *grup de consum* és una associació de gent del mateix territori que s'organitza per comprar els seus aliments directament a la pagesia. Segons Vives (2010) aquest consum és alternatiu, ecològic i solidari amb el món rural, relocalitza l'alimentació i estableix unes relacions directes entre el consumidor i el productor a partir d'uns circuits curts de comercialització.

⁷³ Un CSA respon a les sigles de *Community Shared Agriculture* (agricultura compartida entre la comunitat) o de *Community Supported Agriculture* (agricultura sostinguda per la comunitat). La relació entre les persones que consumeixen i la pagesia, s'estableix a principi de temporada per tal de garantir la compra total de la producció de la pagesia.

⁷⁴ Veure: www.ontariofarmlandtrust.ca *The Ontario Farmland Trust* és una entitat sense ànim de lucre creada l'any 2005 en conveni amb la Universitat de Guelph i les Fundacions *George Cedric Metcalf Charitable Foundation* i *The Ontario Trillium Foundation*. Neix amb l'objectiu estratègic de preservar l'espai agrari de la província d'Ontario.

Les primeres portaven per nom *Places to Grow food* (Espais per conrear aliments) on els tres objectius estratègics eren: (1) producció i comercialització local d'aliments, (2) ordenació del territori i (3) suport als agricultors nous, immigrants i a la nova generació de pagesos i pageses. En aquestes jornades es va debatre intensament el tema del relleu generacional de les explotacions agràries d'Ontario. Hi va participar personal tècnic d'OMAFRA, de *FarmStart*, del *CRAFT program* i també joves pagesos i pageses que varen explicar en primera persona la seva experiència d'incorporació a l'activitat agrària. Entre les recomanacions finals destaca l'èmfasi en la necessitat d'una nova generació de polítiques que encoratgin les persones joves a continuar l'explotació familiar agrària i també a entrar-hi de nou.

Les segones jornades es van dedicar més concretament a *Land for the next generation of farmers* (Terra per la propera generació de pagesia). En aquesta edició el tema del relleu generacional de l'activitat agrària encara va estar més present que en la primera, on es van focalitzar els esforços en definir els obstacles, les prioritats i els reptes dels joves alhora d'accedir a la terra. Els objectius es van concretar en: (1) definició de mitjans alternatius per donar suport als nous i joves pagesos i pageses (2) cerca de mitjans per fomentar un sistema sostenible d'aliments locals i (3) debat entorn dels problemes en l'accés a la terra mitjançant una millor regulació de l'ús del sòl.

A Catalunya la protecció dels espais agraris també és un tema que s'està treballant des de fa anys. Per comparar-ho amb el marc de la zona d'estudi canadenca, se cita l'exemple de les jornades de reflexió, participació i debat per "La futura Llei d'espais agraris de Catalunya" que es van realitzar l'any 2008. La trobada va estar organitzada per la Fundació Agroterritori⁷⁵, entitat que té per finalitat principal promoure el coneixement d'iniciatives encaminades a la preservació, desenvolupament i gestió dels espais agraris en general, i d'una manera especial els periurbans. Els objectius de la trobada van ser debatre la futura Llei d'espais agraris de Catalunya, que malgrat està reconeguda en la Llei 23/1983, encara no ha estat desenvolupada⁷⁶. En aquesta jornada el tema del relleu generacional no va ser central, però sí que es va tenir en consideració alhora de parlar de la gestió dels futurs espais agraris.

⁷⁵ Veure: www.agroterritori.org *Agroterritori* és una fundació creada l'any 2008 i impulsada per la Universitat de Girona, la Unió de Pagesos i la Cambra Agrària Territorial de Girona. Neix amb l'objectiu estratègic de dinamitzar els processos de gestió i preservació dels espais agraris, sobretot dels periurbans.

⁷⁶ D'aquestes jornades es va publicar: Callau, S. et al. (Ed.): *La futura llei d'espai agraris*. Barcelona: Documenta Universitària.

A Catalunya també s'ha de mencionar el paper que desenvolupa la *Xarxa de Custòdia del Territori*⁷⁷ (XCT), tant pel que fa a la preservació dels espais agraris com a la dinamització d'estratègies que esperonin els joves a dedicar-se a l'activitat agrària. L'any 2009 es va crear el *Grup de Treball de Custòdia Agrària de la XCT* (GTCA), que té per objectiu treballar en xarxa per poder dinamitzar i valorar els espais agraris, així com la gent que s'hi dedica.

La tendència a totes dues àrees d'estudi és que cada vegada les decisions polítiques es prenen més a la vora del territori on s'han d'implementar (Freshwater, 2000: 11). Aquest fet juga a favor de construir aliances entre l'administració pública, el tercer sector i les entitats privades. La incorporació de gent jove al sector agrari és un tema complex i s'ha d'afrontar des d'una mirada multinivell i multiactor. Els factors que intervenen en l'èxit o fracàs del rejuveniment del camp són elevats i per tant cal integrar els diferents elements que hi juguen.

4.5. Conclusions

El present capítol ha detallat la metodologia de treball així com les principals característiques de les àrees d'estudi escollides. Dos temes cabdals pel plantejament i desenvolupament de la tesi doctoral.

El marc metodològic d'estudi comparatiu i la combinació de tècniques qualitatives i quantitatives han fet possible assolir bona part dels objectius plantejats inicialment per la doctorand. El repte de la fase de recollida de la informació a dues àrees d'estudi diferents, amb diferent llengua i diferent manera de funcionar, ha estat superat amb èxit. A més ha format part d'un procés d'aprenentatge molt enriquidor.

L'elecció de les àrees d'estudi es considera encertada en tant que ha permès comparar els aspectes més rellevants per fer una anàlisi acurada de la incorporació de persones joves al sector agrari, de les seves pràctiques i també de les seves actituds, en funció de l'àrea geogràfica.

Les limitacions de la recerca han estat aportades sobretot per la necessària optimització del temps i dels recursos per part de la doctorand. El fet de realitzar la investigació sense una aportació econòmica específica ha implicat la interrupció del procés de disseny, d'elaboració i de redacció, en més d'una

⁷⁷ Veure: www.custodiaterritori.org La Xarxa de Custòdia del Territori (XCT) neix l'any 2003 amb el suport de la Universitat de Vic, del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, de l'Obra Social de la Caixa Catalunya i dels seus membres. És interessant notar que en els inicis de la XCT es va tenir contacte amb diferents entitats de custòdia del món, entre les que hi va participar el professor Stew Hilts que dos anys més tard crearia *The Ontario Farmland Trust*.

ocasió. Aquesta dinàmica ha allargat el treball doctoral en el temps i en alguns casos ha significat també un fre procedimental. Algunes de les passes s'han hagut de simplificar, com per exemple l'anàlisi de la informació primària. La recollida de dades ha estat molt extensa i no s'ha pogut tractar en la seva amplitud. La part positiva és que resta material disponible per a posteriors publicacions. En aquest sentit algunes preguntes poden haver quedat sense resposta o amb una valoració poc precisa. En aquest cas es demana paciència i es cita el lector a posteriors publicacions que segur que esdevindran.

Un dels aspectes metodològics que segur que incita a la reflexió és fins a quin punt la doctorand s'ha involucrat en el discurs de les persones que ha entrevistat i fins a on ha mantingut la neutralitat científica. El fet d'haver estat davant de més d'un centenar de persones implicades en la recerca amb qui s'han compartit els neguits i les il·lusions d'un futur agrari més saludable, implica que la neutralitat no existeix i que la recerca social ha estat participada per la doctorand. Es comparteix la reflexió de Prats (1997) on defensa el compromís de la recerca amb el desig que el seu impacte en la realitat es pugui plasmar amb la millora de la qualitat de vida de les persones objecte d'estudi.

En resum, tant les tècniques emprades com les àrees d'estudi escollides, per resoldre les hipòtesis plantejades inicialment, han permès assolir els objectius estratègics de la recerca.

4.6. Bibliografia

Baylina, M. (1997): "Metodología cualitativa y estudios de geografía y género", a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 30, pàg. 123-138.

Beltran, M. (1992): "Cinco vías de acceso a la realidad social" a García, M.; Ibañez, J. i Alvira, F. (Comp.): *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Alianza Universidad Textos.

Bendit, R. (2006): "Youth sociology and comparative analysis in the European Union Member States", a *Papers*, 79, pàg. 49-76.

Bericat, E. (1998): *La integración de los métodos cuantitativo y cualitativo en la investigación social. Significado y medida*. Barcelona: Ariel.

Blanco, A. (2005): *Teletreball, gènere i territori: una comparació entre Catalunya, Ardèche i Québec*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

Blanco, E. (2006): "Setting-up of young farmers and farm modernization as a fundamental element of rural development: the Spanish case", a Diakosavvas, D. (Ed.): *Coherence of rural and agricultural rural development policies*. Paris: OCDE.

Bollman, Ray D. (2001): "Agricultural Statistics for Rural Development", a *Agriculture and Rural Working Paper Series*, 49. Ottawa: Statistics Canada.

Bollman, Ray D. (2006): "The Demographic Overlap of Agriculture and Rural", a *Agriculture and Rural Working Paper Series*, 81. Ottawa: Statistics Canada.

Caïs, J. (1997): *Metodología del análisis comparativo*. Madrid: Cuadernos metodológicos del CIS.

Callau, S. et al. (Ed.): *La futura llei d'espais agraris*. Barcelona: Documenta Universitària.

Caldwell, W. i Hilts, S. (2005): "Farmland preservation; innovative approaches in Ontario", a *Journal of Soil and Water Preservation*, 60(3), pàg. 66-69.

Caldwell, W.; Hilts, S. i Wilton, B. (Ed.) (2007): *Farmland preservation. Land for futures generations*. Guelph: Universitat de Guelph.

Diputació de Barcelona (1984): *Els joves al camp*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Domínguez, M. i Coco, A. (2000): "El pluralisme metodològic com a posicionament de partida. Una primera valoració del seu ús a la recerca social", a *Revista Catalana de Sociologia*, 11, pàg. 105-132.

- Filson, G.C.; Sethuratnam, S.; Adekunle, B. et al. (2009): "Beneficial management practices adoption in five southern Ontario watersheds", a *Journal of Sustainable Agriculture*, 33(2), pàg. 229-252.
- Freeman, B. (2008): "Small niche operations are thriving", a *Sun Times*, publicat el 16 de juliol de 2008.
- Freswater, D. (2000): "Evolution of rural policy and agricultural policy in North America", a *The Challenge of rural development in the EU accession process*. Sofia, 17-20 de juny de 2000.
- Hernández, J.M.; Fontrodona, J. i Pezzi A. (2005): *Mapa dels sistemes productius locals industrials a Catalunya*. Barcelona: Departament de Treball i Indústria; Secretaria d'Indústria i Energia. Col·lecció de Papers d'Economia Industrial, 21.
- Hervieu, B. (1996): "Agricultura y territorio: nuevas orientaciones para la política agraria", a *Revista Española de Economía Agraria*, 176-177, pàg. 167-192.
- Hoffman, N. (2001): "Urban Consumption of Agricultural Land" a *Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin*, 3 (2), pàg. 1-13.
- House, E. (1994): "Integrating the quantitative and qualitative", a Reichard, C.S. i Rallis, S.F. (Eds.): *The qualitative-quantitative debate: new perspectives*. San Francisco: Jossey Bass, pàg. 13-22.
- Idescat (2009): "Els canvis en les explotacions agràries catalanes (1999-2007)", a *Dossiers Idescat*, 2.
- Izcara Palacios, S.P. (2005): "La crisis de sucesión generacional en la agricultura japonesa", a *Estudios agrosociales y pesqueros*, 207, pàg. 51-77.
- López, J. (1998): "La metodología de la encuesta" a Garrido, J. (Coord.): *Técnicas de investigación*. Mèxic: Pearson, pàg. 33-73.
- Maxim, P. (2002): *Métodos cualitativos aplicados a las ciencias sociales*. Mèxic: Oxford University.
- Monllor, N. (2007): *Incorporació de joves a l'activitat agrària a les comarques gironines. Situació i reptes de la nova pagesia. El Pla de l'Estany com a cas d'estudi*. Memòria de recerca, Universitat de Girona (en línia).
- Monllor, N.; Roca, A.; Ribas, A. et al. (2005): *Proposta i aplicació d'un model de contracte territorial al Pla de l'Estany*. Girona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i Càtedra de Pensament Territorial de la Universitat de Girona.
- OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics) (2010): *OCDE Regional Typology*. Directorate for Public Governance and Territorial Development.

OMAFRA (Ontario Ministry of Agriculture and Food) (2000): "Discussion Paper on Intensive Agriculture Operations in Rural Ontario", a <http://www.gov.on.ca/OMAFRA/english/agops/discussion.html> en data de 12 de març de 2010.

Ontario Farmland Trust (2010): "FarmLINK", a <http://www.farmstart.ca/programs/farmlink> en data de 17 de març de 2010.

Ontario Farmland Trust and Metcalf Foundation (2010): *Planning Regional Food Systems*. Ontario: Ontario Farmland Trust and Metcalf Foundation.

Patton, M. (1990): *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park: Sage Publications.

Prats, M. (1997): *Temps i vida quotidiana de les dones de Barcelona*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

Ragin, C. (1989): "New directions in comparative research", a Melvin L. (Ed.): *Cross National Research in Sociology*. Newbury Park, Califòrnia: Sage, pàg.57-77.

Ruiz Olabuénaga, J.I.; Aristegui, I. i Melgosa, L. (1998): *Cómo elaborar un proyecto de investigación social*. Bilbao: Universitat de Deusto.

Secombe, W. (2007): *A home-grown strategy for Ontario agriculture. A new deal for farmers, a new relationship with consumers*. Report prepared for the Toronto Food Policy Council.

Sothe, F. (2003): "Young people, agriculture and entrepreneurship: key-points for a long-term strategy", a *The future of young farmers*. Roma, 24-25 de gener de 2003.

Sparling, D. i Bucknell, D. (2007) *Services and Cities. Driving Change in Ontario's Rural Business Landscape*. Ontario: Institute of Agri-Food Policy Innovation Guelph.

Statistics Canada (2007): "The financial picture of farms in Canada", a <http://www.statcan.gc.ca/ca-ra2006/articles/finpicture-portrait-eng.htm> en data de 27 d'octubre de 2010.

Statistics Canada (2009): "Agriculture at a glance 1999" a http://www.statcan.gc.ca/kits-trousses/agric/edu04_0008b-eng.htm en data de 30 d'octubre de 2010.

Taylor, S.J. i Bogdan, R. (1992): *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.

The Sun Times (2011): "Urban transplants find new roots", a <http://www.owensoundsuntimes.com/ArticleDisplay.aspx?e=2927518> en data de 22 de gener de 2011.

Toledo V.M.; Alarcón-Chaires P. i Barón L. (1999): "Estudiar lo rural desde una perspectiva interdisciplinaria: una aproximación al caso de México". *Estudios Agrarios*, 12, pàg. 55-90.

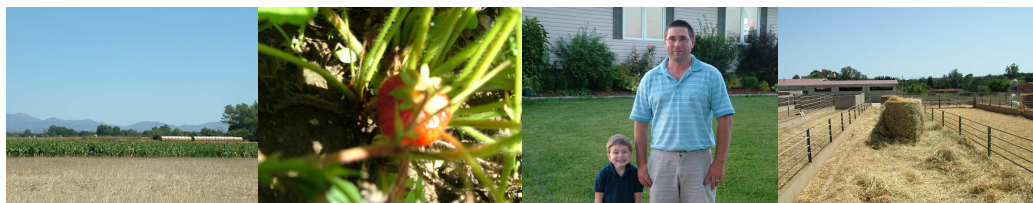
Troughton, M. (2007): "Canadian farmland, a fluctuating commodity", a Caldwell, W.; Hiltz, S. i Wilton, B. (Eds.): *Farmland preservation. Land for future generations*. Guelph: Universitat de Guelph.

Walton, M. (2003): "Agriculture in the central Ontario Zone" a *The architecture of urban regions*, 1, pàg. 1-53.

Williams, F. (2006): "Barriers facing new entrants to farming. An emphasis on policy", a *Land Economy Working Paper Series*, 17, pàg. 1-10.

CAPITOL 5

La incorporació a l'activitat agrària

"Each of today's new farmers brings a unique set of skills and needs to his or her farming career, and requires support and services that are responsive to these differences".

"Cadascun dels nous pagesos porta actualment un conjunt d'habilitats i necessitats pròpies de la seva carrera agrària, i requereix d'un suport i uns serveis que responguin a aquestes diferències".

Varis autors del **New England Small Farm Institute**

How will farm? (2002)

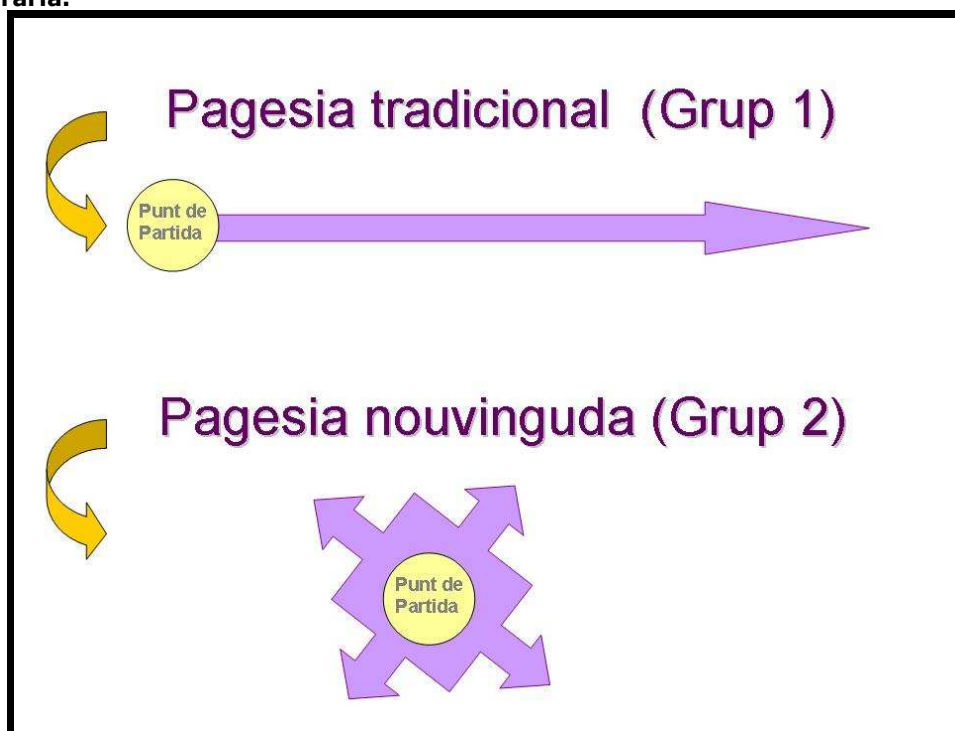
5. La incorporació a l'activitat agrària

5.1. Introducció

Entrar de nou a qualsevol sector econòmic no és fàcil, però entrar de nou a l'agrari pot resultar en alguns casos un exercici molt complicat. Aquest capítol se centra en el *camí per esdevenir pagès*, entès com un procés format per diferents fases on cadascuna té unes particularitats concretes (Cochrane, 2000; Gillespie i Johnson, 2005). L'objectiu de l'estudi detallat de les passes que dona una persona jove per accedir a l'activitat agrària és respondre a la primera pregunta de recerca, on es qüestiona si el camí d'entrada influeix en el tipus d'explotació agrària que s'estableix.

La literatura científica mostra com es poden identificar dos camins d'entrada al sector agrari en funció de l'origen familiar de la persona que s'incorpora (Barham et al., 2001; Ruhf et al., 2003; Lefebvre et al., 2004; Williams et al., 2006; Mailfert, 2007). Conseqüentment la metodologia del treball doctoral ha determinat analitzar els resultats del treball de camp en funció de les dues vies d'entrada identificades.

Figura 2: Diferents camins en funció del punt de partida per accedir a l'activitat agrària.

Font: Elaboració pròpia, 2009.

La Figura 2 sintetitza la idea que la **pagesia tradicional (Grup 1)** segueix un camí molt determinat pel seu punt de partida: una activitat agrària que està activa. En canvi, la **pagesia nouvinguda (Grup 2)** parteix d'un punt nou que li permet, a priori, escollir entre diferents *direccions* per arribar a assolir la gestió d'una activitat agrària.

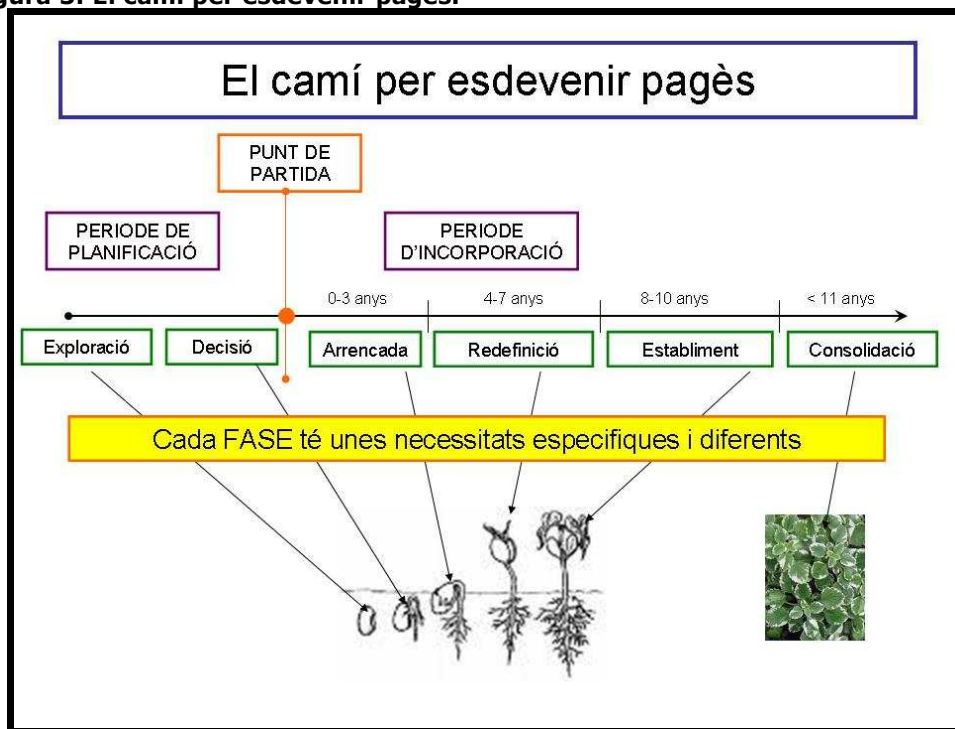
La primera pregunta de la tesi doctoral es qüestiona quins són els camins per accedir a l'activitat agrària en funció del seu origen familiar. És per aquest motiu que l'anàlisi que es presenta en aquest capítol segueix una estructura on es prioritza la reflexió entorn els grups de joves en funció del seu origen familiar. Primerament s'observen les dinàmiques dels dos grups (pagesia tradicional i pagesia nouvinguda) entès que tant els canadencs com els gironins formen part d'un mateix grup. En segon lloc, es fa una anàlisi on se segreguen els casos d'estudi en quatre grups diferents per poder entendre algunes de les dinàmiques més rellevants en funció de l'origen familiar i geogràfic.

5.2. El procés d'incorporació: el camí per esdevenir pagès

La incorporació al sector agrari és un procés de llarga durada. Els investigadors de l'entitat *The Northeast New Farmer Network* han estudiat detalladament els diferents passos que els joves donen per emprendre el camí que els porta a entrar al sector agrari. És per aquest motiu que s'ha emprat la definició per períodes i per fases que detalla l'estudi *What does the term "new farmer" mean?* (Què vol dir el terme "nou pagès"?).

La Figura 3 és una adaptació de l'anàlisi que el document de l'entitat americana explica. Com es pot observar es divideix el camí per esdevenir pagès en dos períodes diferents: el *període de planificació* i el *període d'incorporació*. El moment que els separa és el *punt de partida* i cadascun dels períodes està format per diferents fases. Aquest esquema és bàsic per entendre la incorporació a l'activitat agrària com un procés on cada fase té unes necessitats específiques i diferents. No té les mateixes un jove que està explorant la possibilitat de dedicar-se al sector agrari que un que està indecís per fer una forta inversió per reconvertir l'explotació agrària familiar. En aquest sentit també és important notar que a mesura que avança el procés d'incorporació la responsabilitat i l'experiència del jove van en augment. Tot seguit s'expliquen els dos períodes que conformen el camí i les respectives fases del procés.

Figura 3: El camí per esdevenir pagès.

Font: Elaboració pròpia a partir de The Northeast New Farmer Network, 2009.

5.2.1. El període de planificació

Com en tota nova activitat sempre hi ha un període on cal planificar l'activitat a portar a terme. En el camí per esdevenir pagès, el període de planificació comprèn l'estadi previ a la incorporació a l'activitat agrària on es distingeixen dues fases:

- 1) la *fase d'exploració*: és la iniciàtica, l'estadi més primerenc per on passa el jove abans de començar el camí per esdevenir pagès. Per als que han nascut en una explotació agrària familiar pot passar desapercibuda; però per als nous és un moment rellevant en el seu període d'incorporació. És quan se cerca el significat de l'atracció per l'activitat agrària, quan es coneixen experiències que aporten elements atractius vers la idea d'esdevenir pagès i, sobretot, és la fase prèvia a prendre una decisió més ferma. La persona explora els elements que l'han d'ajudar a prendre la decisió de fer del sector agrari la seva activitat principal. En aquesta fase hi ha joves que es *desenganyen* i abandonen la idea d'esdevenir pagesos.
- 2) La *fase de decisió*: segueix la d'exploració i s'inicia quan el jove fermament decideix que vol començar el camí vers la incorporació. El compromís

augmenta i la solidesa de les passes és més contundent. El jove no està *provant* sinó que és el moment en què comença seriosament a cercar terra, a prendre consciència de la nova professió, a definir el tipus d'activitat agrària on es vol instal·lar, etc.

5.2.2. El període d'incorporació

Un cop la persona que inicia el procés d'incorporació supera el *punt de partida*, moment en què comença a prendre decisions, és quan s'inicia el període d'incorporació que està format per quatre fases:

- 1) La *fase d'arrencada* comprèn els quatre primers anys a partir que el jove pren decisions de maneig i gestió en una explotació agrària. És una etapa molt vulnerable que requereix d'una especial atenció tant per part del jove, com de les polítiques implicades en la dinamització del relleu generacional del sector agrari.
- 2) La *fase de redefinició* es dona entre el quart i el setè any després del punt de partida. És un estadi on es fan reajustaments a l'explotació agrària, on augmenta la presa de decisions, la responsabilitat i el compromís amb l'activitat que el jove porta a terme; així com l'experiència, tant en temes agronòmics com de gestió empresarial.
- 3) La *fase d'establiment* correspon als joves que s'estan establint un cop passats entre vuit i onze anys des del punt de partida. Es continuen fent canvis i millores en el seu funcionament a l'explotació agrària, però ja des d'un posicionament molt més sòlid i madur.
- 4) La *fase de consolidació* és la continuació de la d'establiment on es considera que el jove ja ha finalitzat el procés d'incorporació. Passats onze anys la persona que ha iniciat una activitat ja té les eines suficients com per sentir-se totalment inserida i consolidada. Un dels fets rellevants que caracteritza aquesta fase és que els joves que s'han consolidat poden oferir als que estan en la fase d'exploració o d'arrencada un suport proper molt útil.

Prendre consciència que la incorporació a l'activitat agrària és un procés i que cada persona té unes condicions específiques que es tradueixen en unes necessitats concretes, és un gran pas per entendre la dinàmica actual de les incorporacions de joves al sector agrari. S'adjunta un fragment d'un informe sobre la pagesia nouvinguda publicat als Estats Units on es remarca la

importància d'un suport formatiu i d'orientació en cada una de les fases del procés d'incorporació de la persona jove nouvinguda.

"Although there are many prospective farmers, programs and services to assist new farmers begin successful new farm businesses are scarce. Good programming must consider both the starting point and the goals or "destination" of each new farmer to provide appropriate guidance and services. Understanding the different needs of new farmers with differing backgrounds and objectives is critical. Good programming will also accommodate how new farmers want to learn and acquire skills, as well as offering what skills and information they need to acquire. Programs need to help new farmers refine a farming vision to a realistic goal, and then provide learning experiences, resources, services and programs so each farmer can realize his or her farming vision" (Johnson, 2001: 3).

"Tot i que hi ha molts pagesos potencials, els programes i els serveis per ajudar els nous a començar noves empreses amb èxit són escassos. Una bona programació ha de considerar tant el punt de partida i els objectius, com el "destí" de cada pagès nou per poder oferir una orientació i uns serveis adequats. Comprendre les diferents necessitats dels nous pagesos amb diferents orígens i objectius és fonamental. Una bona programació haurà d'adaptar-se a com els nous volen aprendre i adquirir coneixements, així com oferir les habilitats i la informació que necessiten. Els programes han d'ajudar als nous pagesos a definir la seva visió de l'agricultura a un objectiu realista i, a continuació proveir experiències d'aprenentatge, recursos, serveis i programes per tal que cada agricultor pugui realitzar la seva visió de l'agricultura" (Johnson, 2001: 3).

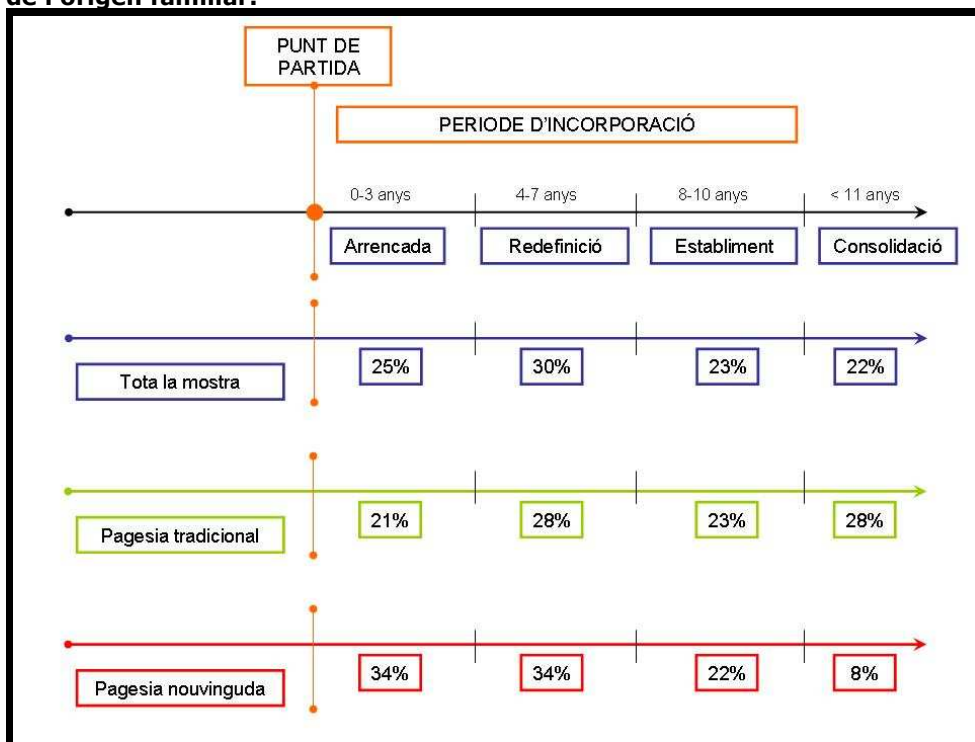
La cita anterior mostra la importància d'oferir eines adaptades a cadascuna de les fases del jove per poder cobrir amb més garanties d'èxit les seves necessitats. Els programes que es pensen per rejuvenir la pagesia han d'entendre que el perfil del jove que s'incorpora és cada vegada més heterogeni i que per tant el suport que s'ha d'oferir ha de diversificar-se i adaptar-se a les diferents realitats presents al territori.

5.3. Els joves incorporats en les àrees d'estudi

El treball d'anàlisi que es mostra fa referència a la informació primària que s'ha obtingut a partir dels 100 casos d'estudi que conformen la mostra del treball de camp de la tesi doctoral. D'aquests, 50 s'han realitzat a les comarques de Wellington, Grey i Bruce al sud-oest de la província d'Ontario a Canadà i les altres 50 s'han realitzat a les comarques gironines a Catalunya.

Les Figures 4 i 5 sintetitzen com es reparteix percentualment la mostra en les quatre fases que conformen el període d'incorporació. En la primera es comparen els grups en funció del seu origen familiar i en la segona en funció del seu origen familiar i geogràfic.

Figura 4: Percentatge de joves en cada fase del període d'incorporació en funció de l'origen familiar.

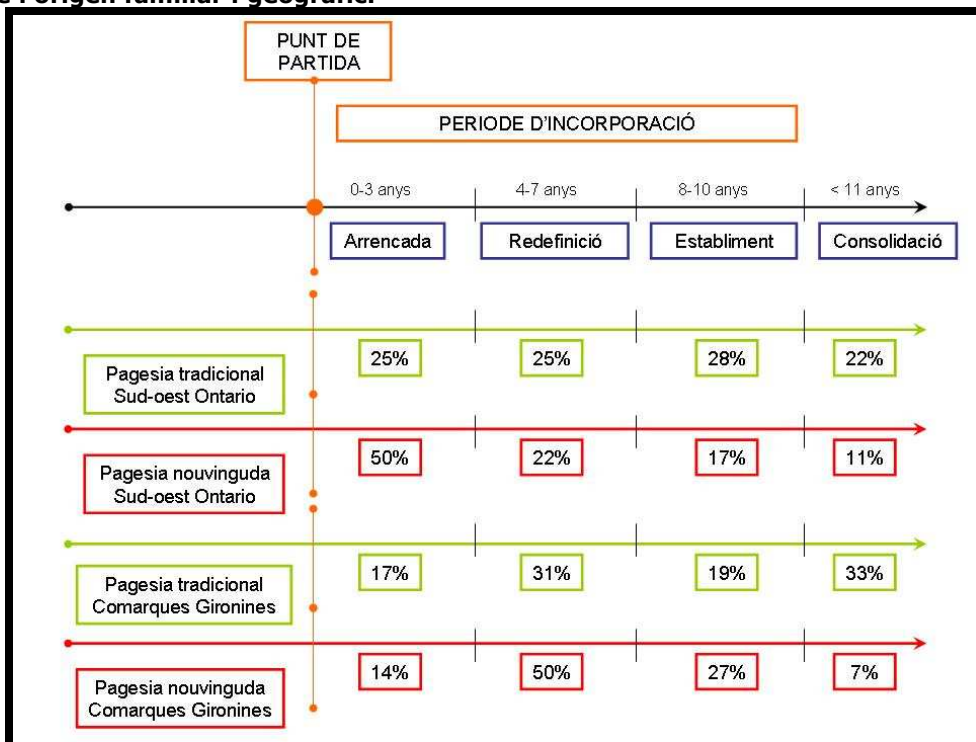
Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

L'anàlisi de la Figura 4 mostra com el total dels joves es reparteixen d'una manera equitativa entre les quatre fases del període d'incorporació. Alhora es percep com en el *Grup 2* són les dues primeres les que concentren un nombre major de casos d'estudi. Aquest resultat es pot explicar sobretot per dos motius. El primer té a veure en que les barreres i les dificultats per establir-se amb èxit en una explotació agrària són més elevades pels joves que han d'accedir de nou al sector agrari. És coneguda l'existència d'un gruix de joves sense origen agrari que comencen a desenvolupar l'activitat, però que per diferents motius no són capaços de continuar-la (Gillespie i Johnson, 2010: 33). El segon motiu té relació amb l'emergència del grup de joves sense origen agrari com un fenomen nou. Els capítols segon i quart, han constatat la visualització d'una nova onada de joves que emergeix en els últims anys com una resposta, entre altres coses, a la crisi del model alimentari global.

Si es comparen les dues zones geogràfiques (Figura 5), en l'àrea canadenca sembla que aquest fet és més evident. Aquesta dada marca una relació estreta amb el suport social que la pagesia nouvinguda ha tingut al sud-oest d'Ontario en els darrers 5 anys. A les comarques gironines encara no s'ha desenvolupat

una xarxa de suport forta que esperoni més joves a accedir a l'activitat agrària. Aquest pot ser un dels motius pels quals no s'han trobat tants casos en la primera de les fases del procés d'incorporació. En tot cas, per a les dues àrees d'estudi el nombre de joves nouvinguts en la fase de consolidació és molt menor que en la resta.

Figura 5: Percentatge de joves en cada fase del període d'incorporació en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Dels 100 casos que formen part de la mostra, el 73% són homes i 27% són dones. Aquests presenten una mitjana d'edat de 31,2 anys en el moment de l'entrevista i de 23,4 anys quan comencen l'activitat agrària; sent de 22,4 per als homes i de 26,2 per a les dones. El gran gruix dels joves han estudiat formació agrària professional (47%) o estudis universitaris (31%). Els seus orígens són principalment rurals (89%). Pel que fa a les noves tecnologies de la informació, el 76% és usuari habitual del correu electrònic i el 26% té pàgina web pròpia. Un 28% dels joves tenen un Pla d'empresa redactat quan comencen l'activitat agrària. La Taula 5.1 mostra els percentatges per als dos grups en funció de l'origen familiar.

Taula 5.1: Principals característiques de la mostra de joves en funció de l'origen familiar.

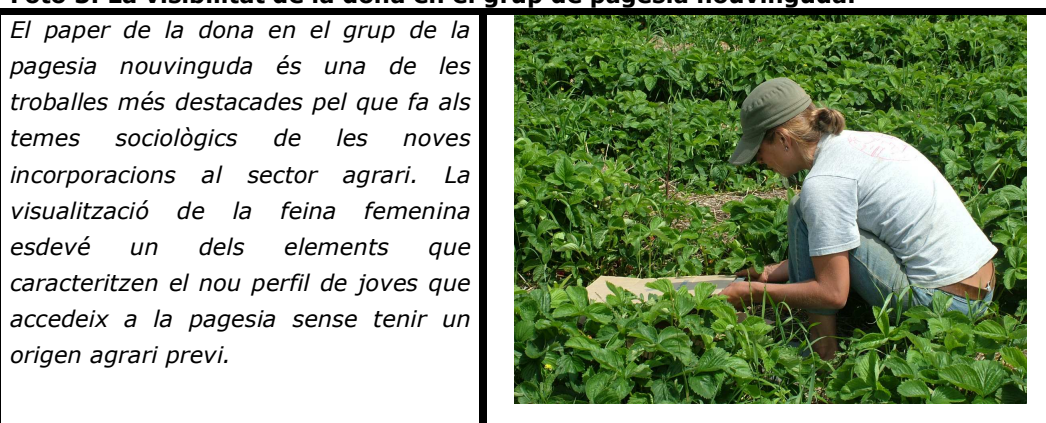
Característiques dels joves	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
Home	85%	47%	73%
Dona	15%	53%	27%
Edat Punt de Partida ⁷⁸	21,9	26,5	23,4
Edat Moment Entrevista ⁷⁹	30,6	32,5	31,4
Origen Rural	68%	41%	81%
Origen Urbà	0%	59%	19%
Formació professional	63%	12%	47%
Formació universitària	16%	63%	31%
Ús habitual del correu electrònic	66%	97%	76%
Disponibilitat de Web pròpia	9%	63%	26%
Pla d'empresa actualitzat	15%	56%	28%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

De la Taula 5.1 es destaca que:

- El percentatge de dones al capdavant de les explotacions agràries és molt superior en el grup de pagesia nouvinguda que en el de tradicional. El 57% de les dones del *Grup 2* s'incorporen a l'activitat agrària com a cap d'explotació, assumint totes –o la major part- de les responsabilitats de gestió i maneig; ja sigui individualment, amb la parella o amb un soci. És una dada extremadament rellevant, sobretot tenint en compte la invisibilitat que ha tingut la dona al llarg de la història del món agrari. Pel que fa al nombre de casos en el *Grup 1*, només en el 15% de les entrevistes s'ha trobat que és la dona la que pren decisions rellevants de gestió.

Foto 3: La visibilitat de la dona en el grup de pagesia nouvinguda.

El paper de la dona en el grup de la pagesia nouvinguda és una de les troballes més destacades pel que fa als temes sociològics de les noves incorporacions al sector agrari. La visualització de la feina femenina esdevé un dels elements que caracteritzen el nou perfil de joves que accedeix a la pagesia sense tenir un origen agrari previ.

Font: Neus Monllor, 2008.

⁷⁸ Edat Punt de Partida: edat que té el jove en el moment comença a prendre decisions en l'activitat agrària on s'incorpora.

⁷⁹ Edat Moment Entrevista: edat que té el jove el dia en què es realitza l'entrevista.

- Les edats en les quals els joves passen per les diferents fases del procés d'incorporació també són diferents per als dos grups. La Taula 5.1 mostra una diferència de 4,6 anys entre el punt de partida del jove nascut en una explotació agrària familiar i el jove que ha d'entrar de nou al sector. En la major part dels casos, des d'un punt de vista estructural és més senzill continuar una activitat existent que engegar-ne una de nova.
- La major part dels joves entrevistats tenen un origen rural, ja que tots els que relleven les explotacions familiars hi ha nascut. Però si només es té en compte el grup de joves nous es constaten diferències. N'hi ha que provenen d'àrees rurals i que han experimentat la pagesia des de ben petits pel sol fet d'haver viscut en un entorn rural. D'altra banda, també hi ha joves nous que tenen origen urbà, fet que moltes vegades els dificulta l'accés a les xarxes agràries, a la terra o al coneixement específic, mentre que d'altres els acostava amb més facilitat al mercat urbà i a les activitats de diversificació relacionades amb la ciutat.
- Les trajectòries estudiantils dels joves que s'incorporen són diferents en funció del grup. Mentre que la major part de la pagesia tradicional ha estudiat formació professional (63%) -sobretot agrària (57%)-, en el grup de joves nous el 63% tenen estudis universitaris dels quals la majoria no són agraris. Aquest detall mostra que una bona part dels joves sense origen agrari s'introdueixen al sector un cop han acabat l'etapa universitària, sense que aquesta tingui una relació directa amb el sector agrari. Majorment provenen d'àrees com la sociologia, el medi ambient, la biologia o les humanitats. Són les dones les que presenten un percentatge més elevat d'estudis universitaris, tant les que relleven explotacions agràries familiars (50%) com les joves nous (70,5%).
- L'ús de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) també diferencia els dos grups de joves. Mentre que gairebé tots els nous fan un ús habitual del correu electrònic (97%), en el grup de la pagesia tradicional aquesta xifra es redueix fins un 66%. D'altra banda, també els diferencia el fet de tenir una web pròpia. Mentre un 63% dels joves sense origen agrari disposa d'un espai web des d'on es dona a conèixer al món, ja sigui per explicar les particularitats de l'explotació agrària on produeix aliments o per vendre el seu producte per Internet; només un 9% de la pagesia tradicional ha donat aquest pas. També són les dones les que entren l'espai web per difondre i vendre els seus productes, un 55,6% del total i un 76,5% de les nous.
- La redacció d'un pla d'empresa com un document estratègic a partir del qual treballar i organitzar la gestió a mig termini de l'explotació agrària és més

habitual per al Grup 2. Més de la meitat (56%) dels joves nouvinguts acostumen a fer un Pla d'empresa, que es converteix en una eina bàsica de previsió i planificació d'una activitat empresarial en la què són nous i per tant on cal anar pas a pas, per tenir un control acurat de les fases del procés d'arrencada vers la consolidació. D'altra banda, els joves que han nascut en una explotació agrària familiar argumenten que *ja ho tenen al cap* i que no cal que emprin un document escrit per millorar la planificació. Només un 15% en té un de vigent en el punt de partida.

Un cop analitzades les diferències entre els dos grups de joves en funció del seu origen familiar, es detallen les principals semblances i diferències en funció del seu origen familiar i geogràfic (Taula 5.2).

Taula 5.2: Principals característiques de la mostra de joves incorporats en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Característiques dels joves	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
Home	88%	39%	83%	57%
Dona	13%	61%	17%	43%
Edat Punt de Partida	23,5	27,5	20,4	25,2
Edat Moment entrevista	31,5	33	29,7	31,7
Origen Rural	100%	22%	100%	64%
Origen Urbà	0%	78%	0%	36%
Formació professional	53,2%	22,2%	72,2%	14,3%
Formació universitària	18,8%	72,2%	13,8%	35,7%
Ús habitual del correu electrònic	68,8%	94,4%	63,9%	100%
Disponibilitat de Web pròpia	6,3%	77,8%	13,9%	42,9%
Pla d'empresa actualitzat	18,8%	66,7%	11,1%	42,9%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

De la Taula 5.2 es destaca que:

- La distribució percentual entre homes i dones del grup de la pagesia tradicional no mostra diferències significatives quan es compara entre les dues àrees geogràfiques; mentre que sí que se n'observen en el grup de pagesia nouvinguda. A l'àrea canadenca s'incorpora un percentatge més elevat de dones sense origen agrari que a la catalana, malgrat la tendència a les dues àrees d'estudi és a incrementar el nombre de dones joves incorporades.
- Els joves de les comarques gironines s'incorporen abans a l'activitat agrària que els de l'àrea canadenca, tant si continuen la tradició familiar com si entren de nou al sector agrari.

- L'origen de tots els joves que relleven explotacions agràries és rural; mentre que la procedència –rural o urbana- dels joves nouvinguts varia en funció de l'àrea d'estudi. A la canadenca la gran majoria tenen un origen urbà, mentre que a la catalana són més els joves amb un origen rural que no urbà.
- El nivell d'estudis assolit pels joves en funció de l'àrea geogràfica varia. Entre els del *Grup 1* destaquen els joves gironins que han estudiat formació agrària professional (72,2%). Mentre que entre els del Grup 2 destaca l'elevat nombre de joves canadencs nouvinguts que tenen estudis universitaris (72,2%).
- L'ús habitual del correu no presenta diferències entre els joves. En canvi l'ús d'una web pròpia és més comú entre els joves canadencs sense origen agrari. Pel que fa a la pagesia tradicional són més els gironins que tenen web que no els canadencs.

Aquestes característiques generals mostren les particularitats de cada grup on es poden distingir dos perfils en funció de l'origen familiar:

- 1) En el grup de la **pagesia tradicional** predominen els homes d'origen rural que s'incorporen a l'activitat agrària acabada la formació professional agrària. Fan servir el correu electrònic, però no un espai web per a vendre els seus productes. Tampoc és habitual la redacció d'un pla d'empresa per gestionar l'activitat agrària.
- 2) En el grup de la **pagesia nouvinguda** predominen les dones d'origen urbà que s'incorporen a l'activitat agrària un cop acabats els estudis universitaris. Empren el correu electrònic i en molts casos un espai web per vendre els seus productes. És comú la redacció d'un pla d'empresa per tal de començar la gestió de la nova explotació agrària amb més garanties d'èxit.

L'estudi comparatiu permet matisar un subgrup dintre del de la pagesia nouvinguda, que és més predominant a l'àrea d'estudi gironina. Respon al d'un jove, tant femení com masculí, amb origen majorment rural i sense estudis superiors. Aquest contrasta amb el que és més present a l'àrea d'estudi canadenca, protagonitzat per un elevat percentatge de dones nouvingudes amb estudis universitaris que tenen un pla d'empresa i que gestionen una web pròpia. Aquestes dades coincideixen amb un estudi (English, 2007) que es va fer als alumnes del *CRAFT program* l'any 2007 on el perfil responia al d'una dona (67%), amb origen urbà (74%) i amb estudis universitaris (81%).

5.4. La fase d'exploració

El procés d'incorporació a l'activitat agrària comença amb el *període de planificació* justament en el moment en què el jove explora la idea de voler dedicar-se al sector agrari. És una fase molt incipient, on encara no existeix cap compromís ni cap idea clara de cap a on cal endreçar el timó. D'una banda, molts joves de família pagesa aquesta fase no la identifiquen perquè és inherent a la seva condició; *sempre* han sentit que volien dedicar-se al sector. Han anat creixent a l'explotació agrària on la vocació apareix com una cosa innata. De l'altra, per alguns joves que han entrat gradualment a formar part del sector agrari, aquesta primera *fase d'exploració* és molt important perquè és quan comencen a sentir que esdevenir pagès o pagesa pot ésser una bona opció de vida.

La fase d'exploració és rellevant en tant que és la primera i que forma part de l'etapa en què el jove cerca diferents estímuls, motius o vincles que l'acostin a l'activitat agrària. És una fase especialment rellevant per als joves que no han tingut un contacte previ amb el món agrari. A Canada el *CRAFT program* fa de pont entre la fase d'exploració i la de decisió. Dóna eines als joves que en formen part per tenir un coneixement de primera mà sobre que vol dir dedicar-se al camp. En canvi a Catalunya és difícil trobar una oferta formativa o d'orientació que doni resposta als joves que es troben en aquesta fase. El jove cerca coneixement pràctic i sobretot alguna experiència vivencial sense que hagi de ser de massa durada ni que suposi massa compromís. En aquesta fase el jove ha de poder equivocar-se per avançar en la concreció del seu projecte des de l'experiència personal.

Al segon capítol s'han anotat referències d'entitats sense ànim de lucre que ofereixen programes adreçats als joves que es troben en aquesta fase on s'identifica clarament la direcció vers cobrir unes necessitats molt concretes. Per exemple, sota el nom *Exploring your new farm dream: is starting an agricultural business right for you? (Explorant el teu somni pagès: és adequat per a tu començar una empresa agrària?)* es realitzen cursos adreçats a joves per facilitar un acostament senzill i directe vers què pot arribar a implicar el fet de dedicar-se al sector agrari com activitat professional. Estan organitzats en quatre trobades informals i un dia de visites de camp a explotacions agràries que ja estan en marxa. En aquest cas és un curs creat per l'entitat americana *New England Small Farm Institute (NESFI)* que actualment s'ofereix regularment a Ontario des de *FarmStart*. La propaganda que fan del curs s'adreça als joves de la següent manera:

"If you are considering... full-time farming, farming part-time while continuing other employment, - changing your career to start farming, - taking over an

existing farm business... then Exploring Your New Farm Dream is the ideal learning and networking opportunity for you! The course will enable you to... determine if farming as a business is a good fit for you. This course is not about developing a business plan. It's about answering the very important question: Is starting an agricultural business right for me?" (FarmStart, 2010).

"Si estàs pensant en... dedicar-te a temps complet a l'agricultura, o dedicar-te a temps parcial mentre tens una altra activitat, o en canviar la teva carrera per començar-ne una a l'agricultura, o en l'adquisició d'una empresa agrària existent... llavors "Explorant el teu somni pagès" és la manera ideal per a aprendre i per a crear noves xarxes! El curs et permetrà... determinar si l'activitat agrària és el que vols. Aquest curs no és per desenvolupar un pla d'empresa. Es per ajudar-te a respondre una pregunta molt important: començar una empresa agrària és adequat per a mi?" (FarmStart, 2010).

Poder orientar els joves alhora de prendre la decisió de dedicar-se al sector agrari és un tema rellevant. Molts nous, tenen una imatge distorsionada del que significa dedicar-se al camp o menar bestiar, desconeixença que els porta a no tenir clar si esdevenir pagès és el que volen. Una bona orientació en la fase d'exploració facilita la identificació dels joves que realment volen dedicar-se professionalment, dels que ho volen fer com una activitat complementària i dels que desisteixen de la idea inicial. Aquesta identificació permet que els que passen a la *fase de decisió* ho facin amb més garanties d'èxit. La següent cita mostra la importància de donar suport a les persones joves en aquestes dues fases del procés d'incorporació a l'activitat agrària.

"People who are exploring the possibility of farming, and those who are planning to farm are our future; they need special attention and services to nurture them along the farming career path" (Ruhf et al., 2002: 5).

"Les persones que estan explorant la possibilitat de dedicar-se a l'agricultura, i els que estan planejant-t'ho són el nostre futur; necessiten una atenció i serveis especials per acompanyar-los al llarg del seu camí per esdevenir pagesos" (Ruhf et al., 2002: 5).

5.5. La fase de decisió

La *fase de decisió* comença quan el jove té clar que vol dedicar-se al sector agrari. Aquest moment acostuma a ésser molt natural per una persona que s'ha criat i que ha viscut en una explotació agrària familiar des de ben petita; però és un estadi molt marcat per aquelles que sense tenir un origen agrari es volen dedicar al sector. Aquest estadi del procés s'ha anomenat *punt de planejament* i és el que inicia la *fase de decisió*. La Taula 5.3. mostra les edats que tenen els joves en funció del seu origen familiar.

Taula 5.3: Edat dels joves en el punt de planejament en funció de l'origen familiar.

	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
Punt de Planejament (anys)	20,1	23,1	21,3
Punt de Partida (anys)	21,9	26,5	23,4
Durada de la Fase de decisió (anys)	1,8	3,4	2,1

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

L'assoliment del *punt de planejament* presenta diferències entre els dos grups. Els joves que relleven les explotacions agràries familiars comencen abans a planificar la incorporació al sector agrari. La mitjana per a tot el *Grup 1* és de 20,1 anys, mentre que per al *Grup 2* és de 23,1 anys. La fase de decisió dura gairebé la meitat que en el cas dels joves que no tenen un origen agrari. El fet de no tenir una base de recursos disponible, ni terra a l'abast, ni moltes vegades el coneixement suficient, implica que el jove que no ha nascut en una explotació agrària familiar ha d'emprar més temps (3,4 anys). Dintre d'aquest grup, són les dones nouvingudes les que més tarden a passar del punt de planejament al punt de partida, on és la fase de decisió de 4 anys.

Dintre de la pagesia tradicional es distingeixen tres subgrups:

- 1) El primer el formen els joves que *sempre* han desitjat dedicar-se al camp. Aquests joves no poden identificar un moment concret on comencen a planificar, perquè ha estat un sentiment progressiu.
- 2) El segon està format per joves que realment senten que volen rellevar l'explotació agrària familiar un cop acabats els estudis secundaris. Un bon gruix estudia formació professional agrària per tal d'adquirir coneixements complementaris als familiars.

"Probably I decided my last year of high school... then I went to college to learn more about agriculture, to develop more appreciation and respect for doing it" (1PT17H).

"Probablement ho vaig decidir en el meu últim any d'institut... llavors vaig fer una formació professional per aprendre més sobre l'agricultura, per adquirir més estima i respecte per aquesta feina" (1PT17H).

- 3) El tercer correspon als joves que, malgrat ser fills de casa de pagès, no prenen la decisió de voler dedicar-s'hi fins molt més tard. Són joves que han marxat a estudiar o a treballar en altres sectors i que quan creuen o senten que han viscut prou, decideixen retornar a la llar familiar per dedicar-se plenament al sector agrari. Aquests joves acostumen a tenir nivells formatius més alts i a aportar noves idees a les explotacions familiars agràries tradicionals. La següent cita posa en evidència com el

jove torna a casa amb una idea clara de voler recuperar un producte tradicional, fet que es considera innovador pel valor afegit que suposa.

"Vaig estar dos anys pensant si tornar o no tornar... als vint anys vaig marxar i no he tornat fins als trenta-quatre... em va motivar el fet de recuperar el *recuit de l'Empordà*... crec que aquest va ser el detonant" (2PT60H).

Pel que fa als joves que no tenen un origen agrari el punt de planejament és un moment molt important del procés d'incorporació. És la data en la que decideixen començar a planificar com i de quina manera enceten el camí vers la inserció en un món desconegut. Per la gran majoria dels joves aquest moment arriba després d'algun fet concret que els fa canviar de rumb, com ara un estiu en què han fet pràctiques en una granja, un viatge a terres agràries, una classe a la universitat sobre qualitat del sòl, la visita a un amic que és pagès, etc. Per molts, aquesta etapa coincideix amb els anys a la universitat. És quan han de començar a pensar i a fer un plantejament de *què volen ser quan sigui grans*, que s'obre la possibilitat d'escollir la pagesia com a activitat professional.

"It was a very defined moment in my life... I was taking a very first organic agriculture class at the University of Guelph and I think it's funny with farming... you don't presume you can be a farmer, you decided to be a doctor, a lawyer or a hairdresser... but becoming a farmer... it was an instant one day in class that I felt it was what I wanted to do!" (1PN41D).

"Va ser en un moment molt concret de la meua vida... feia la meua primera classe d'agricultura ecològica a la Universitat de Guelph i crec que és graciós amb l'agricultura... que t'ho penses que pots arribar a ser pagès... pots decidir ser un metge, un advocat o un perruquer... però fer-te un pagès... va ser un instant en un dia de classe que vaig sentir que era el que jo volia fer!" (1PN41D).

Per tal d'identificar diferències entorn les dues àrees geogràfiques, es mostra la Taula 5.4 on es comparen les edats dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Taula 5.4: Edat dels joves en la fase de decisió en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Fase de decisió (anys)	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
Punt de Planejament	20,9	24,4	18,7	21
Punt de Partida	23,5	27,5	20,4	25,2
Durada de la Fase de decisió	2,6	3,1	1,7	4,2

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

S'observa que els joves a les comarques gironines arriben abans al punt de planejament. La mitjana per al *Grup 1* és tot just passada la majoria d'edat. És interessant anotar que per aquest grup de joves la durada de la fase de decisió

és més curta que per la resta. Aquest fet pot respondre a diferents motius. El que cobra major importància és l'accés a l'ajut del Departament d'Agricultura. Aquesta dada pot mostrar que per a la pagesia tradicional que ja té l'estructura muntada, l'ajut és un bon suport en un moment tant important i estratègic com el d'iniciar l'activitat. És un ajut continuista que espera el jove a incorporar-se i a fer una inversió. Però, per als joves que no tenen una estructura muntada és un ajut insuficient. El servei públic català no posa a l'abast de la pagesia novinguda un programa adequat a les seves necessitats: per cercar terra, per trobar ramat, per assolir els coneixements específics adequats, per projectar l'empresa des d'un punt de vista alternatiu, etc. Aquest pot ser un dels motius pels quals els joves gironins sense origen agrari tardin 4,2 anys des que comencen a planificar la incorporació fins que finalment arrenquen. Una de les persones joves entrevistades ho expressa de la següent manera:

"L'ajut està pensat per a fills de pagesos. T'ajuden a comprar-te un tractor, t'ajuden a arriar un negoci, però clar tu ja has de tenir tot això al darrere... la finca... no, no està pensat per nosaltres!" (2PN91D).

Si es comparen les dues àrees d'estudi, s'observa que els joves canadencs s'incorporen a l'activitat agrària més tard que els catalans i és l'edat mitjana per als primers de 25 i pels segons de 21,8 anys. En aquest cas també es pot pensar que l'ajut d'incorporació del Departament d'Agricultura espera els joves a assolir abans el punt de partida⁸⁰.

Finalment, és interessant anotar que la durada de la fase de decisió és més semblant entre els dos grups canadencs que no pas entre els catalans. Els joves del sud-oest de la província d'Ontario tarden entre 2,6 i 3,1 anys de mitjana; mentre que els de les comarques gironines presenten una diferència molt major. Un dels motius que ajuda a explicar perquè els joves novinguts a l'àrea canadencs s'incorporen abans que a la catalana, fa referència a la xarxa de suport que ha suposat el *CRAFT program*, *Everdale* i *FarmStart*.

5.5.1. Els motius per ser pagès

Els motius que porten els joves a volen dedicar-se al sector agrari i a donar la passa vers la fase d'arrencada són, majoritàriament i per a tots dos grups, estar a l'aire lliure i ser el *teu propi jefe*.

⁸⁰ Els treballs de Errington i Loble (2002) conclouen que la velocitat amb què el jove ascendeix per l'escala de successió és major en França que en Anglaterra o Canadà. Els autors justifiquen la diferència pel fet que França és un dels països pioners en recolzar el relleu generacional de l'activitat agrària i perquè han adoptat des del començament els ajuts de "Jubilació anticipada" i "d'Incorporació de joves" de la Política Agrària Comunitària (PAC).

"Veure-ho des de sempre... des de petit ja sentia l'atracció pels animals i pel camp i tot això... i pel fet de ser l'ofici més lligat de tots, però potser també el més lliure!" (2PN98H).

A més gairebé tots els joves reconeixen que els agrada l'ofici, que sinó no ho farien. També és rellevant el fet vocacional de *portar-ho a dintre*. Aquest motiu ha aparegut tant en un *Grup 1* com en el *Grup 2*. Per tant, un jove pot no haver nascut en una explotació agrària familiar però en canvi pot sentir la vocació per dedicar-s'hi.

"No hi ha una cosa que et motiva a fer-te pagès, això es porta a dins!" (2PN71H).

Per als que relleven la família pagesa es generalitza un fort sentiment de mantenir la tradició i el patrimoni familiar. També senten que han de fer-ho perquè s'han criat en una explotació agrària i cal seguir l'activitat engegada. Per a molts joves és gairebé impossible dir que *no*. Els pares han invertit molt d'esforç, temps, diners, etc. i el jove sent l'obligació de continuar-hi. Quan es va fer aquesta pregunta a molts joves els va costar definir els motius pels quals es dediquen a l'activitat agrària. En aquests casos la mirada de la persona entrevistada mostra un signe d'obvietat, com si mai hagués existit una altra possibilitat de treball i estil de vida.

"Hi he nascut... no sabia pas quan ho vaig decidir... és que no ho he decidit mai!" (2PT85H).

D'altra banda, els joves que entren de nou al sector agrari ho fan per un desig més arrelat a uns valors vinculats amb la natura, els animals i l'estil de vida rural. Argumenten que fer de pagès permet veure el resultat del treball quotidià, i que a més, és una manera molt sana de contribuir a la millora del planeta. A una bona part dels joves nouvinguts els empeny una manera d'obrar acord amb la seva filosofia global. Alguns dels joves entrevistats han acabat estudis universitaris relacionats amb el medi ambient o les humanitats. Un dels arguments és que senten que poden ser un agent de canvi social conreant la terra i oferint aliments sans a la població.

"I guess... it started with attending University of Guelph... not in agriculture... environmental science... but I knew a lot of people in the agriculture program, I liked the idea of self employment, working in a job that has very tangible results... I like the idea of having the whole system... and finishing a product you can eat" (1PN36H).

"Suposo... que va començar amb l'assistència a la Universitat de Guelph... no en Agricultura, sinó en Ciències Ambientals... però jo coneixia un munt de gent en el programa d'agricultura, em va agradar la idea d'autocupació, d'una feina que té resultats molt tangibles... m'agrada la idea de tenir en compte tot el sistema... i més si l'acabat és un producte que és pot menjar" (1PN36H).

"I'm doing something important... I'm contributing to a solution, not contributing to a problem... in other jobs I had to compromised my values" (1PN44D).

"Estic fent alguna cosa important... contribueixo a una solució, no pas a un problema... en altres feines havia de comprometre els meus valors" (1PN44D).

(Motivació) "Poder deixar una terra digna pels nostres successors... fer les coses amb coherència amb el medi" (2PN91D).

Els motius per esdevenir pagès coincideixen a les dues àrees d'estudi. No s'ha trobat cap tret rellevant que distingeixi els joves en funció de l'origen geogràfic. Aquest fet mostra que el reclam de la pagesia, tant tradicional com nouvinguda, és similar. D'una banda, els que continuen l'activitat familiar valoren l'arrelament cultural a la terra i mantenen un lligam molt fort amb el patrimoni i la tradició familiar. De l'altra, els qui entren de nou se senten atrets per un estil de vida i una manera d'actuar que els convenç filosòficament, que els omple de satisfacció i que els permet guanyar-se la vida. La gran majoria de joves valoren la llibertat de la feina i el contacte amb la natura.

5.5.2. Els primers passos del procés d'incorporació

Un cop els joves han decidit que es volen dedicar al sector agrari és quan comencen a planificar de quina manera s'entrarà al període d'incorporació. Metodològicament en els següents resultats s'han tingut en compte el total de respostes que han donat els joves quan se'ls ha demanat *què és el primer que vas fer un cop vas decidir que volies ser pagès/a?*⁸¹. No s'han prioritzat les respostes perquè s'entén que no hi ha un *únic* pas un cop el jove ha decidit que vol continuar. En el fons és un moment on conflueixen diferents decisions i on es fa més d'una cosa al mateix temps. Tot seguit es destaquen les més habituals, en funció de l'origen familiar.

D'una banda els que s'han criat en una família pagesa afirmen que:

- Continuen el que ja hi ha a casa sense fer massa canvi.
- Van a estudiar un cop decideixen que volen rellevar la tradició familiar.
- Van a treballar fora de l'explotació agrària per tal de guanyar diners i poder-los invertir en el negoci familiar.
- Agafar experiència fora de l'àmbit familiar i per tant anar a treballar a una altra explotació agrària.

⁸¹ Quan es va fer l'entrevista es donaven tres opcions. Els percentatges que es presenten en referència a aquesta pregunta són el resultat de comptabilitzar totes les respostes i d'escollir les cinc primeres per a cada grup.

- Augmentar la dimensió de l'explotació agrària i per tant comprar més bestiar o adquirir més terres.

Altres passos que dona la pagesia tradicional un cop presa la decisió de continuar, són anar al banc a demanar diners per fer la primera inversió, parlar amb els pares per introduir algun canvi important en l'explotació agrària o cercar assessorament extern ja sigui a l'administració pública o a personal tècnic privat.

D'altra banda els joves que no han nascut en una explotació agrària familiar argumenten que:

- Van a treballar per tal de poder tenir diners per invertir en la pròpia explotació agrària.
- Fan pràctiques a alguna explotació agrària arriada, que pot ser a través d'un programa organitzat com el *CRAFT program* a Canadà o com *l'Escola de pagesia i activitat pastoral* a Catalunya. Però també pot ser per iniciativa del jove que s'ofereix a treballar a canvi de rebre coneixements en alguna explotació agrària coneguda o a través del *Wofing*⁸².
- Comencen fent petites proves a casa d'un amic o en algun terreny cedit.
- Cerquen una finca i si es pot, la compren. Els joves que han optat per l'opció de la propietat acostumen a ser els d'edats més elevades i amb carreres professionals més remunerades abans d'entrar al sector agrari.
- S'acosten als avis del poble o viatgen per aprendre i adquirir nous coneixements.

Aquests resultats porten implícites dues reflexions. La primera és que entre els dos grups coincideix el fet *d'anar a treballar per poder invertir en l'explotació agrària*. Quan una persona jove decideix tirar endavant amb una activitat autònoma com és la pagesia, necessita un mínim de capitalització inicial. Malgrat la família o el banc puguin prestar-ne, cal anar fent un bon coixí per així poder fer la primera inversió. La segona és que pocs joves han anat a cercar assessorament per tal d'incorporar-se al sector agrari. Els que relleven les explotacions agràries acostumen a continuar el tarannà de casa i no demanen gaire consell, si més no en els estats inicials.

"Pla d'empresa no... ho tenim al cap, has de tirar sobre la marxa i sobre com va el negoci" (2PT90H).

⁸² El Wofing (abreviació de WWOOFING) respon a les sigles *World Wide Opportunities on Organic Farms* (Oportunitats arreu del món en granges ecològiques). Veure: www.woof.org

Per la seva banda, els joves sense origen agrari opten per anar a fer pràctiques abans que per demanar un assessorament professional. Més tard es veurà que un cop s'instal·len són més conscients de les seves necessitats i elaboren un pla d'empresa alhora que demanen assessorament dirigit.

La major part de les passes que donen els joves que s'incorporen tenen el suport del seu entorn familiar. Gairebé tots els fills de pagesos i pageses han tingut un suport econòmic i moral dels pares en la fase d'arrencada. De fet, és a les famílies on aquest suport no existeix o presenta problemes on la incorporació pot esdevenir més difícil. Per tant, s'entén que en gairebé tots els casos el suport de la família ha estat un motiu rellevant de continuïtat; sobretot pels joves que relleven les tasques familiars. En el cas dels joves nouvinguts, la diversitat de situacions és més elevada, però el grau de suport també és notable. Cal anotar que per bona part de la pagesia nouvinguda l'opinió dels pares de dedicar-se al sector agrari ha estat negativa en el primer moment, malgrat a mesura que passa el temps aquest escepticisme es va diluint.

Si es comparen les passes que donen els joves a les dues bandes de l'oceà es troben sobretot dues diferències importants pel que fa al grup de la pagesia tradicional. A l'àrea canadenca hi ha un nombre major de joves amb origen agrari que compren la seva pròpia finca. En canvi a l'àrea gironina els joves acostumen a incorporar-se a l'activitat agrària a través de la creació d'una societat familiar. Un altre fet que els diferencia és el d'anar a estudiar. A les comarques gironines els joves argumenten en més de la meitat dels casos que una de les primeres coses que fan és anar a formar-se, mentre que l'àrea canadenca aquest percentatge es redueix força.

5.5.3. Accés a l'explotació agrària on s'incorpora el jove

La Taula 5.5 mostra com els joves del *Grup 1* s'incorporen en major part continuant el negoci familiar i en segona opció o bé el reconverteixen o bé comencen una explotació agrària de nou. En canvi els joves del *Grup 2* opten per començar una nova activitat o bé, però en menor mesura, per continuar una activitat ja iniciada. En aquest cas el jove acostuma a associar-se amb pagesia que ja tingui l'activitat engegada.

Taula 5.5: Accés a l'explotació agrària on els joves s'incorporen en funció de l'origen familiar.

Origen de l'explotació agrària	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Continuació del negoci familiar	41	60%	0	0%	41	41%
Reconversió del negoci familiar	12	18%	0	0%	12	12%
Continuació del negoci no familiar	1	1%	8	25%	9	9%
Inici de nova activitat	14	21%	24	75%	38	38%
Total	68	100%	32	100%	100	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Taula 5.6 mostra com per al *Grup 1* l'opció majoritària és la continuació del negoci familiar; però destaca que per als canadencs la segona és iniciar una nova activitat, mentre que per als gironins és reconvertir l'explotació agrària familiar. En el primer cas el jove acostuma a comprar una finca nova i a engegar una explotació agrària normalment en el mateix sector que la família de la qual prové. Els joves gironins, en canvi, opten per reconvertir l'explotació familiar ja sigui canviant de sector o bé canviant alguns dels passos estratègics del procés productiu. En el *Grup 2* també es troben dues modalitats d'incorporació, malgrat a totes dues àrees d'estudi predomina l'inici d'una nova activitat agrària. A Ontario una tercera part dels joves continua un negoci no familiar on normalment el nouvingut s'associa amb algú que ja està establert, mentre que a les comarques gironines aquest percentatge es redueix a la meitat.

Taula 5.6: Origen de l'explotació agrària on els joves s'incorporen en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Origen de l'explotació agrària	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Continuació del negoci familiar	17	53%	0	0%	24	67%	0	0%
Reconversió del negoci familiar	3	9%	0	0%	9	25%	0	0%
Continuació del negoci no familiar	0	0%	6	33%	1	3%	2	14%
Inici de nova activitat	12	38%	12	67%	2	6%	12	86%
Total	32	100%	18	100%	36	100%	14	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

S'acaba de mostrar que és el que fan els joves abans de començar a prendre decisions en una explotació agrària. Aquesta fase és cabdal per a tots els joves, però sobretot per als nouvinguts que acostumen a tenir menys informació i menys recursos per tal de començar. En conseqüència, l'orientació que el jove necessita en la fase de decisió s'ha de focalitzar en la cerca de terra, de finançament i dels recursos materials bàsics per poder començar una activitat agrària. Des de diferents entitats, sobretot del tercer sector, s'ofereixen cursos i s'organitzen trobades per a les persones que es troben en aquesta fase del

procés d'incorporació. Es facilita el contacte entre propietaris i persones que cerquen terra per treballar, entre joves que tenen projectes semblants, etc. També es donen a conèixer formes alternatives a les tradicionals per tal d'accedir a la terra o al bestiar; per tal de finançar la primera inversió o per tal de superar amb èxit la fase prèvia al període incorporació.

5.6. La fase d'arrencada

El període d'incorporació comença en el moment el jove sent i constata que ja pren decisions en una explotació agrària ja sigui com a empresari agrari, autònom, assalariat o ajuda familiar. Aquest moment s'anomena *Punt de partida* i l'ha definit cadascun dels joves entrevistats marcant l'any en què va començar. A partir d'aquest moment s'inicia *la fase d'arrencada*, estadi on el jove comença a gestionar l'explotació agrària on treballa.

Aquest punt pot estar molt marcat o pot estar barrejat amb altres fets que dilueixen la seva definició. Per als que és un moment clar significa que compren una explotació agrària i la comencen a gestionar, que signen el primer contracte per treballar o que s'incorporen amb l'ajut del Departament d'Agricultura i institucionalment entren a formar part de la societat familiar. També n'hi ha qui respon d'una manera casi sarcàstica al legant que *fins que no falti el pare no podrà manar*; malgrat després matisen que, a poc a poc i a mesura que el jove s'involucra més intensament, el marge de responsabilitat es tradueix en més poder per prendre decisions.

"Les decisions... jo no en prenc... però és que quan en tingui 40 i 50 anys encara m'estaré barallant amb el meu pare, és un home d'abans... però quan ell va veure que jo ja em volia quedar a casa... ja et dona una mica ell el poder..." (2PT61H).

El que s'ha observat és que, en la major part dels casos, quan el jove relleva l'explotació agrària familiar la incorporació es dona d'una manera molt progressiva. A un ritme natural es van traspasant diferents feines de les generacions més experimentades a les noves, tret d'alguns cas que per motius sobtats (com un accident o una mort) el jove ha d'assumir la gestió de l'explotació agrària sobtadament. Però el més comú és que d'una manera gradual i entre les diferents generacions hi hagi una segregació del treball. Els més joves acostumen a menar el bestiar i fan les tasques que requereixen un major esforç físic i els pares acostumen a menar la terra i tragar amb el tractor.

"Abans d'anar a Monells ja treballava aquí a casa, portava maquinària i ajudava a les granges, però començo a prendre decisions un cop acabo els estudis" (2PT51H).

També s'observa que quan el jove incorpora maquinària molt moderna, no tots els pares la fan servir. Es donen casos que quan s'inverteix amb una màquina més potent és el jove qui la fa treballar. Cal tenir en compte que amb l'ajut tecnològic es fa més feina amb menys ma d'obra. Per tant, la incorporació de nova maquinària també és de vegades una manera subtil de què el jove vagi assumint més tasques de responsabilitat⁸³.

En alguns casos, però no en la majoria, quan el jove s'incorpora es prenen decisions importants com ara la reestructuració del sector tradicional de la família. Per exemple, un canvi de subsector com ara treure els vedells per invertir en una formatgeria o treure el ramat d'oví per invertir en granges de porcí. Aquestes reestructuracions s'acostumen a donar quan el jove relleva una explotació que hagués plegat o deixat d'invertir sense la incorporació de la nova generació. Però en la major part dels casos, tant catalans com canadencs, els joves que s'incorporen en una explotació agrària familiar existent mantenen un patró molt continuista.

Per als joves nouvinguts el pas cap a la fase d'arrencada acostuma a estar força marcat ja que el fet de no continuar una explotació existent implica que el punt de partida és molt més clar. És per aquest motiu que per a la pagesia nouvinguda la fase de decisió, la prèvia a la d'arrencada, és molt important. És quan la persona jove ha fet contactes per accedir a la terra, quan ha fet pràctiques amb un altre pagès i pagesa, quan s'ha decidit per quin sector productiu vol treballar, etc. La fase de d'arrencada és una etapa on el jove nouvingut és molt vulnerable, entre altres coses, per la poca experiència que té en el sector. Al mateix temps també són uns anys molt intensos per a la persona que s'incorpora, que ja es considera pagesa.

Tot seguit es detallen les principals característiques de la fase d'arrencada per a tots dos grups en funció de l'origen familiar i geogràfic.

5.6.1. La forma jurídica

La forma jurídica que les explotacions dels joves adopten se sintetitza en la Taula 5.7. La forma individual com a persona física és la modalitat més emprada per a tota la mostra, seguida de la societat familiar. La pagesia tradicional s'incorpora en major part a una societat familiar mentre que la nouvinguda ho fa individualment o amb una societat no familiar existent o de nova creació.

⁸³ Errington i Lobley (2002:4) remarquen aquesta idea en el seu estudi comparatiu sobre la transferència de les explotacions agràries familiars entre Anglaterra, França i Canadà.

Per a molts joves que han de rellevar l'explotació agrària tradicional el procés pot ésser molt llarg. El jove pot començar a treballar per a la mateixa família, i a mesura que passa el temps va adquirint més propietats materials –bestiar, maquinària, etc- o bé acaba incorporant-se a la societat familiar amb la compra de les accions corresponents.

"My mother and my father own fifty-fifty and my younger brother owns the 80 acres across the road... and I'm a worker... the idea is having a partnership in the future, my brother will take over my mother's fifty per cent... and at some point I will take over my father's fifty per cent... it would be a long period of time..." (1PT37H).

"La meva mare i el meu pare ho tenen a mitges i el meu germà petit té 80 acres a l'altre costat de la carretera... i jo sóc un treballador... la idea és tenir una associació en el futur, el meu germà tindrà el cinquanta per cent de la meva mare... i en algun moment jo tindrà el cinquanta per cent del meu pare... ens portarà temps..." (1PT37H).

Taula 5.7: Forma jurídica de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar.

Forma jurídica	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Persona física	23	34%	18	56%	41	41%
Societat familiar	35	51%	2	6%	37	37%
Societat no familiar	0	0%	7	22%	7	7%
Persona treballadora	10	15%	5	16%	15	15%
Total	68	100%	32	100%	100	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Taula 5.8 mostra les diferències entre les dues àrees d'estudi. El Grup 1 mostra un perfil semblant, malgrat a l'àrea gironina hi ha més tendència a incorporar-se a una societat; mentre que a la canadenca n'hi ha més per començar una nova activitat individualment. En el Grup 2 sí que es troba una diferència més notable. A Ontario els joves s'han incorporat majorment a societats no familiars, mentre que a les comarques gironines gairebé tots els joves comencen com a persona física.

Taula 5.8: Forma jurídica de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Forma jurídica	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Persona física	13	41%	5	28%	10	28%	13	93%
Societat familiar	14	44%	2	11%	21	58%	0	0%
Societat no familiar	0	0%	6	33%	0	0%	1	7%
Persona treballadora	5	16%	5	28%	5	14%	0	0%
Total	32	100%	18	100%	36	100%	14	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

És interessant observar com alguns dels joves canadencs no volen començar una explotació agrària en el primer moment. N'hi ha qui es consideren pagesos i pageses, però que han accedit a l'activitat com a persones treballadores. Per alguns pot esdevenir una forma jurídica permanent i per altres el primer pas per poder assolir la fase de reconversió amb més experiència.

"I never wanted to start my own farm... so I looked for jobs in internet... now it is three years that I'm working as an assistant and I oversee the harvest..." (1PN50D).

"Mai vaig voler començar la meua pròpia explotació... així que vaig buscar feina a Internet... ara fa tres anys que estic treballant com a cap d'explotació i jo superviso la collita..." (1PN50D).

La forma jurídica és un element rellevant alhora de pensar en el funcionament d'una explotació agrària. Es percep del treball de camp una tendència vers la innovació en algunes de les fórmules jurídiques que els joves adopten. Un exemple és l'obertura vers incloure en formes societàries persones que no tinguin un origen agrari. Aquest jove fill de pagesia bé ho expressa:

"Si el pare es jubila... bé has de buscar alguna fórmula per tirar endavant... bé que hi ha restaurants que els porten tres socis! I si m'hagués d'associar amb algú... potser m'associaria amb algú que vingui de fora... per veure les coses d'una altra manera!" (2PT84H).

En aquest apartat també cal fer una reflexió entorn l'evolució de les famílies pageses. El model tradicional és cada vegada més obsolet i està sent substituït per altres sistemes organitzatius dintre de les explotacions agràries. De fet estem assistint a un canvi en l'organització agrària familiar vers nous models més empresarials i heterogenis (Viladomiu, 2006). La varietat és àmplia i respon a l'adaptació de la pagesia que crea estructures jurídiques que els faciliten la incorporació o la continuació a l'activitat agrària. En un debat sobre la jove pagesia del futur celebrat l'estiu de 2010 a Canadà, s'emfatitzava el tema d'innovar en les estructures jurídiques.

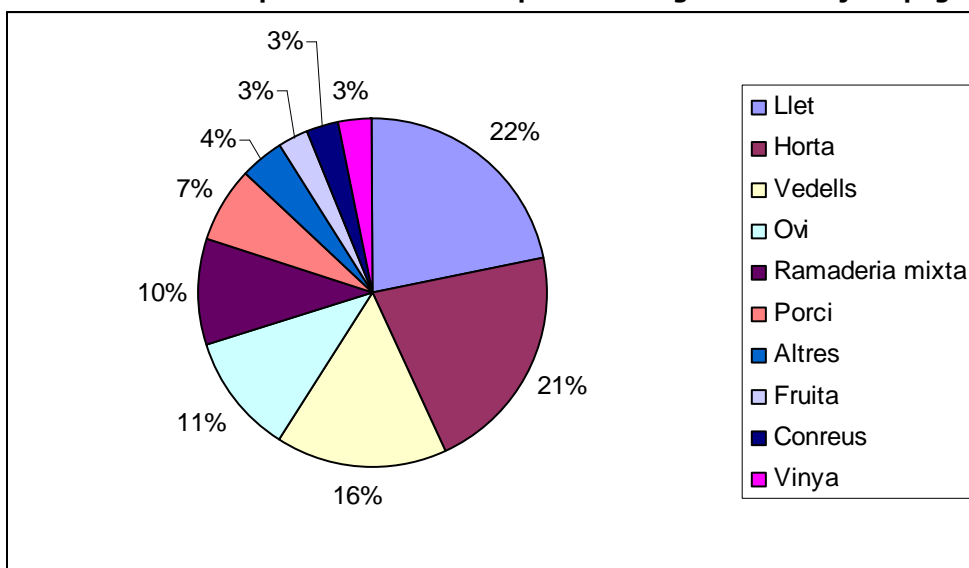
"Producers need to consider co-operatives, joint-ventures and other beneficial business structures and operating agreements. For example, four producers working together may well be more economically efficient than four independent operators" (Government of Canada, 2010).

"Els productors necessiten tenir en compte les cooperatives, les joint-ventures i altres estructures de negocis beneficiosos així com convenis operatius. Per exemple, quatre productors que treballen junts seran econòmicament més eficients que els quatre operant independentment" (Govern de Canadà, 2010).

5.6.2. L'orientació productiva

Pel que fa al subsector agrari en què els joves s'insereixen, els resultats mostren com pel total de la mostra són la llet, l'horta i els vedells els sectors on més joves s'han incorporat (Gràfic 5.1).

Gràfic 5.1: Orientació productiva de les explotacions agràries de la jove pagesia.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Seguidament se segreguen les dades en funció del grup de joves i es constata que l'establiment del sector productiu és una característica que divideix els joves en funció del seu origen agrari (Taula 5.9).

Taula 5.9: Orientació productiva de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar.

Orientació productiva	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Conreus	2	3%	1	3%	3	3%
Horta	3	4%	18	56%	21	21%
Vinya	3	4%	0	3%	3	3%
Fruita	3	4%	0	6%	3	3%
Llet	21	31%	1	3%	22	22%
Vedells	14	21%	2	6%	16	16%
Porcí	6	9%	1	3%	7	7%
Oví	5	7%	6	19%	11	11%
Ramaderia mixta	7	10%	3	9%	10	10%
Altres	4	4%	0	0%	4	4%
Total	68	100	32	100%	100	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

D'una banda, els joves que relleven les explotacions agràries familiars continuen majorment amb les produccions més típiques i tradicionals de la zona. Els cinc primers subsectors són ramaders, i és la producció lletera i l'engreix de vedells on més joves s'apleguen. Aquest fet és degut a que les dues àrees d'estudi són predominantment ramaderes i especialment de bestiar boví, ja sigui de llet o de carn. Per tant, es mostra que la major part dels joves continuen el sector tradicional de la família pagesa.

D'altra banda, els joves nouvinguts opten pel sector més intensiu en mà d'obra i menys en terra i en inversió de capital. Així és l'horta el subsector agrari on més joves sense tradició familiar pagesa s'incorporen. Diferents factors influeixen en la decisió del jove de fer-se hortolà, però cal destacar-ne alguns:

- És un sector agrari de baixa inversió inicial. La infraestructura que es necessita per engegar-lo pot ésser petita. Amb una hectàrea de conreu hortícola una persona es pot considerar pagesa i ingressar un mínim de diners que li permetin anar creant la seva pròpia base de recursos.
- L'horta necessita poca terra en relació amb altres cultius. Per començar a menar un hort comercial, no cal per tant una gran inversió en terra (tant per trobar-la com per pagar-la).
- Les explotacions hortícoles requereixen més mà d'obra i menys maquinària pesada, fet que facilita l'entrada de joves nouvinguts amb menys recursos.
- L'horta és un producte fresc que s'ha de vendre en un temps limitat. Aquest fet aporta liquiditat als joves que estan començant si fan una venda directa encertada.

Totes aquestes característiques dibuixen un escenari on el jovent que vol començar de zero troba més facilitats i menys barreres alhora d'engegar una explotació hortícola que no lletera. Aquesta constatació és extremadament rellevant quan es parla de suport directe i indirecte a la jove pagesia, sobretot en les fases de decisió i arrencada.

La Taula 5.10 mostra les diferències en funció de l'origen familiar i geogràfic. Els joves que relleven les explotacions agràries es diferencien bàsicament pels diferents subsectors ramaders on s'incorporen. A l'àrea canadenca la major part dels joves entrevistats gestionen explotacions lleteres o de vedells, mentre que a l'àrea gironina, els joves es troben més repartits entre els diferents subsectors. Predomina el sector lleter, però tant el boví de carn, com el porcí, com l'oví són representats.

Pel que fa a la pagesia nouvinguda, es constata que la producció d'horta és la que predomina tant a l'àrea d'estudi canadenca com a la gironina. La diferència

la trobem en el sector ramader, ja que a l'Àrea 1 s'han trobat tres explotacions mixtes mentre que a l'Àrea 2 s'han trobat dues de vedells i una de porcí. Aquesta diferència es pot explicar perquè els tres joves que s'han trobat a Ontario en explotacions mixtes són joves en la fase de consolidació, que en un primer moment –en la fase d'arrencada- havien estat només hortícoles. El pas del temps els ha diversificat amb la producció ramadera a petita escala. En canvi, els joves catalans han començat directament pel sector ramader, un dels motius pels quals estan més especialitzats.

Taula 5.10: Orientació productiva de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Orientació productiva	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia Tradicional		Pagesia Nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Conreus	2	6%	1	6%	2	6%	0	0%
Horta	1	3%	11	61%	3	8%	7	50%
Fruita	1	3%	0	0%	2	6%	0	0%
Llet	10	31%	0	0%	11	31%	1	7%
Vedells	10	31%	0	0%	4	11%	2	14%
Porcí	1	3%	0	0%	5	14%	1	7%
Oví	1	3%	3	17%	4	11%	3	21%
Ramaderia mixta	3	9%	3	17%	4	11%	0	0%
Altres	3	9%	0	0%	1	3%	0	0%
Total	32	100%	18	100%	36	100%	14	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Aquests són els sectors que caracteritzen els joves en el punt de partida. Al qüestionari també es va demanar com havia canviat l'orientació productiva del jove al llarg del seu període d'incorporació. La dada és que només una persona ha canviat radicalment l'orientació productiva des que es va incorporar fins la data en què es va realitzar l'entrevista. No és una dada sorprenent, en tant que quan es fa una reconversió en una explotació agrària tradicional, acostuma a ser en el mateix moment que el jove s'incorpora i llavors la família aprofita per reestructurar l'empresa familiar. D'una banda, el que sí que s'ha observat és que els joves adopten més estratègies de diversificació que no pas de canvi de sector. Els qui continuen la tradició familiar continuen amb el mateix sector però poden diversificar l'explotació amb una nau de porcí o d'aviram integrat. D'altra banda, els joves sense origen agrari que han començat menant una horta, arriba un moment que es veuen capacitats per endinsar-se en un altre sector com ara l'aviram o l'oví.

5.6.3. El tipus de producció agrària

El tipus de producció agrària és una característica que divideix els joves en funció de l'origen agrari. La Taula 5.11 mostra com la major part dels que relleven les explotacions agràries familiars produeixen sota els paràmetres agraris convencionals, tret de dos casos que es fa sota els de la integrada (un cas d'horta i una altra de fruita). Per la seva banda, la major part dels joves nouvinguts aposten per una orientació ecològica tant dels temes agrícoles com ramaders.

Taula 5.11: Tipus de producció de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar.

Tipus de producció	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Convencional	59	87%	6	19%	65	65%
Integrada	2	3%	0	0%	2	2%
Ecològica	7	10%	26	81%	33	33%
Total	68	100%	32	100%	100	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Si aquesta mateixa dada es compara entre les dues àrees d'estudi (Taula 5.12) s'aprecia a la zona canadenca un percentatge de producció agrària ecològica lleugerament superior que a la gironina, sobretot de la pagesia tradicional. També és interessant remarcar els dos joves gironins que han optat per produir sota els criteris de la certificació integrada.

Taula 5.12: Tipus de producció de les explotacions agràries dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Producció ecològica	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia Nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Convencional	27	84%	3	17%	32	89%	3	21%
Integrada	0	0%	0	0%	2	5,5%	0	0%
Ecològica	5	16%	15	83%	2	5,5%	11	79%
Total	32	100%	18	100%	36	100%	14	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Un informe recent de la *Soil Association* del Regne Unit, exposa que un 31% dels joves que fan producció ecològica no tenen un origen agrari. A més fa referència al fenomen emergent com un tema d'interès polític ja que les explotacions agràries ecològiques creen més llocs de treball que les convencionals.

"(...) a significant proportion (31%) had entered agriculture as an entirely new career and did not come from a farming family (...) young, dynamic, motivated cohort of people that is open to entrepreneurial, new entrants. If policymakers want to encourage enterprise and viable employment, they should encourage organic farming" (Maynard i Green, 2006: 52).

“(…) una proporció important (31%) havia entrat en l'agricultura com una carrera totalment nova i sense tenir un origen agrari (…) una cohort jove, dinàmica, motivada de gent que està oberta a la cultura empresarial, els nouvinguts. Si els legisladors volen fomentar les empreses i d'ocupació viable, hauran de fomentar l'agricultura ecològica” (Maynard i Green, 2006: 52).

Al punt 4.4.2. s'ha constatat l'augment de la producció agrària ecològica a les dues àrees d'estudi. La demanda creixent d'aquest tipus d'alimentació propicia que les persones que es dediquen tinguin cada vegada més al·licients per continuar-hi. Aquest és un dels motius pels quals els joves que entren de nou a l'activitat agrària opten per una producció agrària ecològica.

5.6.4. L'accés a la terra

Accedir a la terra és una de les barreres més dures que ha d'afrontar la jove pagesia. Els que han nascut en una explotació agrària acostumen a tenir-ho més fàcil perquè poden heretar, comprar i llogar una part de la terra familiar, mentre que els joves que accedeixen des de fora del sector han de seguir uns procediments molt més complexos per poder començar a conrear. Però malgrat els diferents punts de partida, cal reiterar que l'accés a la terra és un dels punts crítics que ha de superar tot jove que vol dedicar-se a fer de pagès o de pagesa, independentment de l'origen.

La recerca ha classificat l'accés a la terra en les següents categories: (1) heretada, (2) comprada a familiar, (3) comprada a un tercer, (4) llogada a familiar, (5) llogada a un tercer, (6) incorporació a societat i (7) altres. En el punt de partida els joves accedeixen a la terra de formes disperses. A la Taula 5.13 s'adjunten els percentatges, tenint present que els joves poden haver accedit a la terra per diferents vies en el mateix moment. És a dir, poden haver heretat una part de la finca i alhora llogar unes terres veïnes.

Taula 5.13: Accés a la terra dels joves en funció de l'origen familiar.

Accés a la terra	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
Heretada	24%	6%	18%
Comprada família	12%	3%	9%
Comprada a un tercer	29%	38%	32%
Llogada família	7%	9%	8%
Llogada a un tercer	49%	41%	46%
Incorporació a societat	41%	0%	28%
Altres	10%	25%	15%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Els joves que relleven les explotacions agràries familiars hi accedeixen a través de l'herència, de la compra o del lloguer de la terra. També es constata que una

via d'accés sòlida és la incorporació de la persona jove a una societat familiar existent o de nova creació. A més, la pagesia nouvinguda ha de cercar unes altres vies d'entrada. La Taula 5.13 mostra que la compra, el lloguer i altres opcions alternatives, són les que més empren. La Taula 5.14 compara els resultats entre les dues àrees d'estudi.

Taula 5.14: Accés a la terra dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Accés a la terra	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Heretada	10	31%	1	6%	6	19%	0	0%
Comprada família	7	22%	0	0%	1	3%	1	7%
Comprada a un tercer	6	19%	3	17%	0	0%	3	21%
Llogada família	5	16%	0	0%	0	0%	3	21%
Llogada a un tercer	6	19%	2	11%	6	19%	7	50%
Incorporació a societat	4	13%	0	0%	22	69%	0	0%
Altres	4	13%	12	67%	5	16%	1	7%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Un dels fets més rellevants, lligat amb la forma jurídica de les explotacions agràries, és que a l'àrea d'estudi gironina la major part de la pagesia tradicional accedeix a la terra a través d'incorporar-se en la societat familiar. Cal tenir present que l'ajut d'incorporació de joves accepta la compra d'accions a la societat agrària existent com a despesa subvencionable de la línia de suport. És per tant, una via d'accés a la terra que la política de joves ha afavorit, sobretot en els casos on el jove continua les tasques familiars en la mateixa explotació agrària. En canvi, aquesta via a l'àrea canadenca només es dona en algunes explotacions lleteres. La via d'accés a la terra és directament heretar-la o en segon terme comprar-la o llogar-la.

Pel que fa a la pagesia nouvinguda s'observa que es donen dues modalitats diferents en funció de l'àrea d'estudi. A la gironina és el lloguer de la terra la que es dona amb més freqüència, seguida de la compra. Però en el cas canadenc s'observa com la categoria d'altres és la que més joves aplega.

Seguidament es comenten les dues opcions que han tingut més rellevància per que fa a la categoria "d'altres":

- 1) La primera és accedir a la terra com a persona treballadora i es dona tant per al *Grup 1* com per al *Grup 2*. En el punt de partida s'han trobat joves que encara no són propietaris de la seva explotació agrària, però sí que es consideren pagesos i pageses. Aquesta opció és majoritàriament per al grup de nouvinguts al sector. És interessant constatar que alguns d'ells no tenen cap intenció de tenir la seva pròpia explotació agrària. Volen dedicar-se al camp i ser uns bons professionals, però no aspiren a posar en marxa el seu

propi negoci. En el cas del *Grup 1*, s'ha trobat algun cas a Canadà en explotació lleteres molt capitalitzades on el jove considera que és pagès i que per tant ja ha assolit el punt de partida, però es troba en un procés d'adquisició de l'empresa familiar. Mentre dura el procés el jove és un assalariat. Com ja s'ha explicat, a les comarques gironines aquest fet no es dóna tan clarament ja que el jove s'incorpora directament a la societat com a soci i, a mesura que pot, va comprant més accions. Per tant, el procés és igualment progressiu, però les formes jurídiques són diferents.

- 2) La segona és una via alternativa a les tradicionals que es dóna bàsicament en el *Grup 2*. Es tracta d'acords entre pagesia establerta i joves que comencen sense tenir gairebé res: ni terra, ni maquinària, ni moltes vegades un excessiu coneixement de la realitat agrària i rural. El jove nouvingut assoleix un acord de cessió d'ús d'una part d'una finca d'un pagès o d'una pagesa que ja està establerta. Aquest vincle se sustenta com una relació de confiança entre les dues parts. Per la persona jove és un punt de suport vital per tal de començar a engegar la seva futura explotació agrària i per la veterana acostuma a ser un al·licient per continuar, una nova font de diversificació o un nou canal de coneixement. Aquest pas, acostuma a durar entre dos i quatre anys i forma part de la fase d'arrencada on el jove presenta molta vulnerabilitat al fracàs.

Els acords que els joves estableixen poden estar facilitats per una organització⁸⁴ no governamental o per la dinàmica de les mateixes xarxes socials. El que és clar és que cal facilitar el punt de connexió entre la persona jove que cerca terra per treballar i la persona que en té i està disposada a cedir-la, llogar-la o comprar-la.

"There are starting to pop up more and more... they are called incubator farms where someone is providing the land for a new farmer to learn, trying to make as easy as possible to someone to learn... these days the farmers are passing their farm business down to the next generation, but the next generation doesn't want to farm... there is someone in Everdale trying to work on that, trying to connect them up" (1PN47D).

"En comencen a aparèixer més i més... són anomenades *granges incubadora* en què algú proporciona la terra perquè un nou agricultor n'aprenui, tractant de fer el més fàcil possible l'aprenentatge... actualment els agricultors estan traspassen la seva explotació a la pròxima generació, però la propera generació no vol continuar... hi ha algú a *Everdale* tractant de treballar en això, tractant de connectar la gent!" (1PN47D).

Aquestes organitzacions estan treballant des de fa poc temps en la creació de bases de dades per connectar la terra que queda lliure amb els nous pagesos i

⁸⁴ A Canadà *Ontario Farmland, FarmStart, Everdale* i la xarxa social del *CRAFT program* estan fent una feina excel·lent en aquest sentit.

pageses que la volen conrear. El personal tècnic aconsella que per als primers anys és millor tenir un acord per arrendar una mica de terra que no pas anar directament a la compra i el préstec hipotecari. A més s'està corroborant que hi una part de la pagesia veterana que desitja ajudar a les noves generacions de joves que s'incorporen. Aquest vincle pot ésser molt rellevant perquè a més de facilitar l'accés a la terra, es facilita el contacte amb la comunitat rural, es pot llogar maquinària i sobretot pot ser una font de coneixement local clau per treballar la terra i/o menar el bestiar. La persona experta coneix el territori, la climatologia i les particularitats de la finca que arrenda. Aquestes organitzacions també aconsellen que s'escriguin els acords i es detallin minuciosament. Cal que quedi clara la durada del contracte, la implicació de les millores que pot fer l'arrendatari, les reparacions de l'equipament, etc. A Canadà sembla que aquesta tipologia de contractes no monetaris té cada vegada més importància. Per exemple *Statistics Canada*, en l'últim cens agrari pregunta a la pagesia sobre els seus acords informals alhora d'arrendar la terra.

Alguns joves nouvinguts relaten el llarg camí de la cerca de la terra. La cita que s'adjunta més avall detalla com la jove parteix d'una idea de compra, després passa per una de lloguer i finalment acaba trobant un pagès ecològic que fa vint anys que muny vaques i que li cedeix una de les cinquanta hectàrees que té en propietat. Aquesta pagesa nouvinguda es passa un any de la seva etapa de planificació cercant una terra que costa de trobar. Aquest patró es repeteix amb els qui no tenen propietat, i a més tenen un origen urbà.

"I started looking for land to buy, but I didn't come up with anything that was affordable or realistic in terms of land that I wanted to own and farm and be able to live of... I was looking for probably about a year and then it was around the same time when I was realizing that there was no point to finding anyland that I can afford and good for farming... but I met Martin here and he offered his land..." (1PN4D).

"Vaig començar a buscar terra per comprar, però no vaig trobar res que fos assequible o realista en termes del que volia per viure i per poder-ne viure... vaig estar buscant, durant un any, si fa o no fa, i llavors em vaig adonar que no tenia sentit, que no trobaria la terra que volia al preu que podia pagar... però vaig trobar en Martin i em va oferir la seva terra..." (1PN4D).

Per alguns joves nouvinguts, malgrat faci temps que estan instal·lats, accedir a llogar o comprar noves hectàrees de terres no és una tasca senzilla. El fet de no ser del *lloc*, implica que el jove sense origen agrari està fora del sistema i d'alguna manera es torna invisible.

"Sempre arribo tard... quan hi ha terra disponible ets l'última que *t'enteres*... la gent no hi pensa amb tu... ets invisible... com que no ets una explotació de sempre... doncs no hi comptes!" (2PN72D).

Finalment cal tenir en compte la competència per la terra i per les instal·lacions en el medi rural a les quals s'han d'afrontar els joves nouvinguts. Aquests han de competir amb els qui ja estan instal·lats que acostumen a tenir més xarxes relacionals, més contactes per tal d'accedir a les terres més bones i per poder identificar millor les oportunitats perquè les tenen més a la vora. A més, els joves nouvinguts també han de competir amb la gent de ciutat que decideix comprar una casa en un entorn rural, ja sigui permanent o de segona residència. Moltes vegades aquests *urbanites* tenen més poder adquisitiu i poden pagar més que els joves que sense origen agrari volen accedir al sector i cerquen una finca per llogar o comprar.

5.6.5. La tinença de la terra

S'acaba de visualitzar quin ha estat l'accés a la terra en el punt de partida per part dels joves. Seguidament se'ls ha demanat quin és el total de terra que treballen en propietat i/o en arrendament. La Taula 5.15 mostra com la pagesia tradicional treballa gairebé el doble de terra que la nouvinguda i com el percentatge de propietat és més elevat.

Taula 5.15: Hectàrees de terra treballada en propietat i arrendament en funció de l'origen familiar.

Terra treballada (Ha.)	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
Total propietat	37,27	57%	11,36	36%	28,98	53%
Total arrendada	28,63	43%	20,39	64%	25,99	47%
Total treballada	65,90	100%	31,75	100%	54,97	3%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La taula anterior comptabilitza el total de la terra treballada. Però si s'analitzen per separat diferents tipologies d'explotacions, s'observa per exemple com en les hortícoles la pagesia tradicional comença amb explotacions agràries mitjanes-grans (7,5 ha.) mentre que la pagesia nouvinguda ho fa amb explotacions molt més petites (2 ha.). En funció dels diferents subsectors agraris i de les subzones agràries els percentatges en arrendament varien, però no s'ha analitzat aquest nivell de detall.

La Taula 5.16 mostra unes tendències generals on es pot observar com en el *Grup 1* els joves canadencs treballen gairebé el doble de terra que els gironins; mentre que en el *Grup 2* la relació és inversa. La pagesia tradicional canadenc treballa un nombre major d'hectàrees que la gironina i en un percentatge de propietat lleugerament més elevat. Aquest fet és degut a que les explotacions agràries canadenques són lleugerament més grans i també als subsectors que formen part dels casos d'estudi. A l'àrea canadenc predominen les explotacions

ramaderes de boví que són les que acostumen a menar un major nombre d'hectàrees.

Pel que fa a la pagesia nouvinguda, són els de les comarques gironines els que menen moltes més hectàrees. Aquest fet es deu bàsicament al subsector productiu que es treballa. En l'apartat 5.6.2 s'ha observat com els joves nouvinguts gironins s'han incorporat en sectors ramaders on cal més terra per gestionar. És per aquest motiu que treballen més terra i en un percentatge major d'arrendament.

Taula 5.16: Hectàrees de terra treballada pels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Terra treballada	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
Total propietat (ha)	51,94	61%	11,94	63%	24,23	49%	10,61	22%
Total arrendada (ha)	33,03	39%	7,02	37%	24,72	51%	37,57	78%
Total treballada (ha)	84,97	100%	18,96	100%	48,95	100%	48,18	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Les taules anteriors són una mostra orientativa per tenir una idea de la quantitat d'hectàrees que es treballen en funció de l'origen familiar i geogràfic. La tendència és que la pagesia tradicional treballa un nombre més elevat de terres en un percentatge de propietat més elevat. De la Taula 5.16 és interessant anotar l'elevat percentatge de terra en propietat que mostra la pagesia nouvinguda canadenca. Aquest fet és degut a que en el conjunt de la mostra alguns joves han accedit a l'activitat agrària com a segona carrera, fet que els ha facilitat la comprar d'una part de la terra que treballen. A més són els que s'han pogut incorporar en algun sector ramader, que en termes generals necessita més terra.

5.6.6. El nombre de caps de bestiar

La Taula 5.17 mostra el nombre de caps de bestiar que menen els joves en funció del seu origen familiar. En termes generals la pagesia tradicional mena més bestiar que la nouvinguda; però com que la recerca està basada en un estudi de casos, s'observen curiositats com la del boví de llet. La única explotació ramadera gestionada per una dona nouvinguda té 120 caps de bestiar; aquest nombre contrasta amb els 61 de mitja que es comptabilitzen per la pagesia tradicional; on s'han trobat explotacions lleteres des de 15 fins a 250 caps de bestiar.

Taula 5.17: Nombre de caps de bestiar menats pels joves en funció de l'origen familiar.

Caps de bestiar	Pagesia Tradicional	Pagesia Nouvinguda	Tota la mostra
Boví de llet	61	120	64
Boví de carn	149	33	135
Porcí de cria	1380	200	1144
Porcí d'engreix	1040	-	1040
Aviram	5012	160	3395
Oví	344	67	251
Cabrum	65	-	65

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Taula 5.18 mostra el detall del nombre de caps de bestiar en funció de l'origen familiar i geogràfic. En general les explotacions ramaderes de les comarques gironines tenen més caps de bestiar. Pel que fa al sector boví –tant de carn com de llet- i del cabrum se segueix la mateixa tendència que s'ha observat amb les dades secundàries al capítol quart, mentre que els altres subsectors ramaders mostren característiques diferents. La veritat és que el nombre de casos estudiats no permet extrapolar els resultats per a tot l'univers de joves i per tant la desviació que mostra la Taula 5.18, en relació a les que s'han mostrat en l'apartat 4.4, entra dintre de la normalitat.

Taula 5.18: Nombre de caps de bestiar menats pels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Cap de bestiar	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
Boví de llet	40	-	80	120
Boví de carn	114	-	199	15
Porcí de cria	-	-	1380	200
Porcí d'engreix	500	-	1148	-
Aviram	6025	160	4000	-
Oví	117	93	495	42
Cabrum	100	-	30	-

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

5.6.7. L'organització del treball

Les feines dintre de l'explotació agrària

És important conèixer les condicions de treball del jove quan comença l'activitat agrària. El primer que cal destacar és que en el cas de la pagesia tradicional, s'han trobat pocs casos on el jove engegui sol l'activitat agrària. Només un 7% treballa sense ajut quan comença. En la major part dels casos el jove treballa amb el pare, on també hi pot comptar com ajuda familiar la parella, la mare i algun germà o germana. Però la realitat és que el patró que predomina és el binomi *pare-fill*. Bona part de les explotacions agràries són multigeneracionals i

amb una presència visible molt marcada dels homes. La dona cada vegada tendeix a desvincular-se més de les tasques agràries. En moltes famílies és la que gestiona la burocràcia i porta la comptabilitat, però no acostuma a treballar directament amb les feines del camp.

“El meu pare i jo, i la meva mare que està al despatx... que també compta! I dos nois immigrants de fora... que diuen que hi ha crisi però... només treballa a les granges gent de fora... ningú vol munyir un diumenge” (2PT80H).

Dintre del *Grup 1*, més d'una tercera part dels joves té alguna persona assalariada treballant, que com bé explicita la cita anterior, gairebé sempre estrangera. El tema de les persones joves assalariades immigrants afecta l'estructuració de les famílies agràries tradicionals, però encara és pendent d'anàlisi (Etxezarreta, 2006: 95). Els joves entrevistats al·leguen que costa molt trobar persones locals que vulguin treballar d'assalariades, sobretot si es comparen en les condicions que les persones immigrants treballen de salaris més baixos i horaris més durs. A més, la mecanització de la feina i les rutines diàries permeten contractar mà d'obra no qualificada (Aldomà, 2009: 115).

Per la seva banda, una tercera part dels joves sense origen agrari comença l'activitat sol. La resta ho acostumen a fer amb la parella, amb un soci o amb alguna persona contractada com a assalariada. En alguns casos també reben l'ajuda de joves, en la fase d'exploració o de decisió, que estan aprenent l'ofici.

En el punt de partida en les explotacions agràries de la pagesia tradicional hi ha una mitjana de 2,3 UTA's familiars i 0,7 UTA's assalariades; mentre que per als joves nous es redueix el nombre familiar (1,2 UTA's) i augmenta lleugerament l'assalariat (0,9 UTA's). En la major part dels casos a mesura que les fases del procés d'incorporació avancen es redueix la mà d'obra familiar i augmenta l'assalariada. De fet una mitjana de 2,3 UTA's familiars és molt elevada; però cal tenir present que en el punt de partida, quan el jove comença, moltes vegades encara hi són els avis, o algun tiet o familiar proper. Malgrat la tendència general dels nous models agraris és a augmentar la mà d'obra assalariada en contrapartida de la familiar, moltes de les explotacions agràries on s'incorporen els joves del *Grup 1* tenen força ocupació familiar.

El tipus de jornada que acostuma a fer el jove a l'explotació agrària en el punt de partida és a jornada completa. Només un 7% de la pagesia tradicional i un 12% de la nouvinguda treballa a temps parcial a l'explotació agrària. Però sí que s'ha de tenir en compte que els qui treballen a temps complet també poden tenir una feina pluriactiva complementària que aporti més ingressos a la unitat familiar, sobretot feines temporals.

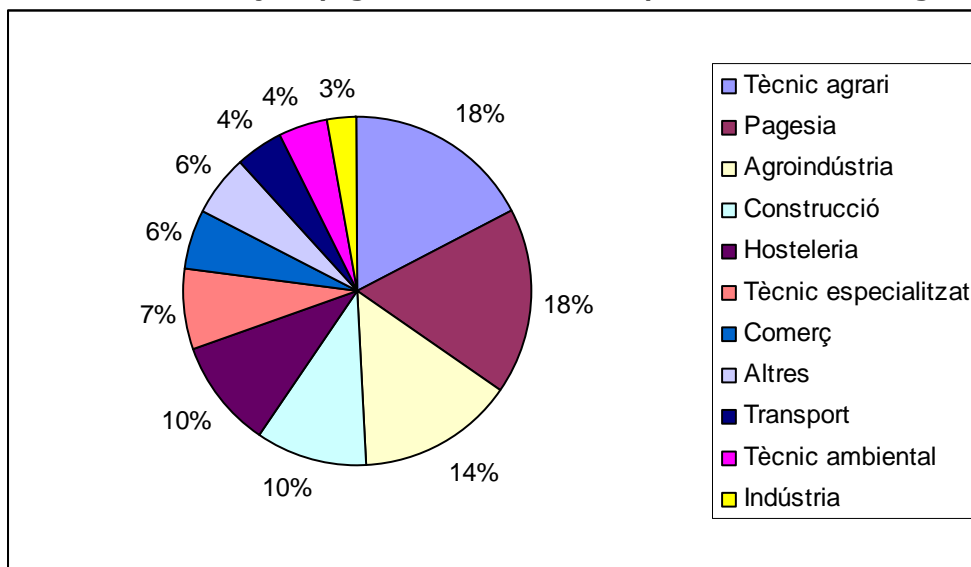
De fet, si es comparen les dues àrees d'estudi, es constata que hi ha un nombre elevat de joves, sobretot els qui es dediquen a l'horta, que a la temporada d'hivern treballen en un altre lloc, moltes vegades sense relació amb l'àmbit agrari. Si l'explotació agrària és diversificada, és més fàcil que el jove dediqui tota la jornada i durant tot l'any.

Un tret que diferencia els joves nouvinguts de les dues àrees d'estudi és que a l'àrea gironina la meitat dels joves treballen sols en el moment de partida, mentre que a la canadenca aquest percentatge es redueix sense arribar al 20%. Aquest fet pot tenir a veure amb el funcionament de la xarxa social creada entorn aquesta tipologia de joves. El fet que hi hagi més joves que s'incorporen, implica que hi ha més explotacions agràries sota aquesta filosofia i en conseqüència més joves que en volen aprendre. Molts dels joves canadencs han assolit el punt de partida amb un altre *com ells*. S'han associat i han emprès l'aventura plegats.

Les feines fora de l'explotació agrària

Pel que fa a les feines fora de l'explotació agrària s'ha tingut en compte si el jove ha treballat abans de la incorporació en alguna altra feina, si en el moment de la incorporació hi treballava i si actualment treballa fora de l'àmbit de l'explotació agrària. El Gràfic 5.2 mostra els oficis on han treballat els joves abans d'incorporar-se a l'explotació agrària.

Gràfic 5.2: Ofici de la jove pagesia abans de la incorporació a l'activitat agrària.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Es pot observar com els tres primers oficis tenen a veure directament amb el sector agrari. Aquestes feines s'acostumen a fer per col·lectar una part del capital inicial necessari per fer les primeres inversions. La pluriactivitat dels joves en les primeres fases del període de planificació és un tema comú a bona part de les explotacions agràries estudiades.

Taula 5.19: Treball fora de l'explotació agrària dels joves en funció de l'origen familiar.

Treball fora de l'explotació agrària	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
Abans del Punt Partida	59%	91%	64%
En el Punt de Partida	32%	59%	41%
Avui	21%	41%	27%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Taula 5.19 mostra les diferències entre la pagesia tradicional i la nouvinguda. En tots dos grups és present el treball fora de l'explotació agrària, però a mesura que avança el procés d'incorporació els percentatges es van reduint. La pagesia nouvinguda presenta uns percentatges més elevats de treball fora de l'explotació agrària que la tradicional. En aquest sentit és interessant remarcar que el 91% de la pagesia nouvinguda ha tingut un altre ofici abans d'incorporar-se a l'activitat agrària. L'experiència prèvia en altres sectors econòmics és un element d'obertura i coneixença d'altres realitats. El simple fet d'haver treballat en altre sector diferent de l'agrari, permet veure a través d'un prisma més ampli i facilita poder importar experiències noves així com idees transformadores.

"Si has nascut a pagès has tingut una sèrie d'avantatges i sinó també n'hi deus tenir unes altres... clar! llavors sinó has nascut a pagès i has *sigut* una altra cosa... pots mirar-te la vida d'una altra manera i això també és positiu... nosaltres pot ser estem una mica adormits... pot ser la gent que no s'han criat a pagès busquen més solucions més ràpid... però clar si has nascut a pagès vol dir que ja tens terres, que els pares t'han ensenyat..." (2PT84H).

Si se segrega la mostra en funció de l'origen familiar i geogràfic (La Taula 5.20), malgrat la tendència és la mateixa, les diferències percentuals són notables sobretot per la pagesia tradicional, on la canadenca assoleix percentatge de més del doble que la gironina. Aquesta diferència pot tenir a veure amb la climatologia i els condicionants ambientals de les dues àrees d'estudi. La producció agrària al sud-oest de la província d'Ontario en els mesos d'hivern no és comparable a la que es dona a les comarques gironines. Aquesta característica geogràfica implica que molts joves siguin pluriactius, especialment en determinades èpoques de l'any.

Cal tenir present que la pluriactivitat ha estat moltes vegades criticada des dels sectors agraris més ortodoxos per respondre a un model agrari poc professional. Contràriament a aquesta afirmació també existeix el discurs de què és una manera de complementar la renda, d'obtenir capital per invertir sense necessitat d'anar al banc i de crear xarxes locals més enllà de la mateixa explotació agrària.

Taula 5.20: Treball fora de l'explotació agrària dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Treballa fora de l'explotació agrària	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
Abans Punt Partida	81%	94%	39%	88%
Durant la incorporació	47%	57%	19%	64%
Avui	31%	50%	11%	29%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Finalment, també s'ha de tenir en compte si existeix un altre sou en la unitat familiar que provingui de fora de l'explotació agrària. Globalment, la meitat de la mostra explica que sí que es disposa d'un sou extra a la unitat familiar, que en la major part dels casos el sou és de la parella de la persona jove que s'incorpora. No s'observen diferències notables entre els grups de joves ni en funció de l'origen familiar ni geogràfic. Per a tots els grups hi ha un percentatge d'un 50-60% de persones joves que compten amb un sou no agrari en l'economia familiar.

5.6.8. La cerca de capital

El capital és un altre dels temes clau quan es parla de jove pagesia ja que en la major part dels casos és necessari fer una inversió, per petita que sigui, per començar una activitat agrària. El 91% dels joves han invertit, ja sigui molt o poc, en el moment que han decidit començar a treballar en el sector agrari. Durant el període d'incorporació s'han detectat dos moments rellevants: (1) el *punt d'inversió inicial* i (2) el *punt d'inversió rellevant*. El primer fa referència al moment en què el jove inverteix capital per primera vegada en l'activitat agrària on s'incorpora activament, mentre que el segon es dona quan la persona jove fa una inversió important que marca un abans i un després en el procés d'incorporació. El temps que transcorre entre els dos punts és la *fase d'inversió*.

La Taula 5.21 mostra que si es compara l'edat en el punt d'inversió inicial entre els joves en funció de l'origen familiar, es constata que els del *Grup 1* fan abans la primera inversió. El fet de rellevar una explotació agrària familiar els dona més facilitats per començar. També es constata com els joves del *Grup 2* donen aquesta passa amb més rapidesa. El fet d'haver de crear bona part de la base de

recursos els fa acostar el moment en què comencen a invertir amb el de la inversió rellevant. Aquest fet fa que la fase d'inversió sigui gairebé la meitat per la pagesia nouvinguda que per la tradicional.

Taula 5.21: Edat dels joves en la fase d'inversió en funció de l'origen familiar.

Fase d'inversió (anys)	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
Punt d'inversió inicial	22,9	27,4	24,3
Punt d'inversió rellevant	28,7	30,1	29,2
Fase d'inversió	5,8	2,7	4,9

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Si es comparen les edats en funció de l'origen familiar i geogràfic la Taula 5.22 mostra com els joves gironins assoleixen el punt d'inversió inicial abans que els canadencs, segurament pels ajuts per la incorporació i els plans de millora. Però cal observar que la dinàmica pel que fa a la fase d'inversió, és a dir, quan fan els joves la inversió rellevant, és semblant a les dues àrees geogràfiques. Els joves sense origen agrari concentren les inversions i per tant tarden menys temps en assolir el punt d'inversió rellevant.

Taula 5.22: Edat dels joves en la fase d'inversió en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Fase d'inversió (anys)	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
Punt d'inversió inicial	24,1	28,8	21,9	26,1
Punt d'inversió rellevant	30,3	31,9	27,6	29,1
Fase d'inversió	6,2	3,1	5,7	3

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

El moment en què es porta a terme la inversió rellevant és important per entendre les dinàmiques dels joves en els primers estadis del procés d'incorporació. Per alguns joves coincideix amb la inversió inicial, però per a la gran majoria la inversió més grossa es fa al cap d'uns anys. És per tant en la fase de reconversió quan el jove té més clar com enfocar l'explotació agrària i és llavors quan acostuma a fer la inversió més important.

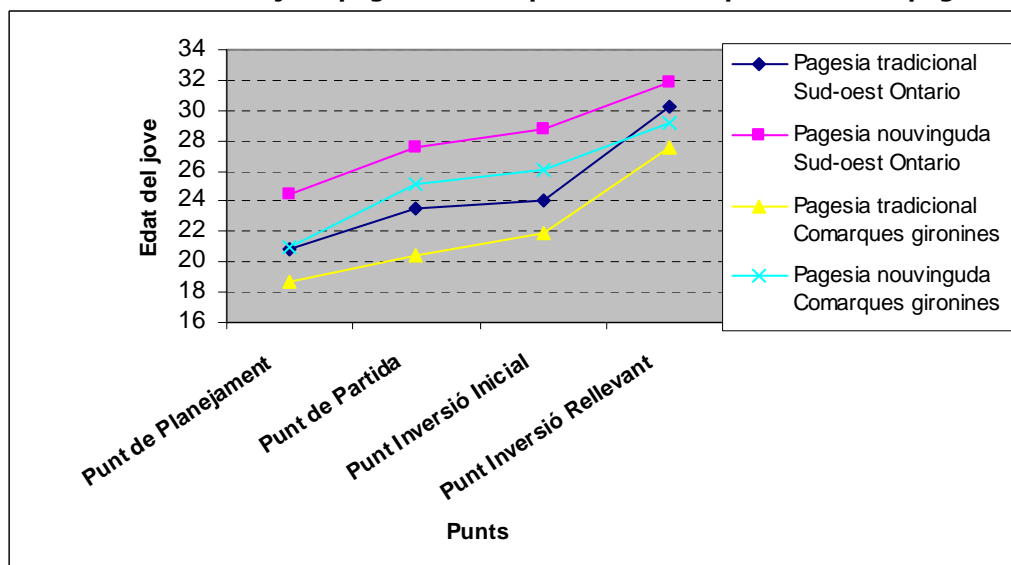
"La primera inversió... res... és que hem anat fent... ara fem un pou, ara el *silu*... però sense endeutar-nos. Ara després amb la formatgeria sí que varem demanar un crèdit... aquesta va ser la inversió *més d'allò*..." (2PT84H).

El Gràfic 5.3 mostra les edats per a cadascun dels grups en els diferents punts del camí per esdevenir pagès. Destaca la pendent entre el punt d'inversió inicial i el rellevant, on es constata que els joves que han nascut a una explotació agrària familiar tarden més temps en fer la inversió rellevant que els joves nouvinguts. D'altra banda, també s'observa com la pagesia tradicional canadenca tarda més

a assolir el punt de partida des que decideix que vol començar el camí de la incorporació. Contràriament la pagesia nouvinguda i, sobretot la de les comarques gironines, és la que necessita un període més llarg de temps per planificar la incorporació. De fet el que s'intueix és que hi ha menys diferència entre els joves canadencs que entre els gironins, fet que es pot atribuir a dos elements. El primer, a que els joves nouvinguts canadencs compten amb una xarxa de suport que els facilita la inserció i el segon, a que l'ajut d'incorporació dels joves a les comarques gironines està més focalitzat per la pagesia tradicional que ja té una estructura muntada. Aquest fet facilita el camí d'incorporació. Mentre que la pagesia nouvinguda gironina troba més dificultats alhora de pensar i planificar la incorporació, fet que retarda l'assoliment dels diferents punts.

Aquestes dades són importants des d'un enfocament de polítiques públiques, ja que mostren el temps que tarda un jove en passar d'un punt a l'altre. El que pot fer la política, si és que interessa, és agilitzar el pas i facilitar als joves els recursos per tal que puguin assolir la consolidació amb més garanties d'èxit.

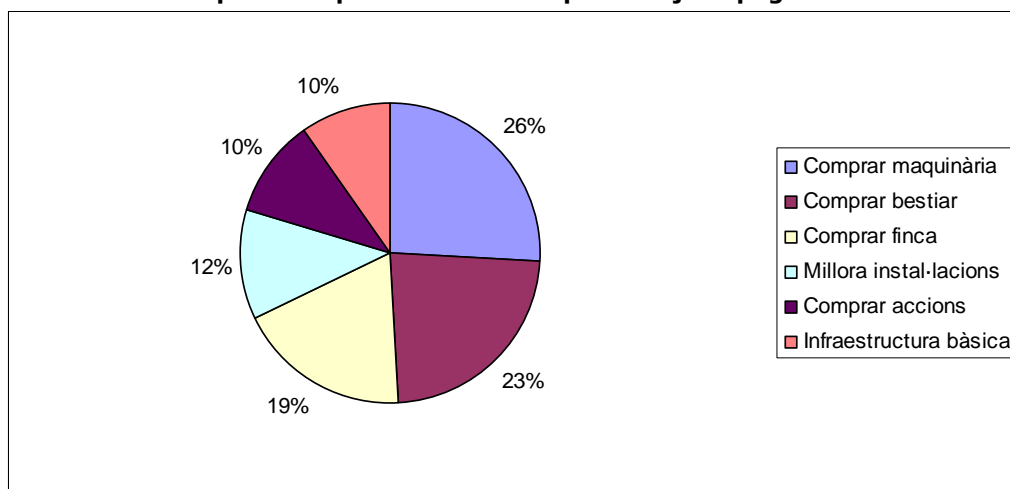
Gràfic 5.3: Edat de la jove pagesia en els punts del camí per esdevenir pagès.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

El Gràfic 5.4 resumeixen els conceptes pels quals els joves decideixen fer la inversió inicial en el punt de partida. Comprar maquinària, bestiar o una finca són els més comuns per al total de la mostra.

Gràfic 5.4: Concepte de la primera inversió que fa la jove pagesia.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Però si se segreguen els resultats s'observa com entre els joves del *Grup 1* destaquen dos conceptes que els defineixen com a grup (Taula 5.23). El primer és millorar les instal·lacions ja existents. El fet de rellevar una explotació agrària activa implica invertir en la modernització del que *ja hi ha*. El segon té a veure en comprar accions en la societat familiar existent.

D'altra banda els joves que no tenen un origen agrari en la major part dels casos han de començar a muntar la infraestructura necessària per donar les primeres passes. Aquesta primera inversió és relativament petita i es dedica a comprar el mínim necessari per començar.

"La primera inversió just quan ens hi varem posar... el sistema de reg, la bomba, els adobs, el planter... i altres materials... el pare d'una col·lega ens va regalar un motocultor i els amics ens van regalar la *bici-aixada*..." (2PN69D).

Aquest exemple també mostra com es poden adquirir els bàsics a partir de fórmules no monetàries com ara la donació o l'intercanvi. La flexibilitat en les formes és un element que forma part de la pagesia nouvinguda per poder adaptar-se a les condicions desavantatjoses de començar una explotació agrària sense una base de recursos creada.

Taula 5.23: Concepte de la primera inversió dels joves en funció de l'origen familiar.

Concepte de la primera inversió	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Comprar finca	15	22%	8	25%	23	23%
Comprar bestiar	20	29%	9	28%	29	29%
Comprar accions	13	19%	0	0%	13	13%
Comprar maquinària	24	35%	8	25%	32	32%
Infraestructura bàsica	1	1%	11	34%	12	12%
Millora instal·lacions	14	21%	1	3%	15	15%
Altres	4	7%	1	3%	5	5%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Però si s'estudien les dades en funció de l'origen familiar i geogràfic, s'observa una altra dinàmica on els joves canadencs del *Grup 1* compren directament una finca o bestiar (Taula 5.24).

"When I graduated from high school I bought a farm. I was 21 years old i instead of going to university; I spend my money in my farm" (1PT23H).

"Quan vaig finalitzar el institut em vaig comprar una finca. Jo tenia 21 anys i en comptes d'anar a la universitat, em vaig gastar els meus diners en la meva finca" (1PT23H).

S'observa com els joves gironins prefereixen fer la primera inversió en maquinària. També hi ha un nombre important de joves que compra una part de les accions de la societat existent i d'aquesta manera accedeixen a la terra i al bestiar. Aquestes inversions responen a dos models d'incorporacions diferents:

- 1) A les comarques gironines la pagesia tradicional acostuma a seguir la mateixa explotació agrària familiar, millorant-la i adaptant-la a sistemes cada vegada més moderns i tecnificats.
- 2) Al sud-oest de la província d'Ontario una bona part de la pagesia tradicional compra una finca i *s'independitza* de la família. A les comarques gironines només un jove ha comprat una finca en el moment de començar l'activitat agrària.

Taula 5.24: Concepte de la primera inversió dels joves en funció de l'origen familiar.

Concepte de la primera inversió	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia Nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Comprar finca	14	44%	4	22%	1	3%	5	36%
Comprar bestiar	14	44%	4	22%	6	17%	4	29%
Comprar accions	4	13%	0	0%	9	25%	0	0%
Comprar maquinària	6	19%	4	22%	18	50%	4	29%
Infraestructura bàsica	0	0%	7	39%	1	3%	4	29%
Millora instal·lacions	5	16%	1	6%	9	25%	0	0%
Altres	0	0%	0	0%	4	11%	1	7%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Les inversions s'han de finançar. La Taula 5.25 resumeix les fonts de finançament més emprades pels joves on els percentatges estan calculats sobre el total de cada modalitat i s'entén que una mateixa inversió es pot finançar per diferents vies. Per una banda, la pagesia tradicional rep més suport públic, malgrat més endavant es constata que només els de l'àrea gironina. D'altra banda, els joves nouvinguts empen els estalvis per finançar la primera inversió. Cal tenir en compte que moltes vegades aquesta despesa inicial acostuma a ser molt petita.

Taula 5.25: Vies de finançament de la inversió inicial en funció de l'origen familiar.

Finançament de la primera inversió	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Suport públic	28	41%	5	16%	33	33%
Préstec del banc	40	59%	12	38%	52	52%
Estalvis	35	51%	21	66%	56	56%
Préstec de la família	18	26%	6	19%	24	24%
Donació de la família	8	12%	5	16%	13	13%
No fa inversió	4	6%	4	13%	8	8%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

També, si es comparen els joves en funció del seu origen familiar i geogràfic, la dada més destacable que mostra la Taula 5.26 és que els joves del sud-oest de la província d'Ontario no reben suport públic per engegar l'activitat agrària. Només un 6% han finançat la primera inversió amb un ajut públic. Aquest percentatge correspon a dos casos de joves que es van incorporar als anys noranta quan a Ontario existia un programa econòmic de suport a la jove pagesia. Al capítol quart s'ha explicat com aquest programa va desaparèixer i els joves continuen en data d'avui sense rebre un finançament específic pel fet d'incorporar-se per primera vegada al sector agrari. En canvi, es constata que el

percentatge de joves que a les comarques gironines fan la primera inversió amb suport públic és força més elevat, sobretot en el grup de la pagesia tradicional.

També és interessant veure com l'estalvi és una font de finançament important per a tots els grups, i en major part pels de l'àrea gironina. Els joves canadencs, sobretot els del *Grup 1*, empen la família per finançar la inversió. En aquest sentit són els joves canadencs del *Grup 2*, els qui menys empen el banc com a font de finançament. Cal destacar que una part dels joves nouvinguts de l'àrea canadenca no fa cap inversió en el punt de partida. Aquest fet respon a que els joves treballen com a caps d'explotació llogats i per tant no han hagut d'invertir recursos propis en adequar l'espai on desenvolupar-se com a pagesos i pageses.

Taula 5.26: Vies de finançament de la inversió inicial en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Finançament de la primera inversió	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Suport públic	2	6%	0	0%	26	72%	5	36%
Préstec del banc	18	56%	5	28%	22	61%	7	50%
Estalvis	12	38%	10	56%	23	64%	11	79%
Préstec de la família	16	50%	3	17%	2	6%	3	21%
Donació de la família	3	9%	1	6%	5	14%	4	29%
No fa inversió	1	3%	4	22%	3	9%	0	0%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Algunes de les institucions canadenques que recolzen la incorporació de la pagesia nouvinguda recomanen cercar vies alternatives de finançament. Per exemple des d'*Everdale* encoratgen els joves a ser creatius, a crear fórmules originals de finançament com, per exemple, els CSA⁸⁵ on els clients paguen la compra de la temporada per avançat.

5.6.9. La formació i l'experiència dels joves

Per tal de conèixer la trajectòria del jove pel que fa a la seva formació i experiència s'ha demanat com ha après l'ofici i com ha adquirit els coneixements necessaris per encetar el punt de partida.

Gairebé tots els joves han afirmat que la pràctica diària és la que realment aporta una experiència vàlida. La pagesia reconeix que la millor forma d'aprendre és fent errades i rectificants. També ha estat expressat pels joves que anar a treballar a una altra explotació agrària és un exercici pràctic on s'aprèn molt. Per a la pagesia tradicional perquè experimenten noves maneres de fer les mateixes

⁸⁵ Recordem que les sigles CSA responen a *Community Shared Agriculture* (agricultura compartida entre la comunitat) o *Community Supported Agriculture* (agricultura sostinguda per la comunitat).

tasques i per la nouvinguda perquè és un contacte directe amb la realitat agrària.

Diuna banda, els joves que han nascut en explotacions agràries familiars argumenten que la família és la via principal d'aprenentatge i coneixement agrari. De l'altra, els qui entren de nou al sector, argumenten que han après a través de l'experiència i sobretot fent pràctiques no remunerades en una altra explotació agrària per tal d'agafar experiència. És un fet que identifica molts dels joves nouvinguts en la seva trajectòria formativa. A més si s'analitza només el subgrup dels joves canadencs que s'incorporen de nou aquest percentatge és encara més elevat. Un bon nombre de joves han passat pel *CRAFT program* abans de començar a treballar en una altra explotació agrària o de començar a aixecar-ne una de pròpia.

En el qüestionari català es va afegir una pregunta per detectar si els joves tenen mancances formatives un cop han entrat en la fase d'arrencada. Un 78% han tingut alguna necessitat formativa al llarg del procés d'incorporació. Les vies més comunes per resoldre-les són els cursets del Departament d'Agricultura, la lectura de llibres, la consulta d'Internet i trobar la resposta a partir de la gent coneguda del poble o d'altres xarxes socials. També hi ha un gruix de joves que malgrat detecten tenir necessitats formatives, argumenten que no tenen temps per dedicar-s'hi o que els cursets que es fan no acaben d'adequar-se, ja sigui per temàtica o per horaris.

Per quant a la formació reglada, s'adjunta la Taula 5.27 on es compara el nivell màxim d'estudis en el punt de partida del jove.

Taula 5.27: Formació màxima assolida pels joves entrevistats en funció de l'origen familiar.

Formació	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Primària	4	6%	4	13%	8	8%
Secundària	10	15%	4	13%	14	14%
Professional agrària	39	57%	2	6%	41	41%
Professional no agrària	4	6%	2	6%	6	6%
Universitària agrària	6	9%	4	13%	10	10%
Universitària no agrària	5	7%	16	50%	21	21%
Total	68	100%	32	100%	100	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La pagesia tradicional cursa majorment la formació professional agrària, ja sigui de cicle mig o superior. Aquest és un tret característic dels joves que han nascut en explotacions agràries que acostumen a estudiar una formació que complementi la familiar i que no tingui una durada excessiva. En canvi entre els qui no tenen un origen agrari, destaca l'elevat nombre de joves que han cursat

una formació universitària no agrària. Aquest és un dels trets que distingeix la pagesia nouvinguda on un nombre important de joves ha cursat una formació superior no agrària.

La Taula 5.28 mostra les diferències entre els joves en funció de l'origen familiar i geogràfic. Pel que fa al *Grup 1*, el perfil és força semblant malgrat a les comarques gironines el nombre de joves que cursen formació professional agrària és major, però existeix una diferència notable entre els joves nouvinguts en funció de l'àrea d'estudi. A la canadenca predominen els joves que han cursat estudis universitaris no agraris, mentre que a la gironina els percentatges estan més repartits entre els diferents nivells formatius i on destaca un nombre no menyspreable de joves que no han passat de l'educació bàsica obligatòria. Aquest fet manté una relació bastant estreta entre l'origen rural de la persona jove. Els qui provenen de ciutat tenen nivells educatius més elevats que els nascuts en poblacions rurals.

Taula 5.28: Formació màxima assolida pels joves entrevistats en funció de l'origen familiar.

Formació	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia Tradicional		Pagesia Nouvinguda		Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Primària	1	3%	0	0%	3	8%	4	29%
Secundària	8	25%	1	6%	2	6%	3	21%
Professional agrària	14	44%	0	0%	25	69%	2	14%
Professional no agrària	3	9%	2	11%	1	3%	0	0%
Universitària agrària	3	9%	2	11%	3	8%	2	14%
Universitària no agrària	3	9%	13	72%	2	6%	3	21%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

5.6.10. Els canals de comercialització

Una pràctica rellevant quan el jove comença a gestionar l'explotació agrària és la comercialització de la producció. Aquest és un altre dels elements que caracteritzen els joves en funció del seu origen familiar. La Taula 5.29 mostra, d'una banda, com la pagesia tradicional opta majorment per vendre a una empresa distribuïdora, malgrat també emprà altres canals com la venda directa, cooperatives de productors o empreses integradores. En alguns casos els joves diversifiquen i combinen més d'un canal de comercialització. D'altra banda, la pagesia nouvinguda emprà com a primera opció la venda directa del producte. En algun cas es donen altres tipus de canals, però són els canals curts de comercialització els que distingeixen els joves que comencen sense tenir un origen agrari previ. Alguns dels motius pels quals presenten un percentatge tan elevat de venda directa tenen a veure en que:

- En els últims anys s'ha potenciat el consum de proximitat i la relació directa de la pagesia amb el consum local.
- La pagesia nouvinguda té més facilitat d'adaptació a la nova tendència de comercialització directa.
- El producte fresc –majorment horta- és més fàcil de distribuir d'una manera directa a través de grups organitzats de consum o als mercats tradicionals.

Taula 5.29: Canals de comercialització dels joves en funció de l'origen familiar.

Comercialització	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%
Empresa distribuïdora	43	63%	5	16%
Empresa integradora	10	15%	2	6%
Cooperativa de productors	14	21%	2	6%
Directament al consumidor	19	28%	28	88%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Taula 5.30 mostra les diferències entre les dues àrees geogràfiques on es percep la mateixa tendència però amb alguns matisos. S'observa com entre el grup de la pagesia tradicional la comercialització a través d'una empresa distribuïdora és el canal majoritari. A més els joves canadencs empren el canal de la cooperativa en major mesura que els gironins. Aquest fet és degut a que alguns dels joves formen part de cooperatives - sobretot de llet- a partir d'on comercialitzen els productes. En canvi a les comarques gironines destaca la venda directa. Aquest fet està relacionat amb que molts joves de tradició pagesa encara mantenen alguns canals directes de venda com carnisseries o el propi mercat. Pel que fa a la pagesia nouvinguda a totes dues àrees d'estudi és la venda directa el canal més emprat, sent la resta de vies molt més residuals.

Taula 5.30: Canals de comercialització dels joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Comercialització	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Empresa distribuïdora	20	63%	3	17%	23	64%	2	14%
Empresa integradora	3	9%	1	6%	7	19%	1	7%
Cooperativa de productors	11	34%	2	11%	3	8%	0	0%
Directament al consumidor	6	19%	16	89%	13	36%	12	86%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

5.7. El suport als joves incorporats

5.7.1. El suport durant el període de planificació

Quan s'ha demanat als joves si van rebre algun tipus de suport relacionat amb el món agrari durant el període de planificació, la gran majoria de joves del *Grup 1* han respost que no han rebut suport extern a l'explotació agrària en els estadis previs a la seva incorporació.

"No... unless you are big or do an affair number of acres... you are not qualified and you don't get assistance" (1PT40H).

"No... a no ser que siguis gran o portis un nombre d'hectàrees enorme... no reuneixes els requisits i no reps ajudes" (1PT40H).

En termes generals la pagesia tradicional continua l'explotació agrària familiar de casa on el jove acostuma a tenir clar que és el que vol fer i com. És per aquest motiu que la gran majoria argumenten no haver rebut cap tipus d'ajut – econòmic, tècnic, formatiu, etc- durant el període de planificació. En el cas català es podria considerar un suport abans de començar l'activitat les orientacions del personal tècnic del Departament d'Agricultura en els casos que s'accedeix a l'ajut d'incorporació.

En canvi pel que fa al *Grup 2* es constata que durant les fases prèvies al punt de partida una quarta part dels joves ha rebut alguna mena de suport formal o informal. Molts han estat en contacte amb les associacions territorials que promouen una nova generació de pagesia com a element de compromís social amb el territori i amb el sistema alimentari. Aquest suport és sobretot d'acompanyament en un moment on molts dels joves nouvinguts es troben desorientats.

És al sud-oest de la província d'Ontario on els joves han parlat més d'aquest tipus de suport a partir del *CRAFT program*, de l'associació *Everdale* o de *FarmStart*. A Catalunya encara no existeix aquesta xarxa tan estructurada per donar suport a la pagesia nouvinguda en els estadis previs a la incorporació. En un dels casos d'estudi una jove hortolana argumenta que va ser *l'Escola Agrària de Manresa* la que li va permetre encetar el seu camí vers la incorporació. Va ser allà on a part de rebre formació tècnica, també va tenir la possibilitat d'entrar en una xarxa social més àmplia de suport. *L'Escola de Pagesia i Activitat Pastoral* desenvolupa aquesta funció, però és encara una entitat molt recent i està principalment focalitzada en temes ramaders.

5.7.2. El suport durant el període d'incorporació

Un cop el jove ha decidit que es vol incorporar a l'activitat agrària i accedeix a la fase d'arrencada, el suport és més clar, principalment per part de l'administració pública.

Els joves canadencs, sobretot els del *Grup 1*, reben ajudes enfocades a cobrir assegurances, a complementar la renda, per crisis puntuals com la de les vaques boges i algun ajut per pagar els interessos dels préstecs. Aquestes són les línies a les que més s'han acollit els joves canadencs de tradició familiar. Pel que fa a la pagesia nouvinguda, alguns també s'han adherit a alguna de les ajudes públiques, però més enfocades a temes de formació i assessorament. Els joves canadencs del *Grup 2* han trobat també suport en les entitats que els han acompanyat durant el període de planificació. Tant uns com els altres, reclamen mesures polítiques més decisives per ajudar els joves durant els primers anys de la incorporació.

Els joves gironins del *Grup 1* també s'acullen a alguns dels ajuts públics com ara els directes de la PAC, la compra de maquinària nova *-pla renove-*, els plans de millora o els ajuts per assegurar les collites. La diferència entre els joves canadencs és que poden accedir a l'ajut específic de primera instal·lació de joves agricultors. Aquest permet al jove fer la primera inversió en el moment es dona d'alta de la seguretat social agrària, ja sigui comprant accions en la societat on s'incorpora, terreny, bestiar o maquinària nova. A les comarques gironines un 60% dels joves que formen part de la mostra estudiada ha demanat l'ajut d'instal·lació del Departament d'Agricultura. En el grup de la pagesia tradicional, s'hi han acollit un 64% dels joves, mentre que en el de la nouvinguda ho han fet un 50%. Els motius principals pels quals la resta no han accedit a l'ajut són: (1) haver estat donant d'alta en el moment de fer la incorporació, (2) no complir algun requisit, (3) per desconeixença i (4) no creure amb una política de subvencions. Un dels joves explica com ha influït el fet de donar-se d'alta abans de demanar l'ajut.

"Quan vaig començar a remenar per buscar ajuts... jo ja m'havia donat d'alta del règim especial agrari... i va ser quan em van dir que no puc ser jove agricultor... i per les noves subvencions ja no em compta! Ara pel departament d'agricultura no sóc jove agricultor" (2PT82H).

Els joves gironins de tots dos grups, també reclamen un suport més decidit del Departament d'Agricultura. Els del Grup 1 amb temes més relacionats amb els preus i el mercat, els del Grup 2 amb normatives que s'adeqüin més a les seves condicions de punt de partida i a les activitats que posen en marxa.

5.7.3. El suport que cal en la fase d'arrencada

Durant les entrevistes fetes als joves es va demanar quina seria una tipologia d'ajut útil en el procés d'incorporació i sobretot per passar de la fase de decisió a la d'arrencada. La Taula 5.31 mostra els percentatges sobre el total de les respostes que els joves han donat amb un màxim de tres opcions per entrevistat.

Taula 5.31: Ajut útil en el punt de partida segons els joves en funció de l'origen familiar.

Ajut útils en el punt de partida	Pagesia Tradicional		Pagesia nouvinguda		Tota la mostra	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Ajuda econòmica directa per començar	32	47%	12	38%	44	44%
Crèdits bonificats	26	38%	3	9%	29	29%
Formació a mida	13	19%	4	13%	17	17%
Menys burocràcia	12	18%	5	16%	17	17%
Facilitar accés a la terra	6	9%	6	19%	12	12%
Ajudes més clares i transparents	6	9%	4	13%	10	10%
Cap ni una	9	13%	2	6%	11	11%
Pràctiques remunerades en EA actives	1	1%	8	25%	9	9%
Serveis d'extensió agrària	3	4%	6	19%	9	9%
<i>FarmLINK program</i>	4	6%	5	16%	9	9%
Regulació de preus	8	12%	0	0%	8	8%
Promoure productes locals	2	3%	6	19%	8	8%
Formació empresarial	1	1%	5	16%	6	6%
Ajudes per maquinària	5	7%	1	3%	6	6%
Assessorament financer i normatiu	4	6%	1	3%	5	5%
Crear una xarxa de suport als joves	0	0%	4	13%	4	4%
Orientació en el moment de començar	0	0%	4	13%	4	4%
Ajudes per granges petites	1	1%	3	9%	4	4%
Que l'administració avaluï crèdits	3	4%	1	3%	4	4%
Ajudes per comprar el primer bestiar	2	3%	1	3%	3	3%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

De la Taula 5.31 es destaca que:

- L'ajuda econòmica directa és la mesura més demandada per tots els joves, seguida dels crèdits bonificats, la formació a mida, la reducció de la burocràcia i el suport per accedir a la terra amb més facilitat.
- La pagesia tradicional es decanta clarament vers un ajut econòmic que faciliti la inversió i l'augment de dimensió de les explotacions agràries on els joves s'incorporen. També és important el clam que es fa per regular d'una manera més eficient els mercats i evitar el *ball de preus* que tant afecta el sector agrari.
- La pagesia nouvinguda és més partidària de rebre un suport tècnic i formatiu adreçat a les seves necessitats; així com un ajut econòmic i facilitats normatives que s'adeqüen a la tipologia d'explotacions agràries que els joves sense origen agrari posen en marxa –més petites, amb una inversió

econòmica ajustada, etc-. I sobretot és demana que el ajut econòmic en les fases prèvies a la incorporació sigui en format *remuneració per les pràctiques*. El fet de no tenir experiència agrària prèvia implica que cal aprendre l'ofici de nou. Els joves demanen que aquest temps sigui compensat per un ajut públic.

- La pagesia nouvinguda reclama un suport real a la creació d'una xarxa local de pagesia on es fomenti el consum proper d'aliments i les noves persones pageses que els volen conrear. En canvi, aquest tipus d'ajut no ha estat prioritari per la pagesia tradicional ja que, com hem vist en l'apartat 5.6.10, acostuma a emprar altres canals de comercialització.

És interessant veure com les demandes dels joves varien en funció de l'àrea geogràfica. La Taula 5.32 mostra els ajuts que els joves creuen convenientes en funció del seu origen familiar i geogràfic on es perceben diferències entre les dues àrees d'estudi.

Taula 5.32: Ajut útil en el punt de partida segons els joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Ajut útils en el punt de partida	Sud-oest Ontario				Comarques gironines			
	Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda		Pagesia tradicional		Pagesia nouvinguda	
	Joves	%	Joves	%	Joves	%	Joves	%
Ajuda econòmica directa per començar	13	41%	7	39%	19	53%	5	36%
Crèdits bonificats	14	44%	2	11%	12	33%	1	7%
Formació a mida	10	31%	2	11%	3	8%	2	14%
Menys burocràcia	3	9%	0	0%	9	25%	5	36%
Facilitar accés a la terra	2	6%	1	6%	4	11%	5	36%
Ajudes més clares i transparents	1	3%	0	0%	5	14%	4	29%
Cap ni una	3	9%	2	11%	6	17%	0	0%
Pràctiques remunerades en EA actives	1	3%	7	39%	0	0%	1	7%
Serveis d'extensió agrària	2	6%	6	33%	1	3%	0	0%
<i>FarmLINK program</i>	4	13%	5	28%	0	0%	0	0%
Regulació de preus	5	16%	0	0%	3	8%	0	0%
Promoure productes locals	2	6%	3	17%	0	0%	3	21%
Formació empresarial	1	3%	4	22%	0	0%	1	7%
Ajudes per maquinària	1	3%	0	0%	4	11%	1	7%
Assessorament financer i normatiu	4	13%	0	0%	0	0%	1	7%
Crear una xarxa de suport als joves	0	0%	2	11%	0	0%	2	14%
Orientació en el moment de començar	0	0%	3	17%	0	0%	1	7%
Ajudes per granges petites	1	3%	1	6%	0	0%	2	14%
Que l'administració avaluï crèdits	1	3%	0	0%	2	6%	1	7%
Ajudes per comprar el primer bestiar	1	3%	0	0%	1	3%	1	7%

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

De la Taula 5.32 es destaca que:

- Els joves canadencs es decanten per una bona formació a mida i per un assessorament normatiu i financer professional en el moment de començar.
- Els joves gironins reclamen una reducció de la paperassa i de la burocràcia que el govern els fa complir. Senten que hi ha un excés de tràmits administratius que pot condicionar la viabilitat d'algunes explotacions agràries, sobretot de les ramaderes. Entre aquests joves també hi ha un grup que creu que d'ajudes millor *cap ni una*, al·legant que el sistema d'ajuts públics no ha fet més que desvirtuar la feina de la pagesia.

"El govern pot ajudar posant *menos* papers... és que treus un vedell i mous tants papers que... a més no ho mira ningú! Això ha canviat des que hi ha iniciativa al govern... molta gent se'n va cap a l'Aragó" (2PT90H).

- Els joves de l'àrea canadenca no han mostrat una saturació tan clara dels temes normatius. Un dels joves explica que la normativa agrària europea és més complicada i restrictiva que la canadenca.

"Europe has a lot more rules and regulations... I think is more money to start up... it's more expensive if you are a young farmer in Holland. Agriculture land is cheaper here..." (1PT42H).

"A Europa hi ha molta més normativa i regulacions... crec que costa més diners començar... és més car ser un jove agricultor a Holanda. La terra de agrícola és més barata aquí..." (1PT42H).

- Els joves nouvinguts del sud-oest de la província d'Ontario demanen més assessorament en forma de serveis d'extensió agrària com el que estan començant a experimentar amb els programes que *FarmStart* ofereix. És interessant notar com en l'àrea d'estudi canadenca, on aquest tipus de suport menys institucional està més present, els joves el reclamen. S'ha experimentat aquest acostament real a la problemàtica i a les necessitats que té la jove pagesia i es demana que es focalitzin esforços en un suport a la formació empresarial i tècnica a mida, a les pràctiques remunerades en explotacions agràries actives, als serveis d'extensió agrària i als programes – com el *FarmLINK program*- que posin en contacte els joves nouvinguts amb la pagesia establerta.
- A les comarques gironines també s'ha captat aquesta necessitat de tenir personal tècnic de confiança i proper als plantejaments filosòfics i de tarannà de l'explotació agrària. A més també es demana un ajut específic per passar de la fase de decisió a la d'arrencada. Les oficines comarcals del Departament d'Agricultura poden fer aquesta funció, però realment depèn en excés del

personal tècnic de cada indret. Els joves gironins reclamen més esforços per remoure les barreres d'accés a la terra.

De fet a totes dues àrees d'estudi es creu important un suport intens per anar teixint una xarxa de noves explotacions agràries que responguin a la crisi actual del sector agrari. Bona part dels joves, tant de la pagesia tradicional com de la nouvinguda, creuen que seria de gran ajut que l'administració reconegués el paper de les explotacions agràries petites i mitjanes. Es té la impressió que només hi ha ajuts per les explotacions grans i en contacte amb la indústria agroalimentària.

5.7.4. Els consells per la fase d'arrencada

A banda del suport públic o del que es pugui obtenir de les xarxes socials de suport, és important deixar-se aconsellar per altres persones que prèviament han realitzat el procés d'incorporació. En aquest apartat se sintetitzen alguns dels consells que els joves en la *fase de consolidació*⁸⁶ donarien a una persona que vol començar de nou. Se'n destaquen tres:

- 1) Tenir clar que és el que es vol fer i tenir el convenciment que *tot és possible*; és important tantejar i poder decidir el camí amb una certa convicció.

"Rumiar-s'ho bé... si t'hi fiques de ple no hi ha marxa enrere..." (2PT89H).

"Don't give up! If there is a will there is a way, it can be done! You have to save money... to struggle... it is not easy... there is a lot of need for very interested people... energetic" (1PT42H).

"No ho deixis! Si hi ha voluntat, hi ha un camí, es pot fer! S'han d'estalviar diners... de lluitar... no és fàcil ... hi ha molta necessitat de gent interessada... amb energia" (1PT42H).

- 2) Assolir una formació suficient per portar a terme les tasques que s'han de desenvolupar a l'explotació agrària.

"Lo primer és que et formis bé, que sàpigues lo que remenes... que vagis a estudiar o a fer pràctiques a alguna granja..." (2PT84H).

- 3) Adoptar una dimensió adequada a les necessitats inicials i ser conscients dels límits.

"Don't go up more land that you can look after" (1PT23H).

"No augmentis més terra de la que en pots menar" (1PT23H).

⁸⁶ La pregunta sobre els consells que es donaria a una persona que ha de començar s'ha realitzat per a tots els casos d'estudi; però en aquest apartat només s'analitzen les respostes dels joves en la fase de consolidació per ser els que més experiència tenen.

"*Know your limits*" (1PT7H).
"Has de saber els teus límits" (1PT7H).

Aquests tres consells remarquen que el camí per esdevenir pagès és important i que cal anar amb cura amb cada passa que es dona. El primer fa referència a que si una persona té el desig i la convicció de caminar vers la incorporació, ho ha de provar. És per aquest motiu que la fase d'exploració i la de planificació són molt importants, sobretot per als joves nouvinguts. El segon mostra com d'important és formar-se en els diferents àmbits que actualment interactuen alhora de gestionar una activitat agrària. Per exemple, molta de la pagesia tradicional té uns coneixements excel·lents sobre temes agraris però n'hi manquen d'econòmics o de temes comercials. En canvi, pot passar a l'inrevés amb un jove nouvingut llicenciat en empresarials que tingui un domini excel·lent dels temes econòmics, però que li manqui formació agrària específica. El tercer fa referència a la importància de conèixer els propis límits. Voler anar ràpid i no tenir consciència de *fins a on es pot arribar* amb els recursos propis, pot ser una dificultat afegida al fet d'incorporar-se. No tenir presa per arribar a assolir els diferents punts del camí per esdevenir pagès sembla ser una virtut.

5.8. La jove pagesia en termes polítics

La funció de l'administració és fer de medidora entre els drets i els deures dels ciutadans, i per tant, actuar allà on cal una intervenció externa. En aquest cas és evident que la problemàtica del relleu generacional és un tema d'interès general digne d'unes polítiques públiques que facin del problema una oportunitat.

El primer que s'ha de reconèixer per formular una política pública que afavoreixi la incorporació de gent jove a l'activitat agrària és que existeix un camí i que aquest està format per diferents fases (Figura 3). Tant la pagesia tradicional com la nouvinguda, passen per diferents punts clau en el camí d'incorporació que s'han de tenir en compte per entendre i ajudar les noves generacions que volen adoptar la pagesia com a professió futura. En aquest sentit seria convenient pensar en clau estratègica i proposar un programa complet d'actuació per fer front al tema del relleu generacional. Entre altres coses, un *Programa integral de suport a una nova generació de pagesia* ha de valorar:

- Que abans de la incorporació definitiva hi ha un *període de planificació*. Per tant, el programa ha de promoure línies d'actuació que incideixin en els estadis previs al moment clau del punt de partida, on s'ha de tenir present tant la fase d'exploració com la de decisió. En la primera s'han de promoure mesures que acostin els joves a diferents realitats agràries per tal de

fomentar el coneixement in situ i l'obertura de les possibilitats que el jove es pot plantejar. En la segona cal guiar el jove vers el model d'explotació agrària que desitja i que alhora sigui realista en funció de les condicions que té en el punt de partida.

- Que la realitat del *punt de partida*, moment en què el jove comença a prendre decisions, és molt heterogènia entre el col·lectiu de joves. El marc polític ha d'entendre i classificar les diferents realitats socials, econòmiques i culturals del jove en el moment s'incorpora al sector agrari. Els recursos a disposar i els compromisos a assolir haurien d'anar en funció de les característiques del jove en el moment es vol incorporar.
- Que la fase d'arrencada és la més vulnerable de totes les fases del camí per esdevenir pagès. És quan el jove comença progressivament a assumir responsabilitats i a trobar-se de cara amb la realitat. En aquest moment l'assessorament ha de ser intens i proper en funció de les necessitats que el jove presenti.
- Que la inversió més forta no es fa en la fase d'arrencada sinó que és més comú que el jove la faci passats uns quants anys. Un cop el jove té clara l'estratègia a seguir i les necessitats que ha de cobrir, és quan pot donar la passa endavant per invertir diners en establir l'empresa agrària que realment vol. Per tant, el suport econòmic ha de ser més fort en la fase de redefinició que en la d'arrencada. Els joves nouvinguts acostumen a assolir el punt d'inversió rellevant abans que els tradicionals, perquè en la gran majoria dels casos han de construir la major part de la base de recursos. Cal conèixer cada realitat per poder identificar quina és la necessitat concreta en cada cas.
- Que les persones que accedeixen per primera vegada a l'activitat agrària necessiten eines per trobar una base de recursos des de la qual començar a treballar. En aquest sentit es reclama, des de diferents indrets a nivell mundial, una aposta pels programes que connectin les persones que es jubilen i les que volen accedir de nou⁸⁷. Fomentar aquests vincles és una manera d'establir ponts de confiança i de reinventar-se la incorporació d'una nova generació de persones joves al sector agrari, i a més, pot aportar beneficis com per exemple suplir la pèrdua de coneixement oral i personal de la pagesia que no té successió⁸⁸.

⁸⁷ El País Basc s'ha plantejat aquesta opció com un *padrinazgo* (Alberdi Collantes, 2005: 20) i a Ontario com un programa que connecta la pagesia veterana amb la nouvinguda (*FarmLINK Program* a www.farmstart.ca).

⁸⁸ Els treballs de Corsi (2004, 2009) reflexionen entorn la pèrdua de coneixement específic quan la transmissió de les explotacions agràries no es fa a través del model familiar tradicional. L'autor afirma que *l'activitat agrària implica l'acumulació de coneixement específic que es perd si l'explotació agrària familiar no es transmet a algun dels fills que treballen amb els pares* (2009: 1).

Els punts anteriors mostren que per donar resposta al problema del relleu generacional de l'activitat agrària cal articular un programa integral que no sigui només una línia de suport, sinó que esdevingui un programa complet, amb fonaments, àmbits i línies específiques d'actuació. Sotte (2003: 14) alerta de la necessitat que actualment hi ha a Europa per crear una xarxa eficient de serveis que doni suport a la nova generació de pagesos i pageses que accedeixen a l'activitat. En aquest sentit, és interessant com en un debat organitzat a nivell estatal la tardor de 2009 des del Govern canadenc i promogut pel Ministre d'Agricultura, la pagesia demana que es faci un treball intens amb el tema dels joves tal i com ho fa Quebec des de l'any 2006:

"A number in attendance would also like a national policy on young and beginning farmers in Canada. The Fédération de la relève agricole du Québec (FRAQ) suggested a study on young farmers in Canada similar to the study "Diagnostic sur l'établissement des jeunes en agriculture" completed by the Ministry for Agriculture, Fisheries and Food (Ministère de l'Agriculture, des Pêcheries et de l'Alimentation du Québec (MAPAQ)) in 2006 and updated in 2008. They suggested adding questions to the upcoming census to determine the intentions of older farmers contemplating retirement in the next 5 to 10 years. The census results could inform a national young farmers' policy" (Agriculture & Agrifood Canada, 2010).

"A un bon nombre d'assistents també els agradaria una política nacional per joves agricultors a Canadà. La *Fédération de la relève agricole du Québec (FRAQ)* va suggerir un estudi sobre els joves agricultors a Canadà similar a l'estudi "Diagnostic sur l'établissement des jeunes en agriculture", completat pel Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació de Quebec (Ministère de l'Agriculture, des Pêcheries et de l'Alimentation du Québec (MAPAQ)) el 2006 i actualitzat el 2008. Es va suggerir que s'afegeixin preguntes pel proper cens per determinar les intencions dels agricultors majors contemplant la jubilació en els propers 5 a 10 anys. Els resultats del cens podrien informar la política nacional d'agricultors joves" (Agriculture & Agrifood Canada, 2010).

El debat canadenc explicita que actualment el Govern de Canadà està donant suport només a un tipus d'explotacions agràries i planteja que s'hauria d'obrir el ventall i intentar ajudar a tot l'espectre. Per tant, sembla lògic que per a poder tractar un tema tant complex com el de la incorporació de noves persones al sector agrari calgui definir un programa complet que se'n faci càrrec. En el mateix debat celebrat a Canadà l'any 2010 es posava sobre la taula que:

"On several occasions, it was stated that Canadian agricultural policy favours one model of agriculture disproportionately to other models. A number of participants felt that the majority of government support was geared towards large industrial farms and stated that there is a lack of programming for new models of production. Some participants stressed that government policy should support all types of production models" (Agriculture & Agrifood Canada, 2010).

"En diverses ocasions, es va dir que la política agrícola canadenca afavoreix un model d'agricultura de manera desproporcionada en relació als altres models.

Diversos participants van opinar que la majoria del suport del govern s'orienta cap a les grans explotacions industrials i va afirmar que hi ha una manca de programació per als nous models de producció. Alguns participants van subratllar que la política del govern ha de donar suport a tots els tipus de models de producció" (Agriculture & Agrifood Canada, 2010).

I a quin nivell administratiu cal actuar? Segurament cal una implicació decidida des de diferents òrgans de govern, però ha d'haver una resposta política des de totes les esferes, que es vagi concretant i *territorialitzant* a mesura que el nivell administratiu s'acosta a la localitat. Aquest enfocament ha d'encaixar amb la resposta social organitzada que existeix al territori. Les polítiques públiques han d'escoltar els agents amb els quals han d'interactuar per formular polítiques adequades a la realitat. El Nou paradigma rural de l'OCDE posa èmfasi en la nova governança rural com una necessitat intrínseca a desenvolupar polítiques efectives i consensuades.

A Catalunya, la Generalitat hauria de ser la primera que definís una línia clara de suport a un nou model agrari. Fer política agrària és molt més que adaptar les normatives europees a un context local, és programar tota una sèrie d'actuacions i plans amb uns objectius molt concrets i determinats que donin resposta a les principals problemàtiques detectades al territori. Catalunya encara no ha decidit quants pagesos i pageses vol, ni quantes explotacions agràries han de viure dignament. El Departament d'Agricultura hauria de deixar clara la seva política de suport a la pagesia catalana.

Pel que fa al tema de la incorporació de joves, s'han donat passes en els últims anys vers reforçar la formació i també per augmentar l'ajut econòmic del jove. Però aquestes mesures no resolen les problemàtiques estructurals. Si el Departament d'Agricultura vol veure com en els propers anys s'incorporen més persones al sector agrari ha de començar per reconèixer que hi ha moltes tipologies de joves i ha d'entendre que la incorporació és un procés on calen diferents línies d'actuació per a cadascuna de les fases. L'ajut d'incorporació, gestionat actualment a partir del Programa de Desenvolupament Rural de Catalunya, és una mesura d'acompanyament en un moment puntual del procés, però no de suport al llarg de totes les fases per les quals el jove ha de passar (Monllor, 2007). Pot esdevenir un suport econòmic molt bo, sempre tenint en compte el subsector, tant per l'ajut directe com per la bonificació dels interessos en un crèdit, però és insuficient si es té en compte tot el procés d'incorporació. La formació també ha millorat en els últims anys, ja que ha focalitzat els itineraris vers les necessitats dels joves; però és un sistema que no abasta la pluralitat de les persones que avui dia volen incorporar-se al sector agrari. A les comarques gironines, en el període comprés entre el 2000 i el 2007, s'han

incorporat al sector, a través de l'ajut públic, 267 persones entre 18 i 40 anys. Aquest nombre, que pot semblar elevat, mostra totalment el contrari. Estem parlant d'una mitjana de 40 joves incorporats per a tot el territori gironí, que representen uns 6 joves per comarca i any. És clar que no tots els que se situen al capdavant de les explotacions agràries passen per les mesures d'incorporació, però aquesta dada mostra les dificultats d'accés, alhora que obre un debat entorn l'adequació de la normativa als temps que corren.

Un cop la Generalitat hagi donat la passa ferma de reconèixer que cal dissenyar un Programa clar per als joves, la resta d'administracions (Diputacions, Consells comarcals i Ajuntaments) s'haurien de *desviure* per fer possible el reforçament del teixit agrari local. En l'estudi *Experiències innovadores i creatives de la jove pagesia a Pla de l'Estany. Estratègies locals de futur* (Monllor, 2009) es referma el paper vital de tots els nivells administratius per tal de donar un gir en positiu vers resoldre la problemàtica del relleu generacional. Izquierdo reivindica uns nous *Plans d'Agricultura Campesina*, un enfocament integrat a la problemàtica de la pagesia local que esperoni les persones a dedicar-se al camp.

"Eso quiere decir que necesitamos nuevas políticas locales, territorializadas, en las que construir conjuntamente unos todavía inéditos Planes de Agricultura Campesina —que por cierto en acrónimo serían PAC— y planes de conservación de hábitats y biodiversidad asociada a la agricultura campesina" (Izquierdo, 2009: 18).

Aquests *Plans* haurien de disposar de persones sensibilitzades i formades per poder-los portar a terme d'una manera eficient i activa. Al País Basc, la normativa contempla la figura de *l'animador agrorural*, una persona propera a la pagesia que es dedica a dinamitzar els plans i programes que l'administració dissenya i posa en marxa (Alberdi Collantes, 2005: 23). Entre altres coses, una de les funcions bàsiques tindria a veure amb implementar un programa integral pel la incorporació de persones a l'activitat agrària. El programa hauria de ser capaç de donar les eines necessàries per a cada perfil de persona que es vol incorporar. A *l'Atlas de la nova ruralitat*, es recomana *no descartar la incorporació de nous joves en el futur, alguns d'ells sense tradició familiar en l'agricultura i amb dificultats per accedir als ajuts oficials* (Aldomà, 2009: 119).

La focalització de les barreres específiques a què s'ha d'afrontar cada perfil de jove que es vol incorporar és un tema delicat, però necessari de tractar. Per exemple, una de les més importants és la incorporació de joves nouvinguts en subsectors agraris més enllà de l'hortícola. Recordem que en el *Grup 2*, el perfil majoritari de joves que s'incorporen al sector agrari ho fan en horta, en explotacions agràries petites, sota produccions ecològiques i fent venda directa.

És un patró que es repeteix tant a les comarques gironines com al sud-oest de la província d'Ontario.

Al punt 5.6.2 s'ha argumentat que existeixen uns condicionants estructurals que fan que les persones que han de començar de zero es plantegin accedir al sector agrari per la via més senzilla. Aquesta és la que necessita menys terra, menys inversió inicial, més mà d'obra i més rapidesa en treure beneficis. El sector que més s'acosta a aquesta tipologia és l'horta. Aquest fet té dues implicacions en termes polítics. La primera és que l'administració pública s'ha de plantejar quina és l'ajuda més adient per a una persona que comença una explotació hortícola, perquè segurament serà diferent de la que engega una explotació lletera. La segona, és que s'ha de fer un esforç per dissenyar les estratègies que permetin la pagesia nouvinguda accedir a tots els subsectors agraris. Actualment aquesta feina l'estan fent les entitats sense ànim de lucre. A Catalunya és *l'Escola de Pagesia i Activitat Pastoral* la que està posant a l'abast del jove català l'oportunitat de formar-se i de posar el primer peu dintre del sector ramader. A Ontario és *FarmStart* qui està fent una feina molt intensa d'acostament de pagesia tradicional a nouvinguda, precisament per salvar algunes de les barreres més importants com l'accés a la terra o a un ramat. Des d'aquestes entitats també es dona suport a noves fórmules organitzatives com cooperatives de joves o fórmules associatives mixtes entre pagesia tradicional i nouvinguda.

Les regulacions públiques també haurien d'intervenir en el mercat de la terra agrària. S'ha fet palès al llarg del text, que un dels obstacles més costosos de remoure per entrar al sector agrari és l'accés a la terra. En aquests moments, tant a les comarques gironines com al sud-oest de la província d'Ontario la immobilitat dels propietaris i l'especulació dels inversors ha provocat que hi hagi poca terra per arrendar o comprar i que la que hi hagi sigui excessivament cara. Alhora la incertesa que viu el sector arrel de la inestabilitat dels preus, d'una renda no assegurada o d'una meteorologia imprevisible; fan que la decisió d'invertir per tenir com a ofici *pagès*, no es vegi molt clara. A aquesta visió borrosa sobre el futur del camp se suma la pèrdua d'identitat d'un sector que va reduint el seu pes en el conjunt de la societat i que viu amb escepticisme la seva posada en valor.

La incertesa cal lligar-la a una manca de perspectiva econòmica i alhora de voluntat política. Perquè un jove decideixi tirar endavant una activitat econòmica, en el marc d'un sector que gaudeix d'ajuts públics, cal que visualitzi de forma clara una voluntat política de suport i unes perspectives econòmiques favorables. A les dues àrees d'estudi el futur es percep amb diferents graus d'optimisme, depenent del sector i de la comarca, però en general no és molt esperançador.

En resum, les barreres d'accés al sector agrari existeixen i són reals. Però no es pot obviar que també es poden anar construint ponts per sobrepassar-les o atenuar-les. El mateix context social i econòmic que ha creat un espai rural caòtic on hi conviuen cada vegada més actors, més interessos i expectatives, és un escenari encoratjador per començar a donar-li la volta a la truita i anar a cercar noves estratègies de dinamització. Aquests ponts passen per diferents mesures relatives al model productiu de cadascuna de les explotacions agràries (Monllor, 2007). La incorporació al sector agrari és un tema de tremenda actualitat cada vegada amb més suport des de l'esfera social i ciutadana. Resta pendent el paper de l'administració pública per anar avançant vers una pagesia rejuvenida.

5.9. Conclusions

Les dades que aquest capítol ha mostrat parlen que és possible accedir a l'activitat agrària des de dues vies diferents en funció de l'origen familiar: es pot accedir al món de la pagesia des de dintre del sector i des de fora. I curiosament és el punt de partida i els condicionants inicials els que marquen bona part del camí que el jove ha de seguir per incorporar-se a l'activitat agrària. S'han identificat diferències entre les dues àrees geogràfiques, però es pot afirmar que **el punt de partida en funció de l'origen familiar del jove condiciona el camí per esdevenir pagès i l'explotació agrària on s'incorpora**. En termes generals es poden distingir les dues vies d'entrada com a dos models diferents d'iniciar i per tant, de continuar amb l'activitat agrària.

Per a bona part de la pagesia i per a bona part de la normativa que en fa referència, l'única via d'accés al sector agrari és rellevar una explotació familiar ja existent. Els arguments són variats i van des de la creença de què és impossible engegar una activitat agrària des de zero a que si no es porta a la sang *el fet pagès* és impossible tenir la vocació de voler dedicar-se al sector agrari.

En aquest capítol s'han detallat les característiques més rellevants dels joves que han accedit a l'activitat agrària en els darrers anys. Per tal de respondre la primera pregunta recerca, s'ha segregat la mostra amb dos grups de joves en funció del seu origen familiar. Al llarg de la caracterització de les diferents fases ha quedat palès que els condicionants inicials del jove l'acompanyen al llarg de tot el procés d'incorporació.

El grup de la **pagesia tradicional** està format per joves que han nascut i s'han criat en una explotació agrària activa on els pares es dediquen al sector primari. Aquest fet presenta uns condicionants que es poden resumir en:

- Proximitat al sector agrari i capacitat d'aprenentatge al llarg de la vida des d'estadis molt infantils.
- Accés a una base de recursos mínima –terra, maquinària, quota, etc- que permet al jove desenvolupar l'activitat agrària amb més garanties d'èxit.
- Coneixement de les xarxes locals d'actors agraris i no agraris amb qui interactuar.
- Tancament de la visió familiar envers les estratègies de gestió de l'activitat agrària tradicional.
- Facilitats per a continuar la mateixa direcció del negoci familiar i dificultats per plantejar canvis estructurals i estratègics en la mateixa explotació agrària tradicional.

El grup de la **pagesia nouvinguda** està format per joves que no accedeixen directament d'una família pagesa; els seus pares no s'han dedicat a l'activitat agrària. Aquest fet presenta uns condicionants que es resumeixen en:

- Desconeixença del sector agrari i de les tècniques de maneig i de gestió.
- Dificultats elevades per accedir als recursos necessaris per encetar l'activitat agrària –terra, capital, coneixement, etc-.
- Desconeixença dels actors locals i dificultats per integrar-se en la comunitat rural.
- Visió oberta del sector agrari i capacitat de planejar estratègies innovadores per gestionar l'explotació agrària.

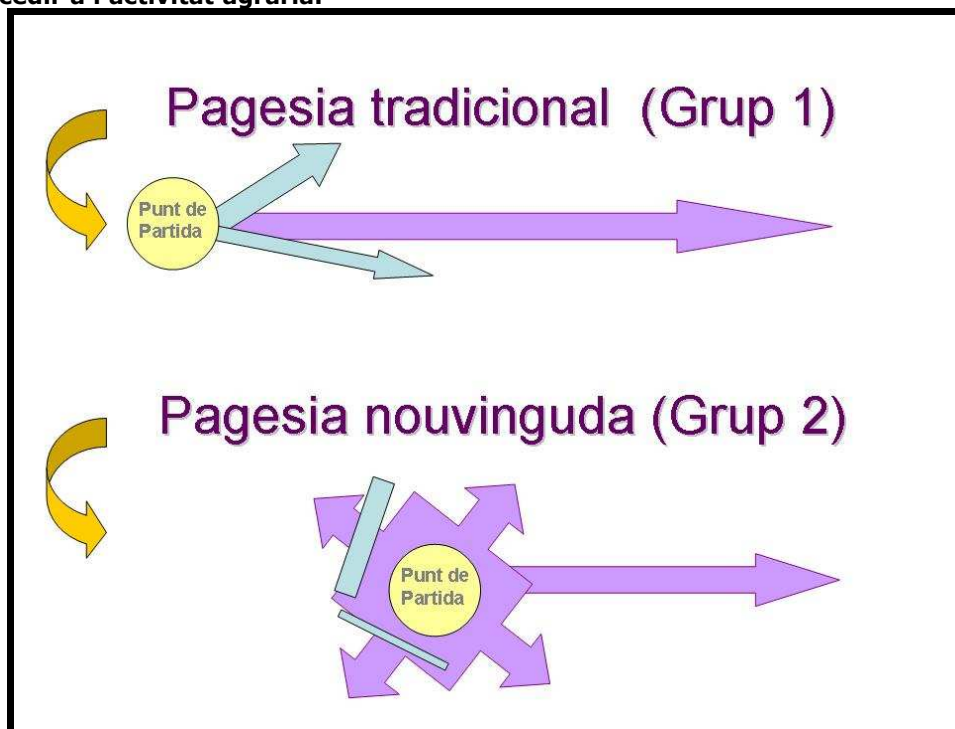
Sota aquests condicionants inicials es plantejava la primera de les preguntes de recerca on s'argumentava que el punt de partida condiona el camí de la incorporació i l'explotació agrària on el jove desenvolupa la seva activitat. Però la realitat és molt més rica i complexa i mostra que, malgrat la tendència és a continuar el camí marcat en funció de l'origen, també hi ha joves que s'esforcen per sortir del camí esperat. La Figura 6 mostra com els dos grups presenten unes "ratlles blaves" que obren nous camins o en barren d'existents.

Per a la pagesia tradicional s'ha observat que malgrat la major part dels joves que neixen en explotacions agràries familiars continuen el camí marcat per la tradició, n'hi ha qui fan un esforç per plantejar noves propostes a les convencionals. Adopten estratègies de diversificació, de venda directa, de producció ecològica, d'elaboració del productes, etc. Cerquen recuperar l'autonomia que el procés de la Revolució verda va robar als seus pares. Hi ha un

percentatge petit de joves amb orígens tradicionals que s'esforça en sortir de la inèrcia que el propi sistema els ha forçat.

Per a la pagesia nouvinguda no és fàcil triar el camí entre l'àmplia gama de possibilitats que el sector agrari ofereix. En el procés de decisió apareixen tota una sèrie de barreres difícils de superar com l'accés a la terra, a la formació, al finançament, etc. Llavors s'adapten a un model agrari que ja *els va bé* filosòficament, però, que en molts casos és l'únic que poden seguir. El sistema *no els deixa* entrar a formar part de l'entramat de les explotacions agràries lligades a la indústria, especialitzades i de dimensions grans. S'adapten i engeguen experiències agràries amb poca inversió inicial, de dimensions físiques i econòmiques mínimes, a través de canals de venda directa i majorment en produccions hortícoles i ecològiques.

Figura 6: Desviació dels possibles camins en funció del punt de partida per accedir a l'activitat agrària.

Font: elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

De l'anàlisi de les característiques dels joves, dels seus passos previs abans de començar a prendre decisions i de les particularitats de les seves explotacions agràries en el punt de partida, es pot concloure en relació als dos grups de joves en funció de l'origen familiar que:

- Pel que fa al **perfil de la jove pagesia**:
 - o El grup de pagesia tradicional és majorment masculí, mentre que el de la nouvinguda està més representat per dones que per homes.
 - o Tots els joves de tradició pagesa tenen un origen rural. En canvi entre els nouvinguts es donen casos d'arrels tant urbanes com rurals.
 - o La pagesia tradicional acostuma a estudiar formació professional agrària, mentre que entre la nouvinguda predominen els estudis universitaris majorment no relacionats amb temes agraris.
 - o Tots dos grups fan ús del correu electrònic, malgrat els joves nouvinguts ho fa amb un percentatge més elevat.
 - o La pagesia nouvinguda empra en un percentatge més elevat un espai web per vendre els seus productes i fer-se visible.

- Pel que fa a la **durada de les fases**:
 - o La pagesia tradicional s'incorpora abans al sector agrari que la nouvinguda.
 - o La fase de decisió –des que el jove planifica que és vol incorporar fins al moment en què comença- és més curta per a la pagesia tradicional que per a la nouvinguda.
 - o La fase d'inversió –des que el jove fa la primera inversió fins que en fa una de rellevant- és més curta per a la pagesia nouvinguda que per la tradicional.

- Pel que fa a les **explotacions agràries**:
 - o La major part de la pagesia tradicional continua l'activitat familiar com a persona física o a través d'una forma societària, mentre que la nouvinguda inicia una nova activitat agrària com a persona física.
 - o La pagesia tradicional manté en la major part dels casos el sector de la família. Aquest fet mostra com els joves s'incorporen en els subsectors agraris propis de cada àrea geogràfica. En canvi, els joves nouvinguts ho fan majorment en horta, que és el subsector de més fàcil accés per començar des de zero; o en bestiar oví si es decanten per la ramaderia.
 - o Pel que fa al tipus de maneig, la pagesia tradicional continua majorment amb els sistemes convencionals que hereten dels pares. En canvi, la nouvinguda aposta per introduir la producció ecològica com un

distintiu de qualitat i com una manera coherent de conrear la terra i el bestiar acord amb les seua ideologia.

- L'accés a la terra per part de la pagesia tradicional és a partir de la incorporació a una societat, de la compra o de l'herència familiar. Aquestes vies es complementen en gairebé tots els casos amb terra arrendada. D'altra banda la pagesia nouvinguda accedeix a la terra comprant-la o llogant-la; o bé a través de fórmules alternatives com ara contractes no formals d'ús per un temps limitat.
- En termes generals les explotacions agràries de la pagesia tradicional són més grans, es treballen més hectàrees de terreny i tenen un percentatge més elevat de terra en propietat. La pagesia nouvinguda accedeix a finques molt més petites i el percentatge en arrendament és major que en propietat.
- La pagesia tradicional acostuma a engegar l'activitat agrària acompanyada d'algun familiar, normalment pel pare o per la parella; gairebé ningú comença sol a treballar al sector agrari. En canvi una tercera part de la pagesia nouvinguda accedeix a la fase d'arrencada sense més mà d'obra que la pròpia del jove.
- Pel que fa a les activitats laborals fora de l'àmbit de l'explotació agrària, gairebé tots els joves nouvinguts han treballat en un altre sector abans d'accedir a l'agrari. En canvi entre la pagesia tradicional el percentatge es redueix considerablement. El percentatge de joves pluriactius es va reduint a mesura que avancen les fases del procés d'incorporació.
- La pagesia tradicional cerca el capital per fer les primeres inversions o bé a través del banc, dels estalvis o dels recursos públics. En canvi, la pagesia nouvinguda empra majorment els estalvis i els complementa amb l'ajut del banc.
- Les inversions que fa la pagesia tradicional es prioritzen en la compra de maquinària, seguidament de la de bestiar, de terra o en la millora de les instal·lacions existents. D'altra banda la pagesia nouvinguda comença invertint en una infraestructura bàsica mínima per començar a produir; i més tard inverteix en la compra de bestiar, de terra o de maquinària.
- La comercialització dels productes que la pagesia tradicional produeix es fa majorment a través d'empreses distribuïdores, malgrat també es fa amb contractes d'integració, a través de cooperatives de productors i

en alguns casos via venda directa. En canvi per a la pagesia nouvinguda és la venda directa el canal majoritari de comercialització.

Aquests trets diferencials mostren les dues tipologies de camins seguits pels joves en funció de l'origen familiar. Tot seguit s'especifiquen els trets més rellevants al comparar-los en funció de l'origen familiar i geogràfic.

- Pel que fa al **perfil de la jove pagesia**:
 - o Destaca l'elevat percentatge de dones sense origen agrari que s'incorporen a l'activitat a totes dues àrees d'estudi, però sobretot a la canadenca.
 - o L'origen de la pagesia nouvinguda del sud-oest de la província d'Ontario és majorment urbà, mentre que a les comarques gironines predomina el rural.
 - o Les trajectòries estudiantils són diferents sobretot pel que fa al grup de la pagesia nouvinguda. A l'àrea canadenca predomina un perfil de jove universitari mentre que a les comarques gironines la formació dels nouvinguts no presenta un perfil concret.
 - o La disponibilitat de web pròpia dintre de la pagesia tradicional és més elevada entre els joves gironins; mentre que per al grup de la pagesia nouvinguda és més elevada entre els canadencs.

- Pel que fa a la **durada de les fases**:
 - o Els joves gironins s'incorporen abans a l'activitat agrària que els canadencs en tots dos grups.
 - o La durada de la fase de decisió és més curta per a la pagesia tradicional gironina; mentre que és més llarga per a la nouvinguda gironina. La diferència entre els dos grups gironins és molt més elevada que entre els canadencs.
 - o La fase d'inversió no presenta diferències entre els grups en funció de l'origen geogràfic.

- Pel que fa a les **explotacions agràries**:
 - o La major part de la pagesia tradicional a totes dues àrees d'estudi continua el negoci familiar, però els diferencia la forma jurídica que adopten. A la canadenca preval la persona física com a entitat, mentre

que els joves gironins opten per formes societàries. Pel que fa a la segona opció, entre els joves canadencs preval l'inici d'una activitat nova; mentre que entre els gironins és més comú la reconversió de l'explotació familiar existent.

- Pel que fa al sector on s'incorporen els joves s'han trobat diferències entre tots dos grups. En el cas de la pagesia tradicional canadenca, predomina la ramadera bovina tant de llet com de carn; en canvi entre els joves gironins s'ha trobat més representació d'altres sectors com ara el porcí o l'oví. En quant a la pagesia nouvinguda, en totes dues àrees d'estudi predomina el sector hortícola seguit de poques activitats ramaderes que a l'àrea canadenca són mixtes i a la gironina tendeixen a ser més especialitzades.
- El tipus de maneig presenta la mateixa tendència a les dues àrees d'estudi, on és la producció ecològica molt més present en les explotacions agràries dels joves nouvinguts. S'aprecia un percentatge lleugerament superior en l'àrea d'estudi canadenca per a tots dos grups.
- L'accés a la terra per a la pagesia tradicional es dona bàsicament a través de la família. En el cas dels joves canadencs per herència, compra o lloguer; i en el cas dels gironins per incorporació a una societat existent o per herència. En el cas de la pagesia nouvinguda, la major part dels joves gironins la lloguen i en alguns casos la compren. En el cas dels canadencs, aquests opten per opcions més alternatives d'accés com ara la cessió d'ús o la incorporació com a cap d'explotació llogat.
- Pel que fa a la terra que treballen els joves, sí que s'aprecien diferències entre els joves canadencs i els gironins. A l'àrea d'estudi canadenca els joves de tradició pagesia menen explotacions agràries molt més grans que els nouvinguts. En canvi a l'àrea d'estudi gironina, malgrat la pagesia tradicional té més terra en propietat, els joves acaben treballant una quantitat de superfície semblant.
- A l'àrea d'estudi gironina la meitat dels joves nouvinguts treballen sols en el moment comencen l'activitat agrària, mentre que a la canadenca aquest percentatge no arriba al 20%.
- En el treball agrari fora de l'explotació agrària, s'observa en tots dos grups un percentatge més elevat de pluriactivitat a l'àrea d'estudi canadenca.

- En quant al finançament de la primera inversió s'ha trobat una diferència acusada en el percentatge de joves que argumenten haver rebut suport públic. A l'àrea d'estudi canadenca és gairebé inexistent; mentre que a la gironina és present en tots dos grups, i és majoritari entre el grup de la pagesia tradicional.
- La primera inversió que fa la pagesia tradicional diferencia els joves. Els canadencs es focalitzen en la compra d'una nova finca o de bestiar; mentre que els gironins compren accions per accedir a la societat familiar o bé renoven la maquinària.
- La comercialització de la pagesia tradicional és majorment a les dues àrees d'estudi a través d'empreses distribuïdores. A l'àrea canadenca destaca la comercialització a través d'una cooperativa de productors; mentre que a la gironina són més presents els contractes d'integració o la venda directa. En la pagesia nouvinguda destaca a totes dues àrees d'estudi la venda directa com a canal de comercialització principal.

Aquestes conclusions mostren unes tendències generals a partir dels cent casos d'estudi que han format part de la mostra treballada. Els percentatges són una manera d'exposar els resultats i d'ajudar a argumentar alguns dels fenòmens observats a partir d'altres tècniques d'exploració de la realitat. Aquest capítol ha estat un exercici d'acostament, a partir d'un estudi limitat de casos, al procés d'incorporació de les persones joves a l'activitat agrària. S'han detectat semblances i diferències alhora de comparar els grups, però sobretot es conclou que la tendència que presenten en funció de l'origen familiar els defineix com a dos subgrups clarament diferenciats. En el següent capítol s'analitza el comportament respecte a les pràctiques agràries i a les actituds enfront un nou paradigma rural.

5.10. Bibliografia

Agriculture & Agrifood Canada (2010): <http://www.agr.gc.ca/> en data de 14 de desembre de 2010.

Aldomà, I. (2009): *Atles de la nova ruralitat*. Lleida: Fundació del Món Rural.

Barham, B.; Jackson-Smith, D.; Stevenson, S. et al. (2001): *Nurturing the Next Generation of Wisconsin's Dairy Farmers*. Madison: Center for Integrated Agricultural Systems i Program on Agricultural Technology Studies, Universitat de Wisconsin-Madison.

Cochrane, W.W. (2000): "American agriculture in an uncertain global economy", a *Minnesota Agricultural Economist Newsletter*, 700, pàg. 1-7.

English, A. (2007): *CRAFT Alumni: survey findings*. Estudi inèdit de la Universitat de Guelph.

Errington, A. i Lobley, M. (2002): "Handing over the Reins: A Comparative Study of Intergenerational Farm Transfers in England, France, Canada and the USA" a *Agricultural Economics Society Conference*. Aberystwyth, abril de 2002.

Etxezarreta, M. (Coord.) (2006): *La agricultura española en la era de la globalización*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

FarmStart (2010): *Exploring your new farm dream*, a www.farmstart.ca/explorer en data de 8 de novembre de 2010.

Gillespie Jr, G.W. i Johnson, S. (2010): "Success in farm start-up in the Northeastern United States", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1, pàg. 31-48.

Izquierdo, J. (2009): "Entrevista a Jaime Izquierdo Vallina", a *Mundo Rural de Tenerife*, 6, pàg 18-20.

Johnson, S. (Coord.) (2001): *Listening to new farmers: Findings from New farmer Focus Groups*. Belchertown: New Small England Farm Institute.

Lefebvre, F.; Quelen, M.; Leseigneur, A. (2004): "Le devenir des agriculteurs aidés, installés hors du cadre familial", a *Structures Agricoles*, 14, pàg. 45-48.

Mailfert, K. (2007): "New farmers networks: how beginning farmers build social connections in France", a *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(1), pàg. 21-31.

Maynard, R. i Green, M. (2006): *Organic works. Providing more jobs through organic farming and local food supply*. Bristol: Soil Association.

Ruhf, K.; Immerman, G; Toensmeier, E. et al. (2003): "Who will farm", a *The Natural Farmer*, 55(2), special supplement on beginning farmers, pàg. 1-16.

Viladomiu, L. (2006): "La reestructuració i modernització sectorial de les empreses agràries", a *Congrès del Món Rural en l'àmbit del repte de la competitivitat*. Tortosa, 17 de febrer de 2006.

Williams, F., Mitchell, M. and Vergunst, P. (2006). *The future of farming? Factors influencing the decisions of the next generation*. Commissioned research report for SEERAD.

CAPITOL 6

Les pràctiques i les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma rural

"For the benefit of being able to buy cheap food, industrially farmed foods, we sacrifice so many things that run so deep: the taste and nutrition of our food, our health, our environment".

"Per poder comprar menjar barat, els aliments d'explotacions agràries industrials, sacrificuem moltes coses profundes: el sabor i la nutrició del nostre menjar, la nostra salut, el nostre medi ambient".

Margaret Webb

Apples to Oysters. A food lover's tour of Canadian farms (2008)

6. Les pràctiques i les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma rural

6.1. Introducció

El capítol cinquè ha corroborat l'existència de dos grups de joves en funció del seu origen familiar. Tant el perfil dels joves incorporats al sector agrari com les activitats que posen en marxa, mostren dues dinàmiques diferenciades en funció del punt de partida del jove. En aquest capítol l'anàlisi dels resultats també s'estructura al dividir els joves, en primer lloc, en funció del seu origen familiar, i en segon lloc, del seu origen geogràfic i familiar. El resultat dona resposta a la segona pregunta de recerca que es qüestiona quines són les característiques tant en les pràctiques agràries com en les actituds vers un nou paradigma rural dels joves que s'incorporen. La metodologia ha inclòs el càlcul d'un Índex com a instrument quantitatiu que classifica els joves en funció del seu acostament a un nou paradigma rural.

S'entén per *pràctiques agràries* la manera que té el jove d'actuar per portar a terme la seva activitat agrària. La seva definició es fa des d'una perspectiva global que es concreta en cadascun dels components de maneres diferents. Per tant, les pràctiques agràries fan referència a allò que fa el jove tant per produir, com per comercialitzar o relacionar-se amb el seu entorn. Ha de quedar clar que no es mesuren només pràctiques agrònòmiques, sinó que es té en compte la interacció holística amb el seu entorn.

S'entén per *actituds vers un nou paradigma rural* l'opinió verbal que mostra la persona jove en ésser preguntada respecte uns ítems concrets que fan referència a cadascun dels components. Les actituds no es poden mesurar directament i és per aquest motiu que s'empra l'*Escala Likert* (Maxim, 2002: 265) com a instrument de medició indirecta de les reaccions positives o negatives de les persones joves respecte una sèrie d'ítems que han estat prèviament definits.

El context rural canviant demana a la nova generació de pagesia que empri estratègies adaptades als reptes actuals, on es reclama una pagesia més sostenible i lligada al territori, però no és clara la resposta des del mateix sector agrari. L'acostament quantitatiu i qualitatiu que aquest capítol presenta és un intent per entendre què fa i què pensa la jove pagesia que avui treballa al camp, tant a les comarques gironines com al sud-oest de la província d'Ontario.

6.2. Construcció d'un Índex per mesurar el grau d'acostament de la pagesia a un nou paradigma rural

La inquietud per voler mesurar el grau d'acostament de la jove pagesia a un nou paradigma ha fet necessari el disseny d'una metodologia empírica i innovadora. Per poder emprar una tècnica quantitativa d'anàlisi que faciliti la comparació entre els joves en funció del seu origen familiar i geogràfic, s'ha construït un Índex experimental. Aquest és l'Índex Nou Paradigma Rural, creat i ideat com a eina de mesura per respondre la segona pregunta de recerca d'aquesta tesi doctoral.

L'Índex, que s'ha detallat metodològicament al capítol quart, està format per dues parts clarament diferenciades. La primera té a veure amb les pràctiques agràries quotidianes de la persona jove i la segona amb les actituds vers els reptes de la nova ruralitat. Cada part es defineix alhora per vuit subíndexs que fan referència als vuit components que el model teòric presentat en el capítol tercer ha exposat amb detall. Cadascun dels components està definit per un nombre reduït d'elements que l'omplen de contingut.

Per la primera part, la que fa referència a les pràctiques agràries, s'han tingut en compte dos elements per tal de mesurar cada component, per tant, un total de 16 unitats d'anàlisi que han permès construir la part de l'Índex que en fa referència. (Taula 6.1.)⁸⁹.

Taula 6.1: Elements per mesurar les pràctiques agràries de la jove pagesia.

COMPONENT	PRÀCTIQUES: ELEMENT 1	PRÀCTIQUES: ELEMENT 2
ESCALA LOCAL	L'àmbit geogràfic de la venda directa	La identificació local del producte
DIVERSITAT	La diversificació de l'activitat econòmica	La diversitat dels canals de comercialització
MEDI AMBIENT	Les millores ambientals a l'explotació agrària	La producció agrària ecològica
COOPERACIÓ	La cooperació amb altra pagesia	La cooperació amb agents no agraris
INNOVACIÓ	La incorporació de pràctica innovadora	La redacció d'un pla d'empresa
AUTONOMIA	El sentir-se atrapat per alguna cosa	El posar el preu al producte
COMPROMÍS SOCIAL	La vinculació al teixit associatiu	El ser membre actiu en alguna associació

⁸⁹ Per tal de conèixer en detall la justificació de cada element, tant per les pràctiques com per les actituds, veure l'annex 3.

ALENTIMENT	L'afectació de l'increment del preu del gasoil	El grau d'inversió en el punt de partida
------------	--	--

Font: Elaboració pròpia, 2009.

Per la segona part, la que fa referència a les actituds dels joves vers un nou paradigma, s'han tingut en compte tres elements per a cada component, amb un total de 24 unitats d'anàlisi (Taula 6.2.).

Taula 6.2: Elements per mesurar les actituds de la jove pagesia vers un nou paradigma rural.

COMPONENT	ACTITUD: ELEMENT 1	ACTITUD: ELEMENT 2	ACTITUD: ELEMENT 3
ESCALA LOCAL	L'escala local com a estratègia de futur	La recuperació de varietats i races tradicionals	La moda de comprar i menjar productes locals
DIVERSITAT	El suport públic a les explotacions agràries perquè es diversifiquin	La multifuncionalitat de l'activitat agrària	La diversitat de les persones pageses
MEDI AMBIENT	El suport públic al foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries	Les pràctiques agràries modernes tenen en compte el medi ambient	La qualitat dels aliments produïts ecològicament
COOPERACIÓ	La cooperació amb entitats no agràries	La cooperació entre la pagesia	La cooperació entre els diferents agents que han de fer política rural
INNOVACIÓ	L'experimentació amb noves idees	La innovació de la pagesia des dels seus recursos propis	La importància de la tecnologia per ser competitiu
AUTONOMIA	El control de l'explotació agrària	La dependència de la tecnologia agrària moderna	El paper dels ajuntaments en el foment de la pagesia
COMPROMÍS SOCIAL	La generació de llocs de treball a l'àrea rural	La utilització d'OGM	La implicació de la pagesia en el manteniment de les àrees rurals
ALENTIMENT	La intensificació de la producció per tenir beneficis	La necessitat de ser gran per ser competitiu	La introducció de noves pràctiques agràries progressivament

Font: Elaboració pròpia, 2009.

Aquests elements han estat escollits a partir d'un treball d'anàlisi de la literatura científica i de la pròpia experiència de la doctorand, a partir de criteris substantius. Són objecte d'anàlisi i discussió les tendències que s'entreveuen dels resultats empírics obtinguts i, per tant, el model quantitatiu no té valor estadístic. Al llarg d'aquest capítol s'exposen les idees força que les dades suggereixen. Aquestes són acompanyades per una anàlisi qualitativa dels discursos dels joves entrevistats, sobretot en la part que fa referència a les actituds. És per aquest motiu que es barregen els enfocaments quantitatiu i qualitatiu per tal d'obtenir una discussió de la realitat més enriquidora i veraç. Seguidament es detallen els resultats del *Índex Pràctiques*, *Índex Actituds* i *Índex Nou Paradigma Rural* en funció de l'origen familiar (Taula 6.3) i, familiar i geogràfic del jove (Taula 6.4).

Taula 6.3: Índex Nou Paradigma Rural en funció de l'origen familiar.

Índexs	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Total de la mostra
<i>Índex Pràctiques</i>	3,9	7,0	4,9
<i>Índex Actituds</i>	6,0	7,6	6,5
<i>Índex Nou Paradigma Rural</i>	4,9	7,3	5,7

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La taula anterior mostra que:

- La pagesia tradicional es troba lluny del Nou paradigma rural pel que fa a les pràctiques. La condició inicial de rellevar una explotació agrària existent i d'heretar una manera de fer, dificulten el canvi a pràctiques agràries noves. En canvi, quan es mesuren les actituds bona part dels joves s'acosten a una manera més oberta de veure el món. Quantitativament les pràctiques i les actituds de la pagesia tradicional estan separades per 2,1 punts.
- La pagesia nouvinguda assoleix puntuacions més elevades que la tradicional i mostra valors més semblants en quant a les pràctiques i les actituds. El fet de començar de nou una activitat agrària facilita adaptar les idees a la realitat. Quantitativament només 0,6 punts separen les pràctiques de les actituds.

Taula 6.4: Índex Nou paradigma rural en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Índexs	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
<i>Índex Pràctiques</i>	4,0	7,3	3,8	6,6
<i>Índex Actituds</i>	6,3	7,8	5,7	7,2
Índex Nou Paradigma Rural	5,1	7,5	4,7	6,9

Font: Elaboració pròpia, 2010.

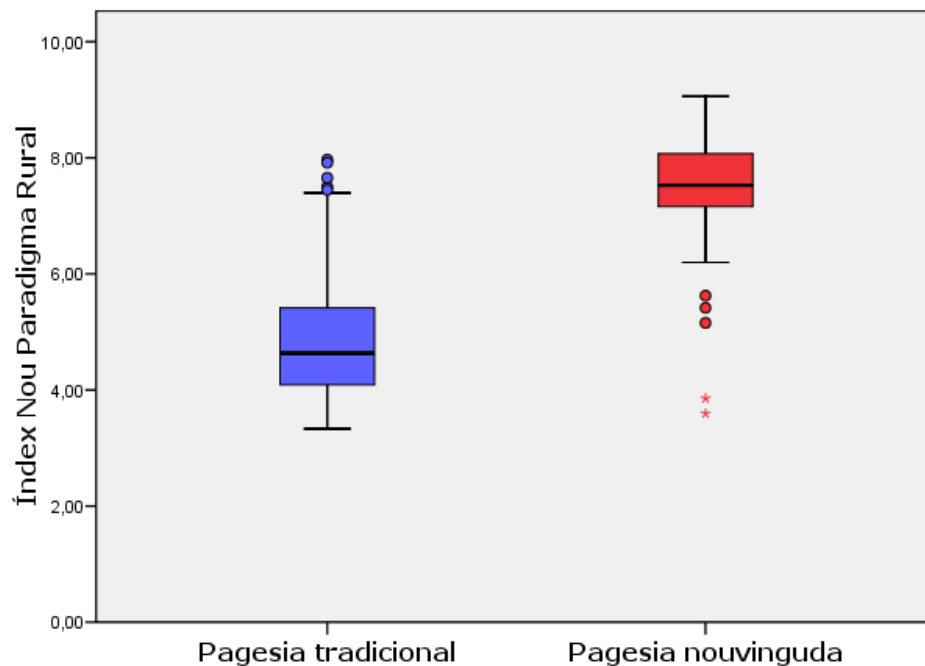
La taula anterior mostra que:

- Les pràctiques de la pagesia tradicional en funció de l'àrea d'estudi són molt similars. Els números mostren com la diferència és mínima (0,2 punts). Aquest fet identifica bona part de les dinàmiques de les explotacions agràries tradicionals que segueixen pautes molt semblants a les dues àrees d'estudi.
- Les actituds de la pagesia tradicional a les dues àrees d'estudi són molt més obertes que les seves pràctiques. Aquest fet permet ser optimista en pensar que un bon nombre de joves confien en un nou paradigma rural, malgrat en molts casos no poden posar-lo en pràctica. Els joves canadencs estan 0,6 punts per sobre dels gironins.
- Les pràctiques de la pagesia nouvinguda són més notables a l'àrea d'estudi canadenc, malgrat ser la diferència entre els dos grups en funció de l'origen geogràfic de només 0,6 punts.
- Les actituds dels joves nouvinguts, tant canadencs com gironins, estan molt a la vora de les seves pràctiques. Començar una explotació agrària de nou facilita la posada en pràctica de les idees i és per aquest motiu que la pagesia nouvinguda s'acosta amb més facilitat a un nou paradigma rural, tant en les pràctiques agràries com en les actituds. Els joves canadencs mostren 0,5 punts de diferència i els gironins 0,6 entre la puntuació de les pràctiques agràries i les actituds vers un nou paradigma rural.

Una altra manera de veure com es comporta la jove pagesia estudiada a partir de l'instrument quantitatiu de l'Índex Nou Paradigma Rural és interpretar els totals en un diagrama de caixes (*box-plot*). Es mostren les següents figures per argumentar la definició dels dos grups de pagesia (tradicional i nouvinguda) en funció del seu origen familiar. En la primera (Figura 7) es pot observar com el comportament dels dos grups és diferent. La pagesia tradicional concentra el 50% dels casos per sota del 4,6 mentre que la nouvinguda els concentra per sota del 7,5 (aquests valors corresponen a la *mediana*, estadístic ordinal que

separa la meitat dels casos d'estudi). El *Grup1* mostra un comportament global per sota de 5, és a dir, més a la vora de l'antic paradigma que del nou. Al mateix temps destaquen un nombre reduït de casos a la part superior de l'Índex que assolixen valors notables que els fa desagregar-se de la major part dels casos d'estudi. El *Grup 2* se concentra superat el límit notable de l'Índex, on destaquen alguns casos d'estudi amb puntuacions més baixes, algunes apleguen a assolir nivells molt allunyats de la mediana del grup. El que mostra la Figura 7 és que els dos grups tenen comportaments globals marcadament diferents.

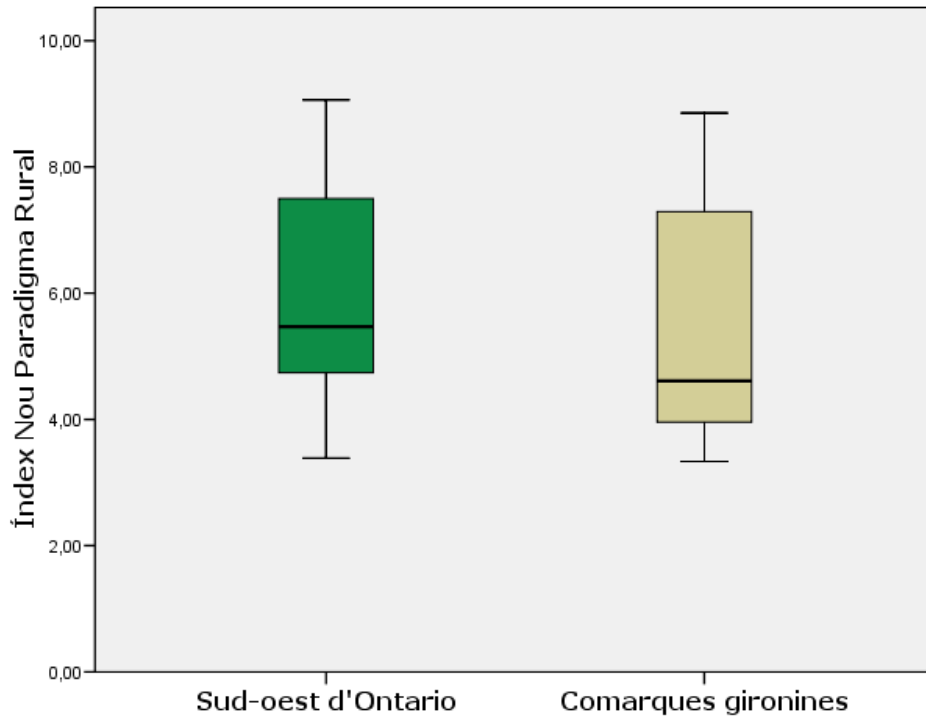
Figura 7: Diagrama de caixes en funció de l'origen familiar.

Font: Elaboració pròpia, 2010.

Per entendre el comportament dels grups a les dues àrees d'estudi es mostren les Figures 8 i 9. En la primera s'observa la semblança entre els joves de les dues àrees geogràfiques. La jove pagesia mostra un acostament semblant a un nou paradigma rural, malgrat la mediana dels canadencs (5,5) és superior a la dels gironins (4,6), on la tendència de les dues àrees d'estudi, sense segregar els joves en funció de l'origen familiar, és molt semblant. Aquest fet porta a plantejar l'anàlisi dels casos d'estudi prioritàriament en funció de l'origen familiar, més que no del geogràfic. El que sí que es creu convenient és analitzar la mostra en quatre subgrups (Figura 9), tal i com s'ha treballat al capítol cinquè.

Figura 8: Diagrama de caixes en funció de l'origen geogràfic.

Font: Elaboració pròpia, 2010.

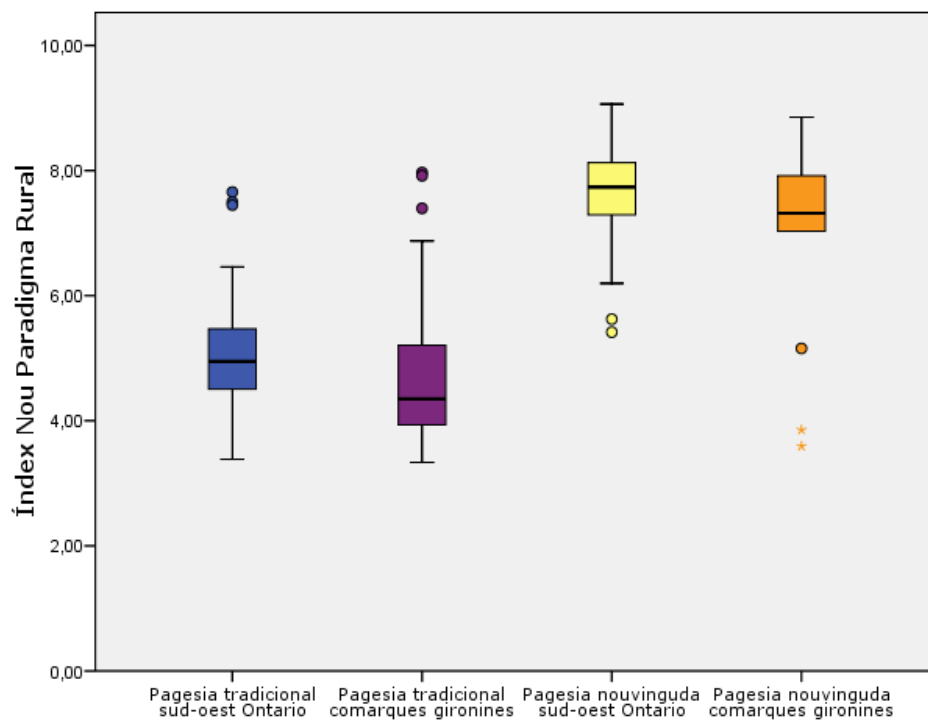
La Figura 9 mostra el comportament dels joves en funció de les quatre tipologies que sorgeixen de segregar la mostra en dos grups per a cada àrea d'estudi. És interessant observar per una banda, com els joves canadencs mostren dinàmiques més homogènies, tant pel que fa a la pagesia tradicional com a la nouvinguda. En canvi, en els diagrames de caixa dels gironins s'aprecien més particularitats, com ara la dispersió dels casos a partir de la mediana, en el cas de la pagesia tradicional, o la concentració de casos entre el menor valor observat⁹⁰ i la mediana, en el cas de la nouvinguda.

D'altra banda, si es compara la pagesia tradicional a les dues àrees d'estudi, s'observa com la canadencs assolix un valor més elevat en la mediana (4,9) que la gironina (4,3) i una concentració dels casos molt més clara. En canvi, la pagesia tradicional gironina mostra com hi ha dos casos que assolix puntuacions més elevades que les màximes canadencs. Són dinàmiques observades a partir d'una mostra de casos, per tant, no es poden extrapolar al conjunt de la població pagesa, però sí que marquen unes pautes generals de comportament.

⁹⁰ Quan es fa referència al *menor valor observat* no es tenen en compte els *outliers* ni els valors extrems, que en el cas de la pagesia nouvinguda gironina se'n troben dos i un respectivament.

Finalment, al comparar els joves nouvinguts en funció de l'origen geogràfic, torna a passar el mateix. El diagrama de caixes mostra una tendència semblant, malgrat que es poden identificar particularitats de cada grup. La mediana és superior per la pagesia canadenc (7,7) que per la gironina (7,3), així com el màxim valor assolit. A més, els joves gironins concentren la major part dels seus casos a partir del percentil 25, malgrat se n'observen tres que despunten per la part inferior.

Figura 9: Diagrama de caixes en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Font: Elaboració pròpia, 2010.

Les tres figures presentades donen una idea de com es comporta la mostra de joves en funció de l'origen familiar i geogràfic. En els següents apartats es detallen els resultats de l'anàlisi de la jove pagesia en funció dels diferents components i els corresponents elements. L'anàlisi s'ha realitzat a partir de l'observació de l'Índex i de les transcripcions de les entrevistes dels joves inclosos en l'estudi de casos, s'ha combinat així l'acostament quantitatiu i el qualitatiu.

6.3. Les pràctiques agràries de la jove pagesia

Les pràctiques que els joves experimenten en les explotacions agràries que gestionen són fruit d'una barreja de condicionants i trets diferencials que fan que cadascuna d'elles sigui una entitat única. Però per poder estudiar i entendre el perquè d'algunes de les preguntes que aquesta recerca es planteja, cal anar a cercar quines són les característiques que realment defineixen la jove pagesia i quines relacions s'estableixen entre els diferents grups que la componen. La literatura científica ha estudiat el comportament entre diferents grups en funció de l'edat. Els estudis afirmen, entre altres coses, que els joves són més emprenedors, que tenen més respecte pels temes ambientals, que diversifiquen més activitats i que estan més oberts a noves idees (Jones, 2002: 8). Però manca definir amb més detall les diferències entre les persones dintre d'un mateix grup d'edat, en aquest cas entre el col·lectiu jove que té entre 18 i 40 anys en el moment que s'incorpora al sector agrari.

L'anàlisi que aquest apartat presenta té per objectiu descriure els principals motius que tenen els joves per emprar unes determinades estratègies a l'hora d'engegar una explotació agrària. Per tal d'exposar-les s'estructura l'apartat a partir dels vuit components que formen part del Nou paradigma rural, prèviament definit en el capítol tercer. La Taula 6.5 mostra els valors dels subíndexs per als grups en funció del seu origen familiar.

Taula 6.5: Índex Pràctiques en funció de l'origen familiar (0-10).

COMPONENTS	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
ESCALA LOCAL	2,4	7,6	4,0
DIVERSITAT	3,8	6,1	4,5
MEDI AMBIENT	3,9	7,7	5,1
COOPERACIÓ	4,8	6,2	5,3
INNOVACIÓ	3,0	7,2	4,4
AUTONOMIA	4,1	7,5	5,2
COMPROMÍS SOCIAL	4,7	6,4	5,3
ALENTIMENT	4,1	7,3	5,1
Índex Pràctiques	3,9	7,0	4,9

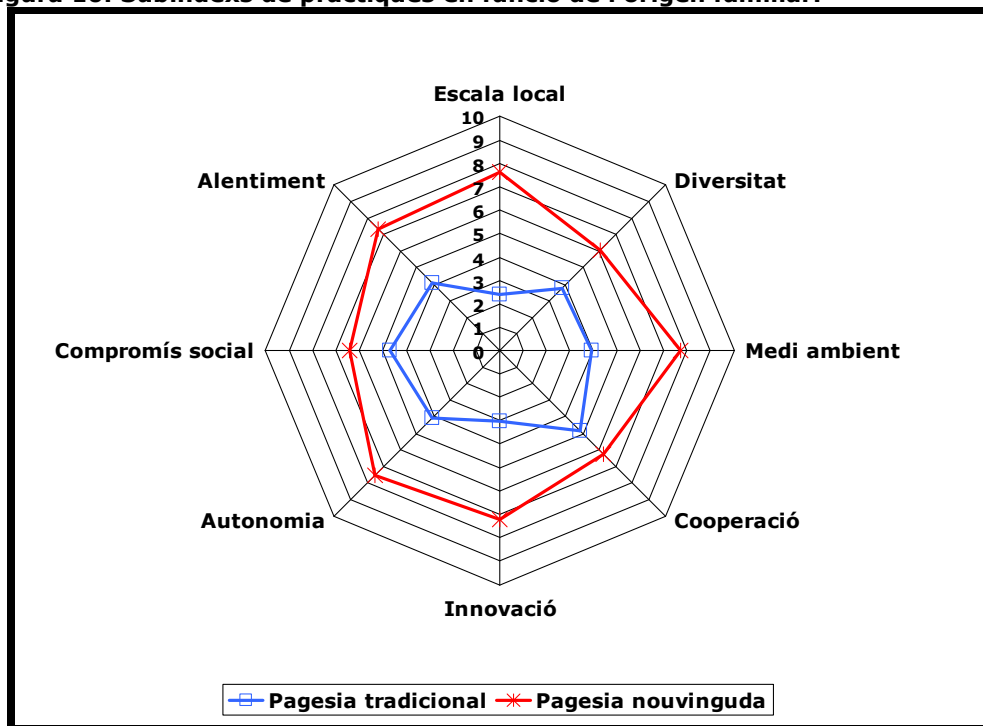
Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

El primer resultat és que el total de la mostra no assoleix la *nota mínima per aprovar*: amb cinc components per sobre del *cinc* i tres per sota. Treuen la nota màxima la Cooperació i el Compromís social, i és l'Escala local el que es queda a la cua.

Si s'observen els subíndexs per als grups en funció de l'origen familiar, es constata que la pagesia tradicional obté uns valors molt inferiors a la nouvinguda. Aquesta dada respon la segona pregunta de recerca que es

qüestiona si els joves sense origen agrari estan més a la vora del Nou paradigma rural. La Figura 10 representa aquestes diferències on s'observa clarament el distanciament de la pagesia tradicional de la *màxima obertura* que expressa l'acostament al Nou paradigma rural.

Figura 10: Subíndexs de pràctiques en funció de l'origen familiar.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Si se segreguen les dades en funció de l'origen familiar i geogràfic s'observa com els joves de l'àrea canadenca mostren una puntuació lleugerament més elevada per a tots dos grups i que entre la pagesia tradicional els valors són més semblants que entre la nouvinguda.

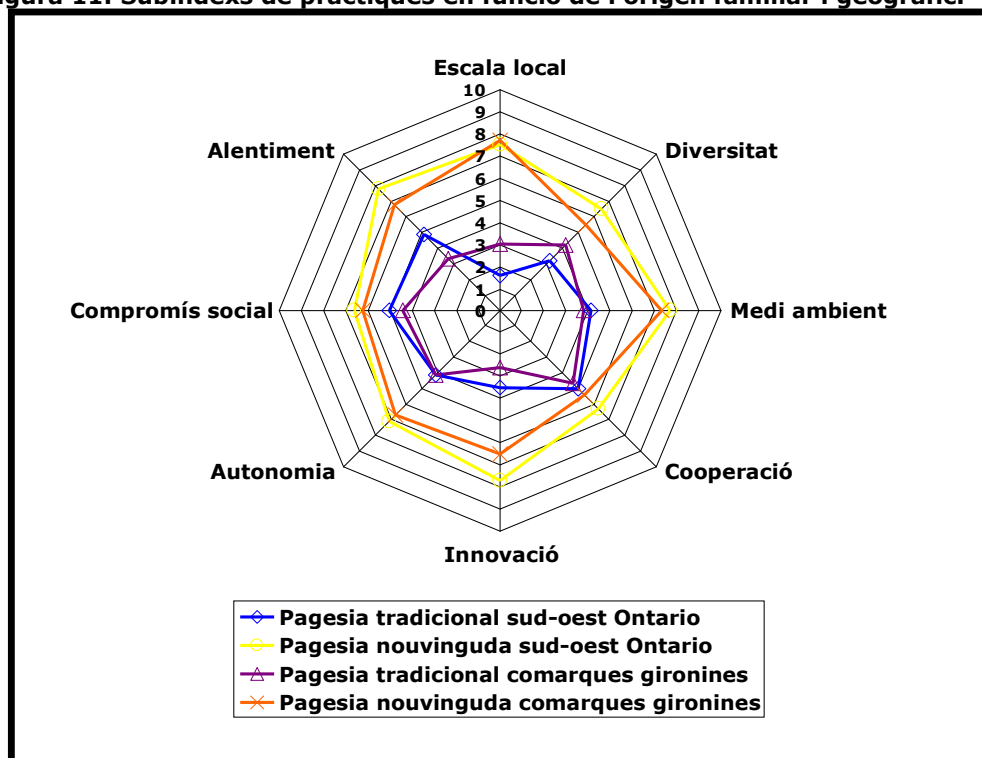
Taula 6.6: Índex Pràctiques en funció de l'origen familiar i geogràfic (0-10).

COMPONENTS	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
ESCALA LOCAL	1,6	7,5	3,0	7,7
DIVERSITAT	3,2	6,5	4,2	5,5
MEDI AMBIENT	4,1	7,7	3,8	7,3
COOPERACIÓ	5,0	6,3	4,7	5,4
INNOVACIÓ	3,5	7,7	2,6	6,5
AUTONOMIA	4,1	8,1	4,1	6,7
COMPROMÍS SOCIAL	5,0	6,6	4,4	6,2
ALENTIMENT	4,9	7,8	3,3	6,8
Índex Pràctiques	3,9	7,3	3,8	6,5

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Per visualitzar amb més facilitat els valors dels diferents subíndexs, s'adjunta la Figura 11, on s'aprecien els dos grups de pagesia tradicional més a la vora del centre, puntuació mínima, i els dos grups de pagesia nouvinguda més oberts i per tant més a la vora del Nou paradigma rural.

Figura 11: Subíndexs de pràctiques en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

En els següent apartats es detallen i es discuteixen els trets més rellevants extrets de l'anàlisi i estructurats a partir dels vuit components del Nou paradigma rural.

6.3.1. Escala local

El component de l'Escala local s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) **L'àmbit geogràfic de la venda directa:** s'ha diferenciat si el producte es ven dintre de l'àrea d'estudi, dintre de la província d'estudi o més enllà. Només s'han valorat els canals de comercialització directa.
- 2) **La identificació local del producte:** s'ha valorat si el jove identifica el producte que comercialitza amb una marca pròpia o bé col·lectiva que s'identifiqui amb l'origen geogràfic.

Els dos elements amb què es mesura el component de l'Escala local tenen a veure amb l'estratègia de comercialització. Conscientment s'ha volgut mesurar aquest ítem, ja que segons Ploeg (2008) es poden identificar dos models de pagesia en funció dels seus canals de comercialització. El primer respon a la lògica global dels mercats infinits a gran escala on l'estratègia de comercialització no té límits; i el segon lluita per escurçar els circuits comercials de distribució i s'acosta al consum directament. El model dominant és el que deslliga la pagesia dels canals comercials per tal d'alliberar-la de les carregues més enllà de les productives. A aquest model l'anomena *Imperi* i argumenta que està estructurat per tota una sèrie d'elements que el sostenen i el fan créixer, també és cada vegada més centralitzat i controlat per poques i poderoses mans. En canvi, el segon model apropa la pagesia al consum i descentralitza tant les unitats de consum com les de producció, i treballa amb una xarxa amb nodes que es relacionen d'una manera més horitzontal que vertical.

És interessant observar com el component de l'Escala local és el que presenta una major distància entre el valor que assoleix la pagesia tradicional i el que obté la novinguda. El subíndex reflecteix com la pagesia tradicional està molt més a la vora del model agroindustrial pilotat per l'Imperi i per tant allunyat del Nou paradigma rural. El fet de tenir definit el punt de partida dintre del sistema dominant provoca que els joves que volen rellevar les explotacions agràries familiars tradicionals tinguin unes inèrcies que els empenyen a continuar el model agrari intensiu que s'arrossega tant a Europa com a Canadà des dels anys seixanta.

De fet, molts dels joves que relleven les explotacions agràries tradicionals es troben que les estratègies de comercialització són poc flexibles i molt dependents del sistema establert. En la major part dels casos els canals comercials són els que ha posat en marxa la indústria transformadora on la pagesia té molt poc marge de maniobra. Aquest és un dels motius més candents de la manca de viabilitat de moltes explotacions agràries tant catalanes com canadenques. Els preus són controlats per un agent extern a la pròpia empresa agrària i el lligam de dependència provoca un ofegament permanent que dificulta la continuïtat de moltes explotacions agràries familiars. Aquest distanciament també implica la pèrdua d'altres valors agraris com ara la qualitat del producte, enfront d'altres aspectes com l'aparença o la durabilitat.

“El meu avi abans feia préssecs bons, però jo puc fer de tots *menos* bons... els has de fer macos, amb color, grossos, que tinguin textura i que entrin per la vista... perquè abans els collies al punt i després anaves a mercat, ara si el préssec ha d'anar d'aquí Mercabarna i després a Holanda...” (2PT62H).

D'altra banda, la Taula 6.5 també evidencia l'estratègia local de comercialització que bona part de la pagesia nouvinguda està posant en marxa com una bona mesura de viabilitat de l'empresa agrària.

“El màxim intermediari que hi ha és una botiga... i bàsicament es ven per aquí a la vora” (2PN72D).

La pèrdua de l'escala local porta implícites altres mancances que posen en dubte algunes pràctiques pageses. Enfront de l'obertura sense límits dels mercats a nivell mundial, el poder del lloc i la seva reivindicació es configuren com un element que dóna resposta al procés de globalització i de pèrdua d'identitat. En aquest sentit la pagesia empra aquesta onada de valor que des de diferents nivells se li està atorgant a l'escala local. Però des d'un punt de vista pràctic no totes les explotacions agràries poden respondre de la mateixa manera als nous reptes. En aquest sentit es pot afirmar que la pagesia nouvinguda té més facilitat d'adaptació a les noves demandes de consum local. El fet de començar de nou i el fet de presentar un producte lligat al territori permet que els joves que enceten noves explotacions agràries puguin fer de l'escala local una de les seves estratègies d'incorporació al sector agrari.

6.3.2. Diversitat

El component de la Diversitat s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) La diversificació de l'activitat econòmica:** les categories que s'han establert per classificar-les són: (a) allotjament rural, (b) artesanía no alimentària, (c) artesanía alimentària, (d) producció d'energia renovable, (e) treballs sota contracte, (f) educació ambiental, (g) visites guiades per la finca, (h) diversificació de cultius, (i) diversificació de tipus de bestiar i (j) altres. El barem per mesurar la diversificació s'ha definit des d'un punt de vista quantitatiu, on s'han comptabilitzat el nombre d'estratègies de diversificació que la persona entrevistada ha descrit.
- 2) La diversitat dels canals de comercialització:** s'han valorat els diferents canals de venda dels diferents productes que el jove comercialitza. Per tant, s'ha comptabilitzat si en la mateixa explotació agrària hi ha més d'una via de venda del producte.

Aquest component ha obtingut una de les puntuacions més baixes. Les estratègies de diversificació de l'activitat principal o dels canals de comercialització no són molt emprades pels joves. Sota aquesta afirmació es constata que preval, en termes generals, l'especialització productiva i la concentració comercial. En tot cas, cal tenir present que la pagesia nouvinguda presenta més signes de diversitat que la tradicional, que com ja s'ha observat amb el component de l'Escala local, està més condicionada pels models especialitzats que han heretat dels pares.

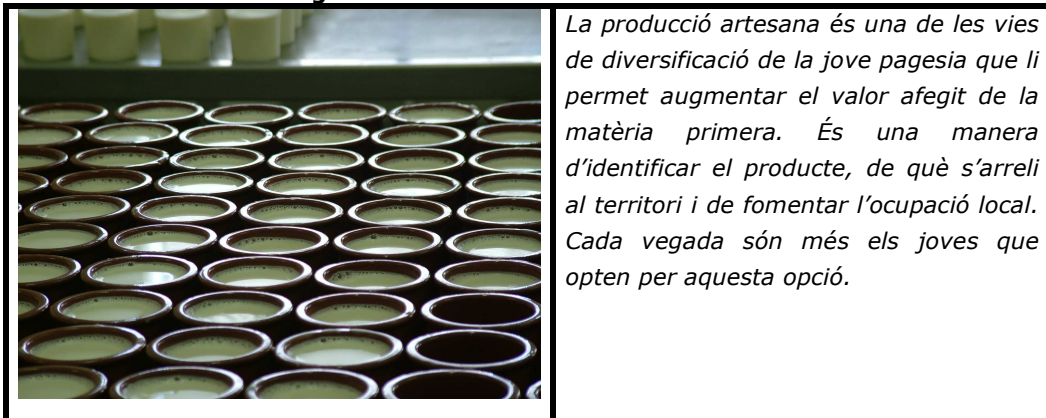
En aquest escenari la pagesia tradicional diversifica la seva activitat bàsicament a partir de dues vies: la contractació de feines a tercers i la incorporació de bestiar integrat. L'estructura organitzativa i empresarial permet als joves diversificar els ingressos a partir d'emprar els recursos existents. Anar a fer feines que altres pagesos o pageses no poden fer perquè no disposen dels mitjans o del temps necessari, s'ha convertit en els últims anys en una de les vies més comunes –tant a Canadà com a Catalunya- d'augmentar els ingressos de l'empresa agrària.

“Vaig a fer treballs per altres per poder ingressar una mica més, ho faig amb la meva maquinària... si puc sí... és un xic més de diners...” (2PT58H).

Sota la mateixa lògica, la producció per a una empresa integradora permet aprofitar les instal·lacions familiars, moltes vegades sense haver de fer una inversió elevada i sense assumir massa responsabilitat.

A més, els joves que comencen de nou acostumen a iniciar activitats amb un major valor afegit sobre la producció, ja sigui transformant la matèria primera o bé acostant el producte al consumidor. En el capítol cinquè s'han caracteritzat les explotacions agràries que posen en marxa i s'ha discutit com el punt de partida condiciona les estratègies a adoptar. L'esquerda que el sistema agroindustrial ofereix als joves que entren de nou, és que es mantinguin tan al marge com sigui possible de la seva lògica. És molt difícil que entrin a formar part del sistema dominant. Per tant, han de cercar vies alternatives de producció –com és l'ecològica-, d'elaboració –com és l'artesana- i de comercialització –com és la venda directa-. És per aquest motiu que la major part dels joves nouvinguts s'identifiquen amb aquesta *manera de fer*. I segurament és aquest un dels motius pels quals la major part dels joves sense origen agrari responen a un perfil *alternatiu* al model dominant. Perquè si un jove vol accedir al sector agrari per entrar en el gran entramat agroindustrial, les barreres a superar segur que són més grans que per a una activitat més a la vora del Nou paradigma rural.

Foto 4: Diversificació agrària a través de l'elaboració artesana.

Font: Neus Monllor, 2009.

El que cal destacar, per tots dos grups, és que hi ha una sèrie de normatives, sobretot sanitàries, que dificulten la posada en marxa de més estratègies de diversificació que empren l'increment de valor afegit com a element estratègic. Avui dia és molt complicat poder muntar un petit obrador per elaborar formatge o per fer conserva. Les exigències normatives i el grau d'inversió fan que molts pagesos i moltes pageses no facin el pas per tirar-ho endavant.

6.3.3. Medi ambient

El component del Medi ambient s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) **Les millores ambientals a l'explotació agrària:** s'han valorat les millores en relació al medi ambient que el jove ha incorporat a l'explotació agrària des del punt de partida, com ara millorar la gestió dels residus, diversificar cultius, reduir l'ús d'agroquímics o millorar el sistema de reg.
- 2) **La producció agrària ecològica:** s'ha tingut en compte si el jove emprà mètodes de producció ecològica. S'han valorat els que tenen la certificació ecològica i també els que estan en període de conversió.

La comparació entre els dos grups de joves en funció de l'origen familiar mostra com els nouvinguts s'acosten majorment al component de Medi ambient. De fet la major part de la pagesia nouvinguda enceta el camí vers el sector agrari per motius molt relacionats amb el medi ambient i amb la cura per l'entorn.

Les millores ambientals més emprades per la pagesia tradicional tenen a veure amb l'elaboració d'un pla de gestió de residus ramaders, així com amb el condicionament de les finques a la normativa ambiental i sanitària. Aquestes mostren com moltes de les explotacions agràries familiars tradicionals acostumen a arrossegar vicis de l'època del boom agroindustrial on la relació amb l'entorn es va malmetre a favor dels beneficis únicament econòmics i a curt termini. Les noves generacions s'han d'adaptar a les noves normatives que sortosament s'inclinen per respectar amb més cura el medi. Per tant és la normativa la que posa límits i la que s'ha encarregat de sancionar i de controlar alguns excessos. Es pot afirmar que bona part de les millores que incorporen els joves de tradició pagesa venen de la mà de l'administració que regula moltes pràctiques agràries a les explotacions, sobretot ramaderes.

Per la major part de la pagesia tradicional la producció agrària ecològica no és una opció. D'una banda, els joves que han nascut en explotacions agràries familiars han viscut l'augment exponencial de la tecnologia, dels avenços industrials i dels nous agroquímics. És una generació que en molts casos pensa que la producció ecològica implica una passa endarrere. Sota aquesta visió del món, que s'explicarà amb més detall a l'apartat sobre les actituds, els joves de tradició pagesa no acaben de veure clara l'opció de la producció ecològica.

D'altra banda, els joves que entren de nou al sector agrari tenen molta cura de la relació que l'explotació agrària ha de mantenir amb el medi. Entenen que els recursos que disposen són escassos i que cal per tant fer-ne una bona gestió. Les millores que introdueixen tenen a veure amb la diversificació de cultius, amb la

introducció de varietats locals i antigues o amb tècniques de foment de la biodiversitat de la finca. De fet, bona part de la pagesia nouvinguda practica l'agricultura ecològica i aquest fet implica tota una sèrie d'estratègies que milloren significativament l'entorn on es desenvolupa l'activitat agrària. A més, molts senten que el fet de conrear la terra sota criteris ecològics és un compromís ètic i filòsofic.

"New farmers are mostly urbanites and people who are coming from environmental ethics" (1PN48H).

"Els nous agricultors provenen majoritàriament de les ciutats i gent que ve de l'ètica ambiental" (1PN48H).

Per tal de corregir els desajustos ambientals de l'activitat agrària la normativa va començar a finals dels anys vuitanta a regular la disbauxa entre la producció industrial i el manteniment del medi natural. La normativa és entesa per molta de la pagesia tradicional com quelcom a ésser complet per obligació. És com si d'alguna manera s'hagués perdut el lligam amb la terra i amb la base de recursos que el medi posa a l'abast de la pagesia. De fet, si es comptabilitzessin els costos ambientals i socials que genera la producció d'aliments a gran escala, el *Fast Food* perdria la seva qualitat de menjar barat per la població (Pollan, 2009).

La realitat de les dues àrees d'estudi és semblant. Els joves canadencs han tingut una puntuació lleugerament superior, pel fet que hi ha un percentatge major que fa producció agrària ecològica; però les tendències són molt semblants: la pagesia tradicional entén el medi ambient com un entrebanc i la nouvinguda com un valor intrínsec a la producció agrària.

6.3.4. Cooperació

El component de la Cooperació s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) La cooperació amb altra pagesia:** s'ha valorat el grau de cooperació del jove amb altra pagesia, ja sigui propera (un veí amb qui es comparteixen tasques) o d'altres àrees geogràfiques (una xarxa de pagesos i pageses que comparteix objectius comuns).
- 2) La cooperació amb agents no agraris:** s'ha tingut en compte si el jove coopera amb agents locals i/o no locals que no siguin agraris com ara la Universitat, l'Ajuntament, una entitat cultural, etc.

El resultat és que en general la jove pagesia coopera *ni molt ni poc*; i que de fet el grau de cooperació és per a alguns joves gairebé nul, mentre que per a altres és un element imprescindible per incorporar-se al sector agrari.

La major part de la pagesia tradicional expressa que no coopera amb els veïns excessivament, però que si cal deixar-se una eina o cobrir alguna baixa puntual per malaltia, no hi ha cap problema.

“Ningú treballa a l’empresa de l’altre, però si algú es trenca el braç doncs ja anirem a semblar el camp... però cooperar no” (2PT62H).

Es nota un ambient de poca col·laboració. Només en determinats casos puntuals els joves cooperen regularment en les tasques agràries, per exemple a l’hora de recol·lectar. Però la veritat és que no es percep un ambient de cooperació ni en la producció, ni en l’elaboració ni tampoc en la comercialització.

Pel que fa a la cooperació amb entitats no agràries, d’una banda, un grup reduït de la pagesia tradicional acostuma a treballar amb entitats no agràries. Els joves que ho fan tendeixen a estar involucrats en més d’una organització; sembla que no hi ha un terme mig: o cooperen o no cooperen.

D’altra banda, els joves nouvinguts tenen més tendència a cooperar amb companys, que malgrat estar en àrees geogràfiques més allunyades, tenen una visió més propera del sector i de les pràctiques agràries que comparteixen.

“La xarxa de pagesos és imprescindible... jo seré una explotació marginal, però si no formes part de la xarxa local... no existiria, seguríssim!” (2PN72D).

En molts casos els joves que entren de nou a l’activitat agrària ho fan amb mètodes de producció ecològica o amb produccions no convencionals a la zona, fet que dificulta la integració en la comunitat agrària local que en alguns casos pot ésser molt tancada i conservadora.

La relació que la pagesia nouvinguda manté amb entitats no agràries és més elevada que en el cas de la tradicional. Segurament el fet d’haver treballat en altres sectors prèviament i tenir un coneixement més extens i més enllà de l’agrari, facilita la relació amb xarxes socials més àmplies.

Cooperar és una d’aquelles accions que des del punt de vista teòric sembla vital per tirar endavant qualsevol activitat econòmica, però que a l’hora de posar-la en pràctica troba múltiples inconvenients.

Foto 5: Cartells de col·laboració amb diverses entitats.

La fotografia adjunta mostra com algunes de les experiències agràries que posen en marxa els joves nouvinguts són espais de difusió i dinamització de l'activitat agrària més enllà del propi sector. Els diferents cartells que es poden veure fan referència a les diferents entitats amb qui col·labora un dels joves nouvinguts canadencs des de la seva activitat agrària.

Font: Neus Monllor, 2008

Les puntuacions a les dues àrees d'estudi són semblants, però són una mica més elevades a l'àrea canadenca. De fet els discursos tant a les comarques gironines com al sud-oest de la província de Ontario es mantenen a favor de la cooperació entre la mateixa pagesia i entre altres entitats afins, però a totes dues àrees d'estudi es reitera la dificultat per portar-ho a terme.

6.3.5. Innovació

El component de la Innovació s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) La incorporació de pràctica innovadora:** es valora si el jove ha incorporat alguna pràctica innovadora o pionera a la zona.
- 2) La redacció d'un Pla d'empresa:** es té en compte si el jove té un Pla d'empresa redactat i actualitzat. Es valora la capacitat del jove per planejar el futur a mig termini i organitzar la gestió de la seva feina.

Aquest component diferencia els dos grups de joves en funció del seu origen familiar. La lògica de la continuïtat de la pagesia tradicional implica un camí molt marcat i definit on la introducció de novetats s'acostuma a resumir en la compra de maquinària nova i més moderna. Aquesta estratègia no s'ha considerat innovadora perquè no introdueix cap novetat específica que diferencia al jove del seus veïns. La norma general és créixer, esdevenir més gran i estar més modernitzat. Aquesta estratègia d'incorporació homogeneïtza els joves que fan de l'economia d'escala la seva línia de treball i per tant no sintonitza amb el model del Nou paradigma rural.

Per tant, s'han tingut en compte activitats pioneres que realment aportin als joves elements de futur i de viabilitat de l'explotació agrària. Aquells que li donen unes avantatges comparatives que el posicionen en el mercat per ésser diferents i per apostar per una altra manera de tirar endavant l'explotació agrària. També s'han tingut en compte millores en la gestió i el maneig de la producció que han nascut de la pròpia pagesia. La mesura d'aquest component s'ha prioritzat amb la novetat nascuda des de l'escala humana i local, que no des de l'escala tecnològica i global. Fins i tot algunes de les innovacions tenen dots *pre-industrials* com ara la valorització d'algunes tasques manuals.

"I guess we do a lot of hands weeding and harvesting... less machinery... that's different!" (1PN4D).

"Crec que fer un munt de tasques manuals de desherbar i de collir... menys maquinària... això és diferent!" (1PN4D).

Sota aquestes premisses és la pagesia nouvinguda la que incorpora més elements de novetat als sistemes agraris, molts d'ells recuperats dels sistemes anteriors a la Revolució verda. S'empren varietats tradicionals, es recupera la venda directa, s'obre l'explotació agrària perquè escolars la coneguin, etc. En molts casos el fet de produir sota els criteris ecològics també implica que el jove està diferenciant-se dels seus veïns. Tant a l'àrea canadenca com a la gironina, malgrat la tendència és a augmentar en nombre, ser un productor ecològic encara és un fet diferencial.

"I'm doing organic color beans, nobody is doing that here... and they grow perfectly here. I'm a pioneer in getting organic bean production underway" (1PN36H).

"Estic fent els fesols de color ecològics, ningú ho fa per aquí... i hi creixen perfectament. Sóc un pioner en posar en marxa la producció de fesols ecològics" (1PN36H).

Si mirem el Pla d'empresa s'observa per una banda que la major part dels joves de tradició pagesa argumenten que no és necessari. Estan farts de papers i la planificació dels propers anys es fa més aviat en una sobretaula familiar que no pas amb un despatx i un ordinador. Aquest element pot significar en alguns casos que el jove, o la família, desconegui altres maneres de fer que podrien ajudar-lo a innovar i adaptar-se a les noves demandes del mercat o a noves inquietuds. També es veu per altra banda que, els joves nouvinguts són més conscients de les avantatges que pot tenir redactar un Pla d'empresa. El fet de ser nous els exigeix tenir més cura en les passes que donen i per tant, molts d'ells se senten més segurs si les programen. A l'àrea d'estudi canadenca les entitats que recolzen la pagesia nouvinguda aconsellen redactar un Pla

d'empresa durant la fase de decisió. En els últims anys ha crescut exponencialment el nombre de cursos que s'ofereixen per portar-los a terme⁹¹.

A Catalunya el Departament d'Agricultura també ha fet un esforç en els últims anys per ajudar els joves a planificar la incorporació. Des de l'any 2007 els joves tenen un tutor de formació i un tècnic d'incorporació que l'ajuden a donar les passes vers el punt de partida i que l'acompanyen durant la fase d'arrencada. Aquest procés els obliga a redactar un Pla d'Empresa i a cursar unes hores de formació on també s'inclouen assignatures de gestió i comptabilitat.

Fer les coses d'una altra manera és un exercici totalment necessari per trobar una esquadra per on entrar a formar part del sector agrari o a continuar l'explotació agrària familiar amb èxit. Algunes de les recomanacions que s'han donat en els darrers anys on l'economia d'escala, la modernització i la intensificació eren els ítems més emprats, no han ajudat els joves a trobar el seu lloc dintre del sector agrari. La pagesia nouvinguda està reclamant nous models innovadors, però deslligats de la lògica agroindustrial i de la pèrdua de l'escala local.

6.3.6. Autonomia

El component de l'Autonomia s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) El sentir-se atrapat per alguna cosa:** el jove valora si sent que hi ha alguna cosa que l'empeny o que l'atrapa com ara la normativa vigent, un crèdit excessiu amb el banc, la grandària de la seva explotació o no arribar a cobrir les despeses fixes.
- 2) El posar el preu al producte:** es valora si el jove posa preu al producte que ven. S'ha tingut en compte des de qui el posen directament, als qui l'acorden amb altra pagesia o els qui el venen a una entitat privada sense capacitat de negociació.

Les respostes pel que fa al sentiment de sentir-se atrapat han estat variades per tots dos grups on el grau ha fluctuat entre els diferents casos d'estudi. Els motius han de veure sobretot en arribar a quadrar els números a final de la temporada, en l'excés de burocràcia que pot ofegar la rutina diària de qui treballa al camp i en la poca estabilitat dels preus que creen una incertesa intensa en molts dels masos dels joves entrevistats. Ploeg (2008) descriu com el marc europeu regulatori actual és cada vegada més complex i més detallista. La pagesia està

⁹¹ Veure: <http://www.farmstart.ca/> o <http://farmersgrowingfarmers.everdale.org/>.

controlada en excés i aquest fet és un veritable problema de viabilitat per a moltes explotacions agràries. Cada grup s'ha sentit atrapat per motius varis, però en tots dos hi ha motius per sentir-se fora d'un control autònom de la tasca agrària diària.

La segona via per mesurar l'autonomia ha estat tenir en compte qui posa el preu del producte que es ven. Posar el preu avui dia *no té preu*. Segons Domingo (2009) és generalitzat a les comarques gironines un sistema de *vendes a operadors privats del mercat amb capacitat d'emmagatzematge i especialitzats en el procés comercial que liquiden posteriorment als agricultors en funció de com els hagi anat el negoci. En d'altres, en tot el món cooperatiu, l'agricultor o ramader fa els seus lliuraments sense preu a resultes de la gestió de la societat i percebent a compte del valor dels seus lliuraments*. El desenvolupament del sistema industrial ha anat desplaçant la possibilitat de negociació de la pagesia, i ha fet de les explotacions agràries centres de producció de matèria primera on el preu el marca qui compra i no qui ven.

“Els pagesos som l'únic ofici que quan anem a comprar ens diuen el que hem de pagar i quan anem a cobrar ens diuen quan ens en donen” (2PT62H).

Aquest és un tret característic de la major part de la pagesia catalana i canadenca actual, que està ofegant moltes explotacions agrícoles i ramaderes que no poden arribar a fer balanços positius a final de l'any. Poder posar el preu al producte és un tema cabdal per fer viable la tasca agrària.

(Qui posa el preu) “Els altres... només si anem a fer alguna hora... és el problema... i si et fan vendre sota preu de cost... encara que diguin que no és legal... també passa” (2PT90H).

En aquest sentit els joves nouvinguts han trobat una via per on incorporar-se al sector fent de la venda directa i del producte de proximitat l'estratègia prioritària per encetar i consolidar les explotacions agràries que posen en marxa. En la major part de casos són els joves nouvinguts qui decideixen quin preu cal posar al producte que venen i sota quines condicions. Aquesta diferència entre els dos grups és notable. Tal i com passa amb altres estratègies d'incorporació, el fet de començar des de zero permet al jove posar en marxa un sistema productiu més adaptat a aquestes noves demandes tant des del consum com des del mateix sector.

“Jo poso el preu al meu producte... que és el fallo de la pagesia, estic segur que molt poca gent t'ha respòs que sí... tothom va condicionat i ven els xais a intermediaris que posen el preu... si t'agrada bé i sinó també!” (2PN71H).

Un dels trets que marca la pagesia de les últimes dècades és la progressiva pèrdua d'autonomia. Diferents agents entren a les explotacions agràries de la pagesia, tant catalana com canadenca, per anar usurpant petits espais de llibertat i decisió. Des de les empreses integradores fins l'administració, passant per les entitats financeres, les asseguradores i les sancionadores. Tot un entramat que no ajuda a recuperar la dignitat de la pagesia que treballa la terra i que vol recuperar la condició autònoma.

"*You work for the bank, there is a lot of pressure*" (1PT14H).

"Treballes pel banc, hi ha molta pressió" (1PT14H).

6.3.7. Compromís social

El component del Compromís social s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) La vinculació al teixit associatiu:** s'ha mesurat el grau de compromís social de la jove pagesia en funció de la seva predisposició a associar-se. S'han tingut en compte entitats tant agràries com no agràries.
- 2) El ser membre actiu en alguna associació:** es valora el compromís social en tant que els joves formen part de l'estructura activa d'alguna de les associacions en les que estan involucrats.

La puntuació que han obtingut els joves en funció de l'origen familiar mostra que els que no tenen un origen agrari directe estan involucrats en un nombre major d'entitats i, a més, acostumen a ser més actius. D'una banda, la necessitat d'integració i de defensa dels seus interessos com a nous els fa ser més propensos a l'organització col·lectiva basada en una estructura de xarxa més enllà de l'àmbit local.

"Aquestes associacions significa... envoltar-me de gent que fa *lo mateix* que jo faig, cosa que m'enriqueix i m'ajuda... trobar la força per començar a canviar una mica les coses... o fer les coses de la manera que penso..." (2PN74D).

De l'altra, també és important anotar que molta de la pagesia nouvinguda accedeix al sector agrari per temes ètics i de justícia social. Són persones compromeses que ja tenen l'hàbit de cooperar i s'involucren en la vida associativa, tant agrària com no agrària, d'una manera molt natural. Per tant, no és d'estranyar que creïn entitats noves com per exemple *Tràmec* a les comarques gironines o *New Farmers of Ontario* a l'àrea d'estudi canadenca.

Un altre fet que distingeix els joves nouvinguts del grup de joves que relleven les explotacions agràries tradicionals és que s'impliquen en entitats més enllà del propi sector agrari, com ara en grups de defensa del territori o de solidaritat amb pagesia d'altres llocs del món.

"Dels pagesos agroecològics de l'Empordà... que forma part de la xarxeta... i a nivell local...més ecologista... Aritjol salvem el crit i l'ateneu de Palafrugell" (2PN88H).

S'ha detectat en algunes de les entrevistes un sentiment de pertinença a un grup amenaçat i en desavantatge. Aquest fet fa que es desperti una capacitat instintiva de *fer pinya* i poder fer front a l'ambient hostil. És la *condició camperola* que Ploeg (2008) anomena la que inclou molts dels joves nouvinguts i alguns dels que relleven explotacions agràries familiars, en un estatus de lluita. Aquest sentiment els acosta a un compromís social més intens envers el territori, la pagesia i el futur de les generacions venidores.

La major part dels joves que continuen les explotacions agràries familiars formen part d'algun sindicat o d'alguna associació relacionada directament amb el subsector productiu en què estan involucrats. A l'àrea d'estudi canadenca és obligatori ser membre d'un sindicat per les persones que estan donades d'alta d'una activitat agrària, però aquest fet no vol dir que siguin membres actius.

"We are members of the CFFO⁹² I guess... but not active members... no really" (1PT7H).

"Som membres de la CFFO suposo... però no som membres actius... no realment" (1PT7H).

També s'ha de dir que existeix una part de la pagesia tradicional que s'implica amb temes organitzatius. En aquest cas, els que ho fan acostumen a ser força actius.

6.3.8. Alentiment

El component de l'Alentiment s'ha mesurat a partir dels següents elements:

- 1) L'afectació de l'increment del preu del gasoil:** s'ha demanat als joves en quina intensitat els va afectar la pujada del preu del gasoil la primavera de l'any 2008.

⁹² Christians Farmers of Ontario (CFFO) És el segon sindicat en nombre de membres de la província d'Ontario.

2) El grau d'inversió en el punt de partida: es valora el nivell d'inversió en el punt de partida. Aquesta mesura l'ha definit cadascun dels joves en funció del que va suposar per a ells en el moment es van incorporar.

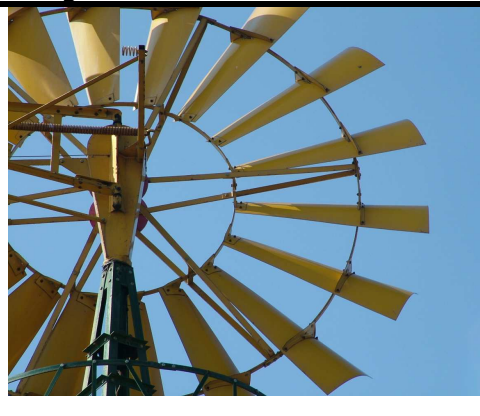
L'afectació de l'increment del preu del gasoil és un indicador de la dependència dels combustibles fòssils en les explotacions agràries estudiades. Es pren com a premissa que en un futur proper el subministrament d'energia fòssil serà un tema candent i delicat que pot afectar la viabilitat de no poques explotacions agràries, tant a Canadà com a Catalunya. Les explotacions agràries molt tecnificades són grans consumidores d'energia. Aquesta pot arribar a esdevenir una problemàtica tant ambiental com econòmica per la pagesia. Els preus poden fer trontollar els balanços, ja que no tots els sectors poden incorporar l'increment del preu del gasoil en una major valoració econòmica del producte que fan.

En general, els joves que relleven explotacions agràries existents hereten un model agrari on la despesa energètica és elevada. La tecnologia i la maquinària moderna empen quantitats importants de carburants. La major part dels joves que gestionen explotacions agràries modernes s'han vist afectats per la pujada del preu del gasoil, tant a les comarques gironines com la sud-oest de la província d'Ontario.

Per la seva banda, les explotacions agràries dirigides per joves nous no són tant dependents de l'energia fòssil. En primer lloc, perquè el grau de mecanització i modernització els fa emprar menys energia per portar a terme les mateixes tasques. En segon lloc, perquè en moltes de les explotacions agràries diversificades dels nous es fan treballs manuals sense necessitat de tanta maquinària. En tercer lloc, perquè en moltes de les finques de nova creació s'estan potenciant les fonts d'energia renovable com l'eòlica o la solar.

Foto 6: Molí de vent d'un jove gironí nouvingut.

Aquesta fotografia és d'un molí de vent d'un jove gironí que aposta per portar a terme una activitat agrària tant autònoma com sigui possible. El mateix pagès nouvingut està construint una casa bioclimàtica amb bales de palla. Aquest mateix exemple es reproduïx a l'àrea d'estudi canadenca on més d'un jove nouvingut organitza la seva base de recursos en funció del que li ofereix la finca.

Font: Neus Monllor, 2009.

Pel que fa al grau d'inversió en el punt de partida, s'ha considerat que és important anar a poc a poc i no fer la inversió més gran en el primer moment. L'Alentiment contempla que el camí per esdevenir pagès és un procés progressiu on cal tenir ben clar que és necessari per a cadascuna de les fases descrites al capítol cinquè. L'índex del Nou paradigma rural entén que la inversió econòmica quan un jove comença no ha de ser molt elevada. Aquest fet també diferencia els dos grups de joves. En general els qui provenen de família pagesa fan inversions més fortes, malgrat tinguin bona part de la base de recursos organitzada. Com que l'estratègia és redimensionar engrandint, la inversió acostuma a ser elevada. En canvi, els joves que comencen de nou acostumen a donar passes petites en els primers estadis de la incorporació, alhora que no posen en marxa explotacions agràries excessivament capitalitzades. Recordem que la majoria són hortícoles i de dimensions petites. Per tant, la despesa inicial per a posar-les en funcionament no és tant elevada com en altres casos.

Aquest fet és important perquè hi ha una creença general, tal i com mostra la següent cita, que un jove sense origen agrari no pot incorporar-se al sector per la quantitat de diners que necessita el començament.

"No perquè si no véns de família... no faràs res, perquè la inversió serà massa alta pel rendiment que trauràs i no t'ho pots ni plantejar, no!" (2PT84H).

Bona part de la pagesia nouvinguda es pot plantejar començar perquè cerca alternatives varies a fer una inversió desproporcionada només començar. Estratègies com associar-se amb alguna persona que ja estigui establerta, planificar les inversions en un Pla d'empresa mesurat i coherent, posar en valor des del principi el producte o diversificar els ingressos de l'activitat agrària que es porta terme. Aquest és un dels motius que fa que la jove pagesia nouvinguda s'acosti més al Nou paradigma rural.

En definitiva, el component de l'Alentiment fa referència a retrobar l'escala humana en les pràctiques agràries i ramaderes. La modernització de molts dels processos productius tradicionals han anat allunyant l'activitat agrària de la seva essència que és el contacte amb els recursos naturals i amb les persones que els transformen.

6.3.9. Les pràctiques de la pagesia nouvinguda més a la vora d'un nou paradigma rural

Una anàlisi integrada de les pràctiques portades a terme pels dos grups de joves posa de manifest la diferència en el nivell d'acostament vers un model més sostenible de producció agrària. Una de les idees clau que es repeteix al llarg de

gairebé tots els components és que el fet de continuar un camí que ja està començat no facilita l'adaptació a un nou context. L'estabilitat, que per una banda facilita la incorporació i l'accés al sector agrari, per l'altra és un agent estàtic que dificulta el moviment per canviar algunes de les estratègies que tradicionalment la família pagesa ha adoptat. Per a molts joves canviar de sector o introduir un nou canal de comercialització pot esdevenir una pràctica complexa d'assolir. En canvi, quan una persona accedeix de nou al sector agrari pot plantejar des d'un bon inici quines seran les estratègies que marcaran el seu procés d'incorporació.

La conclusió que se n'extreu d'aquest apartat referent a les pràctiques agràries en les explotacions que els joves posen en marxa és que el camí d'entrada condiona realment la tipologia de l'empresa agrària que el jove inicia i les estratègies per posar-la en marxa. Els motius són una barreja de condicionants estructurals i de visió del món.

També és important remarcar que la diferència entre els joves gironins i els canadencs no és gaire elevada. Les dinàmiques que s'han trobat pel que fa a les pràctiques en les explotacions agràries tenen més a veure en temes socials que no territorials. Aquest és un resultat rellevant, en tant que els models familiars condionen bona part del camí del jove que s'incorpora a l'activitat agrària, independentment que el context sigui català o canadenc.

Tot seguit s'analitzen les actituds dels joves vers el Nou paradigma rural amb l'objectiu de poder aportar més elements al debat sobre la viabilitat de les explotacions agràries i de la pagesia del futur.

6.4. Les actituds de la jove pagesia

Mesurar les actituds no és un tema senzill. El motiu pel qual es va incloure a la metodologia aquesta mesura es fonamenta en la necessitat d'entendre, fins on sigui possible, la visió del món de la jove pagesia. A priori, es va detectar la necessitat de tenir aquest coneixement per poder disposar de més eines d'anàlisi. A posteriori, es constata que l'exercici ha donat els seus fruits i que les opinions dels joves són necessàries per completar l'anàlisi del camí d'incorporació al sector agrari i del seu establiment com a joves pagesos i pageses. Tenir una idea més clara de que és el que pensen les noves generacions de joves és un element d'anàlisi vital per entendre cap a on camina el sector agrari del futur.

Per tal de definir una escala de valors s'ha optat pel disseny d'un qüestionari on el jove ha de donar la seva opinió vers una sèrie de declaracions. L'escala de treball ha estat la següent: (1) molt en desacord, (2) en desacord, (3) ni una cosa ni l'altra, (4) d'acord i (5) molt d'acord. S'han redactat tres ítems per a cada

component amb un total de vint-i-quatre⁹³. Per entendre millor quines són les diferències entre els dos grups de joves en funció de l'origen familiar es mostra la Taula 6.7 on s'especifiquen els subíndexs per a cada component i l'Índex *Actituds*.

Taula 6.7: Índex d'Actituds en funció de l'origen familiar (0-10).

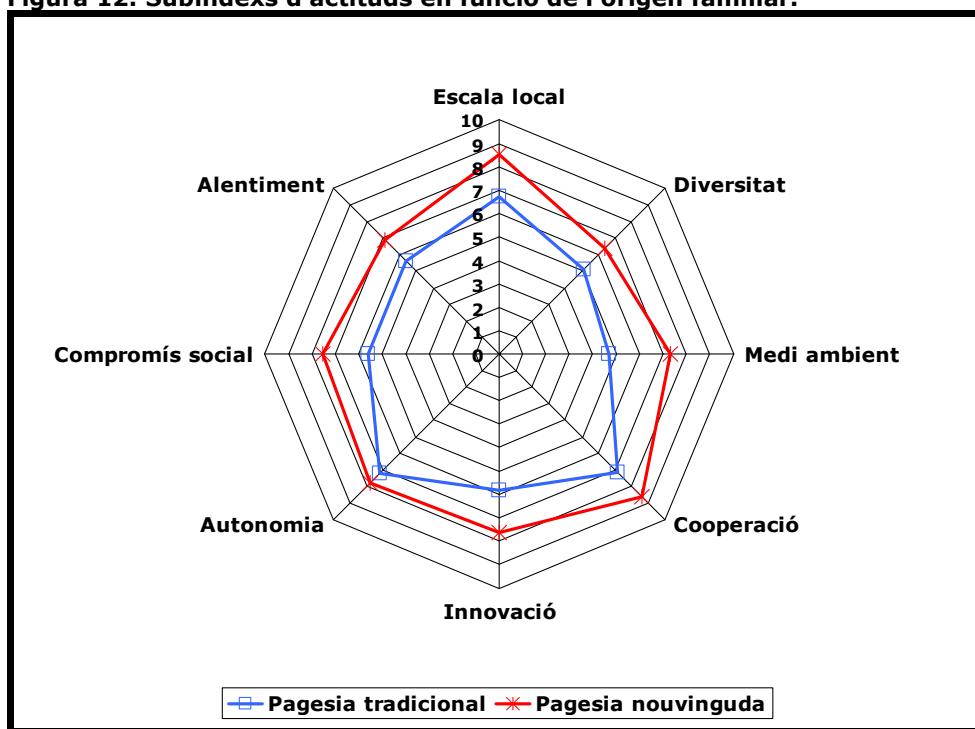
COMPONENTS	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Tota la mostra
ESCALA LOCAL	6,7	8,5	7,3
DIVERSITAT	5,1	6,4	5,5
MEDI AMBIENT	4,7	7,3	5,6
COOPERACIÓ	7,1	8,6	7,6
INNOVACIÓ	5,8	7,6	6,4
AUTONOMIA	7,2	7,8	7,4
COMPROMÍS SOCIAL	5,6	7,5	6,2
ALENTIMENT	5,6	6,9	6,1
Índex Actituds	6,0	7,6	6,5

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

El primer que cal destacar de la taula que fa referència a les actituds és que els dos grups passen de lluny l'aprovat. En general es percep una mirada del món més propera al Nou paradigma rural per tots dos grups, malgrat és més notable entre els nouvinguts. Realment, la diferència entre els dos grups de pagesia – tradicional i nouvinguda- no és tan important com en les pràctiques. Aquest resultat preliminar porta a pensar que els joves que s'incorporen són més similars en la manera que tenen de veure el món, que no pas amb la manera que tenen de posar-lo en pràctica. La Figura 12 permet visualitzar com les dues línies, tant la dels tradicionals com la del nouvinguts, s'expandeixen i s'acosten al Nou paradigma rural.

⁹³ A l'annex 3 es poden consultar els ítems emprats i la seva justificació.

Figura 12: Subíndexs d'actituds en funció de l'origen familiar.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Taula 6.8 especifica els valors pels grups de joves en funció de l'origen familiar i geogràfic. S'observa que la tendència és la mateixa a les dues àrees d'estudi; malgrat a la canadenca els joves de tots dos grups s'acosten més al Nou paradigma rural.

Taula 6.8: Índex Actituds en funció de l'origen familiar i geogràfic (0-10).

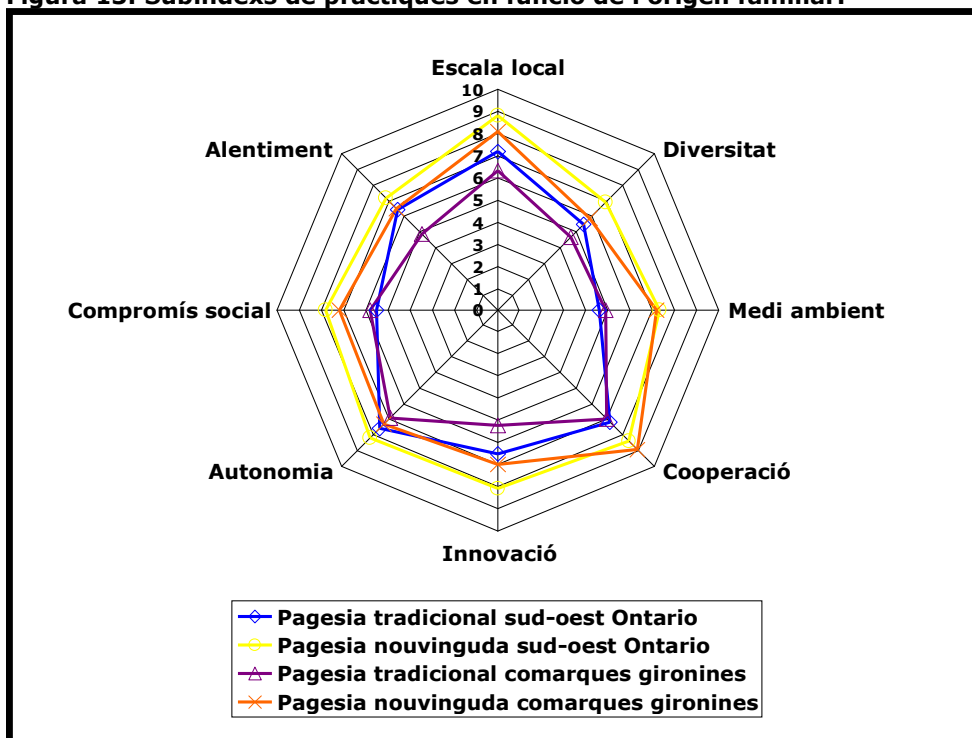
COMPONENTS	Sud-oest Ontario		Comarques gironines	
	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda	Pagesia tradicional	Pagesia nouvinguda
ESCALA LOCAL	7,2	8,8	6,3	8,1
DIVERSITAT	5,5	6,9	4,7	5,9
MEDI AMBIENT	4,6	7,3	4,9	7,2
COOPERACIÓ	7,2	8,4	7,0	8,9
INNOVACIÓ	6,5	8,1	5,2	7,0
AUTONOMIA	7,6	8,2	6,9	7,3
COMPROMÍS SOCIAL	5,5	7,8	5,8	7,2
ALENTIMENT	6,4	7,2	4,9	6,5
Índex Actituds	6,3	7,8	5,7	7,2

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

La Figura 13 posa de manifest aquest acostament entre els quatre grups. En termes generals és el de la pagesia tradicional gironina el que es troba més al

centre, i per tant més allunyat del Nou paradigma rural; mentre que el que presenta més obertura és el de la pagesia nouvinguda canadenca.

Figura 13: Subíndexs de pràctiques en funció de l'origen familiar.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

En els següents apartats s'analitzen i es discuteixen els principals factors que afecten el posicionament de cada grup en cada component i també s'avalua l'acostament global de les actituds dels joves vers el Nou paradigma rural.

6.4.1. Escala local

Les actituds vers el component de l'escala local s'han mesurat a partir dels següents elements: (1) l'escala local com a estratègia de futur, (2) la recuperació de varietats i races tradicionals i (3) la moda de comprar i menjar productes locals.

6.4.1.1. L'escala local com a estratègia de futur

La recuperació de l'escala local per bona part de la societat és un fet que avança en paral·lel a la presa de poder del fenomen de la globalització. Cada vegada són més nombroses les persones que valoren el que tenen més a la vora. En aquest

escenari, la resposta dels territoris no s'ha fet esperar i el mateix sector agrari mostra una necessitat de reconduir les estratègies de futur vers mercats més propers, amb l'aprofitament de recursos de la zona i amb la gent del territori. Es percep de bona part dels joves entrevistats un nivell elevat de reflexió entorn la recuperació *del que és més proper*. Les següents cites mostren aquesta definició de mirar de concentrar esforços en la producció i la comercialització local.

"Producte de quilòmetre zero! I tant que sí!" (2PT60H).

"*We need to concentrate on local; we should worry on feed our local community*" (1PT14H).

"Hem de concentrar-nos en *lo* local, hem de preocupar-nos d'alimentar a la nostra comunitat local" (1PT14H).

De les cites anteriors es percep una mirada clara vers valorar la producció local i les seves avantatges per qui la posa en pràctica. Aquesta actitud es mostra més marcada per la pagesia nouvinguda, però es percep com per als que relleven els sistemes tradicionals també comença a ser una necessitat estratègica.

En l'àrea d'estudi canadenca el valor de l'Índex és lleugerament superior. Un dels motius pot tenir a veure que durant les últimes dècades la població canadenca havia *oblidat* en bona part aquesta escala més propera fins a límits molt extrems. Per exemple en la pèrdua dels mercats locals. És a partir de l'entrada del nou segle, que els canadencs i les canadenques mostren un interès creixent per valorar el lloc i l'escala local⁹⁴.

A les comarques gironines també es percep en els últims anys una voluntat conscient des de diferents àmbits per retrobar el valor del que és més proper. Un dels indicadors és l'augment de les jornades que s'organitzen des del Pla Anual de Transferència Tecnològica (PATT) en relació a la producció local i la venda directa⁹⁵. Un altre és l'augment dels grups de consum i d'agrupacions de productors que valoren la seva feina fent una venda directa conjunta. També és un símptoma de canvi la recent iniciativa del Departament de Comerç de crear un guia on es puguin trobar tots els pagesos i pageses que fan venda directa a Catalunya o la mateixa web de la Gastroteca⁹⁶.

⁹⁴ Diferents entitats, sobretot sense ànim de lucre, s'han creat en els últims anys per tal de revitalitzar el valor del sector agrari local. Veure: <http://localfoodplus.ca> (Local Food Plus) o <http://www.foodlinkgreybruce.com/> (Grey Bruce Agriculture & Culinary Association). El Departament d'Agricultura de la província d'Ontario també aposta per la producció local a través de la campanya "Foodland Ontario". Veure <http://www.foodland.gov.on.ca>

⁹⁵ Veure: <http://www.ruralcat.net/> (Portal de la comunitat virtual agroalimentària i del món rural català).

⁹⁶ Veure: <http://www.gastroteca.cat/> (Gastronomia catalana, productes locals i turisme ecogastronòmic).

6.4.1.2. La recuperació de varietats i races tradicionals

Un altre dels elements que reneix amb la valorització del lloc, és la recuperació de llavors o de bestiar tradicional de la zona. La homogeneïtzació introduïda amb els processos industrials, és contestada per una part de la mateixa pagesia que es resisteix a deixar de conrear algunes de les varietats tradicionals. Paradoxalment són els nousvinguts els que s'interessen en major mesura per produir seguint el que és tradicional de cada zona. Per la pagesia nousvinguda és important adaptar-se al que culturalment ha funcionat en un indret concret.

[ús de varietats tradicional] "Sí... de fet ho fem,estic molt d'acord!" (2PN88H).

"We are doing... trying to preserve different varieties!" (1PN47D).

"Ho estem fent ... tractant de preservar diferents varietats!" (1PN47D).

En canvi els joves que poden posar en pràctica el coneixement dels avis, no l'aprofiten i tendeixen a treballar amb varietats de llavors i amb races que no són autòctones. Hi ha algunes excepcions, com mostra la següent cita, que recorda que una part de la pagesia tradicional encara empra llavors dels avis, sobretot per les qualitats nutritives i per l'adaptació que mantenen les varietats tradicionals al lloc on són conreades.

"Jo segueixo fent ordi del país, em guardo la grana... potser fa 30 anys que fem el mateix cereal... però normalment tothom va molt a la productivitat... jo me'l faig per fer farratge perquè té molta més fibra, per això el faig" (2PT58H).

També hi ha un grup de joves, sobretot d'origen agrari, que entén que les llavors i les races de bestiar tradicionals no s'haurien de perdre. Alguns estan intentant recuperar-les per a un consum més personal que no per l'activitat professional

"Crec que s'han de guardar les races o el gra típic d'un lloc... s'hauria de protegir, sí!" (2PT68D).

"No tenim res... però és una cosa que personalment tinc sarments per mi... els estic plantant d'una vinya antiga... m'agrada molt i em sembla que s'haurien de conservar..." (2PT85H).

"Potser estaria bé això de recuperar llavors... amb les llavors antigues no hi havia tantes malalties com les d'ara... no havies de tirar res i això ho he viscut jo, abans fèiem *menos* tractaments fitosanitaris... però és que aquestes grans empreses de llavors... no els interessa" (2PT63H).

Aquesta última cita mostra com hi ha hagut una invasió subtil de les llavors millorades que han anat desplaçant les tradicionals. El relleu ha introduït uns

índexs més elevats de productivitat, però ha oblidat altres temes igualment rellevants com l'adaptació al medi o les qualitats nutritives i organolèptiques.

La pagesia nouvinguda mostra una actitud més homogènia pel que fa a la posada en pràctica de la recuperació de llavors i bestiar tradicional. Mentre que alguns dels fills de pagesia són de l'opinió que no es pot *tornar enrere* i que cal anar millorant les llavors i la genètica per tal de ser més competitius.

"No hem de fer coses antigues...més aviat noves!" (2PT50H).

"No no no, no estic pas per tonteries!" (2PT57H).

L'actitud vers aquest element és semblant a les dues àrees d'estudi, malgrat es percep entre la pagesia tradicional gironina un grup de joves que està molt en desacord en fer un esforç per recuperar varietats tradicionals. Les dues cites anteriors escenifiquen molt clarament aquest posicionament.

6.4.1.3. La moda de comprar i menjar productes locals

De les opinions dels joves, no queda clar si el fet de menjar i comprar productes locals és una moda o és realment una tendència que es va consolidant. De fet la gran majoria desitjarien que fos una tendència real, però n'hi ha que són més optimistes i d'altres que ho veuen més fosc. Els que es decanten per pensar que és la via que la societat productora i consumidora seguirà, ho argumenten així:

"I hope not... we have to go that way, I think the fad will passed but then people will be forced to" (1PN5H).

"Espero que no... hem d'anar per aquest camí, crec que la moda passarà però després la gent es veurà obligada" (1PN5H).

De la cita anterior es desprèn una visualització de *necessitat*. És com si irremeiablement els límits del món es comencessin a posar a lloc i no hi hagués cap altra opció que decantar-se vers un consum més proper dels aliments i de les matèries primeres.

"I agree is a fad... but it is going to become a necessity... it is going to be a cost prohibited to bring food from... Spain!" (1PT43H).

"Estic d'acord que és una moda... però es convertirà en una necessitat... tindrà un cost prohibitiu portar aliments de ... Espanya!" (1PT43H).

És interessant l'opinió d'un bon grup de joves que pensa que sí que és una moda, però que realment cal treballar perquè no ho sigui. Que les dinàmiques haurien de canviar vers potenciar l'escala local de producció i de consum.

“Jo penso que és una moda... però que s’hauria de potenciar perquè no ho fos... mirar per *lo d’aquí*” (2PT98H).

“Sí que és una moda però també jo crec que s’ha conscienciat la gent de *lo* que això representa... perquè tirar endavant l’economia local és una manera de tirar endavant la pagesia d’aquí, que la gent es guanyi la vida... la gent comença a apreciar això” (2PT63H).

S’adjunta la següent cita, on surt a la llum un tema interessant sobre el mal ús que de vegades es fa de les potencialitats del desenvolupament endogen. És cert que a Catalunya han aparegut en els últims anys fires tradicionals i artesanes on es venen productes locals a uns preus astronòmics; però cal no oblidar que aquests espais són centres d’oci i de turisme, no de consum quotidià.

“No és una moda... a la gent ja li agrada, però sempre que sigui a un preu raonable... perquè de vegades que vas a aquestes fires i tot això hi ha molt enlluernament...” (2PT89H).

La visió del món entre els grups de joves difereix lleugerament. Els nouvinguts reforcen amb més intensitat aquesta estratègia, ja que per a molts significa el camí d’inserció i de consolidació en el sector. En canvi, la pagesia tradicional es mou entre la incertesa i la indiferència. De les dues àrees d’estudi, són els joves gironins els que presenten més dubtes sobre si comprar i menjar productes locals és una moda.

6.4.1.4. La visió local com a estratègia de futur

L’anàlisi dels elements que s’han emprat per mesurar el component de l’Escala local, constata que la mirada de futur posada en la visió del lloc es consolida entre bona part dels joves entrevistats a totes dues àrees d’estudi. Queda palesa la realitat del poder endogen com una alternativa real al desgavell que ha provocat la globalització i la internacionalització de molts dels processos productius al camp. La mirada posada en l’alimentació local, la recuperació de varietats tradicionals i la potenciació de les xarxes curtes de comercialització forma part d’un present que respon a algunes de les demandes que fa temps la pagesia reclama. Es reforça el teixit agrari del país i s’ofereix una millor qualitat alimentària a la població. El nombre elevat que mostra el subíndex de l’Escala local és un indicador que reforça la idea que un altre model alimentari és possible.

6.4.2. Diversitat

Les actituds dels joves vers el component de la Diversitat s'han mesurat tenint en compte: (1) El suport públic a les explotacions agràries perquè es diversifiquen, (2) la multifuncionalitat de l'activitat agrària i (3) la diversitat de les persones pageses.

6.4.2.1. El suport públic a les explotacions agràries perquè es diversifiquin

La diversificació de les explotacions agràries i la necessitat de fomentar estratègies que vagin en aquesta direcció, és un tema on la major part dels joves coincideixen. Estan d'acord que les explotacions agràries han de ser diverses i que cal ajuda pública per incorporar noves estratègies de diversificació.

"Most farms are stuck in one thing... and then price goes down... then can not change rapidly... it is better being diversify" (1PN1H).

"La majoria de les explotacions agràries es troben en una cosa... i després el preu baixa... llavors no poden canviar ràpidament... és millor estar diversificat" (1PN1H).

A les pràctiques agràries s'ha vist com no és fàcil assolir un nivell elevat de diversificació. La tendència dels últims anys a especialitzar-se és de difícil retorn. Molts dels pares dels joves que ara gestionen explotacions agràries catalanes i canadenques van fer un esforç d'especialització tant en la producció com en la comercialització. Per tant, és interessant veure com les noves generacions estan obertes a adaptar el tipus d'estratègia. La pagesia nouvinguda acostuma a fer de la diversificació una de les seves estratègies d'incorporació i de viabilitat de l'empresa agrària.

Hi ha un grup de joves gironins que no estan d'acord que l'administració recolzi noves iniciatives de diversificació. Aquest perfil respon a aquells que estan farts i saturats de la burocràcia i que no volen tenir res a veure amb cap ajut públic. Aquesta sensació no es percep en l'àrea d'estudi canadenca on el nivell d'exigència administrativa és menor que les comarques gironines.

En la següent cita un jove gironí explica, molt sintèticament, la tendència dominant a l'especialització, argumentant que caldria revisar-la per intentar retrobar la manera *de fer pagesa*, on qui produeix no es focalitza només en una fita, sinó que intenta diversificar la producció.

*"Sí, perquè ara hi ha una tendència a fer només una cosa... el que fa pomes fa pomes, el que fa vinya fa vinya, i això són indústries agràries i van a produir i vendre... i en canvi si diversifiques entres més en el model de *lo* que és un pagès!" (2PT63H).*

6.4.2.2. La multifuncionalitat de l'activitat agrària

Per captar l'actitud dels joves vers la multifuncionalitat de l'activitat agrària, se'ls ha demanat l'opinió vers si *la funció bàsica del camp és la producció d'aliments*. D'aquesta manera, s'ha cercat la reflexió entorn la diversitat de funcions que realitza o pot realitzar l'activitat pagesa. S'entén que més enllà de produir aliments també és actora de moltes altres funcions com el manteniment del paisatge, la gestió dels espais agroforestals, el foment de la cultura popular, etc.

En general, bona part dels joves entenen que la funció bàsica del camp és l'obtenció d'aliments. Hi ha un grup majoritari, sobretot de pagesia tradicional, que està convençut que és la funció prioritària. Però és curiós com en alguns casos, una vegada s'han aturat a pensar-hi, descobreixen que amb la seva feina desenvolupen més tasques que la merament productiva. Pensen amb el paisatge, amb els camins o amb el manteniment de la vida als pobles.

"Per anar bé hauria de ser tot... conservació del medi ambient i producció d'aliments" (1PT57H).

Amb tot, la pagesia nouvinguda és més conscient de la seva tasca multifuncional en el territori, mentre que els fills de casa de pagès tenen més assumida la seva funció de productors d'aliments. La consciència que els pagesos i les pageses fan quelcom més que produir matèria prima és una de les fonts d'inspiració dels joves nouvinguts per introduir-se al sector agrari. Tal i com s'ha explicat al capítol cinquè, els joves que entren de nou al sector se senten atrets precisament per aquest paper multifuncional que la pagesia desenvolupa en el territori.

"La funció bàsica del camp és mantenir un paisatge, un ecosistema, patrimoni genètic... cultural... no només produir aliments" (2PN71H).

"Crear diversitat... potenciar l'espai en tots els seus nivells... apropar-lo a la gent... mil coses més que producció d'aliments!" (2PN74D).

És interessant citar que alguns joves han remarcat el valor del sòl agrari quan se'ls ha demanat si la funció bàsica del camp és la producció d'aliments. Fan la reflexió que les noves construccions i la funció d'espai d'esbarjo per a la gent de la ciutat com a segona residència, desvirtuen el mercat de la terra. Per tant, quan se'ls ha demanat per la funció del camp, els ha vingut al cap *la invasió* de la gent de ciutat i el camp com a pati de les zones urbanitzades.

"In this area people want to build houses!" (1PT11H).

"En aquesta zona la gent vol construir cases!" (1PT11H).

"(...) *the cropland is there should be cropped and not build houses on!*" (1PN45D).
"(...) Les terres de cultiu s'han de conrear i no construir cases!" (1PN45D).

6.4.2.3. La diversitat de les persones pageses

Un altre dels elements que s'ha mesurat és l'opinió dels joves envers la diversitat de les persones que es dediquen o que es poden dedicar al sector agrari. S'ha demanat el posicionat entorn l'obertura del sector agrari i la seva capacitat per incloure gent diversa. Les opinions en tots dos grups estan força repartides. Per alguns joves al sector agrari ja no pot entrar més gent, perquè cada vegada es fa més feina amb menys mà d'obra. Es nota com una actitud resignada a fer-se càrrec que cada vegada hi haurà menys gent treballant al camp i més màquines que faran la feina.

"No ho tinc clar, de la manera que es treballa ara... tot va a l'engròs i no queda lloc perquè s'hi pugui incorporar més gent o perquè hi hagi petits... i de la manera que ho volen enfocar els polítics... *menos* i més grossos, són menys problemes per ells... i ja no serem pagesos serem empreses" (2P759H).

"El sector agrari s'anirà reduint... el mateix territori passarà a *menos* mans, la gent s'anirà professionalitzant i especialitzat... no podem fer-hi res, *lo* de tenir 50 vaques i el *terreno* durarà fins que la generació del pare plegui" (2PT87H).

Les dues cites anteriors posen sobre la taula una de les creences a contracor que bona part de la pagesia augura: la desaparició del model familiar i l'adopció de la producció agrària per part de grans empreses productores, transformadores i distribuïdores. Llavors s'entén que alguns pagesos i pageses pensin que realment no hi ha lloc per a tothom al sector agrari.

Però, també hi ha joves que creuen que si no s'ha nascut en una explotació agrària familiar no es possible accedir al sector agrari. Aquesta visió no es compartida per tothom, però sí que està instaurada en moltes cases de pagès – sobretot en les generacions més grans- on no s'acaba d'entendre que una persona que no s'ha criat en una explotació agrària familiar vulgui iniciar-se de nou.

"Perquè no, perquè has d'haver-ho mamat... no és fàcil... és complicat!" (2PT78H).

"No hi ha lloc per tothom... no pot venir qualsevol a fer això... un que no ho hagi tingut a casa seva no pot pas començar... impossible! Vols dir que n'hi ha algun?" (2PT83H).

També hi ha hagut respostes negatives pel fet que les barreres estructurals i socials no deixen lloc a que nous joves puguin entrar, malgrat tinguin el desig i els coneixements per fer-ho.

"Haver-hi lloc hi ha lloc, el problema és el gran capital que necessites per començar" (2PT58H).

"No hi ha lloc perquè és una cosa que està molt mal vista i la gent prefereix anar a fer de manobre, és la cosa més baixa... feina n'hi ha, però *terreno* no!" (2PT63H).

L'accés a la terra, al capital i al coneixement són punts estratègics a ésser tractats sobretot des d'un prisma de política pública i suport social a les noves instal·lacions de joves al camp. En aquest sentit és molt important la tasca que està emergent en els últims anys des de la base més social per fomentar el paper vital i estructural de mantenir la pagesia viva al territori, però cal un acompanyament legislatiu que reconegui la presència de la pagesia nouvinguda.

De fet aquest reconeixement social als joves que entren de nou, ha de començar per la mateixa pagesia tradicional; on hi ha un bon nombre de joves que veu clarament la necessitat d'incorporació de nous perfils heterogenis a l'activitat agrària. Es desprèn l'opinió que quan més gent hi hagi treballant al camp i a les granges, més força tindrà el sector agrari i més fàcil serà la incorporació de nous joves.

"Si es refereix a què tothom que ho vulgui fer ho pot fer, sí que estic d'acord!" (2PT60H).

"Quanta gent comença un negoci de zero, no d'agricultura de tot... poca! Però hi ha gent amb molta empenta que comença" (2PT100D).

Són els joves nouvinguts que ja estan instal·lats, els qui troben a faltar més tipologies de persones inserides al camp. Reclamen que s'ajudi a un nou model d'explotació agrària focalitzada en el mercat local, més petita i sobretot lligada a la terra. La mateixa pagesia nouvinguda reclama la incorporació de més joves amb perfils alternatius.

"I tant! *Bueno*... si necessites terres... no! Espai físic la cosa està xunga, però maneres de fer... sí! És que falta molt, falten coses de petit format... com a França" (2PN55H).

"*There isn't enough people in agriculture these days... there are not enough producers in local markets!*" (1PN45D).

"Avui dia no hi ha prou gent en l'agricultura... no hi ha prou pagesos en els mercats locals!" (1PN45D).

6.4.2.4. La diversitat costa d'acceptar

Els elements que s'han mesurat mostren com en termes generals no es fàcil acceptar la diversitat. Sí que es veu clar que l'administració pública ha de dedicar recursos per fomentar les activitats de diversificació de les famílies pageses; però costa que els joves visualitzin d'una manera clara la multitud de tasques que desenvolupen i la necessitat que actualment presenta el sector, d'incorporar perfils agraris diversos que renovin l'energia enquistada d'una generació que, en part, ha quedat estancada.

En general els joves sense origen agrari han puntuat més alt. S'entén perquè acostumen a gestionar explotacions agràries més diverses, perquè tenen més consciència que desenvolupen activitats multifuncionals en el territori i que és necessària la incorporació de més gent i més diversa al sector agrari.

6.4.3. Medi ambient

Les actituds envers el component del Medi ambient s'han mesurat a partir dels elements: (1) el suport públic al foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries, (2) les pràctiques agràries modernes tenen en compte el medi ambient i (3) la qualitat dels aliments produïts ecològicament.

6.4.3.1. El suport públic al foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries

Les pràctiques ambientals i la relació que la pagesia té amb el medi, és un tema que des de fa unes dècades forma part d'un debat intens, tant acadèmic com polític quan es parla de temes agraris. Pel que fa a l'actitud dels joves vers la relació amb l'entorn es percep una diferència notable entre tots dos grups de joves en funció de l'origen agrari.

La gran majoria de joves està d'acord que el govern ha d'invertir més diners en pràctiques ambientals a les explotacions agràries, però es nota un cert recel quan es parla d'intervenció de l'administració en les tasques individuals dels joves. La gent que es dedica al camp, i especialment a les comarques gironines, manté una relació *d'amor i odi* amb els diners públics. Els reclamen perquè en termes generals els hi van bé, però alhora els ofega l'enorme pila de papers i formularis que cal omplir per poder accedir als ajuts.

"El govern quan més lluny millor... però si els diners que tenen els han de dedicar a alguna cosa... doncs a les pràctiques ambientals ja està bé!" (2PN88H).

"Ni una cosa ni l'altra, el que han de fer és vigilar més els que ho fan més malament... és que demanen coses que són casi impossibles de complir... no

haurien de ser tan estrictes i mirar les granges que realment fan mal... perquè per culpa d'uns reben tots!" (2PT79H).

A més, tal i com es desprèn de l'anterior cita, existeix un nivell de normativa tan elevat que no deixa espai a poder-la complir. L'administració és cada vegada més sancionadora i aquest fet provoca que la pagesia cada vegada estigui més empenyada. Acostuma a sorgir dels joves el discurs que si la feina que fan estigués ben pagada, no caldria cap mena de política per la pagesia; ni ambiental ni estructural.

"Mira és que amb això de les pràctiques ambientals ens tenen a tots una mica cremats, el que haurien de fer és *apoiar* més l'agricultura bàsica i si quan tot va bé es vol fer una cosa d'aquestes *vale...* però... que ens paguen el gra a vint peles... el medi ambient és una falsedat" (2PT89H).

"No, el que hauríem de fer és tenir un bon preu de venda i que es deixin estar de donar diners i subvencions!" (2PT98H).

Hi ha un grup de joves que creu que no s'ha de pagar a la pagesia per coses que ja s'haurien de fer, com el manteniment del medi. Aquesta visió contrasta amb la condicionalitat de la PAC i amb el pagament de les externalitats positives que l'activitat agrària genera.

"I don't believe that the government has to be paying farmers to do things that they should be doing anyway... like protecting the environment!" (1PT37H).

"No crec que el govern ha de pagar als agricultors a fer coses que hauríem de fer de totes maneres... com la protecció del medi ambient!"(1PT37H).

6.4.3.2. Les pràctiques agràries modernes tenen en compte el medi ambient

Pel que fa a la visió sobre la relació entre la preservació del medi ambient i les pràctiques agràries en les granges modernes, malgrat hi ha opinions per a totes les categories en els dos grups, són els joves nous que perceben que no s'està complint el respecte per l'entorn en les explotacions agràries *anomenades modernes*.

"Tot *lo* que sigui una cosa intensiva que generi més residus dels que caben... no va enlloc! Les coses massa grans..." (2PN55H).

El següent jove, fill de pagesia, descriu la incompatibilitat de les pràctiques modernes amb el medi ambient. Sota el concepte d'escala, entén que una explotació agrària de mesures desproporcionades no pot mantenir una relació íntegra amb el medi que l'envolta. A més puntualitza que per molt que es vulgui

emprar tecnologia amb la rectificació d'algunes pràctiques, com ara la producció excessiva de purins, el fet és que no s'haurien de concentrar les granges d'una manera tan agressiva.

"Jo crec que no... és incompatible pràctiques modernes amb el medi ambient, és que queda molt bé dir-ho... però es munten macro granges que fan purins a dojo i... inverteixen en depurar purins, però no hauria de ser aquella macro granja allí" (2PT60H).

Dels que han expressat una opinió favorable a la preservació de les condicions ambientals per part de les explotacions agràries modernes, molts han argumentat que es fa gràcies a la normativa. Que moltes granges, sobretot ramaderes, no contaminen perquè per norma han de seguir un protocol de control que fa que la relació amb el medi ambient sigui bona.

"Clar, perquè s'hi senten obligats... jo crec que segons quina granja quan els demanen coses pel medi ambient... és més per normativa que per pròpia voluntat" (2PN69D).

"Jo penso que sí perquè avui dia t'ho obliguen i ho fas per no tenir problemes" (2PT79H).

"Sí... sinó per gust per llei" (2PT98H).

A Canadà un jove ha posat èmfasi en el cost real de l'agricultura convencional i de la reducció de costos que pot implicar un mode de producció més respectuós amb el medi ambient, emprant menys inputs i fent treballar menys la maquinària. El jove argumenta que ha notat un canvi envers la cura pel medi ambient entre els veïns, però que sobretot ha estat per temes econòmics i no pas per una consciència ambiental. S'ha reduït l'ús d'agroquímics i s'ha fet un ús més racional de la maquinària per tal d'emprar menys combustible.

"There has been a huge improvement in agriculture practices in this area this year... but I don't believe the environment was the driving force... field cost was the driving force for people doing a better job" (1PT43H).

"Hi ha hagut una gran millora en les pràctiques agràries en aquesta zona aquest any... però no crec que el medi ambient fos la força motriu ... el cost va ser la força que va portar a fer una feina millor" (1PT43H).

Tanmateix hi ha una opinió generalitzada que els pagesos i les pageses que realment treballen la terra, en tenen cura. Es percep de l'opinió d'alguns joves, que hi ha explotacions agràries modernes que són massa grans com per ser curoses amb els temes ambientals, però que no es pot generalitzar la relació de tota la pagesia amb el manteniment del medi i que cal anar en compte amb el judici que se'n faci.

"It really depends on who is doing the practice... it depends on the person, in general... farmers are taking into account environment because is what support the farm... you want to keep your soil healthy!" (1PT8H).

"Realment depèn de qui està fent la pràctica... depèn de la persona, en general... els agricultors estan tenint en compte les condicions ambientals, perquè és el que suporta la granja ... vols mantenir el sòl sa!" (1PT8H).

És en major part la pagesia nouvinguda, i sobretot la canadencs, la que creu que qui gestionen *explotacions agràries modernes* no poden tenir en compte el medi ambient perquè mantenen una visió de l'activitat molt productivista on els temes ambientals són totalment secundaris. Entre la pagesia tradicional existeixen dos debats, qui argumenten que la tecnologia és una aliada del medi ambient i permet reduir els impactes negatius de l'activitat agrària i, qui són més crítics i reconeixen que hi ha explotacions agràries on la relació amb l'entorn i la cura pel sòl i l'aigua no és una prioritat.

6.4.3.3. La qualitat dels aliments produïts ecològicament

Un dels debats més intensos en els darrers anys en relació al sector agrari i les seves pràctiques ambientals, és què significa i què vol dir ben bé fer producció ecològica. No hi ha una opinió clara entorn la millor qualitat dels productes ecològics ni tampoc sobre la seva acceptació social, sobretot entre el col·lectiu de la pagesia tradicional. Es constata que aquest sí que és un element que diferencia a tots dos grups de joves.

Una bona part, sobretot dels qui relleven explotacions agràries existents, creu que la producció ecològica és una enganyifa i que la gent paga més per comprar el mateix.

"El menjar ecològic són manies, qui les vulgui que les pagui" (2PT76H).

"I don't believe that organic is anything much more than advertising!" (1PT11H).

"Jo no crec que l'ecològic sigui una cosa més que publicitat!" (1PT11H).

Es percep una creença que qui fan agricultura ecològica són quatre *hippys* que conreen sota condicions negligents i poc curoses. La següent cita mostra la imatge pejorativa que manté el jove sobre la producció agrària ecològica, com una tipologia de maneig deficient.

"(...) he vist vaques ecològiques que passen molta gana... vaques seques... pobres vaques!" (2PT79H).

Es manté encara per a molts joves la visió que la producció ecològica és de baixa qualitat i de gent que no vol produir seriosament. A més aquests mateixos joves estan molt segurs que l'agricultura convencional, la que es va posar en pràctica a partir de la Revolució verda, és la *bona*. Ja no es *tiren* tantes coses als camps com anys enrere, i per tant, és tan saludable com l'agricultura ecològica.

"En l'ecològic no hi crec gaire... si ara a mi em diuen de fer ecològic diré... jo no... jo vaig fent *lo* normal perquè les coses que avui dia ens deixen tirar tampoc perjudiquen" (2PT89H).

També hi ha una idea generalitzada en bona part dels joves que no creuen en la producció agrària ecològica que si *tothom fes ecològic*, el món passaria gana.

"*I believe organic is a fad... if we are all forced to farm organically the world will starve*" (1PT7H).

"Crec que és una moda ecològica ... si tots estiguéssim obligats a conrear orgànicament el món es morirà de fam" (1PT7H).

Però de fet és un tema que cal tractar amb cura. De fet, molts joves pensen que finalment és el tarannà del pagès o de la pagesa que gestiona l'explotació agrària, el que és vital per conrear aliments de qualitat i que en el fons, l'agricultura ecològica és una garantia més, però no n'és l'única.

"*There can be very good conventional farmers and very bad organic farmers... it has to do with concern on soil quality...*" (1PN41D).

"Pot haver agricultors convencionals molt bons i agricultors ecològics que ho facin molt malament ... s'han de preocupar sobre la qualitat del sòl ..." (1PN41D).

Alguns dels joves canadencs han remarcat que hi ha molta producció ecològica, com ara la de Califòrnia, que malgrat tenir una etiqueta no vol dir que siguin uns productes millors. Cal recordar que a Ontario els productes ecològics fa més temps que han entrat en les llargues cadenes de comercialització i en les prestatgeries dels supermercats. Existeixen actualment corporacions que han obert una línia de producció ecològica, però sota els mateixos paràmetres que l'agricultura industrial. En aquests casos es perd bona part del valor multifuncional que conrear productes ecològics aporta al conjunt de la societat.

"*You can have a large scale organic farm... and doesn't mean there are making the food healthier*" (1PN47D).

"Pots tenir una explotació a gran escala ecològica... i no vol dir que estan fent els aliments més saludables" (1PN47D).

Però sí que hi ha un bon gruix de joves, representats bàsicament pels qui no tenen orígens agraris, que entén que la producció ecològica és una millora en la qualitat dels aliments a més d'ésser més respectuosa amb el medi i amb la gent que hi treballa.

6.4.3.4. La visió sobre el medi ambient distancia els joves

Es conclou que en el subíndex que fa referència al Medi ambient, els joves presenten actituds diferents en funció del seu origen familiar. És cert que tots dos grups estan d'acord quan pensen que el govern ha d'invertir més diners en el foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries; però difereixen en els altres dos elements. La percepció sobre les pràctiques ambientals de les explotacions agràries modernes no és compartida i tampoc ho és la noció que la producció agrària ecològica signifiqui una major qualitat dels aliments produïts. Aquest tarannà ha qualificat la pagesia tradicional de *suspesa* pel que fa a l'actitud en referència al component de Medi ambient, sent l'únic component que no assoleix l'aprovat.

6.4.4. Cooperació

Els elements que s'han valorat per mesurat el component de la Cooperació han estat: (1) la cooperació amb entitats no agràries, (2) la cooperació entre la pagesia i (3) la cooperació entre els diferents agents que han de fer política rural.

6.4.4.1. La cooperació amb entitats no agràries

La cooperació amb entitats no agràries sembla que és un tema que crea acceptació entre els joves. Malgrat no acabin portant-ho a terme, bona part de la pagesia és del parer que col·laborar amb altres agents que tinguin objectius semblants és una bona fita.

Malgrat són els joves que entren de nou al sector agrari els qui creuen més fermament amb la col·laboració amb entitats no agràries com una opció per tenir més garanties d'èxit a l'explotació agrària, en general un bon gruix dels joves de la mostra ho considera important. Els exemples són extensos i apleguen vincles amb la universitat, amb l'administració local, amb l'escola del poble, amb grups ecologistes, etc. Aquesta obertura al món més enllà de l'activitat agrària és una molt bona oportunitat per a les explotacions agràries diversificades. Aquestes cerquen el contacte amb altres agents del territori per tal de crear sinergies que afavoreixin d'una manera simbiòtica els grups implicats.

"Sí, molt d'acord... sempre que sigui col·laborar per donar a conèixer el que estem fent, això està molt bé!" (2PT98H).

Els joves que no veuen clara la col·laboració amb altres entitats, justifiquen la seva posició pel fet que hi ha *massa gent* que vol decidir sobre que ha de fer i que ha de deixar de fer la pagesia. Aquesta actitud mostra un cert tancament del sector enfront el suport que es pot generar entre entitats de diferent caire i tarannà. Aquesta visió es dona entre la pagesia tradicional a totes dues àrees d'estudi.

"No, perquè les experiències que tenim és que qui s'emmerda en una cosa i no és del tema... malament!" (2PT89H).

La veritat és que cada vegada és més comuna una col·laboració entre entitats agràries i no agràries. L'obertura social que està experimentant el sector en els últims anys, permet un major grau de porositat en relació al contacte pres amb diferents tipus d'entitats.

6.4.4.2. La cooperació entre la pagesia

Malgrat la literatura posa èmfasi en la debilitat i en la dispersió del sistema associatiu agrari (González i Gómez Benito, 2001), és present en la majoria dels joves la idea que una major cooperació entre la pagesia és necessària per respondre als reptes del sector. S'entén que cal tenir una veu que defensi els interessos de la gent que treballa al camp com a grup.

"Ja es fa però potser s'hauria de fer una mica més... la gent mira de *disfrutar* tant com pot i passa de tot" (2PT57H).

De les respostes dels joves es desprèn com una necessitat de compartir la queixa i de cooperar per poder explicar d'una manera clara, i amb un cert to reivindicatiu, el que els joves pensen i creuen que és just.

"*I thing we need one voice!*" (1PT42H).

"Crec que necessitem una sola veu!" (1PT42H).

"Hem de cooperar més... si ara ens poséssim tots a llençar la llet, s'apujaria el preu" (2PT85H).

"Si perquè tots ens queixen de *lo mateix*... i no hi ha una pinya forta que digui...tu que el cereal no pot anar tan barato!" (2PT89H).

S'ha de destacar una actitud favorable a cooperar fermament en l'esglaó de la comercialització. És sabut que cal fer un bon producte, però perquè sigui viable, sobretot, cal saber vendre'l. Aquesta és una de les assignatures pendents del sector agrari, que en els últims anys està mostrant signes de canvi i obertura per tal de vendre el producte en col·laboració.

"A l'hora de comercialitzar hauríem de cooperar més... no sé com s'ha de fer, però s'ha de provar... defensar una marca conjunta i un mateix segell" (2PT60H).

"A l'hora de vendre si que aniria bé, però costa molt poder-te entendre" (2PT90H).

Un altre tipus de col·laboració és la que alguns pagesos i pageses fan organitzadament amb entitats d'assessorament i de recerca. Cooperen per millorar la gestió de l'explotació agrària i alhora és una manera de contactar amb més persones que es dediquen al mateix sector o subsector.

"Sí, nosaltres ho fem... ja col·laborem amb l'ADV, amb la casa de llavors, amb l'IRTA..." (2PT100D).

Realment tots els grups de joves, tant canadencs com catalans, són del tarannà que caldria assolir un grau més elevat de cooperació entre la pagesia per poder assolir fites conjuntament.

6.4.4.3. La cooperació entre els diferents agents que han de fer política rural

Gairebé tots els joves són de l'opinió que el món rural hauria de formar part integrada de la política agrària. S'entén que no es poden formular estratègies que beneficien el sector agrari sense tenir present les necessitats reals del món rural. Les següent cites evidencien aquesta opinió majoritària, que és expressada amb més contundència pels joves nous, però que és igualment compartida per la major part de les noves generacions de pagesos i pageses.

"Sí, no sé com hauria d'anar... però jo crec que sí!" (2PT99D).

"Yes, looking more the big picture not just farming... I think that would probably be pretty good" (1PT37H).

"Sí, cal veure tot el panorama no només l'agricultura... crec que probablement seria bastant bo" (1PT37H).

És clar que invertir en política social i de desenvolupament rural, també afavoreix la dinamització de l'activitat agrària. La visualització d'un món rural viu passa,

segons bona part dels joves tant tradicionals com nous, per donar suport a una política territorial vinculada al món rural en general i al sector agrari en particular.

"Sí... i de la política social i de la política econòmica... tot!" (2PN88H).

"I think that agriculture policy has to take into account the social and the economic implication to the small cities in the rural areas" (1PT15H).

"Crec que la política agrària ha de tenir en compte els aspectes socials i la implicació econòmica de les ciutats petites a les zones rurals" (1PT15H).

La transversalitat de la visió política en temes territorials és imprescindible per visualitzar un Nou paradigma rural. La política agrària ha de cooperar amb la resta de mesures estratègiques que es desenvolupen al territori ja siguin socials, ambientals o estructurals. Cal un diàleg més intens entre els diferents departaments, administratius i de gestió, per tal de mantenir viu el món rural i les activitats que hi tenen lloc.

6.4.4.4. La cooperació es percep com una necessitat difícil de consolidar

El component que fa referència a la capacitat de cooperar és el que ha obtingut un valor més elevat en tots dos grups. Es mostra com un element notable a tenir en compte tant pel que fa a la cooperació amb entitats no agràries, com la cooperació entre la mateixa pagesia, com la cooperació entre les diferents polítiques agràries i rurals. Les ganes de cooperar i d'actuar són presents en les actituds de bona part dels joves. Això, contrasta amb les pràctiques, i el que molts d'ells argumenten és que no és fàcil posar-ho en pràctica i que esdevingui una realitat.

6.4.5. Innovació

El component de la Innovació s'ha mesurat a partir dels següents elements: (1) l'experimentació amb noves idees, (2) la innovació de la pagesia des dels seus recursos propis i (3) la importància de la tecnologia per ser competitiu.

6.4.5.1. L'experimentació amb noves idees

L'experimentació amb noves idees és una manera d'innovar i de cercar la introducció de noves maneres de fer en les explotacions agràries. En termes generals els joves es caracteritzen per tenir trets d'innovació i per arriscar-se a provar coses noves. És compartida per bona part dels joves l'estratègia que cal experimentar amb noves idees per tirar endavant l'empresa agrària. Com ja s'ha

anat explicant al llarg de la recerca, fer les coses d'una altra manera aporta un valor afegit, sobretot per aquells que han d'entrar de nou al sector agrari.

"Nosaltres experiments sempre en fem... surtin bé o no surtin bé, però sempre en fem" (2PT58H).

"Molta innovació prové de les inquietuds que un pugui tenir... mirar Internet... mirar si algun ho ha fet en un altre lloc..." (2PN53H).

Malgrat es percep una opinió general que innovar *sempre és bo*; també s'ha de tenir en compte que encara roman entre alguns joves la idea que és millor no arriscar-se. Alguns dels qui continuen les explotacions agràries dels pares són del parer que és més eficient continuar fent les coses com sempre s'han fet. Aquest petit grup, manté una posició clara de posar en pràctica el coneixement rebut pels pares per tal de *no optar a perdre*, ni temps ni diners.

"Els invents són molts cars... que ho faci un altre!" (2PT62H).

De l'anterior cita es desprèn la idea que els nous experiments poden tenir un cost elevat sinó surten bé. Aquest tema és important perquè s'ha de tenir en compte que els joves quan comencen són molt vulnerables als petits canvis i innovar en segons quins camps pot suposar una trafegada important en la primera fase d'incorporació del jove.

"I think young farmers have a lot of risk and I can not afford if a new idea don't work! (1PN41D).

"Crec que els joves agricultors tenen molt risc i no es poden permetre que una nova idea no funcioni!" (1PN41D).

Per tant, és important valorar quin és el moment en què cal innovar. És possible que en la fase d'arrencada calgui mantenir-se amb el que hi ha per tal de reduir el risc; però també és possible que si es vol entrar de nou al sector, pot ser la innovació la única via d'accés.

Finalment cal tenir present que innovar no vol dir que no es puguin continuar fent algunes tasques d'una manera tradicional. Segurament la barreja de la tradició i de la innovació des de l'experiència, sigui una bona combinació per avançar i fer rendible l'explotació agrària.

"The old ideas are always as good as new ones" 1PT15H).

"Les velles idees són sempre tan bones com les noves" (1PT15H).

"Sometimes it is better just doing what has been tested and works than trying to do new experimental things..." (1PN36H).

"A vegades és millor fer el que ha estat provat i funciona que tractar de fer coses noves experimentals..." (1PN36H).

6.4.5.2. La innovació de la pagesia des dels seus recursos propis

Quan se'ls ha preguntat als joves *si la innovació prové bàsicament dels centres de recerca*, la resposta ha estat repartida. L'actitud divergeix força entre joves del mateix grup. Però, curiosament són els joves nous els que estan menys a favor; en part perquè la major part no tenen accés a la innovació tecnològica que prové dels centres de recerca; i en part perquè és un grup que acostuma a no creure en els centres –ja sigui privats o públics– que experimenten amb temes agraris, sense comptar amb la pagesia.

És interessant l'opinió d'un bon gruix de joves entorn que la innovació no prové únicament dels centres especialitzats, sinó que la pagesia és una font molt més potent d'innovació.

"Some good stuff is coming from research centers, but also other come from farmers..." (1NP36H).

"Algunes coses bones venen dels centres de recerca, però d'altres venen també de la pagesia..." (1NP36H).

"El millor centre de recerca és un mateix, quan veus les teus necessitats sempre mires d'inventar coses que et vagin bé a tu... invents d'aquests..." (2PT76H).

"És clar que els centres de recerca innoven, però tu si ets un ramader que vas rumiant... també pensem" (2PT98H).

En aquest sentit també és important tenir present en quina fase del procés d'incorporació està el jove, ja que el que li permet experimentar i portar a terme innovació a casa, en molts casos és l'experiència assolida pel pas dels anys o pel contacte amb altres pagesos i pageses.

"La innovació es fa a mida d'experiència, de cop... que si fas una cosa ho veus... que és *lo* mateix que els que fan recerca... però a casa!" (2PT56H).

6.4.5.3. La importància de la tecnologia per ser competitiu

El que sí que diferencia en major grau els joves dels dos grups és la incorporació de tecnologia per ésser competitiu. Per la pagesia tradicional, la innovació tecnològica és una de les bases de la viabilitat de les explotacions agràries actuals.

"No pots anar contra el progrés!" (2PT50H).

"Ens hem de modernitzar sinó malament, no ens en sortim!" (2PT92H).

De les cites anteriors es desprèn una posició davant els avenços tecnològics com de *sine quan on*; és a dir, que no pot haver innovació sense modernització ni sense tecnologia puntera. És com si fer un ús més racional de la maquinària moderna fos una manera d'anar a contracorrent. De fet segurament els joves que optin per l'estratègia d'emprar la mínima tecnologia a l'explotació agrària se'n surten del sistema dominant. Actualment un jove quan s'incorpora al sector agrari, rep una onada de propostes per canviar la maquinària, per incorporar nous agroquímics, per provar noves varietats modificades de llavors, etc.; que l'empeny a formar part de la tendència vers la modernització tecnològica.

Un dels debats oberts que es percep entre la mateixa pagesia és fins a quin punt és rendible la inversió que es fa en maquinària. Les següent cites mostren com pot semblar que s'abarateixen els costos, però alhora com els mateixos joves posen en entredit l'ús de nova maquinària.

"Jo amb la maquinària he abaratit molts costos, sí que val *calers*... però a mi m'ha anat bé!" (2PT65H).

"La tecnologia avui en dia ajuda molt, eh... ara! Són rentables, o no?" (2PT99D).

Hi ha un tema que està lligat també a la dependència que crea la maquinària, tant de les energies no renovables, com dels crèdits dels bancs o de les avaries que es puguin donar. La següent cita mostra com el jove pensa que és important estar al dia de les noves tendències de mercat des d'un punt de vista comercial, però que s'ha d'anar molt en compte amb certa tecnologia moderna que pot ésser massa complexa per ser gestionada des d'una explotació agrària familiar.

"A nivell de comercialització i d'estar al carrer sí, però a nivell de treball tot el contrari, perquè quan més electrònica més avaries... i està comprovat, eh? Hi ha coses que no són necessàries, però ens les venen" (2PT60H).

També hi ha un bon nombre de joves, sobretot sense origen agrari que no creu que s'hagi d'estar al dia de l'última tecnologia per ésser competitiu.

"No cal tanta tecnologia, amb pràctiques molt rudimentàries pots arribar molt enllà" (2PT63H).

Aquests joves entenen que la competitivitat està relacionada amb altres elements com la identificació del producte o el respecte pel medi ambient. A més per incorporar tecnologia cal una forta inversió que no sempre pot ésser recuperada, i que en molts casos és difícil de portar a terme.

“Sí, però a nivell econòmic com ho fas? Jo tindria un *unifeed*, una cinta per l'alimentació, tancar tota la finca... tindria més temps per més coses... però no surten les misses!” (2PN54H).

La incorporació de nova tecnologia forma part d'un debat obert entorn la despesa econòmica que genera, la dependència del gasoil i la infravaloració d'algunes màquines pel seu poc ús. Domínguez (2007: 119) afirma que en molts casos la incorporació de maquinària és més aviat un tema de prestigi social que no de necessitat real.

6.4.5.4. Els joves han d'innovar per avançar

En termes generals queda clar que els joves han d'innovar per avançar, el que diferencia els dos grups de joves en funció del seu origen agrari és el sentit de la innovació. És la pagesia nouvinguda la que presenta un valor més elevat en el subíndex que fa referència a la Innovació, perquè l'estratègia que s'acosta al Nou paradigma rural és la que manté una escala més humana, la que no crea dependència dels combustibles fòssils i la que col·labora a l'autonomia del jove. És per aquest motiu que la innovació entesa com la compra de més maquinària i més gran, no s'ha tingut en compte, ja que les millores en maquinària no són sempre un signe de viabilitat de l'explotació agrària. Existeixen altres mesures com ser més eficient en la venda del producte o la utilització d'inputs, que poden fer rendible una activitat agrària innovadora.

6.4.6. Autonomia

El component de l'Autonomia s'ha mesurat a partir dels elements: (1) el control de l'explotació agrària, (2) la dependència de la tecnologia agrària moderna i (3) el paper dels ajuntaments en el foment de la pagesia.

6.4.6.1. El control de l'explotació agrària

Gairebé tots els joves tenen clar que intenten, dia rere dia, controlar tant com poden i saben el maneig de l'explotació agrària que gestionen. Uns es mostren totalment convençuts i expliquen detalls del que fan per acostar-se a majors graus d'autonomia; d'altres simplement expressen que ho intenten, però que costa molt. En alguns casos es relaciona la qüestió econòmica amb el sentiment d'autonomia, des de la vessant que per ser autònom en una explotació agrària calen.

“Intento ser autònom però no podem... val molts *calers* tot això” (2PT85H).

Aquesta visió del món contrasta amb qui contràriament entenen que un és autònom quan no depèn dràsticament dels diners i de les inversions extremadament capitalitzades. En aquests casos els joves afirmen que l'autonomia s'assoleix a partir de l'enginy, la cooperació o la desintensificació d'alguns dels processos productius.

En general tots els joves estan d'acord que intenten incorporar estratègies que els faci ser més autònoms a les explotacions agràries on treballen. Com a actitud és clar, malgrat ja s'ha comentat que pel que fa a les pràctiques és més complicat.

"Sí! és vital per poder sobreviure... que t'ho pugues fer tot tu" (2PT95H).

6.4.6.2. La dependència de la tecnologia agrària moderna

El poder decidir si es participa o no de la tecnologia agrària moderna ha estat un element emprat per mesurar el grau d'autonomia dels joves. En bona part són de l'opinió que tenen el suficient grau de maniobra per poder decidir si fan ús dels avenços tecnològics. Però sobretot qui han de rellevar explotacions agràries que estan mecanitzades pensen que no es pot parar el procés continu de modernització.

"O modernitzar-te o morir-te!" (2PT83).

"Les tecnologies, t'agradin o no, s'han d'anar aplicar... sinó pugues al carro el carro es parerà..." (2PT98H).

"*I can not farm without modern technology!*" (1PT13H).

"No puc fer de pagès sense la tecnologia moderna!" (1PT13H).

Certament els joves expressen el fet d'adoptar la tecnologia moderna com una cosa imposada. Sembla que hagi de ser totalment imprescindible i que si no es *puja al carro*, un ja no pot ser un bon pagès o una bona pagesa. En les dues frases següents es mostra com els joves perden autonomia en reconèixer que la pagesia està obligada, que *sinó no tira*.

"La pagesia està obligada a seguir la tecnologia agrària moderna, sinó et renoves... plegues, segur!" (2PT76H).

"No podem decidir... ens ho imposen, has de pujar al carro sinó no tires" (2PT67H).

De fet, aquest ítem està lligat al que s'ha analitzat en el punt 6.4.6.2, on es demanava l'opinió sobre la necessitat de lligar la innovació a la modernització

tecnològica. I com més endavant veure'm en el punt 6.4.8.2, els mateixos joves que coincideixen en aquests ítems pensen que cal ser gran per ser competitiu. Són un grup de joves que creu que la tendència és inevitablement a encaminar-se vers explotacions agràries cada vegada més intensificades, més grans i molt més modernes.

Però també hi ha joves que tenen una altra visió del món i que argumenten que s'ha d'anar en compte amb els avenços tecnològics, ja que poden anar en contra de la viabilitat de les explotacions agràries i que el que cal és que sigui una tecnologia apropiada a cada cas.

"I do think we need the appropriate technology, not complicated technology" (1PN48D).

"Crec que necessitem la tecnologia apropiada, no complicada" (1PN48D).

"La tecnologia és bona per segons quines coses... és com un mòbil... per jugar a *marcianitos* no serveix per res... però és que ara els pagesos volen més i més grans amb aquelles rodes que han de demanar dos crèdits per canviar-les!" (2PN55H).

"La maquinària val molt *calers*... has de ser coherent, no te la pots jugar" (2PT100D).

Aquests dos joves expressen el risc que pot suposar invertir massa diners en maquinària i en tecnologia. Com s'ha anomenat anteriorment, molts joves argumenten que hi ha qui compra novetats *per ser més que el veí*; que en molts casos és més la imatge cap a fora que no pas la necessitat de tenir maquinària nova.

6.4.6.3. El paper dels ajuntaments en el foment de la pagesia

Gairebé tots els joves entenen que els ajuntaments han de jugar un paper important donant suport a la pagesia a les àrees rurals. L'organisme de govern més proper a la ciutadania ha de tenir més pes en el suport de l'activitat agrària local. Aquesta és la visió que molts joves tenen, malgrat reiteren que la majoria dels Ajuntaments no *fan res* per la pagesia del poble.

"Si, però no es fa res... aquí va sortir a l'agenda 21 que s'havia de tenir en compte la pagesia, però en quatre anys... s'ha mirat pel turisme i els carrers macos" (2PN70H).

Realment es percep una realitat més aviat passiva des d'Ajuntaments vers la pagesia propera. A més aflora la queixa que més aviat estan per donar suport a altres sectors, com mostra la cita anterior, o per destruir com mostra la següent.

"Els ajuntament poden jugar un paper molt important ajudant o destruint, eh?" (2PT87H).

I el fet és que moltes vegades els Ajuntaments imposen normatives que no tenen en compte les particularitats de l'activitat agrària. Es nota una tendència, tant a les comarques gironines com a l'àrea d'estudi canadenca, vers la posada en primer terme dels habitants de segona residència que no pas per la gent autòctona i lligada a l'indret.

"Sobretot amb els permisos... que no posin tantes traves" (2PT90H).

"Els ajuntament haurien d'ajudar i no de ficar més problemes del que ja hi ha" (2PT64H).

6.4.6.4. L'autonomia continua definint l'actitud pagesa

De les opinions dels joves es desprèn que el sentiment d'autonomia és general per a tots ells. Cerquen les maneres de gestionar tan bé com poden les explotacions agràries on treballen, senten que tenen poder de decisió per emprar o no la maquinària moderna i són del parer que els ajuntaments juguen o podrien jugar un paper rellevant en el suport a les explotacions agràries. No s'han notat gaire diferències ni entre les zones d'estudi ni entre els dos grups de joves; de fet l'Autonomia és el component que més equipara els joves en funció de l'origen familiar i geogràfic.

6.4.7. Compromís social

El component del Compromís social s'ha mesurat a partir de: (1) la generació de llocs de treball a l'àrea rural, (2) la utilització d'OGM i (3) la implicació de la pagesia en el manteniment de les àrees rurals.

6.4.7.1. La generació de llocs de treball a l'àrea rural

La creació de llocs de treball és un indicador indirecte de desenvolupament rural. Més de la meitat dels joves pensen que les seves activitats empresarials donen o poden donar feina directa o indirectament.

"If you look at the whole area... my farm buys food, equipment... and is part of the whole economy" (1PT12H).

"Si ens fixem en tota la zona... la meua explotació agrària compra aliments, equips... i és part de l'economia en el seu conjunt" (1PT12H).

"Buenu... donem vida a altres coses que necessitem.. donem feina al gestor, a la papereria, al del gra, al del farratge..." (2PN55H).

El compromís amb el territori es fa palès en la mesura que l'activitat que el jove genera entra en contacte amb l'entorn. Les cites anteriors expressen que el fet que hi hagi vida en una explotació agrària és sinònim de dinamització econòmica i social. Les activitats agràries lligades a la terra i inserides en l'entorn són generadores de riquesa local. Aquesta és una altra de les funcions que tenen les explotacions agràries petites i mitjanes al territori. Són generadores d'ocupació d'una manera directa si es contracta personal assalariat i d'una indirecta quan es creen vincles amb altres activitats econòmiques locals. És per aquest motiu que aquest element s'ha cregut important com un indicador de compromís social amb el territori.

Alguns joves quan se'ls ha demanat sobre la possibilitat de crear nova ocupació, han expressat el seu interès en el foment d'activitats complementàries a la zona lligades amb la seva tasca pagesa.

"Sí! Aquí es podrien fer guiatges i coses maques que a la gent de fora li interessa i si ve gent fins aquí es crearia més ambient al poble... pot donar suc... dinamitzar segur que sí!" (2PT52D).

També és cert que hi ha un grup de joves que argumenten que ja els agradaria crear ocupació, però que la seva explotació agrària no dóna més de si. En aquestos casos els joves no són conscients de l'ocupació indirecta que generen en l'entorn on desenvolupen l'activitat agrària.

6.4.7.2. La utilització d'Organismes Genèticament Modificats

L'element que més diferencia els dos grups de joves en funció de l'origen familiar és la disposició a emprar alguna varietat d'Organisme Genèticament Modificat (OGM). Per bona part de la pagesia tradicional és una avantatge més de la producció moderna; i per la nouvinguda és un signe de dominació per bona part de l'entramat agroindustrial.

Malgrat en el grup dels joves que continuen la tradició familiar hi ha una diversitat d'opinions al respecte, el fet és que predomina un bon gruix que defensa les millores productives de les varietats transgèniques de blat de moro. A més com és una pràctica que en algunes zones és d'ús habitual, com l'Empordà o la major part de la província d'Ontario, no sembla haver-hi espai per qüestionar-ho.

"I grow GMO... it work excellent! I have grown for years... no seeds!" (1PT40H).

"Conreo OGM... funciona excel·lentment! L'he conreat durant anys... no hi ha males herbes!"(1PT40H).

"És que ja ho faig... estic totalment d'acord... no es pot pas competir... un cop has provat transgènic i no en fas més de l'altre i culls molt més, encara que la llavor sigui molt cara!" (2PT83H).

La següent cita mostra com el tarannà de conrear cultius transgènics està íntimament relacionat amb el model agroindustrial. El jove explica que com que ara va tot a màquina, doncs s'han de crear les condicions per poder collir el màxim amb el mínim esforç. Sembla que les llavors transgèniques tenen aquest do d'incrementar la productivitat.

"El blat de moro casi tot ho és... no sóc antitransgènic, tothom mira per la producció... si no fos pel transgènic aquí no es colliria res, la tramuntana te'l tiraria tot el blat de moro... abans es collia a mà, però ara amb les màquines..." (2PT76H).

De les entrevistes es percep la realitat de l'extensió veloç dels productes provinents de conreus transgènics; fet que fa que molts joves es resignen a acceptar-los i a pensar que *no són tan dolents com diuen*.

"No ho fem, però si el *taladro* se'ns mengés el blat de moro... suposo que ho faríem, que no em fa gaire gràcia... però ho fa tothom... igualment si vaig a comprar *algu* segur que és transgènic i llavors perquè no sembra-ho?" (2PT85H).

"Si a la llarga o a la curta tot acabarà sent transgènic... més producció i evitar plagues i infermetats" (2PT65H).

La veritat és que els joves que conreen llavors transgèniques no perceben cap signe de perillositat, vers al contrari es cospa una creença que els transgènics són de millor qualitat perquè redueixen l'ús d'agroquímics.

"Clar! per què no? Si és legal i es dóna més rendiment i és igual de saludable com pugui ser un altre... quin problema hi ha d'haver?" (2PT84H).

"Si surt blat de moro que no tingui herba... ràpid *nanu*... que és un bon problema!" (2PT80H).

D'altra banda, gairebé tota la pagesia nouvinguda expressa estar *molt en desacord* amb la idea d'utilitzar llavors tecnològiques. Es percep de les seves respostes una oposició radical al món de la tecnologia a ultrança i de les grans multinacionals que les gestionen. Entenen que la genètica no ha fet més que afavorir les empreses que l'han implantat.

"No! We don't like GMO at all. Because the problem is that you have to buy it to the big multinational company every time... the GMO crop will destroy small farming..." (1PN1H).

"No! No ens agraden els OGM. El problema és que has de comprar a la gran empresa multinacional... els transgènics destruiran l'agricultura a petita escala... " (1PN1H).

En contrapartida i tal com s'ha explicat en el component de l'Escala local, els joves que no estan disposats a entrar en el joc de la biotecnologia fan un esforç per recuperar llavors tradicionals de varietats locals, tant per conservar la biodiversitat cultivada com per no ser tant dependents de les grans cases de llavors.

6.4.7.3. La implicació de la pagesia en el manteniment de les àrees rurals

Pel que fa a la implicació de la pagesia en el manteniment de les àrees rurals també hi ha una bona amalgama d'opinions repartides entre tots dos grups, amb una tendència més marcada vers una major implicació, però amb matisos. Hi ha molts joves que afirmen que la pagesia ja s'implica força en el manteniment de les àrees rurals i que no cal que facin més.

"Farmers are already doing a lot!" (1PT10H).

"Els pagesos ja estan fent molt!" (1PT10H).

Hi ha un altre grup de joves que entén que la pagesia s'ha d'implicar més en el manteniment de les àrees rurals, però que aquesta dedicació s'ha de compensar. La justificació rau que com que és molt difícil fer un jornal del sector agrari, cal treballar més i queda menys temps per poder portar a terme tasques extres de manteniment de l'entorn que abans es feien d'una manera més natural.

" (...) ja ho fa però se li hauria de valorar més...perquè es faci de gust, ja que ho fan que es valori d'alguna manera el manteniment del paisatge i de la biodiversitat... si deixen d'haver-hi pagesos canviaria molt..." (2PN70H).

"Ja ho fem, però s'hauria de poder fer més... però si les ovelles donessin, el bosc també estaria més net... com abans!" (2PT85H).

"Farmers do as much to maintain the countryside until they income allows" (1PT15H).

"Els agricultors fan tot per mantenir el camp fins que es permet l'ingrés" (1PT15H).

Hi ha una visió generalitzada de què l'administració s'ha d'implicar més, tant des d'una vessant econòmica com funcional. Algunes pràctiques habituals que la pagesia ha desenvolupat tradicionalment ara han d'ésser controlades per funcionaris. Aquest fet provoca que hi hagi tasques, com la neteja de rieres, que

ja no es facin perquè l'administració posa unes traves excessives alhora de donar els permisos necessaris.

"L'administració s'hauria d'implicar més i donar-nos més ajuts per mantenir les àrees rurals com eren abans... però potser no hem de ser els únics" (2PT99D).

"Quan ens posin un sou de jardiners els hi faré tot... ara com vols que cuidem? Si fotem foc en un marge i ens diuen que estem multats!" (2PT95H).

6.4.7.4. El compromís amb les generacions futures no és clar

Després del component de Medi ambient, el de Compromís social és el que diferencia més els dos grups de joves en funció del seu origen familiar. En aquest cas la distància la marca sobretot l'element que fa referència a la consciència preventiva enfront els OGM. Entre la pagesia nouvinguda preval el principi de precaució enfront el d'alta producció. Pel que fa a la creació d'ocupació i al manteniment del medi rural tots dos grups presenten actituds favorables a totes dues àrees d'estudi.

6.4.8. Alentiment

El component de l'Alentiment s'ha mesurat a partir de: (1) la intensificació de la producció per obtenir beneficis, (2) la necessitat de ser gran per ser competitiu i (3) la introducció de noves pràctiques agràries progressivament.

6.4.8.1. La intensificació de la producció per obtenir beneficis

En relació a la intensificació de la producció per obtenir beneficis s'han trobat opinions diverses en tots dos grups; malgrat entre la pagesia tradicional es manté una actitud més favorable a la intensificació dels processos productius que no pas entre la nouvinguda.

"Si pugen els *gastos* has d'intensificar la producció" (2PT76D).

"Cada vegada has de tenir més per guanyar *lo mateix*" (2PT64D).

Entre alguns joves, es torna a percebre la sensació que s'intensifica perquè és condició *sine quan on* per poder continuar guanyant-se la vida en el sector agrari. Sembla com si la disbauxa actual que mostren els preus agraris i la pèrdua de valor afegit, forcen la pagesia a intensificar les explotacions agràries i a tenir *més en menys espai*.

"Si baixen els preus has d'intensificar per força, ja ens agradaria fer-ne *menos* i que ens la paguessin més! Abans amb mil polls vivies, ara en necessites deu mil i encara no en vius!" (2PT90H).

Les opinions contràries a intensificar aposten per obtenir beneficis amb un altre tipus d'estratègies. En destaca la diversificació de la producció o la millora alhora de comercialitzar.

"*I think you have to diversify, not intensify*" (1PN4D).

"Crec que s'ha de diversificar, no d'intensificar" (1PN4D).

"Per una part sí, però no és només això... hauria d'haver també l'organització sobretot a l'hora de comercialitzar" (2PN88H).

"No, no cal intensificar, cal donar-li un valor afegit als productes... no per fer més quantitat acabes guanyant més!" (2PT52D).

Però la veritat és que hi ha joves que estan atrapats en dinàmiques que els fan entrar en una roda on cal tenir més maquinària, on cal intensificar i, com tot seguit veurem, també cal ser cada vegada més gran.

6.4.8.2. La necessitat de ser gran per ser competitiu

Un altre dels ítems que separa els dos grups de joves en funció del camí que han seguit per accedir al sector agrari és la necessitat de ser gran per ésser competitiu. Més de la meitat dels joves nouvinguts està *molt en desacord* que la dimensió és la via per poder accedir al sector agrari i per mantenir-se. Aquesta visió concorda amb les seves explotacions agràries que en major part són de dimensions reduïdes. La contrapartida i per tant el benefici econòmic de l'activitat rau en la cerca del valor afegit de la producció primària, que en la major part dels casos és ecològica. A més, el mercat acostuma a ser local, ja sigui en les parades tradicionals de la plaça, en mercats específics de productes ecològics, distribuint amb cistelles o per Internet. La varietat de vies de sortida de la producció és àmplia i les maneres que tenen per arribar al consumidor són moltes vegades enginyoses. Cal cercar un lloc en el mercat per tal de poder fer viable l'activitat econòmica.

Qui són del parer que cal ser gran per poder competir, parlen des de l'experiència que estan vivint a les seves explotacions agràries. Molts dels joves que relleven explotacions agràries familiars, han hagut d'engrandir les explotacions agràries per poder viure'n dignament. Han seguit un camí de modernització i redimensionament que els porta a creure que no hi ha cap altra via de supervivència. És la línia que han marcat la política agrària, les cases

comercials i els centres de recerca. És la plasmació del model que s'ha imposat d'ençà la Revolució verda va començar.

"Has de ser gran per ser competitiu, no pots ser un hippy!" (2PT56H).

"Cada dia en quedarem *menos*, més grans i més professionals... l'agricultura de supervivència no va enlloc" (2PT65H).

"Has d'anar creixent, sinó no ets ningú... i més que haurem de créixer!" (2PT67H).

El que és interessant d'algunes de les opinions dels joves és que intenten justificar el fet de fer-se grans com un fet imposat. En molts d'ells es percep la idea que si poguessin, no ho farien. Senten que *algú* els empeny contra la paret per tal que continuïn engrandint-se.

"Desgraciadament has de ser gran per ser competitiu" (2PT87H).

"Jo crec que sí, ho han enfocat així... l'administració així ho ha volgut!" (2PT58H).

"De la manera com està el món sí, no és el que més m'agradi però, ara és *lo* que hi ha..." (2PT59H).

També és cert que la pagesia que practica un model agroindustrial, moltes vegades es troba en un carreró on les sortides són limitades. No es pot continuar a un ritme més pausat perquè llavors ja no s'assoleixen els canons estàndards de producció. La cita següent mostra com les centrals lleteres cada vegada demanen que les explotacions ramaderes per on han de passar a recollir la llet, siguin més grans i produeixin més quantitat de llet.

"A casa de la meva xicota també munyien, tenien 20 vaques i van plegar de passar a buscar la llet... i ells també han plegat!" (2PT85H).

Un altre tret que cal tenir en compte és que cada vegada hi ha més normativa que limita l'ampliació de les explotacions agràries, sobretot ramaderes, ja sigui per temes urbanístics, ambientals o de benestar animal.

"Haguéssim ampliat... però hem tirat per renovar maquinària perquè... és molt i molt difícil tenir permisos... necessites molta i molta i molta terra... haguéssim posat més polls... però no tenim tantes hectàrees!" (2PT90H).

6.4.8.3. La introducció de noves pràctiques agràries progressivament

La majoria dels joves, independentment del grup, creuen que la introducció de noves pràctiques agràries ha de ser de forma progressiva. Aquesta afirmació no

ha creat dubtes entre els joves entrevistats, que afirmen que millor donar passes tranquil·les, que no embalar-se i voler córrer massa.

"Segons quina cosa si la vols canviar a poc a poc quedaràs atrapat i segons quina, si la fas de cop... et cardes un cop de cap!" (2PT85H).

"You don't want a try something new jumping really big and have a block in your face!" (1PT8H).

"No vols provar alguna cosa nova de cop i donar-te contra la paret!" (1PT8H).

Un dels motius que porta els joves a no voler anar massa ràpid, és la qüestió econòmica. Sembla que quan un accelera, el risc de fracassar és major i per tant de perdre els diners de la inversió.

"Si tens molts cales tirat a la piscina... però sinó a poc a poc, i més si no vens d'aquest món" (2PN55H).

6.4.8.4. L'alentiment s'entén de maneres diferents

El component de l'alentiment fa referència a la desacceleració dels processos productius i al retrobament de l'activitat agrària amb els cicles naturals. L'actitud vers aquest canvi és més palpable entre la pagesia nouvinguda, malgrat alguns joves que relleven explotacions agràries familiars també són participants de reduir la velocitat d'algunes de les seves pràctiques.

6.4.9. Les actituds vers el Nou paradigma rural acosten la pagesia tradicional i la nouvinguda

S'acaba de posar sobre la taula la visió del món que la mostra dels joves entrevistats han expressat. Com s'ha exposat al capítol tercer, estem assistint a un canvi de paradigma en alguns dels aspectes relacionats amb l'activitat agrària i amb la seva relació amb els temes de desenvolupament rural. Ja fa uns quants anys que el model intensiu i deslligat de la terra i de la seva gent està sent qüestionat des de diferents àmbits. Sembla que ara és un bon moment per fer ressorgir mirades noves que visualitzin el sector més enllà de la tant llarga crisi que arrossega.

És un resultat remarcable que bona part dels joves, tant de les dues àrees d'estudi com dels dos grups en funció del camí d'entrada, mostren una actitud notable vers el Nou paradigma rural. Sí que és cert que hi ha temes que han segregat fortament la mostra com la utilització de les llavors transgèniques o la viabilitat de la producció agrària ecològica, però també és cert que el grup de

joves és menys dispers pel que fa a les actituds que no pas pel que fa a les pràctiques.

També és cert que són els joves nouvinguts a l'activitat agrària qui presenten unes característiques més properes a un nou paradigma rural. El fet d'entrar de nou els permet tenir una actitud més oberta i plantejar canvis en el model tradicional de producció, elaboració i comercialització dels aliments. Des de les seves condicions de punt de partida, engeguen explotacions agràries -moltes vegades anomenades *experiències agràries*- que romanen en consonància i equilibri amb l'entorn tant des d'un punt de vista ambiental, com social i econòmic. La cerca per equilibrar els tres àmbits és present en la major part de les explotacions agràries d'aquesta pagesia nouvinguda, que com ja s'ha anat reiterant al llarg del treball doctoral és un dels trets que els diferencia dels joves que continuen les explotacions agràries familiars.

Seguint la tendència que s'ha trobat en les pràctiques, els joves del sud-oest de la província d'Ontario obtenen puntuacions lleugerament superiors als de les comarques gironines. Malgrat aquest fet, es pot concloure que la variable geogràfica no és significativa alhora de definir les tendències dels grups. En totes dues àrees d'estudi hi ha un acostament més marcat a una nova ruralitat des de les actituds que no pas des de les pràctiques i en totes dues àrees d'estudi són els joves nouvinguts qui estan marcant un nou model a seguir per tal de caminar vers una altra manera de dedicar-se al camp.

6.5. El sorgiment d'una Nova pagesia

És visible tant des de les pràctiques com des de les actituds que els joves tenen diferents maneres de fer i de pensar. Cada cas és un món, però s'han pogut detectar tendències generals que permeten identificar una nova manera de mirar el sector agrari i d'incorporar-s'hi.

Foto 7: La Nova pagesia emergent.

*S'identifica un nou grup emergent, tant de pagesia tradicional com nouvinguda, que a partir d'ara s'anomenarà **Nova pagesia**. Són les persones que estan cercant la màxima autonomia a partir dels recursos propis i de l'arrelament a la terra. Les seves pràctiques i les seves actituds els acosten a un nou paradigma emergent.*

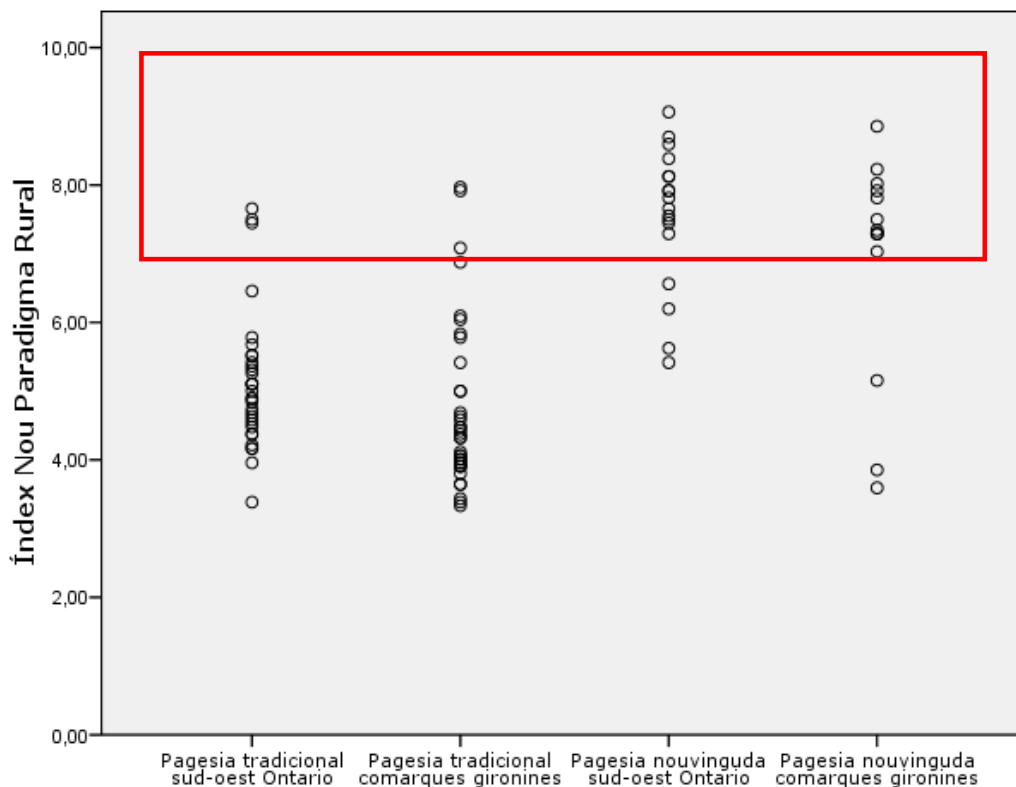

Foto: Stefan Sambola, 2010.

És la nova generació de persones que cerquen una alternativa real al sistema agrari dominant liderat per patrons que es regeixen per una economia a gran escala, per una deshumanització del camp i per una pèrdua de valors arrelats als sistemes agraris locals. L'alternativa ve de la mà de joves que replantegen les regles del joc i s'esforcen per cercar-ne de noves. La Figura 14 exemplifica el nombre de casos que assoleixen una puntuació de l'Índex Nou Paradigma Rural igual o superior a 7 (sobre 10)⁹⁷, que representen la Nova pagesia. El resultat és que un 8,8% de la pagesia tradicional i un 78,1% de la nouvinguda, mostra bona part dels trets que caracteritzen el grup emergent.

⁹⁷ Recordem que l'Índex Nou Paradigma Rural està construït en una escala de 0 a 10, i és el 10 la puntuació màxima i més a la vora del nou paradigma.

Figura 14: La Nova pagesia en funció de l'origen familiar i geogràfic.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

Els valors que s'acosten al màxim, mostren els casos que estan més a la vora d'un nou paradigma rural. Cada cas té unes particularitats concretes, però es poden definir uns trets característics de la nova tipologia de joves anomenada Nova pagesia. Es poden sintetitzar en:

- Pel que fa a les pràctiques de la Nova pagesia:
 - o *Foment dels canals curts de comercialització i de la identificació del producte*: el 96,8% ven els seus productes directament al consumidor final i l'identifica amb una marca pròpia.
 - o *Diversificació de l'activitat econòmica i dels mitjans per arribar al consum*: el 90,3% ha diversificat els seus ingressos dintre de la mateixa explotació agrària i el 78,1% empra més d'un canal de sortida directe per vendre els seus productes.

- *Respecte per l'entorn i incorporació de la producció ecològica com a estratègia de viabilitat de l'explotació agrària*: el 90,3% dels joves ha incorporat alguna millora ambiental des que es va incorporar i el 87,1% fa producció ecològica.
 - *Col·laboració i implicació amb les xarxes socials pel foment d'un model agrari alternatiu*: el 96,8% participa del teixit associatiu, tant local com sectorial, i un 74,2% ho fa activament.
 - *Cooperació, amb altra pagesia i amb altres entitats, per fomentar un nou model de relacions laborals i socials*: el 90,3% dels joves cooperen amb alguna entitat no agrària i el 48,2% coopera *bastant* o *molt* amb els seus veïns.
 - *Capacitat per decidir el preu del producte que es ven*: el 90,3% posa el preu al producte que ven, ja sigui individualment o amb una cooperativa de productors que acorden els preus de venda.
 - *Planificació a mig termini i incorporació de pràctiques innovadores més enllà de la modernització agrària*: el 54,8% té un Pla d'empresa redactat i actualitzat en el punt de partida i el 96,8% ha incorporat alguna pràctica innovadora des que va iniciar l'activitat agrària.
 - *Poca dependència energètica i nivell d'inversió en el punt de partida petit*: al 80,6% els hi va afectar *gens* o *poc* la pujada del preu del gasoil la primavera del 2008 i el 61,3% va fer una inversió petita en començar l'activitat agrària.
- Pel que fa a les actituds vers un nou paradigma rural⁹⁸:
- *Adopció de l'escala local com a àmbit geogràfic d'interacció*: el 96,8% creu que el futur s'ha de centrar més en l'escala local que en la global, el 93,6% que s'han de recuperar les varietats i races tradicionals i el 77,4% que comprar i menjar productes locals no és una moda.
 - *Aposta per la diversitat de funcions de l'activitat agrària i per la incorporació a la pagesia de joves amb perfils heterogenis*: el 90,3% creu que és important diversificar els recursos de l'explotació agrària, el 48,4% que la funció bàsica del camp no és únicament produir aliments i el 51,6% que hi ha lloc per tothom avui dia al sector agrari.

⁹⁸ Els percentatges d'aquest apartat que fan referència a les actituds mesurades a partir de l'escala de Likert, corresponen a les opcions *d'acord* i *molt d'acord* pels ítems redactats en positiu i a *en desacord* i *molt en desacord* pels ítems en negatiu.

- *Incorporació innata del respecte pel medi ambient:* el 90,3% creu que el govern ha d'invertir més recursos en el foment de pràctiques agràries, el 64,5% que les pràctiques agràries modernes no tenen en compte el medi ambient i el 64,5% que l'agricultura ecològica significa una major qualitat dels aliments produïts.
- *Cerca d'estratègies que fomentin la cooperació:* el 90,3% està disposat a col·laborar amb entitats no agràries, el 96,8% que hauria d'haver una col·laboració més forta entre la pagesia i el 93,5% que les polítiques agràries han de cooperar amb les rurals.
- *Foment de la innovació d'escala humana:* el 84,1% creu que els joves han d'experimentar amb noves idees, el 83,8% que la innovació no prové bàsicament dels centres de recerca i el 80,6% que no cal estar al dia de la última tecnologia moderna.
- *Lluita per una major autonomia pagesa:* el 96,8% intenta cercar estratègies que li permetin ser més autònom, el 77,4% que hi ha opció alhora de triar l'adopció de la tecnologia agrària moderna i el 90,3% que els ajuntaments poden tenir un paper molt important i donar suport a la pagesia a les àrees rurals.
- *Afirmació d'un ampli compromís social:* el 67,8% creu que la seva activitat agrària pot generar ocupació directament o indirectament, el 96,8% no empraria mai un Organisme Genèticament Modificat (OGM) i el 64,5% que la pagesia hauria de fer més coses per mantenir les àrees rurals.
- *Intent d'alentir els processos productius a les explotacions agràries:* el 64,5% creu que no cal intensificar la producció per augmentar els beneficis, el 77,4% que no cal ser gran per ser competitiu i el 77,4% que la introducció de noves pràctiques agràries s'ha de fer a poc a poc.

Els elements que s'acaben de citar identifiquen un nou model agrari que sorgeix bàsicament des de les incorporacions novingudes al sector, però que també es constata en les explotacions agràries tradicionals que han donat el pas de trencar amb el model agrari de continuïtat familiar. Es defensen activitats diverses en funcions, on el benefici econòmic s'equilibra en una balança on els temes socials i els de respecte al medi també tenen un pes rellevant. És per tant, un model basat en dinàmiques de cooperació, locals i equitatives, on l'escala propera cobra importància i on la cooperació guanya espai a la competitivitat. El productor i el consumidor s'ajuden marcant uns preus justos, no ajustats i la pagesia també col·labora entre ella, sobretot per comercialitzar i intercanviar.

S'evidencia a través del treball de camp, tant a les comarques gironines com a l'àrea canadenca, que el model que el grup de joves nouvinguts està posant en pràctica presenta una alternativa real a l'actual crisi agrària. La novetat viscuda des de fora del sector agrari permet plantejar i introduir en les estructures tradicionals, noves maneres de fer agricultura i de mirar i sentir la realitat rural. Aquest fet té un valor extraordinari en tant que els joves que volen continuar les explotacions tradicionals poden veure altres experiències alternatives al sistema actual en la realitat que proposa la pagesia nouvinguda. Poder compartir diferents punts de vista sobre el model agrari a desenvolupar és una oportunitat que cal aprofitar. La realitat és que la heterogeneïtat del conjunt de joves juga a favor de crear models simbiòtics entre persones de diferents orígens familiars, amb valors i coneixements complementaris i amb un objectiu comú: fer de la pagesia una opció de futur.

El grup de joves que formen la Nova pagesia són la llavor del canvi que roman latent en el camp tant canadenc com gironí. L'estudi de la mostra de joves ha identificat una nova pagesia visible, compromesa i capaç de donar passes en pro d'una nova manera de fer agricultura. El canvi és liderat per la pagesia nouvinguda, però alhora s'intueix l'existència d'una pagesia tradicional que caminaria vers altres maneres de fer, però que encara no ha trobat la via encertada. Ventura et al. (2010) argumenten com moltes vegades els processos de canvi venen de la mà d'agents que són vistos com conflictius, forasters i fins i tot massa idealistes.

"There is considerable empirical evidence to show how the rural development process is initiated by enterprises or players who are seen as system disrupters because of their non-alignment with the dominant framework" (Ventura et al., 2010: 5).

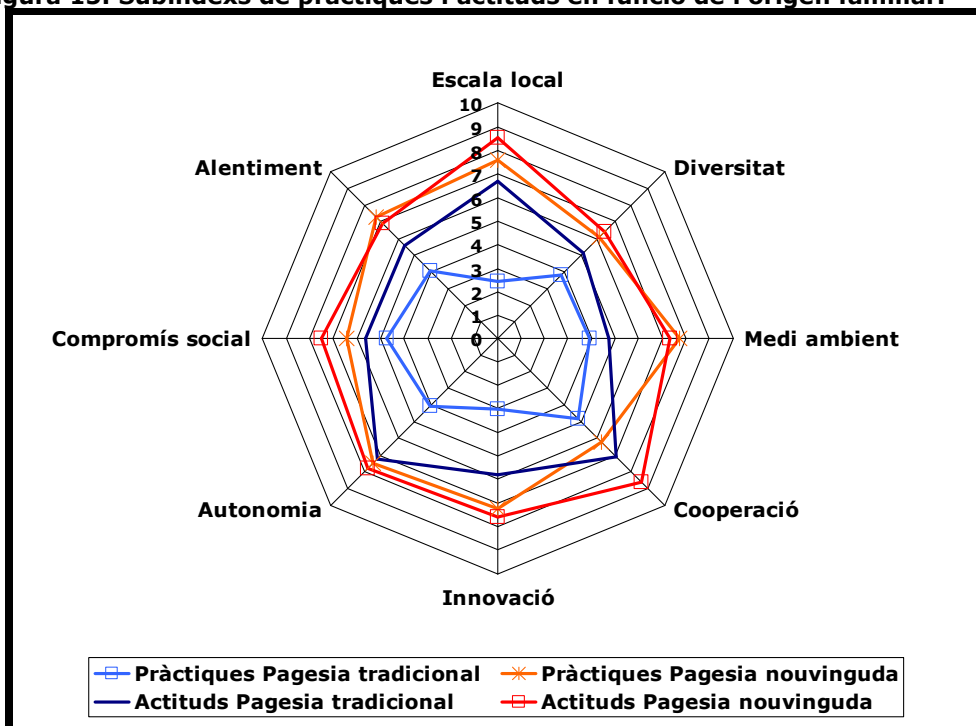
"Hi ha evidència empírica considerable per mostrar com el procés de desenvolupament rural s'inicia per empreses o actors que són vistos com els alteradors del sistema a causa del seu desacord amb el marc dominant" (Ventura et al., 2010: 5).

La pagesia nouvinguda agafa moltes vegades aquest rol, en ser els de fora, qui fan quelcom diferent i qui tenen idees esbojarrades; però paradoxalment són qui introdueixen novetats en ambients tradicionals moltes vegades mancats d'iniciativa emprenedora. La cooperació entre els diferents joves, tradicionals i nouvinguts, es presenta com un element enriquidor i de transformació social.

La Figura 15 mostra com la pagesia tradicional expressa una obertura clara en bona part dels components que formen part de les actituds. Els més destacats són l'Escala local, l'Autonomia i la Innovació. La mirada amb la qual bona part dels fills i filles de pagesia es miren el món va més enllà de les seves pràctiques. Aquest fet amaga un desig clar de voler caminar vers estadis més propers a la

manera de fer camperola que no industrial. El fet que existeixi un grup de joves que ja han començat a adreçar la situació esperona a altres a seguir en la mateixa direcció. Cada passa endavant és un repte que la jove pagesia afronta i que alimenta unes expectatives agràries lligades al territori i a una gestió tan autònoma com sigui possible de l'activitat.

Figura 15: Subíndexs de pràctiques i actituds en funció de l'origen familiar.

Font: Elaboració pròpia a partir del treball de camp, 2010.

El reflex de la figura anterior és la visualització d'una pagesia emergent que s'acosta a un nou paradigma rural. Les pràctiques agràries de la pagesia tradicional se situen molt a la vora d'una vella manera de funcionar, però en canvi les actituds envers noves estratègies de viabilitat tendeixen a acostar-se a la dels joves nouvinguts. Aquest fet mostra com una part dels joves voldrien fer el que ara no poden. La mirada posada en una altra manera d'actuar en el món rural és latent entre bona part dels joves estudiats.

Abans de tancar aquest apartat és interessant anotar com en tots els elements la pagesia tradicional mostra una puntuació més elevada per les actituds que per les pràctiques. La tendència d'acostament a través de l'actitud més que de la pràctica és present en tots els components. En canvi, la pagesia nouvinguda puntua lleugerament superior per les pràctiques que per les actituds, en els components de Medi Ambient i d'Alentiment. Aquest fet reflexa com la major

part dels joves que entren de nou al sector agrari adopten aquests components d'una manera molt natural. La producció agrària ecològica i l'adaptació a explotacions agràries de mides petites és la que porta a la pagesia nouvinguda a mostrar uns valors més elevats en les pràctiques que en les actituds pel que fa a aquests dos components.

6.6. Vers un nou paradigma agrosocial

No existeix només un model de producció agrària. Conrear la terra i tenir cura del bestiar són activitats que es viuen i s'entenen de moltes maneres diferents. Però la ràpida instauració de la modernització dels sistemes tradicionals a partir dels anys seixanta ha portat el sector agrari a una *mutació estructural* sense precedents associada a un model de poder dominant. La construcció d'un model competitiu on només poden quedar els més forts, és un dels elements claus per entendre la manca de relleu generacional de les explotacions agràries familiars. Les generacions joves no troben el seu lloc en un sistema que desprestigia la pagesia i l'empra com a generadora de matèria primera per nodrir tota la cadena de valor de la gran indústria agroalimentària.

El sistema dominant té clar quina és la tipologia d'explotació agrària que millor rendeix i s'encarrega, d'una manera subtil, d'organitzar unes relacions de producció i consum a favor d'una *màquina* on la incorporació de gent jove pot esdevenir només sota unes condicions determinades. Tenen cabuda explotacions agràries mecanitzades, on es produeixi molta quantitat a bon preu, on el consum d'inputs (agroquímics, biotecnologia, maquinària puntera, etc.) que ofereix el mateix sistema sigui elevat i on el pes del factor humà sigui cada vegada menor. Quanta menys gent treballi produint aliments, menys es queixarà el col·lectiu, menys força tindrà i més fàcil serà de manipular. Aquesta és la lectura que fa el model agroindustrial. La següent cita resumeix la tendència futura mentre continuï vigent la manera de fer actual:

"With existing and potential farmers looking to leave the industry, the implications undoubtedly point towards a more concentrated sector, decreasing farm numbers with a corresponding increase in farm size. Areas in close proximity to population centers will continue to witness polarization, increasingly concentrated, large scale farming at one end of the spectrum and small, lifestyle farms at the other" (Williams et al., 2006: 10).

"Amb els agricultors actuals i potencials buscant l'abandonament del sector agrari, les conseqüències, sens dubte, apunten cap a un sector més concentrat, amb la disminució del nombre de granges i amb el corresponent augment de la seva mida. Les zones veïnes als centres de població continuaran sent testimoni de la polarització, l'agricultura a gran escala cada vegada serà més concentrada en un extrem de l'espectre i les petites explotacions familiars en l'altre" (Williams et al., 2006: 10).

El resultat és que molta de la gent que vol dedicar-se al sector agrari no vol entrar en aquest joc. És *injust*, massa injust mirat des del primer esglaió de la cadena. En aquest sistema no caben les veus discordants ni els models alternatius (Sevilla Gúzman, 2006). És per aquest motiu que la crisi del model agrari familiar està tocant fons. Viure supeditat a un engranatge hostil no és atractiu.

Tal i com mostra la literatura científica i tal i com s'ha corroborat amb el treball empíric d'aquesta tesi doctoral, el punt de partida de la persona que ha d'accedir al sector agrari en funció del seu origen familiar condiona la tipologia d'explotació agrària on s'instal·la i l'estil de produir. Conseqüentment, els joves que entren per la via alternativa al model agrari familiar estan, en la major part dels casos, engegant experiències agràries que s'allunyen del discurs agrari dominant i s'acosten a un nou paradigma. No poden, però sobretot tampoc volen, reproduir el sistema agroindustrial.

Seguint aquesta lògica i desitjant un model agrari més agroterritorial que agroindustrial es pot qüestionar la pregunta que l'enunciat del segon capítol d'aquesta tesi doctoral planteja: *El relleu generacional del sector agrari en crisi: amenaça o oportunitat?* D'una banda, és una amenaça en tant que la pagesia tradicional va perdent el capital humà que durant tants anys ha anat engendrat. Es desarrela la cultura ancestral dels coneixements locals i es perd una manera de fer i de relacionar-se amb l'entorn. Però d'altra banda pot esdevenir una oportunitat si s'entén la crisi com un replantejament del model agrari agroindustrial que ha portat a les explotacions agràries familiars a gairebé desaparèixer.

Per tant, existeix un model agrari en crisi que porta associada una manca de relleu generacional per qüestions intrínseques al model. Però cal posar en escena que existeix una altra via d'incorporació al sector agrari que no reproduïx el mateix model i que es constata com a emergent. El flux de pagesia nouvinguda és cada vegada major i per tant, la construcció d'un model alternatiu a l'actual és cada vegada més real.

Durant el present treball, aquesta nova manera d'entendre el context i la realitat agrària s'ha anomenat Nou paradigma rural. El concepte neix del document *A New Rural Paradigm: policies and programs* (OCDE, 2006) i evoluciona amb les idees d'altres autors com J. D. Van der Ploeg o Eduardo Sevilla Guzman. La tesi doctoral ha mesurat l'acostament dels joves estudiats a aquesta nova realitat teòrica per poder experimentar quant de realitat hi ha en tant discurs polític i acadèmic. El resultat ha estat que hi ha diferents maneres de posar en pràctica

els sistemes agraris i també d'acostar-s'hi filosòficament. A grans trets les dues tipologies de joves han marcat dos models agraris diferents: un de continuïtat i un altre de canvi. En aquest punt és interessant reflexionar sobre les seves oportunitats i amenaces, i sobretot sobre la possible convivència de tots dos models en els mateixos espais territorials i geopolítics. Malgrat l'encontre pugui crear friccions en temes concrets com la convivència de cultius transgènics amb cultius ecològics, de moment sembla que els dos models coexisteixen:

"In reality, both approaches can be found to co-exist simultaneously" (O'Connor et al., 2006: 9).

"En realitat, els dos enfocaments poden trobar-se coexistent simultàniament" (O'Connor et al., 2006: 9).

Una de les conclusions d'aquesta tesi doctoral sorgida a partir del treball empíric és que els joves que s'acosten al Nou paradigma rural el *redefineixen* i el matisen. Existeix un nou paradigma, però aquest supera la barrera de la *ruralitat*, la prioritat ja no és parlar d'espais rurals o urbans sinó de territori, on els canvis socials i econòmics de les últimes dècades han acostat fortament els dos móns antigament tant oposats. Tot seguit es defineixen alguns elements que aporten eines per debatre els contorns del nou paradigma emergent i que inciten a replantejar aquest nou enfocament que no pot ésser únicament rural.

El primer, fa referència a la implantació de la xarxa Internet a bona part del territori, tant català com canadenc, que permet que les persones que viuen en àrees més aïllades mantinguin un contacte permanent i instantani amb el *món global*. En el mateix sentit, la millora en les xarxes de comunicació terrestres també ha reduït el temps de desplaçament de molts nuclis isolats a centres més urbans. Aquest fet facilita el diàleg entre diferents territoris independentment dels trets que els puguin caracteritzar en funció d'una determinada ruralitat.

El segon, és que els nous models agraris necessiten de la ciutat per fer-se valdre. Des dels espais agraris periurbans que estan en contacte continu amb l'urbà a d'altres models agraris que subministren directament als consumidors que viuen en ciutats. L'agricultura a Catalunya i també al sud-oest de la província d'Ontario forma part de les regles del joc urbanes. El llibre de Jaime Izquierdo (2008) sobre la regió agropolitana d'Astúries ho explica amb molt detall i molta claredat. El futur demana una simbiosi entre els dos móns, cada vegada més pròxims en la distància i simbiòtics en activitats.

El tercer, reforça el sector primari com a estratègic en la nova societat tant urbana com rural del segle XXI. Entendre l'agricultura i la ramaderia com activitats del passat, és caure en un tòpic caducat. Justament cal valorar les múltiples funcions que el sector agrari desenvolupa. Des de la producció

d'aliments fins la gestió dels ecosistemes o el reequilibri territorial de la població. Aquest però, ha de ser un sistema agrari arrelat a la terra que treballa i a les relacions de proximitat amb l'entorn. Ha de gestionar les produccions d'una manera sostenible, i escoltar els ritmes de la terra i del lloc on es desenvolupa. Ha de ser moderna, però no desmesurada; i sobretot ha de crear llocs de treball dignes al llarg de la cadena de valor del producte.

I el quart element que cal emmarcar per debatre el nou paradigma és el valor de les relacions socials. El model agroindustrial prioritza la matèria enfront la vessant humana. En aquest sentit el nou model reforça el paper de les persones per tal que els sistemes agraris tinguin un sentit ètic i just. Es valora el paper de la dona que adopta una posició estratègica com a gestora d'un nou model d'explotació, o d'experiència, agrària. Els nous joves tenen rostres tant en femení com en masculí. Donar-li més presència i valor a la dona és un acte fonamental per caminar vers models més equilibrats, en totes les seves vessants. Es valoren també les relacions de cooperació entre la mateixa pagesia i entre el consum a qui es dirigeix. Els tractes justos pel que fa a les relacions personals caracteritzen aquest nou paradigma.

Aquests elements porten a pensar que el nou paradigma posa de manifest la rellevància cabdal dels temes agraris i també dels temes socials. Aquests motius porten a la doctorand a parlar d'un **Nou paradigma agrosocial**, on és vital refermar el paper clau de la pagesia, valorar els aspectes socials com un tema eminent i també pensar en clau de territori, més enllà de l'exclusiva ruralitat. Aquest Nou paradigma agrosocial dóna resposta al model intensiu i deslligat de la terra. Sembla que ara és un bon moment per fer ressorgir mirades noves que visualitzin el sector més enllà de la tant llarga crisi que arrossega. El grup de joves nouvinguts marca unes pautes, tant en pràctiques com en actituds, que defineixen un nou model a posar en marxa. Però no són els únics que aposten per canviar de marc. La pagesia nouvinguda forma part d'un moviment més ampli on una part de la pagesia tradicional també té molt a dir i a fer. La Nova pagesia respon a un nou perfil de pagesos i pageses que valoren l'escala local, que diversifiquen tan com poden, que viuen acord amb el medi que els envolta, que cooperen per competir, que desitgen deixar una terra digna als seus fills, que cerquen insistentment l'autonomia pagesa i que alenteixen alguns dels accelerats processos que el sistema industrial va engegar.

El Nou paradigma agrosocial recupera elements previs a la Revolució verda, motiu que l'acosta a la manera de fer agroecològica. L'agroecologia es defineix com el maneig dels recursos naturals d'una manera ecològica i mitjançant formes d'acció social col·lectiva (Sevilla Guzmán, 2006). S'assumeix la crisi ambiental i es donen respostes des de la participació i l'organització alternativa de la

producció, l'elaboració i la distribució per part de la pagesia. L'estratègia agroecològica és integral en tant que l'explotació agrària té sentit en el lloc on es desenvolupa, ja que és on romanen els coneixements i la cultura pagesa, base d'un desenvolupament endogen d'arrel (Altieri, 1985). Una de les maneres de posar en pràctica el Nou paradigma agrosocial és desenvolupar el model agroecològic i posar en marxa experiències de producció i consum lligades a aquesta nova tendència.

La constatació que Internet ha introduït canvis gegantins en les àrees rurals, que les dinàmiques de la nova ruralitat interaccionen amb la complexa urbanitat, que la pagesia és un element axial i que els temes socials esdevenen cabdals per un harmònic desenvolupament del món rural, porta que a partir d'ara es matisi la concreció dels vuit components del *Nou paradigma rural* amb el *Nou paradigma agrosocial*. Es prioritza el sector agrari, es refermen les relacions socials i de confiança, s'entén el món urbà com un aliat i es fa un ús intel·ligent de les TIC. Amb tot, el Nou paradigma agrosocial és emergent i es defineix amb diferents intensitats en els infinits àmbits territorials on esdevé, i on cada grup social el viu i el posa en pràctica de maneres que no tenen perquè coincidir.

Aquesta constatació porta la doctorand a matisar també el nom que se li ha atorgat a l'*Índex Nou Paradigma Rural* durant el treball analític, que evoluciona vers l'*Índex Agrosocial*. El canvi de nom, és un dels resultats del procés de recerca on una de les novetats més rellevants és la definició d'un nou paradigma emergent, que a partir d'ara adopta la connotació d'agrosocial.

6.7. Conclusions

La conclusió fonamental d'aquest capítol dedicat a indagar en les pràctiques i les actituds de la jove pagesia, és que es constata la intensió de canvi d'un vell a un nou paradigma en la manera de pensar i sentir de les noves generacions. L'acostament és molt més clar en la pagesia nouvinguda, però la tradicional dona un pas endavant en mostrar unes actituds molt més obertes que les seves pràctiques. Aquest fet esperona a mirar el futur amb optimisme i il·lusió en tant que bona part dels joves que ara estan al capdavant de la gestió agrària, tant al sud-oest de la província d'Ontario com a les comarques gironines, mostren signes evidents d'acostament a un nou paradigma agrosocial.

Les pràctiques de la pagesia tradicional a les dues àrees d'estudi estan, en la major part dels casos, molt lligades al model productivista que han heretat dels pares. Aquest fet implica que malgrat els agradaria canviar l'orientació del sistema productiu, no sempre és una opció que puguin contemplar dintre de les seves possibilitats. Molts d'aquests joves encara necessiten contrastar diferents

realitats per donar la passa i fer un canvi en la pràctica agrària de les seves activitats. En molts casos manca pedagogia, informació i orientació que esperoni alguns joves fills de pagesia a provar noves vies alternatives de producció, elaboració o comercialització. En aquest punt és interessant anotar com la pagesia nouvinguda pot portar a terme aquest paper de catalitzadora vers un nou model agrari arrelat al territori. Els joves que entren al sector agrari pel seu propi peu, sense seguir cap tradició familiar, ho fan amb menys prejudicis, amb formació en altres camps i amb una visió possibilista de canviar vers estadis més autònoms.

Són dos grups tremendament complementaris. Uns tenen coneixements tradicionals i arrelats al lloc, base de recursos, xarxes de contactes locals, instal·lacions, etc; i els altres aporten coneixements complementaris als agraris (econòmics, de màrqueting, de recursos humans, etc.), il·lusió per emprendre, experiència laboral en altres camps, relacions directes amb el mercat urbà, etc. Aquesta realitat permet parlar de la Nova pagesia com un grup de persones que cerquen d'una manera cooperativa i solidària caminar vers poder fer de l'activitat agrària la seva manera de viure i guanyar-se el jornal.

L'Índex agrosocial ha estat l'instrument que ha permès mesurar el grau d'acostament de la nova generació de pagesos i pageses a un nou paradigma. Les dades recollides en el treball de camp permetrien portar a terme una anàlisi molt més detallada, rica i explícita. Però aquesta tesi doctoral és exploratòria i es reserven els treballs més minuciosos per a posteriors publicacions. La quantitat de variables treballades combinades amb els cent casos d'estudi han conformat una matriu de dades extensa. Es considera que el treball que s'ha realitzat en aquest capítol és d'acostament a la realitat i no de coneixença en profunditat. Poder concretar el sorgiment d'una Nova pagesia i la constatació d'un Nou paradigma agrosocial, són la clau que obre la porta a posteriors recerques i vies d'estudi.

6.8. Bibliografia

- Altieri, M.A., (1985): *Agroecología. Bases Científicas de la Agricultura Alternativa*. Valparaíso: CETAL.
- Domingo, J. (2009): "Augmenten els costos i es ven sense preu" a *Diari de Girona* (secció El Camp), 31 de novembre de 2009.
- Dominguez, M.D. (2007): *The way you do it, it matters. A case study: farming economically in Galician dairy agroecosystems in the context of a Cooperative*. Tesi doctoral, Wageningen University.
- González, J.J. i Gómez Benito, C. (2001): "Profesión y identidad. El caso de la agricultura familiar", a *Sociologia Ruralis*, 41(3), pàg. 343-357.
- Izquierdo, J. (2008): *Asturias, región agropolitana. Las relaciones campo-ciudad en la sociedad postindustrial*. Volumen 30 de la Colección Dias de Diario.
- Jones, A. (Coord.) (2002): *Innovation, diversification and European agricultural situations* (IDEAS). Informe final a la Comissió Europea, Brussel·les.
- Ploeg, J.D. van der (2008): *New peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Earthscan: Londres.
- Polland, M. (2009): "Food, Inc", a <http://www.foodincmovie.com/> en data de 21 de novembre de 2010.
- Ruhf, K.; Immerman, G; Toensmeier, E. et al. (2003): "Who will farm", a *The Natural Farmer*, 55(2), special supplement on beginning farmers, pàg. 1-16.
- Ventura, F.; Milone, P. i Ploeg, J.D. van der (2010): "Understanding rural development dynamics", a Milone, P. i Ventura, F. (Eds.): *Networking the rural. The future of green regions in Europe*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum.
- Williams, F., Mitchell, M. and Vergunst, P. (2006). *The future of farming? Factors influencing the decisions of the next generation*. Commissioned research report for SEERAD.

CAPITOL 7

La llavor del canvi: la Nova pagesia en el context del Nou paradigma agrosocial

"New farmers will contribute to local rural economies; new farmers will invest in land conservation; new farmers will innovate, take risk, and be entrepreneurial in order to thrive. Their survival depends on the resource provided by a complex and engaged support network, the future is theirs!"

"Els nous agricultors contribuiran a les economies rurals locals, els nous agricultors invertiran en la conservació de terres, els nous agricultors innovaran, assumiran riscos i seran emprenedor per tal de prosperar. La seva supervivència depèn dels recursos proporcionats per una xarxa de suport complexa i compromesa, el futur és d'ells!"

Varis autors del **New England Small Farm Institute**

How will farm? (2002)

7. La llavor del canvi: la Nova pagesia en el context del Nou paradigma agrosocial

7.1. Introducció

Existeix una Nova pagesia i existeix un nou marc agrosocial en el qual els joves viuen i conviuen desenvolupant les seves tasques agràries. El capítol anterior s'ha encarregat de visualitzar el sorgiment d'un nou grup de joves que actuen i pensen en pro d'un món agrari on el territori, els temes socials i la prioritat de les tasques agrícoles i ramaderes esdevé cabdal.

En aquest capítol s'exposen i es detallen els exemples més paradigmàtics de la mostra treballada. Metodològicament s'ha decidit presentar els tres joves de cada un dels quatre grups, en funció de l'origen familiar i geogràfic, que han obtingut una major puntuació global en l'Índex Agrosocial. És una mostra per entendre amb exemples concrets quina és la realitat viscuda per algunes de les persones que formen part del grup de la Nova pagesia.

Un cop revisades les persones i les activitats agràries que representen el paradigma agrosocial es discuteix el tema de l'apoderament latent de la pagesia del segle XXI. En el llibre *The New Peasantries*, el professor J.D. van der Ploeg argumenta la presència d'una pagesia viva i activa que lluita per fer-se lloc en un entramat model global liderat per l'Imperi. A través del coneixement adquirit al llarg del treball doctoral s'entreu en els resultats de la recerca aquest ressorgiment pagès, tant en la zona d'estudi canadenca com en la gironina. Al final d'aquest capítol es discuteix el paper de la pagesia com a agent articulador de la sostenibilitat del segle XXI. El sector agrari esdevé cabdal i el model que reneix de la gent que es dedica al camp permet identificar com en el Nou paradigma agrosocial la pagesia és el batec que fa palpitatar les noves dinàmiques territorials.

La nova generació de persones que es dediquen a l'activitat agrària i que ho fan de forma honesta, voluntària i decidida, estan sembrant el camp de futur. La cerca per posar en marxa activitats agràries en consonància amb la terra, on les persones s'impliquen i decideixen, on els fruits del treball són compartits i on l'emoció és un element imprescindible de la viabilitat de les noves i tradicionals activitats agràries, permet ser optimistes. Aquest capítol també és una crida perquè les persones que pensen i actuen en *gris* retroben l'amalgama de colors que viu en cadascuna de les mirades pageses que conformen la pagesia del segle XXI. Estem assistint a un moment històric on les persones que treballen la terra, la tornen a estimar i criden ben fort que viure'n dignament és el que volen.

7.2. Experiències en germinació: un acostament a la realitat

La teoria és bonica, però ho és més quan es concreta en experiències reals. Seguidament s'exposen dotze casos del total de la mostra de cent, dels joves que han assolit una puntuació més elevada. Són qui estan més a la vora del Nou paradigma agrosocial, aquells que reflecteixen el sorgiment d'una Nova pagesia i que actuen com a catalitzador per tal que altres persones afins a un model alternatiu, puguin anar acostant-s'hi.

Metodològicament s'han canviat els noms de les persones que formen part de la mostra de casos. L'anonimat en les investigacions científiques és una de les normes enteses com *sensates*, sobretot per temes de confidencialitat i de manipulació de la informació (Taylor i Bogdan, 1992: 62). Aquest fet ha portat la doctorand a un procés de reflexió entorn la necessitat de mantenir l'anonimat de les persones entrevistades, ja que la Nova pagesia es caracteritza per la seva visibilitat, i per tant, mostrar que hi ha darrere de les dades estadístiques sembla anar acord amb el plantejament filosòfic de la recerca. Però finalment, s'ha optat per ocultar la identificació real de cada persona i mantenir així la seva identitat privada.

7.2.1. La pagesia tradicional canadenca

Cas 1: Mary Collins

La Mary és filla d'una família pagesa tradicional. Als setze anys decideix que vol continuar l'explotació agrària familiar sota els criteris de l'agricultura biodinàmica i als dinou es posa al capdavant de la granja familiar. Els pares se separen i ella es queda a la granja amb el pare. Ell continua la seva activitat d'engreix de porcí i ella decideix començar a criar galls d'indi, a engreixar alguns vedells i, per complementar-ho, també a conrear una petita horta que ven en forma de cistelles a veïns de la zona. La inversió que fa, gràcies a treballar en una botiga de roba, és la compra del bestiar. L'accés a la terra és directe de la família, sense necessitat de pagar arrendament. És una noia molt jove, però té molt clar que el futur del sector agrari passa per acostar els productes als consumidors i per fer un maneig ecològic de la terra i del bestiar. Es dedica a temps complet a la seva explotació agrària, però també fa feines amb els veïns per complementar la renda. És interessant remarcar que el fet que ella aposti per fer venda directa, motiva a altres pagesos i pageses veïnes a promoure i fer valdre els seus productes directament.

Taula 7.1: Índexs de Mary Collins.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	9,17	9,59
DIVERSITAT	7,50	5,00	6,25
MEDI AMBIENT	10,00	5,83	7,92
COOPERACIÓ	7,50	6,67	7,09
INNOVACIÓ	6,67	8,33	7,50
AUTONOMIA	10,00	6,67	8,34
COMPROMÍS SOCIAL	8,33	6,67	7,50
ALENTIMENT	10,00	7,50	8,75
	Índex Actituds	Índex Pràctiques	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,75	6,98	7,87

Font: Elaboració pròpia, 2010.

De la Taula 7.1 s'observa com moltes de les pràctiques de la Mary assoleixen la màxima puntuació. Els seus productes es venen directament al consumidor, produeix sota els criteris de l'agricultura ecològica, és ella qui posa el preu al producte i gestiona una explotació ramadera poc depenent del gasoil. A més, mena una diversitat important de bestiar (galls d'indi, gallines, porcs i vedells) per als quals es fa el menjar en els camps que li ha donat el seu pare. Forma part de diferents associacions i és membre activa d'una cooperativa que engreixa porcs ecològics d'una raça antiga que a la zona ja està desapareguda⁹⁹. Forma part de les entitats *Biodynamic Society*, *Ecological Farmers of Ontario (EFAO)*, *Organic Meadow* i *Christian Farmers of Ontario (CFFO)*.

Pel que fa a les actituds destaca l'acostament a l'Escala local i la Innovació, però mostra un punt d'escepticisme que fa que els components de Medi ambient i Diversitat es quedin amb una puntuació baixa. Segons la Mary no tota la producció agrària ecològica significa una millor qualitat dels aliments. Al·lega que estan apareixen moltes explotacions agràries amb certificació ecològica que no segueixen una lògica lligada a la terra o que no fomenten l'agricultura de proximitat. Alhora tampoc té clar si el govern ha d'invertir diners en els temes ambientals relacionats amb el sector agrari, o ha de ser la mateixa pagesia la que se'n faci càrrec. A més, tampoc sent que hi hagi lloc per a tothom en el sector agrari tal i com funciona actualment. Argumenta que ella ha pogut tirar endavant perquè ha heretat dels pares la terra i la granja, que d'una altra manera hagués estat molt difícil.

En un futur li agradaria veure a la seva zona més granges que fessin l'aposta de mantenir una agricultura propera i d'escala humana on es creés una comunitat agrària favorable a la cooperació. També pensa que cal continuar potenciant els

⁹⁹ Veure: <http://www.blackbowfarms.com>

mercats locals per afavorir el contacte entre la pagesia i les persones que consumeixen aliments.

L'exemple de la Mary és una mostra de com les noves incorporacions de joves amb orígens agraris poden acostar-se al Nou paradigma agrosocial. Sota uns criteris clars de producció lligada a la terra, de simbiosi entre el bestiar i els conreus, de contacte directe entre qui produeix i qui consumeix; aquesta jove pagesa s'està obrint un camí que li permetrà afrontar amb més eines els reptes de futur.

Cas 2: Gray Lennon

En Gray, i la seva parella Esther, s'han criat en explotacions agràries familiars. Actualment tenen tres fills i han començat la seva activitat agrària a la granja lletera familiar dels pares d'en Gray. Tot dos són enginyers agrònoms i els encanta portar a la pràctica alguns dels aprenentatges de la Universitat, malgrat es queixen que els coneixements que es transmeten estan molt focalitzats en les explotacions agràries industrials i molt mecanitzades. Els dos treballen a les explotacions familiars respectives mentre duren els anys d'Universitat. Un cop tanquen l'etapa, decideixen continuar la granja de vaques lleteres del pare d'en Gray, però amb un objectiu: que sigui ecològica. Comencen amb 30 vaques en convencional i amb un període de 6 anys construeixen una nau nova per munyir fins a 60 vaques. Comencen amb un endeutament petit, però hi ha un moment que han de fer una gran inversió per augmentar la cabana ramadera i per condicionar els camps i les instal·lacions per portar a terme una producció ecològica.

A l'explotació ramadera treballa bàsicament ell, però fa èmfasi en el paper de la dona pagesa, en el poc que es valoren les tasques de suport a les empreses agràries i la càrrega que suposa la maternitat compaginada amb la gestió d'una explotació ramadera familiar. No tenen treballadors, el pare d'en Gray de tant en tant ajuda amb el bestiar. Es nota una pressió de treball excessiu, però alhora una il·lusió enorme per "fer les coses d'una altra manera". Fan una gestió molt curosa dels camps amb els quals alimenten el bestiar, el maneig de les vaques és impecable i contínuament expliquen, a veïns, família i amics, perquè fan ramaderia ecològica. Verbalitzen que moltes vegades se senten exclosos dintre dels cercles agraris tradicionals pel fet de promoure una agricultura més respectuosa amb el medi ambient i les persones.

Taula 7.2: Índexs de Grey Lennon.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	7,50	10,00	8,75
DIVERSITAT	0,00	8,33	4,17
MEDI AMBIENT	10,00	8,33	9,17
COOPERACIÓ	6,67	7,50	7,09
INNOVACIÓ	6,67	9,17	7,92
AUTONOMIA	5,83	10,00	7,92
COMPROMÍS SOCIAL	8,33	8,33	8,33
ALENTIMENT	5,00	8,33	6,67
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	6,25	8,75	7,50

Font: Elaboració pròpia, 2010.

De la Taula 7.2 s'observa que la puntuació de les actituds és força més elevada que la de les pràctiques. El fet de ser una explotació lletera dificulta l'acostament empíric al Nou paradigma agrosocial. Per exemple, produir únicament llet implica que el component de la diversitat difícilment el poden implementar, ni per la diversificació de les activitats econòmiques dintre de l'empresa agrària ni per augmentar els canals comercials. La venda de llet la fan a partir de la cooperativa Harmony¹⁰⁰ formada l'any 2008 per 9 productors de llet de vaca ecològica. Aquesta està associada al *Local Food Plus* (LFP)¹⁰¹, entitat que promou els productes locals i saludables i que reconeix l'esforç de la pagesia de connectar amb el consum de proximitat. A part de formar part d'aquesta cooperativa, també són membres de *Ecological Farmers of Ontario (EFAO)*, *Christian Farmers of Ontario (CFFO)* i *Soil Crop Improvement*. El fet de ser ecològics no els ajuda a tenir massa bona relació amb els ramaders de la zona. Expliquen que tenen més contacte amb altres pagesos i pageses ecològics d'àrees més allunyades amb qui comparteixen una mateixa manera produir. La família Lennon ha fet l'esforç de reconvertir una explotació ramadera familiar convencional en ecològica. Aquesta passa els ha costat un esforç econòmic molt important, cosa que els manté atrapats amb els crèdits amb el banc i amb la quantitat de paperassa de què s'han de fer càrrec. A més, com que es conreen la major part del menjar i no tenen pastures, són força dependents del gasoil; fets que els allunya dels components de l'Autonomia i de l'Alentiment.

En quant a les actituds, es pot observar l'obertura que presenten vers el Nou paradigma agrosocial. Tant en Grey com l'Esther han cursat estudis universitaris superiors d'agricultura. El seu discurs entorn el futur del sector agrari i de l'alimentació és molt elaborat, coherent i ric en exemples i dades. De cada ítem

¹⁰⁰ Veure: <http://harmonyorganic.on.ca/>

¹⁰¹ Veure: <http://localfoodplus.ca/>

del qüestionari fan un tema a discutir i argumentar. Per exemple, tenen claríssim que la innovació ha d'anar de la mà de la pagesia i dels recursos propis. No creuen en els OGM, per la invasió subtil que està provocant als camps de conreu i perquè la tecnologia depèn de molt poques i poderoses mans. Tenen clar que l'agricultura i el seu rumb és un tema d'interès general que s'hauria d'explicar més i millor. Estan disposats a col·laborar amb entitats no agràries per acostar el món de la pagesia a la ciutat o a la gent que el desconeix. El seu tarannà els fa ser pioners a la zona, on la major part de veïns continuen engrandint les granges o plegant, sense veure cap altra opció a l'abast.

El futur se l'imaginen amb més pagesia com ells al voltant. El fet de ser els únics que fan producció ecològica al seu poble, els crea algunes dificultats socials. A en Grey i l'Esther els agradaria que l'agricultura caminés vers activitats menys dependents de l'energia fòssil, més connectades a la població local i amb més dones treballant al camp. Els agradaria que els seus fills poguessin heretar una terra fèrtil i sana.

La família Lennon és un altre exemple de com es pot acostar una explotació ramadera al Nou paradigma agrosocial. De moment, formen part d'una cooperativa a partir d'on poden treure un bon preu al seu producte sota una marca pròpia que certifica l'origen de la llet. Entre els mil projectes que tenen al cap també pensen dedicar una part de la llet que produeixen a fer derivats a la mateixa granja. Però les regulacions i la gran inversió, els fa enrere. Amb tot, són optimistes i miren el futur amb molta il·lusió.

Cas 3: Paul Wonder

En Paul, i la seva parella Anna, estan al capdavant d'una granja de maneig familiar gestionada i treballada íntegrament per mà d'obra familiar. Ell treballa des de petit amb l'explotació ramadera d'oví de la família. Quan té l'edat per anar a guanyar-se el jornal, comença a esquilar ovelles i a tenir un sou que li permet començar a pensar en la seva pròpia granja. Quan es casa amb la seva parella actual, decideix comprar una finca propietat de la seva família i començar el seu propi negoci. En els inicis tenen un ramat de més de 200 ovelles de llet. A mesura que passen els anys una de les estratègies familiars és anar reduint el nombre d'ovelles per tal de diversificar el bestiar. Actualment crien un nombre reduït de vedells, de porcs, d'ovelles i de pollastres. Tenen un mètode rotatiu de maneig que els fa aprofitar la seva base de recursos extremadament. L'any 2005 decideixen començar amb la producció ecològica d'horta per poder complementar la venda directa de carn. La inversió que fan per començar a treballar com a pagesos és mínima. Fan molta feina manual i les instal·lacions responen a un

model agrari familiar, que es pot gestionar sense assalariats. Tenen 5 fills i més d'una vegada durant l'entrevista fan referència a la terra que volen que en el futur conreïn. La volen sense agroquímics, viva i capaç d'alimentar bona part de la població local de la vall on viuen.

Taula 7.3: Índexs de Paul Wonder.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	7,50	5,83	6,67
DIVERSITAT	8,33	5,83	7,08
MEDI AMBIENT	10,00	5,83	7,92
COOPERACIÓ	7,50	6,67	7,09
INNOVACIÓ	6,67	8,33	7,50
AUTONOMIA	9,17	7,50	8,34
COMPROMÍS SOCIAL	8,33	6,67	7,50
ALENTIMENT	7,50	7,50	7,50
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,13	6,77	7,45

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.3 mostra com els components de Medi Ambient i d'Autonomia són els que més puntuació obtenen. L'explotació agrària de la família Wonder és un clar exemple de pràctiques agràries respectuoses amb l'entorn. El bestiar és criat amb pastura i els agroquímics no hi tenen lloc. El mètode de maneig es regeix per una certificació d'agricultura ecològica¹⁰² on a part de tenir present els temes agronòmics, també es valoren els socials i econòmics. Destaca el discurs *local* i el de responsabilitat sobre el futur de les properes generacions. L'Autonomia l'aconsegueixen posant el preu al producte que venen -a través d'un CSA, del mercat o en la mateixa granja- i sent gestors dels seus recursos. Per la seva banda, els components de Diversitat i el Compromís social també formen part indissociable del model agrari que practiquen. De fet, és una de les granges més diverses de tots els casos d'estudi del treball doctoral. És una família molt activa socialment. Formen part del sindicat *National Farmers Union (NFU)*¹⁰³, i de les associacions *Ecological Farmers of Ontario (EFAO)*, *Certified Naturally Grown (CNG)*, *Canadian Organic Growers* i *Meaford Farmers Market*. D'aquesta última són membres actius. És l'associació de pagesos i pageses local que promou l'agricultura i el consum de proximitat a través d'un mercat setmanal durant els mesos d'estiu i tardor que es va recuperar fa pocs anys.

¹⁰² Certified Naturally Grown (CNG) forma part d'una xarxa internacional de Sistemes de Garantia Participats que implica milers de petits camperols d'arreu del món. Veure: www.naturallygrown.org

¹⁰³ National Farmers Union (NFU) és el sindicat que representa els petits productors agraris a Canadà. Forma part de La Via Campesina (LVC).

De les actituds destaca un posicionament prudent en la major part dels components. Es mantenen dubtosos sobre el futur del sector agrari i sobre que passarà durant els propers anys. Prefereixen actuar des de la seva granja sota la seva filosofia, sense creure massa amb el compromís real de la resta de la pagesia. Argumenten una i una altra vegada que l'agricultura capitalitzada és molt potent i que el seu rumb és totalment incert. El component més puntuat és la Innovació. La diferenciació que fa aquesta família passa per arrelar l'activitat agrària a la terra que treballen, per mantenir una escala petita de producció i per racionalitzar l'ús de la maquinària. Aquest fet els posiciona com a innovadors a la zona on són vistos amb bons ulls per la majoria dels seus veïns que observen com la gent s'acosta a comprar els productes ecològics que hi venen.

En un futur proper els agradaria veure a la seva zona més gent comprant els productes de la pagesia local als mercats o a les mateixes granges. També aposten per la diversificació productiva com la manera lògica i intel·ligent d'aprofitar al màxim els recursos de la terra i les potencialitats dels diferents tipus de bestiar. La família Wonder està molt disposada a ensenyar, mostrar i intercanviar coneixements amb les noves generacions de persones que en vulguin aprendre. Els agradaria que els joves tinguessin més oportunitats per accedir al sector agrari i així poder-lo anar rejuvenint a poc a poc.

Aquesta família respon clarament al model de Nova pagesia. Fan servir els recursos que tenen a l'abast per poder dedicar-se a l'activitat agrària des d'una mirada autònoma i honesta. S'esforcen en arribar al consumidor final a través de la web, dels dies de mercat i d'obrir la porta de la granja. Innoven i són coneixedors dels seus límits i dels de la natura. Amb tot, són un exemple de les oportunitats que el Nou paradigma agrosocial ofereix a les famílies que volen fer de l'activitat agrària pagesa la seva manera de viure i treballar.

7.2.2. La pagesia nouvinguda canadenca

Cas 4: Van Rolling

La Van és una jove d'origen urbà que decideix començar un CSA en un tros de terra cedida per un ramader ecològic veterà. És llicenciada en Ciències Ambientals i un cop acaba la carrera decideix acostar-se al món agrari a través del *CRAFT program*, un itinerari formatiu alternatiu per a joves sense tradició pagesa que volen tenir més coneixements sobre la producció agrària. Després de passar l'estiu de formació i descobriment, comença a pensar que dedicar-se a conrear verdures ecològiques pot ser una bona manera de viure, de guanyar-se la vida i de participar en la construcció d'un model de vida més sostenible.

Continua formant-se a través de tallers, xerrades i alguna feina esporàdica en alguna explotació agrària activa. L'hivern de 2005 decideix que vol començar la seva pròpia activitat. Després d'un any de cercar i no trobar terra per instal·lar-s'hi que pogués pagar i que no quedés massa allunyada de la capital comarcal, Guelph, troba la possibilitat d'instal·lar-se en una explotació ramadera en funcionament. La Van arriba a una cessió temporal gratuïta d'una hectàrea de terreny certificada en ecològic a canvi de fer producció ecològica de venda directa a l'explotació.

Taula 7.4: Índexs de Van Rolling.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	7,50	10,00	8,75
DIVERSITAT	10,00	9,17	9,59
MEDI AMBIENT	10,00	8,33	9,17
COOPERACIÓ	9,17	10,00	9,59
INNOVACIÓ	10,00	10,00	10,00
AUTONOMIA	9,17	8,33	8,75
COMPROMÍS SOCIAL	9,17	6,67	7,92
ALENTIMENT	10,00	7,50	8,75
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	9,38	8,75	9,06

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.4 mostra com la Van és el cas que ha tret la màxima puntuació de tota la mostra a l'assolir la qualitat d'excel·lent. Tant les seves pràctiques com les seves actituds s'acosten al Nou paradigma agrosocial. La Van ha posat en marxa una explotació agrària diversificada on conrea tot tipus de vegetals per vendre tant als mercats com a la mateixa explotació agrària a través d'un CSA. Les seves pràctiques ambientals són molt curoses, de fet un dels motius pels quals va decidir dedicar-se a conrear aliments va ser per fomentar la cura per l'entorn d'una manera directa. Coopera estretament amb el pagès que li ha cedit les terres. Aquesta persona li fa de mestre, l'ajuda i l'aconsella, li deixa maquinària, li facilita l'aigua i el que és més important, li reforça el CSA amb la venda de gelats, llet i iogurt ecològics a la mateixa explotació ramadera. De fet, també li ofereix feina de venedora de l'agrobotiga de la granja en la temporada que hi ha menys feina a l'hort. D'aquesta manera la Van pot anar fent un racó de diners per poder invertir en la seva activitat agrària. Tota una simbiosi digna de reproduir en altres llocs. A més la Van també coopera amb altres joves del sud de la província d'Ontario amb els quals treballa per dignificar i fer visible el naixement d'una Nova pagesia. L'any 2008 es crea l'associació *New Farmers of Ontario* per tal de donar veu a un grup de joves, majorment sense origen agrari, que s'organitzen per tirar endavant explotacions agràries ecològiques, on la venda directa és la via principal de connectar amb el consumidor i on una nova

manera de viure al món rural es posa de manifest. Forma part de les organitzacions *National Farmers Union (NFU)*, *Ecological Farmers of Ontario (EFAO)* i de *New Farmers of Ontario (NFO)*. Les passes que la Van dona per posar en marxa la seva activitat són curoses tant en inversió, com en temps o ambició. És el nou model d'explotació agrària que posa en marxa la Nova pagesia quan comença.

La seva actitud va totalment lligada a la seva manera d'actuar. El fet d'haver passat per la Universitat i d'haver entrat al sector agrari per pròpia vocació i decisió, li permet tenir unes idees clares basades en coneixements diversos. És una gran defensora de l'escala local com a àmbit d'actuació de la pagesia, del foment de la cooperació entre veïns i entre la mateixa comunitat rural, creu que diferents maneres de fer agricultura són possibles i també valora la llibertat i l'autonomia que mostra la pagesia quan es capaç de posar en valor la seva feina.

En un futur li agradaria veure una pagesia més alegre i il·lusionada per vendre els seus productes a un bon preu i orgullosa d'oferir aliments saludables a la població. Creu que en els últims anys està havent un canvi entre la població local que cada vegada dona suport d'una manera més clara a la pagesia propera. Li agradaria veure en un futur com s'enforteixen les relacions entre els que produeixen i els que consumeixen.

L'explotació hortícola de la Van i la seva manera de veure el món confirmen que una altra agricultura és possible. És un clar exemple de com gent jove procedent de la ciutat pot arribar a consolidar el seu espai dintre d'un sector com l'agrari. La Van barreja la seva formació universitària, amb els coneixements adquirits en el *CRAFT program* i els intercanvis amb altra pagesia, tant tradicional com nouvinguda.

Cas 5: Lynn Steward

La Lynn és una dona amb origen urbà, però que sempre ha estat en contacte amb els animals i amb el món rural. De petita volia ser veterinària, però al final es va llicenciar en Sociologia i Polítiques Internacionals. La seva història és la d'una dona de ciutat que un cop compra la seva segona residència comença a veure les potencialitats de dedicar-se al sector agrari. A poc a poc, va donant-li forma a la idea d'organitzar la seva vida familiar i laboral al voltant de l'explotació agrària i l'any 2005 decideix juntament amb el seu marit i els seus tres fills instal·lar-se al món rural i començar l'aventura de la seva nova experiència agrària. La seva parella continua treballant com a professional a distància i ella deixa la feina a la ciutat per criar pollastres, gallines, porcs, cabres i vedells. Tot amb petites quantitats i aprofitant els prats i els boscos de

la granja. Durant tot el procés de posada en marxa és molt important el paper del seu pare. Un home jubilat que havia estat mecànic i que l'ajuda a posar en funcionament vella maquinària que hi havia a la finca. També l'ajuda a fer feina física i d'organització de l'explotació agrària. La Lynn comença a interessar-se per les xarxes locals de pagesia i de grups afins a un nou model agrari. Assisteix a conferències, xerrades i trobades a partir d'on crea el seu nou grup local de col·legues amb qui treballar i anar aprenent.

Taula 7.5: Índexs de Lynn Steward.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	7,50	10,00	10,00
DIVERSITAT	9,17	5,83	7,50
MEDI AMBIENT	10,00	8,33	9,17
COOPERACIÓ	7,50	10,00	8,75
INNOVACIÓ	10,00	9,17	9,59
AUTONOMIA	9,17	8,33	8,75
COMPROMÍS SOCIAL	10,00	8,33	9,17
ALENTIMENT	7,50	8,33	7,92
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,86	8,54	8,70

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.5 mostra l'acostament de la Lynn al nou concepte de pagesia. La seva vocació i decisió fan que aposti realment per crear un model agrícola i ramader lligat a la terra. Fa de l'escala local i del treball enxarxat la seva màxima bandera a partir d'on pot fàcilment vendre els seus productes a través del CSA, que distribueix tant a la zona com al seu antic barri de Toronto. Aquest fet és interessant. Les seves connexions anteriors a la metròpoli li permeten establir ponts de diàleg entre el camp i la ciutat molt favorables a aquesta nova agricultura de proximitat. Una de les característiques de la Lynn és que algunes de les feines mecàniques les fa amb tracció animal. És una enamorada dels cavalls i sent i pensa que formen part de la força de treball de l'explotació agrària. A més, la seva consciència ambiental li fa emprar el mínim de combustible fòssil alhora de treballar els camps. On més gasoil empra és en el viatges a Toronto per repartir les seves cistelles de menjar.

La seva actitud vers el Nou paradigma agrosocial és notable. És una dona oberta a innovar, a compartir coneixement, a proposar noves fórmules per fer viable les explotacions agràries petites. Mostra en tot moment una empatia i una passió per la feina i per fer de la seva activitat tant una professió com una manera de viure, que encoratja. Tant és així que des de l'any 2007 té una noia jove que també comença de nou a fer de pagesa. Li lloga sense cap cost econòmic un tros de terra i li cedeix un petit habitatge que hi ha a la finca. És una manera de

treballar en conjunt i de fer rendible una explotació agrària de dimensions petites. Cadascuna es dedica als seus cultius, però comercialitzen plegades. Aquest fet és un indicador de com es poden fer les coses d'una altra manera i de com, a poc a poc, la nova agricultura cobra sentit, malgrat continuï envoltada d'un model agrari intensiu, extremadament tecnificat i gairebé deshumanitzat.

La Lynn somnia amb un futur on persones de diferents edats, orígens i cultures tinguin accés a la producció d'aliments. Creu fermament en les xarxes locals com instruments de foment, formació i intercanvi per aprendre a fer de pagès. També li agradaria que la pagesia veterana traspassés els seus coneixements a les noves generacions de joves i els encoratgessin a fer de l'agricultura la seva professió. És optimista i creu que l'onada de joves urbans que estan rejuvenint el camp amb una mirada propera als temes ètics i ambientals, pot evolucionar vers una nova revolució del camp.

La història de la Lynn és la d'una pagesa de segona generació. Després d'haver engegat la carrera professional a la ciutat, als 38 anys decideix marxar a viure al camp i dedicar-se a tenir cura del bestiar. Forma part de la Nova pagesia en tant que s'acosta a la terra amb un sentiment intern de trepitjar-la i de treballar-la amb cura per tal que els seus fills la puguin gaudir en un futur pròxim.

Cas 6: Anthony Huston

L'Anthony és un jove nascut a Toronto que decideix començar a treballar la terra després d'estudiar filosofia a la Universitat. El seu inici com a pagès respon al d'un jove molt inquiet que llegeix i experimenta. Comença a treballar amb la seva parella en una explotació petita d'horta que aconsegueixen amb lloguer molt baix. La inversió inicial la fa amb els seus estalvis personals i inverteix en temps i hores de feina a la petita explotació que posa en marxa un cop surt de la ciutat. Fan venda directa i tenen molt bona relació amb els consumidors que guanyen confiança amb la jove parella emprenedora.

Uns anys més tard sorgeix la possibilitat de començar a crear un projecte més ampli (educatiu, de formació, d'intercanvi d'experiències, etc.) amb una altra parella. Al cap d'un temps el projecte cobra sentit i es converteix en una organització sense ànim de lucre pel foment de l'agricultura i la ramaderia ecològica de proximitat. Actualment l'Anthony és el gerent i cap de formació de l'entitat que promou la formació directa per a persones que vulguin aprendre de primera mà que vol dir ser pagès. De fet, el projecte és un dels centres pioners a Ontario pel que fa al suport directe a una nova generació de persones que volen dedicar-se al sector agrari dintre d'un nou paradigma. Es defineixen com a

“Granja ecològica i centre d’educació ambiental” i formen part de la xarxa del *CRAFT program*.

Taula 7.6: Índexs d’Anthony Huston.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	7,50	10,00	8,75
DIVERSITAT	9,17	6,67	7,92
MEDI AMBIENT	10,00	5,83	7,92
COOPERACIÓ	10,00	9,17	9,59
INNOVACIÓ	8,33	6,67	7,50
AUTONOMIA	10,00	8,33	9,17
COMPROMÍS SOCIAL	9,17	7,50	8,34
ALENTIMENT	10,00	9,17	9,59
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	9,27	7,92	8,59

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.6 mostra com l’Anthony i les pràctiques que tenen lloc a l’explotació agrària estan molt properes al Nou paradigma agrosocial. La puntuació una mica més baixa és l’Escala local perquè comercialitzen una part de la producció a Toronto. Mantenen la venda directa a través del CSA, però cal recórrer uns quants quilometres per arribar a la metròpoli. L’explotació agrària és tremendament diversa en cultius, bestiar i activitats que es realitzen. Les pràctiques ambientals són totalment curoses amb el medi, a més com que l’explotació agrària és un centre d’aprenentatge, són molt detallistes explicant com i perquè porten a terme unes determinades pràctiques agràries. El nivell de cooperació tant amb els veïns com amb altres entitats és molt elevat. Recentment han començat un projecte de banc de terres per poder posar en contacte pagesia tradicional que té terres per arrendar o vendre amb joves que volen de nou instal·lar-se. Els resultats de l’experiència són encoratjadors, perquè han pogut implicar gent diversa per l’objectiu comú de fomentar el relleu generacional dintre el mateix sector agrari. El projecte forma part de moltes entitats: *Canadian Organic Growers*, *Organic Council of Ontario*, *CRAFT Ontario*, *National Farmers Union (NFU)* i *Ecological Farmers of Ontario (EFAO)*; de les quals són membres actius de les dues primeres. Finalment, pel que fa a les pràctiques agràries relacionades amb l’Alentiment, l’Anthony fa molt treball manual, fent poc ús de gasoil i emprant tècniques antigues. A més, també cal dir que el foment de les energies renovables és un dels temes que es tracten des de l’entitat on treballa. També han organitzat varis cursos de tracció animal per tal d’implementar-ho en explotacions agràries on estructuralment sigui possible i viable.

En les actituds es troba una aposta clara per l'Escala local com a estratègia de viabilitat de les explotacions agràries petites i lligades a la terra, a la Cooperació per aprendre i intercanviar experiències i a l'Alentiment com a filosofia de fer i treballar. Però és prudent en donar l'opinió envers com funcionen altres explotacions agràries. No té clar que hi hagi una relació directa entre l'agricultura moderna i les pràctiques ambientals, així com tampoc considera que tota l'agricultura ecològica sigui de bona qualitat. És per aquest motiu que el component del Medi Ambient no obté una puntuació massa elevada. Es considera un pagès força autònom i pensa que la pagesia també ho ha de ser per poder tirar endavant. Cal innovar des del coneixement tradicional i no cal estar en la última tecnologia per a poder ser competitiu.

A l'Anthony li agradaria que més i més joves s'incorporessin al sector agrari i que s'anés, a poc a poc, recuperant el valor estratègic fonamental de la pagesia. Pensa que cal potenciar les cooperatives locals i les maneres de treballar en grup. Visualitza el futur amb explotacions agràries de mides petites però molt connectades a una xarxa molt més àmplia.

El projecte que gestiona i lidera l'Anthony és un centre modèlic de formació i d'educació ambiental que s'ha posat en marxa des de l'empenta de quatre persones joves que fa uns anys varen decidir ser els directors de la seva pròpia obra. Han portat a escena una experiència on moltes persones joves donen el primer pas per posteriorment començar un projecte agrari de nou. També estan desenvolupant una àmplia oferta de formació continuada i molt dirigida a les mancances que les persones novingudes tenen durant les primeres fases del seu procés d'incorporació. L'Anthony té clar que una nova generació de joves està començant a canviar el mapa de les explotacions agràries del sud-oest d'Ontario.

7.2.3. La pagesia tradicional gironina

Cas 7: Laura Roman

La Laura ha agafat les regnes de gestió i maneig d'una explotació tradicional que continua aferrada a la terra. Filla de pagesia, des de petita contempla l'opció de seguir els pares, però no és fins que acaba la carrera d'enologia que decideix posar-s'hi de debò. La seva filosofia és mantenir el Mas i els seus camps vius i en consonància amb la terra. No fa agricultura ecològica, però sí un maneig molt respectuós dels seus camps. Combina la producció de vi amb la de fruita de varietats locals adaptades a l'entorn que ven directament al Mas o al mercat. La inversió inicial que la Laura ha de fer és mínima, ja que relleva el seu pare que

es jubila. Ha emprat una part dels seus estalvis per engegar una web on explica que és i que es fa al Mas i per vendre-hi els seus productes directament. De moment no ha accedit a l'ajut d'incorporació per als joves que dona el Departament d'Agricultura. Afirma que implica molta burocràcia i control a canvi d'un ajut que pot ser, en el seu cas, no és estrictament necessari.

Taula 7.7: Índexs de Laura Roman.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	8,33	9,17
DIVERSITAT	7,50	5,00	6,25
MEDI AMBIENT	5,00	7,50	6,25
COOPERACIÓ	9,17	8,33	8,75
INNOVACIÓ	5,00	6,67	5,84
AUTONOMIA	9,17	9,17	9,17
COMPROMÍS SOCIAL	9,17	9,17	9,17
ALENTIMENT	10,00	8,33	9,17
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,13	7,81	7,97

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.7 mostra com les pràctiques estan molt a la vora de l'Escala local. La Laura és una gran defensora de la venda directa i del model agrari familiar. Les pràctiques són majorment manuals i la dependència del gasoil és poc important. La Cooperació, el Compromís Social i l'Autonomia són components que es posen en pràctica d'una manera molt natural. L'explotació familiar de la Laura es troba en una Zona d'Interès Etnològic (ZIE) que precisament neix per defensar un mètode antic de producció i elaboració dels productes de la terra. Per tant, coopera amb els veïns i s'implica en la defensa de la manera de fer pagesa davant de les pressions agroindustrials per modernitzar els cellers i les urbanístiques per construir urbanitzacions. A la pràctica la Laura és una dona autònoma que posa el preu al producte que ven i així es guanya la vida com a pagesa. Són els components de Medi Ambient i d'Innovació els que hi puntuen menys. El primer respon a que no es practica l'agricultura ecològica. I el segon a que la Laura no ha redactat cap Pla d'empresa per posar-se al cap davant de l'explotació agrària que gestiona.

Pel que fa a les actituds destaca la poca puntuació del component de la Diversitat ja que pensa que actualment, i tal com estan les coses "no hi ha lloc per a tothom al sector agrari". Hi destaca el Compromís social i l'Autonomia. La Laura té clar que els OGM no tenen cabuda al seu Mas. També preveu que, en un termini curt de temps i arrel de diversificar algunes de les seves activitats, pot fomentar algun lloc de treball indirecte a la zona. I l'Autonomia la defensa en

tant que els municipis podrien fer molt més per la pagesia del que fan, i argumenta que no cal tenir l'última tecnologia per poder viure del camp.

A la Laura li agradaria que el lloc on viu i fa de pagesa no canviï gaire en els propers anys. Viu en una zona molt amenaçada per la urbanització i té por que no es respectin els valors agraris tradicionals. També li agradaria que la gent de ciutat tingués una mica més de cultura agrària i rural. Es queixa que molts *urbanites* arriben a les zones agràries i demanen les mateixes condicions que a la ciutat. A la Laura li agradaria veure com es fa més pedagogia perquè la gent de la ciutat entengui realment el valor de les zones agràries.

El cas de la Laura és el d'una pagesa de tradició familiar que després d'haver anat a estudiar a la Universitat i d'haver viatjat amb l'objectiu d'aprendre, decideix per vocació pròpia quedar-se al Mas. Combina els coneixements tradicionals amb les noves tendències actuals, fet que li dona molta força i identitat. La passa conscient d'agafar les regnes de l'explotació agrària i de voler mantenir la cultura arrelada a les històriques vinyes la situen dintre del grup de la Nova pagesia. Reneix amb ella un model agrari que molta gent dona per perdut, però que molts altres reivindiquen des de la praxi, la lògica i també des del cor.

Cas 8: Lluís Sabina

En Lluís és fill d'una explotació agrària tradicional gironina. Un cop acaba la formació professional agrària decideix marxar de casa i dedicar-se a fer de comercial. A l'explotació agrària hi havia el pare i l'avi; i en Lluís sent que no hi ha lloc per a tres generacions. Dotze anys més tard retorna als seus orígens amb la idea de refer l'explotació ramadera familiar i orientar-la a la producció de qualitat elaborant llet d'ovella, i sobretot per recuperar el *Recuit de l'Empordà*. El fet d'haver treballat de comercial li aporta eines per desenvolupar la part de posada en marxa de tota la infraestructura per elaborar i per comercialitzar directament. S'incorpora l'any 2004 amb l'ajut per joves del Departament d'Agricultura i reestructura l'explotació d'oví familiar per poder tancar el cicle. Fa una inversió inicial molt forta per construir l'obrador i complir amb tota la normativa sanitària vigent. Actualment són quatre persones de la família que treballen fixes per tirar endavant l'empresa. L'any 2007 va guanyar el Primer premi del Fòrum Gastronòmic i actualment els seus productes es distribueixen en moltes botigues, fires i restaurants. És un exemple de com es pot reconvertir una explotació ramadera tradicional en una empresa que ven un producte elaborat directe al consumidor final.

Taula 7.8: Índexs de Lluís Sabina.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	10,00	10,00
DIVERSITAT	10,00	5,83	7,92
MEDI AMBIENT	9,17	7,50	8,34
COOPERACIÓ	5,83	9,17	7,50
INNOVACIÓ	6,67	6,67	6,67
AUTONOMIA	8,33	8,33	8,33
COMPROMÍS SOCIAL	5,00	8,33	6,67
ALENTIMENT	7,50	8,33	7,92
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	7,81	8,02	7,92

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.8 mostra com en el cas d'en Lluís les actituds puntuen més que les pràctiques. L'Escala local, la Diversitat i el Medi Ambient són els components que s'acosten més al Nou paradigma agrosocial. El productes d'en Lluís es venen directament a la persona que els consumeix, i dintre d'una àrea propera i sota una marca pròpia. La comercialització és diversa en canals (botiga, carnisseria, fires, restaurants, etc.) i en productes (recuit, llet, mató, iogurt, etc.). L'acostament al ritme de la natura i a combinar tradició i tendències actuals, és un dels trets que defineix l'activitat d'en Lluís. El Compromís social i la Cooperació són els components que puntuen més baix. En Lluís forma part de l'Associació Nacional de Criadors de Raça Ripollesa (ANCRI), l'Associació de ramaders ecològics de Girona, de l'Associació Catalana de Ramaders Elaboradors de Formatge Artesà (ACREFA) i de l'Associació Món Empordà; però no n'és membre actiu, per la manca de temps disponible. Pel que fa a la cooperació entre els veïns, comenta que a la seva vora ja no queda gaire pagesia amb qui poder cooperar.

A les actituds destaca el component de l'Escala local com a màxima definició de l'estratègia de l'explotació ramadera. En Lluís i la seva família han apostat per fer valdre el producte lligat a la terra, procedent d'una raça autòctona, l'ovella ripollesa, i elaborat artesanalment. Aquesta filosofia es complementa amb el compromís de no emprar OGM i en la generació de llocs de treball des d'una explotació familiar diversificada. Confia que la pagesia ha de col·laborar amb entitats no agràries per tal de superar la frontera de marginalitat que encara roman en alguns sectors agraris. És molt crític amb la nova tecnologia perquè és costosa i depen de massa factors externs. Segons la seva experiència, l'electrònica té moltes avaries que fan entorpir el funcionament quotidià d'una explotació agrària familiar.

Per al Lluís el futur del sector agrari passa per tornar a recuperar explotacions agràries petites distribuïdes per tot el territori. Visualitza noves famílies modernes, però no enlluernades pels models industrials. Defensa la producció ecològica i l'elaboració artesana de productes tradicionals. Creu que a les comarques gironines hi ha un consumidor potencial que pot afavorir un creixement de pagesos i pageses que facin venda directa de productes molt variats. Reitera que cal que més gent es dediqui al sector agrari.

El cas d'en Lluís és el d'un jove que marxa a treballar en un altre sector i fa la seva vida fora de l'explotació agrària durant més de deu anys. Quan creu que és un bon moment per tornar-hi, dóna la passa i aposta fermament per canviar el model i fer de la granja una activitat agrària adaptada als nous temps. Inverteix en qualitat i en identitat; i deixa de banda engrandir-se i vendre molta quantitat de producte. És un cas digne de reproduir, sempre que les condicions inicials ho permetin. En el cas d'un Lluís, la base de recursos l'hereta de la família, i a més els coneixements adquirits des de la infantesa també cal tenir-los en compte. Tot un exemple de com la pagesia tradicional pot evolucionar vers models més agrosocials.

Cas 9: Sergi Serrat

En Sergi és fill únic d'una família pagesa del Baix Empordà. Des de ben petit que la seva passió ha estat remenar els camps i viure al ritme de les collites. Quan acaba els estudis obligatoris té claríssim que el seu futur és continuar l'explotació agrària de la família, però es troba amb unes infraestructures molt antiquades. Els seus pares són grans i han anat abandonant la finca, a poc a poc, perquè sempre han aconsellat al seu fill que no s'hi dediqués. Són de la generació de la *Cancó de l'enfadós*, aquells que s'han passat bona part de la vida queixant-se de la precarietat de la feina. Malgrat tot, en Sergi té clar que vol continuar la tradició familiar i que dedicar-se a l'activitat agrària és el seu futur. Quan assoleix l'edat mínima per poder treballar, els seus pares es jubilen i ell agafa les regnes de l'activitat. En Sergi té màniga ampla per poder planificar el tipus de producció a la finca que hereta dels pares. Llavors, el primer que fa és posar més terres en producció i estalviar per comprar un tractor amb què poder treballar. Actualment en Sergi i la seva família viuen de l'activitat agrària pròpia i de treballar algunes hores per a un veí. De fet, sempre ha mantingut una activitat pluriactiva perquè no confia en els bancs ni en els ajuts de l'administració pública. Ha optat per treballar i així guardar els diners necessaris per invertir i introduir millores en la finca.

Taula 7.9: Índexs de Sergi Carbonell.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	7,50	8,75
DIVERSITAT	7,50	6,67	7,09
MEDI AMBIENT	5,00	5,83	5,42
COOPERACIÓ	8,33	7,50	5,42
INNOVACIÓ	5,00	8,33	6,67
AUTONOMIA	10,00	7,50	8,75
COMPROMÍS SOCIAL	6,67	6,67	6,67
ALENTIMENT	10,00	5,83	7,92
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	7,81	6,98	7,40

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.9 mostra com els components de l'Escala local, l'Autonomia i l'Alentiment són els que assoleixen una puntuació més elevada. L'agricultura de proximitat és un dels trets que identifica en Sergi. Ven a la mateixa explotació agrària i al mercat, productes frescos d'horta i fruita, i també diferents tipus de vi. Alhora és un gran defensor de la recuperació de varietats tradicionals d'horta i fruita, que amb molta cura les va incorporant als seus camps. Argumenta que mantenir una bona diversitat de cultius afavoreix la salut de les plantes i garanteix un equilibri biològic beneficiós. Pel que fa al component d'Autonomia, és un dels joves que mostra un tarannà més autònom en temes com la dependència de les entitats bancàries o la paperassa dels ajuts. No creu amb els tràmits administratius tal i com estan pensats, ja que desafavoreixen la pagesia i la lliguen de peus i mans a organismes externs. En Sergi afirma que és *lliure completament* i que desenvolupa la seva feina amb molta autonomia i responsabilitat. A més, posa el preu a tots els productes que ven, fet que li permet anar avançant per fer inversions i guanyar un jornal digne. En relació a l'Alentiment és interessant la poca dependència que mostra de les energies fòssils. A la finca molta de la feina és manual, emprant el tractor tan poc com pot i racionalitza l'ús dels vehicles per tenir menys despesa en gasoil. Molta de la producció la ven a casa, fet que ho facilita. Els components de Medi Ambient i Innovació, són els que tenen una puntuació més baixa. El primer perquè en Sergi no té la certificació ecològica, malgrat ell reconeix que el maneig sí que ho és. El fet és que no ha volgut entrar en la roda de la certificació pels diners que s'han de pagar i pel control permanent que requereix. El segon és perquè no té un Pla d'empresa redactat i actualitzat. Prefereix anar planificant sobre la marxa el que vol fer, i com que no ha de passar-li comptes ni al banc ni a l'administració per rebre cap ajut, doncs no creu necessari escriure d'una manera metòdica el que farà els propers anys.

El component que destaca en observar les actituds és el de la Innovació. En Sergi no creu en els centres de recerca perquè els sent molt allunyats de la realitat agrària quotidiana de la pagesia. Ell experimenta a casa i amb veïns i col·legues per millorar els seus conreus i les seves tècniques agràries. Alhora no és partidari de la modernització a ultrança, malgrat creu que sí que és important tenir a l'abast un ventall ampli d'eines amb les quals poder treballar. És partidari de fer un ús força racional de la maquinària i de les infraestructures agràries. A més, té una manera de veure el món propera als components de l'Escala local, la Cooperació i l'Autonomia. Creu en les interaccions de les persones en un territori proper on s'estableixin vincles de confiança i transparència. La seva mirada és clara en tant que sent que la pagesia és totalment necessària en la societat actual i està orgullós de la seva feina.

En un futur li agradaria veure com més pagesos i pageses continuen sembrant i cultivant els camps de l'Empordà. A més, si fos per ell, potenciarà les varietats tradicionals i els mètodes de cultiu antics com una manera de fer pagesa més autònoma. A la seva finca li agradaria crear un circuit pedagògic per donar a conèixer les diferents varietats d'horta i fruita tradicional de l'Empordà a la gent que no té aquest coneixement. És partidari de demostrar la feina que fa perquè els seus clients confiïn amb ell i amb els seus aliments.

La història d'en Sergi és la d'un jove que s'ha criat en una explotació agrària familiar on reiteradament li deien que no es dedicés a la pagesia. Malgrat tot, el seu entusiasme el porta a reestructurar la finca familiar i tornar-la a posar en funcionament. Conrea diferents varietats d'horta, fruita i vinya, que ven directament al consumidor. Afirma que es guanya bé la vida i que és una persona molt lliure. Li agradaria que els seus fills s'hi dedicuessin, perquè sent que és una de les feines més boniques que es poden fer en l'actualitat.

7.2.4. La pagesia nouvinguda gironina

Cas 10: Anna Rodes

L'Anna és filla de Barcelona. Des de ben petita ja volia ser pagesa, però no és fins que trepitja l'Escola Agrària de Manresa –especialitzada en agricultura ecològica– que decideix fermament portar el seu somni a la pràctica. Comença l'any 2003 llogant 4 hectàrees per conrear cereal i cigró. L'any 2007 ha de traslladar, per temes aliens a ella, l'experiència agrària a un altre poble on conrea una hectàrea i mitja d'horta. Un any més tard es torna a moure cap a un altre indret on continua amb el maneig de les hortalisses. Aquesta trajectòria és un indicador de les dificultats que actualment té la pagesia nouvinguda d'accés a

la terra i als recursos bàsics per poder portar a terme una activitat agrària. Defensa l'agroecologia com a mètode de producció respectuós amb el medi i amb les persones i com una nova manera d'entendre les relacions entre qui produeix i qui consumeix. De fet l'agroecologia és una manera d'acostar-se al Nou paradigma agrosocial, és un nou model de relacionar-se amb l'entorn i amb la gent que hi habita. Per tant, no és d'estranyar que l'Anna arribi a l'excel·lent en les seves actituds vers el Nou paradigma agrosocial.

Taula 7.10: Índexs d'Anna Rodes

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	10,00	10,00
DIVERSITAT	9,17	8,33	8,75
MEDI AMBIENT	8,33	8,33	8,33
COOPERACIÓ	9,17	10,00	9,17
INNOVACIÓ	10,00	10,00	10,00
AUTONOMIA	6,67	10,00	8,34
COMPROMÍS SOCIAL	8,33	8,33	8,33
ALENTIMENT	7,50	7,50	7,50
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,65	9,06	8,85

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.10 mostra com l'Anna posa en pràctica l'Escala local i la Innovació com a estratègies per portar a terme el seu projecte vital. La venda la fa a través d'una l'associació de pagesos agroecològics local. Aquesta associació és fonamental perquè l'Anna porti a terme la seva activitat, ja que a part de poder vendre amb més facilitat, també és un suport quotidià per les tasques agràries i per compartir coneixements i experiències amb altra pagesia. La innovació ve de posar en marxa un model d'experiència agrària fonamentat en uns principis d'equitat entre els valors ambientals, els econòmics i els socials. A més, el fet d'haver passat per l'Escola Agrària de Manresa li permet planificar els conreus i tenir un pla de viabilitat de l'activitat agrària que desenvolupa. S'acosta al Medi ambient a partir de l'agroecologia que fomenta el respecte per l'entorn i la continua millora de les terres. Recupera productes tradicionals de l'horta empordanesa i reivindica la producció local com a estratègia de sostenibilitat ambiental. El preu del producte el pacten entre totes les persones que formen part del grup de pagesia, i el que més li "atrapa" és la disponibilitat d'aigua i de terra per tal de poder portar a terme la seva activitat.

La seva actitud l'acosta al màxim de puntuació. El fet d'entrar al sector agrari de nou i de tenir clar que ser pagesa és la seva aposta, fan que cregui fermament en un nou model agrari. La teoria del Nou paradigma agrosocial va de la mà amb la filosofia de vida i treball de l'Anna. Creu en l'escala local com a llavor per

germinar petites i diversificades explotacions agràries arreu del territori, en la innovació des de la mateixa pagesia i en les xarxes d'intercanvi d'experiències i coneixement. És una dona que té clar que per fer possible la seva activitat agrària ha de cooperar amb veïns i amb altres agents del territori. Mostra una actitud negativa rotunda vers els OGM, tant per les conseqüències ambientals com pel desgavell social que creen arreu del món.

En el futur li agradaria que hi hagués un canvi important des de la producció agrària convencional a l'ecològica. En paral·lel també li agradaria que es valorés molt més el producte local i de temporada. Pensa que cal acompanyar la societat per a caminar vers un canvi de mentalitat que afavoreixi les produccions locals i de qualitat. A més, també li agradaria veure com es preserva l'espai agrari de les agressions territorials a les quals està sotmès.

L'experiència agrària de l'Anna és una mostra de com l'empenta pot més que la queixa, i de com la il·lusió es fa més forta acompanyada d'un projecte engrescador. Amb un origen urbà ha estat capaç d'anar-se acostant al món agrari des de la seva convicció que una altra agricultura és possible. L'Escola Agrària de Manresa ha estat un punt de suport clau per tal de poder teixir la xarxa de relacions i coneixements que han potenciat que avui l'Anna es pugui dedicar a conrear la terra i viure'n dignament.

Cas 11: Pau Pla

En Pau es dedica des de l'any 2006, moment en què compra un terreny per engegar l'activitat agrària, a la producció agrària ecològica de verdura. D'una finca rústica on predominava el bosc, actualment conrea una varietat àmplia d'horta que li permet poder oferir cistelles als seus clients i vendre a diferents mercats locals. En Pau és fill del poble on s'han instal·lat, però els seus pares no es dediquen al sector agrari. Ha nascut rodejat de camps i tractors, però no hereta els coneixements ni els recursos per poder començar amb facilitat. És per aquest motiu, que després de molts anys cercant un espai on arrelar-se decideix, amb la seva parella, comprar unes hectàrees de terreny i començar a concretar el seu projecte vital. Mentre cerca la manera d'incorporar-se a l'activitat agrària treballa de tècnic forestal, fet que li permet estalviar diners per comprar la finca que desitja. L'any 2007 s'incorpora com a professional agrari amb l'ajut del Departament d'Agricultura que li facilita fer algunes de les primeres inversions (pou, bassa, material de reg, etc), però que li satura en quant a la dimensió desmesurada dels papers a remenar i de les hores que dedica a formació. Argumenta que l'ajut està molt dirigit a explotacions agràries que ja estan en funcionament i que només necessiten una mica d'empenta. No està calculat per

persones que comencen des de zero. En Pau, malgrat s'instal·la com a professional agrari, encara continua fent algunes tasques fora de l'explotació agrària per complementar la renda. Continua compaginant el treball agrari en la seva finca amb feines forestals temporals.

Taula 7.11: Índexs de Pau Pla.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	10,00	10,00
DIVERSITAT	9,17	5,83	7,50
MEDI AMBIENT	9,17	9,17	9,17
COOPERACIÓ	8,33	10,00	9,17
INNOVACIÓ	6,67	8,33	7,50
AUTONOMIA	8,33	6,67	7,50
COMPROMÍS SOCIAL	8,33	8,33	8,33
ALENTIMENT	10,00	6,67	8,34
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,75	8,13	8,44

Font: Elaboració pròpia, 2010.

La Taula 7.11 mostra com les pràctiques s'acosten al Nou paradigma agrosocial. L'Escala local i l'Alentiment són els components que tenen major puntuació. Els aliments que conreen, en Pau i la seva parella, els venen directament a qui els consumeix a través de cistelles, de cooperatives de consum o al mercat. Han creat una marca pròpia amb el segell ecològic i obren la finca a qui la vulgui visitar. Cooperen amb alguns veïns del poble i també amb altres pagesos i pageses de la Garrotxa amb qui han creat una associació per cooperar tant en temes productius, com de comercialització o comunicació. No volen sentir parlar dels OGM i fomenten les llavors autòctones de la zona que millor s'adapten a l'entorn. La inversió primera va ser petita, malgrat un cop han accedit a l'ajut del Departament d'Agricultura i han començat a posar en funcionament la finca han hagut d'agilitzar el ritme d'endeutament. Estan convençuts de la tasca ambiental i social que desenvolupen i que el futur del sector agrari passa per tenir cura dels aliments que es conreen.

Pel que fa a les actituds torna a ser l'Escala local un dels components més puntuats. Com la major part de pagesia nouvinguda en Pau té clar que és des del món local des d'on cal treballar, tant per termes econòmics com socials i ambientals. Creu fortament amb la cooperació com a estratègia per tirar endavant amb més garanties d'èxit. El component de la Diversitat queda amb la puntuació més baixa perquè no veuen clar que actualment al sector agrari hi hagi lloc per a tothom. A ells els va costar set anys trobar el lloc on arrelar-se, i viuen i senten que hi ha persones que desitgen accedir al sector agrari, però que a l'hora de la veritat no poden. Les barreres d'accés són molt elevades, sobretot

la que fa referència a la terra. Amb tot, es mostren optimistes i creuen que amb altres elements com la cooperació o la il·lusió es poden compensar algunes de les mancances que les persones que no són filles de pagesia tenen en el moment volen accedir al sector agrari.

A en Pau li agradaria que el futur portés més comunicació entre les persones. Entre els mateixos pagesos, però també entre la gent que produeix i la que consumeix. Creu que cal fomentar els canals d'intercanvi de coneixements i de comunicació. Li agradaria que un futur no gaire llunyà hi hagués persones més conscienciades sobre els temes agraris i alimentaris. És optimista i confia que un altre model d'agricultura, com el que ell i la seva parella practiquen, és possible i és sobretot molt necessari.

En Pau és un exemple de com arribar a ser pagès sense tenir un origen familiar previ. El camí és llarg des que el jove decideix que vol dedicar-se al sector agrari fins que finalment aconsegueix tenir un espai des d'on poder viure'n dignament. És un exemple d'un perfil de jove amb origen rural però no agrari, que des de ben petit ja volia dedicar-se a fer créixer aliments a la terra. L'organització de l'explotació agrària és familiar. S'involucren per igual en Lluís i la seva parella, i de tant en tant reben alguna ajuda externa en les feines de camp. Però el model de gestió i de comercialització s'adapta al Nou paradigma agrosocial, fet que els ha permès posar en marxa una activitat viable econòmicament i alhora aferrada a uns principis ètics que li donen la raó de ser. És una experiència on poder emmirallar-se.

Cas 10: Pere Bonet

En Pere és fill d'un poble de la costa gironina. Els seus avis es dedicaven al sector agrari, però la generació dels pares trenca la cadena del relleu generacional familiar. Del contacte amb l'entorn rural li queda, entre altres coses, l'estima per l'aire lliure, i per viure i treballar a la vora de la terra. Estudia Ciències Ambientals i marxa a Perú a especialitzar-se en Gestió Ambiental i Desenvolupament Rural. Allà coneix els principis de l'agroecologia i se sent atret per aquesta manera de relacionar-se amb l'entorn, amb els aliments i amb les persones. Quan torna comença a cercar terra per engegar un projecte col·lectiu d'horta ecològica. És així com l'any 2003 demana l'ajut d'incorporació com a jove agricultor i enceta el camí que l'acosta a l'agroecologia amb els peus a la terra. En Pere compagina la feina de pagès amb la de monitor d'una Escola Taller. Argumenta que per fer front a les inversions de les instal·lacions que està

construint, necessita complementar la renda amb ingressos externs a la finca agrària.

Taula 7.12: Índexs de Pere Bonet.

COMPONENTS	Pràctiques	Actituds	Subíndexs
ESCALA LOCAL	10,00	8,33	9,17
DIVERSITAT	10,00	7,50	8,75
MEDI AMBIENT	8,33	9,17	8,75
COOPERACIÓ	7,50	10,00	8,75
INNOVACIÓ	6,67	5,00	5,84
AUTONOMIA	6,67	6,67	6,67
COMPROMÍS SOCIAL	9,17	9,17	9,17
ALENTIMENT	7,50	6,67	7,09
	Índex Pràctiques	Índex Actituds	Índex Agrosocial
Índexs globals	8,23	7,81	8,02

Font: Elaboració pròpia, 2010.

De les pràctiques destaquen les que fan referència als components de l'Escala local, de la Diversitat i del Compromís social. Venen directament al mercat i als consumidors a través de la xarxa que han creat amb altres persones productores d'aliments ecològics. Potencien les varietats locals i antigues per filosofia i per termes agrònomicos. El Compromís social té a veure amb les relacions que s'estableixen amb altres col·lectius agraris com la *Xarxeta*¹⁰⁴ o a nivell local com l'entitat *Aritjol-Salvem el crit*, que es dedica a la defensa dels valors ambientals locals. És comú entre la Nova pagesia formar part d'activitats cíviues més enllà del sector agrari i lligades a temes territorials o socials. L'experiència agrària d'en Pere va més enllà de la producció d'aliments i compagina temes de bioconstrucció, tant des de la vessant pràctica de construir el magatzem agrari amb bales de palla com des d'organitzar tallers formatius de construcció sostenible. Aquest és un indicador de com les experiències agroecològiques formen part d'una manera de viure i de treballar. Són espais on es promou una transformació social de base i on les xarxes de treball comunitari i compartit funcionen com a mètode orgànic i pràctic de relacionar-se.

Pel que fa a les actituds, en Pere destaca en els components de la Cooperació, el Compromís social i el Medi ambient. Està molt d'acord que diferents entitats tant agràries com no agràries han de cooperar per assolir unes fites comunes. També veu clar que el món rural ha de formar part de la política agrària perquè així es pugui desenvolupar d'arrel i d'una manera endògena. És un ferm defensor de les

¹⁰⁴ La *Xarxeta* és una xarxa de pageses i pagesos agroecològics que cooperen per comercialitzar els seus productes directament. Actualment està formada per 5 nodes d'arreu de Catalunya que s'organitzen de forma assembleària, autogestionada i independent.

llavors locals i està molt en contra dels OGM. Confia que els mètodes de producció agroecològica són una opció de futur per a moltes de les persones que volen entrar de nou al sector agrari. És conscient que manca formació especialitzada i de base, però també argumenta que de moment se supleix amb la col·laboració entre xarxes. Li agradaria que les noves generacions de joves entressin amb una mentalitat més oberta i amb ganes de transformar el sistema social actual. Amb tot, també percep un entorn local una mica escèptic a un canvi de model agrari i troba a faltar més implicació amb alguns veïns de la zona que encara romanen en un model antic de producció i comercialització.

En Pere desitjaria veure com s'articula un teixit social agroecològic a cada poble. Creu que és tremendament necessari augmentar el nombre de persones que es dediquen a Catalunya a produir aliments de proximitat. Visualitza un futur on les noves generacions de pagesos i pageses siguin molt més autònomes que en l'actual model industrial. Sent que el camí no és fàcil i que no hi haurà un canvi instantani. Però li agradaria que el sector agrari tendís vers les bases de l'agricultura agroecològica.

L'experiència agrària d'en Pere és un projecte de present, però sobretot ho és de futur. En Pere i totes les persones que l'estan fent possible estan afirmant que un nou model agrari és possible. Cal molta força i serenitat per poder tirar endavant un projecte agrari tant arrelat als valors ètics i socials. Però en Pere està convençut que treballant la terra i explicant amb estima la feina feta, es poden donar moltes passes endavant per anar sembrant un món més just per a tothom.

7.3. Arrelats i optimistes!

Les històries que s'acaben de relatar són de carn i ossos. Són dotze flaixos que mostren la llavor del canvi que està germinant entre la Nova pagesia tant a l'àrea d'estudi canadenca com a la gironina. No es pot quantificar el nombre de persones que s'incorporen al flux de la Nova pagesia, però sí que es constata a través d'indicadors indirectes¹⁰⁵ que la tendència és a l'alça.

Un dels resultats més rellevants de l'estudi dels casos més puntuats en els quatre grups és que les primeres posicions estan ocupades per dones que han decidit agafar les regnes de l'activitat agrària que posen en marxa. Aquest fet és extraordinari perquè porta implícit un canvi radical amb el plantejament únicament masculí dels sistemes agraris. Les dones que s'han posat al capdavant

¹⁰⁵ Per exemple el nombre de grups de consum que fan compra directa, el nombre de jornades tècniques que es realitzen sobre temes com l'agricultura ecològica o la venda directa, el nombre de mercats ecològics i/o locals que es recuperen o neixen de nou, etc.

de les finques agràries que gestionen, són una imatge del poder revolucionari de la Nova pagesia. És coneguda la sensibilitat de les dones pels temes ambientals, per la proximitat a les persones, per la cura pels animals, per la imatge *bonica* dels productes, la bellesa, la delicadesa, el bon tracte, la feminitat lligada a la terra... tots aquests factors formen part del Nou paradigma agrosocial i es posicionen com elements axials de la Nova pagesia.

La llavor del canvi que lidera la Nova pagesia està ben arrelada a la identificació territorial, on l'escala local es reafirma com a àmbit clar d'actuació. Tots els casos exposats fan venda directa de la seva producció, individualment o a través d'una cooperativa o d'una associació. Aquest fet els dóna un valor extraordinari en tant que posen al mercat productes amb nom propi que el consumidor valora socialment i econòmicament. A més, és comú que formin part d'entitats que promouen l'agricultura de proximitat a través del foment de mercats regulars, de crear una marca conjunta que identifiqui el territori o d'associar-se per fer venda directa.

Una altra de les estratègies que caracteritza la Nova pagesia i que la lliga al territori on es desenvolupa, és l'ús de varietats locals o tradicionals, tant vegetals com animals. En les dues àrees d'estudi estan ressorgint en els últims anys associacions que valoren les races autòctones d'animals o que promouen bancs de llavors per conservar i compartir les que s'adapten millor a cada zona de conreu. Emprar varietats i races que estan a punt de desaparèixer és una estratègia de viabilitat que incorpora valor afegit a les produccions dels joves. En molts casos els nivells de productivitat són menors que els que tindrien amb varietats o races modernes, però el que la Nova pagesia va a cercar és la nota distintiva com, per exemple, aquell gust del recuit que només dóna l'ovella ripollesa. Alguns joves també fan servir varietats tradicionals perquè són les que millor s'adapten a les condicions climàtiques i edafològiques de la zona de conreu. A aquests elements es pot afegir la imatge positiva que mostra un producte on s'ha recuperat una llavor o una espècie animal, particularitat que es troba a gairebé tots els casos d'estudi més paradigmàtics. Però el que més destaca d'aquesta cerca per fer les coses d'una manera, és l'element imprescindible de la passió amb la què ho viuen. Recuperar tradicions i arrelar-se a una cultura els dóna força per avançar en el camí de la incorporació a l'activitat agrària.

Les explotacions agràries d'aquests joves són diversificades, tant pel que fa a les produccions com als canals de comercialització que empren. Tret de l'explotació ramadera de llet ecològica, no hi ha cap experiència agrària, de les dotze que s'han explicat, que s'hagi especialitzat en algun conreu o producte exclusivament. A més, els joves que fan venda directa acostumen a anar al

mercat, a vendre en la seva pròpia finca o a portar cistelles a casa a través d'associacions de consum o de venda per Internet. En gairebé tots els casos els joves han diversificat els seus canals de comercialització i distribució. Aquesta estratègia els apropa als seus clients i els identifica com a persones que produeixen aliments i que són properes a la gent que els compra. Aquest vincle de confiança i *mirades als ulls* és un altre dels trets que identifica la Nova pagesia, tant al sud-oest de la província d'Ontario com a les comarques gironines.

La feina de proveir d'aliments a la població és entesa des d'una visió molt àmplia i diversa. La gran majoria són conscients que la seva tasca com a pagesia és més que produir únicament menjar. Valoren la funció pagesa, i són conscients del valor social i cultural que roman en la seva activitat. És per aquest motiu que molts estan involucrats en organitzacions que van més enllà de l'àmbit productiu, com ara entitats que defensen el territori, la tradició o la cultura.

Tots els joves mostren una actitud oberta perquè noves persones amb perfils heterogenis entrin al sector agrari. De fet, molts d'ells pensen que és una condició indispensable perquè es regeneri el camp i tornin a veure's més persones joves treballant la terra. La integració de diferents tipologies de joves (origen, formació, edat, etc.) és entesa com una necessitat per a poder enfortir un nou model agrari. La majoria estan disposats a col·laborar per formar altres joves, per compartir experiències o per crear projectes conjuntament per millorar les condicions dels qui entren de nou a l'activitat agrària.

La cura per l'entorn és un component intrínsec al fet de dedicar-se a la pagesia. Gairebé tots els joves practiquen l'agricultura ecològica, menys una noia i un noi que segueix fent el que feien els seus besavis amb els camps, un tractament molt en consonància amb el ritme de la terra. La gran majoria tenen el segell de certificació ecològica, menys un que està en procés de reconversió. S'entén, doncs, que el mètode de producció ecològica defineix la Nova pagesia i que és adoptat d'una manera natural i no com una diferenciació més per copar un mercat més ampli. Al mateix temps, la relació que aquests joves mantenen amb l'entorn és de respecte i integració. La gran majoria són explotacions agràries diversificades on es fomenta la biodiversitat de l'entorn i el seguiment dels ritmes naturals de les plantes i els animals.

Les ganes de cooperar i el desig de treballar en grup són presents i s'entenen com un valor imprescindible. La cooperació que bona part dels joves mostra amb altra pagesia és notable, però és rellevant com en alguns casos el fet de no tenir veïns afins al mateix mètode productiu no facilita una cooperació directa. Per la seva banda, la Nova pagesia coopera intensament amb entitats no agràries. Els vincles que s'estableixen amb entitats públiques, amb associacions de consum,

amb la Universitat, etc. formen part de l'estratègia de viabilitat en moltes de les explotacions agràries dels joves, que com s'ha comentat anteriorment, els reforça i els arrela al teixit social proper.

La Nova pagesia no té por a innovar i a provar coses noves. Les novetats sorgides de la mateixa activitat agrària són a l'ordre del dia. La gran majoria dediquen una part del seu temps a enginyar noves maneres de produir, elaborar o comercialitzar. Són actius en la cerca de mètodes que afavoreixin la seva manera de produir, i intenten comptar amb la natura i les persones, per sobre del benefici exclusivament econòmic que els ofereixen bona part de les innovacions tecnològiques punteres. Un exemple clar és el rebuig unànim als OGM. Aquesta actitud resumeix la manera d'actuar i pensar de la Nova pagesia. D'una banda, no es confia amb les empreses de llavors que controlen el mercat i empren la pagesia com a primer i feble esglaó de la cadena alimentària. De l'altra, tampoc es comparteix la *seguretat* que es ven dels cultius i les millors que s'introdueixen als camps. En contrapartida, la Nova pagesia defensa la recuperació de varietats tradicionals, així com una millora genètica a partir de processos naturals que es poden portar a terme a la mateixa finca i que no depenen d'organismes aliens amb obscurs interessos al darrere.

Aquesta actitud, i moltes vegades pràctica, de no dependre de massa factors externs a l'activitat agrària del jove els fa acostar-se a una major autonomia. La llibertat i la no dependència, són dos dels motius que els ha portat a molts a dedicar-se a la pagesia. Ser autònom per prendre decisions i col·laborar amb qui més confiança dóna, és una *màxima* vers la que bona part de la Nova pagesia camina. Per fer-ho, s'ajunten amb persones del mateix *motlle*, creen estratègies per vendre directament el producte i així poder marcar un preu just, diversifiquen per tenir més opcions d'èxit, alguns mantenen un caràcter pluriactiu per no dependre massa ni de les entitats bancàries ni de l'administració pública, etc. Totes aquestes passes porten la Nova pagesia a caminar vers estadis molt més autònoms, on les decisions finals són preses per la pagesia i no per una empresa integradora o una multinacional de llavors. Malgrat tot, molts dels joves tenen problemes per assolir estadis elevats d'autonomia, en aquests casos el que compta és la voluntat d'avançar lliurement vers activitats agràries deslligades del model dominant.

Per a molts dels joves que formen part del grup de la Nova pagesia, existeix un compromís social més enllà de la producció d'aliments. És comú el sentiment de pertinença a un grup que aporta solucions concretes vers problemes com el canvi climàtic, les crisis alimentàries o la despoblació rural. En un paràgraf anterior, ja s'ha comentat com la Nova pagesia es compromet amb altres causes més enllà de les agràries. És un compromís que s'assoleix sense haver de sortir als carrers

amb pancartes, vers al contrari les persones joves que s'han entrevistat lluiten diàriament per envoltar-se d'un món més just i amable, més habitable i humà.

Aquesta manera de funcionar de la Nova pagesia és coherent amb un model d'explotació agrària petita o mitjana, on es manté una relació estreta amb els cicles naturals i on es fa molta feina manual. El plantejament agrari que fa la Nova pagesia és conscient del món limitat en què vivim, i per tant, és comú entre els joves l'aposta per les energies renovables o l'ús de tracció animal pels treballs agraris. S'accepta la crisi del model energètic i se cerquen mesures per fer-hi front. Aquesta mirada filosòfica és la que concorda amb els components del Nou paradigma agrosocial emergent que, de fet, es posa en pràctica en les experiències agràries que s'han exposat en aquest capítol.

Molts dels joves que se senten part del grup de la Nova pagesia és distingeixen per dues característiques importants perquè el grup es vagi consolidant: l'arrelament i l'optimisme. La Nova pagesia cerca la manera d'ancorar el seu desig a un espai concret a partir del qual posar en valor la seva activitat i així poder guanyar-se la vida. La identificació i els llaços que s'estableixen amb l'entorn des del moment en què el projecte s'arrela, són alguns dels punts forts que fan que les iniciatives agràries dels joves s'enforteixin a mesura que passa el temps¹⁰⁶. Finalment, s'ha de destacar el caràcter optimista, possibilista i obert de la Nova pagesia. En gairebé tots els casos, els somriures, les mirades esperançadores, l'emoció per la feina, l'empatia amb els clients, etc. formen part inseparable del dia a dia de la tasca agrària que desenvolupen. Aquest fet és rellevant, sobretot si es compara amb la *Cançó de l'enfadós* que ha sonat en moltes de les cases pageses, tant al sud-oest de la província d'Ontario com a les comarques gironines. Són joves arrelats i optimistes, adjectius que no són suficients per engegar una activitat agrària viable, però que sí que són imprescindibles. Sense una identificació clara que valori les tasques pageses i sense una mirada optimista vers el futur, no es pot desenvolupar una activitat agrària viable i en consonància amb el Nou paradigma agrosocial.

7.4. L'apoderament latent de la pagesia del segle XXI

Enfront les creences que la pagesia ja no té lloc en la societat moderna i que el món agrari s'està acabant, sorgeixen en els últims anys noves veus reafirmant que una altra pagesia és possible (Pérez-Vitoria, 2010). Els exemples anteriors ho mostren i cada vegada més literatura científica en parla. A aquest tipus

¹⁰⁶ La major part dels casos d'estudi paradigmàtics es troben actualment en millors condicions que ho estaven en el moment es va fer l'entrevista. S'ha realitzat una consulta a través de les webs dels joves i s'ha constatat que l'activitat agrària continua i que s'inclouen millores qualitatives.

d'investigació Ploeg (2008: XVII) es refereix com *Newly emerging post-modern peasant studies* (*Nous estudis emergents postmoderns sobre la pagesia*), com una visió ampliada dels estudis de la família pagesia i de les teories agràries més tradicionals.

Una de les novetats de referència actual és el llibre *The New Peasantries* (Ploeg, 2008)¹⁰⁷. En aquest llibre el primer que sorprèn és el títol. La paraula *peasant* manté en molts cercles professionals, acadèmics i quotidians un tarannà de passat i de menyspreu. Fa referència a la gent que es dedicava en èpoques antigues al camp i que vivia sotmesa a unes condicions molts desavantatjoses. Ploeg desmenteix aquesta realitat i contràriament a la definició grisa de la paraula *peasant*, la recupera i li atorga una categoria superior de resistència, lluita i autonomia. Defensa com aquest nou grup, per algunes persones oblidat i destronat, és present en el cor de la societat actual desenvolupant un paper únic d'articulació territorial i de resposta al sistema global dominant. La traducció al català vindria a ser *pagès* o *camperol*. En aquest punt es podria obrir un debat entorn la nomenclatura catalana més adequada, però no es creu convenient. De moment, pel que fa a la referència a les reflexions que fa Ploeg, es fa servir *camperol* on ell emprava *peasant* (i on en la traducció castellana s'empra *campesino*), però es continua emprant la paraula *pagesia* quan es parla de les persones que es dediquen a l'activitat agrària, independentment de l'accepció que pugui tenir.

The New Peasantries és una mostra de com els pagesos i les pageses són vius arreu del món en un entorn hostil al qual han de fer front contínuament. Aquest estat de lluita permanent permet visualitzar una *condició camperola* que caracteritza el grup independentment del lloc on s'arrela. Els resultats de la tesi doctoral reafirmen aquesta prevalença de la pagesia del segle XXI on la seva presència esdevé un element rellevant en els nous contextos econòmics, socials i culturals. S'augura una *recamperolització* del camp de la mà d'una pagesia –o d'un *camperolat* en termes de Ploeg– autònoma, íntimament lligada a l'entorn i molt present en els processos de desenvolupament rural actuals. És per aquest motiu que l'últim apartat de la tesi es dedica a contrastar algunes de les propostes del professor J.D. Van der Ploeg amb els resultats de la present recerca.

Ploeg (2008: 23) defineix la *condició camperola*¹⁰⁸ a partir de nou elements: (1) coproducció, (2) base de recursos autocontrolada, (3) ordenació de les relacions

¹⁰⁷ El llibre ha estat traduït l'any 2010 per la editorial Icaria sota el títol "Nuevos campesinos. Campesinos e imperios alimentarios".

¹⁰⁸ A l'apartat 3.4. s'ha introduït aquest tema quan s'han identificat diferents propostes per definir un nou paradigma rural.

amb els mercats que assegurin autonomia, (4) supervivència, (5) enfortiment de la base de recursos, (6) reducció de la dependència, (7) lluita per l'autonomia, (8) pluriactivitat i (9) models de cooperació. Tot apunta que la definició de la condició pagesa defineix la Nova pagesia emergent detectada al sud-oest de la província d'Ontario i a les comarques gironines.

La *coproducció* fa referència a la interacció que les persones pageses desenvolupen amb la natura. Parteix d'una valorització i dignificació de les dinàmiques que estableix la pagesia amb l'entorn per millorar-lo i crear-lo de nou. Un dels elements que sustenta la coproducció en relació a la condició camperola és que el procés de producció és potencialment dinàmic. Es troba aquesta relació intensa en bona part dels casos estudiats on els joves *reinventen* la seva base de recursos constantment. Des de la integració de diferents tipus de ramat que interaccionen entre ells (Cas 3) com en la transformació d'un espai boscós en una zona apta pel cultiu d'horta (Cas 11), la Nova pagesia es relaciona activament amb la base de recursos de la qual es nodreix.

En consonància amb el punt anterior, la condició camperola treballa per *mantenir una relació tan autònoma com sigui possible amb la base de recursos* que l'identifica. El procés de cerca de l'autonomia a través de la creació i millora dels recursos existents implica que les persones que s'hi dediquen obren un full en blanc cada dia que van a treballar. La natura és un mar infinit de sorpreses, per a bé i per a mal, que motiven la pagesia a estar contínuament en relació amb ella. Un altre aspecte que Ploeg destaca és la lluita que cada persona manté diàriament per millorar la base de recursos i en conseqüència la qualitat de vida pagesa.

"Social struggle not only take place in the streets, in land occupations, factories or big supermarkets (...) social struggle is also to be seen in the sturdy striving to improve available resources, making small adaptations which together contribute to the creation of better well-being, improved incomes and brighter prospects" (Ploeg, 2008: 25).

"La lluita social no només té lloc als carrers, en les ocupacions de terres, fàbriques o grans supermercats (...) la lluita social també es veu en el fort esforç per millorar els recursos disponibles, fent petites adaptacions que en conjunt contribueixen a la creació d'un millor benestar, d'uns millors ingressos i d'unes millors perspectives" (Ploeg, 2008: 25).

Aquest fet defineix la pagesia que lluita per millorar, en la mesura de les seves possibilitats, el que està a les seves mans. Els exemples es concreten en la introducció de varietats autòctones que milloren la diversitat dels cultius, els tractaments orgànics dels camps en la mesura adequada, la transformació artesanal dels productes agraris, etc. Tota una infinitat de tasques que fan que la pagesia camini vers gestionar tant autònomament com pugui la seva base de

recursos. Dels casos d'estudi destaca la creació de l'obrador per elaborar la llet d'ovella de raça autòctona (Cas 8), l'afany de millora de la parella jove que lluita per adequar una terra apta pel l'horta (Cas 11) o l'organització d'activitats d'educació ambiental i de formació per la Nova pagesia (Cas 6).

Un altre tret distintiu de la condició camperola és que cerca la manera de *relacionar-se amb els mercats que li donin més autonomia* on la flexibilitat, la mobilitat i la llibertat siguin els trets característics. Una de les estratègies agràries que permet acostar-se a l'autonomia respecte els mercats és produir tant com es pugui a la mateixa finca sense haver de dependre dels mercats exteriors (per exemple de llavor, fertilitzant, coneixement, mà d'obra, etc.). La pagesia que treballa cercant aquestes dinàmiques acostuma a ser molt més autònoma. Un altre tret que permet rebaixar la dependència dels mercats és emprar estalvis i no demanar crèdits per comprar el que no es pot produir, com per exemple maquinària. En aquest sentit Ploeg defensa que la pluriactivitat facilita a la pagesia l'obtenció de diners extra per anar reforçant la base de recursos de la pròpia finca sense fomentar en excés la dependència dels mercats externs. En el Cas 1 la jove pagesa treballa fent feines a tercers per poder anar comprant els caps de bestiar que necessita. En el Cas 11 el jove ha estat fent de tècnic forestal per poder posteriorment comprar la finca on ara s'ha instal·lat.

Per Ploeg la *supervivència* o, en altres paraules, l'adaptació a les condicions externes en funció del temps i l'espai és una altra de les característiques que defineixen la condició camperola. Independentment de l'indret, cada persona que desenvolupa unes tasques agràries està sotmesa al compliment d'uns requisits imposats per organismes com els bancs, l'Estat o els grups agroindustrials. Moltes vegades la relació que s'estableix amb aquestes entitats força la pagesia a assolir estats de supervivència. Per sobreviure s'han de donar passes per adaptar les condicions inicials als estadis canviant que fluctuen en funció d'alguns agents externs. Aquesta adaptació es pot escenificar en la cerca de terra de la jove del Cas 4. Les dinàmiques del mercat de la terra són extremadament dures per les persones que volen accedir-hi sense tenir un origen agrari previ. L'especulació sobre l'espai agrari provoca que els preus de la terra siguin desorbitats en relació a la renda que aporten. L'afany de supervivència de la jove la porta a establir un acord informal amb un pagès veterà que li ofereix unes condicions molt favorables per començar a engagar una activitat agrària autònoma. En aquest cas l'instint de supervivència i les ganes de donar la passa d'incorporar-se a la pagesia, fan que la jove trobi un acord pel primer estadi del seu procés d'incorporació millor del que hagués estat si s'hagués involucrat en la compra d'un terreny. És interessant com la condició camperola juga moltes vegades a favor de trobar estratègies alternatives on la creativitat i l'escala humana

sobreïxen i permeten adaptar algunes de les condicions adverses a una nova manera de fer agricultura.

Un pas complementari a la supervivència i l'adaptació, és *l'enfortiment de la base de recursos*. La pagesia manté una il·lusió permanent per millorar les condicions que li permeten desenvolupar la seva activitat (qualitat de la terra, de les llavors, dels sistemes de reg i d'extracció d'energia, de la mà d'obra, de les relacions amb altra pagesia, etc). En aquest sentit és interessant notar que l'enfortiment de la base de recursos també fa referència a l'enfortiment de les xarxes socials per poder-los valorar. Per exemple la creació de l'Associació dels *Pagesos Agroecològics de l'Empordà*¹⁰⁹ o de l'Associació *Tràmec*¹¹⁰, que treballa per facilitar a la pagesia que en forma part els instruments necessaris (llavors, coneixement, nous mercats, etc) per enfortir la seva base de recursos.

Una altra de les dinàmiques que defineix la condició camperola és l'esforç per *reduir la dependència* de l'ambient hostil (caiguda de preus, normatives sanitàries, acords internacionals, etc) on la pagesia ha de desenvolupar la seva activitat agrària. Ploeg defineix aquesta lluita com un estat permanent de vigilància per poder assolir nivells d'autonomia suficients que permetin la persona dedicar-se lliurement a les tasques pageses. L'enfortiment de la base de recursos i l'adaptació des de la supervivència són mecanismes a partir dels quals la pagesia redueix la seva dependència de les condicions imposades des de l'exterior. En el Cas 8, el jove s'incorpora a l'activitat agrària un cop ha conegut món més enllà de l'agrari. Aquest fet li permet organitzar la seva base de recursos per reduir tant com sigui possible la dependència de les dinàmiques externes que li poden barrar el pas. És per aquest motiu que decideix tancar el cercle des de la producció, passant per l'elaboració i la distribució directa. El jove s'adapta a una nova situació on reforça la seva base de recursos, el que té, per fer front a les situacions de dependència que diversos veïns viuen insistentment (de la central lletera, de la casa de pinsos, del comercial, etc.).

Totes les condicions que s'han definit fins ara es podrien sintetitzar en la *lluita per l'autonomia*. La pagesia s'esforça en cercar la manera de poder portar a terme el que creu que és millor per la seva activitat agrària sense que l'entorn

¹⁰⁹ Els *Pagesos Agroecològics de l'Empordà* es defineixen com "Un grup de persones de les comarques empordaneses i rodalies, treballadors/res del camp, pagesos i pageses que seguint els criteris de l'agroecologia ens hem agrupat per a col·laborar i ajudar-nos mútuament. El nostre col·lectiu va néixer a la tardor del 2007 amb la intenció d'anar teixint un moviment rural viu, aprofundint en la cooperació i en l'intercanvi d'informació i de coneixements, de llavors, eines i diverses tècniques de producció agroecològica". Veure: <http://pagesosagroecologics.com/>

¹¹⁰ *Tràmec* és una associació de nova creació que agrupa pagesia de la Garrotxa que conrea els seus productes sota el paradigma de l'agroecologia. L'associació permet que les diferents persones que en formen part intercanvien productes i coneixement. Actualment distribueix els seus productes directament a diferents cooperatives de consum local, als mercats i particulars.

limiti algunes de les il·lusions a emprendre. L'autonomia no significa que la persona treballi i actuï isoladament, vers al contrari, les condicions que porten a trencar els llaços de dependència acostumen a ser fruits d'obres col·lectives. En tots els casos detallats en aquest capítol la Nova pagesia cerca bona part de la seva autonomia a través de la creació de noves entitats que lluitin conjuntament per una nova manera de relacionar-se des del camp amb l'exterior.

La condició camperola està lligada a l'activitat *pluriactiva* de la família fora de l'àmbit agrari. La millora de la base de recursos sense dependència d'entitats bancàries, moltes vegades s'assoleix a través d'ingressos extra agraris que complementen la renda. La pràctica pluriactiva és en molts casos un signe de benestar, en tant que es manté un ingrés regular que permet mantenir una certa flexibilitat en les esferes de l'activitat agrària. Alguns autors han interpretat la pluriactivitat com el pas definitiu a la desaparició de la pagesia. Ploeg defensa, contràriament, que en la major part dels casos acostuma a ser l'element que dona suport a la creació autònoma de la base de recursos que la pagesia crea i/o millora. En el Cas 1, la jove treballa a hores pels veïns per poder anar comprant els caps de bestiar que necessita per la seva activitat ramadera, en el Cas 4 la jove treballa temporalment a l'Agrobotiga de la finca on té arrendada la seva terra per poder preparar el material necessari per la propera collita, en el Cas 12 el jove treballa en una Escola Taller per poder fer front amb més facilitat a les inversions amb les quals s'ha embrancat. A més, és interessant remarcar com moltes vegades les feines pluriactives aporten nous elements socials que poden reforçar l'activitat principal. Per exemple en el Cas 4 la jove mentre fa de venedora d'una agrobotiga de productes ecològics pot anar teixint una xarxa de nous clients pel seu CSA. En el Cas 1 la jove que treballa per als seus veïns a hores, pot establir relacions de confiança on intercanviar coneixement, maquinària o llavors. Per aquest motiu també és rellevant destacar el paper de la pluriactivitat agrària on les persones obtenen múltiples beneficis per les tasques que desenvolupen més enllà de la pròpia finca.

Finalment Ploeg remarca l'element de la cooperació pagesa i valora la infinitat de models que es posen en marxa per assolir nivells més alts d'autonomia. La pagesia manté els seus interessos i perspectives individuals que reforça amb l'acció col·lectiva. Aquestes dinàmiques són les que actualment estan creant xarxes organitzades de pagesia que actuen a nivells i escales diferents. L'element comú que les uneix és el camí conjunt per fer més *tou* l'ambient hostil al què han de fer front. En els Casos 3 i 11, és interessant com els joves s'uneixen per crear nous mercats setmanals on poder vendre els seus productes directament. Cooperen per fer néixer o renéixer estructures que reforcin la base de recursos pròpia. Les dinàmiques cooperatives, en el mateix sentit que les

pluriactives, permeten identificar tota una nova amalgama de sincronies que, en la major part del casos, juguen a favor d'enfortir la pagesia i el model de producció.

La condició camperola definida per Ploeg assoleix diferents nivells d'intensitat quan es concreta en casos específics. És una manera aclaridora d'acostar-se a les característiques que uneixen persones d'arreu del món que desenvolupen tasques agràries i que comparteixen una manera de fer camperola o pagesa. En tot cas, cal matisar que la realitat sempre és molt més complexa que la teoria que en fa referència.

Aquesta és la condició camperola que moltes de les persones que actualment es dediquen al sector agrari han perdut o han oblidat. Ploeg explica com l'Imperi ha convertit moltes de les antigues explotacions agràries *camperoles*, en *empresàries* o *capitalistes*. S'abandona la cerca permanent i reiterada de l'autonomia per ser cada vegada més dependents, malgrat sigui en diferents intensitats, de les relacions de poder que domina l'Imperi. Quan es perd aquesta capacitat de lluita per l'autonomia, segons Ploeg, comença un procés de *descamperolització*. Allò que defineix la pagesia es difumina i es dilueix per donar pas a unes relacions molt més lligades a l'Imperi.

Bona part dels joves de la mostra de la present recerca han perdut la condició camperola en entrar a formar part d'entramats models empresarials que reordenen d'una forma diferent les relacions amb la base de recursos i el mercat. Però de la mateixa forma que es donen processos de *descamperolització*, també se'n donen de *recamperolització*. En aquest cas, persones alienes al sector agrari poden donar el pas d'entrar-hi com a camperoles –bona part de la pagesia nouvinguda- o les que es troben sota condicions més empresarials o capitalistes que podrien retornar a una manera de fer més pagesa.

És aquesta idea la que porta a pensar en un *apoderament latent de la pagesia del segle XXI*. La pagesia ha de retrobar la condició camperola o pagesa que la defineix per poder desenvolupar amb més llibertat la seva tasca, per tenir més capacitat de decisió en l'assoliment de les seves il·lusions i per poder assegurar una terra digna a les generacions futures. Una de les idees força de la Nova pagesia és la cerca per l'autonomia. Aquest element ha caracteritzat històricament els grups agraris i és encara un tret de tremenda actualitat. L'ambient hostil on cal desenvolupar les tasques agràries implica que les persones que volen dedicar-s'hi hagin de viure i treballar en estats de resistència i lluita constants. El contrapès que desenvolupa la pagesia, sota la seva condició camperola, enfront l'Imperi (Governs, empreses agroalimentàries, cases de llavors, entitats bancàries, etc.) la reafirma i la reforça. Aquestes reflexions porten a parlar d'un *apoderament latent de la pagesia del segle XXI*.

L'apoderament¹¹¹ és descriu al TERMCAT¹¹² com el procés pel qual una persona o un grup social adquireix o rep els mitjans per a enfortir el seu potencial en termes econòmics, polítics o socials. S'entén com la capacitat que tenen les persones per poder fer valdre el que pensen i per poder-ho concretar en accions reals. L'apoderament social és un concepte que té molt a veure amb els components que defineixen el Nou paradigma agrosocial treballat al llarg de la tesi doctoral i amb la condició camperola que descriu Ploeg. Sorgeix en un nou escenari on la confiança, la transparència i la responsabilitat són trets bàsics per desenvolupar-s'hi.

La *recamperolització* del camp és previsible i, de fet, ja s'està donant a diferents indrets arreu del món (Pérez-Vitoria, 2010; Sevilla Guzmán, 2007). Hi ha una part de la pagesia gironina i de la canadenca que estaria molt i molt disposada a fer un canvi de model, a engendrar una veritable revolució del camp –des del camp-. La pagesia està preparada per donar de menjar als consumidors propers, tenir cura de l'entorn i habitar l'espai agrari. Són les traves foranies al sector les que dificulten aquest canvi de rumb, a favor sempre de l'Imperi que actua amb força per frenar els processos de recamperolització. Paradoxalment les condicions adverses que es creen en els ambients hostils que dibuixa l'Imperi són les que fomenten una organització social forta per anar teixint noves aliances cooperatives que refermin la manera de fer pagesa. En aquest sentit sorgeix la següent pregunta: *els joves fills de cases pageses que han marxat tornarien si poguessin desenvolupar la seva feina amb molta més dignitat, autonomia i llibertat?*

La Nova pagesia reivindica el seu lloc per produir i comercialitzar i no cau en la retòrica que *tot està molt malament*. És el grup optimista qui ha de liderar un canvi en les estructures agràries tradicionals. Cal que la pagesia decideixi a quin preu vol vendre els seus productes i cal que la societat valori el que es produeix a la vora de casa. En aquest sentit encara queda molt camí per recórrer. Les contradiccions i les fissures són evidents. Per exemple, és curiós que la major part de la societat catalana pensi que cal donar suport a la pagesia propera, però en canvi argumenti que el sector agrari no té futur. L'Enquesta de Percepció del Món Rural de l'any 2010¹¹³ mostra com gairebé el 80% dels catalans pensa que el sector agrari és important per al manteniment del territori i del paisatge, així com per la producció d'aliments. Però en canvi més de la meitat de la població

¹¹¹ En anglès: *empowerment*. En castellà: *empoderament*.

¹¹² El TERMCAT és el centre de Terminologia de Catalunya. Per a més informació veure www.termcat.cat

¹¹³ L'Enquesta de Percepció del Món Rural és un instrument ideat per la Fundació del Món Rural l'any 2008. Es fa cada any i es recullen les principals percepcions de la població catalana pel que fa als temes candents que afecten el món rural. Veure: www.fmr.cat (Fundació del Món Rural).

(53%) pensa que no hi ha futur en el sector agrari. Aquesta distància mostra com la societat encara ha de madurar en aquest aspecte, malgrat ja són moltes les persones que han entès que no hi ha millor política agrària que donar suport a la pagesia directament amb els actes de consum quotidians. Però encara n'hi ha moltes més que prioritzen les grans superfícies comercials i els productes *low cost*. Als Estats Units s'arriba a la mateixa conclusió:

"People seem to want cheap food that tends to be possible only from large-scale, highly specialized agricultural enterprises at the same time that they want to see a landscape of small family farms" (Gillespie i Johnson, 2005: 6).

"Sembla que la gent vol aliments barats, que són possible només a partir de empreses agràries a gran escala i altament especialitzades, alhora que volen veure un paisatge de petites explotacions familiars" (Gillespie i Johnson, 2005: 6).

Aquesta evidència és una mostra de l'esclatxa resultant de les contradiccions del model dominant i del paper que pot jugar el consum per redirigir-lo. Les persones que han de comprar aliments s'identifiquen com un grup capaç de provocar un canvi social més ampli que pot acompanyar una recamperolització que impliqui una reordenació intensa de les relacions de producció i consum actuals (O'Connor et al., 2006: 5). En aquest punt sorgeix una altra pregunta: *La Nova pagesia forma part d'un moviment social més ampli? Com s'articula l'aflorament dels nous joves en un context de resposta al sistema dominant?* Sembla que la resposta tendeix a afirmar que la Nova pagesia emergent forma part d'un moviment social més ampli on tenen cabuda els consumidors conscients i organitzats, les entitats de respecte per les persones i el medi, els defensors de la justícia i dels drets fonamentals, etc. Des de la cimera de *Seattle* l'any 1999, els moviments *antisistema* o *alterglobalització* s'estan articulant per oferir una resposta clara, coherent i realista al desgavell provocat pel model de lliure mercat neoliberal. En aquest sentit, *La Via Campesina* reflexa aquesta voluntat de mirar el món agrari des d'una perspectiva molt més integradora, respectuosa i propera. És el moviment social que més pes té arreu del món i en el qual s'apleguen organitzacions de països diferents per defensar una manera de fer pagesa. Des dels seus inicis fins la data d'avui és una organització que s'enforteix i que reafirma la seva visibilitat en les dinàmiques socials i econòmiques actuals. El discurs de l'entitat camina molt a la vora dels principis del Nou paradigma agrosocial i de la Nova pagesia emergent que s'ha identificat en el treball doctoral. De fet, hom podria pensar que la Nova pagesia fos un catalitzador potent d'un canvi de model agrari on el Nou paradigma agrosocial fos una realitat més propera. Segons Sevilla Guzman (2006) es dona a diferents territoris una àmplia diversitat de formes d'acció col·lectiva que van des dels moviments socials històrics (jornalers, pagesos i indígenes) fins als nous

moviments de caràcter ciutadà (ecologistes, pacifistes, feministes i de consumidors). La Nova pagesia necessita d'aquesta xarxa de suport social àmplia i forta, de la qual també en forma part.

Finalment, s'ha de tenir en compte que els nous models agraris reben el suport majoritàriament de la societat civil, ja sigui dintre d'un nou moviment social o des de les associacions sense ànim de lucre que ajuden la Nova pagesia. Vol dir aquesta dinàmica *que els òrgans de govern formal no estan actuant per encarar el fenomen emergent? Estan disposats? O prefereixen que sigui el sector privat o el tercer sector qui doni resposta al repte que planteja la Nova pagesia? És el model neoliberal qui deixa a la població que sigui innovadora i creï el que necessita? O és l'Estat qui està interessat en la reproducció del mateix sistema dominant?*

7.5. Conclusions

Alguna cosa es mou en el camp agrari que incita a pensar en termes revolucionaris. S'evidencien experiències agràries que posen en dubte les dinàmiques omnipotents de les grans corporacions alimentàries, de les entitats internacionals que menyspreen el paper de l'agricultura pagesa i de les agències transnacionals que fomenten la indústria agroexportadora. Els casos que es mostren en aquesta tesi doctoral i en les reflexions que aporta Ploeg (2008) permeten obrir la caixa dels trons i començar a fer plantejaments alternatius que esperonin la pagesia del segle XXI a dirigir les seves pròpies regnes.

Aquest capítol ha defensat que la Nova pagesia és la llavor del canvi que enforteix les bases del Nou paradigma agrosocial. La interrelació dels vuit components presentats com a model teòric i emprats com a marc analític de treball, han permès identificar una pagesia que s'acosta a la *condició camperola* que planteja Ploeg (2008). Aquest fet és rellevant perquè permet agregar els discursos de la manera de fer camperola i de la Nova pagesia, on es visualitza un ressorgiment de grups de persones que es dediquen a la terra en condicions de resistència i de cerca de màxima autonomia. A aquest procés Ploeg l'anomena *recamperolització*. Aquest fet porta intrínsec un element latent que s'ha caracteritzat com apoderament. S'identifica, a partir dels resultats del treball de camp i de les reflexions de la literatura científica, que existeix una energia que es manté apagada, però que s'encendria amb una mica més d'espurna. Les conclusions d'aquest capítol reforcen la idea que la Nova pagesia té la virtut de poder encendre la flama per tornar a caldejar un ambient on la pagesia tingui veu i torni a cantar moltes de les cançons arraconades durant tants anys de menyspreu.

L'ambient on encendre el foc és hostil i té poder. Crea situacions de dependència, d'engany i de submissió on bona part de les persones que es dediquen a la producció d'aliments l'acaten. És per aquest motiu que molts dels joves que han nascut i s'han criat en cases pageses no volen saber-ne res del món agrari. L'Imperi ha desprestigiada la feina dels seus pares i els ha convertit en titelles sense sentit més enllà del de produir matèria barata per a la indústria alimentària. Aquestes relacions s'han de canviar si de debò es creu en un món amb pagesia viva i activa on els joves puguin donar la passa d'entrar-hi amb alegria i força. Els senyals de fum ja es comencen a olorar, ara només cal encendre la flama.

7.6. Bibliografia

Dandy, G. (2008): "Resurrecting an endangered species", a *Edible Toronto*, 4, pàg. 32-33.

Gillespie Jr, G.W. i Johnson, S. (2005): "Success in Farm Startups in the Northeast", a <http://www.smallfarm.org/uploads/uploads/Files/SuccessInFarmStartupsInTheNortheast.pdf> en data de 12 d'abril de 2010.

O'Connor, D.; Renting, H; Gorman, M. i Kinsella, J. (2006): "The Evolution of Rural Development in Europe and the Role of EU Policy", a O'Connor, D.; Renting, H; Gorman, M. i Kinsella, J. (Eds.): *Driving Rural Development Policy and Practice in Seven EU Countries*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum, pàg. 1-30.

Perez-Vitoria, S. (2010): *El retorno de los campesinos. Una oportunidad para nuestra supervivencia*. Barcelona: Icaria.

Ploeg, J.D. van der (2008): *The new peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Londres: Earthscan.

Sevilla Guzmán, E. (2006): *De la Sociología Rural a la Agroecología*. Barcelona: Icaria.

Taylor, S.J. i Bogdan, R. (1992): *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.

CAPITOL 8

Reflexions finals

"Todas las buenas ideas las inicia una minoría".

Susan George

Otro mundo es posible si... (2003)

8. Reflexions finals

La pagesia està revifant. Nous models agraris afloren a diferents llocs del territori i es mostren com una alternativa real al caducat model agroindustrial. **L'exploració dels camins, de les pràctiques i de les actituds de la jove pagesia permeten ser optimistes** al descobrir que existeix una Nova pagesia emergent, i una altra de latent que encara treballa lligada a la dependència de factors externs, però que desitja anar-s'hi deslligant. Aquest vincle es pot anar trencant a partir de la visualització i creació de noves maneres de fer pageses, o camperoles segons Ploeg (2008), des d'on les persones que treballen la terra recuperen la seva condició autònoma.

La primera pregunta de recerca es plantejava si el camí d'entrada del jove influïa en el tipus d'explotació agrària que posava en marxa. El treball de camp ha mostrat que el punt de partida condiona les característiques de l'activitat agrària on el jove s'incorpora. En aquest sentit, **s'han identificat dues vies principals d'entrada al sector agrari: el relleu familiar tradicional (pagesia tradicional) i l'accés des de fora del sector (pagesia nouvinguda)**. En conseqüència també s'afirma que és possible accedir al món agrari sense tenir un origen familiar agrari directe. D'una banda, en el capítol segon he demostrat a partir de l'estudi de la literatura científica com un grup de joves nouvinguts està fent-se visible a diferents indrets del món (Barham et al., 2001; Ruhf et al., 2003; Lefebvre et al., 2004; Williams et al., 2006; Mailfert, 2007). De l'altra, al capítol cinquè he pogut corroborat empíricament la realitat catalana i canadenc. **Es pot ser pagès sense haver nascut en una explotació agrària familiar, i a més de ser possible, és necessari** que persones sense origen agrari accedeixin a la pagesia. La seva complementarietat amb el grup de la pagesia tradicional, la il·lusió i l'empenta que irradien, i la viabilitat de les explotacions agràries que posen en marxa, els situa dintre del mapa agrari actual.

La segona pregunta de recerca es qüestionava quines eren les pràctiques agràries i les actituds de la jove pagesia vers un Nou paradigma rural, i si hi havia diferències entre els grups en funció de l'origen familiar i del geogràfic. L'anàlisi s'ha portat a terme a través de l'Index Agrosocial, instrument quantitatiu basat en l'estudi de les pràctiques i de les actituds dels joves. Aquest s'ha complementat amb l'anàlisi qualitativa dels discursos dels joves que ha permès matisar la informació i detallar la visió del món de la jove pagesia. **Els resultats posen de manifest que les pràctiques agràries difereixen en funció de la via d'entrada.** La pagesia tradicional manté uns paràmetres de continuïtat i, per tant, de manteniment del vell paradigma productivista, i la pagesia nouvinguda mostra signes més clars de canvi amb valors que s'acosten més al Nou paradigma agrosocial. Pel que fa a les actituds, els dos grups presenten valors més propers al canvi de paradigma, però també és la pagesia nouvinguda la que ho manifesta amb més intensitat. Aquesta constatació porta a pensar si un **impuls ferm des de les polítiques públiques podria influir en el pas de les idees a la realitat,**

és a dir, fomentar un canvi de pràctiques en aquelles persones que mostren una actitud oberta a incorporar noves estratègies agràries més properes al Nou paradigma agrosocial.

Un dels resultats més rellevants en respondre la primera pregunta de recerca és que la incorporació al sector agrari és un camí format per períodes i per fases que presenten diferents necessitats i reptes. **La persona que vol dedicar-se a l'activitat agrària passa per tota una sèrie de fases des que pren la decisió d'accedir-hi fins que es consolida.** Entendre la incorporació com un procés permet estructurar un sistema d'ajuts adreçats a la persona que comença en funció de les seves necessitats. Al capítol cinquè he detallat algunes de les línies de treball i recomanacions en termes polítics per millorar el procés d'incorporació, on destaca el disseny d'un *Programa integral de suport a una nova generació de pagesia*, estructurat per donar resposta a totes les tipologies de joves que accedeixen a l'activitat agrària en funció de les diferents fases del procés d'incorporació.

A més, hi ha alguns temes que es poden plantejar com a qüestions futures per resoldre, com ara si continua tenint sentit limitar l'edat de la persona que es vol incorporar alhora de rebre ajuts de l'administració pública. Un estudi recent dels Estats Units (Ahearn i Newton, 2009:22) **mostra com les persones que s'incorporen a l'activitat agrària no són exclusivament joves.** Aquest fet implica que els criteris per donar suport a la incorporació de noves persones al sector agrari pot estar més lligat a temes com el respecte pel medi ambient, l'arrelament al territori o la producció de qualitat, que no amb l'edat. Si la definició de la persona beneficiària de les polítiques públiques de suport a una nova generació de pagesia és més flexible i inclusiva, el ventall de noves incorporacions s'obre i la capitalització humana del camp es reforça. Cal tenir present que cada persona gaudeix d'unes habilitats i característiques que la fan única i que poden esdevenir oportunitats alhora d'entrar a un sector nou. Una manera de mesurar els criteris d'elegibilitat podria ser emprant els Components del Nou paradigma agrosocial.

També és de vital importància **lluitar per mantenir la disponibilitat de terra agrària** per conrear i pasturar, i no per abandonar o especular. Si estem pensant en mantenir l'activitat agrària i en incorporar noves persones a la pagesia, cal assegurar l'espai agrari per les generacions futures. La planificació territorial i urbanística és bàsica per protegir el sòl agrari d'altres usos no compatibles (Sotte, 2003: 8). Potser cal introduir mesures fiscals que dilueixin l'ansia especulativa que encara roman en molts dels millors espais agraris, sobretot periurbans. En tot cas, no s'ha de perdre una visió estratègica que fomenti la pagesia *d'arrel* i que entengui que la vitalitat territorial passa per enfortir el teixit agrari local. En aquest punt és interessant donar-li la volta a l'idea i recordar que també cal assegurar joves que conreïn l'espai agrari:

"There is no point in protecting the land base if there is no younger generation of skilled operators to continue farming" (Walton, 2003: 25).

"No té sentit protegir el sòl agrari si no hi ha una generació jove d'agricultors qualificats per continuar l'activitat agrària" (Walton, 2003: 25).

Assegurar que hi hagi persones que treballin al camp i que hi hagi camp per ésser treballat, és un dels objectius que es desprèn de les idees força del desenvolupament rural i d'aquesta tesi doctoral. Quan en un territori existeix una activitat agrària diversificada, inserida en diferents xarxes locals i sectorials, generadora de llocs de treball directes i indirectes, mantenedora de tradicions culturals, etc; s'està potenciant el desenvolupament rural d'aquell indret. A més, els canvis socials i econòmics dels últims anys, han modificat el predomini del sector primari en les àrees rurals (Camarero, 2009). Actualment la pagesia conviu amb la resta de sectors econòmics, algunes vegades sota un paraigua conflictiu, d'altres amb aigües més tranquil·les i sinèrgiques. En tot cas, el que és interessant és que **donar suport als joves per diversificar les seves activitats agràries** per aprofitar les múltiples relacions de les xarxes territorials locals, és una altra manera de fomentar la incorporació a l'activitat agrària (Blanco, 2006: 309), així com la vitalitat i viabilitat dels espais agrícoles i ramaders.

Una altra de les conseqüències dels canvis socials i econòmics de les últimes dècades ha estat la **desestructuració de la família pagesa i la consegüent desfamiliarització de l'activitat agrària** (Gómez Benito i González, 2002). Aquest tema l'he tractat al capítol segon, on també em preguntava si la crisi del model agrari familiar és una amenaça o una oportunitat pel foment del relleu generacional. Al capítol sisè he fet una primera aproximació a la resposta, on matiso que existeix una oportunitat en tant que la crisi pot introduir un canvi de model, però que també roman present una amenaça en perdre algunes de les maneres de fer tradicionals. Es pot afirmar que la família pagesa tradicional desapareix, però el que no es pot constatar és que ho faci la pagesia. Vers al contrari, els resultats de la tesi doctoral mostren com l'activitat agrària reneix a partir de diferents formes, entitats i mirades. Les relacions laborals, econòmiques i socials de l'antiga família pagesa es van difuminant, però mentrestant apareixen en l'escena agrària noves fórmules jurídiques, relacions familiars més flexibles, multitud d'estructures organitzatives diferents, etc. Aquesta reflexió convida a **estudiar les noves formes jurídiques i maneres d'organitzar-se de la pagesia del segle XXI**, així com de les necessitats presents i futures de cadascuna d'elles.

Un altre tema social rellevant en parlar d'incorporació a l'activitat agrària és **la veu i el paper de la dona en el marc del Nou paradigma agrosocial**. Al treball de camp s'ha constatat, la literatura científica així ho recull (Díaz, 1997; Jiménez, 2000; López García, 2000; Baylina i Garcia Ramon, 2001; Salamaña i Baylina, 2006; Binimelis et al., 2008) i

alguns autors com Aurélie (2007) mostren com cada vegada és més rellevant i estratègic el paper de la dona, per exemple, en les trobades internacionals de *La Via Campesina*. Tot apunta que la pagesia del futur es dibuixa tant en rostres femenins com masculins. Aquest fet és rellevant en tant que els nous plantejaments agraris esdevenen molt més integrals, equitatius i oberts.

Però que ha passat a les cases de pagès, tant canadenques com catalanes, per què els joves no continuen amb l'activitat familiar tradicional? Doncs que el jovent viu el dia a dia que els pares i familiars els han transmès. Aquesta vivència acostuma a ser una barreja entre l'estima per la terra propera i una recança a l'hostil món de qui avui es dedica a conrear aliments, sobretot si són per *alimentar* el complex entramat agroindustrial. **La major part dels fills i filles que han nascut en una explotació agrària familiar decideixen, per voluntat pròpia i també per insistència dels pares, abandonar la tradició familiar i anar a treballar de qualsevol altra cosa.** No és d'estranyar que els joves que escolten insistentment la cantarella que "això s'acaba" o que "aquí no hi ha futur"¹¹⁴, desitgin marxar a fer una activitat diferent a l'agrària. Els joves que ara tenen entre 20 i 40 anys han estat contínuament escoltant la *Cançó de l'enfadós* del pares que el sector agrari va malament i que millor fer qualsevol altra activitat que no pas de pagès o pagesa. Aquest fet ha influït que no s'hagin reconvertit algunes explotacions agràries familiars i hagin tirat per la via fàcil de la integració, de la producció per l'agroindústria o directament per l'abandonament. Durant aquests anys s'ha perdut un capital social i cultural immens, en bona part, perquè els pares no han encoratjat els joves a rellevar les explotacions agràries familiars. A més, des del mateix sector s'ha estigmatitzat i menyspreat l'ofici de pagès, fet que encara enforteix més el desig del jove de no voler dedicar-se a l'activitat agrària (Sevilla Guzmán, 1979; Fennell, 1981; Breton et al., 1997). Aquestes dinàmiques, conseqüència de múltiples factors, són elements de caire social que tenen una gran transcendència quan es parla de futur agrari local. La *Cançó de l'enfadós* i la seva relació en les decisions que es prenen a l'interior de la família pagesa, obren la porta a estudiar les antigues i noves relacions familiars, i com aquestes influeixen en la decisió final de la persona jove de continuar amb la tradició agrària familiar¹¹⁵.

També hi ha una minoria de persones que decideixen continuar les explotacions agràries del pares. Malauradament el treball de camp m'ha mostrat que molts d'aquests joves encara reproduïxen el model familiar de gestió i maneig de l'antic paradigma, on es fa molt difícil la introducció de noves pràctiques agràries alternatives més enllà de les que continuen el model productivista. Per tant, tenim actualment al territori català i

¹¹⁴ Recordem que aquesta actitud s'ha definit com la *Cançó de l'enfadós*. És el posat que mostra bona part de la pagesia quan parla dels problemes que té i de les misèries que li afecten.

¹¹⁵ Complementàriament a estudiar la influència de les famílies pageses en les decisions de les noves generacions de continuar l'activitat agrària, també seria interessant estudiar la població en general, per entendre en quines famílies no agràries existeix el desig de pares i/ fills d'introduir-se a la pagesia.

canadenc explotacions agràries hereves de la Revolució verda, que encara s'especialitzen, s'engrandeixen i s'intensifiquen. **Predomina a l'espai rural un model agrari més lligat a les subvencions que a la terra, on el pessimisme i la queixa són freqüents i on la innovació acostuma a venir de la mà de fortes inversions que capitalitzen i alienen la pagesia que treballa a peu de finca.** Som espectadors del resultat d'unes polítiques agràries que fomenten la concentració del poder en poques mans i la pèrdua d'autonomia per la base del sistema: la pagesia.

En aquest escenari és fàcil visualitzar un *model dominant* que al capdavant dels discursos i dels recursos capitaneja la decisió de qui pot romandre, qui ha de sortir i qui pot de nou entrar. S'hi mantenen i entren de nou qui poden mostrar la capacitat d'adaptar-se a les regles del joc dels models agraris que alimenten el sistema, i surten qui no poden assolir els estàndards de producció establerts. Per tant, els joves il·lusionats per reproduir el sistema són cada vegada menys. Fet que al propi model ja *li va bé*, perquè queden els que més s'adapten als patrons establerts. **Aquests joves tenen una clara vocació agrària, malgrat que en molts casos s'han vist abocats a ser protagonistes d'un model que no s'acaben de creure del tot.** En aquest punt és interessant les mencions que fan diversos autors a la imatge que s'ha creat de *l'agricultor modern* on la productivitat es manté com a ítem principal a assolir i on el model a seguir respon a la lògica agroindustrial (Jollivet, 2001 citat per Ploeg, 2008; Lasley, 2005).

De les diverses opinions dels joves s'identifiquen **dos models totalment diferenciats on les estratègies de viabilitat són de tarannàs diferents.** Es distingeix d'un banda, l'adopció de l'especialització, de la intensificació i de la concentració d'esforços en la producció; i de l'altra, el manteniment d'una dimensió petita o mitjana de la base de recursos, la venda del producte tan directament com es pugui i la cerca del lligam territorial de la producció agrària. Cal matisar que entre els dos pols oposats, sempre existeixen diferents graus d'acostament a un model o a un altre. En tot cas sorgeixen algunes preguntes com ara: *poden aquests dos models coexistir en el mateix àmbit territorial? Necessiten les mateixes polítiques públiques per tirar endavant? A què donen resposta?*

Per posar un exemple de la inèrcia que irradia el model productivista, s'adjunta una cita d'un jove gironí. Aquest jove, que només té vint anys, va empènyer el seu pare a passar de dues-centes vaques lleteres a tres-centes l'estiu de 2007, quan la llet va pujar tant de preu. La febre els va atrapar i amb la tornada dels preus a la baixa, no poden respondre a l'increment de feina que suposen cent vaques més, es troben ofegats pels crèdits i no gaudeixen del que tant els agrada.

"Jo de vegades ho penso, aquell que muny cinquanta vaques i es cull el seu menjar... també viu bé, vull dir també se'n surt... se'n pot sortir més bé que no pas nosaltres amb tres-centes... que viu més bé segur! Poder no guanya tants diners... nosaltres ara tenim molts crèdits i el pinso val una bestiesa, anem trampejant, de dues-centes vaques a tres-

centes hi ha un salt enorme, no ens ho pensàvem! (...) pot ser ens hem passat... però era aquell temps que la llet anava tan cara i ara s'ha acabat..." (2PT85H).

La Nova pagesia no és una il·luminació de quatre persones que decideixen provar i experimentar amb l'activitat agrària per *veure què passa*. **Aquest grup emergent és una realitat creixent reconeguda per cada vegada més sectors de la societat**, que visualitzen que el paper que aquesta pagesia desenvolupa al territori comença a ser veritablement estratègic. En els últims cinc anys han sorgit diferents informes, memòries, llibres i articles (Maynard i Green, 2006; Aurélie, 2007; Mailfert, 2007; Binimelis et al., 2008; Ploeg, 2008; Webb, 2009; Gillespie i Johnson, 2010; Euskadiko Gazteriaren Kontseilua, 2010; Niewolny i Lillard, 2010; Perez-Vitoria, 2010), que parlen d'aquest ressorgiment emergent com un raig d'esperança per fer front a la incoherència del model agrari imperant. Des del País Basc ho expressen així:

"Se está abriendo un Nuevo horizonte en el sector agropecuario y en la sociedad en general, a través de un modelo agrario social y sostenible. Este modelo agrosocial es capaz de generar empleo dando pie a nuevas incorporaciones de jóvenes que desean dedicarse a la actividad agroganadera y ofrecer directamente productos de calidad a la población consumidora a precios asequibles" (Euskadiko Gazteriaren Kontseilua, 2010: 36).

La cita anterior resumeix una de les idees mare del treball doctoral. **Està esdevenint a diferents llocs del món un fenomen nou on l'activitat agrària torna a ser valorada per la societat**, on es generen llocs de treball dignes arreu del territori i on l'alimentació de qualitat és a l'abast d'un nombre major de població. Les sinergies entre la pagesia i la societat estan reforçant el paper del nou model agrari, on cada vegada hi ha més entitats del tercer sector que donen suport a la Nova pagesia. Els exemples són cada vegada més i més heterogenis, i van des dels grups de consum, passant per les escoles que posen en marxa menjadors ecològics fins les entitats que acompanyen les noves generacions de pagesos i pageses a caminar vers la consolidació de l'activitat agrària. Tota aquesta amalgama d'agents socials tenen a la mà la força per empènyer un canvi de model més favorable pel territori i el medi ambient, per la societat i per les economies locals.

Tota aquesta nova escena social mostra el sorgiment d'una energia vital per tornar a fer fort el camp. Malgrat Hervieu (1997: 52) ens recorda que a finals segle passat *la modernització havia transformat als camperols en agricultors*, Ploeg (2008) afegeix que, al mateix temps, nous camperols neixen i reapareixen justament per respondre a l'antic paradigma agroindustrial. La coexistència dels dos models en el mateix espai i temps, crea escenaris *bèl·lics* on arrel de les tensions entre uns i altres, **es cuina constantment un brou de cultiu capaç d'encendre en qualssevol moment un nou camp de batalla** (Ploeg, 2008: 151). Aquesta idiosincràsia provoca que es donin processos paral·lels de recamperolització, industrialització i desactivació (Ploeg, 2008: 1-

8). En primer lloc, la *recamperolització* és el procés pel qual algunes de les persones que es dediquen a produir aliments tornen a recuperar la *Condició camperola*, és a dir, una relació amb l'entorn de màxima autonomia i integració amb el medi. Contràriament, la *industrialització* té a veure amb el procés que fan algunes explotacions agràries per augmentar la productivitat a través de la dependència d'inputs externs com les llavors modificades genèticament, la tecnologia moderna que manté el lligam amb les entitats bancàries o la integració en les llargues cadenes de comercialització. Finalment, la *desactivació* és el procés de reducció o anul·lació de la producció agrària, on el cas més extrem és l'abandonament de l'activitat, per exemple a causa de canvis en l'ús del sòl, sobretot per temes urbanístics. És evident que els tres processos creen situacions d'estrès territorial allà on conflueixen i han de lluitar pels recursos, per complir normatives o per l'accés a la terra, entre moltes altres disputes.

El sorgiment d'una Nova pagesia i la posada en pràctica d'un Nou paradigma agrosocial se situa dintre d'un complex camí vers la recamperolització, on la pagesia lluita per la seva autonomia en un món ple de tensions i entrebancs, alhora que d'oportunitats i projectes nous. **El Nou paradigma rural segons l'OCDE és mancat de la vessant més social i agrària que caracteritza el nou model emergent des de la Nova pagesia.** Comparteixen un marc teòric i pràctic, en assumir que el món rural ja no és exclusivament de la part agrària de la societat, en descentralitzar les polítiques públiques i en donar més pes a la ciutadania per decidir com vol que sigui el desenvolupament de l'indret on habita. Però el plantejament de l'OCDE no valora íntegrament la *Condició camperola* definida per Ploeg (2008), no destaca el paper rellevant de la dona en la nova societat agrària, ni tampoc entra a valorar la integració de components com l'Alentiment o l'Autonomia. Amb tot, emprar com a punt de partida el treball realitzat per l'OCDE m'ha permès avançar en la formulació d'un marc teòric nou on s'incorporen elements complementaris adoptats d'altres autors. A partir d'aquest marc d'anàlisi, el treball de camp m'ha aportat nous coneixements per constatar una nova realitat que camina de la mà del model teòric plantejat a partir del Nou paradigma agrosocial.

La incorporació a l'activitat agrària és un complex procés que porten a terme totes les persones que accedeixen a la pagesia independentment de les variables socials que les defineixen. Algunes opten per fórmules tradicionals que segueixen el ritme pautat pel model agroindustrial, mentre que altres prefereixen cercar estratègies alternatives que els aportin més dosis d'autonomia. Totes dues opcions presenten els seus pros i contres, i cada persona és lliure de decidir quina via vol emprar. Al llarg del treball doctoral he anat emfatitzant insistentment el model que posa en marxa la Nova pagesia com una manera harmònica per aflorar dinàmiques actives de desenvolupament rural i justícia

social. **No tots els models agraris fomenten la vitalitat territorial**¹¹⁶. L'activitat que porta a terme la Nova pagesia, entre moltes altres coses, alimenta el capital social, manté connectats els móns rurals i urbans, aposta per una qualitat òptima dels aliments promovent així la salut de les persones, torna a habitar espais abandonats, inventa noves relacions socials, proposa maneres alternatives d'organització i col·laboració, pensa en les generacions futures i lluita per mantenir un espai agrari ric, divers i econòmicament dinàmic. Tots aquests atributs són els que defineixen el desenvolupament rural, tant estudiat i revisat per la literatura científica (Etzezarreta, 1987; Comissió Europea, 1988; Ploeg i Long, 1994; Hervieu, 1997; Comissió Europea, 1999; Bryden, 2000; Ploeg et al., 2000; Viladomiu, 2003; Monllor et al., 2005; OCDE, 2006; O'Connor, et al. 2006; Regidor, 2008). Per tant, **cal tenir en compte d'una manera seriosa i clara l'aportació econòmica, social i ambiental que està fent la Nova pagesia**. Les polítiques públiques haurien de valorar el Nou paradigma agrosocial com un model a partir del qual poder oferir qualitat de vida als seus habitants, mantenir els recursos naturals i fer viable econòmicament les zones agràries i rurals.

8.1. Epíleg

El sistema agrari hereu de la Revolució verda està caducat. És un model on el relleu generacional de les explotacions agràries familiars ha esdevingut una problemàtica. S'abandonen les tasques agrícoles i ramaderes perquè es considera que els aliments provenen d'arreu del món i que treballar el camp és una cosa del passat.

M'agradaria donar-li la volta a la problemàtica i pensar que s'acaba un model, però que en comença un altre. **Desapareix la família pagesa, però no la pagesia**. L'explotació agrària tal i com s'ha conegut fins avui es difumina, però en neixen moltes altres, diferents en formes jurídiques, en estructures familiars, en sectors, en maneres de produir, d'elaborar i/o de comercialitzar. La problemàtica del relleu generacional és la problemàtica del model agrari agroindustrial i productivista. Sincerament, millor que deixi de reproduir-se i que es deixi pas a una altra manera de fer.

Si no hi ha lloc pels joves en un model d'agricultura intensiva, capitalitzada i inserida en els mercats globals, si que n'hi ha pels que donen el pas de canviar el model agrari des de les seves pràctiques i des de les seves actituds. **La Nova pagesia dóna resposta a un canvi de paradigma posant en funcionament experiències agrosocials que es regeixen per patrons de proximitat, qualitat i identitat**. En el nou escenari liderat per un nou model de persones emprenedores sí que hi ha oportunitat de relleu generacional, però sense voler reproduir les estructures del passat. Al capítol setè he

¹¹⁶ Ploeg (2008: 291) es qüestiona *What kinds of rurality are produced by the contrasting development models?*, és a dir, quin tipus de ruralitat es produeix en funció del model de desenvolupament. Aquest és un tema rellevant en pensar en el model que es desitja i les activitats agràries que l'han de potenciar.

presentat algunes de les experiències que més s'acosten a aquesta nova manera de fer, i abans de tancar el treball doctoral he pogut constatar que gairebé totes milloren les condicions de viabilitat de l'activitat agrària i guanyen en qualitat de vida. No sabem el nombre actual de Nova pagesia, ni a les comarques gironines ni al sud-oest d'Ontario. Però el que sí que sabem és que formen un nou moviment social que està canviant la manera com mirar el futur proper i llunyà tant del camp català com del canadenc. Ja sabem que la població agrària dels països desenvolupats fa dècades que s'envelleix i no seria d'estranyar que amb la posada en escena de la Nova pagesia el sector mostrés signes de rejuveniment. Seria un símptoma de canvi de paradigma.

Per acabar vull destacar que el Nou paradigma agrosocial manté com a premisses prioritàries les persones, la terra i el futur per les generacions venidores. **La pagesia i l'entorn social que el posen en marxa s'identifiquen amb mirades plenes d'esperança, optimistes, valentes i cada vegada més fortes.** A més comparteixen una *Utopia creativa*¹¹⁷ que les permet caminar, caure i tornar-se a aixecar. La Nova pagesia, en tant que adopta la *condició pagesa*, manté una lluita més o menys intensa amb els postulats de l'Imperi i el *seu ordre de les coses*. La bona notícia és que el nou model emergent articula, dibuixa, crea i proposa, sense deixar-se arrossegar per les energies dominants de l'entramat i obscur fil imperial. Està per veure que passa als *campes de batalla* i quines són les resistències i els acords de pau. La tensió està assegurada!

¹¹⁷ El Concepte de la Utopia Creativa és de Josep Montasell. L'empra a les seves classes i conferències. Comparteixo amb l'autor aquesta mirada plena d'il·lusió vers una pagesia autònoma i lliure, i uns espais agraris vius, actius i creatius.

8.2. Bibliografia

Ahearn, M. i Newton, D. (2009): "Beginning farmers and ranchers", *Economic Information Bulletin*, 53, May 2009.

Aurélie, A. (2007): *La Vía Campesina. La globalización y el poder del campesinado*. Madrid: Editorial popular.

Barham, B.; Jackson-Smith, D.; Stevenson, S. et al. (2001): *Nurturing the Next Generation of Wisconsin's Dairy Farmers*. Madison: Center for Integrated Agricultural Systems i Program on Agricultural Technology Studies, Universitat de Wisconsin-Madison.

Baylina, M. i Garcia Ramon, M.D. (2001): "De la invisibilitat a l'agricultura ecològica: dona i gènere als estudis rurals", a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 51, pàg. 25-27.

Binimelis, R.; Bosch, M. i Herrero, A. (2008): *A sol i serena. dones, món rural i pagesia*. Barcelona: Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.

Blanco, E. (2006): "Setting-up of young farmers and farm modernization as a fundamental element of rural development: the Spanish case", a Diakosavvas, D. (Ed.): *Coherence of rural and agricultural rural development policies*. Paris: OCDE.

Bretón, V.; Comas, D. i Contreras, J. (1997): "Cambio social en la agricultura familiar española", a González, J.J. i Gómez, C. (Coord.): *Agricultura y Sociedad en la España contemporánea*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación i Centro de Investigaciones Sociológicas, pàg. 653-672.

Bryden, J. (2000): "Is there a New Rural Policy in OCDE countries?", a *International Conference on Rural Communities and Identities in the Global Millennium*. Nanaimo, Canada, 1-4 de maig de 2000.

Camarero, L. (cord.) (2009): *La població rural d'Espanya. Dels desequilibris a la sostenibilitat social*. Barcelona: La Caixa.

Comissió Europea (1988): *El futuro del mundo rural*, comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

Comissió Europea (1999): *Estratègia Territorial Europea. Hacia un desarrollo equilibrado y sostenible de la UE*. Luxemburg: Comissió Europeu.

Díaz, C. (1997): *Estrategias familiares y juventud rural*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

Etxezarreta, M. (1987): *El desenvolupament rural integrat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Quaderns Rurals.

- Euskadiko Gazteriaren Kontseilua (2010): "Jóvenes Baserritarras. Situación socioeconómica de la juventud agroganadera en la CAPV", a *Hizpideak*, 4, pàg. 1-36.
- Fennell, R. (1981): "Farm succession in the European Community", a *Sociologia Ruralis*, 21(1), pàg. 19-41.
- García Ramón, M.D. i Baylina, M. (Eds.) (2000): *El nuevo papel de las mujeres en el desarrollo rural*. Barcelona: Oikos-Tau.
- Gillespie Jr, G.W. i Johnson, S. (2005): "Success in Farm Startups in the Northeast", a <http://www.smallfarm.org/uploads/uploads/Files/SuccessInFarmStartupsInTheNortheast.pdf> en data de 12 d'abril de 2010.
- Gillespie Jr, G.W. i Johnson, S. (2010): "Success in farm start-up in the Northeastern United States", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1.
- Gómez Benito, C. i González, J.J. (2002): "Familia y explotación en la transformación de la agricultura española", a Gómez Benito, C. i González, J.J. (Coord.): *Agricultura y sociedad en el cambio de siglo*. Madrid: McGraw Hill i UNED, pàg. 427-450.
- Hervieu, B. (1997): *Los campos del futuro*. Madrid: Serie Estudios del Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Izquierdo, J. (2008): *Asturias, región agropolitana. Las relaciones campo-ciudad en la sociedad postindustrial*. Volumen 30 de la Colección Dias de Diario.
- Jiménez, R. (2000): "La mujer empresaria en la comarca de Cazorla", a *Actas de X Coloquio de Geografía Rural de España*. Lleida: Universitat de Lleida i Asociación de Geógrafos Españoles, pàg. 480-489.
- Jollivet, M. (2001): *Pour une science sociale à travers champs: Paysannerie, ruralité, capitalisme*. Paris: AP editions.
- Lasley, P. (2005): "All in the family: the decision to take up farming", a *Agricultural Outlook Forum 2005*. Arlington, 24 de febrer de 2005.
- Lefebvre, F.; Quelen, M.; Leseigneur, A. (2004): "Le devenir des agriculteurs aidés, installés hors du cadre familial", a *Structures Agricoles*, 14, pàg. 45-48.
- López García, R. M. (2000): "La agricultura ecológica como una alternativa para las mujeres", a *Actas de X Coloquio de Geografía Rural de España*. Lleida: Universitat de Lleida i Asociación de Geógrafos Españoles, pàg. 490-498.
- Mailfert, K. (2007): "New farmers networks: how beginning farmers build social connections in France", a *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(1), pàg. 21-31.
- Maynard, R. i Green, M. (2006): *Organic works. Providing more jobs through organic farming and local food supply*. Soil Association.

- Monllor, N.; Roca, A.; Ribas, A. i Salamaña, I. (2005): *Proposta i aplicació d'un model de contracte territorial al Pla de l'Estany*. Girona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i Càtedra de Pensament Territorial de la Universitat de Girona.
- Niewolny, K. i Lillard, P. (2010): "Expanding the boundaries of beginning farmer training and program development: a review of contemporary initiatives to cultivate a new generation of American farmers", a *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1, pàg. 65-88.
- O'Connor, D. et al. (Eds.), *Driving Rural Development: Policy and Practice in Seven EU Countries*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum.
- Perez-Vitoria, S. (2010): *El retorno de los campesinos. Una oportunidad para nuestra supervivencia*. Barcelona: Icaria.
- Ploeg, J.D. van der (2008): *The new peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Londres: Earthscan.
- Ploeg, J.D. van der i Long, A. (Eds.) (1994): *Born from within: Practice and perspectives of endogenous rural development*. Assen, Països Baixos: Royal van Gorcum.
- Ploeg, J.D. van der; Renting, H.; Brunori, G., et al. (2000): "Rural development: from practices and policy towards theory", a *Sociologia Ruralis*, 40(4).
- Regidor, J.G. (Coord.) (2008): *Desarrollo rural sostenible: un nuevo desafío*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente, Rural y Marino.
- Ruhf, K.; Immerman, G; Toensmeier, E., et al. (2003): "Who will farm", a *The Natural Farmer*, special supplement on beginning farmers, 55(2), pàg. 1-16.
- Sevilla Guzmán, E. (1979): *La evolución del campesinado en España*. Barcelona: Península.
- Sevilla Guzman, E. (2006): *De la Sociologia Rural a la Agroecologia*. Col·lecció perspectives agroecològiques. Núm. 1. Icaria: Barcelona.
- Sotte, F. (2003): "Young people, agriculture and entrepreneurship: key-points for a long-term strategy", a *The future of young farmers*. Roma, 24-25 de gener de 2003.
- Viladomiu, L. (2003): "Noves tendències de desenvolupament rural a Europa", a *Quaderns Agraris*, 28, pàg. 21-36.
- Walton, M. (2003): "Agriculture in the central Ontario Zone" a *The architecture of urban regions*, 1, pàg. 1-53.
- Webb, M. (2008): *Apples to Oysters. A food lover's Tour of Canadian Farms*. Canada: Viking Canada.

Williams, F., Mitchell, M. and Vergunst, P. (2006). *The future of farming? Factors influencing the decisions of the next generation*. Commissioned research report for SEERAD.

ANNEXOS

“Tot està per fer i tot és possible ara”.

Miquel Martí i Pol

Ara mateix

Annex 1: Material del treball de camp exploratori al sud-oest d'Ontario (Primavera de 2007)

Annex 1.1 Informació per difondre la recerca

Young farmers: what are your views on agriculture today?

I'm a Spanish PhD. student visiting Guelph and running a comparative study between Southern Ontario and a region in Spain named Girona, very close to Barcelona. The aim of the research is to examine young farmers' views on agriculture today. To help my understanding about the real situation in Southern Ontario, I would like to interview young farmers in this area.

One of the interesting differences between the European Union and Ontario is that we have grants and low-interest loans to help young farmers get started. I would like to get your views of this. My study, with Dr. Stew Hilts, may lead to recommendations for similar programs in Ontario.

I would particularly like to talk to young farmers planning to take over the family farm. I would really appreciate if you would spend 20 minutes to help me. As an incentive, one name would be drawn for a prize of 50 dollars after my interviews. I know that this is a busy time for students at Guelph University. So, if you would like to contact me, I would be grateful.

Name: Neus Monllor Rico

Mail: neusmonllor@gmail.com

Telephone: (519) - 824- 4120. Extension: 58382

Young farmers' views on agriculture today
A comparative policy exploration between
Southern Ontario (Canada) and Girona (Spain)

Farmers are ageing around the world. Agrarian rural areas are changing rapidly in the current era. In this context farming is changing in different ways and we don't really know how the agrarian sector will evolve in the future. This new rural context is also accompanied with new agrarian and rural policies.

The main aim of the research is to know how the new generation of young farmers will perform in the next few years. It's important to understand their attitudes related to the new challenges for farming and to the new policies that are taking place in rural areas. This project is running as a comparative exploration between Southern Ontario (Canada) and Girona (Spain).

The basic objectives of the research are:

- To know what is the attitude of the new generation of young farmers*
- To identify the main barriers to entry into agrarian sector*
- To examine rural policies and programs related to young farmers*
- To compare the findings in two agrorural areas*

To achieve this objectives the methodology of the study is composed of analyzing secondary data, examining the main rural policies and programs taking place in rural areas and working with some primary data. The field work is going to be undertaken with semi-structured interviews with key actors such as farmers, policy makers, agribusiness and institutional actors, environmental organizations, researchers and students.

This is an exploration phase of the research. As a result of this early stage, a full program research with detailed methodology and analysis will be derived.

Researcher: Neus Monllor Rico, University of Girona (Spain)

Mail: neusmonllor@gmail.com

Telephone: (519) - 824- 4120. Extension: 58382 (University of Guelph)

Annex 1.2: Guió de l'entrevista semi-estructurada als agents clau

Questionnaire for Professionals

Purpose of the study: farmers are ageing around the world and agrarian rural areas are changing rapidly in the current era. In this context farming is changing in different ways and we don't really know how the agrarian sector will evolve in the future. This new rural context is also accompanied with new agrarian and rural policies. The main aim of the research is to know how the new generation of young farmers will perform in the next few years. This project is running as a comparative exploration between Southern Ontario (Canada) and Girona (Spain).

1. Do you perceive rural areas are changing? How do you describe the change?
2. In this frame, do you think policies are changing? Are these policies linked to the necessities of young farmers?
3. Do you think young farmer' attitude is different from their parents? Why? What variable do you think can influence in young farmers' attitude?
4. Which barriers do you think are stronger to enter into the agrarian sector for young farmers?
5. What do you think are the stronger opportunities for young farmers in the future?
6. How do you visualize the future of agrarian sector and rural areas?
7. Do you want to add any commentaries?

Annex 1.3: Guió de l'entrevista semi-estructurada a la jove pagesia

Questionnaire for Young Farmers

Purpose of the study: farmers are ageing around the world and agrarian rural areas are changing rapidly in the current era. In this context farming is changing in different ways and we don't really know how the agrarian sector will evolve in the future. This new rural context is also accompanied with new agrarian and rural policies. The main aim of the research is to know how the new generation of young farmers will perform in the next few years. This project is running as a comparative exploration between Southern Ontario (Canada) and Girona (Spain).

Age: Sex: From a family farm:

- a) Which studies have you take related with farming?
 - b) Which county is your farm located in?
 - c) What commodities do you produce on your farm?
 - d) How many acres does your farm have?
 - e) Do you own the farm and the land?
 - f) Are you a full time farmer?
-
1. Do you perceive rural areas are changing? How has your village change in the last few years?
 2. Are policies linked to the necessities of young farmers? Do you have any idea to improve them?
 3. Do you think your attitude as a young farmer is different from your parents? Why?
 4. Which barriers do you think are stronger to enter into the agrarian sector? Did you find strong barriers to entry?
 5. What do you think are the stronger opportunities for young farmers in the future?
 6. How do you visualize the future of agrarian sector and rural areas?
 7. Do you want to add some commentary?

Annex 2: Material del treball de camp exploratori a les comarques gironines (Estiu de 2007)

Annex 2.1: Guió de l'entrevista semi-estructurada als agents clau

Nom del tècnic/a:
Comarca:
Data i lloc de realització de l'entrevista:

Dades comarcals

- a) Nombre d'incorporacions de joves pagesos i pageses. Avaluar quins joves han continuat i quins han hagut de plegar.
- b) Quines estratègies d'incorporació han seguit.
- c) Quines són les previsions de noves incorporacions a la comarca.

Percepció del personal tècnic

1. Quines creus que són a la teva comarca les principals barreres que obstaculitzen l'entrada dels joves pagesos al sector?
2. Quines creus que venen de dintre del sector i quines creus que provenen de fora?
3. Quins han estat els sectors agraris més dinàmics? On s'han incorporat més pagesos? En quins han tingut més èxit?
4. Quina és la tipologia de jove que s'ha incorporat a l'activitat agrària? Com creus que ha variat al llarg dels anys?
5. Creus que el tarannà dels joves que s'incorporen actualment és diferent dels que s'incorporaven fa 20 anys? Adopten estratègies diferents?
6. Creus que els joves estan ben formats?
7. Quina rellevància creus que han tingut les diferents polítiques agràries i estructurals en la incorporació de joves a la teva comarca?
8. Quines millores introduiries, tenint el compte el teu context comarcal?
9. Creus que el DAR podria ajudar més els joves que es volen incorporar? Com?

10. Creus que el Contracte Global d'Explotació és una bona eina per als joves que comencen?

11. Com veus el futur del joves pagesos a la teva comarca? I en conjunt de les comarques gironines?

Annex 2.2: Guió de l'entrevista semi-estructurada a la jove pagesia

Entrevista semi estructurada	Juliol 2007
Data i lloc de realització de l'entrevista:	

Dades titular

Nom:	Edat:
Municipi:	
Sector:	Família pagesa:
Personalitat jurídica:	
Cap d'explotació:	
Comparteixes l'EA amb la família:	
Qui treballa a l'EA:	
Formació agrària:	

Dades Explotació Agrària (EA)

Superfície de l'explotació agrària:	
.....%propietat %regadiu %forestal	
Caps de bestiar:	Règim:

1. Quants anys tenies quan vas començar a treballar a l'explotació?.....anys
2. Quants anys tenies quan et vas incorporar a l'explotació?.....anys
3. Vas fer servir l'ajut d'incorporació de joves agricultors? SI / NO
4. Vas introduir millores a l'explotació quan vas començar? SI / NO Quines?
5. Pots dir tres punts forts i tres febles de l'ajut d'incorporació als joves?
6. Quines són les principals barreres que vas trobar per instal·lar-t'hi?

7. Quines creus que són les principals oportunitats de futur per als joves pagesos i pageses de la teva comarca?
9. Pots valorar els canals de comercialització de la teva producció?
10. Quina és la teva percepció personal entorn les polítiques agràries que t'afecten?
11. Com t'imagines el sector agrari a Pla de l'Estany d'aquí 10 anys?
12. Pluja d'idees i propostes. Parlem de formació, assessorament, relacions familiars, habitatge, gestió del temps, oci, prestigi del sector agrari, etc.

Annex 3: Dimensionalització del qüestionari i procés d'aprenentatge

Part I: La incorporació a l'activitat agrària

La primera part del qüestionari detalla la informació bàsica que defineix el camí del jove des que pren la decisió d'incorporar-se a una activitat agrària fins la data que es realitza l'entrevista. Es recullen els principals trets referents a la terra, al treball, al capital, a la formació, a l'experiència pràctica i al futur de l'explotació agrària.

A. El període de planejament

El període de planejament s'inicia amb la motivació que porta a la persona jove a començar el procés d'esdevenir pagès. Aquesta pregunta es formula a l'inici del qüestionari per poder començar l'entrevista amb un to distès.

A continuació es demana al jove el seu origen familiar, pel fet que és un dels elements clau que estructura la recerca. Per tant, la pregunta es detalla amb la intenció de conèixer si el jove s'ha criat en una explotació agrària familiar. Per aquest motiu la pregunta és: *Has nascut en una explotació agrària familiar?* La resposta classifica directament el jove amb un grup o amb un l'altre, en funció del seu origen. Si el jove contesta afirmativament¹¹⁸, se li pregunta si ho ha fet en l'explotació on treballa o en una altra. Si el jove contesta negativament¹¹⁹, se li pregunta on ha nascut. Per tal de simplificar l'anàlisi, les poblacions d'origen s'han classificat en àrees urbanes o rurals.

Seguidament es pregunta al jove *Quan va ser el moment que vas sentir que volies ser pagès/a?* Aquest any marca l'inici del període de planejament, és a dir, quan la persona pren la decisió ferma que vol dedicar-se al sector agrari. Per a molts joves amb origen agrari aquest punt no existeix perquè sempre han volgut rellevar l'explotació agrària familiar. En canvi, per a molts dels joves sense origen agrari aquest punt acostuma a ser molt clar, tenen el record força present del dia i del moment que van prendre la decisió que encaminarien la seva vida vers el sector primari.

Per tancar l'apartat del període de planificació es demana al jove *Què és el primer que vas fer un cop ja havies decidit que volies ser pagès/a?* La raó de ser d'aquesta pregunta és entendre quines són les primeres passes que dona una persona jove abans d'incorporar-se al sector agrari.

¹¹⁸ En aquest cas està inclòs dintre del Grup1: *pagesia tradicional*.

¹¹⁹ En aquest cas està inclòs dintre del Grup2: *pagesia nouvinguda*.

B. El període d'incorporació

El període d'incorporació s'inicia quan el jove comença a prendre decisions al capdavant d'una activitat agrària, sigui en la que gestiona actualment o en una altra. El punt de partida d'aquest període és un moment crític i rellevant en el transcurs de tot el procés d'incorporació. La definició i sistematització d'aquest moment, que es defineix en un any concret, no ha estat una tasca senzilla.

Durant els estadis preliminars de la recerca, i sense haver realitzat l'estada executiva a Canadà, es mantenia com a punt de partida el moment en què el jove comença a cotitzar a la seguretat social agrària o bé quan s'incorpora a través de l'ajut governament. Però un cop estudiat el marc canadenc, aquest criteri va resultar ser poc consistent. D'una banda, a Canadà no existeix l'accés a un ajut exclusivament per joves a partir d'on es pugui comptabilitzar una data. De l'altra, perquè a Catalunya el jove no sempre s'incorpora amb l'ajut públic i si ho fa, no sempre coincideix amb l'any en què comença a prendre decisions. Per aquests dos motius s'estableix el criteri de definir el punt de partida que marca l'inici del període d'incorporació com el moment en què la persona jove comença a prendre decisions en una explotació agrària. Per tant la pregunta és: *Quan vas començar a prendre decisions en una explotació agrària?* La resposta ha de ser un any exacte. La concreció d'aquest punt no ha estat fàcil per a tots els joves. Quan la persona entrevistada ha tingut dificultats, s'ha afegit a la primera pregunta una de secundària: *Quan sents que vas començar de debò a fer de pagès/a?* La definició correcta d'aquest punt és cabdal per poder obtenir una anàlisi curosa de tot el procés d'incorporació i poder comparar els resultats de tots els casos d'estudi.

Seguidament, i només per al cas català, es demana si el jove s'ha incorporat a través de l'ajut públic per a joves agricultors. La pregunta es concreta de la següent manera: *Vas demanar l'ajut d'incorporació com a jove agricultor/a?* Si la resposta és afirmativa es demana l'any d'incorporació. Si la resposta és negativa és demana el motiu pel qual no s'ha accedit a l'ajut. Per acabar, es demana al jove que s'ha instal·lat a través de l'ajut, com va influir a l'hora d'establir la seva activitat agrària l'obtenció del suport públic: *Si vas demanar l'ajut, com va influir en el teu paper a l'empresa agrària?*

C. Formació i experiència

En aquest bloc se sintetitzen dues preguntes obertes molt concretes en relació a la formació i a l'aprenentatge de l'ofici. La primera: *Com has après a fer de*

pagès/a? El motiu de la pregunta rau en conèixer les diferents fonts d'aprenentatge que els joves tenen per poder comparar-les.

Acte seguit es demana al jove: *Has tingut alguna necessitat de rebre més formació?* Si la resposta és negativa, es dóna per acabat el bloc. Si la resposta és afirmativa es demana: *Que n'has fet al respecte?*

A la fitxa personal que s'adjunta al final de l'entrevista es demana el nivell màxim d'estudis assolits.

D. Terra

En aquest bloc es detallen els temes relatius a la terra. La primera pregunta està composada de tres parts que completen una taula: *La terra que treballes és en propietat o arrendada? En quin percentatge? Com ha variat des què et vas incorporar?* En el transcurs de l'entrevista es dóna per entès que han de dir el nombre d'hectàrees –a Catalunya- o de acres –a Canadà-.

Cal tenir en compte que les hectàrees que es comptabilitzen són de terra treballada, no de les dimensions de la finca. Alhora també s'ha de tenir present que els nombres són aproximats, ja que la persona entrevistada ho comptabilitza sense anar a cercar cap paper que així ho justifiqui. Hi ha hagut alguns casos difícils de quantificar, com per exemple un pastor que pastura terrenys comunals al Ripollès. En aquest cas només s'han comptabilitzat les terres que té en propietat i les que té arrendades a títol personal.

La segona pregunta fa referència a l'accés a la terra: *Com vas accedir a la terra?* Aquest tema és delicat de tractar ja que en alguns casos –sobretot en els joves que fa més temps que s'han instal·lat- les variabilitats de bancals i finques en propietat i en arrendament pot esser àmplia i complexa. S'ha comptabilitzat en el punt de partida l'accés a la terra que el jove comença a treballar. En aquest cas les opcions s'han donat tancades: (1) heretada, (2) comprada per la família, (3) comprada a un tercer, (4) llogada per la família, (5) llogada per a un tercer, (6) incorporació a societat i (7) altres. La variabilitat implica que es pot donar al mateix temps més d'una opció. Per exemple, es pot haver heretat una finca del pares i alhora haver arrendat un camp addicional.

Per tancar aquest bloc, s'ha realitzat una pregunta oberta i molt lliure: *Creus que els pagesos han de tenir en propietat la terra que treballen?* Tant si responen afirmativa com negativament, se'ls demana que ho justifiquin.

E. Capital

El tema de tractar les finances dels joves incorporats ha esdevingut delicat. D'una banda, cal tractar-ho amb molt de respecte i de l'altra, és un aspecte rellevant en tot el procés d'incorporació a qualssevol activitat econòmica. L'objectiu d'aquesta tesi doctoral no és esbrinar la gestió econòmica que els joves fan de les seves activitats agràries, ja que llavors sí que caldria aturar-se i fer un treball de detall acurat. Per tant, es va prendre la decisió que l'aspecte més interessant per l'objecte de la recerca se situava en quan es fa la primera inversió -per petita que sigui- i quan se'n fa una de rellevant. La valoració de quina és realment la primera inversió i de quina és la més rellevant és una opció que pren la persona entrevistada i que queda reflectida al qüestionari. Per tant, un dels resultats fa referència al temps que passa des que el jove fa la primera inversió i comença a fer camí, fins que en fa una de molt grossa. Aquest moment s'ha valorat amb un interès especial, sobretot per temes de suport públic des de l'administració. Per a totes dues inversions se'ls demana l'any i el que ha significat per a ells el fet de realitzar-les: *Quan vas fer la inversió? Què va implicar?*

Seguidament se'ls demana com han finançat les inversions realitzades: *Com has finançat aquestes inversions?* Només es té en compte la primera i la més rellevant. Per tal de concretar se'ls dóna les següents opcions: (1) suport públic, (2) préstec del banc, (3) estalvis, (4) préstec de la família, (5) donació de la família i (6) altres. Per a una mateixa inversió pot haver-hi més d'una via de finançament.

A més, també s'ha demanat com consideren la seva inversió en termes subjectius: *Consideres la teva inversió per començar l'activitat agrària com petita, mitjana, gran o enorme?* Aquest acostament a la seva realitat és totalment subjectiu i personal, però es considera vàlid en la mesura que ho és per a tots els casos d'estudi.

Un cop revisat el qüestionari canadenc es creu convenient afegir una altra pregunta de caire subjectiu relativa a les inversions i al ritme en què les han anat fent, per tal de poder matisar l'estratègia econòmica a curt i a llarg termini. Aquesta es concreta en: *Com definiries el teu ritme d'inversions?* Com que aquesta pregunta ha estat afegida en posterioritat al treball de camp canadenc, aquest matís no es pot comparar entre els dos grups de joves de les diferents àrees geogràfiques.

F. Treball

El primer que es demana a la persona entrevistada és: *Qui treballa a l'explotació agrària i com ha canviat la mà d'obra des que et vas incorporar?* Aquesta resposta queda concretada en un quadre on es diferencia el punt de partida i el present; la persona que treballa i si ho fa a temps complet, parcial o temporal. De les dades de la mateixa pregunta s'omple un altre quadre on consta el total de mà d'obra familiar fixa i eventual, així com el total de mà d'obra assalariada fixa i eventual. Per totes les variables s'anota el nombre en el punt de partida i en el present.

Seguidament es demana si: *Hi ha algun altre ingrés a la unitat familiar que provingui de fora de l'explotació agrària?* Si la resposta és afirmativa es demana: *De qui?* Aquesta dada dóna constància del conjunt de l'economia familiar d'una manera senzilla. En aquesta pregunta no es comptabilitza el ingrés que pugui tenir la persona entrevistada si és que treballa fora de l'explotació agrària.

També se li demana a la persona entrevista sobre la seva trajectòria laboral: *Vas treballar en algun lloc abans d'incorporar-te? I quan et vas incorporar? I ara?* Per a totes aquestes preguntes es pot respondre afirmativament i negativa. Els resultats s'anoten en una taula on es concreta l'activitat i el tipus de jornada (completa o parcial). No es recullen totes les tasques que ha fet el jove, només la més rellevant en cada un dels trets moments que es demanen (abans de la incorporació, en el moment s'incorpora i en data d'avui).

Aquesta pregunta es complementa amb la posada en pràctica d'alguna activitat de diversificació. Per tant, si actualment el jove fa feines a tercers, no es considera que treballi fora de l'explotació agrària sinó que està portant a terme una activitat de diversificació emprant els seus recursos per tal de complementar els ingressos i per tal d'amortitzar béns materials fixes. Per la seva banda, si el jove té una feina remunerada fora de l'explotació agrària no es comptabilitza com a diversificació dels ingressos agraris, sinó com a treball no agrari complementari.

Els joves que apareixen com a treballadors assalariats han estat entrevistats perquè prenen decisions a les explotacions agràries on són. En aquest punt es distingeixen dos tipus d'assalariats que tenen força relació amb l'origen del jove. Pels que han nascut en una explotació agrària, és habitual que estiguin legal o il·legalment treballant com a assalariats durant una temporada. A Catalunya el pas d'aquest estadi vers un de propietat es dóna moltes vegades a través de l'ajut d'incorporació com a jove agricultor. En la major part dels casos el jove s'incorpora a una societat ja existent o se n'hi crea una de nova. Els assalariats que s'han entrevistat i que no són fills de família pagesa acostumen a treballar

com a *cap d'explotació*. Aquest fet implica que la persona incorporada no ha de fer cap inversió. Es considera pagesa, pren decisions, però no s'aferra a cap propietat.

G. Ajuts

La primera pregunta del bloc d'ajuts demana si: *Abans d'incorporar-te com a jove, vas rebre algun tipus d'ajut relacionat amb el món agrari (econòmic, formatiu, tècnic, etc)?* Si la resposta és afirmativa es demana pel tipus d'ajut rebut.

Seguidament es pregunta si: *Has sol·licitat més ajudes des que et vas incorporar?* A Canadà aquesta pregunta no es va acotar i la persona entrevistada llistava les ajudes a les quals havia accedit. A Catalunya es va acotar en veure que el jove no se'n recorda de tots els ajuts que ha rebut des que s'ha incorporat –sobretot si ja fa uns quants anys del punt de partida-. A Catalunya es mostra la taula amb les següents categories (1) incorporació de joves, (2) pla de millora, (3) ajut directe de la PAC, (4) mesures agroambientals, (5) zona desfavorida, (6) formació, (7) elaboració, (8) comercialització, (9) LEADER i (10) altres.

Per tancar el bloc sobre els ajuts es demana al jove: *Quin tipus d'ajut creus que seria útil en el procés d'incorporació d'un jove?* Aquesta pregunta és oberta, té cabuda tot tipus d'ajut que el jove expressi.

H. Futur

La primera part del qüestionari es tanca amb un bloc sobre el futur. En primer lloc, es pregunta si: *Té l'explotació un Pla d'empresa actualitzat i redactat?* La idea és conèixer si el jove ha fet una planificació de l'activitat agrària, o si contràriament, treballa sense haver detallat a on vol arribar en un futur a mig termini. En segon lloc, es demana al jove: *Tens un Pla de pensions?* Aquesta qüestió s'ha plantejat per tal de conèixer les previsions de futur i la seguretat que pot donar tenir una assegurança com un Pla de pensions.

Finalment, per tancar el bloc es demana al jove: *Quins han estat per a tu els moments claus en la història de la teva activitat agrària?* Aquesta pregunta té la intenció de tancar tota la part que fa referència al procés per esdevenir pagès i als moments clau pels quals el jove ha passat. Se'n demanen tres i cal que s'especifiqui l'any i el motiu pel qual es considera un moment important en la història del procés d'incorporació.

Part II: Les pràctiques a l'explotació agrària

La segona part del qüestionari se centra en les pràctiques que es desenvolupen a l'explotació agrària. Per tal d'organitzar-les i d'estructurar-les per poder-les analitzar rigorosament s'han classificat en funció dels vuit components del Nou paradigma. Els objectius exposen que una de les fites que té la tesi doctoral és poder mesurar el grau d'acostament dels joves al Nou paradigma que aquest treball de recerca planteja. Per tant, l'anàlisi de les pràctiques a través de les preguntes que es fan als joves enquestats segueix la lògica dels vuit components.

Escala Local

Per tal de definir l'Escala local s'han realitzat tres preguntes. La primera demana: *On comercialitzes els teus productes?* Per facilitar l'anàlisi posterior, s'anoten els resultats en una taula on cal detallar, d'una manera aproximada, el percentatge de les vendes per àmbit territorial i per mitjà de comercialització.

A Catalunya els àmbits són (1) comarques gironines, (2) Catalunya i (3) fora de Catalunya. A Canadà els àmbits són (1) comarques de Wellington, Grey and Bruce, (2) Sud-oest de la província d'Ontario i (3) fora del Sud-oest de la província d'Ontario.

Els mitjans de comercialització són per totes dues zones: (1) entitat privada o distribuïdora, (2) contracte d'integració, (3) cooperativa comercialitzadora o organització de productors, (4) directe al consumidor i (5) altres.

La segona pregunta vol conèixer si el jove ha apostat per diferenciar el seu producte creant alguna marca local que l'identifiqui. Se li pregunta: *Té el teu producte alguna identificació local?*

La tercera pregunta sobre l'Escala local fa referència a: *Qui posa el preu del producte que es ven?* Si hi ha més d'un producte o més d'una manera de comercialitzar-lo s'anota el percentatge de cadascuna de les parts.

Diversificació

L'element que mesura la diversificació com a pràctica és la posada en marxa d'activitats que diversifiquin els ingressos. Es demana al jove: *Has diversificat els teus ingressos amb noves activitats des què et vas incorporar?* Si la resposta és negativa es dona per tancada. Si és afirmativa, es demana amb quina activitat, si aquesta es realitza a la mateixa empresa, en una altra o fora de l'explotació agrària. També es demana l'any d'inici de l'activitat de diversificació. Les

categories que es van establir per classificar-les són: (1) allotjament rural, (2) artesanía no alimentària, (3) artesanía alimentària, (4) producció d'energia renovable, (5) treballs sota contracte, (6) educació ambiental, (7) visites guiades per la finca, (8) diversificació de cultius, (9) diversificació dels canals de comercialització, (10) diversificació de tipus de bestiar i (11) altres.

Medi Ambient

Per mesurar el grau d'acostament a les bones pràctiques ambientals s'han realitzat tres preguntes. La primera fa referència a la millora de la finca des que el jove s'incorpora. Se li pregunta: *Des què et vas incorporar han millorat les condicions ambientals de la finca?* Si la resposta és negativa, es dona per tancada; si és afirmativa es demana: *Quines?* És una pregunta oberta que es tanca en la fase d'anàlisi estadístic.

La segona, pregunta el grau de satisfacció del jove amb les seves pràctiques ambientals. Se li demana al jove: *En una escala del 1 al 5, com estàs de satisfet amb les teves pràctiques ambientals en l'explotació agrària?* El jove respon subjectivament en una escala de cinc graus.

La tercera té a veure directament amb el mètode de producció. Es demana: *Fas producció ecològica?* La resposta pot ésser afirmativa per a tota la finca, afirmativa per a una part de la finca o negativa. S'entén que els estàndards de producció agrària ecològica s'acosten a una gestió en consonància amb el medi ambient.

Compromís social

Per mesurar el compromís social se li ha demanat al jove: *Formes part d'alguna associació?* Si la resposta és negativa es dona per tancada la pregunta. Si és afirmativa es demana: *De quines?* Tant si són agràries com no agràries. També es demana el nom de l'associació i el grau de vinculació concretant si el jove és membre actiu o només soci sense cap implicació directa en el funcionament de l'entitat.

Cooperació

La pregunta per acostar-se al grau de cooperació del jove s'ha fet a través de la feina que es desenvolupa amb els veïns. Se li demana al jove: *Fins a quin punt cooperes amb els teus veïns o amb altres pagesos?* Es dona l'opció de triar entre

una escala de cinc graus: (1) gens, (2) una mica, (3) de vegades, (4) força i (5) totalment.

A Catalunya es va afegir una pregunta complementària per tal de diferenciar la cooperació amb els veïns i la que es pugui fer entre col·legues, malgrat no estiguin a la vora. Se'ls demana als joves: *Sents que tens una xarxa de pagesos al teu sector amb qui pots comptar?* Si la resposta és negativa es tanca la pregunta. Si és afirmativa és demana: *En una escala de l'1 al 5, com d'important és per a tu?*

Autonomia

Per poder mesurar el grau d'autonomia es demana al jove: *Et sents "atrapat" per alguna cosa en particular?* Si la resposta és negativa es dona la pregunta per tancada. Si és afirmativa se li demana al jove: *Per quina?* I a més se li qüestiona el grau "d'atrapament" en què ho sent, mesurat en una escala de cinc: (1) gens, (2) una mica, (3) de vegades, (4) força i (5) totalment.

Innovació

La pregunta que dona resposta a la innovació en les pràctiques del jove és: *Has incorporat alguna pràctica innovadora a l'explotació agrària com a pioner a la zona?* Si la resposta és negativa es dona la pregunta per tancada; si és afirmativa es demana: *Quines?* Es dona l'opció a què el jove descrigui fins a tres pràctiques innovadores.

Alentiment

La pràctica per mesurar l'alentiment del jove fa referència a la dependència que té del gasoil en les seves tasques agràries. La pregunta demana: *Com t'ha afectat l'increment del preu del gasoil al maneig de la teva explotació agrària?* Per tal de mesurar-ho el jove ha de fer una valoració en una escala de cinc graus que es concreta en: (1) gens, (2) una mica, (3) de vegades, (4) força i (5) totalment.

Part III: L'actitud dels joves envers el Nou paradigma

Per mesurar el grau d'acostament dels joves al Nou paradigma s'ha dissenyat una part de l'entrevista on es detallen una sèrie d'ítems que la persona entrevistada ha de valorar. Per elaborar-les s'ha seguit el criteri dels 8 components. S'ha demanat al jove que la valori en una escala de cinc graus que

compren les següents consideracions: (1) molt en desacord, (2) en desacord, (3) ni una cosa ni l'altra, (4) d'acord i (5) molt d'acord.

Tot seguit es detalla cadascun dels ítems que la persona jove ha valorat classificades a partir dels components del Nou paradigma. La realització d'aquesta part del qüestionari ha estat útil tant des d'un punt de vista quantitatiu per poder mesurar l'Índex, com també des d'un punt de vista qualitatiu per conèixer els arguments que porten els joves a adoptar els seus posicionaments.

Escala Local

EL.1. L'agricultura del futur s'ha de centrar més en l'escala local i donar menys importància a l'escala global.

La globalització s'enfronta al poder de l'escala local en un mercat obert on les distàncies cada vegada són més minses. Aquest ítem cerca el posicionament del jove enfront l'estratègia de comercialització més adequada per als propers anys. La idea és captar l'actitud que té el jove envers la viabilitat de la producció i la comercialització local.

EL.2. Estic interessat en recuperar llavors o bestiar tradicional de la zona.

Últimament s'està tornant a valorar la presència de varietats tradicionals de llavors i de bestiar com un nínxol de mercat i com una manera de reivindicar tradicions arrelades a la localitat pagesa. Aquest ítem cerca conèixer l'interès que demostra el jove per la recuperació de varietats tradicionals de llavors o de bestiar.

EL.3. Comprar i menjar productes locals és només una moda.

En els últims anys sembla que identificar la producció de la qualitat és una moda. Aquest ítem cerca el posicionament del jove vers la producció local com una estratègia ferma de futur. Se cerca l'actitud del jove envers si la producció local és realment una alternativa a la desconexió del consumidor amb la producció propera.

Diversitat

D.1. És important donar suport a les explotacions agràries perquè es diversifiquin.

La diversificació de l'activitat agrària agafa força enfront l'especialització productiva. Aquesta afirmació cerca el posicionament vers el suport que han de rebre les explotacions agràries que es diversifiquin.

D.2. La funció bàsica del camp es la producció d'aliments.

La multifuncionalitat de l'activitat agrària és a l'ordre del dia dels discursos polítics, sindicals i acadèmics. Aquest ítem cerca la identificació del jove de la diversitat de funcions que desenvolupa el sector agrari en el territori.

D.3. Al sector agrari hi ha lloc per tothom.

El sector agrari ha estat una activitat tradicionalment tancada on l'accés ha estat difícil. Aquest ítem cerca conèixer si el jove pensa o creu que al sector agrari pot accedir un perfil divers de persones.

Medi Ambient

MA.1. El govern ha d'invertir més diners en el foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries.

Cada vegada són més les exigències ambientals que els governs demanen a la pagesia. Aquest ítem cerca conèixer si els joves estan a favor que els diners públics serveixin per millorar les condicions ambientals de les explotacions agràries.

MA.2. A les comarques gironines les pràctiques agràries modernes estan tenint en compte la preservació del medi ambient.

Les explotacions agrícoles i ramaderes modernes tenen una etiqueta de grans agents contaminants. Aquest ítem cerca el posicionament del jove enfront l'idea que les explotacions agràries modernes són altament contaminants.

MA.3. L'agricultura ecològica significa una millor qualitat dels aliments produïts.

Encara existeix actualment una forta controvèrsia entre si la producció agrària ecològica és de millor qualitat que la convencional. Aquest ítem cerca conèixer si el jove creu que a través de la producció ecològica els aliments que s'obtenen són de major qualitat.

Cooperació

C.1. Considero important la col·laboració amb entitats no agràries com ara científics, ecologistes, organitzacions de consumidors o polítics.

Una de les tendències dels últims anys és que la pagesia col·labora amb altres entitats agràries per tal d'enriquir-se, donar-se a conèixer i augmentar el seu valor social. En aquest ítem se cerca l'actitud del jove enfront aquesta nova dinàmica cooperativa.

C.2. Una cooperació més forta entre la pagesia és necessària per respondre als reptes del sector.

La cooperació entre les persones pageses és un tema històric que continua sent vigent. En aquest ítem se centra la importància que el jove li dóna a què el sector agrari col·labori de forma regular.

C.3. El món rural ha de formar part íntegra de la política agrària.

La segregació de les polítiques agràries del seu entorn ha portat a situacions on el món rural i els incentius per l'activitat agrària no són compatibles. En aquest ítem se cerca l'actitud del jove envers la cooperació de les diferents polítiques del món rural.

Autonomia

A.1. Intento incorporar estratègies que em permetin tenir un major control de la meva explotació agrària.

La capacitat de decisió sobre les accions que tenen lloc a les explotacions agràries sembla que tendeix a minvar amb la progressiva intrusió d'òrgans externs que decideixen, com les empreses integradores o les cases de llavors. En aquest ítem se cerca conèixer si el jove sent que pot controlar el que passa a la seva explotació agrària.

A.2. La pagesia pot decidir si participa o no de la tecnologia agrària moderna.

El *carro* de la modernitat sembla en molts casos imposat. En aquesta pregunta se cerca conèixer si el jove està d'acord que té prou autonomia com per *pujar* conscientment o si contràriament hi està obligat.

A.3. Els Ajuntaments poden jugar un paper molt important fomentant la pagesia a les àrees rurals.

L'autonomia del poder local és un tema recurrent. En aquest ítem se cerca el posicionament del jove entorn el paper que poden jugar les administracions locals ajudant i donant suport a la pagesia propera.

Innovació

I.1. Els joves han d'experimentar amb noves idees per tirar endavant l'empresa agrària.

La novetat i l'adopció de noves maneres de fer és un tret que identifica els joves. En aquest ítem se cerca l'actitud del jove vers introduir noves idees a l'explotació agrària que gestiona.

I.2. La innovació agrària prové bàsicament dels Centres de Recerca.

La pagesia es caracteritza pel seu caràcter innovador des de *lo casolà*. És a dir que amb els recursos disponibles acostuma a trobar les solucions als problemes quotidians. En aquest ítem se cerca el posicionament del jove enfront si la innovació prové únicament dels centres de recerca o també es pot donar a la finca.

I.3. La jove pagesia ha d'estar al dia en l'última tecnologia per ser competitiva.

El paradigma de la modernitat entén que cal estar al dia comprant tecnologia puntera. En aquest ítem es demana si el jove necessita d'adoptar-la per poder ser competitiu.

Compromís social

CS.1. La meua empresa agrària pot jugar un paper important en la creació de llocs de treball a la zona (directa o indirectament).

La creació d'ocupació és un element inherent al desenvolupament rural i al compromís d'equilibri territorial. En aquest ítem se cerca conèixer si el jove creu que la seva activitat és generadora de nova activitat a la zona.

CS.2. Estaria disposat a incorporar a la meua explotació agrària alguna varietat d'Organisme Genèticament Modificat (OGM).

El debat entorn la incorporació de la genètica en els conreus és present arreu del territori. En aquest ítem se cerca l'opinió que té el jove sobre el compromís social que significa mantenir el principi de precaució en relació als OGM.

CS.3. La pagesia s'hauria d'implicar més en el manteniment de les àrees rurals.

El compromís de la pagesia en el seu territori es pot donar amb intensitats diferents. En aquest ítem se cerca conèixer si el jove pensa que la pagesia hauria d'agafar un compromís més ferm amb el territori que habita.

Alentiment

A.1. Per poder obtenir beneficis he d'intensificar la producció.

Intensificar la producció és una estratègia emprada per bona part de la pagesia. En aquest ítem se cerca quina és l'actitud del jove enfront la intensificació com a via per obtenir beneficis.

A.2. Has de ser gran per poder ser competitiu.

La tendència dels últims anys és a engrandir-se sense límit. En aquest ítem se cerca el posicionament de la pagesia entorn la dimensió adequada perquè una explotació agrària sigui viable.

A.3. La introducció de noves practiques agràries ha de ser de forma progressiva.

L'alentiment s'entén com una manera de fer les coses a un ritme saludable i pausat. En aquest ítem se cerca l'actitud del jove envers fer les coses a poc a poc.

Part IV: El futur

La quarta part del qüestionari formula sis preguntes sobre el futur del jove i sobre el futur de l'àrea rural on desenvolupa l'activitat agrària.

La primera pregunta cerca conèixer quines són les properes passes que el jove vol donar en els propers anys: *Quins són els tres objectius més importants per als propers 5-10 anys per a tu i per a la teva explotació agrària?*

La segona, vol mesurar el grau de confiança amb el sector agrari com a activitat econòmica viable per als propers anys: *Creus en el sector agrari com a professió de futur per als joves de la teva zona?* Es dóna la possibilitat de respondre (1) Sí, (2) No i (3) No ho sé; i es pregunta *Per què?*

La tercera fa referència al consell que a partir de la pròpia experiència donarien a un jove que es vol incorporar de nou al sector agrari: *Quin creus que és el consell més important que li pots donar a una persona que vulgui començar a fer de pagès/a?*

La quarta està especialment pensada per tal que el jove es posicioni entorn les possibles diferències entre els joves del Grup 1 i del Grup 2: *Quines creus que són les diferències més importants entre els pagesos que han nascut a pagès i els que no s'han criat en una explotació agrària?* Com que la metodologia de la recerca segrega els grups per comparar-los, també s'ha cregut interessant conèixer que pensa cadascun dels joves sobre tots dos grups.

La cinquena pregunta és oberta i demana: *Com t'agradaria que fos la teva àrea rural en els propers 10 anys?* La intenció és captar el model agrari que té la persona jove al cap i el que pensa que realment passarà en la zona on viu i treballa.

La última pregunta és per tancar: *Vols afegir algun comentari?*

Part V: La fitxa personal i la fitxa de l'explotació agrària

En aquest apartat es recullen les dades personals i les generals de l'explotació agrària.

Annex 4: Material del treball de camp al sud-oest d'Ontario (Estiu de 2008)

Annex 4.1: Carta canadenca de presentació de la recerca

How young people enter agriculture and establish farm enterprises

It's evident that young farmers are a vital part of a sustainable world. Yet it seems to be a big challenge to become a farmer. While there are many new opportunities in farming, there are also many barriers to young people entering the sector.

The intention of this doctoral research is to compare the process of farm entry in Catalonia (Spain) and Southwest Ontario (Canada). A typical question is what level of help young entrants receive from policy, from farmers associations and from the community. Another question is to what extent young entrants bring new ideas and practices into farming and rural communities.

There are two ways of entering farming. One is to succeed to the family farm; the other is to find a way into farming without being raised on a farm. Detailing the two entry processes will lay the foundation of this research as my first goal. The second one is to identify innovative thinking of new farmers by examining the ideas and practices of new entrants and their established enterprises.

The research will be conducted with 40 young farmers in Catalonia and 40 in Wellington and Grey Counties. The new entrants will be less than 40 years old at the time of entry. An interview will be conducted to provide information to answer my research questions. The results will be compared between the two areas of study and between the two different pathways of entry into farming. Some of the outcomes of this research will go towards creating recommendations for future young farmer programmes.

I'm based at the University of Guelph and will undertake the Ontario survey in June, July and August 2008. During this time I would like to listen to some of the experiences of young people entering and establishing themselves in agriculture over the last few years.

If you would like to help or to know more about the research, please contact me.

Universitat de Girona
Catedra de Geografia i
Pensament Territorial

Neus Monllor, PhD. Student
Land Resource Science
Ontario Agricultural College
University of Guelph
nmonllor@uoguelph.ca
(519) 824 - 4120 ext. 52654
Cell phone: (519) 820 - 1480

Annex 4.2: Guió de l'entrevista semi-estructurada als agents clau

How young people enter agriculture and establish farm enterprises - Key Informants Views -

1. Can you describe the **different ways nowadays** for a young person to enter into agriculture?
2. What **kind of farm enterprise** are young farmers starting?
3. Do you think the new generation of young farmers is bringing **new ideas and practices** to agriculture?
4. What **type of help** do you think young people are receiving nowadays to enter and establish into agriculture?
5. Which elements do you visualized as essentials for a **future entry program** for young farmers?
6. How do you visualize the **future of agriculture** in southern Ontario?
7. Can you specify **three opportunities** for young farmers in southern Ontario to success?
8. What **role** do you think **farmers** will develop in the next 10 years?
9. Do you think there is a need for a **change in agriculture policy** making?
10. Do you think there is **room for everyone** in agriculture today?

Annex 4.3: Carta canadense de consentiment

Consent to Participate in Farming Research

Thank you for your interest in my research project "**How young people enter agriculture and establish farm enterprises**". This research is being conducted by Ms. Neus Monllor from a PhD. program in the University of Girona (Spain) in agreement with the Department of Land Resource Science in the Ontario Agricultural College at the University of Guelph under the direction of Dr. Stew Hilts and Dr. Anthony Fuller.

This research involves learning about the way you became a farmer and the steps you have taken to develop your farm enterprise.

The interview with participants normally takes about one hour. A summary of my findings together with the Spanish young farmers' entry survey will be send to you, if you wish.

I would like to inform you about your rights and to any of the risks in relation to this research. In this regard:

1. There are no reasonable risks or discomforts associated with participating in this research. My goal is to talk to you about your experience in entering agriculture.
2. Strict measures are in place to ensure confidentiality of any identifying information that is obtained in connection with this study. You have the right to review and/or edit any information collected. At no time will the data collected be discussed using your name, farm name or location in order to ensure confidentiality is maintained during both the conduct of the research and the release of its findings.
3. Your participation in this study is entirely voluntary. While we hope that you will find this interesting, if at any stage you feel you wish to stop your involvement you may do so without any consequences whatsoever. You have the right to omit any questions you do not feel comfortable answering.
4. It is a standard procedure to type record the interview, but it is necessary to have your acceptance.

Any further questions or concerns that you may have about any aspect of the research can be directed to me or Dr. Stew Hilts without any hesitation at the contact addresses supplied below.

Ms. Neus Monllor
PhD. Candidate
Land Resource Science
University of Guelph
Tel: 519-824-4120 ext. 52654
Email: nmonllor@uoguelph.ca

Dr. Stew Hilts
Chair
Land Resource Science
University of Guelph
Tel: 519-824-4120 ext. 42447
Email: shilts@uoguelph.ca

I have read the information provided for the study "**How young people enter agriculture and establish farm enterprises**". I have also been asked if it is acceptable for the researcher to audio record our conversations in order that they have a more complete record of our discussion. My questions have been answered to my satisfaction and I agree to participate in this study. I have been given a copy of this consent form.

I am willing to participate in this research project (please check mark) _____

Please check one of:

I agree to an audio recorded interview _____

I do not agree to an audio recorded interview _____

If you would like to receive a summary of the findings please provide you full address:

.....
.....
.....

e-mail:.....

Signature of Participant

Date and place

Annex 4.4: El qüestionari emprat

QUESTIONNAIRE FOR YOUNG FARMERS

Farm name:

Farmer name:

Address:

Phone:

E-mail:

Date of birth:

Sex: Male Female

EFP: No Yes

Organic: No Yes Certified

OFA CFFO NFU

T1 T2

Website:

PART 1

1. What motivated you to become a farmer?
2. Did you grow up on a family farm? Yes No
3. When you did actively decided to be a farmer? (PLANNING POINT)
[Prompt: how many years did you dedicated actively to planning your establishment?]
4. What was the first thing you did after you actively decided to be a farmer?
5. When did you become the operator of your farm enterprise?
(STARTING POINT) [PROMPT: When did you enter formally / legally to the farm?]
6. After you decided to farm, in what ways did your family support the project?
7. Are you working in a succession plan to take over the farm? Yes No
8. Does the farm enterprise have a business plan? Yes No
9. Do you have a retirement succession plan? Yes No
10. What was the level of education at the starting point and today?

	STARTING POINT	TODAY
Primary		
Secondary		
College Diploma		
Undergraduate Degree		
Post graduate Degree		
Other relevant education		

11. How have you acquire your farming experience?

Farming experience	Where	How long
Family Farm		
Farm worker		
Internship		
Volunteering		
Random workshops		
Other ways		

[PROMPT: books, internet, workshops, etc]

12. How much of the land do you own or rent and how has this changed since you began farming?

	STARTING POINT	TODAY
Total area owned (acres)		
Total area rented (acres)		
Total area of farmed land (acres)		

13. How did you get access to land and to the farm?

	STARTING POINT	TODAY
Inheritance		
Buy from family		
Buy from friends or neighbours		
Buy from a stranger		
Rent from family		
Rent from friends or neighbours		
Rent from a stranger		
Other ways		

14. Do you think farmers need to own the land they farm?

15. What was the type of enterprise when you started-up and how it has change?

	STARTING POINT	TODAY	% of change
Dairy			
Cattle			
Hogs			
Goats or sheep			
Poultry			
Trees and flowers			
Vegetables			
Fruit			
Crops			
Forestry			

16. What was the structure of the holding when you started and how has it changed?

CHANGES	STARTING POINT	TODAY
Individual owner		
Formal partnership		
Informal partnership		
Family corporation		
Non-family corporation		
Other		

17. When you started the farm enterprise, how did you finance your investment?

	STARTING POINT	TODAY
Public investment support		
Bank loan		
Saving		
Loan from family & relatives		
Grand from family & relatives		
Others		

18. Do you consider your investment to start up with your farm enterprise as:

	STARTING POINT	TODAY
Small		
Medium		
Large		
Enormous		

19. Have you done any other big investment since you started? No Yes

20. If yes, when was it? (year)

21. If yes, in what did you invest?

22. What does this change mean for you?

23. Who worked on the farm when you started with your farm enterprise and how has it changed?

	Who worked	Doing What	Part - time	Full - time	Seasonal
Starting Point					
Starting Point					
Starting Point					
Today					
Today					
Today					

24. Is there any other income in your family coming off of the farm? No Yes

25. Have you had other jobs before you started your farm enterprise or during your process to get established? No Yes

26. Do you have an off farm job today? No Yes

	Activities	Part - time	Full - time	Seasonal
Before Starting Point				
Before Starting Point				
Starting Point				
Starting Point				
Today				
Today				

27. Before you started your farm enterprise, did you receive any kind of help (money, training, advice, etc) from the government or other organizations? No Yes

Government Farmers Organizations Other NGO's

28. Have you received ongoing assistance from any of the organizations since you got into farming? No Yes

29. What kind of help do you think would be helpful in the process to start up and from whom? [PROMPT: areas of education and training]

30. In summary, what have been the three most important events in your farm experience to date?

PART 2

Practices

1. A. Where do you market your products?

	Specify	% of you sales
Supply management		
Commodity market		
Contract production		
Direct to consumer		
Others		

[PROMPT: Ask how far the product travels to be sold. Then you will decide what LOCAL means. Less than 100 miles / 161 km...]

1. B. Can the consumer distinguish your product from others with a label or something like that? No Yes

[PROMPT: Does the costumer know who the farmer is or how it works...]

2. Have you diversified your income since you started-up? No Yes

New Activities	Within the same enterprise	Other enterprise	Off-farm activities

3. A. Have you made any environmental improvements in your farm since you started-up? No A few Some Quite a lot A lot

What have you done?

3. B. How would you rate your environmental practices in a scale form one to five?

1 2 3 4 5

4. A. In which organizations are you involved in as a member?

4. B. Are you involved in any organization in your rural community?

4. C. Are you actively involved in some of them?

Organisation name	Membership	Active member

4. D. What does it mean for you?

5. A. To what extend do you cooperate with your neighbours or other farmers? No at all A little bit Sometimes Quite a lot Totally

5. B. What do you share?

5. C. Do you have a farmer peer network? No Yes

6. Have you developed any new practice or innovation in your farm enterprise as a pioneer in the area? No

A few Some Quite a lot A lot

7. Do your feel "Trapped" about anything?

[PROMPT: Are there any barriers holding your farm business back?]

Not at all A little bit Sometimes Quite a lot Totally

8. How do you think the increase price of gas will affect your farm management?

[PROMPT: Response to the high price of gas]

Not to much A little bit Some Quite a lot Totally

Attitudes

Please say which of the answers most closely represents your attitude towards the following statements:

LS.1. The agriculture of the future has to be more focused on local strategies and give less importance to global ones.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

LS.2. It is important to recover or preserve old varieties of crops or livestock.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

LS.3. Buying and eating local food is just a fad.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

D.1. It is important to support farms to diversify their resources.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

D.2. The basic function of the countryside is food production.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

D.3. There is room for everyone in agriculture today.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

E.1. The government should invest more money in environmentally friendly farming.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

E.2. Modern agriculture practices are taking into account the environment in southern Ontario.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

E.3. Organic agriculture does not mean better quality food

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

SC.1. My farm can play an important role in providing employment in my rural area.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

SC.2. If a GMO crop were available in one of my commodity areas, I would be willing to try it.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

SC.3. Farmers should be doing more to maintain the countryside.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

C.1. I would like to be part of strategic relationships with non-farm organizations.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

C.2. Stronger cooperation between farmers is needed to respond to present day needs.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

C.3. The countryside should be a part of agriculture policy as a whole.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

A.1. I'm employing different strategies to have more control of my production process and in the management of the farm.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

A.2. I perceive a lack of choice of whether or not to participate in modern agricultural technology in my farm.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

A.3. Municipalities can play an important role supporting farmers in rural areas.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

I.1. Young Farmers have to experiment with new ideas to develop their farms.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

I.2. Innovation comes primarily from research centers.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

I.3. Young farmers have to be in the latest technology to be competitive.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

SF.1. To maximize revenues I have to intensify my production.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

SF.2. You have to be big in farming to be competitive.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

SF.3. New practices require a gradually step by step way of thinking and doing.

Strongly Disagree Disagree Uncertain Agree Strongly Agree

PART 3

Summary questions

1. What are your main three goals for the next 5-10 years?

2. Do you believe in farming as a future profession for young people in your area?
No Yes I don't know

3. What do you think is the most important advice that you could give to someone who wants to start farming?

4. What do you think are the main differences between farmers coming from a farm background and farmers coming from a non farm background?
[Prompt: in relation with attitudes]

5. What would you like to see in your area in 10 years?

6. Would you like to add any comment?

Annex 5: Material del treball de camp a les comarques gironines (Estiu de 2009)

Annex 5.1: Carta Catalana de presentació de la recerca

Jove Pagesia: La incorporació a l'empresa agrària

El sector agrari és i serà sempre el primari. Però malgrat la seva rellevància com a vector estratègic des d'un punt de vista econòmic, social i ambiental; el seu futur és incert. En aquest escenari la jove pagesia s'ha d'adaptar a noves oportunitats que abans no existien, així com a diverses barreres que fan més complexa la instal·lació de gent jove al camp.

Hi ha dues vies d'entrada al sector agrari: succeir la família pagesa o entrar al sector agrari sense un contacte familiar previ. Detallar els dos camins d'entrada així com el procés d'instal·lació de cadascuna de les dues tipologies forma part del primer objectiu de la recerca. D'altra banda, el segon té a veure amb la identificació d'estratègies innovadores i creatives per part de la jove pagesia a través d'una anàlisi de les seves idees així com de les seves pràctiques en les explotacions agràries on s'incorporen.

Metodològicament la Tesi Doctoral compara el procés d'incorporació dels joves al sector agrari entre Catalunya i el sud-est de la província d'Ontario (Canada). L'estudi comparatiu se centrarà en conèixer amb detall la incorporació de joves al camp, la tipologia d'empreses que estableixen i el recolzament institucional i social que els joves reben. Finalment també es mesurarà el grau d'innovació de la nova generació de pagesos i pageses alhora d'establir les seves empreses agràries i l'adaptació a l'actual escenari econòmic, social i polític.

El treball de camp es realitzarà a partir de 50 entrevistes a joves que s'hagin incorporat en els últims anys a les comarques gironines. També s'entrevistaran 15 agents clau. Els resultats es compararan entre les dues àrees d'estudi i entre els dos grup de joves. Alguns dels resultats de la Tesi Doctoral s'argumentaran en format de recomanacions per introduir millores en el procés d'instal·lació dels joves al sector agrari.

Neus Monllor Rico
Doctorand per la Universitat de Girona
Càtedra de Geografia i Pensament Territorial
neus@dinamis.cat
Telèfon: 637 220 669

Annex 5.2: Carta catalana de consentiment

Consentiment per participar en una recerca agrosocial

En primer lloc et vull agrair el interès per la recerca "Jove pagesia: la incorporació a l'empresa agrària". El treball ha estat una iniciativa de l'estudiant Neus Monllor Rico. La Tesi Doctoral està dirigida per la Dr. Isabel Salamaña de la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona. Aquest estudi incorpora una visió comparativa amb una regió de Canadà on s'han realitzat cinquanta entrevistes a joves pagesos i pageses de la província de Ontàrio. S'ha signat un conveni de col·laboració amb la Universitat de Guelph on els Dr. Stew Hilts i Dr. Anthony Fuller en són els responsables.

La recerca és un estudi de com la jove pagesia s'ha incorporat al sector agrari i sobre l'establiment de les empreses agràries que estan posant en marxa. És per aquest motiu que és molt importat poder comptar amb la teva experiència com a base real del que està passant avui dia a les comarques gironines. Sense les teves paraules aquesta recerca no té cap sentit.

L'entrevista dura al voltant d'una hora. Els resultats es compararan amb els que s'han recollit a Canadà. Un cop acabada la recerca tindràs accés al treball i podràs llegir els resultats més rellevants.

Finalment et vull informar dels drets com a participant en una recerca social:

La participació a l'estudi és totalment voluntària.

L'objectiu final de la recerca és entendre quin és el camí per esdevenir pagès i de com els joves esteu tirant endavant les vostres empreses agràries. Per tant, si en algun moment sents que la entrevista no és el que t'esperaves la pots interrompre.

Com en tota recerca social s'assegura als participants la confidencialitat de les dades obtingudes amb l'entrevista. Sempre pots demanar la informació que en fa referència. En cap moment es farà ús ni del vostre nom ni del de la vostra explotació agrària.

El procediment normal és gravar l'entrevista per tal de fer-ne una anàlisi més acurada. Però és necessari el consentiment que cal de signar en un full a part. Qualsevol qüestió relacionada amb la recerca es pot resoldre posant-te en contacte amb mi o amb la directora de la Tesi Doctoral a la Universitat de Girona.

Neus Monllor Rico
neus@dinamis.cat
Telèfon: 637 220 669
Universitat de Girona

Dr. Isabel Salamaña Serra
isabel.salamana@udg.edu
Telèfon: 972 428 000
Universitat de Girona

He llegit la informació sobre el consentiment per participar en la recerca agrosocial de la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona.

Tinc una còpia de la carta de consentiment que guardo per si tinc algun dubte sobre l'estudi.

La doctorand m'ha preguntat si accepto la gravació de l'entrevista per tal que els resultats puguin ser més acurats i per facilitar-ne l'anàlisi.

Autoritzo la doctorand Neus Monllor Rico a gravar l'entrevista per tal de portar a terme la seva Tesi Doctoral "Jove pagesia: la incorporació a l'empresa agrària"

SI

NO

M'agradaria rebre un resum dels principals resultats de la recerca, deixo la meua adreça:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Signatura del participant

Data

i

lloc

Annex 5.3: El qüestionari emprat

QUESTIONARI PER LA JOVE PAGESIA

NÚM.	
DATA	
LLOC	

Part I: La incorporació a l'activitat agrària

A. El període de planificació

1. Què et va motivar per fer-te pagès/a?
2. Has nascut en una explotació agrària familiar?
 - a. Sí En quina?
 - b. No A on has nascut?
3. Quan va ser el moment que vas sentir que volies ser pagès/a? (PUNT DE PLANEJAMENT) (ANY)
4. Què és el primer que vas fer un cop ja havies decidit que volies ser pagès/a?

B. El període d'incorporació

5. Un cop vas decidir tirar endavant amb l'activitat agrària, de quina manera et va ajudar la teva família? Com s'ho van agafar?
6. Quan vas començar a prendre decisions en una explotació agrària? (PUNT DE PARTIDA) (ANY)
 - c. De quin tipus?
7. Vas demanar l'ajut d'incorporació com a jove agricultor/a?
 - d. Sí Perquè? Quin any? (ANY)
 - e. No Perquè?
8. Si vas demanar l'ajut, com va influir en el teu paper a l'explotació agrària?

C. Formació i experiència

9. Com has après a fer de pagès/a?
10. Has tingut necessitats de rebre més formació? Sí No
 - f. Que n'has fet al respecte?

D. Terra

11. La terra que treballes és de propietat o arrendada?

g. En quin percentatge?

h. Com ha variat des què et vas incorporar?

	PUNT DE PARTIDA	AVUI
Total en propietat (ha)		
Total en arrendament (ha)		
Total de terra treballada (ha)		

12. Com vas accedir a la terra?

	PUNT DE PARTIDA	AVUI
Heretada		
Comprada de la família		
Comprada a un tercer		
Llogada per la família		
Llogada a un tercer		
Incorporació a societat		
Altres		

13. Creus que els pagesos han de tenir en propietat la terra que treballen?

Sí No

i. Per què?

E. Capital

14. Quan vas fer la primera inversió en la teva explotació agrària?
.....(ANY) [Inversió 0]

15. Que va significar per a tu i per a la teva explotació agrària?

16. N'has fet alguna de molt rellevant? Sí No

j. Quan?(ANY)

k. Que va implicar?

17. Com has finançat aquestes inversions?

	Inversió 0	Inversió 1
Suport Públic		
Préstec del Banc		
Estalvis		
Préstec de la família		
Donació de la família		
Altres		

18. Així consideres la teva inversió per començar l'activitat agrària com:

19. I el nivell d'inversió en data d'avui?

	PUNT DE PARTIDA	AVUI
Petita		
Mitjana		
Gran		
Enorme		

20. Com definiries el teu ritme d'inversions?

F. Treball

21. Qui treballa ara en l'explotació agrària i com ha canviat la ma d'obra des què et vas incorporar?

	Qui treballa	Temps parcial	Jornada completa	Temporal
Punt de Partida				
Punt de Partida				
Punt de Partida				
Avui				
Avui				
Avui				

Total ma d'obra	PUNT DE PARTIDA	AVUI
Familiar fixa		
Familiar eventual		
Assalariada fixa		
Assalariada eventual		

22. Hi ha algun altre ingrés a la teva unitat familiar que provingui de fora de l'explotació agrària? Sí No

I. De qui?

23. Vas treballar en algun altre lloc abans d'incorporar-te? Sí No

24. I quan et vas incorporar? Sí No

25. I ara? Sí No

	Activitat	Temps parcial	Jornada completa	Temporal	Durada
Abans de començar					
Abans de començar					
Punt de Partida					
Punt de Partida					
Avui					

G. Ajuts

26. Abans d'incorporar-te com a jove, vas rebre algun tipus d'ajut relacionat amb el món agrari? (econòmic, formació, suport tècnic, etc) Sí No

m. De quin tipus?

27. Has sol·licitat més ajudes des què et vas incorporar? Sí No

n. Quines?

1.Incorporació de joves	6.Formació
2.Pla de Millora	7.Elaboració
3.Ajut directe de la PAC	8.Comercialització
4.Mesures Agroambientals	9.LEADER
5.Zona desfavorida	10.Altres

28. Quin tipus d'ajut creus que seria útil en el procés d'incorporació d'un jove?

H. Futur

29. Te l'explotació un Pla d'empresa actualitzat i redactat? Sí No

o. Per què?

30. Tens un Pla de pensions? Sí No

p. Per què?

31. Quins han estat per tu els tres moments claus en la història de la teva activitat agrària?

Part II: Les pràctiques a l'explotació agrària

1. On comercialitzes els teus productes?

	Àmbit	% de les vendes en funció de la renda
Venda a entitat privada o distribuïdora	Comarques gironines	
	Catalunya	
	Fora de Catalunya	
Contracte d'integració	Comarques gironines	
	Catalunya	
	Fora de Catalunya	
Cooperativa comercialització o organització de productors	Comarques gironines	
	Catalunya	
	Fora de Catalunya	
Directe al consumidor	Comarques gironines	
	Catalunya	
	Fora de Catalunya	
Altres	Comarques gironines	
	Catalunya	
	Fora de Catalunya	

2. Té el teu producte alguna identificació local? Sí No

a. Quina?

3. Qui posa el preu al teu producte?

4. Has diversificat els teus ingressos amb noves activitats des què et vas incorporar? Sí No

Noves activitats	A la mateixa empresa	En una altra empresa	Activitats fora de l'explotació	Any d'inici
Turisme, allotjament i altres activitats lucratives				
Artesania no alimentària				
Artesania alimentària				
Producció d'energia renovable per a la venda (eòlica, biogàs, acumuladors solars,...)				
Treballs sota contracte (neteja de neu, manteniment del paisatge,...)				
Altres (especificar):				

5. Des que et vas incorporar han millorat les condicions ambientals de la finca? No Sí
- a. Quines?
- b. Això per a tu significa?
- Molt poc Poc Ni poc ni molt Molt Moltíssim
6. En una escala del 1 al 5, com estàs de satisfet amb les teves pràctiques ambientals en l'explotació agrària?
- 1 2 3 4 5
7. Fas producció ecològica? Sí No
- a. Per què?
8. Formes part d'alguna associació? Sí No
9. De quines? (Agràries i no agràries)
10. Et consideres membre actiu?

Nom de l'associació	Membre	Membre actiu

11. Què significa per a tu formar-ne part?
12. Fins a quin punt cooperes amb els teus veïns o amb altres pagesos?
- Gens Una mica De vegades Força Totalment
13. Sents que tens una xarxa de pagesos al teu sector amb qui pots comptar?
- Sí No
14. En una escala de l'1 al 5, com d'important és per a tu?

15. Has incorporat alguna pràctica innovadora a l'explotació agrària com a pioner en la zona?

No Poques Algunes Força Moltes
a. Quines?

16. Et sents "atrapat" per alguna cosa en particular?

Gens Una mica De vegades Força Totalment
a. Per quina?

17. Com t'ha afectat l'increment del preu del gasoil al maneig de la teva explotació agrària?

Gens Una mica De vegades Força Totalment

Part III: L'actitud dels joves envers el Nou paradigma

Si us plau, digues quina de les següents respostes representa millor la teva actitud vers els següents ítems:

EL.1. L'agricultura del futur s'ha de centrar més en l'escala local i donar menys importància a l'escala global.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

EL.2. Estic interessat en recuperar varietats de llavors o de bestiar tradicional de la zona.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

EL.3. Comprar i menjar productes locals és només una moda.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

D.1. És important donar suport a les explotacions agràries perquè es diversifiquin.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

D.2. La funció bàsica del camp es la producció d'aliments.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

D.3. Al sector agrari hi ha lloc per tothom.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

MA.1. El govern ha d'invertir més diners en el foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

MA.2. A les comarques gironines les pràctiques agràries modernes estan tenint en compte la preservació del medi ambient.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

MA.3. L'agricultura ecològica significa una millor qualitat dels aliments produïts.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

CS.1. La meua empresa agrària pot jugar un paper important en la creació de llocs de treball a la zona (directa o indirectament).

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

CS.2. Estaria disposat a incorporar a la meua explotació agrària alguna varietat d'Organisme Genèticament Modificat (OGM).

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

CS.3. La pagesia s'hauria d'implicar més en el manteniment de les àrees rurals.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

C.1. Considero important la col·laboració amb entitats no agràries com ara científics, ecologistes, organitzacions de consumidors o polítics.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

C.2. Una cooperació més forta entre la pagesia es necessària per respondre als reptes del sector.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

C.3. El món rural ha de formar part íntegra de la política agrària.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

A.1. Intento incorporar estratègies que em permetin tenir un major control de la meua explotació agrària.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

A.2. La pagesia pot decidir si participa o no de la tecnologia agrària moderna.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

A.3. Els Ajuntaments poden jugar un paper molt important fomentant la pagesia a les àrees rurals.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

I.1. Els joves han d'experimentar amb noves idees per tirar endavant l'empresa agrària.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

I.2. La innovació agrària prové bàsicament dels Centres de Recerca.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

I.3. La jove pagesia ha d'estar al dia en l'última tecnologia per ser competitiva.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

A.1. Per poder obtenir beneficis he d'intensificar la producció.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

A.2. Has de ser gran per poder ser competitiu.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

A.3. La introducció de noves practiques agràries ha de ser de forma progressiva.

Molt en desacord En desacord Ni una cosa ni l'altra D'acord Molt d'acord

Part IV: el futur

1. Quins són els tres objectius més importants per als propers 5-10 anys per a tu i per a la teva explotació agrària?

2. Creus en el sector agrari com a professió de futur per als joves de la teva zona?

No Si No ho sé Per què?

3. Quin creus que és el consell més important que li pots donar a alguna persona que vulgui començar a fer de pagès?

4. Quines creus que són les diferències més importants entre els pagesos que han nascut a pagès i els que no s'han criat en una explotació agrària?

5. Com t'agradaria que fos el sector agrari i la teva àrea rural en els propers 10 anys?

6. Vols afegir algun comentari?

Part V: La fitxa personal i la fitxa de l'explotació agrària

FITXA PERSONAL

1. Quin és el teu nom?
2. Quin és el nom de l'explotació agrària?
3. Quin és el nom de l'empresa agrària?
4. En quin municipi resideixes? Comarca:
5. En quin municipi està l'explotació agrària? Comarca:
6. Em pots dir el teu telèfon?
7. Tens correu electrònic? Sí No
8. Quin és?
9. Tens pàgina web? Sí No
10. Tens targetes de presentació? Sí No
11. Em pots dir quin any vas néixer?
12. Quin és el seu estat civil?

Solter/a	Vidu/a
Casat/da	Separat/da
Parella de fet	Divorciat/da

13. Quin és el teu nivell màxim d'estudis acabats?

Sense estudis	Cicles formatius de grau superior (Agrari)
EGB, graduat escolar o similar	Cicles formatius de grau superior (No Agrari)
FPI , FPII o similar (Agrari)	Batxillerat (post-obligatori)
FPI , FPII o similar (No Agrari)	Estudis universitaris de grau mitjà (Agrari)
BUP, COU o similar	Estudis universitaris de grau mitjà (No agrari)
ESO (Educació Secundària Obligatòria)	Estudis universitaris de grau superior (Agrari)
Cicles formatius de grau mitjà (Agrari)	Estudis universitaris de grau superior (No Agrari)
Cicles formatius de grau mitjà (No Agrari)	Estudis de tercer cicle

FITXA D'EXPLOTACIÓ

14. Quines són les principals activitats productives agràries de l'explotació ara i quan vas començar?

ORIENTACIÓ PRODUCTIVA	PUNT DE PARTIDA	AVUI
Conreus herbacis		
Arrels i tubercles		
Hortalisses		
Vivers		
Viticultura		
Fruïtes i cítrics		
Fruïta seca		
Olivera		
Boví de llet		
Boví de carn		
Ovins		
Caprins		
Porcí de cria		
Porcí d'engreix		
Aviram		
Forestal		
Altres (especificar):		

15. Quina era l'estructura de l'empresa agrària jurídicament quan vas començar i com ha canviat?

ESTRUCTURA DE L'EMPRESA AGRÀRIA	PUNT DE PARTIDA	AVUI
Persona Física		
Comunitat de Bens		
Societat Civil		
Societat Limitada		
Societat Agrària Transformació		
Altres		

Annex 6: Ponderació dels elements de l'Índex

PRÀCTIQUES AGRÀRIES

COMPONENT 1: ESCALA LOCAL (*EL_PRA*)

ELEMENT 1.1: àmbit geogràfic de la venda directa del producte (0-1.5)

- Dintre de l'àrea d'estudi* = 1.5
- Dintre de la província d'estudi** = 0.75
- Més enllà de la província d'estudi = 0

*Àrea d'estudi = comarques gironines / les comarques de Wellington, Grey and Bruce. **
Província d'estudi = Catalunya / sud-oest d'Ontario

ELEMENT 1.2: identificació local del producte (0-1.5)

- Si = 1.5
- No = 0

COMPONENT 2: DIVERSITAT (*D_PRA*)

ELEMENT 2.1: diversificació de l'activitat agrària en la mateixa explotació agrària (0-1.5)

- 1 activitat de diversificació = 1
- 2 activitats de diversificació = 1.25
- 3 o més activitats de diversificació = 1.5

ELEMENT 2.2: diversificació dels canals de comercialització (0-1.5)

- 1 canal de comercialització = 0
- 2 canal de comercialització = 0.75
- 3 o més canal de comercialització = 1.5

COMPONENT 3: MEDI AMBIENT (*MA_PRA*)

ELEMENT 3.1: incorporació de pràctiques ambientals a l'explotació agrària des del punt de partida (0-1.5)

- 1a millora ambiental = 1
- 2a millora ambiental = 1.25
- 3a millora ambiental = 1.5

ELEMENT 3.3: producció ecològica a l'explotació agrària (0-1.5)

- Si = 1.5
- No = 0

COMPONENT 4: COPERACIÓ (C_PRA)

ELEMENT 4.1: cooperació amb veïns o amb altres pagesos (0-1.5)

- Gens = 0
- Una mica = 0.75
- De vegades = 1
- Força = 1.25
- Totalment = 1.5

ELEMENT 4.2: cooperació amb entitats no agràries (0-1.5)

- No coopera = 0
- Coopera amb una entitat = 0.75
- Coopera amb més d'una entitat = 1.5

COMPONENT 5: INNOVACIÓ (I_PRA)

ELEMENT 5.1: incorporació de pràctica innovadora (0-2)

- 1a pràctica innovadora = 1
- 2a pràctica innovadora = 1.5
- 3a pràctica innovadora = 2

ELEMENT 5.2: redacció de pla d'empresa actualitzat (0-1)

- Si = 1
- No = 0

COMPONENT 6: AUTONOMIA (A_PRA)

ELEMENT 6.1: sentir-se atrapat per alguna cosa (0-1)

- Gens = 0
- Una mica = 0.25
- De vegades = 0.5
- Força = 0.75
- Totalment = 1

ELEMENT 6.2: posar preu al producte que es ven (0-2)

- pagesia individual = 2
- pagesia col·lectiva = 1.5
- intermediària pactat = 1
- intermediari no pactat = 0.5
- agroindústria = 0

COMPONENT 7: COMPROMÍS SOCIAL (CS_PRA)

ELEMENT 7.1: vinculació a qualssevol associació (0-1.5)

- 1a associació = 1
- 2a associació = 1.25
- 3a associació = 1.5

ELEMENT 7.2: membre actiu en qualssevol associació (0-1.5)

- 1 membre actiu = 1
- 2 membre actiu = 1.25
- 3 membre actiu = 1.5

COMPONENT 8: ALENTIMENT (AL_PRA)

ELEMENT 8.1: afectació del preu del gasoil (0-1.5)

- Gens = 1.5
- Una mica = 1.25
- Ni poc ni molt = 1
- Força = 0.75
- Totalment = 0

ELEMENT 8.2: grau d'inversió en el punt de partida (0-1.5)

- No fa inversió = 1.5
- Petita = 1.25
- Mitjana = 1
- Gran = 0.75
- Enorme = 0

INDEX TOTAL DE LES PRÀCTIQUES: SUMA DELS 8 SUBINDEX (PRA_INDEX)

ACTITUDS VERS EL NOU PARADIGMA

COMPONENT 1: ESCALA LOCAL (*EL_ACT*)

ELEMENT 1.1: importància de l'escala local com a estratègia de futur (1-5)

ELEMENT 1.2: recuperació de varietats antigues de llavors o bestiar tradicional de la zona (1-5)

ELEMENT 1.3: comprar i menjar productes locals és només una moda (1-5)

COMPONENT 2: DIVERSITAT (*D_ACT*)

ELEMENT 2.1: importància del suport públic a les explotacions agràries per a què es diversifiquen (1-5)

ELEMENT 2.2: multifuncionalitat de l'activitat agrària (1-5)

ELEMENT 2.3: diversitat pagesa (1-5)

COMPONENT 3: MEDI AMBIENT (*MA_ACT*)

ELEMENT 3.1: suport públic al foment de pràctiques ambientals a les explotacions agràries (1-5)

ELEMENT 3.2: les pràctiques agràries modernes tenen en compte el medi ambient (1-5)

ELEMENT 3.3: la producció ecològica significa una millor qualitat dels aliments produïts (1-5)

COMPONENT 4: COPERACIÓ (*C_ACT*)

ELEMENT 4.1: cooperació amb entitats no agràries (1-5)

ELEMENT 4.2: cooperació entre la pagesia (1-5)

ELEMENT 4.3: cooperació entre els diferents departaments que fan política rural (1-5)

COMPONENT 5: INNOVACIÓ (*I_ACT*)

ELEMENT 5.1: els joves han d'experimentar amb noves idees (1-5)

ELEMENT 5.2: la innovació de la pagesia des dels seus recursos propis (1-5)

ELEMENT 5.3: per ser competitiu s'ha d'estar al dia en la última tecnològica (1-5)

COMPONENT 6: AUTONOMIA (*A_ACT*)

ELEMENT 6.1: tenir un alt control de l'explotació agrària (1-5)

ELEMENT 6.2: dependència de la tecnologia agrària moderna (1-5)

ELEMENT 6.1: el paper dels ajuntaments en el foment de la pagesia (1-5)

COMPONENT 7: COMPROMÍS SOCIAL (CS_ACT)

ELEMENT 7.1: generació de llocs de treball a l'àrea rural (1-5)

ELEMENT 7.2: utilització d'Organismes Genèticament Modificats (1-5)

ELEMENT 7.3: implicació de la pagesia en el manteniment de les àrees rurals (1-5)

COMPONENT 8: ALENTIMENT (AL_ACT)

ELEMENT 8.1: s'ha d'intensificar per obtenir beneficis (1-5)

ELEMENT 8.1: s'ha de ser gran per ser competitiu (1-5)

ELEMENT 8.1: la introducció de noves pràctiques agràries s'ha de fer d'una manera progressiva (1-5)

INDEX TOTAL DE LES ACTITUDS: SUMA DELS 8 SUBINDEX (ACT_INDEX)

INDEX GLOBAL: SUMA DEL TOTAL DE LES PRÀCTIQUES I DEL TOTAL DE LES ACTITUDS (NPR_INDEX)